This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

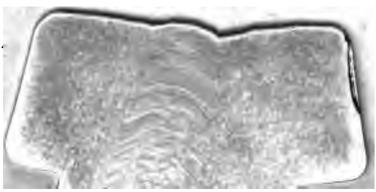
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

INSTITUTIONES JURIS NATURÆ ET GENTIUM

IN QUIBUS
EX IPSA HOMINIS NATURA
CONTINUO NEXU
OMNES OBLIGATIONES
ET JURA OMNIA
DEDUCUNTUR.

AUTORE
CHRISTIANO L. B. DE WOLFF
POTENTISSIMI BORUSSIÆ REGIS
CONSILIARIO INTIMO ET UNIVERSITATIS
HALENSIS CANCELLARIO ET
SENIORE.

CUM PRIVILEGIIS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ
PROSTAT IN OFFICINA RENGERIANA.
MDCCLXIII.

BODLEIANA · BIBLIOTHECA
265. k. 117.

SERENISSIMO
CELSISSIMOQUE
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
AUGUSTO
WILHELMO
BORUSSIÆ PRINCIPI
ET REL.

DOMINO
LONGE CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME CELSISSIMEQUE PRINCEPS,

Veritas & juſtitia fulcimenta Reipublicæ ſunt, quibus deſerta in ruinam labitur. Veritas a juſtitia ſeparari nequit, niſi mo-

mores, quos communis opinio probat, ſpeciem ejus fallacem induere debeant. Conſiſtit juſtitia in voluntate conſtante ac perpetua jus ſuum cuique tribuendi, ideoque neminem lædendi, ſeu injuriam faciendi. Jus intime non perſpicitur, niſi ſimul cognoſcatur, quid bonum, æquum atque rectum ſit. Juſtus igitur nil facit, niſi cum ſenſu officii, nec ſine ſtudio recte agendi, ac ita demum ſolidam veramque gloriam acquirit, invidiæ obtrectatione non lacerandam. Actionum humanarum bonitatem, æquitatem & rectitudinem non facit hominum opinio, quæ ſtabilis non permanet, nec ſibi in omnibus conſen-

 tit,

tit, ſed ut ſint bonæ, ut æquæ, ut rectæ, id ab ipſa hominum natura venit & in rerum eſſentia atque natura rationem ſufficientem habet. Differt igitur ab opinione veritas, quæ æternitatem & ſempiternitatem ab ipſa hominum atque rerum eſſentia & natura immutabili trahit. Neque etiam opinio, aſſenſum firmum atque immotum parere neſcia, voluntatem efficit conſtantem & perpetuam, ſed haud raro in re maxime ardua animus incertus fluctuatur, & in præceps pervehitur. Sola veritas, quæ unica & immutabilis eſt, nec ulli unquam imponit, conſtantiæ ac perpetuitatis mater eſt. Hæc ratio me permovit, ut

caſtum

æſtum illud & ſanctum jus, quod ipſa natura inter homines ſingulos atque gentes conſtituit, inconcusſum felicitatis totius generis humani fundamentum, ex ipſa natura humana continuo nexu, concinna tamen brevitate, ut prodesſem plurimis, deductum in ſyſtema quoddam breve, ſed veri nominis redigerem, ea ſollicitudine, ne brevitas detraheret perſpicuitati. Quoniam abunde convictus ſum, PRINCEPS CELSISSIME, TIBI veritatis & juſtitiæ amanti non diſplicitum iri laborem, quem exantlavi; libellum hunc mole quidem, aſt non utilitate parvum & ubertate rerum gravem ſumma animi devotione

CELSITUDINI TUÆ REGIÆ offero, meque Clementiæ TUÆ commendo, additis votis: Deus TE ſervet!

REGIÆ
CELSITUDINIS TUÆ

humillimus & devotiſſimus Cultor,
CHRISTIANUS L. B. DE WOLFF.

PRÆFATIO.

Poſtquam opus arduum Juris naturæ & gentium abſolvi & ad exitum perduxi, ut prodeſſem plurimis, ea, quæ in illo diffuſe pertractata fuerunt, concinna brevitate in compendium coëgi, & nunc

ſub titulo Inſtitutionum Juris naturæ & gentium in publicum profero. Reddenda vero mihi eſt inſtituti hujus ratio. Cum amor veritatis mihi quaſi natura ſit inſitus, ac ideo jam ſæpe monuerim, me non alio fine ad ſtudium Matheſeos animum appuliſſe, quam ut cauſam tantæ certitudinis in Geometria intime perſpicerem; ea cognita nihil mihi antiquius fuit, quam ut veritatem in aprico collocarem, nec aſſenſum eidem præberem perſuaſus, ſed convictus. Eodem animo ad jura enodanda acceſſi, & fontem omnis juris in natura humana deprehendi, quod dudum inculcatum a veteribus & a recentioribus repetitum, aſt minime demonſtratum, non opinione mihi perſuaſi, ſed ad veritatem convictus fui.

ſui. Ita vero mihi non modo innotuit modus, quo ipſa natura obligamur ad certas actiones committendas, vel omittendas; verum etiam omnis amplitudo Juris naturæ, qua ad quaslibet actiones humanas, qualescunque tandem illæ fuerint, extenditur; tandemque intellexi, quomodo Jura poſitiva ex Jure naturæ fieri debeant, ut ab omni cenſura immunia a tribunali rationis minime vereantur, ne adverſus ſe pronuntietur. Sequitur hinc, veluti ſua ſponte, ut etiam Juri poſitivo omni non minus, quam naturali inſit veritas & ea via demonſtrationis patefiat, ſicque quod pro jure habetur, vel habendum ab eo, quod eſt, certo & accurate diſcernatur. Regit nimirum Jus natu-

ræ ſicut voluntatem omnium hominum in ſingulis actibus: ita etiam voluntatem legislatoris, cujus perinde libertas, ac ſingulorum hominum naturalis obligationem minime tollit. Ea igtur alio modo in lucem proferri non potuerunt, niſi veſtigiis EUCLIDIS, legum verioris Logicæ rigidi obſervatoris, inſiſtendo ſinguli termini exacta definitione explicarentur, propoſitiones ſingulæ ſufficienter determinarentur; & non minus definitiones ita ordinarentur, ut ſequentes per antecedentes penitus intelligantur, ſed propoſitiones quoque ita, ut ſequentium veritas per antecedentes pateat. Finem hunc mihi propoſitum ut aſſequerer, in opere vaſto Jus naturæ & gentium demon-

ſtrare

ſtare aggreſſus ſum, & idem nuper ad umbilicum perduxi, neque ullus dubito (abſit jactantia verbis!) me omni Jurisprudentiæ lucem affudiſſe, & nunc demum intelligi, quod a CICERONE ſcite dictum, non ex duodecim Tabulis, nec ex edicto prætorum, ſed penitus ex intima philoſophia Juris ſcientiam hauriendam eſſe. Neque enim ſolum leges naturæ ad omnia jura tam privata, quam publica atque gentium extenſæ in concordiam reductæ ſunt, verum etiam ſi leges poſitivæ in quibus a naturalibus abeunt, ad normam naturalium juxta theoriam naturalem legum civilium, ſeu poſitivarum, quæ ipſa pars haud infima eſt Juris naturæ, etſi hactenus deſerta & inculta, exigantur, inter

Jurisprudentiam naturalem & poſiti-vam pulcherrimus naſcitur concentus, ita ut omnium una ſit concordia, una conſonantia. Qui Jurisprudentiam co-lunt, imperiti plerumque ſunt metho-di, quæ ſola ad ſcientiam ducit, nec amplitudinem Juris naturæ proſpiciunt. Opus itaque noſtrum non videtur eſſe ad ipſorum palatum compoſitum: mul-to minus autem captui tyronum con-venit, quibus etiam obſtat prolixitas. Quamobrem cum munus docendi Jus naturæ & gentium mihi demandatum ſit; opera quoque mihi danda erat, ut cupidam legum juventutem ad ſoli-dam certamque juris ſcientiam perdu-cerem, veris autem juſtitiæ ſacerdoti-bus ad penetralia Themidos viam pla-

nam

am ſternerem, ne longius, quam par erat, amplius videatur iter, quod in opere Juris naturæ & gentium ingresſus ſum. Finem hunc mihi propoſitum ut conſequerer, in his Inſtitutionibus complexus ſum omnes definitiones & propoſitiones in opere majore contentas, paucis quibusdam exceptis, quæ per illas facile intelliguntur, nec quicquam omitteretur, quod ad omne jus privatum, publicum univerſale & gentium proprium ſpectat. Præterea, quod palmarium eſt, curæ maxime id habui, ut ſingularum propoſitionum rationes ſufficientes inſpiciantur, nec in definitionibus quicquam ſumatur, quod obſcuritatem quandam adhuc in mente relinquat, quo minus penitus intel-

intelligatur. Ac propterea omnia in eum ordinem redegi, ut ſequentia cum antecedentibus continuo cohærent; & hæc per illa continuam lucem fundant. Equidem fieri non potuit, ut rationes evolvendo, quantum rigor demonſtrandi exigit, & quod in opere majore præſtiti, demonſtrationes darem completas, quas præſens inſtitutum non fert; id tamen non obſtat, quo minus ſingulorum pateant rationes genuinæ, abunde ſatisfacientes iis, quorum aciei lux clariſſima adhuc officit: neque enim omnibus, ac nemini ſtatim ipſum ſolem inſtar aquilarum intueri datum eſt, ſed in luce meridiana initio caligant omnes. Succeſſive autem creſcente luce mentis, quæ naturæ conſuetudo

ſetudo eſt, majorem lucem deſide-
rant, qui in clariſſima ſe verſari ar-
bitrabantur, & ita tandem evenit,
ut, quod antea faſtidiebant, nunc
avidi appetant, nec ſatisfaciant niſi
demonſtrationes Euclidearum imitamen-
ta. Et ſic demum pleniſſime conſta-
bit, nos in opere vaſto Juris naturæ
& gentium non inutiles quæſiviſſe am-
bages, ſed breviori via ad metam ten-
di non potuiſſe. Ceterum ut uno qua-
ſi conſpectu exhibeam, quomodo ex
ipſa natura humana tanquam fonte ſuo
fluant omnes obligationes omniaque ju-
ra hominum, quædam adhuc mihi di-
cenda ſuperſunt. Conſtat homo ex ani-
ma & corpore, & quemadmodum hoc
ex variis componitur organis, quorum

 ſun-

functiones conjunctim ad communem quendam ſcopum tendunt, veluti organorum vitalium ad totius corporis ſeu vitæ ac ſanitatis ejusdem conſervationem; ita animæ inſunt diverſæ facultates, quarum ſocio uſu homo rationis particeps, qua a ceteris animalibus disjungitur, aptus efficitur ad vitam rationi convenientem vivendam. Illa aptitudo organorum ad functiones ſuas obeundum, facultatum ad ſuum uſum, quem habent in vita hominis vivenda, perfectionem hominis eſſentialem abſolvunt. Cum natura a veritatis tramite nunquam ne latum quidem unguem diſcedens non ullam ferat contradictionem, veritatis perpetuo capitalem hoſtem; eidem non alia con-

convenit actionum humanarum directionem quam ut determinentur per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, & ſic cum naturalibus ad eandem metam tendant. Atque aptitudo actiones liberas ſic & non aliter determinandi perfectionem hominis accidentalem abſolvit: quæ ubi ad eſſentialem accedit, integram hominis perfectionem perficit. Et inde eſt, ut actiones hominum liberæ intrinſeca bonitate atque malitia diſcriminentur. Cum vero homo per naturam in genere determinatus ſit ad bonum appetendum, malum averſandum; bonitas intrinſeca motivum eſt actionum committendarum, malitia omittendarum: unde naſcitur obligatio naturalis & di-

 rectio

rectio actionum, quam diximus, in-
duit formam legis ab ipſa natura latam.
Ut obligationi huic ſatisfieri poſſit,
conceſſa quoque homini eſſe debet fa-
cultas ea faciendi, ſine quibus illi ſa-
tisfieri nequit, & ita ex illa tanquam
fonte derivatur jus cum ad uſum re-
rum, tum ad certos actus. Ea vero
eſt hominum natura, ut nonniſi con-
junctis viribus & mutuo adjutorio ad
illam perfectionem tendere poſſint quæ
unicus felicitatis fons eſt. Ac propter
ea officia erga ſe ipſum cum officiis er-
ga alios amico charitatis vinculo ipſa
natura copulavit, ut ad utraque eadem
ſit obligatio neceſſaria & in ſe immuta-
bilis. Enimvero cum non inexhauſtæ
ſint homines vires, nec ideo ſine ratio-
ne

æ profundendæ; officia aliis non dentur cum neglectu ſui, & ultra id, quod in poteſtate eſt, nec iis, qui, quod ab aliis petunt, ipſimet in poteſtate habent. Aſt quoniam nemini hominum natura competit jus in actiones alterius, ſicuti petenti de indigentia, ita præſtituro relinquendum eſt judicium de neglecto ſui & eo, quod in poteſtate ſua eſt. Intereſt autem haud raro hominis alienæ opis indigi, ut de eo, quod ab altero petit, certus ſit. Quamobrem ipſa natura eidem competit jus alios ad certas præſtationes ſibi obligandi, ita ut ad præſtandum adigi poſſit, ſi nolit. Hinc enaſcitur quoad ea, quæ aliis debentur, differentia inter obligationem perfectam & imperfectam, unde

 poro

porro oritur jus ad id, quod nobis debetur ab aliis, vel perfectum, vel imperfectum. Ceſſat differentiæ hujus ratio in iis, quæ ne facias alteri prohibentur, cum ſemper certum ſit, id omittendum eſſe. Quamobrem quoad actus negativos perfecta eſt obligatio naturalis, ut alteri competat jus perfectum non patiendi, ut fiat, & facientem adigendi, ne faciat, aut in poſterum denuo facere audeat. Quoniam denique nemini competit natura jus ad rem quandam in ſingulari proprium; natura res omnes quoad uſum earundem neceſſarium communes ſunt. Ex hactenus dictis intelligitur, quinam ſit ſtatus hominum naturalis, isque originarius, quem a natura habent. Enimvero non una fuit

ratio,

nio, quæ homines coëgit, ut, lege naturæ non invita, immo urgente, a communione primæva diſcedentes res antea communes juri proprio ſubjicerent. Atque hinc ortum eſt dominium, quod jus ſibi obligandi alios ad certas præſtationes latius extendit, operas rebus propriis æquiparavit & obligationem rerum ac operarum communicandarum officiis ſuperaddit. Hinc prono alveo fluunt omnia jura rerum, tam in re, quam ad rem, quocunque demum nomine veniant, & jus defenſionis ulteriores acquirit limites. Obligatio propagandi genus humanum cum generatione indivulſo nexu copulat educationem, ac ideo parentibus tribuit jus quoddam in actiones prolis. Cumque

eo fine contrahenda ſint matrimonia; conjux unus ex conſenſu acquirit jus quoddam in actiones alterius. Et quia præſtatio operarum perpetuarum pro alimentis perpetuis, in qua ſervitus naturaliter conſiſtit, juri naturæ convenit; ex ſubjectione oritur jus domini in actiones ſervi. Quamobrem cum jus in actiones alterius Imperii nomine veniat; patet jam origo Imperii privati, quo jus, quod vulgo dicitur, perſonarum continetur. Jam cum ſinguli jura ſua non ſatis tueri nec ab aliis invitis ſine vi ac dubio maxime eventu conſequi poſſent, immo nec commode ſibi proſpicere de iis, quæ ad vitæ ſufficientiam faciunt, & felicitati ſerviunt; legi naturæ convenienter contractæ ſunt ſo-

cieta-

ætates civiles, & ſic ex ſubjectione natum eſt Imperium civile, ſive publicum, a quo jus omne publicum, ſeu civitatis univerſale derivatur. Denique cum jam civitates inter ſe ſpectari debeant tanquam perſonæ ſingulares in ſtatu naturali viventes, in eas cadunt obligationes & jura, quæ ſingulos in ſtatu naturali viventes reſpiciunt. Inter iſta jura cum etiam locum habeat jus alterum ad certas præſtationes ſibi obligandi; inde jura fœderum aliarumque pactionum gentium manant. Et quia obligatio conjunctis viribus commune bonum promovendi per hoc tolli minime potuit, quod ſocietates civiles contraxerint ſinguli; ſicuti vi illius ipſa natura homines in univerſum omnes

in ſocietatem quandam redegit, ita etiam inter gentes ſocietatem inſtituit, ex cujus cuſtodia theoriæ naturali legum civilium convenienter deducitur jus quoddam civili affine, quod, ut cum ULPIANO loquar, neque in totum a naturali recedit, nec per omnia ei ſervit. Ex iis, quæ modo breviter dicta ſunt, haud obſcure liquere arbitror, jura omnia inter ſe continuo connexa ex ipſa natura humana derivari, & patere, quod a veteribus dictum, ipſa natura jus eſſe conſtitutum. Plenius nexum hunc perſpiciet, qui Inſtitutiones ipſas attento animo perlegere voluerit. Ceterum non vanus augur prædico fore, ut, ſi quis haſce Inſtitutiones ſibi familiares reddiderit, ſcientia juris ſolida veraque

animum

imum imbuat, lucem pleniſſimam; amprimum ea aciem ejus non amplius endit, ab opere majore expectaturus, qui animum ad jus civile appellit, nul fere negotio notitiam ejus ſibi compa. t. Unum adhuc ſupereſt, quod mo. ndum eſſe duxi, nimirum me in hisce ſtitutionibus, nihil ſuppoſuiſſe, quod unde petendum ſit, quemadmodum in ere majore Jus naturæ & gentium cum teris philoſophiæ partibus connexum , ut inoffenſo pede in iis progredi li. at, etiamſi in operibus noſtris philoſo. icis lector non fuerit verſatus; immo vel maxime adhuc peregrinus & hoſpes erit in philoſophia. Si quæ enim no. nes aliunde mutuandæ fuerant, eas a explicavi. Quemadmodum vero

mune-

muneri, quod mihi demandatum eſt, ſatisfeci; ita nihil magis in votis habeo, quam ut omnes, qui labore noſtro ſe juvari poſſe confidunt, eos, quos polliceor, inde percipiant fructus. Faxit Deus, juris, quod enucleavimus, ipſe Autor, ut veritas & juſtitia floreat in omni terra! Halæ, die quarta Septembris, Anno 1749.

CONSPECTUS INSTITUTIONUM JURIS NATURÆ ET GENTIUM.

PARS I.

DE JURE NATURÆ IN GENERE ET OFFICIIS ERGA SE IPSUM, ERGA ALIOS ET ERGA DEUM.

Caput I. *De Actionum humanarum differentia, earumque imputatione.* 1

Caput II. *De Obligatione, Jure & lege, ac Juris naturæ principio.* 18

Caput III. *De Obligatione & Jure hominum universali in genere.* 34

Caput IV. *De Officiis hominis erga ſeipſum & cum iis connexis juribus.* 52

Caput V. *De Officiis hominis erga alios & juribus cum iis connexis.* 71

Caput VI. *De Officiis erga Deum.* 83

PARS II.

DE DOMINIO ET JURIBUS ATQUE OBLIGATIONIBUS INDE NASCENTIBUS.

Caput I. *De communione primæva & origine dominii.* 97

Caput II. *De modo originario acquirendi rerum dominium.* 111

Caput

CONSPECTUS.

Caput III. *De Obligationibus & Juribus ex dominio oriundis.* 131

Caput IV. *De Jure ex communione primæva reſiduo.* 153

Caput V. *De modo acquirendi derivativo.* 159

Caput VI. *De animi ſui ſenſis alteri ſignificandis.* 175

Caput VII. *De modo ſeſe alteri obligandi, ſeu promiſſis & pactis in genere.* 190

Caput VIII. *De uſucapione & præſcriptione.* 230

Caput IX. *De actibus mere beneficis in præſens abſolutis.* 239

Caput X. *De pretio rerum & pecuniæ.* 254

Caput XI. *De actionibus beneficis obligatoriis, ſeu contractibus beneficis.* 266

Caput XII. *De actibus permutatoriis, ſeu contractibus oneroſis.* 308

Caput XIII. *De contractibus, qui aliam continent.* 372

Caput XIV. *De quaſi contractibus.* 389

Caput XV. *De jure in re aliena conſtituto, ſeu pignore & ſervitutibus.* 397

Caput XVI. *De dominio utili, ac inprimis feudo.* 418

Caput XVII. *Quomodo obligatio ex contractu tollatur.* 447

Caput XVIII. *De modo finiendi lites in ſtatu naturali.* 455

Caput XIX. *De interpretatione.* 486

Caput XX. *De mortuis & nondum natis.* 499

PARS

CONSPECTUS.

PARS III.

DE IMPERIO ET OBLIGATIONIBUS ATQUE JURIBUS INDE NASCENTIBUS.

SECTIO I.

DE IMPERIO PRIVATO.

Caput I. *De imperio & ſocietate in genere.* 509

Caput II. *De matrimonio, ſeu ſocietate conjugali.* 522

Caput III. *De cognatibus & affinitatibus.* 535

Caput IV. *De ſocietate paterna & poteſtate patria.* 540

Caput V. *De jure hæreditario, ſeu teſtamentis & ſucceſſione ab inteſtato.* 556

Caput VI. *De ſervitute & ſocietate herili.* 573

Caput VII. *De Domo.* 581

SECTIO II.

DE IMPERIO PUBLICO, SEU JURE CIVITATIS.

Caput I. *De origine civitatis & imperii publici.* 585

Caput II. *De diverſis Rerump. formis.* 595

Caput III. *De Rep. conſtituenda.* 613

Caput IV. *De Juribus majeſtaticis.* 633

Caput V. *De theoria naturali legum civilium.* 654

Caput VI. *De officio ſuperioris & ſubditorum.* 659

PARS

PARS IV.

DE JURE GENTIUM.

Caput I. *De Jure Gentium in genere.* 669

Caput II. *De officiis gentium erga ſeipſas & inde naſcentibus juribus.* 673

Caput III. *De officiis gentium erga ſe invicem, ac inde naſcentibus juribus.* 682

Caput IV. *De dominio gentis.* 691

Caput V. *De fœderibus & ſponſionibus.* 701

Caput VI. *De modo componendi controverſias gentium.* 713

Caput VII. *De Jure belli Gentium.* 720

Caput VIII. *De Jure Gentium in bello.* 736

Caput IX. *De pace & pactione pacis.* 755

Caput X. *De Jure legationum.* 766

FINIS CONSPECTUS.

INSTI-

INSTITUTIONES JURIS NATURÆ ET GENTIUM.

PARS I.

DE

JURE NATURÆ IN GENERE ET OFFICIIS ERGA SEIPSUM, ERGA ALIOS ET ERGA DEUM.

CAPUT I.

DE

ACTIONUM HUMANARUM DIFFERENTIA, EARUMQUE IMPUTATIONE.

§. 1.

Actiones internæ & externæ, liberæ ac neceſſariæ.

A*ctiones internæ* dicuntur, quæ ſola vi animæ eliciuntur; *externæ* autem, quæ motu organorum corporis perficiuntur. Sunt autem vel *liberæ*, quæ a libertate

animæ quomodocunque dependent; vel *naturales*, ſeu *neceſſariæ*, quæ ab ea non dependent, ſed per eſſentiam, & naturam animæ ac corporis determinantur. Unde patet, *actiones liberas externas non dari ſine internis, cum quibus cohærent.*

§. 2.

Actio poſitiva & privativa, ſeu negativa.

Eſt præterea *Actio* vel *poſitiva*, quæ actu editur; *privativa* vero, ceſſatio actionis, quæ edi poterat. Poſitiva libera vocatur *Factum commiſſionis*; privativa, ſeu negativa *Factum omiſſionis*. Illa etiam *Factum* ſimpliciter; hæc *Non-factum* appellatur. Sæpiſſime *ſub facto etiam intelligitur non-factum, pro ſubſtrata materia.*

§. 3.

Imputatio.

Quando homo libere agit, vel non agit, *actionis cauſa libera* dicitur, quemadmodum etiam ejus, quod ex ea conſequitur. Et judicium, quo cauſa libera declaratur agens actionis ſuæ, vel ejus, quod ex ea ſequitur, ſive boni, ſive mali, *Imputatio* appellatur. Quamobrem *non imputari poſſunt niſi actiones liberæ, quatenus liberæ ſunt*, conſequen-

ſquenter etiam *eæ, quæ in ſe ſpectatæ naturales quidem ſunt, attamen ab actione quadam libera præcedente dependent* (§. 1.).

§. 4.

Coacte agit, qui ab alio vi externa impulſus agit, in actione ſeſe habens per modum inſtrumenti: aſt *coacte patitur*, qui alterius in ſe actioni reſiſtendi vires non habet. In eo caſu non-reſiſtentia eſt *Actio privativa coacta. Actio coacta*, cum libera non ſit (§. 1.), *imputari nequit, niſi cogenti: ſi vero approbatur, approbatio imputatur.* *Actio coacta.*

§. 5.

Differt a coacta *Actio invita*, ſi quis facit, quæ non facere mallet, & contra, modo aliquod malum ex actione contraria emergens evitare poſſet. Ei opponitur *voluntaria*, quæ nec coacta, nec invita eſt. *Actio* igitur *invita eſt, ſi quis vi vel metu ab altero incuſſo permotus agit, vel non agit.* Aſt *invita imputatur, etſi minus, quam voluntaria* (§. 3.), ut, qui invitus agit, aliquam habeat excuſationem. *Actio invita, voluntaria.*

§. 6.

Actio deliberata, indeliberata, conſultatio.

Sunt autem *actiones* liberæ, vel *deliberatæ*, quæ nonniſi prævia conſultatione eduntur; vel *indeliberatæ*, quis nulla prævia conſultatione agi Eſt autem *Conſultatio* actus intellectus quo diſquiritur, num ſit agendum aut non agendum, & quomodo agendum. Quamobrem cum *actio* deliberata magis libera ſit, quam indeliberata (§. 1.), *deliberata magis imputatur indeliberata, & quo magis deliberata fuerit, eo magis imputatur* (§. 3.).

§. 7.

Determinatio actionum.

Facultates animæ omnes per ſe aptæ ſunt ad certos actus, & omnia corporis membra ad certas functiones, conſequenter tam illæ, quam hæc deſtinantur certo cuidam fini, ad quem tendunt actiones naturales (§. 1.). Patet autem a poſteriori, *actiones liberas determinari poſſe vel per easdem rationes finales, per quas determinantur naturales, vel per diverſas.*

§. 8.

Status internus & externus.

Status in genere eſt coëxiſtentia mutabilium, hoc eſt, eorum, quæ etiam

nam aliter ſe habere poſſunt, cum iisdem fixis, quæ ſcilicet aliter ſe habere nequeunt. Eſtque vel *internus*, quatenus mutabilia iſta ſubjecto inſunt, vel *externus*, quatenus eidem adſunt, vel extrinſecus ad idem referuntur.

§. 9.

Perfectio entis in genere eſt conſenſus in varietate, ſeu plurium a ſe invicem differentium in uno. Et *conſenſus* vocatur tendentia ad unum quid obtinendum. Ita perfectio horologii conſiſtit in aptitudine, quam per ſtructuram ſuam habet, accurate indicandi horam eiusque partes. *Perfectio.*

§. 10.

Ex adverſo *Imperfectio* eſt diſſenſus in varietate, ſeu plurium a ſe invicem differentium in uno. Conſiſtit autem *Diſſenſus* in contrarietate tendentiarum ad commune quid obtinendum. Ita oculus imperfectus eſt, ſi qua in ſtructura ejus concurrunt, quæ impediunt, quo minus imago clara & diſtincta in fundo delineetur. *Imperfectio.*

§. 11.

Perfectio eſſentialis & accidentalis. Actiones ad eam tendentes.

Eſt autem *Perfectio eſſentialis*, quæ continetur conſenſu determinationum eſſentialium, per quas ſcilicet ens tanquam ens hujus generis, vel ſpeciei concipitur. *Accidentalis* vero, quæ in conſenſu determinationum accidentalium cum eſſentialibus conſiſtit, veluti ſi promptitudo utendi facultatibus animæ, vel organis corporis motoriis acquiritur. *Perfectio* igitur *accidentalis eandem rationem determinantem habere debet, quam habet eſſentialis* (§. 9.), conſequenter *actiones liberæ, quæ cum naturalibus per easdem rationes finales determinantur, ad perfectionem hominis ejusve ſtatum tendunt* (§. 8. 9.), & ideo *quæ per diverſas determinantur, ad imperfectionem tendant neceſſe eſt.*

§. 12.

Actiones bonæ, malæ.

Cum *bonum* dicatur, quicquid hominem ejusque ſtatum perficit, *malum* vero, quod imperfectiorem reddit; *actiones liberæ ad perfectionem hominis ejusque ſtatus tendentes*, conſequenter *cum naturalibus per easdem rationes finales determinatæ, bonæ ſunt;*

quæ

quæ vero tendunt ad imperfectionem hominis ejusque ſtatus, conſequenter *quæ cum naturalibus non per easdem rationes finales determinantur, ſed per diverſas, malæ ſunt* (§. 11.).

§. 13.

Actio in ſe bona eſt, quæ per determinationes eſſentiales, hoc eſt, eas, per quas tanquam talis actio concipitur, bona eſt. Et eodem ſenſu *Actio in ſe mala* intelligitur. Quæ vero in ſe ſpectata nec bona, nec mala eſt, ea *per ſe indifferens* dicitur, *quatenus* tamen *propter determinationes accidentales ſupervenientes ad perfectionem, vel imperfectionem noſtram ſtatusque noſtri tendit, in bonam, vel malam abit.* *Actio in ſe bona, in ſe mala, per ſe indifferens.*

§. 14.

Actiones igitur quatenus in ſe bonæ ſunt, vel malæ, aut propter determinationes accidentales accedentes bonæ, vel malæ fiunt, *bonitatem, vel malitiam intrinſecam habent*, ut ideo opus non ſit, eas demum jubendo fieri bonas, vel vetando malas. *Bonitas & malitia intrinſeca actionum.*

§. 15.

Quoniam ea eſt hominis natura, ut bonum appetat, malum averſetur, *Motivum in ſe conti-*

nent & per ſe appetibiles & averſabiles. *actiones* vero *bonitatem vel malitiam intrinſecam habentes* in ſe bonæ & malæ ſunt, aut propter determinationes accidentales accedentes tales fiunt (§. 14.), conſequenter *motivum volitionis & nolitionis in ſe continent*, ut, ſi diſtincte cognoſcantur, eas velimus, vel nolimus; *actiones intrinſece bonæ, vel malæ, per ſe appetibiles, vel averſabiles ſunt.* Hinc autem porro patet, *actiones ad perfectionem hominis ejusve ſtatus tendentes continere motivum volitionis & eſſe per ſe appetibiles, quæ vero tendunt ad imperfectionem hominis ejusve ſtatus, motivum nolitionis continere & eſſe per ſe averſabiles.*

§. 16.

Rectitudo actionis. *Rectitudo actionis* eſt convenientia cum omnibus determinationibus hominis eſſentialibus, ut ſcilicet ea rationem ſufficientem in iis ſimul ſumtis agnoſcat, conſequenter per eas intelligi poſſit, cur talis potius eſſe debeat, quam aliter. *Actio* igitur *recta requirit omnium facultatum animæ & facultatis locomotivæ corporis conſentientem uſum.*

§. 17.

§. 17.

Quamobrem *ſi quid in actione libera deſideretur ex parte intellectus, vel voluntatis, vel denique facultatis locomotivæ, a rectitudine deficit* (§. 16.). Dicitur autem defectus rectitudinis actionis vincibilis quoad intellectum *Culpa*; quoad voluntatem & noluntatem *Dolus*. In genere quoque defectus rectitudinis actionis *Culpa* vocari ſolet. *Vincibile* vero dicitur, quod uſu facultatum vitari poterat: *Invincibile* vero, quod non poterat. Atque ideo patet, *actiones non minus culpoſas, quam doloſas agenti imputari* (§. 3.). Ex adverſo autem *Invincibile* dicitur, quod uſu facultatum noſtrarum evitari minime poterat. Quamobrem cum *quæ caſu fiunt, nulla culpa antecedente*, ea a nobis evitari impoſſibile ſit, veluti ſi grando ſegetem proſternit, inundatio domum ſubvertit; *nobis* quoque *imputari nequeunt* (§. *cit.*). *Defectus ejus, culpa, dolus.*

§. 18.

Quoniam ignotum ut velimus, vel nolimus fieri non poteſt, ac ideo voluntas & noluntas ab intellectu, aut facul- *Actio culpoſa & doloſa.*

facultate cognoſcendi dependet; *actio doloſa committitur a ſciente ac volente, culpoſa vero nec a ſciente, nec a volente.*

§. 19.

Culpæ & doli origo. Culpa & dolus conſiſtunt in defectu rectitudinis actionis vincibili (§. 17.). Defectus vincibilis a *non-uſu facultatum noſtrarum*, hoc eſt, omiſſione uſus earundem nobis conceſſi venit (§. *cit.*). *Culpa igitur & dolus non-uſui facultatum noſtrarum debetur.*

§. 20.

Impotentia agendi. A non-uſu diſtinguenda eſt *Impotentia utendi*, quæ eſt independentia uſus a voluntate noſtra, ut ſcilicet is nobis ſit impoſſibilis. *Quæ impotentiæ utendi facultatibus animæ ac corporis tribuenda, ea invincibilia ſunt* (§. 17.), conſequenter *ea imputari nequeunt, niſi illa culpa noſtra fuerit contracta* (§. *cit.*).

§. 21.

Culpæ ſpecies. Actus ad facultatem cognoſcitivam, quos ſupponunt actus facultatis locomotivæ in actionibus liberis, pertinentes complures ſunt. Unde pro eorum

rum diverſitate diverſæ ſunt culpæ ſpecies. Ita defectus attentionis circa actiones noſtras *Incogitantia* eſt; omiſſio actuum intellectus, quorum ope agenti innoteſcere poterat, quidnam ex actione ſua ſub præſentibus circumſtantiis boni vel mali conſequi poſſit, *Inconſiderantia*; defectus attentionis ad malum in dato caſu eventu poſſibile, quod agens prævidere poterat, *Improvidentia*; determinatio ſui ad agendum, ſepoſito omni facultatum cognoſcendi uſu ad rectitudinem actionis requiſito, *Præcipitantia in agendo*; defectus judicii, quid vi circumſtantiarum præſentium fieri conſultius ſit, *Imprudentia*; abſentia omnis ſollicitudinis de rectitudine actionis, *Incuria*; omiſſio eorum, qua certo fine fieri debent, non-uſui facultatum cognoſcendi debita, *Negligentia*. Hinc patet, cur plerumque omnes culpæ ſpecies ſub nomine negligentiæ comprehendantur, & quod *Diligentia*, quæ eidem opponitur, ſit commiſſio omnium illarum actionum, quæ certo fine committendæ, ſeu eorum omnium, quæ certo fine fieri debent.

§. 22.

§. 22.

Culpa media, propoſiti.

Datur etiam defectus rectitudinis actionis ob exceptionem in caſu colliſionis officiorum minus recte factam, quam *Culpam mediam* appellare lubet, alii *Culpam propoſiti* vocant; veluti ſi quis miſericordia ductus ſolvit ſervum alterius compeditum, ut fugeret. *Quod igitur culpa media fit, id fit a ſciente, non tamen directe volente.* Culpa hæc media ex inferioribus de colliſione officiorum clarior evadet.

§. 23.

Intentio agentis directa, indirecta.

Intentio agentis eſt volitio ejus, propter quod agens agit, veluti ſi teſtimonium perhibet, ut innocens damnetur. Eſtque *intentio directa*, qua id præciſe intenditur, propter quod agens agit, ut in exemplo dato directe intenditur damnatio innocentis: *indirecta intentio* eſt, qua quidem agens per ſe non vult, quod ex actione ſua ſequitur, quod autem perinde ac id, quod vult, ex eadem ſequi poteſt. Similiter alia *immediata* eſt, qua quid propter ſe intenditur, alia *mediata*, qua quid intenditur propter alterum, quate-

quatenus ſcilicet per hoc conſequimur, quod intenditur.

§. 24.

Veteres *Dolum bonum* dixerunt ſimulationem voluntatis finis cujusdam non illiciti cauſa factam. Unde in oppoſitione ad eum *Dolus malus* vocatur, de quo ante dictum (§. 17.). *Dolus bonus, malus.*

§. 25.

Dolus malus dividitur in *dolum ex propoſito*, quo malum, quod ex actione ſua reſultat, intendit agens ſive directe, ſive indirecte, & *Dolum ex re*, quo malum iſtud equidem agens non intendit, ubi vero idem ex facto cognoſcit, eum, in quem redundavit, id ferre vult. Ita in priori caſu gemma adulterina pro vera venditur a ſciente; in poſteriori a neſciente, ſed pretium reſtituere nolente. *Dolus ex propoſito, & ex re.*

§. 26.

Concurrunt etiam haud raro *homines ad actionem alterius*, quatenus ſcilicet actione quadam ſua ad actualitatem illius aliquid conferunt, vel actu intel- *Concurſus ad actionem alterius.*

intellectus, notionem actionis ignotæ agentis animo inſinuando, circumſtantias in caſu dato obvias patefaciendo, conſilium dando, docendo motiva agendi aut non agendi; vel actu voluntatis, aut noluntatis, veluti jubendo, orando, vetando, adhortando, dehortando, comminando, alliciendo, ſollicitando, ſvadendo & diſſvadendo, cum iſtiusmodi actibus voluntatem & noluntatem alteri ſufficienter indicemus; vel denique actu facultatis locomotivæ, veluti adjuvando, inſtrumenta ad agendum neceſſaria ſuppeditando, exemplum præbendo animo alterum ad idem faciendum invitandi. Facile patet, *homines concurſu ſuo ad actionem alterius ejusdem fieri participes*, conſequenter *factum alienum, ad quod concurris, tibi imputari, quatenus id a voluntate tua libera dependet* (§. 3.), *factum* autem *alienum, ad quod nullo modo concurris, imputari non poſſe.* Diverſi autem modi concurrendi ad factum alienum ſatis loquuntur, *non minus culpam, quam dolum in concurſu ad factum alienum committi poſſe* (§. 17.).

&

factum alienum nunc magis, nunc minus imputandum eſſe (§. 6. 17.).

§. 27.

Ad actiones internas pertinet *Conſenſus*, qui eſt volitio, ut fiat, vel non fiat, quod alter fieri, vel non fieri vult. Quodſi diſertis verbis, vel alio ſigno declaratur, nos idem velle, quod alter vult, *Conſenſus* dicitur *expreſſus*; ſi vero aliunde, veluti ex factis & non-factis colligitur, *tacitus* vocatur, & idem *præſumtus* audit, ſi probabiliter ſaltem colligitur. *Præſumtio* enim eſt collectio probabilis rei dubiæ in caſu ſingulari. Cum modus declarandi voluntatis ipſum actum non variet; *Conſenſus tacitus non minus verus conſenſus eſt, quam expreſſus.* *Conſenſ[us] quid & quotupl[ex]*

§. 28.

Opponitur conſenſui *Diſſenſus*, qui eſt volitio, ut fiat, quod alter fieri non vult, vel ut non fiat, quod is fieri vult. Patet autem, ut ante (§. 27.), *Diſſenſum* eſſe vel *tacitum*, vel *expreſſum*, & quinam *præſumtus* dicatur, & *diſſen-* *Diſſenſ[us]*

diſſenſum non minus tacitum, quam expreſſum eſſe verum diſſenſum.

§. 29.

Ratihabitio.

Declaratio autem conſenſus ſive expreſſa, ſive tacita ex poſtfacto accedens *Ratihabitio* appellatur. Quamobrem *qui quod factum ratihabet, in id conſenſiſſe intelligitur*, ut ideo perinde ſit, ac ſi conſenſu ſuo factum fuiſſet.

§. 30.

Conſenſus præſumtus cur verus dici nequeat.

Ceterum eodem ſenſu aliquid *expreſſe velle, vel nolle* dicimur, & *volitio* aut *nolitio præſumi.* Probabilia poſſunt eſſe falſa, nec certo conſtat, vtrum vera ſint, nec ne. Quamobrem *conſenſus* etiam *præſumtus, aut volitio & nolitio præſumta fallere poteſt*, ac per conſequens *vera dici nequit, ſed pro vera habetur, donec contrarium probetur, quemadmodum probabile omne.* Quodſi ergo contrarium probetur, cum jam falſum eſſe conſtet, quod pro vero habebatur; *præſumtionem vincit veritas*, ut illa jam ceſſet.

§. 31.

Requiſita ratihabitionis.

Cum conſenſum ſuum ex poſtfacto

ſto declaret, qui factum alterius ratiha-
bet (§. 29.); *ratihabitio tacita ſupponit notitiam facti ratihabendi*, cumque conſenſus tacitus ex factis colligatur (§. 27.), *idem requirit factum, vel non-factum, quod agens velle non poterat, niſi facto, quod ratihabendum, ſuppoſito.*

§. 32.

Ignorantia dicitur abſentia notionis ſive rei ſimpliciter apprehendendæ, ſive judicio cuidam reſpondentis. *Ignorantia* igitur *non admittit tacitam ratihabitionem* (§. 31.), & *ſi ea invincibilis fuerit, excuſat; non vero, ſi vincibilis* (§. 17.), *atque hæc in culpam influit* (§. *cit.*). *Ignorantia.*

§. 33.

Scholaſtici eam *ſimplicem* vocant, & errorem *compoſitam ignorantiam* appellant, qua notiones combinantur, quæ combinari nequeunt. *Errat* nimirum, qui propoſitionem veram pro falſa habet, conſequenter ſubjecto tribuit prædicatum vel affirmativum, vel negativum, quod eidem tribui nequit. Unde *Error* dicitur diſconvenientia notionis cum objecto. Patet autem, *errorem vincibilem influere in culpam, nec excuſare* (§. 17.). *Ignorantia compoſita, ſive error.*

§. 34.

De ignorantia & erroris imputatione.

Similiter manifeſtum eſt, *tam ignorantiam ſimplicem* (§. 32.), *quam compoſitam ſive errorem* (§. 33.), *vincibilem recte imputari* (§. 3. 17.). Ex adverſo autem liquet *ignorantiam & errorem invincibilem imputari non poſſe*. Atque idem ſtatuendum eſt de actionibus ex ignorantia & errore profectis.

CAPUT II.

DE OBLIGATIONE, JURE ET LEGE, AC JURIS NATURÆ PRINCIPIO.

§. 35.

Obligatio activa.

O*bligatio* active ſumta, quam *activam* appellare lubet, eſt connexio motivi cum actione ſive poſitiva, ſive privativa. Conſiſtit autem *Motivum* in repræſentatione boni ex actione poſitiva, & mali ex negativa fluentis. Cum non velimus, niſi quod nobis tanquam bonum repræſentamus, & nolimus, quod tanquam malum repræſentamus; ex natura voluntatis & noluntatis patet, *hominem aliter obligari non poſſe, niſi motivum cum actione connectendo.*

§. 36.

§. 36.

Quamobrem cum actiones ad perfectionem hominis ejusque ſtatus tendentes motivum volitionis, quæ vero ad imperfectionem tendunt, motivum nolitionis contineant, ac illæ per ſe appetibiles, hæ averſabiles ſint (§. 15.); *ipſa natura homo obligatur ad committendas actiones, quæ ad perfectionem ejus atque ſtatus ejuſdem tendunt*, conſequenter *cum naturalibus per easdem rationes finales determinantur, ſed non per diverſas* (§ cit.). *Dari obligationem naturalem.*

§. 37.

Quoniam impoſſibile eſt, ut idem ſimul ſit & non ſit, ideo neceſſe eſt, ut homo ſic, non aliter actiones ſuas determinet, vitam hominis, ſeu naturæ ſuæ convenientem acturus. Hinc moraliter *impoſſibile* dicitur, quod cum natura hominis tanquam agentis rationalis contradictionem involvit; *moraliter* autem *poſſibile*, quod nullam involvit, ſeu eidem convenit, hoc eſt, rationem ſufficientem in eadem habet. Et *moraliter neceſſarium* eſt, cujus oppoſitum moraliter impoſſibile. Ipſa autem neceſſitas moralis agendi *obligatio* eſt, quam *paſſivam* ſi- *Moraliter poſſibile, impoſſibile & neceſſarium, obligatio paſſiva.*

oppoſitione ad activam (§. 35.), appell- mus, vulgo autem ſimpliciter obligatio- nem dicunt, activa inſuper habita. *Ne- minem obligari poſſe ad id, quod vel in ſe vel ipſi impoſſibile, per ſe patet.*

§. 38.

Obligatio naturalis qualis.

Hæc autem *obligatio* tam activa, quam paſſiva, quæ ab ipſa natura venit, *natu- ralis* dicitur, ut ideo *obligatio naturalis* ſit, quæ rationem ſufficientem in ipſa ho- minis rerumque eſſentia atque natura ha- bet: quæ cum immutabilis ſit ac neceſſa- ria, *obligatio* quoque *naturalis immuta- bilis & neceſſaria eſt*, quippe *quæ ponitur poſita hominis rerumque eſſentia atque na- tura.*

§. 39.

Lex, naturalis & poſitiva, divina, humana.

Lex dicitur regula, juxta quam acti- ones noſtras determinare obligamur. Vo- catur autem *naturalis*, quæ rationem ſuf- ficientem in ipſa hominis rerumque eſ- ſentia habet: aſt *poſitiva*, cujus obliga- tio dependet a voluntate entis cujusdam rationalis, & in ſpecie *divina*, ſi a volun- tate Dei, *humana* vero, ſi a voluntate ho- minis dependet. Lex naturæ communi- ter quoque *Jus naturæ* appellatur.

§. 40.

§. 40.

Quoniam *lex naturæ* rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque natura habet (§. 39.), ideoque *obligationem naturalem continet* (§. 38.), hæc autem immutabilis & neceſſaria eſt (§. *cit.*), *lex* etiam *naturæ immutabilis & neceſſaria eſt.* *Immutabilitas legis naturæ.*

§. 41.

Et cum Deum autorem habeat eſſentia atque natura hominis & rerum, qua poſita, ponitur lex naturæ (§. 40.) & ejus obligatio (§. 38.); *Autor legis naturæ ipſe Deus eſt, & ad actiones ſuas eidem conformandas hominem obligat*, ſicque *obligatio naturalis* etiam *divina eſt, & lex naturalis lex divina* (§. 39.). *Autor legis naturæ.*

§. 42.

Similiter quia lex naturalis rationem ſufficientem in ipſa hominis rerumque eſſentia atque natura habet (§. 39.), & obligatio, quam continet (§. 40.), ponitur, iſta poſita (§. 38.); *lex naturæ omnes homines obligat, nec ab obligatione naturali ullus hominum liberari poteſt.* *Univerſalitas legis naturæ.*

§. 43.

Ex eadem prorſus ratione *lex naturæ nos obligat ad committendas actiones, quæ* *Principium generale Juris naturæ.*

ad perfectionem hominis atque ſtatus ejusdem tendunt, & ad eas omittendas, quæ ad imperfectionem ipſius atque ſtatus ejusdem tendunt, conſequenter *ad actiones liberas cum naturalibus per easdem rationes finales, non vero per diverſas determinandum* (§. 36. 39.); *itidemque ad periculum omne a nobis & ſtatu noſtro avertendum.* Atque hoc *principium Juris naturæ* generale ac univerſale eſt, ex quo continuo ratiocinationis filo deducuntur omnia, quæ Juris naturæ ſunt, prouti ex ſequentibus abunde eluceſcet. Cumque Deus homines obliget ad actiones ſuas legi naturæ conformandas (§. 41.); qui a voluntate divina Jus naturæ derivare volunt, principium hoc admittere tenentur.

§. 44.

Quod & quomodo homines ſibi invicem obligentur.

Eam hominum eſſe indigentiam, ut nemo ſolus ſe ſtatumque ſuum perficere poſſit, ſed unusquisque aliorum indigeat auxilio, ſatis notum. Quamobrem cum lex naturæ homines obliget ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum & imperfectionem avertendum (§. 43.); *lex naturæ homines obligat ad ſe ſtatumque ſuum conjunctis viribus perficiendum, & unusquisque*

que

e ad perfectionem alterius conferre obli-
gatur, quantum poteſt, conſequenter *quan-*
tum fieri poteſt ſalva obligatione erga ſe-
ipſum (§. 42.), *& in quibus unus alteri-*
us ope indiget, quia ſcilicet nemini libe-
rum, ut obligationi ſuæ erga ſe ipſe de-
ſit (§. *cit.*); *omittere autem actiones, qui-*
bus alter, vel ſtatus ejus imperfectior red-
ditur.

§. 45.

De iis, quæ ad ſatisfaciendum obligationi neceſſaria.

Cum quilibet obligationi ſuæ ſatis-
facere teneatur (§. 42.); *cuique* etiam *li-*
berum eſt ea facere, ſine quibus obligati-
oni naturali ſatisfacere nequit. Quous-
que igitur pateat hæc libertas, ex neceſ-
ſitate eorum ad ſatisfaciendum obligationi
naturali æſtimandum.

§. 46.

Jus quid ſit & ejus origo.

Facultas iſta, ſeu potentia moralis
agendi dicitur *Jus*. Unde patet, *Jus ori-*
ri ex obligatione paſſiva, nec jus ullum fore,
si nulla eſſet obligatio, & lege naturæ nobis
dari jus ad ea, ſine quibus obligationi na-
turali ſatisfacere non poſſumus (§. 45.).
Ita jus datur ad uſum ciborum, quia cor-
pus noſtrum conſervare obligamur, &
conſiſtit in facultate de cibis obligati-

oni huic convenienter diſponendi. *Quodſi ergo lex naturæ obligat ad finem, jus quoque dat ad media, conſequenter ſi medium nonniſi unicum fuerit, jure eodem utimur.* Sine mediis nimirum fine potiri minime datur.

§. 47.

Lex præceptiva, probibitiva, permiſſiva.

Lex naturæ dicitur *præceptiva*, quæ ad actiones committendas nos obligat; *probibitiva*, quæ obligat ad actiones omittendas; *permiſſiva*, quæ jus dat ad agendum. Eadem diviſio quoque convenit legibus poſitivis.

§. 48.

Lex naturæ perfectiva.

Cum ea ſit hominis natura, ut, quod melius altero eſſe cognoſcit, eidem præferat, obligatio vero naturalis ponatur, poſita hominis rerumque natura & eſſentia (§. 38.), & lex naturæ obligationem naturalem contineat (§. 40.); lex quoque *naturæ nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum,* & quatenus nos ad hoc obligat, *Lex perfectiva* vocatur.

§. 49.

Debitum, licitum, illicitum.

Id, ad quod agendum obligamur, *Debitum*; ad quod non agendum, ſeu omitten-

[…]ndum obligamur, *Illicitum*; ad quod […]endum tantummodo jus habemus, *Li*[…]*tum* dicitur. *Naturaliter* igitur *debitum* […] *lege naturæ præceptiva venit*; *illicitum* […]*hibitiva*, *licitum permiſſiva facit* (§. 47.). *Honeſtum* vero in genere vocatur, quod legi naturæ convenienter fit, ita ut *Ho*[…]*ſtus* audiat, qui actiones ſuas quascunque ad normam legis naturæ componit, quatenus ſcilicet agere non vult, niſi quod ſalva obligatione ſua & jure ſuo agere poteſt. Unde porro patet, quid ſit *honeſte vivere*.

§. 50.

Nullus foret juris uſus, ſi aliis jus eſſet eundem impediendi, & lex naturæ ſibimetipſi contraria foret, ſi uni daret jus ad agendum, alteri vero concederet jus uſum illius pro lubitu impediendi: quod cum ſit abſurdum, *lex naturæ*, *dum nobis dat jus*, *ceteros quoque obligat ad non impediendum ejus uſum*, ac inde nobis naſcitur *jus non patiendi*, *ut impediamur*, conſequenter *impedire conanti reſiſtendi*. Et hactenus apparet, quod lex permiſſiva non invita definitione legis in genere lex dicatur (§. 39. 47.). *De non impediendo juris uſu.*

§. 51.

Et quoniam obligatio in neceſſitate agendi morali conſiſtit (§. 37.), naturalis vero prorſus immutabilis (§. 38.); ſi lex naturæ ad hoc agendum obligat, ad contrarium non agendum ſimul obligat, conſequenter *lex præceptiva una continet prohibitivam contrarii.*

§. 52.

Obligatio ad recte agendum. Rectum quid ſit.

Lex naturæ nos obligat ad nos perficiendum (§. 43.), conſequenter etiam *ad facultatum omnium conſentientem uſum in agendo conſequendum* (§. 9.). Quamobrem cum actionum rectitudo a conſentiente uſu omnium facultatum dependeat (§. 16.); *ad recte agendum nos obligat.* Et *Rectum* eſt, in quo ex parte nullius facultatis aliquid deſideratur.

§. 53.

Ad rectitudinem actionis requiſita.

Quia in actione recta nihil deſiderari debet ex parte ullius facultatis (§. 52.); *ad actionem rectam requiritur ex parte intellectus notio actionis ſufficienter determinata, atque judicium verum de ejus bonitate & malitia, vel jure nobis competente, ex parte voluntatis & noluntatis determinatio voluntatis per bonitatem intrinſecam,*

um, aut jus nobis competens, voluntatis per malitiam intrinſecam, aut abſentiam juris, ex parte denique facultatis locomotivæ organorum corporis actionibus internis conſentiens motus (§. 16. 14. 43. 46.). Latius hæc patent, quam primo intuitu videtur, cum ad quodlibet actionum humanarum genus, qualescunque tandem eædem ſint, extendatur rectitudo.

§. 54.

Hominem decere dicitur id, cujus aliqua ratio continetur in iis, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatu, cur ita potius agere debeat, quam aliter; *dedecet* vero, quod cuidam eorum, quæ eidem inſunt, aut ineſſe concipiuntur, vel ejus ſtatui diſconvenit, ſeu repugnat. Et id, quod hominem decet, *Decorum*; quod dedecet, *Indecorum* appellatur. ***Decorum & indecorum.***

§. 55.

Cum lex naturæ urgeat perfectionem hominis (§. 43.), conſequenter non ferat actionum externarum ullam contrarietatem (§. 9. 10.); *ad actiones quoque decoras committendas, indecoras omittendas obligat. Datur* igitur *lex naturæ decori.* Naturale autem hoc decorum, quod lex ***Lex naturalis decori.***

natu-

naturæ urget, non confundendum cum *arbitrario*, quod nonniſi hominum opinione pro tali habetur. Ex hactenus dictis abunde patet Juris naturæ amplitudo.

§. 56.

De diverſitate ſubjectiva Juris naturæ.

Jus naturæ rationem ſufficientem habet in natura & eſſentia hominum (§. 39.) Quodſi ergo eandem habet in natura & eſſentia hominum ac brutorum communi, *Jus naturæ hominum & brutorum commune* dicitur, JCtis Romanis *Jus naturæ* in ſignificatu ſtrictiori; ſin in natura & eſſentia hominum propria, ſeu iis, quibus homo a brutis differt, *Jus hominum proprium*, JCtis Romanis *Jus Gentium*; ſi denique in iis, quæ quibusdam hominum individuis, aut uni eorum inſunt, *Jus quorundam hominum, aut unius proprium.* Unde etiam patet, quænam ſint *obligationes omnium hominum communes*, quænam *quorundam, vel unius propriæ.* Et idem intelligitur de juribus ex obligationibus iſtis manantibus (§. 46.). Atque ideo *homines nonnulli ad plura obligantur, quam ceteri:* prouti ſuo loco diſtinctius docetur.

§. 57.

§. 57.

Actio juxta legem determinata, quatenus ad eam ita determinandam obligamur, dicitur *officium*, ac in ſpecie *officium erga ſeipſum*, quod homo ſibimetipſi debet; *officium erga alios*, quod aliis debet; *officium* denique *erga Deum*, quod Deo debemus. *Dari officia omnium hominum communia & quorundam, ſive etiam unius propria*, ex modo dictis (§. 56.) patet. *Officii definitio & diviſio.*

§. 58.

Actio legi naturæ contraria *Peccatum* dicitur, eſtque *Peccatum commiſſionis*, ſi in actu poſitivo conſiſtit, *Peccatum* vero *omiſſionis*, ſi in negativo, quando ſcilicet non fit, ad quod faciendum obligamur. Quemadmodum vero *legem ſervare* dicitur, qui facit id, ad quod faciendum obligat, & contra; ita eam *transgredi* dicitur, qui contrarium facit, ſeu peccat. Hinc patet, quid ſit *Transgreſſio legis*, cui opponitur *Cuſtodia legis*, quæ eſt ſtudium ſervandi legem. *Peccatum, transgreſſio & cuſtodia legis.*

§. 59.

Officia erga alios non debentur, niſi quatenus ſunt in poteſtate præſtantis, nec alter *Officia erga alios quando denegari poſſint.*

naturæ urget, non conſ ... 14. 57.
arbitrario, quod nonni ... *on ſan.*
nione pro tali habetu ... *neg*
ctis abunde patet ... *tem*
tudo.

De diverſitate ſubjectiva Juris naturæ.

Jus naturæ
bet in natura
Quodſi er ... expendatur
eſſentia h ... quid non ſit
Jus nat ... *nostra ſunt*, quæ fa-
mune di ... ac rerum noſtrarum uſu,
ræ in ... ac auxilio conſequi, vel
& eſſ ... mus. Aſt *non ſunt*, quæ
bus ... virium ac rerum noſtrarum
p ... que ope ac auxilio conſequi,
... minime valemus. *Tibi* autem
... *m eſt, quod in poteſtate non ſit,*
... *in cauſa fueris, cur non ſit* (§. 3.).
... vero habet hæc conſideratio non
... in præſtatione officiorum erga ali-
..., verum etiam in aliis actionum gene-
...bus. Ita *nulla obligatio extenditur ul-*
tra id, quod in poteſtate eſt (§. 37.).

§. 61.

Officia erga alios, ad quæ homo ho-
mini naturaliter obligatur, vulgo *officia*
huma-

…ellimus. Ea igitur *jure*
…*teſtate tua non ſint, aut*
… *ſufficit* (§. 59.),
…*e præſtantis deſt…*
…*is* (§. 60.), ſeu,
…*hyſice, vel mo-*
… *parte autem ejus,*
…*it indigentia invinci-*

§. 62.

…terum *obligatio alia primitiva* eſt, quæ rationem proximam in eſſentia atque natura hominis habet; alia *derivativa*, quæ eandem in alia obligatione, vel aliis obligationibus & juribus ſimul habet. Et idem intelligitur de officiis (§. 57.), & quia ex obligationibus deſcendunt jura (§. 46.), ideoque cum iis ſimul ponuntur, de juribus quoque valet. Conſtans nimirum omnium obligationum ac jurium inter ſe nexus eſt, ut alia ex aliis deduci continuo ratiocinationis filo poſſint, & veritatum inter ſe connexarum compagem conſtituant, quod *ſyſtema* appellatur, ac a nobis *ſyſtema veri nominis* dici ſolet, quia auguſtum hoc nomen, quemadmodum etiam aliis accidit, nimis profanatur. *Obligatio primitiva & derivativa.*

§. 63.

§. 63.

Colliſio legum. Exceptio. In caſu emergente ſubinde contingit, ut pluribus legibus naturalibus, quibus ſimul ſatisfaciendum erat, ſimul ſatisfieri non poſſit, tumque *Leges inter ſe collidi* dicuntur. Cum igitur una alteri ſit praeferenda, *Exceptio* fit, & ea *vincit*, cui ſatisfaciendum, *cedit* autem ipſi altera, cui ſatisfieri minime poteſt.

§. 64.

De legum colliſione. Ita patet, *in colliſione legum praeceptivarum de officiis erga ſeipſum & erga alios, in caſu colliſionis officiorum erga ſeipſum & erga alios vincere officium erga ſeipſum*, cum lex præcipiens officia erga alios exceptionem actu contineat (§. 44. 59.). Et quia præceptiva ad agendum, prohibitiva ad non agendum obligat (§. 47.), permiſſiva vero ſaltem ad agendum jus dat (§. cit.), conſequenter actionem nonniſi licitam facit (§. 49.); *in colliſione legis præceptivæ, vel prohibitivæ cum permiſſiva vincit præceptiva, vel prohibitiva* (§. 37.). Cum prohibitiva id, quod præceptiva exigit, faciat moraliter impoſſibile (§. 37. 47.); *lex prohibitiva vincit præceptivam* (§. 37.). Similiter *in caſu colli-*

ʃollisionis legum præceptivarum vincit per-miſſiva (§. 48.). Alia dabimus ſuo loco, cum ſicuti ſyſtema id non aliter permittit (§. 62.); ita nec ejus, quod in præſenti meditamur, imitamentum. Idem obſervamus in aliis.

§. 65.

Fieri poteſt, ut ad id, ad quod aliis promiſcue qua hominibus obligamur, alia adhuc de cauſa obligemur, & ſic *obligatio* ex duplici, vel etiam pluribus cauſis orta efficiatur *fortior*. Unde *ſi idem officium pluribus præſtandum, in caſu colliſionis vincit obligatio fortior*, ſeu *is præferendus, cui magis obligati ſumus*. *De colliſione eorundem officiorum.*

§. 66.

Exercitium juris ſunt ipſi actus vi ejusdem liciti ei, cui id competit. Jus enim ipſum in nuda agendi poſſibilitate conſiſtit (§. 46.). *Et jure ſuo utitur*, qui actu facit, quod vi juris facere poteſt. Quamobrem *nemo in exercitio juris ſui impediendus* (§. 50.). Cumque jus detur ad ſatisfaciendum obligationi (§. 46.); *rectus juris uſus is eſt, quem officia exigunt* (§. 57.): *in contrario abuſus conſiſtit.* *De exercitio juris.*

§. 67.

De promulgatione legis.

Legis promulgatio eſt actus, quo ad notitiam legis ii perducuntur, quos eadem obligare debet. Quamobrem cum *lex naturæ* rationem ſufficientem habeat in ipſa natura & eſſentia hominis rerumque (§. 39.); per hanc intelligitur, ad quænam nos obliget & jus det, conſequenter, cum ejus notitia uſu facultatum cognoſcendi comparari poſſit, *promulgatione nulla opus habet.* Aſt *leges poſitivæ* cum veniant a voluntate alterius (§. 39.), quæ ignoratur, niſi manifeſtetur, *promulgandæ ſunt, nec obligare poſſunt, antequam publicentur*, cumque obligatio veniat a voluntate legem ferentis (§. *cit.*), *vel a die promulgationis, vel a termino in lege expreſſo obligant.* Quibusnam vero competat jus ferendi leges, ſuo dicetur loco.

CAPUT III.
DE OBLIGATIONE ET JURE HOMINUM UNIVERSALI IN GENERE.

§. 68.

Obligatio univerſalis. Jus univerſale.

Obligatio univerſalis eſt, qua quilibet homo tenetur, quatenus homo eſt. Et *Jus univerſale*, quod ex ea oritur

ir (§. 46.), eſt, quod homini cuilibet competit, quatenus homo eſt.

§. 69.

Quoniam obligatio naturalis in ipſa hominis eſſentia atque natura rationem ſufficientem habet & cum ea ponitur (§. 38.), natura autem & eſſentia in genere omnium hominum eadem eſt; *obligatio, qua homo, quatenus homo eſt, tenetur, in omnibus hominibus eadem eſt*, conſequenter *jura, quæ homini competunt, quatenus homo eſt, omnis hominis eadem ſunt* (§. 46.). Atque ideo patet, *dari obligationes univerſales & jura univerſalia.* Immo cum in Jure naturæ ea potiſſimum tradantur, quæ ex natura & eſſentia omnium hominum communi deducuntur, in eodem quoque inprimis explicantur obligationes univerſales & jura univerſalia. *Dari obligationes & jura univerſalia, & quænam ea ſint.*

§. 70.

In ſenſu morali *homines æquales* ſunt, quorum obligationes & jura eadem ſunt; aſt *inæquales*, quorum non ſunt obligationes & jura eadem. *Homines* igitur, *qua homines, natura æquales ſunt* (§. 69.). *Naturalis hominum æqualitas.*

§. 71.

Cum *Prærogativa* ſit jus, quod alicui præ aliis, eodem ceteroquin jure utentibus, *Prærogativa naturalis nulla.*

tibus, competit; *natura homini, qua homini, nulla prærogativa competit, nec ideo ulla datur prærogativa naturalis* (§. 70.).

§. 72.

De eo, quod licitum, illicitum, debitum.

Immo quoniam natura homo omnis eadem jura habet & easdem obligationes (§. 69.); *quod naturaliter homini uni, quatenus homo eſt, licitum, id etiam licitum eſt alteri, immo quod unus alteri debet, id etiam alter ipſi debet* (§. 49.).

§. 73.

Quænam alteri facienda & non facienda. Et officiorum erga alios perpetuitas.

Hinc porro patet, *quod jure tuo tibi non vis fieri ab altero, id nec alteri faciendum eſſe, & quod jure vis fieri, id alteri quoque faciendum.* Qui ſecus faciunt, prærogativam affectant, qualis natura non datur (§. 71.), & æqualitatem naturalem tollunt (§. 70.), quæ quoad obligationes & jura univerſalia conſiſtit, quamdiu homo homo eſt, conſequenter quamdiu exiſtit (§. 38. 46.). *Quæcunque* igitur *facto hominum inæqualitates introducantur,* quod fieri poſſe ſuo loco conſtabit, *officia tamen iis debentur, quæ homo homini debet,* ſeu *officia humanitatis* (§. 61.).

§. 74.

De jure connato.

Jus connatum dicitur, quod ex obligati-

gatione connata oritur. Eſt autem *obligatio connata*, quæ cum eſſentia & natura hominis ponitur. Quamobrem cum hæc propter eſſentiæ ac naturæ immutabilitatem immutabilis ſit, utpote ab ea inſeparabilis; *Jus* quoque *connatum homini ita inhæret, ut ipſi auferri non poſſit*: datur nimirum ad ſatisfaciendum obligationi (§. 46.).

§. 75.

Præcedentia eſt jus prioritatis in ordine a pluribus ſimul obſervando. Cum inter æquales nulla ſit præcedentia (§. 70.); *natura* quoque *nulli hominum præcedentia competit*. *De praecedentia.*

§. 76.

Natura hominum omnium eadem ſunt jura (§. 69.). Quodſi ergo tibi competeret jus in actiones alterius, ut is actiones ſuas ad voluntatem tuam componere deberet, nec facere poſſet, quod libet, ipſi viciſſim idem jus in actiones tuas competeret: quod cum ſit abſurdum, præſertim cum id extendendum foret ad homines promiſcue omnes; *natura nemini jus in actiones alterius competit*. In eſſentia & natura hominis, in qua rationem ſuf- *De jure in actiones alterius.*

fici-

ficientem habet lex naturæ (§. 39.), adeoque omnis obligatio & jus ab eadem veniens, nulla continetur ratio, cur homini huic vel iſti in hujus vel illius hominis actiones jus aliquod competere debeat.

§. 77.

De libertate naturali. *Sunt* igitur *natura actiones hominis independentes a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependet niſi a ſeipſo.* Atque hæc independentia in agendo a voluntate alterius, ſeu dependentia a propria ſaltem voluntate *Libertas* dicitur. *Natura* igitur *homines omnes liberi ſunt.* Cum tamen obligatio naturalis ſit immutabilis (§. 38.); *libertas obligationem naturalem minime tollit, nec quicquam in ea immutat.*

§. 78.

Quænam inde ſit ceterorum obligatio. Cum *vi libertatis naturalis* homo in agendo non dependeat niſi a ſeipſo (§. 77.); vi ejusdem *ipſi permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, nec ulli hominum rationem reddere tenetur, cur hoc faciat, vel non faciat, modo tibi nil faciat, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatur* (§. 80.).

§. 79.

De judicio quoad præſtationem Atque hinc porro liquet, *in præſtandis officiis humanitatis ſtandum eſſe judicio* præ-

…ntis, nimm in poteſtate ſua ſint, ſicuti pe… ntis de indigentia, conſequenter ſi offici… m humanitatis denegetur, id petenti ſe… ndum eſſe, nec ab eo alterum ad præſtan… um cogi poſſe. Hoc tamen non obſtan… te, qui officium humanitatis ſine jure dene… gat, peccat (§. 58.). *officiorum humanitatis.*

§. 80.

De obligatione perfecta & imperfecta, jure perfecto & imperfecto. Atque hinc patet, quo ſenſu obligatio ad officia humanitatis imperfecta, & ipſa hæc officia imperfecte debita dicantur, nimirum ita dicuntur, non quaſi obligatio naturalis imperfecta ſit, ut aliquid libertati agentis relictum, utrum eidem ſatisfacere velit, an nolit, quod naturali libertati repugnat (§. 77.); ſed quia petens cogere nequit alterum, ut id præſtet (§. 79.). Ideo *imperfecta* dicitur *obligatio*, cui ut ſatisfaciat, nemo cogi poteſt: ſicuti ex adverſo *perfecta* vocatur, cui ut ſatisfaciat, alter cogi poteſt. Et propterea porro *Jus perfectum* dicitur, quod conjunctum eſt cum jure cogendi alterum, ſi obligationi ſatisfacere nolit, ut ſatisfaciat: *Jus* autem *imperfectum*, quod jus ad coactionem non continet. Jus perfectum etiam ſimpliciter *Jus* appellatur, præſer-

tim in Jure civili, ubi nonniſi Juris perfecti habetur ratio: imperfectum autem a *Grotio* dicitur *Aptitudo*, ab *Ariſtotele* vero *Meritum*, quatenus dignus eſt, cui quid præſtandum, ut præſtetur. *Meritum* itaque *officium humanitatis petentis indigentia eſt* (§. 44. 57.).

§. 81.

Quale ſit jus ad ſatisfaciendum obligationi naturali requiſitum.

Jus, quod lex naturæ dat ad ſatisfaciendum obligationi, cum ea neceſſaria & immutabilis ſit (§. 38.), conſequenter pati non tenearis, ut in ejus uſu ab altero impediaris, *perfectum eſt*. Oritur nimirum ex perfecta obligatione ejus uſum non impediendi (§. 66.), cui reſpondet jus non patiendi, ut is impediatur, quod cum ſit perfectum (§. 80.), jus quoque, unde ortum ſuum trahit, perfectum eſſe debet. Ac ideo *jus connatum perfectum eſt* (§. 74.).

§. 82.

De jure petendi officia humanitatis.

Atque hinc patet, quoniam obligaris aliorum opem requirere in iis, in quibus tibimetipſi non ſufficis (§. 44.); *jus petendi officia humanitatis eſſe perfectum, etſi jus ad officia humanitatis, ut hic & nunc ab hoc præſtentur, ſit imperfectum* (§. 79. 80.).

Cum-

ſumque nemo alterum in exercitio ſui juris impedire debeat (§. 66.), *nemo* quoque *impediendus, quo minus officium aliquod humanitatis petat, &, ſi petit, æquo animo ferendum.* Quia officia humanitatis præſtare non obligamur niſi indigenti; ut petantur omnino neceſſarium eſt.

§. 83.

Injuſtum dicitur, quicquid fit contra jus perfectum alterius: *iniquum* vero, quod contra imperfectum. *Fit* autem *contra jus alterius id*, quo idem vel tollitur, vel diminuitur, vel uſus ejus quomodocunque impeditur; ſicuti ex adverſo *ſecundum jus alterius fit*, quando nihil contra id committitur, nec quicquam omittitur, quod eodem ſtante fieri debet. Et *juſtum* appellatur, quicquid fit ſecundum jus perfectum alterius; *æquum* vero, quod ſecundum imperfectum. Quoniam vero leges civiles quædam tolerant, quæ naturaliter injuſta ſunt, prouti ſuo loco videbimus; ideo *civiliter juſtum* arctius patet naturaliter juſto, & in oppoſitione ad hoc *æquum* dicitur, quod ſoli naturali legi convenit. *De juſto & injuſto, æquo & iniquo.*

§. 84.

De licentia. Cum libertate non confundenda eſt *Licentia*, quæ contra obligationem naturalem & jus extenditur ad quidlibet, quod lubet, eſtque effrenata quædam appetentia ejus, quod lubet. Quoniam cum obligatione naturali, a qua nullus homo liberari poteſt (§. 42.), pugnat; *licentia nulli hominum competere poteſt.*

§. 85.

De juſtitia & injuſtitia. Quemadmodum vero *Virtus* in genere eſt habitus actiones ſuas componendi ad legem naturæ; & *vitium*, quod ei opponitur, habitus actiones ſuas ratione contraria dirigendi, quam lege naturæ præſcribitur: ita in ſpecie *Juſtitia* dicitur virtus, qua unicuique tribuitur jus ſuum perfectum, nihil ſcilicet faciendo, quod contra id fit, ſed faciendo, quicquid ſecundum id fieri debet (§. 83.); & ex adverſo *Injuſtitia* vitium, qua alteri jus ſuum non tribuitur, faciendo nimirum, quod contra id eſt, & non faciendo, quod ſecundum id fit. Quodſi *Juſtitia* extendatur ad jus omne, tam imperfectum, quam perfectum, & in qualibet actione ſpectetur, quatenus ad alios refertur, vel

ferri poteſt, ſi vel maxime ſeipſum rejiciat, *univerſalis* appellatur, tumque in ſenſu ſtrictiori accepta *particularis* audit. Ceterum *Juſtitia naturalis latius patet civili* (§. 83.), *& licentia injuſtitiæ mater eſt* (§. 84.).

§. 86.

Quoniam nemo in uſu juris ſui impediendus (§. 50.), nec idem alteri auferri poteſt (§. 74.); *nemo quicquam facere debet, quod eſt contra jus alterius, ſed quilibet potius facere debet, quod ſecundum jus ejus ſit* (§. 83.), adeoque *unicuique jus ſuum tribuere, nullius vero jus violare*, ac per conſequens *juſti, non injuſti eſſe debemus* (§. 85.). Et quia jus imperfectum perinde ac perfectum naſcitur ex obligatione naturali in ſe perfecta, ita ut peccet, qui contra id agit (§. 79. 80.); *æquos nos omnibus, iniquos nemini præbere debemus* (§. 83.). *De juſtitia & æquitate præcepta, contrariis probibitis.*

§. 87.

Violatio Juris perfecti alterius *Injuria* vocatur. Unde liquet, *injuriam prohibitam* (§. 86.) *& naturaliter illicitam eſſe* (§. 49.). Quamvis vero hactenus non ſtabilivimus niſi jus connatum: ſuo tamen *Injuria quid ſit & quod probibita.*

loco oſtendemus, quæ de juſtitia & injuria hic dicuntur, ad jura quoque acquiſita trahenda eſſe. Ceterum ſicuti *licentia* injuſtitiæ (§. 85.); ita etiam *injuriis latas fores pandit* (§. 84.).

§. 88.

De læſione.

Alterum lædere dicitur, qui jus perfectum ipſius violat, ſeu ei injuriam facit, & ideo *omni læſioni ineſt injuria.* Quamobrem cum nemini injuriam facere debeamus (§. 87.); *nemo lædendus eſt.* Quamvis vero læſio & injuria in eodem actu conſiſtant: in eo tamen differentia conſpicitur, quod læſio reſpiciat perſonam, cujus jus violatur, tanquam actus ab ipſo minime ferendus; injuria autem violatio juris in ſe ſpectetur, citra reſpectum ad perſonam, cui fit, tanquam actus in ſe illicitus, ſeu jus ipſum, quod violatur, reſpiciatur. Aſt ſicuti juſtitia naturalis latius patet civili (§. 85.); ita etiam læſiones naturaliter latius patent, quam in Jure civili definiuntur. Clarius hoc eluceſcit ex iis, quæ mox ſequuntur & quæ in poſterum ſequentur.

§. 89.

De ſecuritate & læ-

Quod lege naturæ prohibetur, eum in omiſ-

miſſione conſiſtat (§. 47), obligatio ſemper certa eſt. *Ex obligatione* igitur, *quæ lege prohibitiva inducitur, enaſcitur jus perfectum non patiendi, ut alter faciat, ad quod non faciendum tibi obligatur* (§. 46.). Quamobrem cum nemo ſit lædendus (§. 88.); *cuilibet homini natura competit jus non patiendi, ut lædatur ab alio*, atque hoc jus natura unicuique competens *Jus ſecuritatis* vocatur, quæ in vacuitate læſionis conſiſtit. Liquet hinc porro, *naturaliter læſionem extendi ad omnem actum lege naturæ reſpectu aliorum prohibitum*, conſequenter *læſionem eſſe omnem actum, quo alter, vel ſtatus ejus redditur imperfectior* (§. 44.): *denegationem* vero *officii humanitatis læſionem non eſſe* (§. 79.). *ſionis extenſione naturali.*

§. 90.

Quia pati non tenemur, ut alius nos lædat (§. 89.); *læſionem intentanti reſiſtere licet*. Quamobrem cum actio, qua reſiſtitur læſionem intentanti, *defenſio ſit*; *homini natura jus defenſionis competit*, conſequenter *eidem liciti ſunt actus, ſine quibus læſionem a ſe avertere nequit* (§. 46.), *ex circumſtantiis obviis determinandi*. *De jure defenſionis.*

§. 91.

§. 91.

De læſionibus præcavendis. Similiter quia pati non tenemur, ut alius nos lædat (§. 89.); *læſiones præcavere*, conſequenter *alios obligare licet, ne nos lædant.*

§. 92.

Quomodo præcaveantur. Cum alterum obligare non poſſimus ad non faciendum, niſi cum actione conjungendo motivum (§. 35.), motivum autem nolitionis in repræſentatione mali conſiſtat; *ei, qui nos actu læſit, inferre licet malum quoddam phyſicum* (§. 91.), *ne* ſcilicet *nos denuo lædat, vel ejus exemplum ſecuti lædant alii, vel etiam ipſe, aut alii alios.*

§. 93.

De pœna & jure puniendi. Malum phyſicum ob malum morale immiſſum ab eo, qui obligandi jus habet, *Pœna* dicitur. *Natura* igitur *homini competit jus puniendi eum, qui ipſum læſit.* Et quatenus *pœna* tendit ad mutandum animum lædendi, *emendatrix* dicitur; quatenus vero ad deterrendum alios a lædendo, *exemplaris.* Quamobrem cum pœna ſe habeat per modum medii, & emendatio animi lædendi ac metus iis incutiendus, quos libido læden-

di

inceſſere poterat, ſint fines punientis; *magnitudo pœnæ æſtimanda ex circumſtantiis obviis* (§. 46.).

§. 94.

Jus infinitum dicitur, cui in genere limites præfigi nequeunt, ex circumſtantiis in caſu dato obviis demum determinandi. *Eſt* igitur tam *jus defenſionis*, quam *jus puniendi infinitum* (§. 90. 93.). *De jure infinito.*

§. 95.

Ex hactenus dictis patet, quænam ſint *jura* hominum *connata*, nimirum Jus ad ea, ſine quibus obligationi naturali ſatisfieri nequit (§. 46.), ſub quo comprehenditur jus petendi officia humanitatis (§. 52.), & jus alterum ſibi obligandi ad ea perfecte (§. 97.), æqualitas (§. 70.), libertas (§. 77.), jus ſecuritatis (§. 89.), & inde natum jus defenſionis (§. 90.) & jus puniendi (§. 93.): quænam vero hinc alia jura deſcendant, & quomodo legi naturæ convenienter aliæ obligationes contrahantur, & alia jura acquirantur, ſuo oſtendetur loco. *Jura connata quæ ſint.*

§. 96.

Homo *perſona moralis* eſt, quatenus ſpectatur tanquam ſubjectum certarum obligationum atque jurium certorum. *Perſona moralis, ſtatus moralis, naturalis.*

Atque

Atque hinc *ſtatus* ejus *moralis* dicitur, qui per obligationes & jura determinatur; vocaturque idem *naturalis*, quatenus obligationes & jura, per quæ determinatur, naturalia ſunt, ſeu vi legis naturæ eidem competunt. Ac ideo *in ſtatu naturali homines reguntur ſolo jure naturæ.*

§. 97.

De modo alterum ſibi perfecte obligandi & jus perfectum acquirendi.

Enimvero quoniam homo, obligationi ſuæ ſatisfacturus, ſæpiſſime aliena ope indiget, intereſt autem ut de ea præſtanda certus ſit, & ipſi competit jus ad eos actus, ſine quibus obligationi ſuæ ſatisfacere nequit (§. 46.); *eidem* quoque *competit jus, alterum ad certas præſtationes ſibi obligandi*, & hoc modo *jus perfectum ad eas acquiris*, ut cum antea denegatio eſſet ferenda, nunc ad eas cogi poſſit, ſeu vi compelli (§. 79. 80.), ſicque *quod erat voluntatis, nunc ſit neceſſitatis, & non præſtando alter lædatur & injuria committatur* (§. 88.).

§. 98.

De jure belli.

Violenta juris ſui perſecutio, qua vel læſionem intentatam, ſeu injuriam faciendam avertere, vel eos, qui læſerunt, ſeu

a injuriam fecerunt, ad non lædendum poſterum obligare, vel denique ad præ-tionem, ad quam alterum nobis obliga-nus, eum vi compellere conamur, atenus alter eidem reſiſtit, *Certatio per m* dicitur. Status vero per vim cer-ntium *Bellum* vocatur. Atque hinc pa-t, *homini competere jus belli, & ejus uſam juſtam non eſſe niſi injuriam vel aciendam, vel factam* (§. 87. 83.): *dene-ationem vero officii humanitatis juſtam elli cauſam non eſſe* (§. 79.).

§. 99.

Pax opponitur bello, & ideo voca-ır ſtatus, in quo bellum non eſt. Cum-ue nemo ſit lædendus, conſequenter ab mni injuria abſtinendum (§. 88.); *ho-ines pacem colere obligantur*, & ideo *pax cundum naturam eſt, bellum contra ean-em* (§. 38.), cui non natura, ſed mali-ia hominum obligationi ſuæ ſatisfacere olentium locum facit, ſeu injuria (§. 98.). *De pace.*

§. 100.

Ex antea dictis porro manifeſtum eſt, præter obligationes & jura connata dari quoque obligationes facto hominum in-terveniente ortas & jura per eas acquiſita. *De obligatione contracta & jure acquiſito.*

(*Wolfii Inſtit. J. N. & G.*) D (§. 95.),

(§. 95.), quorum illæ *obligationes contractæ*, hæc *jura acquiſita* appellantur. Patet quoque, *neminem ſeipſum ab obligatione contracta liberare poſſe* (§. 97.), *nec jus* ideo *acquiſitum*, ex ea ortum (§. 46.), *invito auferri poſſe:* id quod ſupra de obligatione connata & de jure connato oſtendimus (§. 42. 74.). Cum itaque obligationes ſint connatæ, vel contractæ, & jura vel connata, vel acquiſita; in genere jam conſtat, *neminem ſe ab obligatione ſua liberare, nec jus ſuum alicui invito auferri poſſe.*

§. 101.

De iure communi & proprio. Cum obligationes connatæ teneant homines omnes (§. 74.), contractæ nonniſi eum, quem tibi ad certam præſtationem obligaſti (§. 100.), & eodem modo jura connata omnibus hominibus promiſcue, jus vero acquiſitum nonniſi ei competat, qui alterum ſibi obligavit ad certam præſtationem (§§. *cit.*); inde liquet dari jura, tam quæ omnibus promiſcue competunt, quam quæ nonniſi uni in ſingulari, aut pluribus junctim ſumtis, in oppoſitione ad omnes ſpectatis, competunt, & ſimiliter obligationes,

quæ

quæ eodem modo ad omnes, plures conjunctim, vel unum in ſingulari pertinent. Hinc *Jus commune* dicitur, quod omnibus promiſcue competit; *proprium* vero, quod nonniſi uni, aut pluribus conjunctim, in oppoſitione ad ceteros omnes, competit. Et eodem modo intelligitur, quænam *Obligatio communis*, quænam *propria*. Patet autem, *jus proprium eodem excludere ceteros omnes, & ſi pluribus conjunctim jus proprium eſt, id inter ipſos commune eſſe*.

§. 102.

Status hominum naturalis, vel *originarius* eſt, quatenus determinatur per ſola jura & obligationes connata; *adventitius* vero, quatenus determinatur per obligationes contractas & jura acquiſita, vi ſolius legis naturæ. *Originarium* itaque homo a natura ſola habet; *adventitium vero nonniſi facto quodam humano interveniente*. Facile quoque patet, *ad ſtatum originarium pacem* (§. 99.), *ad adventitium bellum pertinere* (§. 98.), & quoniam bellum tendit ad tollendam, vel delendam injuriam, belli cauſam (§. 98.); *bellum naturaliter permitti pacis cauſa* (§. 99.), *De ſtatu originario & adventitio.*

conſequenter *nec gerendum eſſe niſi propt[er] pacem.* Nimirum *bellum gerere* idem e[ſt] ac per vim certare. Ne vero in diſce[r]nendo ſtatu adventitio ab originario ſu[b]inde hæſitetur, notandum eſt, poſſe hom[i]ni competere jus in ſe ſpectatum in ſta[tu] originario, cujus tamen exercitium locu[m] non habet niſi in adventitio, quatenus n[i]mirum iſti locum facit factum alteriu[s]. Exemplum habes in jure defendendi [et] puniendi, ſi originem utriusque curat[i]us conſideres (§. 90. 93.).

CAPUT IV.
DE OFFICIIS HOMINIS ERGA SEIPSUM ET CUM IIS CONNEXIS IURIBUS.

§. 103.

De officiorum diverſitate & conjunctione.

Homo tum ſe, conſequenter tam animam, quam corpus, tum ſtatum ſuum perficere debet (§. 43.), quantum pot[eſt] eſt (§ 37.). Dantur igitur *officia erga animam, erga corpus & quoad ſtatum externum* (§. 57.), atque ea *ſunt conjungenda, non uni eorum ita ſtudendum, ut negligantur cetera, & cui amplior eſt facultatum rerumque uſus, & auxilium alienum majus, is ad plura præſtanda obligatur.*

§. 104.

§. 104.

Cum *bona animi* ſint, quæ animam; *poris*, quæ corpus; *fortunæ*, quæ ſta-m externum perficiunt; *quilibet ſtude- debet, ut ea conſequatur animi, corporis fortunæ bona, quæ in poteſtate ipſius int* (§. 103. 60.), conſequenter *ſibi ca- re a malis animi, corporis atque fortu- æ* (§. 51.).

De ſtudio bonorum conſequendorum.

§. 105.

Neceſſe igitur *eſt, ut homo ſeipſum co- noſcat, qua animam, corpus & ſtatum ium*, cumque cognitio ſui cognitione ali-rum promoveatur, quatenus apparet, uarum perfectionum & imperfectionum omo & ſtatus ejus ſit capax, & quonam ſu facultatum illæ obtineantur, quonam on-uſu & abuſu earundem in has incidi-ır, *etiam alios*, eo *fine ſpectator ſedulus liorum.*

De ſe & aliis cognoſcendis.

§. 106.

Uſus facultatum animæ conſiſtit in eli-iendis actibus; in conſenſu omnium uſu-m facultatum omnium animæ tam ſupe-iorum, quam inferiorum *perfectio ani-næ* conſiſtit (§. 9.). Quamobrem cum omo ſe perficere obligetur (§. 43.), *ope-*

De perfectione animæ.

D 3 *ran*

conſequenter *nec gerendum eſſe niſi propter pacem.* Nimirum *bellum gerere* idem eſt ac per vim certare. Ne vero in diſcernendo ſtatu adventitio ab originario ſubinde hæſitetur, notandum eſt, poſſe homini competere jus in ſe ſpectatum in ſtatu originario, cujus tamen exercitium locum non habet niſi in adventitio, quatenus nimirum iſti locum facit factum alterius. Exemplum habes in jure defendendi & puniendi, ſi originem utriusque curatius conſideres (§. 90. 93.).

CAPUT IV.
DE
OFFICIIS HOMINIS ERGA SEIPSUM ET CUM IIS CONNEXIS IURIBUS.

§. 103.

De officiorum diverſitate & conjunctione.

Homo tum ſe, conſequenter tam animam, quam corpus, tum ſtatum ſuum perficere debet (§. 43.), quantum poteſt (§ 37.). Dantur igitur *officia erga animam, erga corpus & quoad ſtatum externum* (§. 57.), atque ea *ſunt conjungenda, non uni eorum ita ſtudendum, ut negligantur cetera, & cui amplior eſt facultatum rerumque uſus, & auxilium alienum majus, is ad plura præſtanda obligatur.*

§. 104.

§. 104.

… bona animi ſint, quæ animam; … quæ corpus; *fortunæ*, quæ ſta… perficiunt; *quilibet ſtude…, ut ea conſequatur animi, corporis … bona, quæ in poteſtate ipſius* (§. 103. 60.), conſequenter *ſibi ca… animi, corporis atque fortu…* (§. 51.). *De ſtudio bonorum conſequendorum.*

§. 105.

… eſſe igitur *eſt, ut homo ſeipſum co… qua animam, corpus & ſtatum* … amque cognitio ſui cognitione ali… promoveatur, quatenus apparet, … perfectionum & imperfectionum … & ſtatus ejus ſit capax, & quonam … ultatum illæ obtineantur, quonam … & abuſu earundem in has incidi… *iam alios, eo fine ſpectator ſedulus …n.* *De ſe & aliis cognoſcendis.*

§. 106.

… ſus facultatum animæ conſiſtit in eli… actibus: in conſenſu omnium uſu… ultatum omnium animæ tam ſupe…, quam inferiorum *perfectio ani…* …nſiſtit (§. 9.). Quamobrem cum … ſe perficere obligetur (§. 43.), *ope…* *De perfectione animæ.*

tam dare debet, ut aptus fiat non modo ad quemlibet facultatum animæ uſum, ſed etiam ad reducendum uſus omnium facultatum in agendo ad conſenſum, quemadmodum jam ſupra docuimus (§. 52.) conſequenter *vitandus eſt tam facultatum non-uſus, quam diſſenſus in agendo* (§. 51.) Cumque promptitudo agendi *habitus* ſit, *homo obligatur acquirere habitus facultatibus ſuis utendi, earumque uſus ad conſenſum reducendi*.

§. 107.

De jure eo ne competente. Ac propter ea *homini competit jus ad ea, quæ ad conſequendum uſum facultatum ſuarum & uſus iſtos ad conſenſum reducendum neceſſaria ſunt* (§. 46.).

§. 108.

De intellectu perficiendo. Quoniam *Intellectus* facultas eſt, res diſtincte repræſentandi, conſequenter non ſolum a ſe invicem diſcernendi, quæ rei eidem inſunt, verum etiam judicia determinata formandi, ut ſcilicet vi eorum, quæ de ſubjecto ſumuntur, eidem conveniat, vel repugnet prædicatum, & recte ratiocinandi; *operam dare debemus, ut acquiramus habitum in objecto cognoſcibili obvio ea diſtinguendi, quæ eidem inſunt,*

it, *judicia determinata formandi & ra-*
cinandi. Quoniam vero hoc fieri ne-
it, niſi valeamus *attentionem conſerva-*
, hoc eſt, efficere, ut objecti, de quo
cogitamus, nobis magis conſcii ſimus, quam aliorum, quorum cogitatio animum una ſubit, vel ſubire poterat, & *ſuper iis reflectamus*, hoc eſt, attentionem noſtram ſucceſſive ad alia aliaque dirigamus, quæ objecto inſunt; *curæ* quoque *habendum, ut omnem attentionis gradum, quantum datur, & habitum reflectendi acquiramus.*

§. 109.

De appetitu & averſand. facultate perficienda.

Appetitus hominis generaliter determinatus eſt ad bonum appetendum, & facultas averſandi ad malum averſandum. Quamobrem cum *perfectio appetitus* conſiſtat in determinabilitate nonniſi per bonum verum, *facultatis* autem *averſandi* in determinabilitate per bonum apparens, quod ex voluptate præſente, ſed nocua æſtimatur, *hujus* autem *imperfectio* in determinabilitate per malum apparens, quod ex moleſtia præſente, ſed minus nocua æſtimatur; *operam dare debemus, ut appetitus nunquam feratur niſi in bonum ve-*

rum, *nec averſandi facultas abhorreat n*- *ſi a malo vero*, conſequenter *ſtudendum*, *ut bonum verum verumque malum ab ap*- *parente ſemper diſcernere valeamus*. Et quia uſus omnium facultatum conſentire debent (§. 106.); *opera inprimis danda eſt*, *ut appetitum ſenſitivum ad conſenſum cum rationali*, *ſive voluntate*, & *averſationem ſenſitivam itidem ad conſenſum cum rationali*, *ſeu noluntate*, conſequenter cum voluntas & noluntas ab actibus intellectus, appetitus ſenſitivus & averſatio ſenſitiva ab actibus ſenſuum & imaginationis pendeant, *intellectum in repræſentando bono vel malo ad conſenſum cum ſenſu & imaginatione reducamus*.

§. 110.

De affectibus regendis, compeſcendis & ſedandis.

Ad appetitum ſenſitivum & averſationem ſenſitivam referuntur *affectus*, qui in appetitionibus & averſionibus vehementioribus conſiſtunt; unde porro conficitur, *operam dandam eſſe*, *ut eos ad actiones legi naturæ convenienter dirigamus*, hoc eſt, regamus, atque *iis reſiſtamus*, *ne in actus externos*, *legi naturæ contrarios*, *ad quos tendunt*, *erumpant*, hoc eſt, eos compeſcamus (§. 109.), & ſic-

…bi contingit eos nobis impedimen-
…eſſe in agendo, & quando eorum re-
…men nondum in poteſtate eſt, *ut ex-
…guantur*, *ubi ſubito oriuntur*, hoc eſt,
…dentur. Unde liquet, *habitus* quoque
*…luntatis & noluntatis actiones legi natu-
…æ convenienter determinandi acquirendos*
…e.

§. 111.

Quorum ſcientia comparanda.

Patet etiam, *hominem obligari ad con-
…pendum eorum ſcientiam, quæ ad bona
& mala vera ab apparentibus diſcernenda*
(§. 109.) *& ad recte agendum ſcitu neceſ-
…ria ſunt* (§. 52. 53.).

§. 112.

De corpore perficiendo & conſervando.

Conſtat corpus humanum ex *organis vitalibus*, quæ vitæ ac ſpeciei conſervationi deſtinantur; *ſenſoriis*, quæ ſenſationi ac pendentibus inde actibus imaginationis ac memoriæ inſerviunt, & vel *externa*, extus in corpore conſpicienda, vel *interna*, intus latentia; & denique *motoriis*, quæ ad motum localem corporis ejusve membrorum externorum faciunt. *Perfectio* igitur *corporis*, *qua vivi*, conſiſtit in aptitudine ſe conſervandi & ſpeciem ſuam propagandi; *qua ſentientis*, in aptitu-

dine ideas rerum ſenſibilium materiales producendi; *qua ſe moventis* denique, in aptitudine appetitionibus & averſionibus animæ convenientes motus producendi & ſitus tam totius corporis, quam membrorum ejus externorum determinandi (§. 9.). Ex his ſimul ſumtis enaſcitur aptitudo conſervandi harmoniam inter animam & corpus, in qua *Perfectio corporis* conſiſtit: cui cum accedit perfectio animæ, quam ipſa hæc harmonia exigit, *Perfectio hominis* prodit, quæ, cum ex principiis Theologiæ naturalis conſtet, hominem tum quoad animam atque corpus repræſentare Deum, in aptitudine Deum repræſentandi conſiſtit, ut ſcilicet in eodem conſpiciatur quaſi imago Dei, & ideo *atheus perfectionem hominis intime perſpicere nequeat.* Cum perfectio corporis, qua humani, ſupponat omnium membrorum integritatem, a poſteriori autem conſtet, varios habitus facultatis locomotivæ acquiri poſſe; *homo* utique *obligatur*, *integritatem omnium membrorum corporis conſervare*, & *eos habitus facultatis locomotivæ acquirere*, *quibus ad recte agendum indiget* (§. 106. 52.), conſequenter *eorum depravatio & jactura* *vitan-*

[..]*nda*, adeoque *corpus ſuum*, ac ideo [..]oque *vitam ſuam conſervare* debet, con[ſe]quenter *propricidium ſive autochiria il*[*li*]*cita* (§. 51.).

§. 113.

Status ille corporis, in quo ſingulæ [i]pſius partes munere ſuo rite funguntur, [S]*anitas* dicitur; ſtatus vero oppoſitus, [q]uo una vel plures ad uſus ſuos, quibus [de]ſtinantur, aptæ non ſunt, *Morbus*. In[t]elligitur autem hoc etiam de partibus flu[i]dis, & in ſermone vulgari morbus in[pr]imis attenditur in organis vitalibus. *Errorem externum* vocat *Galenus* impedi[m]entum actionis organi, ad quam pro[d]ucendam ipſum in ſe ſpectatum aptum deprehenditur. Cum omnes partes corporis conſervandæ ſint in eo ſtatu, ut ſint aptæ ad uſum ſuum (§. 112.); *homo obligatur ſanitatem conſervare*, & *a morbis ſibi cavere*, ne ſcilicet culpa ſua in eos incidat; *quodſi vero contingat eum morbo corripi*, *operam dare*, *ut ſanitati reſtituatur*.

De ſanitate conſervanda & recuperanda, ac morbis præcavendis.

§. 114.

Homini igitur *jus eſt ad ea*, *quæ ad vitam & ſanitatem conſervandam & recuperan-*

De jure ad cibum, potum, ac medicame[nta]

perandam faciunt, conſequenter, cum ſanitas ſine cibo ac potu conſervari, nec ſemper ſine medicamentis recuperari poſſit *jus ad uſum earum rerum, quæ cibo ac potui inſerviunt, & quarum uſus ad ſanitatem reſtituendam facit*, quæque *Medicamenta* appellantur (§. 46.). Quoniam vero hoc jus ſanitatis cauſa datur; *cibus ac potus ſanitatis conſervandæ, non voluptatis ex eo percipiendæ cauſa appetendus*, conſequenter *a cibo ac potu inſalubri nimiaque utriusque quantitate abſtinendum*, cumque *Ebrietas* ſtatus corporis ſit, quo ex potu nimio functiones cerebri turbantur, conſequenter *homo* primum uſu rationis, inde porro imaginationis, immo ſenſus, tandemque ipſius facultatis locomotivæ privetur, *ebrietatem fugere tenetur*.

§. 115.

De jure ad veſtimenta. Similiter patet, ſanitatis cauſâ *corpus adverſus injurias tempeſtatum veſtimentis muniendum* (§. 113.), ac homini eſſe *jus ad eas res, quæ veſtimentis eo fine neceſſariis conficiendis inſerviunt, & ad eos actus, quibus conficiuntur, vel res ad ea neceſſariæ parantur* (§. 46.), *obſervato ſimul decoro naturali* (§. 55.).

§. 116.

§. 116.

De jure ad ædium exſtructionem.

Quoniam etiam a poſteriori conſtat, homines ædibus opus habere, ut ab injuriis tempeſtatum tuti laboribus & negotiis fungi, cibos præparare, corpus ipſum ſomno reficere & res ſuas, quibus indigent, aſſervare & cuſtodire valeant; non minus facile patet, *homines ædes commodas exſtruere debere, & natura iisdem competere jus ad ea omnia, quæ ad eas exſtruendas neceſſaria, omnes etiam actus ad exſtructionem requiſitos*, etiam hic *obſervato decoro* (§. 55.).

§. 117.

De pulchritudine naturali & artificiali atque ornamentis corporis.

Pulchritudo naturalis dicitur, quæ corpori hominis natura ineſt. Conſiſtit autem, quemadmodum a poſteriori patet, in *Symmetria*, conveniente partium externarum a ſe invicem & ad totum corpus proportione; *Eurythmia*, ſimilitudine partium, quæ ab utroque latere ſunt mediorum diſſimilium, conveniente earum figura atque colore. Aſt *artificialis* vocatur, quæ facto noſtro corpori conciliatur. Cum *pulchrum* ſit, quod placet, conſequenter pulchritudo naturalis ad aliud tendere nequeat, quam ut placeas aliis;

is, artificialis vero defectum naturalis ſuppleat & eam augeat; *naturalem conſervare debemus* (§. 43.), *& decori minimum gratia artificialis non illicita* (§. 55.). Ac propterea *natura nobis jus eſt ad ea, quæ ad pulchritudinem artificialem corpori conciliandam faciunt.* Dicuntur hæc *Ornamenta*, conſequenter *homini jus competit ad ornamenta, & ad ea, quæ ornamentis parandis inſerviunt, eosque actus, quibus parantur & quos eorum uſus requirit.*

§. 118.

De felicitate & infelicitate.

Felicitas eſt ſtatus voluptatis ac lætitiæ durabilis, quæ ſcilicet nec moleſtiam parit, nec in eam degenerat, ſeu *innocua* eſt: *Infelicitas* vero ſtatus moleſtiæ, nimirum animi, ac triſtitiæ durabilis. Appetitus hominis natura determinatus eſt ad appetendum ea, ex quibus voluptatem percipit, conſequenter generaliter ad felicitatem; averſatio vero ad averſandum ea, ex quibus moleſtia percipitur, conſequenter ad fugam infelicitatis. *Homo* igitur *curæ habere debet, ut ſit felix, & ne infelix fiat* (§ 36.), conſequenter *ipſi jus eſt ad ea, quæ ad felicitatem quidpiam conferunt* (§. 46.). Patet autem ex

ipſa

in definitione felicitatis, *veram ab apparente eſſe diſcernendam*, ne ſcilicet, dum felix eſſe cupis, te reddas infelicem. Liquet porro, *omnem moleſtiam quantumlibet exiguam eſſe averſandam*, utpote felicitati adverſam.

§. 119.

Vitam commode tranſigimus, ſi, quæ a nobis agenda ſunt, ea absque omni moleſtia peragere valemus, ſeu ſi ea ab actionibus noſtris moleſtiam removent: *jucunde* autem, ſi ea agimus, ex quibus voluptas innocua percipitur. *Homo* itaque *curæ habere debet, ut vitam commode ac jucunde tranſigat* (§. 118.); conſequenter ipſi *jus eſt ad ea, quæ ad vitæ commoditatem & jucunditatem faciunt* (§. 46.). *De vita commode & jucunde tranſigenda.*

§. 120.

Voluptas tranſitoria eſt, quæ nonniſi exiguo temporis ſpatio durat, nunquam reditura, quales ſunt delectationes ſenſuales. Quodſi innocua fuerit, ad felicitatem hominis quidpiam confert; ſi vero nocua, ad infelicitatem concurrit (§. 118.). Quamobrem *voluptas tranſitoria licita eſt, ſi fuerit innocua; illicita, ſi nocua* (§. *cit.*). *De voluptate tranſitoria.*

§. 121.

§. 121.

De rebus & earum diviſione.

Rei nomine venit ens omne, quod nobis uſui eſſe poteſt, veluti ad vitam conſervandam & commode atque jucunde tranſigendam, vel ad animæ corporisque perfectionem quomodocunque promovendam, imperfectionem vero avertendam. Eſt autem vel *corporalis*, quæ ſenſu percipi poteſt; vel *incorporalis*, quæ ſenſu non percipitur, ſeu intellectu tantummodo concipitur, qualia ſunt jura & habitus animæ. Sunt etiam vel *neceſſariæ*, quæ ad vitæ ac ſanitatis conſervationem & ad animam perficiendam requiruntur; vel *utiles*, quæ ad vitam commode degendum faciunt; vel *voluptuariæ*, quæ nonniſi jucunditati inſerviunt. Porro aliæ ſunt *pure naturales*, quas natura ſua ſponte producit; aliæ *induſtriales*, quas natura nonniſi opera humana interveniente producit; aliæ *artificiales*, quæ arte humana parantur.

§. 122.

Quænam res aliis præferendæ.

Facile intelligitur, *res neceſſarias utilibus & voluptuariis eſſe præferendas* (§. 121.), utpote ab obligatione principali requiſitas (§. 36.), *utiles autem voluptuariis*, cum

vo-

[vol]uptuariæ nonniſi ſenſus delectent (§. [.]1. 119.), ut cautus admodum eſſe de[be]at earum uſus (§. 120.).

§. 123.

Cum rebus neceſſariis homines care[r]e nequeant (§. 121.); *ſi natura non ſua [spo]nte eas tanta copia profert, quanta omni[bu]s ſufficit, earum proventum homines ope[r]a ſua multiplicare debent, aut quas natura non profert, eas arte parare.* Unde [fluit] obligatio ad culturam agrorum, hor[to]rum, ſylvarum, rem pecuariam &c. [I]mmo cum rerum quoque utilium & vo[lu]ptuariarum licitus ſit uſus (§. 119. 121.); *[ho]mines operam dare debent, ne deſit ſuf[fi]ciens rerum utilium & voluptuariarum [co]pia*, ex prælatione utilium determinan[d]a (§. 122.). *De rerum ſufficiente copia.*

§. 124.

Quoniam *Labor* opera eſt, quæ rebus corporalibus & incorporalibus producendis, & vitæ commoditati, jucunditati & decori promovendis impenditur; *Otium* vero vacatio à labore, homines vero ad res non minus corporales (§. 123.), quam incorporales producendas obligantur (§. 108. 110. 121.); *homini* (*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) E *omni* *De labore*

omni laborandum eſt, *nemini otiandum*: quatenus tamen ſanitatis habenda eſt ratio (§. 113.), *labor nimius*, qui ſc. cum diſpendio ſanitatis continuatur, ac *nimis gravis*, cui vires noſtræ vix ac ne vix quidem ſufficiunt, *vitandus*; & quatenus obligamur ad recte agendum (§. 52.), *unusquisque labore ſuo recte perfungi*, conſequenter *curare debet*, *ne res artificiales careant perfectione ſua* (§. 11. 16.), & *ſibi comparare eum facultatum uſum*, *qui ad laborem recte obeundum requiritur*. Et quoniam labor tam multiplex eſt, ut nullius vires omni ſufficiant, homines autem conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere debent (§. 44.); *unusquisque eum laborem ſeligere debet*, *cui ſe parem ſentit*, ac ideo *id vitæ genus eligere*, *ad quod aptus eſt*, hoc eſt, eum ſtatum, in quo vitam impendit labori, qui, ut recte obeatur, requirit uſum facultatum per diſpoſitiones atque inclinationes naturales acquiſitu ipſi poſſibilem.

§. 125.

De exiſtimatione, laude ac honore.

Aliorum de perfectione noſtra judicium *Exiſtimatio* dicitur, quæ verbis declarata, *Laus*; aliis autem actibus externis ſigni-

ſignificata, *Honor* dicitur. Unde patet, *laudem & honorem non eſſe in noſtra poteſtate* (§. 60.), *nec quenquam alterum per ſe laudare ac honorare poſſe, niſi qui verum de perfectione alterius judicium per ſe ferre poteſt.* Quoniam tamen obligamur nos ſtatumque noſtrum perficere (§. 43.): *operam dare debemus, ut ſimus exiſtimatione*, conſequenter *laude ac honore digni.* Et quoniam perfectio animæ conſiſtit in habitibus intellectus & habitibus voluntatis legi naturæ convenienter determinantis (§. 106.); quorum illi *Virtutes intellectuales*, hi *morales*, vel etiam *virtutes* ſimpliciter dicuntur; *exiſtimationem, laudem ac honorem verum non pariunt niſi virtutes intellectuales atque morales*, quas produnt facta, vel etiam verba, conſequenter *bona animi* (§. 104.), *corporis vero ac fortunæ bona nonniſi quatenus eorum acquiſitio ab iſtis pendet*, ut ideo ſint exiſtimationis, laudis atque honoris occaſio.

§. 126.

Fama eſt communis hominum ſermo de perfectione, vel imperfectione ejusdem, conſequenter de dictis & factis, *De fama.*

 quæ

quæ eam produnt. Unde vel *bona* eſt, vel *mala*. Quoniam *homo* ſe perficere debet (§. 43.) & recte agere (§. 52.); *operam dare debet, ut fama bona fruatur & merita, eamque ſervare*, hoc eſt, ſollicite ſibi cavere, ne eam inquinet, ut bona in malam degeneret, conſequenter *ſi quæ fecit bonæ famæ adverſa, factis contrariis eidem ſervire.*

§. 127.

De gloria.

Conſentiens laus bonorum & peritorum, ſeu bene judicantium dicitur *Gloria*. Quæ igitur de laude dicta ſunt, ad gloriam quoque applicanda.

§. 128.

De laude & honore non appetendo.

Cum laus & honor non ſit in noſtra poteſtate (§. 125.), propter finem vero agamus: *laudem ac honorem non intendere debemus tanquam finem, ſed aliorum arbitrio relinquendum, num laudare ac honorare nos velint* (§. 78.), conſequenter *laudem ac honorem appetere non debemus*, ac propterea *nec nos ipſos laudare.*

§. 129.

Judicium de ſe & ſtatu ſuo quale eſſe debeat.

Quoniam homo ſeipſum cognoſcere debet, qua animam, corpus & ſtatum ſuum (§ 105.); *judicium de bonis animi, corporis ac fortunæ verum eſſe debet, nec in*

iis ſtudio ac labori ſuo tribui, quod naturæ, fortunæ & aliis tribuendum, nec minus imperfectionem, quam perfectionem homo agnoſcere tenetur, cum alias obligationi ſuæ ſatisfacere nequeat (§. 43.). Quia vero ex ſenſu perfectionis voluptas oritur per ipſam hominis naturam; *voluptas ex perfectione ſui & ſtatus ſui percepta illicita non eſt* (§. 49. 37.).

§. 130.

Fortuna eſt concurſus cauſarum minime prævifus ad effectum nobis vel bonum, vel malum, ac ideo vel *ſecunda*, vel *adverſa* audit. Quoniam itaque in poteſtate noſtra non eſt (§. 60.), atque eam admodum variabilem experimur; *fortuna ſecunda nimium confidere non debemus, nec adverſa meliora deſperare, eamque æquo animo ferre obligamur*, ne ſcilicet reddamur infelices culpa noſtra (§. 118. 17.). Quamobrem ne adverſa præter opinionem nobis obvenientia animum perturbent; *adverſa, quæ in poteſtate non ſunt, nobis repræſentare debemus tanquam eventu poſſibilia, nec a nobis evitabilia*: in quo *præparatio ad futuros caſus* conſiſtit. *De officio hominis circa fortunam.*

§. 131.

De periculo vitando.

Cum obligatio naturalis adeo neceſſaria ſit (§. 38.), ut nemo hominum ab ea liberari poſſit (§. 42.); *nemo hominum metu mali cujusdam deterreri debet, quo minus faciat, quod legi naturæ convenit, nec ſeſe adduci patiatur neceſſe eſt, ut faciat, quod legi naturæ contrarium.* Quoniam vero omne periculum a nobis & ſtatu noſtro avertere debemus (§. 43.); *nemo* quoque *nulla urgente obligatione ſubire debet periculum ullum*, veluti vitæ, aut integritatis membrorum amittendæ, aut ſtatum ſuum imperfectiorem reddendi. In caſu particulari, quid fieri debeat, docet exceptio ob colliſionem officiorum facienda (§. 64.).

§. 132.

De amore proprio & dilectione ſui.

Amor proprius eſt diſpoſitio animi ex propria felicitate voluptatem percipiendi: *Dilectio* vero *ſui* conſtans & perpetua voluntas omni ſtudio id agendi, ut ſimus felices, ac per conſequens cavendi, ne infelices evadamus. Quoniam itaque homo curæ habere debet, ut ſit felix, & ne fiat infelix (§. 118.); *ſeipſum* quoque *diligere debet.* Et ſicuti appetitus generaliter

ter determinatus eſt ad felicitatem; animus quoque hominis naturaliter diſpoſitus eſt ad voluptatem ex propria felicitate percipiendum (§. *cit.*), conſequenter *amor proprius illicitus non eſt* (§. 49. 37.): *ratione tamen dirigendus, ne felicitas apparens cum vera confundatur* (§. 43. 118.).

CAPUT V.
DE
OFFICIIS HOMINIS ERGA ALIOS ET IURIBUS CVM IIS CONNEXIS.

§. 133.

Cum homo non modo ſe ſtatumque ſuum perficere, ac imperfectionem præcavere (§. 43.), verum etiam ad alterius ac ſtatus ejusdem perfectionem conferre debeat, quantum poteſt, ſalva obligatione erga ſeipſum, quando alter ipſius ope indiget, & ab his abſtinere, quibus alter vel ejus ſtatus imperfectior redditur (§. 44.); *homo quilibet alteri cuicunque debet, quod ſibi, quatenus alter id non habet in poteſtate ſua, ipſe autem citra neglectum officii erga ſeipſum hoc alteri præſtare poteſt*, conſequenter *officia hominis erga alios eadem ſunt, quæ officia erga* *De identitate officiorum erga ſe & erga alios.*

ga ſeipſum (§. 37.). Hæc itaque ad alios applicanda.

§. 134.

Auxilium in acquirendis bonis præſtandum aliis.

Quilibet igitur *homo alium quemcunque ope ipſius indigentem juvare debet, ut conſequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in poteſtate ſua eſt* (§. 104.), & per conſequens *cavere, ne alii incidant in mala animi, corporis ac fortunæ* (§. 51.). Cumque lex naturæ auxilium non reſtringat ad certa bona; *auxilium noſtrum alteri denegare non debemus in conſequendis bonis majoribus, quam quibus ipſi fruimur:* quod cum fieri non poſſet, ſi alteri invideremus ſua bona; *nemini invidendum bonum, etiam quo ipſi caremus.* Pugnat invidia cum ipſa hominis natura (§. 39. 44.).

§. 135.

Num obligatio naturalis tollatur factis contrariis aliorum.

Quoniam obligatio naturalis prorſus ſit immutabilis (§. 38.); *ſi alter obligationi naturali non ſatisfacit, non ideo tibi permiſſum eſt, eidem non ſatisfacere,* conſequenter *nec transgreſſionem legis naturæ exemplo aliorum tueri licet, nec officium erga alium ideo deſinit deberi, quia ipſe officio erga te deeſt:* quod cum intelligatur

etiam de iis, quæ lege naturæ prohibentur; *officia humanitatis adhuc debentur etiam nos lædentibus* (§. 88.).

§. 136.

De amore & dilectione aliorum. Cum officia hominis erga alios eadem ſint, quæ erga ſeipſum (§. 133.); *unicuilibet conſtans & perpetua eſſe debet voluntas perfectionem ac felicitatem hominis alterius cujuscunque promovendi* (§. 43. 118.), conſequenter cum in hac voluntate *Dilectio alterius*, in diſpoſitione autem animi ad percipiendam voluptatem ex alterius felicitate *Amor* conſiſtat (§. 132.), *quilibet alterum diligere atque amare debet tanquam ſeipſum* (§. cit.), *non vero odio proſequi* (§. 51.).

§. 137.

Amicus, inimicus & amor inimicorum. Qui nos diligit, *Amicus*; qui odio proſequitur, *Inimicus* dicitur. Quamobrem *omnibus amici eſſe debemus, nemini inimici* (§. 136.), cumque officium erga alios non deſinat deberi, quia ipſi deſunt officio erga nos (§. 135.): *inimicos etiam amare ac diligere debemus tanquam nosmetipſos* (§. 136.), *non vero odiſſe.*

§. 138.

De ſtudio amicitiæ. Quoniam homines omnes ſibi invicem amici eſſe debent (§. 137.) *cuilibet*

opera danda eſt, ne alios ſibi reddat inimicos, ſed ut aliorum amicitiam acquirat & conſervet: cum autem ab obligatione naturali nemo liberari poſſit (§. 42.); *amicitiæ cauſa non faciendum, quod legi naturæ contrariatur.*

§. 139.

De exemplo aliis præbendo. Perfectio animæ in virtutibus intellectualibus & moralibus conſiſtit (§. 106. & 125.). *In his* igitur *propagandis ſeduli debemus eſſe, atque alios exemplo noſtro virtutes intellectuales & morales docere & ad earum ſtudium incitare* (§. 136.), conſequenter *exempla bona*, quibus ſcilicet alios virtutes iſtas docemus & ad earum ſtudium incitamus, *aliis præbenda, mala vero*, quibus alios vitia doces & ad ea perpetranda incitas, *non prodenda* (§. 51.), *nemo ad vitia ſeducendus* (§. *cit.*).

§. 140.

De non impedienda perfectione alterius. Cum eas actiones omittere debeamus, quibus alter vel ſtatus ejus imperfectior redditur, & ad perfectionem alterius conferre, quantum poſſumus (§. 44); *nemo impedire debet, quo minus alter perfectionem aliquam conſequatur, nec impedire tertium, quo minus in hoc eum juvet.* Intelli-

-gitur hoc de quibusvis animi, corpo-
-s ac fortunæ bonis (§. 134.). Patet et-
-m, *neminem impedire debere, quo minus*
altero mala animi, corporis ac fortunæ
-mantur, vel idem ab iis liberetur; multo
-nus ſive per ſe, ſive per alios, aliquo bo-
-n eundem privare (§. *cit.*).

§. 141.

Quia eadem ſunt officia hominis erga *De cura corporis alieni.*
-os, quæ erga ſeipſum (§. 133.); *nemo*
-tegritatem membrorum corporis alieni,
-modocunque vitiare, aut membro quo-
-m, vel ſaltem uſu ejus alterum privare,
-e ſanitati ejus ullo modo nocere, ſed vi-
-m & corpus alterius, quantum poteſt,
-nſervare, & ut a morbis ægrotus conva-
-ſcat curare debet (§. 112. 113.), con-
ſequenter *nemo alterum vita privare, ſeu*
occidere debet (§. 51.), ut ideo *homicidi-*
um dolo vel culpa commiſſum (§. 17.), quo-
rum illud *doloſum*, hoc *culpoſum* dicitur,
ſit naturaliter illicitum (§. 49.). Et quia
nemini jus eſt ſeipſum vita privandi (§.
112.); *nec volentem occidere licet.*

§. 142.

Ex eadem ratione patet, *nos* quoque *De ſtudio famæ alienæ.*
operam dare debere, ut alii fama merita
fruan-

fruantur (§. 126. 133.). Quamobrem cum fama bona ſit communis hominum ſermo de perfectione, conſequenter de factis & non-factis aliorum ſermo (§. 126.); *non modo unumquemque tanti exiſtimare debemus, quanti meretur, verum etiam honorem meritum exhibere, meritamque laudem tribuere* (§. 125.), conſequenter *famæ, exiſtimationi, bonori ac laudi aliorum detrahere*, hoc eſt, eam diminuere *non debemus* (§. 51.), *multo minus* eo animo falſa in vulgus ſpargere, hoc eſt, *alios calumniari.*

§. 143.

De injuria ſpecialiter dicta.

Læſio honoris & famæ alterius quomodocunque facta *Injuria ſpecialiter* dicitur, eaque *realis*, quæ fit facto quodam; *verbalis*, quæ verbis. *Nemo* igitur *alterum injuriare debet* (§. 142.).

§. 144.

De jure in injuriantes nobis competente.

Naſcitur hinc *jus non patiendi, ut alter nos injuriet* (§. 89.), *natura* ideo *nobis competens*: unde porro eodem modo, quo ſupra (§. 90. 92. & 93.), infertur, *nobis competere jus famam noſtram defendendi & injuriantem puniendi*, conſequenter *licitos eſſe actus, ſine quibus fama defendi*

judi ac finis pœnæ, qui eſt emendatio animi injuriantis & metus incutiendus aliis, quos libido injuriandi inceſſere poterat (§. 92.), *obtineri nequit.*

§. 145.

Exiſtimationi opponitur *Ignominia*; quæ eſt judicium aliorum de noſtra imperfectione, conſequenter *veram ignominiam non pariunt niſi vitia, atque* propterea *facta, quæ eadem produnt, & defectus virtutum intellectualium* (§. 125.), *quatenus iidem culpæ tribuendi* (§. 17.); & *idem*, quod de his, *de malis corporis & fortunæ valet.* Immo *bona fortunæ ignominiæ ſunt, quatenus eorum acquiſitio vitiis debetur.* *De ignominia.*

§. 146.

Contemtus dicitur actus quicunque externus, quo ſignificatur, alterum honore ac laude indignum eſſe; *Contumeliæ* ſunt actus externi, quibus alteri ignominia afficiendi animo imperfectiones exprobramus; *Vituperium* denique ſermo, quo alteri defectus perfectionis imputamus. Facile autem patet, *neminem eſſe contemnendum, & omnes contumelias, convicia, vituperium eſſe injurias ſpecialiter ſic dictas*, conſequenter *naturaliter illicita* (§. 143.). *De contemtu, contumeliis, conviciis, vituperiis.*

§. 147.

§. 147.

Judicia ſiniſtra de aliis cuinam juri repugnant.

Cum vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, nec is ulli hominum rationem earundem reddere teneatur, quamdiu nil facit, quod eſt contra jus alterius (§. 78.); *ſiniſtrum de aliorum actionibus judicium verbis aut factis declarare, quamdiu nil ſit contra jus tuum, libertati naturali repugnat*, conſequenter *ea involvit jus exigendi, ne ſiniſtre alter de te judicet, ſive verum ſit judicium tuum, ſive minus.*

§. 148.

De infamia.

Infamia eſt communis hominum de vitiis alterius opinio, quam ſupra famam malam diximus (§. 126.). Cum operam dare debeamus, ut fama bona fruamur (§. cit.); *ab infamia nobis cavere debemus*, & quia aliorum quoque fama nobis curæ eſſe debet (§. 142.), *nemini infamiam adſpergere.* Hinc vero porro liquet, *facta*, quæ nimirum vitia produnt, *nonniſi infamare.*

§. 149.

De libello famoſo.

Libellus famoſus dicitur ſcriptura, qua alteri facta infamantia imputantur. Cum ejus autor, ſive lateat, ſive nomen ſuum

pro-

pſiteatur, infamiam alteri adſpergat; *libellum famoſum conſcribere naturaliter illicitum* (§. 148.).

§. 150.

Quoniam *aliorum fama* nobis curæ eſſe debet (§. 142.); ea *adverſus calumniatores & obtrectatores defendenda, quantum in poteſtate eſt*. Differunt autem obtrectatores a calumniatoribus. Sicuti enim *calumniatores* falſa in vulgus ſpargunt, infamandi animo; ita *Obtrectatores* laudi alienæ adverſæ. *De tuenda fama aliena.*

§. 151.

Competit homini jus non patiendi, ut quis ipſum lædat (§. 89.), ac ideo adverſus læſionem intentatam ſe defendendi (§. 90.), & eum, qui actu læſit, puniendi (§. 93.). Quoniam igitur aliis debemus, quod nobismetipſis (§. 133.), jura autem nobis natura data ſunt ad ſatisfaciendum obligationi (§. 46.); ideo *nobis quoque competit jus non patiendi, ut alius lædatur ab alio, eumque adverſus læſionem intentatam defendendi, & lædentem puniendi, ſi auxilio noſtro indiget.* *De jure defendendi alios & ipſos juvandi in puniendo.*

§. 152.

§. 152.

De auxilio belli.

In defenſione ſui, pœnæ exactione & violenta juris proſecutione ad conſequendum id, quod nobis perfecte debetur ab altero, quæ defenſioni aſſimilatur (§. 90. 88.), bellum conſiſtit (§. 98.). *Alterum igitur, cui jus belli eſt, in bello juvare, ſi auxilio noſtro indiget, naturaliter licitum.*

§. 153.

De reatu & demerito.

Quoniam nobis competit jus eum, *qui actu læſit*, puniendi (§. 93.); *is ad pœnam patiendam obligatur.* Atque in hac obligatione *Reatus* conſiſtit, ſicuti ſubtilius ab eo diſtingui poteſt *Meritum pœnæ*, ſive *Demeritum*, ut accipiatur pro ea qualitate facti, ex qua læſo naſcitur jus puniendi lædentem, cui reſpondet in hoc obligatio pœnam patiendi, ſeu quæ iſtud pœna dignum efficit, quamvis communiter ab eo non diſtinguatur.

§. 154.

De offenſa.

Offenſa dicitur actio, ſive poſitiva, ſive privativa, ex qua alter moleſtiam animi jure percipit: quæ cum felicitati repugnet (§. 118.), quam promovere etiam quoad alios tenemur (§. 136.); *nemi-*

minem offendere debemus. Quoniam ve- nemo ab obligatione naturali liberari poteſt (§. 100.), & ut quisque jure ſuo utatur permittendum (§. 66.); *Offenſa nulla eſt, ſed perperam pro tali habetur, ſi quis facit, quæ facere obligatur, aut jure facere poteſt.* Sicuti autem offenſa ejus eſt, qui offendit; ita *Offenſio* ejus, qui offenditur.

§. 155.

Quoniam neminem odiſſe debemus (§. 136.), conſequenter cum *Odium* conſiſtat in diſpoſitione animi ex alterius infelicitate, ſeu moleſtia animi atque triſtitia (§. 118.), voluptatem percipiendi, nemini moleſtiam animi creare, nec obligatio hæc tollitur facto alterius eidem contrario (§. 135.); *moleſtiam animi alterius appetere non debemus, qui nos offendit, nec* per conſequens *male alteri facere, quia nobis male fecit,* ſeu *malum malo referre.* Dicuntur *Vindicta* omnes actus, quibus malum malo refertur; & *cupiditas vindictæ,* qua moleſtiam animi alterius, qui nos offendit, appetimus. Quamobrem patet, *vindictam eſſe illicitam, & nos habere debere animam ab omni vindictæ cupi-* *De vindicta.*

(*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) F *dine*

dine alienum, conſequenter *eundem* quoque *abeſſe debere ab exercitio juris puniendi & ſe defendendi*, nobis competentis (§. 90. 93.). Atque propterea *in puniendo & defenſione non intenditur malum alterius, ſed in caſu priori ſecuritas in poſterum, in poſteriori propulſatio læſionis imminentis* (§. 90. 91. & *ſeqq.*).

§. 156.

De talione. *Talio* vocatur par vindicta, qua ſcilicet quis tantum mali patitur, quantum fecit. Quamobrem cum vindicta omnis illicita ſit (§. 155.); *talio* quoque *illicita eſt*, conſequenter *Jus talionis naturale nullum* (§. 49.), ac propterea *in exercitio juris puniendi talio non attendenda*, neque ideo *juris naturalis eſt, ut, qui alterum occidit, morte puniatur.*

§. 157.

De offenſæ & pœnæ condonatione. *Ignoſcere*, ſeu *offenſam condonare* dicitur, qui cupiditatem vindictæ deponit. Quoniam itaque animus ab omni vindictæ cupidine alienus eſſe debet (§. 155.); *ad ignoſcendum faciles eſſe debemus.* Aſt quia pœna exigi debet abſque vindictæ cupiditate (§. *cit.*); *condonatio offenſæ non continet condonationem pœnæ*, ſeu omiſſionem exercitii juris puniendi. Ea ipſa vero de

cauſa

ſa pœnæ duriori locus non eſt, ſi leniori is ejus obtineri poteſt, immo non exi-nda, ſi ſine ea idem finis obtinetur.

§. 158.

Similiter quia *in defenſione* intenditur opulſatio læſionis imminentis, non vero lum alterius (§. 155.), & ex circum-ntiis obviis determinandi ſunt actus li-i ad læſionem avertendam (§. 90.); *ſi ſio imminens lenioribus mediis propulſari teſt, non utendum durioribus.* *De moderamine defenſionis.*

§. 159.

Et cum bellum geratur juris ſui tu-ndi ac conſequendi cauſa (§. 98.); *in bello tanta vi uti licet, quanta ad conſecu-nem juris ſui & ſuperandam reſiſtentiam i juſtæ factam requiritur.* Et hoc modo ctus in bello liciti ab illicitis diſtingvun-ur. *De vi licita in bello.*

CAPUT VI.
DE OFFICIIS HOMINIS ERGA DEUM.

§. 160.

Conſtat actiones naturales non ſolum hominis, verum etiam rerum cete-rarum in univerſo ita determinari, ut, qualia Deo conveniant attributa, inde col-ligi *De actionibus liberis per motiva ab attributis divinis*

deſumta determinandis. ligi poſſit. Quamobrem cum actiones liberæ per eandem rationem finalem determinandæ ſint (§. 43.), actiones autem hæ dependeant a voluntate hominis, per motiva determinandæ (§. 1. & *cit.*); *homo actiones liberas omnes determinare debet per motiva ab attributis divinis deſumta.* Atque hinc intelligitur, quomodo perfectio hominis tandem conſiſtat in aptitudine repræſentandi Deum (§. 112.), & per conſequens *naturalis obligatio dirigendi actiones liberas ad perfectionem noſtram continet obligationem determinandi easdem per motiva ab attributis divinis deſumta* (§. 43.).

§. 161.

De illuſtratione gloriæ divinæ. Qui actiones liberas per motiva ab attributis divinis deſumta determinat, eas ad gloriam divinam dirigit (§. 127. 125.). Quamobrem cum directio actionum ad gloriam Dei *Illuſtratio gloriæ divinæ* dicatur; *homo gloriam Dei illuſtrare obligatur* (§. 160.).

§. 162.

De directione actionum ad perfectionem mundi. Cumque eodem modo intelligatur, perfectionem hujus univerſi conſiſtere in aptitudine repræſentandi Deum; qui actio-

ſiones ſuas dirigit ad gloriam Dei, eas-
m dirigit ad perfectionem totius uni-
erſi (§. 160. 161.). *Homo* igitur *natu-*
ra obligatur actiones ſuas dirigere ad per-
fectionem totius univerſi. Atque hinc pa-
t, *actiones legi naturæ adverſas ſive pec-*
ta deformare mundum, opus Dei.

§. 163.

Quoniam *homo* actiones ſuas per mo- *De agniti-*
iva ab attributis divinis deſumta deter- *one Dei.*
minare debet (§. 160.); *Deum agnoſcere*
obligatur, conſequenter cum ex contem-
platione univerſi & eorum, quæ in eo
ſunt ac fiunt, attributa divina nobis inno-
teſcant, *univerſum hoc & ea, quæ in eo*
ſunt atque fiunt, contemplari, tum etiam
ipſum & actiones naturales ſuas, ac inde
mens in Deum aſcendere debet. Et pro-
pterea *homini jus eſt ad omnes actus, qui-*
bus rerum naturalium cognitio promovetur
& ad uſum omnium rerum eidem inſervien-
tium. Cumque aliis ad eadem oblige-
mur, quæ nobis debemus (§. 133.);
alios quoque *ad agnitionem Dei perducere*
debemus, quantum in poteſtate eſt.

§. 164.

Vult Deus, ut actiones noſtras ad *De genera-*
legem naturæ componamus (§. 41.). *li voluntatis*
& noluntа-

 Quam-

tis determinatione. Quamobrem eas juxta eandem dirigere debemus, quia Deus vult, ut hoc fiat (§. 160.). *Voluntas* igitur *hominis generaliter determinanda ad agendum, quod Deus vult, & noluntas ad non agendum, quod Deus non vult, ac ideo conſtans & perpetua eſſe debet*, hoc eſt, prorſus immota in caſu dato & eadem, in omni.

§. 165.

De obſcuratione gloriæ divinæ. *Obſcuratio gloriæ divinæ* eſt declaratio verbis factisque facta, quod quis Deum habeat pro ente imperfectionibus inſtructo, quæ ſummæ ejus perfectioni repugnant. Quamobrem cum gloriam Dei illuſtrare, adeoque tam verbis, quam factis declarare debeamus, nos ipſum habere pro tali ente, quale eſt, ſcilicet perfecto (§. 161.); *obſcuratio gloriæ divinæ lege naturæ prohibita* (§. 51.).

§. 166.

De Blaſphemia. *Blaſphemia* dicitur dictum vel factum quodcunque in contemtum vel contumeliam Dei vergens. Quamobrem cum eadem gloria Dei maxime obſcuretur (§. 165.); *blaſphemiæ lege naturali omnium maximæ prohibitæ* (§. *cit.*). Quoniam homini jus nullum competit in actiones

alterius, quamdiu nil facit, quod eſt contra jus perfectum ipſius (§. 76. 78.), conſequenter jus puniendi nonniſi in eum, qui ipſum læſit (§. 93.); *homini natura non competit jus puniendi obſcurationem gloriæ divinæ atque blaſphemias:* quatenus tamen curæ habere debet, ut alios ad agnitionem Dei perducat, quantum in poteſtate eſt (§. 163.); *eidem competit jus ad actus, quibus gloriam Dei obſcurantem, vel ipſum blaſphemantem peccati ſui convincere poteſt.*

§. 167.

De pietate, impietate & hypocriſi. *Pietas* dicitur virtus, actiones ſuas per motiva ab attributis divinis deſumta determinandi, ſeu gloriam divinam illuſtrandi. Quamobrem *pii eſſe debemus* (§. 160. 161.). Ex adverſo *Impietas* eſt vitium, quo quis actiones ſuas ad voluntatem Dei componere non vult. Ea igitur *lege naturali prohibita* (§. 164. 51.). *Hypocriſis* eſt pietatis ſimulatio, quando ſcilicet actus ſaltem externi, præſertim verba, vox, vultus ac geſtus pietatis ſpeciem præ ſe ferunt, a qua tamen actus interni procul abſunt. Quamobrem cum lex naturæ requirat conſenſum actionum inter-

narum & externarum (§. 52.); *hypocriſis lege naturæ prohibita* (§. 51.).

§. 168.

De obedientia Deo præſtanda.

Obedientia eſt promptitudo faciendi, quod vult alius, & non faciendi, quod non vult. Quamobrem cum voluntas noſtra generaliter determinanda ſit ad agendum, quod Deus vult, & noluntas ad non agendum, quod non vult (§. 164.); *Deo obedire obligamur*, conſequenter *Inobedientia*, obedientiæ oppoſita, *lege naturali probibita* (§. 51.).

§. 169.

De amore Dei.

Deus ſumme perfectus eſt. Quamobrem cum voluptate perfundatur animus, quando nobis conſcii ſumus perfectionis alicujus, quod a poſteriori conſtat; ſumma Dei perfectio agnita ſumma quoque voluptate perfundit animum. Diſpoſitio animi ex ſumma Dei perfectione voluptatem maximam percipiendi *Amor Dei* dicitur; & *Amor complacentiæ* audit, qui in ſola voluptatis perceptione ex alterius perfectione terminatur. Quoniam itaque Deum agnoſcere obligamur (§. 163.), ad perfectionem vero ejus ſummam nihil conferre valeamus, ſumma enim alias nondum eſſet; *Deum ſuper*

omnia

omnia amare debemus, amorque Dei amor complacentiæ eſt.

§. 170.

Deus ſumme bonus eſt, & quicquid boni vel natura habemus, vel aliunde obtinuimus, Deo acceptum ferendum. Quoniam itaque Deus eſt bonus in nos; ex collatione autem bonorum in nos facta, ſeu beneficiorum agnitione oritur amor benefactoris; *Deus amandus quoque eſt, quia bonus in nos.* Cum *bonitas divina*, quæ in collatione bonorum conſiſtit, ad ſummam Dei perfectionem pertineat; *Deum amare, quia bonus in nos, eſt ejus bonitate ſeu beneficentia delectari*, conſequenter *amor ex contemplatione bonitatis divinæ ortus ſub amore complacentiæ continetur* (§. 169.). *De Deo amando, quia bonus in nos.*

§. 171.

Qui alterum amat, nil facit, quod ipſi diſplicet, ſed facere ſtudet, quod placet, conſequenter non facit, quod ejus voluntati adverſum. Ex amore igitur naſcitur ſollicitudo animi nil faciendi, quod voluntati alterius adverſum, quæ *Timor filialis* dicitur, in oppoſitione ad *Timorem ſervilem*, ſi quis metu pœnæ adactus facit, quod vult alter, vel non facit, quod *De timore Dei.*

a ſe fieri non vult. Quamobrem cum *Deum* ſuper omnia amare debeamus (§. 169.); eundem quoque *ſuper omnia timere debemus*, *timore ſcilicet filiali*.

§. 172.

De reverentia erga Deum & laude divina. Homo bonitatem Dei ſummam agnoſcere, &, quantum poteſt, alios quoque ad ejus agnitionem perducere debet (§. 163.), atque per eam, tanquam motivum, actiones ſuas liberas determinare (§. 160.). Quamobrem cum actiones externæ cum internis conſentire debeant (§. 52.), nec alios ad agnitionem perfectionis ſummæ Dei perducere valeamus, niſi actibus externis; *homo verbis ac factis ſignificare debet, ſe perfectionem Dei ſummam agnoſcere, ac ideo eundem maximi facere:* quæ declaratio cum *Reverentia* dicatur; *ad reverentiam erga Deum obligamur*, cumque in his ipſis actibus laus & honor conſiſtat (§. 125.), *eidem debitum honorem atque laudem tribuere.*

§. 173.

De fiducia in Deo & acquieſcentia in providentia divina. Ex theologia naturali conſtat, Deum providentia ſua tantundem in nos boni conferre, & tantundem mali avertere, quantum ſalva ipſius ſapientia fieri poteſt, & ſi qua nobis obveniant mala, ea in

bo-

bonum finem dirigere. Qui veritatis hujus convictus eſt, ſe totum resque ſuas providentiæ divinæ committit ac dubios omnes eventus, nec propter futura agitur, ſed curam omnem abjicit, quomodo in poſterum res caſuræ. Quoniam itaque homo Deum agnoſcere obligatur (§. 163.), & virtus, qua ſe resque ſuas omnes providentiæ divinæ committit, *Fiducia in Deo*, qua vero appetitum & averſationem moderatur ex ſenſu certitudinis de rectitudine actionum divinarum in gubernatione hujus univerſi tam poſitivarum, quam privativarum, *Acquieſcentia in providentia divina* dicitur; *bonam fiduciam in Deo collocare*, ſeu *eidem confidere*, *ac in providentia divina acquieſcere*, conſequenter *non diffidere*, *&* *ſorte ſua contentus eſſe*, *quæque ipſi eveniunt mala tranquillo animo ferre debet* (§. 51.).

§. 174.

Laus Deo tributa *Celebratio nominis divini* dicitur. Quamobrem *nomen divinum celebrare* (§. 172.), conſequenter *attributa divina & opera ejus*, *& beneficia nobis atque aliis præſtita in bonorum collatione*, *& malorum declinatione*, *vel eorundem in bonum finem directione nobis exhibita* *De celebratione nominis divini.*

bita commemorare (§. 12.), &, *quanti ea faciamus*, *ſignificare debemus* (§. 172.). Cumque in ſpecie celebratio nominis divini ob beneficia nobis aliisque præſtita, cum ſignificatione voluntatis præſtandi officia debita, *Gratiarum actio* dicatur; Deumque etiam ob beneficia exhibita amare (§. 170.), ac ideo voluntas noſtra determinata eſſe debeat ad officia debita præſtanda (§. 171. 57. 41.); *Deo gratias agere debemus*.

§. 175.

De oratione.

Conſtat, Deum eſſe, datorem omnis boni, & providentiæ ipſius tribuendum; quod bona præſentia conſerventur, futura veniant & mala depellantur, aut, niſi hoc fiat, in bonum finem dirigantur, quemadmodum jam ante monuimus (§. 170. 173.). Quamobrem cum hæc agnoſcere (§. 163.), & per motiva inde deſumta actiones noſtras determinare debeamus (§. 160.); *a Deo* quoque *petere debemus*, *ut bona, quæ dedit, conſervet atque in poſterum etiam conferat, mala vero depellat, aut, ſi obveniant, in bonum finem dirigat.* Hæc voluntatis noſtræ ſignificatio cum *Invocatio Numinis*, a nonnullis cum addito *mentalis* dicatur; *Deum*

invo-

invocare debemus. Et quia actiones externae cum internis conſentire, nec hæ ab illis abeſſe debent (§. 52.), ſermo autem, quo Deum invocantes eidemque gratias agentes verbis ore prolatis ſignificamus, quæ cogitamus, *Oratio* dicitur; *oratio lege naturali præcepta.* Patet autem, quatuor eſſe orationis ſpecies, quarum una de bonis conſervandis & obtinendis, ſecunda de malis avertendis, vel in bonum finem dirigendis, tertia de gratiis agendis agit, & quarta denique pro aliis hominibus interceditur. Has cum diſtinguat Apoſtolus 1. Tim. II, 2. eas ex verſione *Caſtalionis*, caſtæ Latinitatis autoris, *Supplicationes*, *Preces*, *Gratiarum actiones & Interpellationes* appellare poſſumus.

§. 176.

Cum *Hymnus* ſit carmen in laudem Dei compoſitum, oratio autem omnis laudem Dei contineat (§. 175. 125.), conſequenter orationis & hymnorum eadem ſit materia, conſtet vero, carmina non modo per ſe aptiora eſſe ad attentionem excitandam & conſequendam, affectus ciendos ac ea, de quibus agunt, memoriæ facilius & tenacius infigenda, verum etiam, *De hymnis.*

iam, cantu accedente, multo adhuc facilius atque certius tam in nobis, quam aliis eadem obtineri; *ad hymnos componendos & canendos natura obligamur.*

§. 177.

Quomodo officia erga Deum præſtanda.

Omnis actio recta requirit omnium facultatum conſentientem uſum (§. 16.). Quamobrem cum ad recte agendum obligemur (§. 52.); *officia* quoque *erga Deum præſtanda ſunt cum conſentiente uſu omnium facultatum*, conſequenter *actus externi & interni conjungendi.*

§. 178.

De cultu divino.

Cum *Cultus divinus* ſit complexus actionum Dei cauſa editarum, conſequenter in præſtatione officiorum erga Deum conſiſtat (§. 57.), ad hanc vero nos obligari, ex hactenus demonſtratis appareat; *Deum colere obligamur.* Dicitur autem *cultus internus*, qui actionibus internis, *externus* autem, qui externis abſolvitur. Quamobrem cum in præſtatione officiorum erga Deum actus externi atque interni a ſe invicem ſeparandi non ſint (§. 177.); *cultus* quoque *internus cum externo conjungendus.*

§. 179.

De conven-

Quoniam curæ habendum, ut homines

…tibus cultus divini cauſa inſtituendis.

quoque alii ad agnitionem Dei (§. 163.) virtutem (§. 139.), ideoque etiam pie-m perducantur (§. 167.), atque ex-plo noſtro aliis prodeſſe debemus 139.); *homines cultus divini cauſa con-re debent*, conſequenter *iisdem jus eſt minandi ea, quæ ad conventus iſtos inſtituendos requiruntur* (§. 46. 52.). tinet huc determinatio temporis, loci modi eos celebrandi. Quæ vero in agenda ſint, ex fine eorundem patet. *Docenda* nimirum *ſunt ea, quæ de Deo, virtutis, præſertim pietatis, cultura & fu- vitiorum ſcitu neceſſaria, orandum & cantandum.*

§. 180.

De ceremoniis ad cultum divinum ſpectantibus.

Ceremoniæ ſunt ſigna eorum, quorum n executione propoſiti alicujus meminiſ-e debemus: quæ, *ſi ſimul influant in determinationem actionis committendæ, ceteris præferendæ* (§. 48.). Cum *hominibus* us ſit determinandi ea, quæ ad conventus cultus divini cauſa recte inſtituendos equiruntur (§. 179.); iisdem quoque *jus eſt ceremonias cultui divino convenientes inſtituendi.*

§. 181.

De idololatria.

Idololatria dicitur cultus divinus omnis exhi-

exhibitus iis, qui Deus non ſunt. *Idololatriam* igitur *committit*, *qui officia Deo debita præſtat iis*, *qui Deus non ſunt*, veluti diis fictis, aut enti, quod Deum eſſe opinatur (§. 178.). Quamobrem cum Deum colere debeamus (§. *cit.*), omnes autem noſtræ actiones recte eſſe debeant (§. 52.), atque ad rectitudinem actionis requiratur judicium verum de ejus rectitudine (§. 53.); *idololatria lege naturali probibita.*

§. 182.

De ſuperſtitione & cultu idololatrico & ſuperſtitioſo.

Superſtitio ſunt actiones per erroneas de Deo & providentia divina, quoad ea, quæ homini bona, vel mala ſunt, opiniones determinatæ. Cum actiones noſtras per motiva ab attributis divinis deſumta determinare obligemur (§. 160.); ex rectitudine actionum patet, ut ante (§. 181.), *ſuperſtitionem lege naturali prohibitam eſſe.* Ex notione autem idololatriæ & ſuperſtitionis intelligitur, quinam *cultus* divinus ſit *idololatricus & ſuperſtitioſus.* Cumque tam idololatria, quam ſuperſtitio ſit prohibita; *cultus tam idololatricus, quam ſuperſtitioſus lege naturali prohibitus.*

PARS

PARS II.

DE DOMINIO ET JURIBUS ATQUE OBLIGATIONIBUS INDE NASCENTIBUS.

CAPUT I.

DE COMMUNIONE PRIMÆVA ET ORIGINE DOMINII.

§. 183.

Uſus rerum neceſſarius dicitur, qui ad hoc requiritur, ut obligationi noſtræ naturali ſatisfaciamus. Quamobrem cum lex naturæ det nobis jus ad ea, ſine quibus obligationi noſtræ naturali ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *natura hominibus in univerſum omnibus competit jus ad uſum rerum quarumcunque neceſſarium, ſcilicet tam neceſſariarum, quam utilium & voluptuariarum* (§. 114. & ſeqq. & 119. 121.), adeoque *is licitus eſt* (§. 49.). *De jure ad uſum rerum neceſſarium.*

§. 184.

Quodſi ergo *res quædam uſu conſumuntur, eas deſtruere licet*, veluti occidere animalia, quorum carne veſcimur, & quorum pelle utimur ad veſtitum. *De jure res deſtruendi.*

§. 185.

De rebus in futurum uſum aſſervandis.

Quoniam homini natura competit jus ad uſum rerum neceſſarium (§. 183.); *ſi quæ res non omni tempore haberi, aut ſaltem eo, quo iisdem indiges, non æque commode haberi poſſunt, eas in futurum uſum colligere & aſſervare licet.* Cumque nemo uſum iſtum impedire debeat (§. 50. 183.); *res uſus neceſſarii cauſa apprehenſas, aut in futurum aſſervatas nemo alteri eripere debet, & in eo ſtare tenetur judicio apprehendentis, aut aſſervantis* (§. 78.).

§. 186.

De communione primæva.

Cum hominum natura æqualium eadem ſint jura (§. 70.); *jus quoque ad uſum rerum naturalium neceſſarium omnibus hominibus idem competit* (§. 183.). Quamobrem cum *Jus commune* ſit, quod idem pluribus ſimul competit (§. 101.), & ideo *Res communis*, ad quam pluribus idem jus competit; *natura hominibus competit jus commune ad uſum rerum naturalium neceſſarium, & res omnes natura communes ſunt.* Vocatur autem Jus iſtud commune ad uſum rerum quarumcunque naturalium neceſſarium *Communio primæva*

æ, ſicut ſimpliciter *Communio*, *vel Communio rerum* jus idem in easdem res pluribus competens. Atque ex dictis patet, *juris naturæ eſſe communionem primævam*, non vero eandem temere fingi.

§. 187.

Quia *in communione primæva* idem omni homini jus competit ad uſum rei naturalis neceſſarium (§. 186.); *ſi quæ res uſu non conſumitur, finito uſu, alius quicunque eadem uti poteſt, nec, qui ante uſus fuerat, id prohibere poteſt* (§. 50.). Et ex eadem ratione, *ſi plures ejusdem rei uſum ſimul participare poſſunt, participatio promiſcue volentibus permittenda.* *De jure in rem, quæ uſu non conſumitur.*

§. 188.

Homines operam dare debent, ne deſit ſufficiens rerum neceſſariarum, utilium & voluptuariarum tam induſtrialium, quam artificialium copia (§ 121. 123.), ac ideo unusquisque eum laborem ſeligere debet, cui ſe parem ſentit (§. 124.), & naturaliter conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligantur (§. 44.). *In multiplicandis* igitur *rebus induſtrialibus & artificialibus, ſtante communione primæva, intendi nequit niſi communis* *De rebus induſtrialibus & artificialibus in communione primæva.*

omnium uſus, & per conſequens *res non minus induſtriales & artificiales, quam naturales communes eſſe debent* (§. 186.). *Si quis* tamen *res quasdam induſtriales vel artificiales in uſum ſuum paravit, iisdem uti nequit alius, niſi quatenus uſum rei, quæ uſu non conſumitur, vacantem habere, vel ejusdem rei uſum ſimul participare poteſt alius* (§. 187.).

§. 189.

Jus commune ad actus. Quoniam *in communione primæva* unicuique competit jus ad uſum rerum neceſſarium (§. 183.); *homini* quoque *cuivis competit jus ad omnes actus, ſine quibus uſus neceſſarius obtineri nequit*, veluti *jus capiendi feras, piſces, volucres, decerpendi poma, cædendi ligna* & ita porro.

§. 190.

Jus commorandi, habitandi & transeundi. Quia omni homini natura idem jus eſt ad uſum neceſſarium rerum naturalium (§. 186.); *in communione primæva homini cuilibet commorari ac habitare ubivis terrarum licet, ubi libuerit & quamdiu libuerit, atque tranſire per loca quæcunque, prout ipſi opus viſumque fuerit, ac inde petere res, quibus indiget.* Immo cum etiam res artificiales ſint communes (§. 188.); *ſi alicubi*

ubi fuerint ædes inhabitatæ, aut quæ plures habitatores recipiunt, in iis habitandi cuilibet jus eſt, quamdiu viſum fuerit.

§. 191.

Juri communi opponitur *Jus proprium*, quod uni cuidam, vel pluribus conjunctim, excluſis ceteris omnibus, competit (§. 101.). Cum *natura* res omnes ſint communes (§. 186.); *nemini jus proprium in rem quandam competit. Res*, in quas alicui jus proprium competit, dicuntur *ſingulares, vel ſingulorum*; in quas nemini competit, *res nullius*. Atque ideo patet, *natura non dari res ſingulorum.* Nimirum in natura hominis nulla datur ratio, cur hæc res ipſius potius, quam alterius eſſe debeat. Dicitur autem *communio negativa*, in qua res communes ſunt nullius: *atque talis eſt primæva* (§. 186.). *De jure proprio & communione negativa.*

§. 192.

Cum res uſus neceſſarii cauſa apprehenſas, aut in uſum futurum aſſervatas nemini eripere liceat (§. 185.), qui vero res apprehendit, ſeu potentiæ utendi ſubjicit, jure ſuo utitur (§. 183.); *uſus rei, qui antea promiſcue patebat omnibus, efficitur ei proprius, qui animo utendi eandem* *De uſu proprio rei.*

 poten-

potentiæ utendi ſubjicit, ſeu in eum ſtatum redigit, quo eadem uti poteſt. Idem intelligitur de re, quæ uſu non conſumitur, quamdiu durat uſus (§. 187.). Atque hoc modo hominibus inſinuata eſt notio juris proprii in re.

§. 193.

De turbatore communionis primævæ.

Turbator communionis primævæ dicitur, qui vi impedire conatur ſive per ſe, ſive per alios, quo minus quis rebus uti poſſit, prouti ipſi opus fuerit. Quoniam turbator impedit uſum juris alteri competentis (§. 183.); eidem reſiſtendi jus (§. 30.), conſequenter *ſe ac uſum rei adverſus turbatorem communionis primævæ defendendi competit unicuique* (§. 90.). Cumque jus commune ad uſum rei ſit jus perfectum (§. 183. 81.), ejus adeo violatio injuria (§. 87.); *in communione primæva juſta belli cauſa eſt, ſi quis alterum ab uſu rei vi depellere, aut apprehenſam eidem eripere conatur* (§. 98.).

§. 194.

De communione primæva ſublata.

Multiplicato genere humano & ſublata ſimplicitate vitæ, in qua tantummodo vitæ neceſſitati proſpicitur, nulla vero propemodum eſt de commoditate ac jucundi-

enditate cogitatio, rebus induſtrialibus & artificialibus opus eſt (§. 121.), quæ cum labori hominum debeantur (§. 124.), omnium tamen communes in communione primæva eſſe debeant (§ 188.), haud difficulter intelligitur, communionem primævam ſubſiſtere non poſſe, niſi homines officia erga ſeipſos atque alios ad amuſſim adimpleant, per ea, quæ de iis demonſtrata ſunt. Quoniam igitur nemo diffiteri auſit, hoc de hominibus univerſis ſperandum non eſſe, ubi vero a communione primæva receditur, res, quæ ſunt nullius, fieri debent ſingulorum (§. 191.), & jus naturæ perfectivum nos obligat ad id, quod melius eſt, alteri præferendum (§. 48.); *non invito jure naturæ communio primæva ſublata & res ſingulorum factæ, ſeu juri proprio ſubjectæ.*

§. 195.

Quoniam jus proprium habens eodem excludit ceteros omnes (§. 191.), vi autem libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, quamdiu nil facit, ad quod non faciendum tibi perfecte obligatus (§. 78.); *ſi res juri*

De domi & ejus effectu.

proprio ſubjiciuntur, unicuique, cujus juri ſubjectæ ſunt, competit jus pro arbitrio ſuo de iisdem diſponendi. Atque hoc jus proprium de re pro arbitrio ſuo diſponendi, prouti ſcilicet ſibi viſum fuerit, *Dominium* appellatur; is vero, qui dominium in re habet, *Dominus*. Unde patet, *dominum omni jure, quod vi dominii in re ipſa competit, ceteros omnes excludere, nec abſque ejus voluntate dominium in alium abire poſſe* (§. 100.), adeoque *ipſi competere jus interdicendi cuivis omni actu vi dominii licito, nec patiendi, ut quis alius ſe invito aliquem ſibi arroget.* Unde porro ſequitur, *omnes actus dominio alterius contrarios eſſe illicitos* (§ 49.). Quemadmodum vero *ſuum* in genere dicitur, in quo quis jus proprium habet; ita inde patet, *Res ſuas* eſſe, in quibus quis dominium habet.

§. 196.

Communio poſitiva. Quodſi pluribus conjunctim in re indiviſa pro rata dominium competit, *Communio poſitiva* vocatur. Quamobrem cum dominus ſit perſona moralis (§. 195. 96.); *in communione poſitiva plures conjunctim ſpectantur tanquam una perſona,* &

de ipſis conjunctim valent, quæ de domi- præ dicantur.

§. 197.

Datur vero etiam *Communio mixta*, ex negativa ſcilicet & poſitiva, in qua res ſunt in dominio *Univerſitatis*, hoc eſt, multitudinis hominum certo fine conſociatorum, omnibus tamen nonniſi uſus earundem indifferenter competit, prout ſcilicet unicuique opus fuerit, qualis eſt monachorum. *Qui igitur ſunt in communione mixta dominio univerſitatis excludunt omnes, qui ſunt extra univerſitatem, reſpectu autem ſingulorum res ſunt nullius, quoad uſum tamen omnium communes. Conſociari* autem hic dicuntur, qui in eundem finem conjunctim perſequendum conſentiunt. *De communione mixta.*

§. 198.

Cum domino de re pro lubitu diſponere liceat (§. 195.), diſponi autem poſſit de re ipſa, ſeu ſubſtantia ejus, de uſu ejusdem & denique de fructu, quod per ſe patet; dominium involvit jus triplex, nimirum jus diſponendi de ſubſtantia rei, jus diſponendi de uſu rei & jus diſponendi de fructu rei: quorum illud *De jur in domi content & qui fructu*

Proprietas, iſtud *Jus utendi*, hoc denique *Jus fruendi* dicitur. Jus utendi & fruendi conjunctim vocatur *Jus utendi fruendi*. Quodſi dominium nullo jure in eodem contento ſit deminutum, *dominium plenum*; ſi aliquo jure deminutum, *minus plenum* appellatur. Qui proprietatem habet, *Proprietarius* audit: cumque res ipſius maneat propria, etiamſi uſum, vel fructum habeat alius; *Dominus* quoque adhuc appelletur. *Fructus* autem dicitur, quæ ex re altera provenit, veluti poma ſunt fructus arboris, vituli vaccarum.

§. 199.

De re aliena.

Res aliena dicitur, quæ non in noſtro, ſed alterius dominio eſt. *Nemo igitur de rei alienæ ſubſtantia, uſu ac fructu diſponere pro lubitu poteſt* (§. 195. 198.). Quoniam vero perinde eſt, ſive quid per nos, ſive per alium faciamus; *conſenſu domini de re aliena diſponere licet* (§. 195.). Et quia dominus pro ſuo arbitrio de re ſua diſponere poteſt (§. *cit.*); *actus quoque ad domini exercitium ſpectantes aliis permittere poteſt.*

§. 200.

§. 200.

Detentio rei tanquam ſuæ, ſive quis eam ſuam eſſe putet, ſive ſaltem ſuam eſſe & ab aliis pro tali haberi velit, *Poſſeſſio* dicitur; & qui rem eo animo (qui vulgo animus rem ſibi habendi vocatur) detinet, *Poſſeſſor*. Quamobrem cum *Res in poteſtate noſtra* eſſe dicatur, ſi nobis eſt potentia phyſica de ea diſponendi pro arbitrio noſtro; *poſſeſſione res in poteſtate noſtra conſtituitur*, ac per conſequens *ſine poſſeſſione dominium exerceri nequit* (§. 195.). Unde porro liquet, *domino competere jus rem poſſidendi*. Patet etiam ex ipſa definitione, *eum non poſſidere, qui rem detinet tanquam alienam, vel etiam tanquam rem nullius*. *De po[ſſeſ]ſione.*

§. 201.

Quodſi poſſeſſor putet rem eſſe ſuam, *poſſeſſor bonæ fidei audit*; conſequenter, *ſi rem alienam poſſidet, eam alienam eſſe ignorat*: ſi norit, rem eſſe alienam, conſequenter ſe non eſſe dominum (§. 199.), pro quo tamen haberi vult, *Poſſeſſor malæ fidei* vocatur. Atque ideo patet, *poſſeſſorem bonæ fidei fieri poſſeſſorem malæ fidei, quam primum ſcit, rem a ſe poſſeſſam eſſe ali-* *De po[ſſeſſo]re bo[næ &] malæ [fidei.]*

alienam. Et quia jus poſſidendi ſoli domino competit (§. 200.); *poſſeſſor tam bonæ, quam malæ fidei nullo jure poſſidet*, cumque de re poſſeſſa pro lubitu diſponere nequeat (§. 199.), *omnes actus ad exercitium dominii ſpectantes illiciti ſunt* (§. 195.), *iisdemque injuria committitur* (§. 87.), *poſſeſſori tamen bonæ fidei non imputanda ob ignorantiam invincibilem* (§. 34.).

§. 202.

De uſu & abuſu dominii.

Rectus juris uſus is eſt, quem officia exigunt; iis contrarius abuſus (§. 66.). Quamobrem quoque *dominus re ſua aliter uti non debet, quam officia exigunt, abuſus autem naturaliter illicitus, a te tamen permittendus*, conſequenter *non impediendus, quamdiu nil fit contra jus tuum* (§. 78.).

§. 203.

De rei derelictione.

Res derelinqui dicitur, ſi dominus nude nolit, eam amplius eſſe ſuam, ſcilicet ut actus voluntatis nil amplius contineat, quam quod res ſua non eſſe debeat. Unde patet, *rem derelinquentem deſinere eſſe dominum* (§. 195. 198.), & per conſequens *rem derelictam fieri nullius*

(§.

(§. 191.), *quamdiu* vero *dominus non habet animum, rem ſuam derelinquendi, eum dominum manere.*

§. 204.

Rem vero *ſuam jactare* dicitur, qui nullo urgente officio, nec neceſſitate ulla, ſine ulla utilitate eam non vult eſſe ſuam. Quoniam conſtat homines, niſi rationis uſu deſtituantur, rerum ſuarum eſſe amantes, nec absque ulla urgente ratione, quod ſuum eſt, alterius eſſe velle; in caſu dubio *nemo ſuum jactare præſumitur.* *De ja... one re...*

§. 205.

Quoniam amiſſa poſſeſſione, res poteſtati domini ſaltem ſubducitur, ut dominium exercere nequeat (§. 200.), non vero ideo dominus non vult rem ſuam amplius non eſſe; *poſſeſſione amiſſa, non amittitur dominium, ſed ſolo animo retinetur* (§. 103.), conſequenter etiam *jus poſſidendi* (§. 200.). *De p... one a...*

§. 206.

Cum non minus de rebus incorporalibus, veluti juribus nobis competentibus, pro arbitrio diſponere poſſimus, e. gr. de jure venandi & aucupandi; *res etiam incorporales in dominio eſſe poſſunt,* *De ... rer... corp... um.*

eidem-

eidemque ideo *ſubjici* (§. 195.). Ea de cauſa perinde ac res corporales dicuntur noſtræ, ac de iis eadem valent, quæ vi dominii de rebus corporalibus obtinent.

§. 207.

De bonis & patrimonio. Res, quæ ſunt in dominio, univerſim ſpectatæ, nullo attento earum diſcrimine, dicuntur *Bona*. Unde *ad bona noſtra referendæ ſunt res incorporales, ſive jura noſtra* (§. 206.), *& ea etiam, quæ tibi ab aliis debentur, non vero res alienæ, quæ ſunt in numero rerum tuarum, nec, ſi ære alieno labores, bona intelliguntur, niſi ære alieno ſubducto.* Ipſa autem bonorum univerſitas *Patrimonium* appellatur, idque *amplum*, vel *tenue*, prouti multa, vel pauca bona continet.

§. 208.

De patrimonii cura. Patrimonium utique ad ſtatum hominis externum ſpectat (§. 8. 207.). Quamobrem cum ſtatum quoque noſtrum externum perficere debeamus, quantum in poteſtate eſt (§. 43.); *ad patrimonium conſervandum, &, quantum in poteſtate eſt, amplificandum obligamur.* Quoniam itaque *patrimonium ſuum dilapidare* dicitur, qui abuſu idem minuit; *nemo patrimoni-*

um

inſitum, conſequenter *bona ſua dilapidare debet* (§. 207.). Immo inde etiam colligitur, *qui amplum patrimonium habet, ei non eſſe prorſus otiandum.* Tenet etiam ipſum naturalis obligatio, quæ neceſſitatem laborandi omnibus imponit, nulli otiandi libertatem concedit (§. 124.): id quod etiam ex illius immutabilitate liquet (§. 38. 42.). Cum conſervationi patrimonii repugnet cum derelictio (§. 203.), tum jactatio rei ſuæ (§. 204.); *tam jactatio, quam temeraria derelictio rei ſuæ legi naturæ minime convenit.*

CAPUT II.

DE MODO ORIGINARIO ACQUIRENDI RERUM DOMINIUM.

§. 209.

Natura unicuique competit jus ad uſum rerum neceſſarium (§. 183. 188.), & uſus earum, qui antea erat communis, efficitur ei proprius, qui utendi animo easdem potentiæ utendi ſubjicit (§. 192.). Quando itaque communio primæva tollitur (§. 194.), jus apprehendendi res uſus gratia tranſit in jus easdem dominio ſuo ſubjiciendi; ac ideo *natura rem nullius dominio* *De jure res nullius dominio ſubjiciendi.*

minio

eidemque ideo *ſubjici* (§. 195.). Ea de cauſa perinde ac res corporales dicuntur noſtræ, ac de iis eadem valent, quæ vi dominii de rebus corporalibus obtinent.

§. 207.

De bonis & patrimonio. Res, quæ ſunt in dominio, univerſim ſpectatæ, nullo attento earum diſcrimine, dicuntur *Bona.* Unde *ad bona noſtra referendæ ſunt res incorporales, ſive jura noſtra* (§. 206.), *& ea etiam, quæ tibi ab aliis debentur, non vero res alienæ, quæ ſunt in numero rerum tuarum, nec, ſi ære alieno labores, bona intelliguntur, niſi ære alieno ſubducto.* Ipſa autem bonorum univerſitas *Patrimonium* appellatur, idque *amplum*, vel *tenue*, prouti multa, vel pauca bona continet.

§. 208.

De patrimonii cura. Patrimonium utique ad ſtatum hominis externum ſpectat (§. 8. 207.). Quamobrem cum ſtatum quoque noſtrum externum perficere debeamus, quantum in poteſtate eſt (§. 43.); *ad patrimonium conſervandum, &, quantum in poteſtate eſt, amplificandum obligamur.* Quoniam itaque *patrimonium ſuum dilapidare* dicitur, qui abuſu idem minuit; *nemo patrimonium*

um ſuum, conſequenter *bona ſua dilapidare debet* (§. 207.). Immo inde etiam colligitur, *qui amplum patrimonium habet, ei non eſſe prorſus otiandum.* Tenet etiam ipſum naturalis obligatio, quæ neceſſitatem laborandi omnibus imponit, nulli otiandi libertatem concedit (§. 124.): id quod etiam ex illius immutabilitate liquet (§. 38. 42.). Cum conſervationi patrimonii repugnet cum derelictio (§. 203.), tum jactatio rei ſuæ (§. 204.); *tam jactatio, quam temeraria derelictio rei ſuæ legi naturæ minime convenit.*

CAPUT II.

DE MODO ORIGINARIO ACQUIRENDI RERUM DOMINIUM.

§. 209.

Natura unicuique competit jus ad uſum rerum neceſſarium (§. 183. 188.), & uſus earum, qui antea erat communis, efficitur ei proprius, qui utendi animo easdem potentiæ utendi ſubjicit (§. 192.). Quando itaque communio primæva tollitur (§. 194.), jus apprehendendi res uſus gratia tranſit in jus easdem dominio ſuo ſubjiciendi; ac ideo *natura rem nullius dominio*

De j nulli mini cien.

minio ſuo ſubjicere poteſt, *qui eadem indiget*, conſequenter cum de indigentia ſtandum ſit ſubjicientis judicio (§. 78.), *qui poteſt ac voluerit.*

§. 210.

De occupatione & modo acquirendi originario.

Factum, quo quis declarat, rem nullius ſuam eſſe debere, & eam in hunc ſtatum redigit, ut ſua eſſe poſſit, *occupatio* dicitur. Unde patet, *natura jus occupandi competere promiſcue unicuique*, ſeu eſſe *jus hominum omnium commune* (§. 209.), cumque *Modus acquirendi originarius* dicatur, quo acquiritur dominium rerum nullius, *occupationem eſſe modum acquirendi originarium.*

§. 211.

Res mobiles, ſe moventes, immobiles.

Res corporales dicuntur *mobiles*, quæ de loco in locum moveri poſſunt, ſalva ſubſtantia; ac in ſpecie *ſe moventes*, quæ ipſæ ſe de loco in locum movere poſſunt, veluti pecora: aſt *immobiles*, quæ ſalva ſubſtantia de loco in locum moveri nequeunt, veluti omnes fundi, item ædificia.

§. 212.

De occupatione rerum mobilium.

Quodſi ergo *quis*, poſtquam dominia introduci cœperunt, *rem mobilem apprehendit*, *nec eam iterum abjicit*, *vel loco ſuo* re-

repoŋit, *aut ſe in eum ſtatum redigit*, *quo eam apprehendere poteſt*, *eam occupat* (§. 210.), conſequenter *dominium ejus acquirit* (§. *cit.*).

§. 213.

Similiter, *ſi quis fundum aliquem limitibus circumſcribit*, *aut uſui cuidam non tranſitorio actu deſtinat*, *vel fundo limitato inſiſtens verbis declarat præſentibus aliis*, *ſe velle eum eſſe ſuum*, *eundem occupat* (§. 210.). *De occupatione rei immobilis.*

§. 214.

Et cum dominus jure excludat ceteros omnes (§. 195.); *res incorporales*, quæ etiam dominio ſubjici poſſunt (§. 206.), *occupantur*, *ſi quis iisdem actu utitur*, *nec patitur*, *ut utatur alius*. Quamobrem cum jus occupandi res nullius ſit res incorporalis (§. 121.); *introductis dominiis jus* quoque *occupandi res nullius occupari poteſt*, veluti *jus venandi*, *aucupandi*, *piſcandi in certo diſtrictu*. *De occupatione rerum incorporalium.*

§. 215.

Quoniam jus occupandi occupatum eſt in dominio occupantis (§. 210.), conſequenter nemo eodem invito domino uti poteſt (§. 195.); *ſi quis in eo loco*, *in quo jus* *Cuinam res acquiratur ab eo, qui jus occupandi non habet.*

jus occupandi occupatum eſt, rem nullius occupat, veluti ſi piſcetur in ea fluvii parte, in qua jus piſcandi alicui proprium eſt, *eam non ſibi acquirit, ſed ei, cujus eſt jus occupandi*, &, hoc non obſtante, *injuriam eidem facit* (§. 87.).

§. 216.

Quando id fiat absque injuria.

Enimvero cum caſus nemini imputari poſſit (§. 3.); *ſi jure tuo uſus caſu occupes rem ejus ſpeciei, cujus occupandi jus alteri proprium eſt, eandem quidem huic acquiris, actu tamen occupandi injuriam non facis.*

§. 217.

De occupatione ferarum.

Quoniam rem occupaſti, quam primum eam in hunc ſtatum redegiſti, ut eam apprehendere poſſis (§. 212.); *ſi retibus a te poſitis, ubi occupandi jus habes, fera irretita, ut ſeſe extricare nequeat, vel inſtrumentis quocunque modo collocatis ita detineatur, ut effugere nequeat, aut ſi fera a te occupabilis ſclopeto proſternatur, aut ita vulneretur, vel laſſetur, ut manus tuas effugere nequeat, ea a te occupata eſt*, conſequenter *tua*. Idem intelligitur de feris in ſylva circumſepta incluſis.

§. 218.

§. 218.

Cum poſſeſſione amiſſa dominium ſolo animo retineatur (§. 205.); *ſi res ſe movens ex cuſtodia tua elabitur, aut aufugit, tua manet*, conſequenter *etiam fera, quamdiu diſcernibilis. Quodſi vero poſtquam aufugit, diſcerni nullo modo amplius poſſit*, adeoque conſtare nequeat, eam eſſe tuam, *tua eſſe deſinit & occupabilis fit*, tanquam res nullius (§. 210.). *De ſe m bus ſtodia pſis.*

§. 219.

Quia *res derelicta* fit nullius (§. 203.); *naturaliter occupantis eſt* (§. 210.), *ſi vero jus occupandi occupatum eſt, eam acquirere nequit, niſi is, cui jus occupandi proprium eſt* (§. 215.). *De a tione derel.*

§. 220.

Res amitti dicitur, quæ eo, qui illam habet, non advertente in humum cadit, & eodem abeunte ibidem relinquitur. *Rebus amiſſis accenſentur, quæ de rheda currente non intelligentibus dominis, vel de curru auriga non intelligente cadunt.* Cum ex caſu non ſequatur, dominum rem amiſſam amplius habere nolle: *dominium rerum amiſſarum retinetur* (§. 205.), conſequenter *ea non fit inventoris* (§. 210.). *De amiſ*

§. 225.

De actionibus rebus ſuis æquiparandis.

Quoniam actiones *hominis liberæ*, q tenus ipſi, vel aliis utiles ſunt, perinde res æſtimabiles ſunt, & *dominiis intro ctis* eſſe debent, prouti ex inferius monſtrandis clarius elucеſcet; eæd *æquiparantur rebus, quæ ſunt in dom noſtro*, conſequenter etiam *operæ*, ite que *cultura & cura rerum quæ ſunt in minio.*

§. 226.

De illarum fructibus.

Hinc porro ſequitur, *quæ ex op cultura & cura noſtra proveniunt, ea illarum fructus* (§. 198.). Unde *fru induſtriales ſunt partim fructus rei, par induſtriæ*, ſeu operæ, culturæ atque ræ (§. 224.). *Ad actus perceptionis* v *pertinet etiam deſtinatio ad certum uſ* veluti ſi glandes ſponte in terram cad tes ſuibus illuc actis veſcendas relinqu vel gramina pecudibus depaſcenda.

§. 227.

De ſpecificatione.

Species appellatur individuum ce ſpeciei. Hinc *ſpecificatio* vocatur act quo ex materia quadam efficitur res rius ſpeciei, & *forma, quæ materiæ in citur, eſt fructus operæ ſpecificantis*

22

bile ſit, ut exploretur, quinam res in loco abſcondito depoſuerit, (*per hypoth.*); *theſaurus* habendus pro re nullius, conſequenter *naturaliter eſt inventoris*, aut, jure occupandi occupato, *ei acquiritur*, *cujus eſt jus occupandi* (§. 210. 215.).

§. 224.

Fructus dicuntur *naturales*, quos natura ſua ſponte producit; *induſtriales* vero, quos nonniſi interveniente opera humana, ſeu cultura & cura, producit. Vocantur iidem *pendentes*, qui a re, ex qua provenerunt, nondum ſeparati; *percepti* autem, qui ab eadem ſeparati & plene collecti; *percipiendi*, quos quis percipere poterat, modo voluiſſet, conſequenter niſi negligens fuiſſet. Quodſi ad perceptionem requirantur plures actus, veluti cum fruges demetendæ, in manipulos obligandæ, in horreum avehendæ & ibidem grana ex ſpicis excutienda; *Perceptio inchoata* dicitur, quæ ad unum, vel alterum tantummodo actum proceſſit; *conſummata* vero, quæ nullum amplius actum requirit. *Fructus* percepti *extantes* appellantur, quos poſſeſſor rei, ex qua provenerunt, adhuc habet; *conſumti*, quos non amplius habet.

De ... one ... ctu...

§. 225.

De actionibus rebus ſuis æquiparandis. Quoniam actiones *hominis liberæ*, quatenus ipſi, vel aliis utiles ſunt, perinde ac res æſtimabiles ſunt, & *dominiis introductis* eſſe debent, prouti ex inferius demonſtrandis clarius elucefcet; eædem *æquiparantur rebus, quæ ſunt in dominio noſtro*, conſequenter etiam *operæ*, itemque *cultura & cura rerum quæ ſunt in dominio*.

§. 226.

De illarum fructibus. Hinc porro ſequitur, *quæ ex operis, cultura & cura noſtra proveniunt, ea eſſe illarum fructus* (§. 198.). Unde *fructus induſtriales ſunt partim fructus rei, partim induſtriæ*, ſeu operæ, culturæ atque curæ (§. 224.). *Ad actus perceptionis* vero *pertinet etiam deſtinatio ad certum uſum*, veluti ſi glandes ſponte in terram cadentes ſuibus illuc actis veſcendas relinquas, vel gramina pecudibus depaſcenda.

§. 227.

De ſpecificatione. *Species* appellatur individuum certæ ſpeciei. Hinc *ſpecificatio* vocatur actus, quo ex materia quadam efficitur res alterius ſpeciei, & *forma*, *quæ materiæ inducitur, eſt fructus operæ ſpecificantis* (§. 226.).

226.). Atque hinc patet, quatenus *res artificiales*, ſint in fructu eas facientis (§. 121.): *omnes* nimirum *fiunt ſpecificatione.* Cúm grana in ſpicis ex quibus excutiuntur, jam extent: *granorum ex ſpicis excuſſio ſpecificatio non eſt.*

§. 228.

Res fructuoſa dicitur, quæ fructum præſtat; *infructuoſa* vero, quæ fructum non præſtat. Dicitur etiam ſubinde ſua natura ſterilis. Quoniam res fructuoſæ dominio ſubjiciuntur propter fructus inde percipiendos, quod per ſe patet, ac ideo dominium quoque continet jus fruendi (§. 198.); *fructus ejus ſunt, cujus eſt res fructuoſa, ſeu domini rei fructuoſæ*, conſequenter cum dominus jure ſuo excludat ceteros omnes (§. 195.), *jus percipiendi fructus nemini competit niſi domino.*

De fru & ctu cuju ſint ctus

§. 229.

Hinc porro patet, *poſſeſſori rei alienæ*, ſive is bona, ſive mala fide poſſideat, *non competere jus percipiendi fructus*, conſequenter *naturales tam pendentes, quam perceptos eſſe domini* (§. 224.); cum vero induſtriales ſint partim fructus rei, partim induſtriæ (§. 226.), *induſtriales eſſe com-*

An rei fru pat

munes pro rata domini rei & poſſeſſoris, cujus culturæ ac curæ debentur, veluti ſi quis fundum alienum poſſidet, domini, quantum valet uſus fundi, & poſſeſſoris, quantum valet ejus cultura & cura.

§. 230.

De differentia inter poſſeſſorem b. & m. f.

Cum perceptio fructuum ad exercitium dominii ſpectet (§. 228.); *poſſeſſor malæ fidei fructus percipiendo injuriam facit domino* (§. 201.), conſequenter *ei competit jus ipſum puniendi, quod perceperit* (§. 93.): aſt *poſſeſſor bonæ fidei*, cum ei factum imputari nequeat (§. 201.), *ideo puniri non poteſt, quod fructus perceperit. Quodſi* vero *fructus fuerint conſumti, uterque rem alienam conſumſit* (§. 229.).

§. 231.

De jure in ſpecificatione.

Si quis ex aliena materia ſpeciem fecit, cum materia ſit domini materiæ, forma inducta, tanquam fructus operæ ſpecificantis (§. 227.), ſpecificantis (§. 228.); *ſpecies communis eſt materiæ domini & ſpecificantis pro rata ejus, quanti unum quodque eſt.* Hinc facile intelligitur, quale ſit jus ejus, qui partim ex ſua, partim ex aliena materia ſpeciem facit, aut ex aliena alieno nomine, cum perinde ſit,

ſive

ſive quis quid faciat per ſe, ſive per alium. Patet vero, *mala fide ſpecificantem injuriam facere domino materiæ* (§. 201.), *ac ideo pœnæ obnoxium fieri* (§. 93. 153.).

§. 232.

Quoniam granorum ex ſpicis excuſ- *In e*
ſio ſpecificatio non eſt (§. 227.), ſed gra- *one*
na pars ſpicarum ſunt; *ſi quis ex alienis* *rum ſpici*
ſpicis grana excutit, tam grana, quam ſtramen domini ſpicarum ſunt. De injuria notanda repetantur ex præcedente paragrapho.

§. 233.

Fœtus ſunt fructus animalium, veluti *De*
vituli vaccarum, agni ovium (§. 198.). *ra.*
Quamobrem *ejus ſunt, cujus ſunt animalia*, veluti vituli domini vaccarum, agni domini ovium. Idem tenendum de ovis a volucribus domeſticis & de pullis ex ovis excluſis. Nec obſtat, quod animal tuum impraegnaverit meum, mas nempe fœminam.

§. 234.

Cum *fructus* percepti a re, ex *Qu*
qua provenerunt, ſeparatim exiſtant *ſpe fr*
(§. 224.), & peculiarem domino utili- *pe*
tatem præſtent; *quam primum percepti, ſpe-*

ſpectantur abſolute tanquam res in dominio exiſtentes.

§. 235.

De confuſione & commixtione.

Confuſio dicitur, quando duorum vel plurium dominorum materiæ liquidæ, aut liquefactæ invicem miſcentur, ut prodeat maſſa quædam ex utroque mixta; *Commixtio* autem, quando arida & ſolida corpora ita permiſcentur, ut, quæ unius ſunt, diſtincta quidem maneant ab iis, quæ ſunt alterius, omnia tamen ſimul totum quoddam conſtituant. Quoniam nemini invito dominium rei ſuæ auferri poteſt (§. 195.); *ſi res confuſæ, vel commixtæ ſeparari nequeunt, aut ſaltem non ſine detrimento poſſunt, pro rata fiunt communes, ex quantitate & qualitate ejus, quod ante quisque habuerat, æſtimanda, in caſu oppoſito quilibet retinet, quod ſuum eſt.*

§. 236.

De ferruminatione & adplumbatura.

Idem tenendum eſſe de *Ferruminatione*, qua metalla ejusdem generis formata, vel non formata, nulla alia materia interveniente conſolidantur; & *Adplumbatura*, qua duæ diverſi generis res mediante alia quadam ab ipſis diverſa materia coagmentantur, per eandem rationem patet.

§. 237.

§. 237.

Solum dicitur portio telluris, quatenus homines & res alias ſuſtentant; *Superficies* vero, quicquid ſolo cohæret & ſupra id eminet, veluti arbores, vites, plantæ, domus. Conſtructio ædificii *Ædificatio*, & quatenus in ſolo exſtruitur, *Inædificatio* appellatur. Patet autem ut ante (§. 235.); *ſi quis in ſolo ſuo ex aliena materia, vel in ſolo alieno ex ſua materia ædificet, ædificium dominorum materiæ ac ſoli commune eſſe pro rata, niſi ædificium mobile ſit*, ut nimirum auferri poſſit.

§. 238.

Idem intelligitur de *Plantatione*, qua planta ſolo immittitur, ut radices in eo agat & inde nutrimentum capiat; itidemque de *Satione*, quando ſemen terræ committitur, ut plantæ inde progerminent. Id tantummodo hic tenendum, ſi rata in communione determinanda, ſpectandum eſſe, quantum valet planta, dum in ſolo ponitur, vel ſemen, dum eidem committitur, & uſus ſoli cum cultura & cura (§. 225.).

§. 239.

§. 239.

De ſcriptura & pictura. Similiter ob rationem eandem, *ſi quis in chartis vel membranis tuis carmen, hiſtoriam, orationem ſcripſerit, vel in tabula tua pinxerit, corpus pro rata commune erit*. Nimirum in communione nihil abſurdi alit dominium vel pro milleſima, immo vel millioneſima parte. Quid vero juris ſit communi dividundo, quando res diviſionem non admittit, nec communio ſubſiſtere poteſt, ſuo loco deinceps patebit.

§. 240.

De ſtolonibus & herbis emiſſariis. *Stolones ex radicibus arboris vicini in fundum tuum actis nati & herbæ vel ex radicibus intra terram longe lateque ſparſis, vel cauliculis humi repentibus emiſſa ex herba aliena in fundo tuo*, cum ſpectari debeant tanquam fructus fundi tui, utpote a natura in eodem productæ (§. 198.), *tuæ ſunt.*

§. 241.

De jure in arborem vicini. Quoniam res uſus cauſa dominio ſubjiciuntur (§. 121. 195.); *cum fundo dominio quoque ſubjectum intelligitur ſpatium intra atmoſphæram, quod perpendiculariter fundo imminet, quo usque a ſuperficie*

ſicie aliqua occupari poteſt, & brevitatis cauſa a nobis *Spatium atmoſphæricum* appellatur. Quamobrem cum *rami ab arbore vicini per ſpatium tuum atmoſphæricum diffuſi* aſſimilentur herbis emiſſariis, quæ tuæ ſunt (§. 240.); illi quoque *tui ſunt*, conſequenter *etiam fructus*, *quos edunt* (§. 228.), *&, ſi rami obſtent*, *quo minus fundi uſum facere poſſis*, *quem vis*, *tibi competit jus ſublucandi arborem*, ſicuti *vicino jus cædendi arborem*, cui competit jus diſponendi de ipſa arboris ſubſtantia, invito auferri neſcium (§. 195.).

§. 242.

Acceſſio eſt adjectio rei cujusdam ad alteram, quæ certam formam jam habet, ut eidem quomodocunque cohæreat, vel inexiſtat. Et quod ita adjicitur, *Acceſſorium*; res vero, cui adjicitur, *Res principalis* appellatur. Dicitur autem *Acceſſio naturalis*, quam natura facit; *artificialis*, quam faciunt homines; *mixta*, ad quam natura & induſtria humana concurrunt, quæ etiam *induſtrialis* appellari poterat (§. 224.). *Quodſi res aliena rei tuæ accedens absque rerum detrimento ſeparari poſſit*, veluti gemma tua alieno annulo incluſa,

cluſa, *manet ea domini ſui*, *in caſu* autem *oppoſito res principalis cum acceſſoria fit communis* (§. 195.); *quodſi res nullius accedat*, *ea nullius manet*, *quamdiu non occupatur* (§. 210.). In acceſſione artificiali, quid ſit principale, quid acceſſorium, dijudicandum potiſſimum ex deſtinatione.

§. 243.

De interitu rei. *Res interire* dicitur, ſi exiſtere deſinit. *Species* autem *interire* dicitur, ſi forma deſtruitur, materia manente. Cum nemo in re jus habeat niſi dominus (§. 195.), *res interit ſuo domino*, ſeu *ipſe jus ſuum in ea amittit*, aſt *ſpecie intereunte*, *materiæ adhuc dominus manet.*

§. 244.

De fundo vi fluminis imminuto. Unde patet, *ſi fluminis vi particulæ quædam terræ inſenſibiliter abraduntur, ut ſucceſſu temporis fundus tuus ſenſibile patiatur decrementum, vel etiam partes ſenſibiles uno impetu abripiuntur & in aqua diſſolutæ avehuntur, te in ea parte, quæ fundo tuo detrahitur, dominium amittere.*

§. 245.

De jure avulſionis. Enimvero *ſi vis fluminis de fundo tuo partem aliquam detraxerit & vicini fundo obtulerit*, cum tunc ea non intereat (§. 243.),

(§. 243.), nec tibi invito dominium auferri & in alium tranſire poſſit (§. 195.); *illa tua manet, quamdiu eandem non derelinquis* (§. 203.). Dicitur autem violenta ablatio partis de fundo tuo in alienum vi fluminis, aut alio caſu facta, *Avulſio.*

§. 246.

De alveo derelicto. Quodſi *naturalis alveus a flumine ad aliam partem fluente in univerſum derelinquatur*, cum alveus ejus ſit, cujus eſt flumen, ipſe autem non intereat (§. 243.); *patet* ut ante (§. 245.), *eum manere ejus, cujus eſt flumen.* Quamobrem *ſi flumen fuerit nullius, alveus* quoque *derelictus nullius erit*, conſequenter *occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet* (§. 210. 215.).

§. 247.

De inſula ab agro facta. Similiter patet, *ſi flumen ab agro tuo faciat inſulam, hanc tuam eſſe; ſi ex communi, eam pro rata communem eſſe.*

§. 248.

De alveo ex agro tuo facto. *Quodſi fluvius novum ſibi fecerit alveum ex agro tuo*, cum ſpectetur novus alveus tanquam res a te amiſſa, cujus recuperandi ſpes adhuc ſupereſt, quatenus nimirum fluvius ad priſtinum alveum reverti, vel ad aliam partem fluere poteſt (§. 220.);

cluſa, *manet ea domini ſui, in caſu* autem *oppoſito res principalis cum acceſſoria fit communis* (§. 195.); *quodſi res nullius accedat, ea nullius manet, quamdiu non occupatur* (§. 210.). In acceſſione artificiali, quid ſit principale, quid acceſſorium, dijudicandum potiſſimum ex deſtinatione.

§. 243.

De interitu rei. *Res interire* dicitur, ſi exiſtere deſinit. *Species* autem *interire* dicitur, ſi forma deſtruitur, materia manente. Cum nemo in re jus habeat niſi dominus (§. 195.), *res interit ſuo domino*, ſeu *ipſe jus ſuum in ea amittit*, aſt *ſpecie intereunte, materiæ adhuc dominus manet.*

§. 244.

De fundo vi fluminis imminuto. Unde patet, *ſi fluminis vi particulæ quædam terræ inſenſibiliter abraduntur, ut ſucceſſu temporis fundus tuus ſenſibile patiatur decrementum, vel etiam partes ſenſibiles uno impetu abripiuntur & in aqua diſſolutæ avehuntur, te in ea parte, quæ fundo tuo detrahitur, dominium amittere.*

§. 245.

De jure avulſionis. Enimvero *ſi vis fluminis de fundo tuo partem aliquam detraxerit & vicini fundo obtulerit*, cum tunc ea non intereat (§. 243.),

(§. 243.), nec tibi invito dominium auferri & in alium tranſire poſſit (§. 195.); *illa tua manet, quamdiu eandem non derelinquis* (§. 203.). Dicitur autem violenta ablatio partis de fundo tuo in alienum vi fluminis, aut alio caſu facta, *Avulſio.*

§. 246.

Quodſi *naturalis alveus a flumine ad aliam partem fluente in univerſum derelinquatur*, cum alveus ejus ſit, cujus eſt flumen, ipſe autem non intereat (§. 243.); *patet* ut ante (§. 245.), *eum manere ejus, cujus eſt flumen.* Quamobrem *ſi flumen fuerit nullius, alveus* quoque *derelictus nullius erit*, conſequenter *occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet* (§. 210. 215.). De der

§. 247.

Similiter patet, *ſi flumen ab agro tuo faciat inſulam, hanc tuam eſſe; ſi ex communi, eam pro rata communem eſſe.* D ab cta

§. 248.

Quodſi fluvius novum ſibi fecerit alveum ex agro tuo, cum ſpectetur novus alveus tanquam res a te amiſſa, cujus recuperandi ſpes adhuc ſupereſt, quatenus nimirum fluvius ad priſtinum alveum reverti, vel ad aliam partem fluere poteſt (§. 220.); D ex fa

220.); *dominium in eo retines* (§. *cit.*), conſequenter *ager reſtitutus tuus eſt*, & *quælibet ejus pars reſtituta tua eſt.*

§. 249.

De jure inundationis.

Similiter, *ſi ager tuus totus fuerit inundatus, etiamſi per plures annos duret inundatio, dominium in eo retines* (§. 195.), *quamdiu eum non derelinquis* (§. 203.).

§. 250.

De inſula in mari vel flumine nata.

Si inſula in mari vel flumine naſcatur caſu quodam, veluti terræ motu, aut *quia amnis paulatim colluendo locum eminentem ſupra alveum fecit eumque alluendo auxit*, cum ea ſit res, quæ nondum extitit in rerum natura; *nullius erit* (§. 191.), conſequenter *occupabilis ab eo, qui jus occupandi habet* (§. 210. 215.). Enimvero *ſi inſula in flumine ſit, quia locum, qui alvei fuit, ſiccum relinquit & circumfluere cæpit*, cum tunc non ſit niſi pars alvei derelicta; *erit ea ejus, cujus eſt flumen*, & per conſequens *nullius, ſi flumen nullius* (§. 246.).

§. 251.

De Jure alluvionis.

Alluvio dicitur acceſſio naturalis, qua vi fluminis fundo adjacenti inſenſibiliter adjiciuntur particulæ quædam terræ, ut

is

is ſucceſſive ſenſibile capiat incrementum. Cum *incrementum per alluvionem factum* ſit res, quæ antea in rerum natura nondum extitit: *patet* ut ante (§. 250.), *id eſſe nullius*, conſequenter *ab eo occupabile, qui occupandi jus habet.*

§. 252.

Sunt autem *Agri* vel *aſſignati*, qui certa menſura comprehenduntur; vel *limitati*, qui certis limitibus artificialibus, ſeu facto hominum conſtitutis circumſcribuntur, vel denique *arcifinii*, qui terminos naturales habent, veluti fluvios, montes, ſylvas. Cum jus occupandi incrementum per alluvionem factum occupatum intelligatur ab eo, qui agrum arcifinium eſſe voluit, minime vero, qui agrum aſſignatum, vel limitatum habet; *jus alluvionis ei competit, cujus ager arcifinius eſt, non vero ei, qui agrum aſſignatum, vel limitatum habet* (§. 251.). Quamobrem cum ager arcifinius non ſit, ſi inter eum & fluvium via publica intercedat, nec ea debeatur ab agro tanquam pars ipſius; *ſi inter agrum & fluvium via publica intercedit, nec ea debetur tanquam pars agri, dominio agri jus alluvionis non adhæret.*

§. 253.

An id obtineat in lacubus & ſtagnis.

Cum lacus & ſtagna ſuos habeant limites, ut, quando creſcunt, vel decreſcunt, nihil hinc decedat, vel accedat fundis vicinis, ſed quilibet in eo, quod ſuum eſt, dominium retinere poſſit; *in lacubus & ſtagnis jus alluvionis non obtinet* (§. 251.). Dicitur autem aqua non fluens, ſi perpetua fuerit, *Lacus*; ſi non perpetua, ſed certo tantummodo anni tempore fundum tegit, *Stagnum*. Non obſtat perpetuitati, quod ſubinde etiam lacus caſu exareſcant.

§. 254.

Qualis communio per antecedentia inducatur.

Cum communio poſitiva ſit ſi duobus vel pluribus conjunctim in re indiviſa pro rata dominium competit (§. 196.); *communio, quæ ſpecificatione, (§. 231.), confuſione & commixtione (§. 235.), ferruminatione & adplumbatura (§. 236.), ædificatione (§. 237.), plantatione & ſatione (§. 238.), ſcriptura & pictura (§. 239.), atque acceſſione introducitur (§. 242.), poſitiva eſt: dominium* vero *in eo proprie loquendo non originarie acquiritur: quatenus tamen res communis antea nondum extitit in rerum natura, acquiſitioni originariæ æquiparatur illius acquiſitio* (§. 210.).

CAP.

CAPUT III.
DE
TIONIBUS ET JURIBUS
MINIO ORIUNDIS.

§. 255.

re ſua aliter uti non de- A
...am officia exigunt (§. 202.); un
...gatione naturali urgente rem ſuam ne
...ere, corrumpere, vel deteriorem red- re
dere debet, conſequenter dominium non in- de
volvit jus rem ſuam perdendi, vel deterio-
randi (§. 49.). Fluit jus diſponendi pro
habitu de re ſua, quod domino competit,
ex libertate naturali (§. 195.), quæ obli-
gationem naturalem minime tollit (§. 77.).

§. 256.

De ſubſtantia rei diſponit, qui fundum L
immutat, vel ſuperficiem, aut rem aliam, in
& qui ex materia facit ſpeciem: id quod re
per ſe patet. Quamobrem cum domino &
competat jus de ſubſtantia ſua pro arbitrio ca
ſuo diſponendi, ſeu proprietas (§. 198.);
eidem quoque *competit jus fundum vel ſu-
perficiem, aut rem aliam immutandi, & ex
materia ſua ſpeciem faciendi: non-domino &
immutatio, & ſpecificatio illicita* (§. 195.).

§. 257.

De jure alienandi. Ex eadem ratione *domino vi proprietatis competit jus dominium rei ſuæ in alium transferendi*, conſequenter cum translatio dominii in alium *Alienatio rei* dicatur, quatenus ſcilicet jam alius rei dominus ſit, quam qui fuerat ante, *jus alienandi*: *non domino* vero *omnis alienatio rei alienæ illicita* (§. 199.). Unde porro ſequitur, *rem a non-domino acceptam non fieri accipientis*, *ſed eam manere domini ſui* (§. 205.). Et quoniam res incorporales, veluti jura (§. 121.), etiam in dominio ſunt (§. 206.); *jura* quoque *dominus alienare poteſt*, veluti *jus piſcandi*, *venandi*.

§. 258.

De jure dandi rem. Translatio dominii in alterum ſimpliciter ſpectata, ſine reſpectu ad dominum, *Datio* appellatur; ut *dare* idem ſit, ac dominium rei ſuæ transferre in alterum; perinde patet, *neminem niſi dominum rem alteri dare poſſe*, conſequenter *neminem alteri dare poſſe rem alienam* (§. 199.).

§. 259.

De jure conferendi jus ad actum vi Quando *dominus* rem ſuam alienat, dominium ejus in alium transfert (§. 257.), conſequenter jus ad omnem actum vi domini

nii licitum. Quamobrem etiam *jus ad* *libet actum vi dominii licitum in ali-* *transferre poteſt, dominio retento:* quod *men* in hoc caſu diminui patet, cum jus *d* fiat alterius proprium, ipſi invito non *rum* auferendum (§. 100.).

§. 260.

Similiter quia *dominus* de omni utili- rei ſuæ pro lubitu diſponere poteſt (§. 195. 198.); *alteri* quoque *jus quod-* *que in re ſua conſtituere poteſt; aſt non-* *mino minus hoc facere licet.* Iſtiusmodi jus eſt jus hauriendi aquam ex puteo meo, jus eundi per fundum meum in fundum tuum.

§. 261.

Cum dominium retineatur in re, quæ quomodocunque in poteſtatem tuam ve- nit, ut eam poſſidere poſſis (§. 200. 205.), omnisque actus ad exercitium dominii ſpectans tibi illicitus (§. 195.), cavere autem debeas, ne alius incidat in mala fortunæ (§. 134.), conſequenter ne ja- cturam faciat rei ſuæ (§. 207.); *ſi quomo- docunque res alterius in poteſtatem tuam ve- niat, operam dare debes, ut in poteſtatem domini redeat,* conſequenter *domino, quem*

noſti, res ſua reſtituenda: ſi non noris, inquirendum, quinam ſit dominus. Exemplo eſto res amiſſa, quæ a te invenitur, aut res ſe movens, quæ in fundum tuum ingreditur.

§. 262.

De rei-vindicatione. Quoniam qui rem tuam detinet, eam tibi reſtituere obligatur (§. 261.); *tibi domino competit jus eam exigendi ab eo, qui detinet* (§. 46.), *&, ſi eam reſtituere nolit, vi adigendi ut faciat* (§. 80.). Jus rem ſuam vi perſequendi adverſus quemlibet poſſeſſorem, aut detentorem, *Vindicatio rei*, vel etiam *Jus rem ſuam vindicandi* dicitur. *Domino* igitur *competit jus rem vindicandi adverſus quemlibet poſſeſſorem, aut detentorem.* Quoniam tamen res domino reſtituenda (§. 261.); *rem tuam vindicaturus dominium probare debes, nec, antequam probaveris, alterum ad reſtitutionem vi adigere potes.* Cumque violenta juris ſui perſecutio bellum ſit (§. 98.); *Vindicatio rei ſuæ bellum eſt.*

§. 263.

Furtum, rapina, invaſio. Ablatio doloſa rei alienæ, inſcio ac invito domino, animo eam ſibi habendi facta, *Furtum* dicitur; ſi eadem vi fiat, *Rapina.*

pina. Qui furtum committit, *Fur*; qui rapinam, *Prædo* appellatur. Vocatur autem *Furtum manifeſtum*, ſi fur in ipſo actu furandi, & res furtivas nondum in alium locum perlatas adhuc habens, deprehenditur; in caſu oppoſito, *Furtum nec manifeſtum*. Quodſi quis inſcio ac invito domino de uſu rei ipſius diſponit inſtar domini, *Furtum uſus*; ſi poſſeſſionem rei immobilis alicui invito intervertit, veluti ſubtrahendo creditori pignus, *Furtum poſſeſſionis* appellatur. Aſt *Invaſio* factum eſt, quo, qui jus poſſidendi nullum habet, alterum vi poſſeſſione ſua rei immobilis dejicit; & qui hoc facit, *Invaſor* audit.

§. 264.

De moralitate furti & rapinæ, & rei furtivæ ac raptæ reſtitutione.

Cum dominus jure ſuo, quod in re habet, ceteros omnes excludat (§. 195.), nec idem invito auferri poſſit (§. 100.); *nec furtum, nec rapinam committere licet*. Et quoniam ſine voluntate domini dominium in alium tranſire nequit (§. 195.); *res furtiva & rapta manet domini*, conſequenter *is eandem vindicare poteſt adverſus furem, prædonem & quemcunque alium poſſeſſorem* (§. 262.), *& non*

modo fur atque prædo, *verum etiam quilibet alius*, *in cujus poteſtatem venit*, *eam domino reſtituere tenetur* (§. 261.). Cumque omnis actus dominio alterius contrarius illicitus ſit (§. 195.); *furtum* quoque *uſus illicitum* (§. 198. 263.).

§. 265.

De moralitate invaſionis & jure in invaſorem. Jus poſſidendi domino competit (§. 200.), invito non auferendum (§. 100.). Quamobrem *invaſio* quoque *naturaliter illicita eſt*, & *invaſor poſſeſſionem alteri reſtituere tenetur*, cumque *dominus* pati non teneatur, ut quis alius ſe invito actum quendam vi dominii licitum ſibi arroget (§. 195.); *jus habet*, *invaſorem de poſſeſſione injuſta iterum dejiciendi*, *ſi eam reſtituere nolit*, conſequenter *adverſus invaſorem jus belli eidem competit* (§. 98.).

§. 266.

An dominus furtum, rapinam & invaſorem committere poſſit. *Dominum rem ſuam alteri clam*, *vel vi eripientem non eſſe furem*, *vel prædonem*, *aut poſſeſſione rei ſuæ immobilis alterum vi dejicientem non eſſe invaſorem*, ex ipſis terminis manifeſtum eſt (§. 263.). Furtum nimirum & rapina non committitur in re propria, ſed aliena, nec invaſor eſſe poteſt, niſi non-dominus. Ex

eadem

eadem vero ratione patet, *dominium probandum eſſe, ne quis pro fure, prædone, aut invaſore habendus*, ob quam idem in rei vindicatione fieri debet (§. 262.).

§. 267.

Fur, raptor & invaſor violant jus domini (§. 195. 263.), conſequenter eundem lædunt (§. 88.). *Domino igitur competit jus furem, prædonem & invaſorem puniendi.* (§. 93.). *De jure puniendi furem, prædonem, invaſorem.*

§. 268.

Quoniam adverſus eum, qui læſionem intentat, jus defenſionis nobis competit (§. 90.); *adverſus furem manifeſtum, prædonem & invaſorem res ſuas defendere licet* (§. 49.), atque *hoc jus infinitum eſt* (§. 94.). Quia vero fur, prædo & invaſor defenſioni reſiſtit, & quia corpus noſtrum vi impetit, *aggreſſor eſt: defenſio rerum conjungitur cum defenſione ſui.* Atque ita patet, *defenſionem rerum adverſus furem manifeſtum, prædonem & invaſorem eſſe bellum* (§. 98.). *De jure defendendi res ſuas.*

§. 269.

Jacturam ſui facere dicitur is, cujus poteſtati absque voluntate ſua res quædam ſua ita ſubducitur, ut eam nunquam re- *De damno.*

cuperare poſſit. Jactura ſui *Damnum* vocatur; & *damnum dare* dicitur agens, quod facto ſuo, vel non-facto in cauſa eſt, ut jacturam tui facias; & in ſpecie *damnum voluntarium* ſive *doloſum* appellatur, quod ab homine intentione ſive directa, ſive indirecta datur; *Damnum culpoſum*, quod culpa in ſpecie ſic dicta datur; *Damnum* denique *caſuale*, quod caſu improviſo, nec evitabili datur. Cum patrimonium noſtrum, conſequenter bona ſive res noſtras conſervare debeamus (§. 208.); *quilibet, quantum poteſt, quodvis damnum a ſe avertere; nec alteri damnum dare, ſed potius, quantum in ſe eſt, ab alio quoque avertere debet* (§. 133.), conſequenter *nemo alteri invito rem ſuam auferre debet, aut eam perdere, quocunque tandem animo fiat.* Ceterum hinc patet, *ſi dominus rem furto ablatam, vel a prædone raptam non recuperat, furem & prædonem ipſi damnum dare.*

§. 270.

De damno dato reſarciendo. Cum nemo alteri damnum dare debeat (§. 269.), damnum autem conſiſtat in jactura ſui (§. *cit.*), adeoque is, cui damnum datur, minus habeat, quam antea habe-

eadem vero ratione patet, *dominium probandum eſſe, ne quis pro fure, prædone, aut invaſore habendus,* ob quam idem in rei vindicatione fieri debet (§. 262.).

§. 267.

Fur, raptor & invaſor violant jus domini (§. 195. 263.), conſequenter eundem lædunt (§. 88.). *Domino* igitur *competit jus furem, prædonem & invaſorem puniendi.* (§. 93.).

§. 268.

Quoniam adverſus eum, qui læſionem intentat, jus defenſionis nobis competit (§. 90.); *adverſus furem manifeſtum, prædonem & invaſorem res ſuas defendere licet* (§. 49.), atque *hoc jus infinitum eſt* (§. 94.). Quia vero fur, prædo & invaſor defenſioni reſiſtit, & quia corpus noſtrum vi impetit, *aggreſſor eſt: defenſio rerum conjungitur cum defenſione ſui.* Atque ita patet, *defenſionem rerum adverſus furem manifeſtum, prædonem & invaſorem eſſe bellum* (§. 98.).

§. 269.

Jacturam ſui facere dicitur is, cujus poteſtati absque voluntate ſua res quædam ſua ita ſubducitur, ut eam nunquam recupe-

§. 272.

Unde domino teneatur poſſeſſor bonæ & malæ fidei.

Nullus actus ad exercitium dominii ſpectans bonæ fidei poſſeſſori imputari poteſt (§. 201.), conſequenter nec privativus (§. 2.). *Poſſeſſor* igitur *bonæ fidei domino non tenetur ex facto & non-facto ullo*, conſequenter *ſaltem ex re*, quatenus ſcilicet eam nullo jure poſſidet (§. 201.). Aſt cum poſſeſſori malæ fidei omnis actus ad exercitium dominii ſpectans imputari poſſit (§. 201. 3.); *poſſeſſor malæ fidei tenetur domino tum ex re, tum ex quocunque facto & non-facto.*

§. 273.

Ad quid domino non teneatur poſſeſſor bonæ fidei.

Quia poſſeſſor bonæ fidei ex facto & non-facto ſuo non tenetur domino (§. 272.); *ſi res caſu periit, eodem vel maxime caſu apud dominum non peritura, ad nihil reſtituendum domino tenetur, neque etiam tenetur ad damnum reſarciendum, ſi culpa ipſius res perierit, neque ad reſtituendum fructus percipiendos.*

§. 274.

Ad quid poſſeſſor malæ fidei qua talis teneatur.

Enimvero quia *poſſeſſor malæ fidei* ex facto & non-facto ſuo tenetur domino (§. 272.); *domino reſarcire tenetur damnum, ſi res culpa ſua interiit, immo etiam*

iam ſi caſu, eodem tamen caſu apud domini non peritura, non vero ſi eodem caſu etiam apud eundem peritura fuiſſet; quia tum interitus non dependet a non-facto poſſeſſoris, neglecta nempe reſtitutione (§. 261.). *Idem* quoque, cum fructus percipiendi induſtriales ſint (§. 224.), *tenetur ad reſtitutionem ratæ fructuum percipiendorum* (§. 229. 270.).

§. 275.

Cum fructus rei ſint domini (§. 228.), induſtriales autem communes pro rata domini rei & poſſeſſoris (§. 229.), nemo autem locupletior fieri debeat re alterius (§. 271.); *poſſeſſor tam bonæ, quam malæ fidei reſtituere tenetur fructus naturales extantes & ratam induſtrialium extantium.*

§. 276.

Quia *poſſeſſor bonæ fidei* ex facto nullo, conſequenter nec ex conſumtione fructuum tenetur (§. 272.), locupletior tamen fieri nequit ex re aliena (§. 271.); *in tantundem tenetur, in quantum ex fructibus naturalibus conſumtis & conſumta rata induſtrialium factus eſt locupletior*, conſequenter cum de alieno vixiſſe dici nequeat, qui de proprio vivere potuit, *ſi tantundem*

habet

habet in bonis, tantundem; ſi minus, minus; ſi denique nihil, nihil quoque reſtituere tenetur. Ex adverſo, cum *poſſeſſor malæ fidei* teneatur tum ex re, tum ex facto quolibet (§. 272.), conſequenter etiam ex eo, quod rem alienam conſumſit (§. 230.); ideo *tenetur ad æſtimationem fructuum naturalium conſumtorum & ratæ induſtrialium, domino debitæ, conſumtæ reſtituendum.* Quæritur vero hic, quid reſtitui debeat, non quid reſtitui poſſit.

§. 277.

In quantum teneamur ex rei alienæ deterioratione.

Rem deterioratam minus valere, quam antea valebat, per ſe patet. Quamobrem cum domino deterioratione rei ſuæ damnum detur (§. 269.), nemo autem alteri damnum dare (§. *cit.*), & dolo ſeu culpa datum reſarcire debeat (§. 270); *qui rem alienam dolo vel culpa ſua deteriorem reddit, in tantum domino tenetur, quanto minoris eſt res deteriorata.*

§. 278.

In quantum poſſeſſor rei alienæ.

Quamobrem cum poſſeſſor bonæ fidei non teneatur ex ullo facto, poſſeſſor autem malæ fidei ex quocunque (§. 272.); *poſſeſſor bonæ fidei ex deterioratione rei tenetur*

netur ad nullam reſtitutionem, poſſeſſor malæ fidei in tantundem, quanto minus valet res deteriorata: & de caſu facta deterioratione eadem tenenda, quæ de interitu caſuali (§. 273.).

§. 279.

Impenſæ dicuntur ſumtus, quos in rem impendimus, ſive ejus conſervandæ, ſive utendæ ac fruendæ gratia. Dicuntur autem *neceſſariæ*, quæ fiunt rei conſervandæ gratia; *utiles*, quibus res efficitur utilior & fructuoſior; *voluptuariæ*, quæ ſolius voluptatis percipiendæ cauſa fiunt. Quando impenſæ utiles fiunt, *res* dicitur *meliorari*. Vocantur autem *mixtæ*, ſi voluptuariæ inſint neceſſariis & utilibus; & *voluptuariæ prædominantur*, ſi magis voluptatis, quam neceſſitatis & utilitatis habetur ratio. *Impenſæ quid ſint & quotuplices.*

§. 280.

Cum patrimonium conſervare, &, quantum in poteſtate eſt, amplificare obligemur (§. 208.); *dominus naturaliter obligatur ad faciendos, quantum in ſe eſt, impenſas neceſſarias & utiles.* Et quoniam curæ habere debemus, ut vitam quoque jucunde tranſigamus (§. 119.); *nec impen-* *Impenſarum faciendarum obligatio & jus.*

impenſæ voluptuariæ illicitæ, niſi pariant voluptatem nocuam (§. 120.).

§. 281.

De reſtitutione impenſarum utilium & neceſſariarum.

Quoniam ad impenſas neceſſarias & utiles faciendas obligamur (§. 280.), poſſeſſor rei alienæ eas faciens nil facit, niſi quod dominus ipſe facere debuiſſet, modo utiles domino æque utiles ac poſſeſſori. Quamobrem *poſſeſſori tam bonæ, quam malæ fidei reſtituendæ ſunt impenſæ neceſſariæ & utiles, quibus res fructuoſior facta:* cum tamen poſſeſſor bonæ fidei ex nullo facto teneatur domino, poſſeſſor malæ fidei ex quocunque (§. 272.); *poſſeſſori bonæ fidei reſtituendæ etiam ſunt impenſæ, quibus res utilior ſaltem facta: aſt poſſeſſori malæ fidei hæ reſtituendæ non ſunt, niſi domino fuerint æquale utiles, vel res facta pretioſior*; ne ſcilicet is locupletetur cum damno poſſeſſoris (§. 271.), nec ipſe damnum incurrat, reſtituendo impenſas, quas ipſe facturus non fuiſſet (§. 269.), utpote inutiliter faciendas.

§. 282.

De impenſis tollendis.

Impenſas tollere dicitur, qui ea tollit, quæ ſuo ſumtu in re aliena facta ſunt.

Tolli

Tolli autem dicitur *ſine detrimento rei*, quo ſublato res, a qua quid aufertur, non efficitur in ſe deterior. Quamobrem cum nemo locupletari debeat cum alterius damno (§. 271.); *ſi poſſeſſor rem alienam reſtituit, impenſas tollere poteſt, quæ absque rei detrimento tolli poſſunt.*

§. 283.

Quoniam poſſeſſor b. f. domino non tenetur ex facto ullo (§. 272.); *eidem reſtituendæ ſunt impenſæ voluptuariæ, quæ tolli nequeunt vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei, quanti ſunt tempore reſtitutionis rei* (§. 271.). Aſt cum poſſeſſor m. f. teneatur ex facto omni (§. 272.), ſi impenſas voluptuarias fecerit, quas dominus non facturus erat, & quas tolli non poſſe vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei noverat, culpa ipſius res deducta eſt in eum ſtatum, ut, ubi reſtituenda, aut dominus, aut poſſeſſor damnum ferre debeat (§. 17.). Quamobrem, cum id poſſeſſori, non domino imputandum ſit (§. 3.); *impenſæ voluptuariæ, quæ tolli nequeunt vel ſimpliciter, vel ſine detrimento rei, nec dominus ipſe facturus erat, poſſeſſori m. f. reſtituendæ non ſunt, ſecus ſi*

dominus ipſe eas facturus fuiſſet. Obiter obſervo ex iis, quæ oſtendimus, in genere patere, *ſi damnum ejus, cujus culpa accidit, colliditur cum damno alterius, qui omni culpa vacat, eum ferre debere damnum, cujus eſt culpa*; unde porro colligitur, *ſi uterque non omni culpa vacat, damnum eſſe dividendum in ratione culpæ.*

§. 284.

De jure deducendi impenſas.

Impenſas deducere dicitur poſſeſſor, ſi tanto minus reſtituit, quantum valent impenſæ tempore reſtitutionis, veluti ſi reſtituit triginta, cum reſtituere deberet ob fructus conſumtos 150, impenſis 120 æſtimatis. Quoniam deductis impenſis ab eo, quod domino reſtituendum, poſſeſſor & dominus conſequitur, quod ſuum eſt, ſeu ipſi debetur, ſuum autem cuique tribuendum (§. 86.); *poſſeſſori competit jus impenſas ipſi reſtituendas deducendi*; quod nimirum ex mutua utrinque reſtituendorum obligatione naſcitur (§. 46.).

§. 285.

De præmio inventionis.

Præmium inventionis dicitur, quod datur inventori rei amiſſæ, quia eandem domino reſtituit. Quoniam inventor ad reſtitutionem obligatur (§. 220. 261.);

natu-

naturaliter inventori rei amiſſæ præmium nullum debetur, nec ideo *competit jus præmium exigendi a domino.* Quæ de impenſis in rem amiſſam adipiſcendam & conſervandam factis tenenda ſunt, patent per ea, quæ modo de poſſeſſore rei alienæ demonſtrata ſunt; impenſarum enim reſtitutio pendet ab eo, quod in rem alienam factæ.

§. 286.

Defraudare alterum dicitur, qui verbis vel factis doloſis alterum privat eo, quod ſuum eſt, vel ipſi debetur. Atque ideo *Fraus* appellatur factum, quo alteri, cum quo nobis negotium eſt, inſcio damnum infertur; quod ubi fuerit doloſum, *Fraus conſilii*; ſi minime doloſum, veluti ſi inſcius gemmam adulterinam vendas pro genuina, *Fraus eventus* vocatur. Cum nemini dandum ſit dolo vel culpa damnum (§. 269.); *nemo defraudandus, & fraus conſilii omnis illicita*: cumque damnum datum ſit reſarciendum (§. 270.): *non modo id, quo defraudatus eſt alter, eidem reſtituendum, ſeu æſtimatio præſtanda, ſed a damno quoque immunis præſtandus, cui fraus eventus nocitura erat.*

§. 287.

Jus poſſeſſionis. *Jus poſſeſſionis* vocatur, quod poſſeſſori vi poſſeſſionis competit. Differt itaque a jure poſſidendi, quod domino competit vi dominii (§. 200.). Dari autem jus poſſeſſionis, ex iis, quæ ſequuntur, patet.

§. 288.

De ſpolio prohibito & ſpoliato reſtituendo. Cum ſoli domino competat jus poſſidendi (§. 200.), nec is poſſeſſorem ad reſtitutionem vi adigere poſſit, niſi dominio probato (§. 262.); *a non-domino*, vel *etiam a domino, qui dominium*, vel *a poſſeſſore, qui juſtam poſſeſſionem nondum probavit, poſſeſſor quicunque de poſſeſſione dejici nequit*, conſequenter *ſi dejectus fuerit, poſſeſſio ipſi reſtituenda.* Quamobrem cum dominii exercendi cauſa res poſſideantur (§. 200.); *quamdiu poſſeſſori poſſeſſionem auferre non licet, ipſi permittendum eſt dominii exercitium.* Factum violentum, quo quis de poſſeſſione dejicitur, ſeu eadem privatur, in Jure Canonico dicitur *Spolium*; & hinc ſequitur, *ſpoliatum eſſe reſtituendum.*

§. 289.

De poſſeſſione de- Quoniam *poſſeſſor pati non tenetur, ut a non-domino, vel etiam a domino, dominio*

nio nondum probato, poſſeſſione vi dejiciat (§. 288. 46.); *eidem* quoque *compe-jus poſſeſſionem ſuam defendendi.* (§. 90.) *itemque jus ad ea, ſine quibus poſſeſſionem amiſſam recuperare nequit.* Nimirum poſ-ſeſſor, quamdiu in poſſeſſione eſt, ſe gerit inſtar domini, atque id ipſum eidem permittendum (§. 288.).

§. 290.

Vi poſſidere dicitur, qui poſſeſſorem veterem de poſſeſſione vi injuſta dejiciendo, poſſeſſionem acquiſivit; *clam* vero *poſſidere* dicitur, qui ignorante poſſeſſore poſſeſſionem ſine vi, ſed nullo quoque jure occupavit; & tunc qui hoc facit, *poſſeſſionem furtive ingredi* dicitur; acquiſita vero *poſſeſſio clandeſtina* vocatur. Poſſeſſio nimirum æquiparatur rei furto ablatæ. Patet vero, ut ante (§. 288.), *clandeſtinam poſſeſſionem eſſe illicitam, ſive non-dominus, ſive dominus, dominio nondum probato, clam poſſideat, & poſſeſſionem eſſe reſtituendam poſſeſſori veteri*, conſequenter *huic competere jus non patiendi, ut alter a ſe clam poſſideat*, & per conſequens *poſſeſſionem reſtituere nolentem vi de poſſeſſione dejiciendi.*

§. 291.

Quomodo poſſeſſio acquiratur, retineatur & amittatur.

Quoniam poſſeſſa res in poteſtate poſſidentis eſſe debet, ut ipſi competat potentia phyſica de re pro arbitrio ſuo diſponendi (§. 200.), conſequenter dominium exercendi (§. 195.); *poſſeſſio rei acquiritur, ſi facto quodam redigitur in eum ſtatum, quo phyſice poſſibile eſt, ut inſtar domini de ea diſponere poſſis, & tamdiu retinetur, quamdiu dominium ſive per te, ſive per alium exercere poſſis, amittitur vero, ſi res in eum pervenit ſtatum, quo id fieri nequit.*

§. 292.

An abſens poſſidere poſſit.

Quoniam res poſſidetur, etiamſi per alium dominium exerceatur (§. 291.); *abſens* quoque *rem poſſidere poteſt.*

§. 293.

De poſſeſſione rerum mobilium & incorporalium.

Et quia poſſeſſio a potentia exercendi dominium dependet (§. 291.); *res mobilis tamdiu poſſidetur, quamdiu in cuſtodia tua eſt*; & cum *res incorporales* aliter detineri non poſſint, niſi quatenus iisdem actu uteris (§. 121.), eædem *poſſidentur uſu & facultate phyſica utendi, atque prohibendi, ne utatur alius.*

§. 294.

§. 294.

Quoniam occupando res nullius rediguntur in eum ſtatum, ut de iis pro arbitrio diſponi poſſit (§. 210. 195.), occupatione autem dominium rerum originarie acquiritur (§. 210.); *rerum nullius poſſeſſio acquiritur cum dominio uno eodemque actu*, atque *hic modus acquirendi poſſeſſionem originarius eſt*, quo ſcilicet acquiritur poſſeſſio earum rerum, quæ in nullius adhuc poſſeſſione fuerunt.

§. 295.

Poſſeſſio titulata dicitur, quæ habet titulum. Dicitur autem *Titulus* ratio legalis, per quam patet, factum quoddam tale jus parere poſſe; ipſum vero factum, quo juris reddimur participes, *Modus acquirendi eſt*. Unde patet, *poſſeſſionem rei nullius occupando acquiſitam eſſe titulatam*; cum vi legis naturæ occupando cum dominio acquiratur poſſeſſio (§. 294.).

§. 296.

Cum poſſeſſio amittatur, ſi res perveniat in eum ſtatum, quo dominium exercere nequis (§. 291.); *ſi quis in re tua immobili dominium exercet, vel jus tibi competens, nec patitur, ut tu idem exer-*

ceas, *poſſeſſionem amiſiſti.* Enimvero quoniam poſſeſſio retinetur, quamdiu dominium exercere potes (§. 291.), conſequenter non pateris, ut alius te invito idem exerceat, nec ut tu utaris, nemo prohibere poteſt; *ſolo non-uſu poſſeſſio non amittitur.*

§. 297.

De turbatione poſſeſſionis.

Poſſeſſio dicitur *turbari*, ſi poſſeſſor impeditur in exercitio dominii quoad unum alterumve actum ipſi permittendum quocunque modo, non tamen id totum ipſi adimitur. Vocatur autem *Turbatio verbalis*, quæ fit verbis; *realis*, quæ in facto quodam conſiſtit. Et *vis*, qua poſſeſſio turbatur, *turbativa* vocatur; ſicuti *expulſiva*, qua quis de poſſeſſione dejicitur; & *compulſiva*, qua ad cedendam alteri poſſeſſionem adigitur. Quoniam poſſeſſori liberum relinquendum dominii exercitium (§. 288.); *turbatio poſſeſſionis tam verbalis, quam realis illicita.*

§. 298.

De quaſi poſſeſſione.

Res incorporales *quaſi poſſideri* dicuntur, quatenus earum poſſeſſio fingitur ad analogiam poſſeſſionis rerum corporalium, cujus fundamentum eſt potentia phy-

phyſica ad eos actus, quos edendi facultas ſeu potentia moralis eſt jus domino competens.

§. 299.

Cum jus poſſeſſionis oriatur ex poſſeſſione (§. 287.); *amiſſa poſſeſſione, amittitur quoque jus poſſeſſionis*, conſequenter *jura poſſeſſionis conſervantur, quamdiu conſervatur poſſeſſio.* *De jure poſſeſſionis amiſſo.*

CAPUT IV.

DE JURE EX COMMUNIONE PRIMÆVA RESIDUO.

§. 300.

Jus ex communione primæva reſiduum vocatur, quod, poſtquam dominia rerum introducta ſunt, nobis adhuc competit in eas res, quae ſunt in aliorum dominio. Diſtinguitur itaque a communione primæva, quæ adhuc quoad res certas non occupatas, vel non occupabiles ſubſiſtit. *Jus ex communione primæva reſiduum quid ſit.*

§. 301.

Quoniam communio primæva ſublata eſt acquiſitione originaria dominiorum (§. 194. 210.), conſequenter occupati- *In quibusnam rebus communio primæva*

 one

adhuc ſubſiſtat. one (§. 210.); *quæ occupari vel non potuerunt, vel non debuerunt, ea adhuc in communione primæva ſunt*, ſeu *res hominum omnium communes*; ſeu, quod perinde eſt, *quoad haſce res communio primæva adhuc ſubſiſtit.*

§. 302.

De rebus uſus inexhauſti. Res *uſus inexhauſti* dicuntur, quarum uſus omnibus ſufficit hominibus, & iisdem patet, quoties eodem indigent. Quoniam dominus uſu rei ſuæ excludit ceteros omnes (§. 195.), uſus vero rerum, qui omnibus patet, quoties eodem indigent, ceteris omnibus ab uno auferri minime potuit (§. 74.); *res uſus inexhauſti occupari non debuerunt* (§. 210.), conſequenter *in iis communio primæva adhuc ſubſiſtit.* Quamvis itaque dominia rerum introducta ſunt, *aër*, tamen, *aqua profluens & lumen ſolis ſunt adhuc res omnium communes.*

§. 303.

Cur limitari & defendi neſcium commune manſerit, veluti mare. Similiter quia vi dominii excluduntur ceteri omnes uſu illius rei, quæ eſt in dominio (§. 195.); *quod dominio ſubjiciendum limitatum eſſe debet, quod vero limites omnes reſpuit, dominio ſubjici nequit.*

Et

Et cum dominus prohibendi jus habeat, ne quis ſe invito re ſua utatur (§. *cit.*); ideo neceſſe eſt, ut dominium ſuum tueri poſſit. *Quicquid* igitur *ita comparatum eſt, ut dominium in eo tueri non detur, id eidem ſubjici non potuit.* Atque hinc patet, *mare vaſtum in communione primæva manſiſſe, etſi partes quædam terræ continenti adjacentes occupari potuerint* (§. 302.).

§. 304.

Cum qua tacita exceptione dominia introducta.

Jus ad uſum rerum naturalium neceſſarium cum omni homini natura competat (§. 186.), & lex naturæ etiam det jus ad uſum neceſſarium rerum induſtrialium & artificialium (§. 188.); nemini auferendum (§. 74.). *Introductione* igitur *dominiorum nemini auferri penitus potuit uſus rerum neceſſarius*, conſequenter *dominia introduci non potuerunt, niſi cum tacita hac reſtrictione, ut, ſi in caſu emergente contingat alicui penitus auferri neceſſarium rerum uſum, eidem jus aliquod competat in eas res, quæ ſunt in dominio.* Dominia nimirum non introducta ſunt, ut quis penitus carere cogatur uſu rerum neceſſario, ſed ut de eodem melius proſpiceretur univerſis (§. 194.).

§. 305.

§. 305.

De rebus neceſſariis in extrema neceſſitate domino auferendis.

Quodſi ergo *quis penitus deſtituatur uſu rerum neceſſariarum, nec in poteſtate ipſius ſit, ut eas æquo pretio vel præſtitis operis ſibi comparet, neque etiam eas precibus ab aliis impetrare poſſit; in ſtatu naturali eas alteri inſcio ac invito auferre, immo vi eripere licet, qui iisdem carere poteſt* (§. 304.). Quoniam igitur hoc jure tuo facis, quod ex communione primæva reſiduum eſt (§. 300.); *furtum & rapinam non committis.* Extrema nimirum neceſſitas jus petendi vertit in jus cogendi, ut detur.

§. 306.

De obligatione inde naſcente.

Quoniam vero hoc jus, cui ſola neceſſitas extrema locum facit, ultra uſum neceſſarium, cujus cauſa datur (§. 304.), extendendum non eſt; *ſive res uſu non conſumitur, finito uſu reſtituenda; quodſi uſu fuerit conſumta, ceſſante autem neceſſitate, tantundem ejusdem generis, vel aliud æquivalens, reſtitui, aut æſtimatio præſtari poſſit, hoc faciendum.*

§. 307.

Vis neceſſitatis in rebus ab alio comparandis.

Hinc porro facile patet, *neceſſitatem extremam dare jus cogendi alterum, ut pro æquo pretio, aut re, quæ tantundem valet, res*

res detur. Ita e. gr. in annonæ difficultate, qui frumento abundant, ad vendendum cogi poſſunt, & qui annonam incendit, ad æquo pretio frumentum vendendum, cogi poteſt.

§. 308.

Jus, cui ſola neceſſitas locum facit ad actus quosdam alias non licitos, propterea quod ſine iis obligationi cuidam indiſpenſabili ſatisfieri nequit, *Jus necesſitatis* dicitur. Atque hinc patet, *actum illum, ad quem necesſitas jus dat, eſſe debere medium unicum ſatisfaciendi obligationi cuidam indiſpenſabili*, nec minus manifeſtum eſt, *jus necesſitatis ipſa lege naturæ nobis dari* (§. 46.). Abſonum itaque videri minime debet, jus quoque neceſſitatis quoad uſum rerum neceſſarium introductis dominiis reſiduum manſiſſe, quippe quod eorum introductione violari minime potuit (§. 74.). *Jus necesſitatis.*

§. 309.

Multæ hinc ſolvuntur quæſtiones particulares, quales videas in Jure naturæ a nobis edito c. 6. part. 6. Ita ſi in navigatione, aut obſidione defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferre *Exempla bujus juris particularia.*

ferre debet; ſi adverſus aggreſſorem te defenſurus deſtituaris armis, inconſulto, immo contradicente domino, arripere licet aliena; idem valet de inſtrumentis alienis ad reſtinguendum incendium; de perdendis rebus aggreſſoris, vis injuſtæ depellendæ cauſa, & de perdenda re aliena, communis periculi non aliter depellendi cauſa.

§. 310.

De altera tacita exceptione, cum qua dominia introducta.

Similiter cum in communione primæva, ſi plures ejusdem rei uſum ſimul participare poſſunt, participatio promiſcue volentibus permittenda (§. 187.), introductione autem dominiorum jus commune tolli ac reſtringi non potuerit, quam neceſſe fuit (§. 74.); *dominia rerum introduci non potuerunt, niſi cum tacita hac reſtrictione, ut alteri concedatur uſus innoxius rei, quæ eſt in dominio. Vi* autem *libertatis naturalis domino permittendum eſt judicium, an uſus alteri concedendus ſit ſibi innoxius, nec ne* (§. 78.), hoc eſt, an ſine detrimento ac moleſtia concedi poſſit.

§. 311.

Jus innoxiæ utilitatis.

Jus ad uſum rerum innoxium, quæ ſunt in dominio alterius, nobis compe-

tens

tens dicitur *Jus innoxiæ utilitatis*. itaque, *jus innoxiæ utilitatis eſſe jus communione primæva reſiduum* (§. 300.), *idque imperfectum* (§. 80.).

§. 312.

Iſtiusmodi *jura innoxiæ utilitatis ſunt transitus ob juſtas cauſas per terras & flumina dominio ſubjecta, tam perſonis, quam mercibus concedendus; jus ob juſtas cauſas ibidem commorandi*, veluti ſtudiorum, aut ſanitatis recuperandæ cauſa, *habitatio concedenda ſedibus expulſis & receptum quærentibus, niſi rationes ſingulares obſtant.*

CAPUT V.
DE
MODO ACQUIRENDI DERIVATIVO.

§. 313.

Modus *acquirendi derivativus* dicitur, quo acquiritur dominium rerum in dominio jam exiſtentium. Quoniam domino competit jus dominium rei ſuæ in alium transferendi (§. 257.); & alteri jus in re ſua conſtituendi (§. 260.); *modus acquirendi derivativus datur.*

§. 314.

De modo transferendi dominium.

Quoniam domino competit jus de re ſua pro lubitu diſponendi (§. 195.); a *voluntate ipſius unice dependet, in quem & quomodo dominium, aut jus quoddam ſuum transferre velit, utrum cum, an ſine excluſione ſui; an revocabiliter,* ut ſcilicet alterum jure translato rurſus excludere poſſit, quando viſum fuerit, *an irrevocabiliter; utrum in perſonam immediate, vel in rem alienam,* ita nimirum ut mediante re competat poſſeſſori ejus cuicunque; *utrum in perſonam certam, an in incertam,* ut ſcilicet jus acquirat, qui voluerit ac potuerit, quemadmodum in miſſilibus fit; *utrum abſolute, an ſub quacunque conditione; utrum in perpetuum, an in certum diem; utrum gratis, an ut viciſſim aliquid detur, vel fiat.*

§. 315.

De conditionum differentia.

Eſt autem *conditio caſualis*, quæ a caſu vel fortuna, aut ab arbitrio hominis juri noſtro minime ſubjecti tota pendet; *poteſtativa*, quæ pendet ab arbitrio ejus, in quem dominium, ſive jus transferendum; *mixta*, quæ partim caſualis, partim poteſtativa. Eſt præterea *conditio*

vel

vel *ſuſpenſiva*, quæ actus perfectionem differt, donec certum fuerit, eam exiſtere; vel *reſolutiva*, quæ actus jam perfecti durationem reſtringit ad illud tempus, quo eam extare certum eſt. Appellatur autem *Conditio negativa*, quæ ſupponit aliquid non eſſe, vel non fuiſſe vel non eventurum. *Exiſtit* itaque *conditio negativa*, ſi id non ſit, vel non fuerit, vel non evenit. Eſt etiam *conditio* alia *turpis*, quæ ſupponit a te fieri debere, quod lege prohibetur; alia *honeſta*, quæ ſupponit a te fieri debere, quod lege non prohibetur, aut quæ in facto honeſto conſiſtit.

§. 316.

Quoniam vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut ſuum in agendo judicium ſequatur (§. 78.); *ſi dominium, vel jus quoddam in alium transferendum, ab ejus unice voluntate dependet, utrum id habere velit, an nolit.* Cum itaque *accipere*, vel *acceptare* dicatur, qui verbis vel factis ſufficienter declarat, velle ſeſe, ut detur, vel fiat, quod alter ſe dare, vel facere velle declarat; *ad translationem dominii vel juris requiritur acceptatio.*

§. 317.

Quæ naturaliter ad tranſlationem dominii ſufficiant.

Ex hactenus dictis intelligitur, *naturaliter transferri dominium, vel jus quoddam in acceptantem, nuda voluntate domini ſufficienter declarata* (§. 314. 316.), cumque a voluntate transferentis dependeat, quomodo jus quoddam transferre velit (§. 314.) *acceptatione non plus juris acquiri poſſe, quam transferens in eum transferre voluit.*

§. 318.

Quomodo de voluntate alterius ſtatuendum.

Quoniam vero de voluntate alterius conſtare nobis nequit, niſi quatenus eandem ſufficienter declarat; *quod verbis, vel alio quocunque modo ſufficienter ſignificatur, id contra ipſum pro vero habetur.*

§. 319.

Quando acceptatio præcedat.

Acceptatio autem *præcedit, ſi quis petit, ut alter ſibi quid det, vel faciat, & hic petenti annuit:* ſuperfluum enim foret, acceptationem repetere, altero annuente petenti.

§. 320.

De modo acquirendi poſſeſſionem.

Quia domino competit jus poſſidendi (§. 200.); *cum dominio rei transfertur & acquiritur etiam jus poſſidendi*, conſequenter cum ſine poſſeſſione dominium exer-

exerceri nequeat (§. 200. 195.), *dominio tranſlato*, *transferens* quoque *obligatur ad transferendam poſſeſſionem*. Quamobrem cum actus, quo transfertur poſſeſſio, *Traditio*; actus vero, quo poſſeſſio acquiritur, *Apprehenſio* appelletur; *translato dominio res* quoque *tradenda* & *apprehendenda*. Atque hinc patet, *ad translationem dominii naturaliter non requiri traditionem*.

§. 321.

Quoniam traditione transfertur poſſeſſio (§. 320.); *ea conſiſtit in actu quocunque, quo res redigitur in eum ſtatum, ut, qui eandem acquiſivit, habeat potentiam phyſicam de eadem pro lubitu diſponendi*, ſeu *dominium actu exercere poſſit* (§. 200.). *In quonam traditio conſiſtat.*

§. 322.

Patet itaque, *rem mobilem tradi, ſi transferens dominium eam manu porrigit, & acceptans eandem manu apprehendit*, item *ſi transferens eam te auferre jubet; rem vero immobilem, ſi te rem certam poſſidere jubet, & in ea te dominium exercere patitur, vel eam e longinquo demonſtrat, ut apprehendere poſſis, vel permittit, ut res* *Diverſi rem tradendi modi.*

maneat in poteſtate tua, quæ quacunque de cauſa in ea eſt, vel documento quodam literario declarat, ſe poſſeſſionem in te transferre & paſſurum, ut dominium in eo exerceas, aut hujus exercendi cauſa in rem immobilem te introducit, qui actus proprie *Immiſſio in poſſeſſionem* dicitur; *rem denique incorporalem, ſive jus, ſi id te exercere patitur* (§. 321.). Hinc porro facile intelligitur, quot diverſis modis res mobiles, immobiles & incorporales apprehendantur. *Apprehenſio* nimirum conſiſtit in actu, quo acquiritur potentia phyſica dominium in re corporali, vel jus in ſe translatum exercendi.

§. 323.

De traditione brevi manu facta.

Res tradi dicitur *brevi manu*, quando actus traditionis ineſſe intelligitur alii cuidam actui, quo aliud quid agitur ad dominii exercitium ſpectans, veluti ſi dominium transferens rem manere permittat in poteſtate accipientis tanquam ipſi propriam, qnæ jam alia quacunque de cauſa in poteſtate ipſius eſt. Quod vero brevi manu a transferente traditur, id ab accipiente *brevi manu apprehenditur.*

§. 324.

Ex adverſo *Res longa manu traditur*, quando res tradenda oculis tuis ſubjicitur eo fine, ut eam apprehendas, conſequenter ut poſſeſſionem acquiras. Et *longa manu apprehendi* dicitur, quod longa manu traditur. Exemplo loco eſto, ſi transferens rem certam tradendam e longinquo demonſtrat.

§. 325.

Vocatur autem *Res certa*, quæ ſufficienter quomodocunque indigitatur, ut ab aliis ſui ſimilibus diſtingui poſſit: quo eodem ſenſu *Perſona* etiam *certa* dicitur.

§. 326.

Traditio ſymbolica dicitur, quæ fit per ſymbola, quando nimirum loco rei tradendæ traditur res alia, quæ iſtam ſignificat, veluti ſi traduntur claves, quibus ciſta referatur, in qua res tradendæ abſconditæ. Patet autem, cum ſigna arbitraria ſint, traditionem ſymbolicam fieri poſſe per rem quamcunque. Cum ſymbola nullum habeant effectum niſi a mutua transferentis & accipientis voluntate; *traditio ſymbolica naturaliter ſuperflua videtur, niſi quatenus declaratio volun-*

tatis mediante ſymbolo efficitur magis cer-ta, cum ſcilicet per ea magis conſte- quid actum fuerit.

§. 327.

De operarum communicatione.

Operarum communicatio dicitur earundem in uſum aliorum collatio. Quoniam actiones hominis liberæ aliis utiles dominiis introductis æquiparantur rebus, quæ ſunt in dominio noſtro, conſequenter operæ, quæ præſtantur in utilitatem aliorum (§. 225.); *operarum communicatio translationi dominii*, conſequenter *dationi æquiparatur* (§. 258.), *& introductis dominiis facere perinde eſt ac dare*, quatenus nimirum facta perinde ac res certo pretio æſtimantur.

§. 328.

Præſtare quid ſignificet.

Præſtare, ſignificatu generali, idem eſt ac dare & facere. Dicuntur ideo præſtari tam res, quam facta.

§. 329.

Obligatio mutua ad dandum & faciendum.

A poſteriori abunde patet, introductis rerum dominiis neminem res omnes per ſe habere poſſe, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo & animæ perfectionem acquirendum requiruntur, & non minus opera alio-

aliorum, quam rebus alienis quem... indigere: hanc autem indigentiam ... majorem eſſe, quanto longius a ... ſimplicitate receditur. Quamobrem cu... homines conjunctis viribus ad ſe ſtatu... que ſuum perficiendum obligemur (... 44.); *dominiis introductis ad domi... transferenda & operas communicandas ſi... invicem obligantur, ſeu ad dandum & faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget.* Quoniam vero in colliſione officiorum officium erga ſeipſum vincit officium erga alios (§. 64.); *nemo alteri dare tenetur rem, qua ipſe indiget, nec obligatur ad faciendum, quando non vacat.*

§. 330.

Cum *in communione poſitiva* omnes conjunctim ſint dominus rei indiviſæ (§. 196.); *dominium* quoque *exerceri nequit, niſi omnium conſenſu, qui in eadem ſunt* (§. 195.), conſequenter *nec res communis alienari poteſt, niſi omnium conſenſu* (§. 257.). Quoniam tamen jus, quod unusquisque pro rata in re indiviſa habet, ſingulorum proprium eſt, ſpectandum inſtar rei incorporalis in dominio exiſten-

tis (§. 206.); *de jure ſuo, quod quis pro rata habet in re diviſa, pro lubitu diſponere poteſt, quatenus id fieri poteſt ſalva communione, ſeu ſine præjudicio ceterorum* (§. 269.). Quamobrem *jus quoque ſuum, quod pro rata habet in re indiviſa, in alium transferre, ſeu alienare poteſt* (§. 257.), *non vero in ea parte, pro qua dominus eſt, a toto ſeparata:* jus enim in parte ſeparata minime habet.

§. 331.

An datum repeti poſſit.

Cum voluntate transferentis & accipientis ſufficienter declarata jus, quod transfertur, fiat accipientis (§. 317.), invito rurſus auferri neſcium (§. 100.); *quod datum eſt, repeti nequit, nec transferenti pœnitere licet.* Quodſi certa lege quid fuerit datum, cum acceptans plus juris acquirere non potueris, quam transferens in ipſum transferre voluerit (§. 317.); *lex dationi adjecta ſervanda.*

§. 332.

De datione in diem & conditionata.

Quodſi ergo *quid datur in certum diem, die veniente reſtituendum, & ſi datur ſub certa conditione ſuſpenſiva, dominium non ante tranſit, quamvis re tradita, niſi conditione exiſtente,* conſequenter *ſi ea* po-

poteſtativa fuerit, adimplenda, conditione autem non exiſtente, quod datum reſtituendum (§. 315.): *id quod etiam fieri debet, conditione reſolutiva exiſtente* (§. *cit.*). Accipiens nimirum ad reſtitutionem ſe obligaſſe intelligitur & transferens ſibi reſervavit jus ad eandem (§. 97.).

§. 333.

Jus pro lubitu, ſeu, quandocunque viſum fuerit, revocabile in alium translatum dicitur *Precarium.* Quamobrem *precarium non eſt, ſi certum tempus adjicitur, intra quod revocari non debeat;* cum tunc in certum diem datum intelligatur, ante eum non repetendum (§. 332.). *Precarium* vero *quovis momento revocabile* (§. 318.), *accipiens concedenti ſe obligaſſe intelligitur ad rem reſtituendam pro lubitu repoſcenti* (§. *cit.* & §. 97.). *De precario.*

§. 334.

Jus in re dicitur, quod in rem ipſam nobis competit, conſequenter cum jus ſit facultas moralis agendi (§. 46.), idem *conſiſtit in facultate morali pro lubitu diſponendi vel de re ipſa, vel de aliquo ejus uſu, vel fructu inde percipiendo, vel de omnibus iſtis ſimul.* Quamobrem *domi-* *De jure in re.*

nium & jus ad quemlibet actum ad exercitium ejusdem ſpectantem eſt jus in re (§. 195.). Patet etiam, *communionem primævam fuiſſe jus in re* (§. 186.), *& jus in re aliena conſtitutum* (§. 260.), *atque jus poſſeſſionis eſſe jus in re* (§. 288. & ſeqq.).

§. 335.

De jure ad rem. *Jus ad rem* dicitur, quod habemus ad id, ad quod præſtandum alter nobis obligatus eſt. Quoniam nobis competit jus ad certas præſtationes nobis alterum obligandi, & inde jus perfectum ad eas acquirimus (§. 97.), ac præterea jam in anterioribus vidimus paſſim, homines ſibi invicem ex facto quodam ſuo obligari ad certas præſtationes; *jus ad rem, idque perfectum utique datur.* Cumque in Jure naturæ habeatur quoque ratio officiorum humanitatis (§. 61.), ad quæ obligatio imperfecta eſt (§. 80.); *jus* quoque *ad rem imperfectum* datur, nimirum quod homini competit ad id, ad quod alter ipſi imperfecte obligatur.

§. 336.

Debitor & debitum. Qui nobis ad aliquid præſtandum perfecte obligatur, *Debitor* dicitur; id autem, ad quod præſtandum obligatur, *Debi-*

Debitum. Quamvis etiam *imperfe-* *bitum* dicatur, ad quod præſtandu- ter nobis imperfecte obligatur: q- men imperfecte obligatur, *Debitor* vo- ri non ſolet.

§. 337.

Jus, nimirum ad rem, *remittere* di- mur, ſi ſufficienter ſignificamus, nos no- le, ut alter nobis præſtat, ad quod præ- ſtandum obligatur. Dicitur etiam *remit- ti* eodem ſenſu ipſum *debitum*. *Remiſſi- one* igitur *juris debitor ab obligatione ſua liberatur & jus tuum extinguitur, jus autem nemini acquiritur.* Per ſe patet, *poſſe etiam remitti partem juris, ſi id, quod debetur, in partes dividi poteſt.*

§. 338.

Translatio juris ſui ad rem in alium *Ceſſio* dicitur; & transferens *Cedens*; is vero, in quem transfertur, *Ceſſionarius* appellatur. *Fit* itaque *ceſſio mutuo conſenſu cedentis & ceſſionarii ſufficienter declarato* (§. 317.). Cum jus ad rem ſit res incorporalis (§. 121.), quæ eſt in dominio cedentis (§. 206.); *ceſſio fieri poteſt inſcio, immo invito debitore*, præſertim cum, ceſſionario in locum ceden-

tis

tis ſuccedente, *nihil in obligatione debitoris mutetur.*

§. 339.

De repudiatione juris.

Jus repudiare dicitur, qui ſufficienter ſignificat, ſe jus ſibi delatum habere nolle. Dicitur autem *Jus tibi deferri*, quod num accipere, ſeu acquirere velis, an nolis, in ſolo tuo arbitrio poſitum eſt. *Jus* igitur, *quod repudiatur, repudians non transfert in alium.*

§. 340.

De renunciatione.

Juri ſuo renunciare dicitur, qui ſufficienter ſignificat in gratiam alterius, ſe jus quæſitum habere nolle. Dicitur autem *Jus quæſitum*, quod actu nobis competit. *Renuncians* igitur *ſe ei, cui renunciat, obligat, quod jure ſuo adverſus ipſum uti nolit, & hic acquirit jus non patiendi, ut eodem utatur* (§. 46.), *jus vero ſuum renuncians in ipſum non transfert.*

§. 341.

De abdicatione juris.

Jure ſuo ſe abdicare dicitur, ſi quis ſua ſponte declarat, ſe jus quoddam, quod in alium transferre nequit, diutius habere nolle, veluti ſi magiſtratum ante tempus deponit.

§. 342.

§. 342.

Cum quilibet de jure ſuo, tanquam re incorporali (§. 121.), in dominio ipſius exiſtente (§. 206.), pro lubitu ſuo diſponere poſſit (§. 195.); *a cujuslibet voluntate dependet, num jus ſuum remittere, alteri cedere, repudiare, abdicare, aut in gratiam alterius ei renunciare velit, modo nil committatur, quod eſt contra jus tertii* (§. 86.), veluti ſi remisſio fiat in fraudem creditorum. *An remiſſiones, ceſſiones, &c. juris ſint licitæ.*

§. 343.

Quando res communis dividitur, cum ſublata communione unusquisque dominium acquirat in parte diviſa, conſequenter ſeparatum; *tot oriuntur dominia, quot ſunt perſonæ*, cumque *partes diviſæ* nullam amplius relationem ad ſe invicem retineant, eædem *non amplius ſpectantur tanquam partes:* quæ nimirum antea fuerant plurium communia, ea diviſione fiunt ſingulorum propria. *De dominiis ex diviſione communium oriundis.*

§. 344.

Quodſi res communis dividenda dividi nequeat, & quilibet, qui in communione eſt, integram habere velit, cum neuter alteri dominium in parte ſua cedere teneatur *De diviſione rei communis, quæ dividi nequit.*

tur (§. 342.); *negotium naturaliter exitum habere nequit.* Quodſi ergo exitum habere debet, *neceſſe eſt, ut conſenſu eorum, qui ſunt in communione, definiatur modus, quo determinari debeat, cuinam ſit aſſignanda,* veluti ut ſorte dirimatur, quinam rem habere debeat.

§. 345.

An quis cogi poſſit, ut maneat in communione.

Quoniam in communione de re communi diſponi nil quicquam poteſt, niſi omnium conſenſu (§. 330.), & ut negotia exitum habere poſſint, voluntas plurium, ſeu partis majoris habenda eſt pro omnium voluntate; facile patet, in communione non liberam eſſe unicuique pro rata diſponendi facultatem. Quamobrem cum libertati naturali, a qua pendet libera diſponendi facultas in dominio (§. 195.), maxime adverſetur, ut quis invitus maneat in communione; *nemo* quoque *cogi poteſt, ut invitus in communione maneat, niſi jus commune ea lege acquiſitum, ut commune maneat* (§. 317.).

CAP.

CAPUT VI.

DE

ANIMI SUI SENSIS ALTERI SIGNIFICANDIS.

§. 346.

Animi noſtri ſenſa alteri ſignificamus vel verbis, vel ſignis aliis, vel iam factis, ſeu actionibus externis. Q... ergo *ab aliis vult intelligi*, *vocabulis u... debet*, *prout fert uſus loquendi*, conſequenter *qui ad mentem ſuam alteri ſignificandum obligatur*, *vocabulis uti debet in eo ſignificatu*, *qui uſui loquendi convenit.*

§. 347.

Convenientia verborum cum cogitationibus noſtris dicitur *Veritas moralis*: *& moraliter verum loqui*, qui ea cogitat, quæ ſe cogitare dicit; ſermo autem moraliter verus *Veriloquium*. Differt itaque a *Veritate logica*, quæ eſt convenientia noſtrarum cogitationum cum objecto; ita ut *logice verum* ſit, ſi, quod eſſe, vel non eſſe cogitamus, id etiam eſt, vel non eſt. Quamobrem cum veriloquium non ſupponat veritatem logicam; *veritas logica per veriloquium probari*

bari

bari nequit, & ſi, quod eſſe putas, dicis, cum non ſit, & contra, moraliter verum loqueris, logice falſum.

§. 348.

De falſitate morali.

Ex adverſo diſconvenientia verborum cum cogitationibus noſtris vocatur *Falſitas moralis*; & *moraliter falſum loqui* dicitur, qui aliter cogitat, quam ſe cogitare dicit; ſermo autem moraliter falſus *Falſiloquium*. Differt itaque a *Falſitate logica*, quae eſt diſconvenientia noſtrarum cogitationum cum objecto; ita ut *logice falſum* ſit, ſi quod eſſe cogitamus, non eſt, & contra. Quamobrem cum falſiloquium non ſupponat falſitatem logicam; *ſi quod non eſſe putas, eſſe dicis, cum ſit, vel quod eſſe putas, cum non ſit, non eſſe dicis, moraliter falſum loqueris.*

§. 349.

Actio ſincera, ſimulatio, diſſimulatio, praetextus.

Actio externa ſincera vocatur, quae cum interna conſentit; diſſenſus autem actionis externae ab interna *Simulatio*; ſicuti occultatio actionis tam internae, quam externae, ſive poſitivae, ſive privativae, quomodocunque facta, *Diſſimulatio*. Simulatio autem intentionis, quando ſcilicet falſam ſignificamus, non veram,

rem, *Prætextus*; a nonnullis *Obtentus* appellatur.

§. 350.

Patet itaque, *veriloquium eſſe ſermonem ſincerum*; *falſiloquium ſermonem ſimulatum* (§. 347. 348. 349.). Patet etiam porro, *prætextum eſſe quandam ſpeciem falſiloquii*; ſicuti *intermiſſio ſermonis eo fine facta*, *ne animi noſtri ſenſa alteri pateant*, *ad diſſimulationem accedit* (§. 349.). *Qualis ſermo ſit veriloquium & falſiloquium.*

§. 351.

Mentiri dicitur, qui moraliter falſum loquitur, quando ad verum loquendum, ſeu animi ſui ſenſa ſignificandum alteri obligatur; atque ideo *Mendacium* eſt falſiloquium pugnans cum obligatione, qua tenemur alteri ad animi noſtri ſenſa ſignificanda, conſequenter quo violatur jus alterius ex iſta obligatione ortum (§. 46.). *Reticentia* vero vocatur ſilentium de eo, ad quod dicendum obligamur: *quæ* ideo quoque *eſt contra jus alterius*. *Mendacium & reticentia.*

§. 352.

Cum ab obligatione tam naturali (§. 42.), quam contracta nemo ſe liberare poſſit (§. 100.); *ſi officio cuidam* (§. 57.), *De moralitate veriloquii.*

mendacii & reticentiæ. *vel obligationi contractæ ſatisfacere nequeamus, niſi alteri animi noſtri ſenſa patefaciamus, ad moraliter verum loquendum,* conſequenter *ad veriloquium obligamur* (§. 347.), *atque* ideo *tam falſiloquium* (§. 348.), *quam reticentia illicita eſt* (§. 351.). Et hinc patet, *omne mendacium eſſe illicitum* (§. *cit.*). Ex adverſo autem cum lex naturæ det jus ad ea, ſine quibus obligationi noſtræ ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *ſi vel officio cuidam, vel obligationi cuidam contractæ ſatisfacere nequeamus, niſi animi noſtri ſenſa celando, vel moraliter falſum loquendo, utrumque licitum eſt* (§. 49.), *atque tum falſiloquium mendacium non eſt* (§. 251.). Et quia vi libertatis naturalis unicuique permittendum, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, modo nil faciat, ad quod non faciendum tibi obligatur (§. 78.), & libertas naturalis non tollit obligationem naturalem (§. 77.); *ſi alteri ad patefacienda animi tui ſenſa non obligaris, nec, ut id facias, requirat officium quoddam erga teipſum, vel erga alios, veritatem celare licet.*

§. 353.

§. 353.

Ambigue loqui dicitur, qui utitur verbis, quæ ex communi uſu loquendi plures admittunt ſignificatus: *id quod imprudentiæ eſt, ſi alteri tui animi ſenſa ſignificare volueris* (§. 21.), *ac* per conſequens *vitandum, ſi vero prævides alterum, cui animi tui ſenſa patefacere obligaris, ea accepturum in ſignificatu a mente tua diſcrepante, & doloſe hoc intendis* (§. 17.), *ambiguitas in loquendo mendacio æquipollet* (§. 351.), conſequenter *illicita eſt* (§. 352.). Patet vero porro, *ambiguitatem in loquendo eſſe licitam in eo caſu, in quo falſiloquium licitum* (§. 352.). *De ambiguitate in loquendo.*

§. 354.

Allegoria eſt ſermo conſtans vocabulis, quæ a ſignificatu proprio ad aliud quid ſignificandum transferuntur propter rerum ſimilitudinem. Allegoria obſcurior, in qua improprius verborum ſignificatus ambiguus, *Ænigma* dicitur. *Faciunt* itaque *ænigmata ad exercendum ingenium*, quippe quod eſt facilitas obſervandi rerum ſimilitudinem: & *quando ambiguitas in loquendo licita, vel illicita* (§. 353.), *ænigmatica* quoque *dictio licita, vel illicita.* *De ænigmatis.*

§. 355.

De reſervationibus mentalibus.

Verba aperta dicimus, quæ ore proferuntur, vel ſcribuntur; ut percipi poſſint ab aliis; *tacita* vero, quæ mente reſervamus, vt nonniſi a nobis percipiantur, ſcilicet non aliis, ſed nobis loquentes. Sermo moraliter verus conſtans verbis partim apertis, partim tacitis, ita ut illa ingenerent animo audientis falſam opinionem, hæ vero illorum ſenſum detorqueant in verum huic contrarium, *Reſervatio mentalis* dicitur. *Sunt* itaque *reſervationes mentales veriloquium nonniſi reſpectu ejus, qui loquitur* (§. 347.), *aſt falſiloquium reſpectu ejus, ad quem ſermo dirigitur* (§. 348.); conſequenter *mendacio æquipollent, quando ad animi noſtri ſenſa alteri indicanda obligamur* (§. 351.), *in eo autem caſu, quo falſiloquium licitum* (§. 352.); *inutiles.* Ceterum facile patet, *reſervationibus mentalibus accenſendum non eſſe ſermonem, ſi is, ad quem ſermo dirigitur, facile colligit ex verbis apertis, vel ſubſtrata materia mente reſervata.*

§. 356.

Fallere quid ſit.

Fallere alterum dicitur, qui verbis vel factis alterum inducit, ut pro vero habeat

beat, quod non eſt. Hinc *Simulatio* definiri poterat, quod ſit factum; *Falſiloquium*, quod ſit ſermo, quo alterum fallere intendimus.

§. 357.

Cum ab obligatione naturali nemo liberari poſſit (§. 42.); *ſi ad veriloquium obligamur* (§. 352.), *metu periculi nobis, vel aliis imminentis moraliter falſum, vel ambigue loqui, aut ænigmatice reſpondere non licet: aſt licet, ſi ad veriloquium non obligamur* (§. 269.).

An metus periculi falſiloquium licitum faciat.

§. 358.

Arcanum dicitur, quod ab aliis ignorari volumus, vel etiam velle debemus. Et *arcana ſua alteri committere* dicitur, qui ea ipſi ſub ſpe, vel fide ſilentii, hoc eſt, ſub conditione vel tacita, vel expreſſa, ne dicat aliis, patefacit: aſt *prodere arcana alterius*, qui ſibi commiſſa nota facit aliis. *Quodſi nulla urget neceſſitas, ut arcana tua alteri committas*, qualis eſt, ſi conſilio, vel opera alterius indiges in exequendo eo, quod decrèviſti, cum tutius ſit, ea non committi, quam ut committantur, ne ullus prodendorum metus

De arcanis alteri committendis & non prodendis.

ſuperſit; *ea committenda non ſunt: commiſſa* vero *nunquam prodenda* (§. 269.), *præſertim ſi ad non prodenda te committenti obligaſti* (§. 97. 100.).

§. 359.

De moralitate ſimulationis, diſſimulationis & prætextus.

Cum ſimulando & moraliter falſum loquendo idem intendamus, nimirum ut alter de animi noſtri ſenſis contrariam concipiat opinionem (§. 348. 349.); *quando falſiloquium licitum, vel illicitum, etiam ſimulatio licita, vel illicita.* Similiter cum celando animi noſtri ſenſa & diſſimulando idem intendatur, ſcilicet ne ea patefiant alteri (§. 349.); *quando animi noſtri ſenſa alterum celare licet, etiam diſſimulatio licita.* Cum prætextus ſpecies falſiloquii ſit (§. 350.); *de moralitate prætextus eadem valent, quæ de moralitate falſiloquii.*

§. 360.

De verbis & factis temerariis.

Verba temeraria dicuntur, quæ nullo fine proferuntur; & *Facta temeraria*, quæ nullo fine committuntur. *Nullo* nimirum *fine fieri* dicuntur, in quibus nulla ſpectatur noſtra, vel alterius utilitas, quæ nimirum inſtar finis a loquente, vel faciente intenditur. Cum homines obli-

obligentur actiones ſuas dirigere ad ſui aliorumque perfectionem & ad ſtatus ſui atque alieni perfectionem, ac eandem conjunctis viribus promovere (§. 43.44.), ſermo autem medium eſt, quo animi ſui ſenſa eum in finem patefacere tenentur, quod per ſe patet; ideo non modo in loquendo, verum etiam in faciendo ſpectanda eſt aliqua utilitas ſive noſtra, ſive aliena ex illa perfectione, tanquam fine ultimo, æſtimanda. Unde haud difficulter conficitur, *verba & facta temeraria legi naturæ parum convenire*, conſequenter *nec temere loquendum, nec temere quicquam faciendum eſſe.* Patet idem præſertim de verbis, per obligationem determinandi actiones liberas per easdem rationes finales, per quas naturales determinantur (§. 43.).

§. 361.

Quodſi quis dubitet, te moraliter verum loqui, nec conſtare poſſit ex eo, de quo verba fiunt, vel aliunde, veluti per teſtes, cum nemo norit cogitationes tuas, niſi tu ipſe, qui earum tibimet conſcius es, & Deus; *id aliter probari nequit niſi per conſcientiam, aut Deum teſtem.* Probatio veritatis di- *Aſſeveratio & juramentum quid ſit.*

 ctorum

ctorum per conſcientiam teſtem, provocando ſcilicet ad conſcientiam tanquam teſtem, dicitur *Aſſeveratio*; invocando ſcilicet eum tanquam teſtem veritatis dictorum & vindicem mendacii ac perfidiæ, *Juramentum*, ſeu *Jusjurandum*. Quid ſit perfidia, inferius explicabitur.

§. 362.

Quinam jurare nequeant. Quoniam jurans pro certo habere debet exiſtere Deum, eum noſſe hominum cogitationes & punire mendacia ac perfidiam (§. 361.); *qui negat eſſe Deum, vel eum noſſe hominum cogitationes, aut putat, eum parum curare res humanas, jurare nequit.*

§. 363.

An jurari poſſit per falſos Deos. *Quodſi ergo quis falſos Deos pro vero Deo habet & iis tribuit ea, quæ de vero Deo pro certo habere debet jurans*, cum reſpectu ipſius perinde ſit ac ſi per verum Deum juraret, *per falſos Deos jurare poteſt.*

§. 364.

De formulis jurandi. Quoniam vero verba ſigna ſunt, quæ ſignificant, quod iisdem ſignificare volumus; *verbis quibuscunque jurari poteſt, quibus tribuitur ſignificatus, qui vi definitionis*

tionis juramento convenit. Unde ſimul patet, *per res quascunque jurari poſſe.* Aſt per res iſtas *non jurat, ſed ſaltem aſſeverat, qui dicit, ſe tam certo verum dicere, aut dicere velle, quam certum ſit rem quandam exiſtere, vel notorie ſibi cariſſimam eſſe.* Poſſunt etiam verba eadem vim juramenti, aut ſaltem vim aſſeverandi habere, prouti vel proferuntur altero juramentum exigente, vel ſua ſponte. Ita *ſi quis jurare juſſus dicat: Deus eſt teſtis meus, is jurat; ſi non juſſus profert, aſſeverat.* Nimirum in priori caſu verba quoque ſignificant provocationem Dei tanquam vindicis mendacii aut perfidiæ, in poſteriori minime (§. 361.).

§. 365.

Si quis animo indeliberato verba jurantia, quibus ſcilicet juramenti ſignificatus tribui ſolet, animo non jurandi profert, non jurat, ſed ea ad verba temeraria referenda (§. 360.), quæ cum vitanda ſint (§. *cit.*), *nihilominus peccat.* Idem tenendum de verbis, quibus alias aſſeverandi ſignificatus tribuitur. *Quando verba jurantia proferens non juret.*

§. 366.

Quoniam vero contra eum, qui ad dicendum verum obligatur, pro vero ha- *Quando juret.*

 ben-

bendum, quod dicit (§. 318.); *ſi quis jurare debet, aut jurare videri vult, & verba jurantia profert, is juraſſe intelligitur.* Alias nimirum admittendæ forent reſervationes mentales, quæ illicitæ ſunt (§. 355.).

§. 367.

De aſſeverationibus & juramentis temerariis vitandis.

Cum aſſeverationes temerariæ ſint, temeraria etiam ſint juramenta, ſi is, cui loqueris, non dubitat, te moraliter verum loqui, aut ſi nec tua, nec ipſius intereſt, ſive credat, te verum dicere, ſive minus (§. 360. 361.), verba autem temeraria illicita ſint (§. 360.), ac inprimis juramentum temerarium reverentiæ Deo debitæ parum conveniat (§. 172.); *ſi is, cui loqueris, non dubitat te verum dicere, aut ſi nec tua, nec ipſius intereſt, utrum hoc credat, nec ne, aſſeveratio & juramentum illicita ſunt.* Hinc porro eadem facilitate colligitur, *ſi aſſeveranti creditur, vel aſſeveratio ſufficit, ut credatur, jurandum non eſſe.*

§. 368.

Ad quidnam jurans ſe obliget.

Cum tibi competat jus te alteri obligandi ad dicendum verum, ſi tua vel alterius interſit, ut is credat te verum dicere (§. 97.), invocatio vero Dei tanquam vindicis mendacii ac perfidiæ ſit motivum

dicendi

dicendi veri, quod cum juramento conjungis (§. 361.); *jurans te alteri obligas ad dicendum verum* (§. 35.), conſequenter *falſiloquium licitum juramento confirmare non licet* (§. 100.).

§. 369.

Quia jurans te alteri obligas ad dicendum verum (§. 368.), adeoque contra te pro vero habendum, quod ſufficienter indicas (§. 318.), conſequenter non alia mens tua eſſe colligitur, quam quæ verbis tuis ſignificatur; *juramentum arcet omnes tacitas exceptiones ac conditiones, neque admittit reſervationes mentales* (§. 355.). *Effectus juramenti.*

§. 370.

Ex eadem ratione intelligitur, *jurantem verba jurantia ſumere debere in eo ſignificatu, quem iis tribuit is, cui juratur*, conſequenter *non eſſe detorquenda contra manifeſtum eorundem ſignificatum in alienum, ut falſum loquendo ex mente ejus, cui juratur, verum ſe locutum probet ex mente ſua.* *Quo ſenſu verba jurantia ſumenda.*

§. 371.

Pejeratio a nobis dicitur juramentum ejus, qui ſe verum dicere jurat, dum falſum dicit; *Perjurium* vero violatio juramen- *De pejeratione & perjurio.*

ramenti, quando ſcilicet non facis, quod te facturum ex animi licet tui ſententia juraſti, & contra. Quamobrem, cum jurans te obliges ad dicendum verum (§. 368.), & ſi jures te hoc facturum, vel non facturum, jurando probare velis, quod ad faciendum, vel non faciendum te obliges (§. 97. 361.); *nec pejerare, nec perjurare licet* (§. 100.).

§. 372.

De juramento ſcripto.

Quoniam vero perinde eſt, ſive verba ore proferantur, ſive ſcribantur; *juramentum vocabulis ſcriptis expreſſum validum eſt*, conſequenter *abſens abſenti in literis jurare poteſt.*

§. 373.

De juramento in animam alterius.

In animam alterius jurare dicitur qui nomine & mandato abſentis juret. Cum perinde ſit, ſive quid per te, ſive per alium facias; *in animam* quoque *tuam ab alio jurari poteſt.*

§. 374.

De obteſtatione.

Obteſtatio dicitur actus, quo quis alterum per Deum teſtem veritatis dictorum & vindicem mendacii, aut facti cujuscunque illiciti, vel rem quandam ipſi chariſſimam, aut cujus maxime rationem habere

debet,

debet, obſecrat, ut verum dicat, vel ut quid faciat, aut non faciat. Cum itaque obteſtatione alterum permovere intendamus, ut verum dicat, vel vt quid faciat, aut non faciat; *quando tui vel alterius plurimum intereſt, ut alter verum dicat, vel ut faciat, aut non faciat, qui ad faciendum, vel non faciendum obligatur, obteſtatio licita eſt.* Idem patet in eo caſu, quo alterum exhortari debes, ne quid faciat, aut non faciat.

§. 375.

Aſſeveratio per Deum teſtem, aut rem aliam nobis chariſſimam, vel magni momenti, *Conteſtatio* dicitur. Pertinet adeo conteſtatio ad aſſeverandi formulas, quæ ad juramentum propius accedunt (§. 361.). *De conteſtatione.*

§. 376.

Quoniam pejerat, qui jurat ſe facturum, ad quod faciendum ſe obligat, cum tamen animum faciendi non habeat, perjurus vero non eſt, ſi faciat mutato animo (§. 371.); *ſi pejerantem pœnitet pejeraſſe & quod ſe facturum juravit facit, perjurus non eſt.* *Quando pejerans non fiat perjurus.*

CAPUT

CAPUT VII.

DE MODO SESE ALTERI OBLIGANDI, SEU PROMISSIS ET PACTIS IN GENERE.

§. 377.

Ad quanam nos alteri obligare poſſimus.

Cum introductis dominiis homo non habeat, quod ſuum eſt, niſi res tam corporales, quam incorporales, quæ ſunt in dominio ipſius (§. 195. 206.), & actiones aliis utiles æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); *nemo* quoque *ſe alteri obligare poteſt, niſi ad dandum & faciendum, vel non faciendum*, conſequenter *ad aliquid præſtandum* (§. 258. 328.).

§. 378.

Quale jus transferatur, ſi quis ſe alteri obligat.

Quoniam nulla opus eſt obligatione, ſi quid ſtatim præſtetur; *qui alteri ad dandum vel faciendum ſe obligat*, cum obligatio ad actum futurum pertineat, & ad eum ius perfectum acquirat alter (§. 97.), ille *in hunc transfert jus exigendi præſtationem.*

§. 379.

Promiſſio quid ſit.

Declaratio hæc voluntatis de quodam alteri præſtando, coniuncta cum juris a ſe

ſe exigendi, ut præſtetur, in ipſum translatione, *Promiſſio* dicitur. Qui promittit, *Promiſſor*; is, cui promittitur, *Promiſſarius* vocatur.

§. 380.

Promiſſor igitur *promiſſario ſe perfecte obligat* (§. 80. 379.). Cumque de voluntate alterius nobis conſtare aliter non poſſit, niſi ſi ab eo ſufficienter indicetur, nec ab alio jus acquirere valeamus, niſi voluntate ipſius (§. 314.); *nemo* quoque *alteri ſe aliter perfecte obligare poteſt, niſi promittendo.* *De modo ſe alteri obligandi.*

§. 381.

Cum in promiſſione in promiſſarium transferatur jus exigendi præſtationem promiſſam (§. 379.), ad translationem vero juris requiratur acceptatio (§. 316.); *promiſſio* quoque *ſine acceptatione non eſt valida, nec ex ea jus ullum acquiritur promiſſario.* *De neceſſitate acceptationis promiſſi.*

§. 382.

A promiſſione cum *Grotio* recte diſtinguitur *Pollicitatio*, qua alteri ſufficienter daclaramus voluntatem eidem quid præſtandi ac perſeverantiam in propoſito, jus tamen a ſe id exigendi in eum transferre nolumus. Quamobrem *ex pollicita-* *De pollicitatione.*

licitatione jus exigendi præſtationem non acquiritur ab eo, cui fit pollicitatio (§. 314.).

§. 383.

De nuda aſſertione. Ab eadem cum eodem recte diſtingvitur *nuda aſſertio*, qua alteri ſufficienter declaratur animus, quem de præſenti habemus, ipſi aliquid præſtandi, ſed ſalva libertate animum mutandi; conſequenter *ex nuda aſſertione jus a nobis id exigendi, quod alteri nos præſtare velle dicimus, nullum is conſequitur* (§. 314.).

§. 384.

An in iis acceptatio locum habeat. Quoniam in pollicitatione (§. 382.) & in nuda aſſertione nullum transfertur jus in alterum (§. 383.); *ad pollicitationem & nudam aſſertionem nulla requiritur acceptatio, immo ad utramque inutiliter accedit* (§. 163.).

§. 385.

Quales actus ſint promiſſio, pollicitatio & aſſertio. Cum a voluntate tua dependeat utrum in alterum jus quoddam transferre velis, nec ne (§. 314.); conſequenter etiam num transferre velis jus exigendi præſtationem quandam a te, hoc eſt, jus ad rem (§. 335.); *in voluntate quoque tua poſitum eſt, utrum alteri quid promittere, an pollicere, vel nude ſaltem quid aſſerere velis*

(§. 379.

(§. 379. 382. 383.), conſequenter *promiſſio, pollicitatio & nuda aſſertio ſunt actus meræ voluntatis*, ac propterea *nemini competit jus te ad promittendum compellendi*, quod cum repugnet libertati naturali (§. 77.), *ad promittendum alterum cogens injuriam ei facit* (§. 87.), atque *id lege naturali prohibitum* (§. 86.).

§. 386.

De animo deliberato.

Animus deliberatus dicitur actus voluntatis, qui fertur in id, quod probe expenſum, nimirum num potius ſibi faciendum, quam non faciendum, & quomodo faciendum, antequam agens faciat, ne quid committatur officiis erga ſe, vel alios adverſum. Ex adverſo autem *Animus indeliberatus* vocatur, ſi voluntas tendit in id, quod non ſatis expenſum. Quamobrem cum ab obligatione naturali, qua tenemur ad quælibet officia (§. 57.), nemo liberari poſſit (§. 42.), ac inprimis etiam quilibet omne damnum a ſe avertere debeat (§. 269.); *nemo quicquam facere nec quicquam promittere debet absque animo deliberato.* Ceterum facile patet ex natura promiſſionis, *promiſſorem expendere debere, num rem quam dare*

promittit, ipſemet indigeat, & num tunc, quando facere promittit, ſibi vacaturum, & num hoc dando, vel faciendo promiſſario deſit officio cuidam erga ſeipſum, vel erga alios. Immo ex modo dicta ratione, cur nil faciendum absque animo deliberato, *nec promiſſio acceptanda absque animo deliberato.* Et haud difficulter intelligitur, *promiſſarium perpendere debere, num eo, quod promittitur, indigeat, & annon alius eodem magis habeat opus, an nonniſi incommodo ſuo hoc præſtare poſſit promiſſor, & num in acceptando forſan deſis officio cuidam erga te, vel erga alios.*

§. 387.

Quinam promittere non poſſint. Quoniam animus deliberatus non cadit in furioſos durante furore; amentes, infantes, ſumme ebrios, delirantes, nec eos, quorum judicium propter ætatem imbecille eſt (§. 386.); *omnes hos valide promittere non poſſe patet* (§. *cit.*).

§. 388.

De promiſſis ſervandis. *Promiſſum ſervare* dicitur, qui dat, vel facit, quod ſe daturum, vel facturum promiſit. Cum promiſſor promiſſario perfecte ſe obliget (§. 380.), & jus perfectum ad id, quod promiſſum, acquirat pro-

promiſſarius (§. 97.), invito auferri neſcium (§. 100.); *promiſſa ſervanda ſunt.*

§. 389.

Fides dicitur conſtantia voluntatis alteri verbis declaratæ de eo, quod facere, vel dare velimus. *Fides* igitur *ſupponit, ut moraliter vera loquaris, aut moraliter falſa dicta mutato animo in moraliter vera vertas.* Hinc *fidem dare* dicitur, qui affirmat ſe præſtiturum, quod ſe præſtare velle dicit, conſequenter alterum certum eſſe jubet de perſeverantia in præſenti voluntate. Unde conficitur, *pollicitatorem fidem dare ei, cui fit pollicitatio* (§. 382.). *Fidem fallere* dicitur, qui non præſtat, quod ſe præſtiturum dixit. *Fidem* denique *alterius adſtringit*, qui eum ſibi obligat ad fidem ſervandam. Atque hinc patet, *fidem datam eſſe ſervandam*, conſequenter *non fallendam*, & *pollicitatorem fidem fallere, ſi non præſtat, quæ pollicitus.* Liquet porro, *qui promiſſa ſervat, eum quoque ſervare fidem, qui non ſervat, fidem fallere*, atque *promiſſarium acceptando fidem promiſſoris ſibi adſtringere* (§. 378. 379.). Denique non minus manifeſtum eſt, *qui nude aſſerit ſibi eſſe ani-* De fide.

mum aliquid præſtandi, fidem ſuam non dare (§. 383.) conſequenter *nec fallere, ſi non præſtat, quod ſe præſtare velle dixit.*

§. 390.

De perfidia. *Perfidus* dicitur, qui contrarium ejus facit, ad quod faciendum fidem ſuam adſtrinxit. *Quodſi* ergo *promiſſor contrarium ejus facit, quod ſe facturum promiſit,* veluti ſi facit, quod ſe non facturum dixit, *perfidus eſt;* aſt *pollicitator in eodem caſu perfidus non eſt.*

§. 391.

De promiſſione ſub conditione turpi. Cum ab obligatione naturali nemo liberari poſſit (§. 42.); *ſub conditione turpi nihil promittere licet* (§. 315.). Quoniam itaque hæc promiſſio valida non eſt, ex ea quoque jus nullum conſequitur promiſſarius, conſequenter *quod ſub conditione turpi promiſſum præſtandum non eſt, etiamſi ea fuerit adimpleta.*

§. 392.

De promiſſione ſub conditione impoſſibili. Cumque conditio impoſſibilis exiſtere nequeat; per ſe patet, *promiſſionem ſub conditione impoſſibili eſſe temerariam, nec juri naturæ convenire* (§. 360.).

§. 393.

§. 393.

Enimvero quia in promiſſione jus transfertur in promiſſarium (§. 379.); *promiſſor promittere poteſt, qua lege voluerit, & promiſſio fieri poteſt ſub conditione quacunque honeſta & in certum diem, non modo absque ulla conditione & ſine tempore adjecto* (§. 314.). *Promiſſio* ſub conditione facta dicitur *conditionata*; ſi certum tempus adjicitur, ſeu id, quod promittitur, certo die præſtandum, *Promiſſio in diem facta*; quæ vero absque ulla conditione, nec tempore ullo adjecto fit, *promiſſio pura.* *Quid ſit promiſſio conditionata, in diem facta, pura.*

§. 394.

Quoniam factum turpe tertii reſpectu promiſſoris & promiſſarii conditio mere caſualis eſt, utpote ab utriusque voluntate prorſus independens; *promiſſio ſub facto turpi tertii facta*, cum nihil vitii in ſe habeat, *illicita non eſt.* *De promiſſione ſub facto turpi tertii.*

§. 395.

Cum promiſſarius non plus juris acquirere poſſit ex promiſſione, quam promiſſor in eum transferre voluit (§. 317.); *quod in diem promittitur, ſtatim debetur, ſed exigi nequit, niſi die elapſo.* Patet vero, *Promiſſionis in diem factæ effectus.*

... quam certo extituram
... aſſignet, quo quid fie-
... ſub conditione certo
... æquipollere promiſſioni in
(§. 393.). Quoniam vero
... ſi dies veniſſet, qui adven-
... tur, adventurus tamen non eſt,
... quid promittatur die trigeſima
... Aprilis præſtandum, cum error
non contineat rationem promittendi;
quod promittitur in diem, qui adventurus putatur, adventurus tamen non eſt, præſtandum eo die elapſo, quem falſo deſignaſſe videtur promiſſor. Nimirum ſupponimus ſerio rem agi, non jocari.

§. 396.

Promiſſionis ſub conditione ſuſpenſiva effectus.

Enimvero quia ſub conditione ſuſpenſiva promittens promiſſario obligatus eſſe non vult, niſi conditione exiſtente (§. 315.), per rationem eandem (§. 317.); *quod ſub conditione ſuſpenſiva promittitur non debetur, niſi conditione exiſtente, ſi autem ea non exiſtit, evaneſcit.* Quoniam igitur ius ad id, quod promittitur, non ante acquirit promiſſarius, quam conditione exiſtente; *ex promiſſione conditionata nonniſi ſpem debitum iri habet promiſſarius,*

rius, jus excitaturum, ſiquidem contingat conditionem exiſtere. Utrum ſpes iſta jus ſit excitatura, nec ne, cum reſpectu noſtri ſaltem incertum ſit; ea perinde ac jus acquiſitum (§. 100.), *invito auferri nequit.* Patet idem etiam inde, quod promiſſor ſe obligaverit ad jus iſtud agnoſcendum, quod ſpem iſtam excitare continget; a qua obligatione ſeipſum liberare nequit (§. *cit.*). Quia conditio poteſtativa ſuſpenſiva eſt, atque exiſtit, quando adimpletur (§. 315.); *quod promittitur ſub conditione poteſtativa non ante debetur, quam ubi ea fuerit adimpleta.*

§. 397.

Similiter quia promittens ſub conditione reſolutiva, non diutius obligatus eſſe vult promiſſario ad præſtandum id, ad quod ſe ipſi obligavit (§. 315.), conſequenter iſta conditione deſignatur tempus, quo jus promiſſarii durare debet (§. 97.); *quod ſub conditione reſolutiva promiſſum, deſinit deberi eadem exiſtente & jus promiſſarii expirat.* *Promisſionis ſub conditione reſolutiva factæ effectus.*

§. 398.

Quod pure promittitur, ſtatim debetur & exigi poteſt: id quod ex ipſa definitio- *Effectus promisſionis puræ*

§. 402.

bliga- per- &

Eodem ſenſu, quo jus perſonale & reale a ſe invicem diſtinguuntur, *obligationes* quoque aliæ ſunt *perſonales*, aliæ *reales*. Unde *obligationes perſonales non egrediuntur perſonam & cum ea extinguuntur; ſecus vero reales*. Atque hæc differentia attendenda eſt etiam in promiſſionibus, prouti vel perſonales, vel reales fuerint.

§. 403.

omis- enti oſſit.

Ad promiſſionem perficiendam requiritur ſufficiens declaratio voluntatis tam promiſſoris, quam promiſſarii (§. 379. 381.). Quamobrem cum voluntas alteri declarari poſſit non modo verbis ore prolatis, verum etiam ſcriptis, immo etiam per alium; *promiſſio* quoque *fieri poteſt per epiſtolam*, & *per alium*, in utroque caſu *abſenti*, & *ab abſente per epiſtolam*, *vel per alium acceptari poteſt*.

§. 404.

omiſ- mo-

Poteſt etiam in certum finem alteri quid promitti, nimirum ut ab eo quid fiat, vel præſtetur, & tum *Promiſſio ſub modo facta*, vel etiam *modalis* dicitur. Cumque *modus impleri* dicatur, quando hoc

aliisque circumſtantiis colligitur. *Jus vero perſonale* vocatur, quod ad perſonam, cui competit, ita reſtringitur, ut ab ea in aliam tranſire non poſſit: ſicuti *perſonale* in genere appellatur, quod perſonæ cuidam ita inhæret, ut ab ea in aliam nullo modo tranſire poſſit. Hinc conſequitur, *ex promiſſione perſonali promiſſarium non acquirere niſi jus perſonale, & jus perſonale cum perſona extingui*, atque *promiſſionem conditionatam evaneſcere, mortuo promiſſario, antequam conditio exiſtit* (§. 396.). Patet etiam, *ſi conditio poteſtativa fuerit perſonalis, adimpleri non poſſe, niſi a promiſſario ipſo.*

§. 401.

Promiſſio realis eſt, quæ perſonalis non eſt, habita nimirum in promittendo magis rei, quam perſonæ ratione. Quamobrem *ex promiſſione reali a promiſſario acquiritur* non jus perſonale, ſed *jus, quod etiam in alium tranſire poteſt* (§. 400.), & ſimiliter *ſpes debitum iri ex promiſſione conditionata reali enata* (§. 396.) *in alium quoque transferri, aut transmitti poteſt.* *De promiſſione reali*

ſit (§. 21.); *id* utique *reſarciendum* (§. 270.). Ob eandem rationem, *ſi promiſſarius det cauſam errori, ſed non promiſſioni, & ex errore damnum aliquod facit promiſſor; eidem promiſſarius id reſtituere tenetur, etſi promiſſio ſit valida.*

§. 406.

De promiſſione vi, vel metu extorta.

Cum alteri injuriam faciat, qui ad promittendum eum vi, vel metu incuſſo adigit (§. 385.); *promiſſio vi vel metu extorta lege naturæ prohibita eſt* (§. 87.), conſequenter *invalida.* Quemadmodum res vi vel metu a prædone extorta domino reſtituenda (§. 264.); ita quoque promiſſum vi ac metu extortum præſtandum non eſt. Enimvero *ſi metu ab alio incuſſo permotus tibi, rei iſtius, minime conſcio, quid promittam*, cum tuum non ſit judicium de eo, cur promittam (§. 78.), nulla ſane ratio eſt, cur, quod inter me & te geſtum, ſubſiſtere nequeat (§. 378. 389.); ac propterea *promiſſio valida eſt.* Quoniam tamen, *qui metum incuſſit*, in cauſa eſt, cur tibi promiſerim, alias non promiſſurus, conſequenter damnum dolo mihi dedit (§. 17.); *is idem mihi reſarcire tenetur* (§. 270.). Enimvero *ſi tu per alium*

mihi

mihi metum incutis, ut tibi quid promittam, cum perinde ſit, ac ſi promiſſionem ipſemet metu extorſiſſes; *promiſſio invalida* eſt. Et quoniam *promiſſarius, ſi novit, promiſſorem metu ab alio incuſſo promittere, promiſſionem acceptare non debet*, acceptatione quippe repugnante obligationi damni ab aliis avertendi (§. 269.); conſequenter *promiſſio invalida.* Accedit, quod promiſſarius metum incuſſum ratihabendo velit promiſſionem vi extorqueri, ut non multum abſit ab eo, qui metum per alium incutit, ut promittatur.

§. 407.

Cum a voluntate promittentis unice dependeat, utrum promittere velit, nec ne (§. 385.), & vi libertatis naturalis nulli hominum rationem reddere tenetur, cur quid faciat (§. 78.); *promiſſio naturaliter non habere debet cauſam expreſſam*, ſcilicet cur promittat. *An promiſſio habere debeat cauſam expreſſam.*

§. 408.

Ob eandem rationem, *promiſſio ob cauſam ante debitam valida.* Dicitur nimirum *promitti ob cauſam ante debitam*, ſi cui ob id, ad quod præſtandum jam obligatur, *Promiſſio ob cauſam ante debitam.*

gatur, aliquid promitto, veluti viatori aliquod munuſculum præter mercedem. Et quoniam quod ob cauſam ante debitam promittitur, cum ſit motivum diligentius præſtandi, quod præſtari debet, alterum obligat ad majorem diligentiam (§. 35. 21.); *promiſſio ob cauſam ante debitam temeraria non eſt* (§. 360.).

§. 409.

De onere promiſſioni adjecto.

Similiter cum *onus promiſſioni adjicere* dicatur promiſſor, quando promittit ſub hac conditione, vel ſub hoc modo, ut promiſſarius viciſſim tibi, vel alteri quid præſtet, & a promittentis voluntate dependeat, quomodo & ſub qua conditione, vel ſub quo modo promittere velit (§. 393. 404.); *promiſſor pro arbitrio onus promisſioni adjicere poteſt, ſive per modum conditionis, ſive per modum modi.*

§. 410.

De pœna promisſioni adjecta.

Aſt *pœna adjici* dicitur *promiſſo*, ſi promiſſor declarat ſe hoc daturum, vel facturum, niſi ſteterit promiſſo. Et tum *promisſio pœnalis* vocatur; quod vero pœnæ nomine promittitur *promiſſum pœnale.* Patet vero, ut ante, *pœnam poſſe adjici promiſſo*;

§. 414.

Lucrum dicitur res, quæ bonis noſtris De lucro.
ſuper accedit, iisdem non deminutis, ſeu qua ſimus locupletiores. *Ceſſare* dicitur, ſi, quando id obtinere poteramus, impedimur, quo minus obtineamus. *Lucrum* autem *certum* vocatur, quando certo conſtat nos id obtinere poſſe, ſeu obtenturos eſſe; *incertum* vero in caſu oppoſito. *Lucri vero certi quantitas incerta eſſe poteſt.* Patet igitur, *lucrum certum eſſe rem in dominio noſtro extituram*, conſequenter *qui lucrum certum ceſſare facit, is impedit, quo minus res tua fiat, quæ alias fieri poterat*, conſequenter *damnum dat* (§. 269.), atque ideo *reſarcire tenetur* (§. 170.).

§. 415.

Damnum emergens & lucrum ceſ- De eo, quod
ſans communi nomine dicuntur *id, quod* intereſt.
intereſt. Quoniam tam damnum datum (§. 170.), quam lucrum ceſſans dolo vel culpa noſtra reſarciendum (§. 414.); *ſi ob factum quoddam vel nonfactum doloſum, aut culpoſum tuum alter damnum incurrat, aut lucrum ejus ceſſet, ad id, quod intereſt, teneris.* Præſtando id, quod intereſt, al-

tum impendendum fuiſſet, ut ſuum fieret, ſiquidem fieri nequit (§. 318.). Per ſe autem patet, *ſi rem, quam noſtram fieri poſſe putamus, alteri promittimus, ſi ea noſtra fiet*, promiſſionem eſſe conditionatam (§. 393.), conſequenter *ubi fruſtra data fuerit opera, ut noſtra fiat, promiſſario ad nihil tenemur* (§. 396.).

§. 413.

De rei promiſſæ alienatione.

Cum promiſſa ſint ſervanda (§. 388.), ſervari autem non poſſit promiſſum, ſi res promiſſa alienatur (§. *cit.* & §. 257.); *promiſſor naturaliter obligatus rem promiſſam non alienare.* Quoniam tamen in promiſſione non transfertur dominium rei promiſſæ, ſed ſaltem jus ad eam (§. 335.); *alienatio a promiſſore facta valida eſt* (§. 257.): ſed quia is tibi invito jus ad rem inquiſitum auferre nequit (§. 100.); *tibi competit jus alienationem impediendi, ſi noris, promiſſorem rem promiſſam alienare velle.* Ex adverſo autem patet, *alienationem eſſe invalidam, ſi promiſſor declaraverit, ſibi ademtum eſſe debere jus alienandi;* cum tunc non amplius idem habere intelligatur.

§. 414.

§. 414.

Lucrum dicitur res, quæ bonis noſtris ſuper accedit, iisdem non deminutis, ſeu qua ſimus locupletiores. *Ceſſare* dicitur, ſi, quando id obtinere poteramus, impedimur, quo minus obtineamus. *Lucrum* autem *certum* vocatur, quando certo conſtat nos id obtinere poſſe, ſeu obtenturos eſſe; *incertum* vero in caſu oppoſito. *Lucri* vero *certi quantitas incerta eſſe poteſt.* Patet igitur, *lucrum certum eſſe rem in dominio noſtro extituram*, conſequenter *qui lucrum certum ceſſare facit, is impedit, quo minus res tua fiat, quæ alias fieri poterat*, conſequenter *damnum dat* (§. 269.), atque ideo *reſarcire tenetur* (§. 170.). *De lucro.*

§. 415.

Damnum emergens & lucrum ceſſans communi nomine dicuntur *id, quod intereſt.* Quoniam tam damnum datum (§. 170.), quam lucrum ceſſans dolo vel culpa noſtra reſarciendum (§. 414.); *ſi ob factum quoddam vel nonfactum doloſum, aut culpoſum tuum alter damnum incurrat, aut lucrum ejus ceſſet, ad id, quod intereſt, teneris.* Præſtando id, quod intereſt, al- *De eo, quod intereſt.*

tum impendendum f... ...m, quo per- *in ſiquidem fieri nequi*... etiam dediſſes tem patet, *ſi rem*... dediſti, & con *putamus*, *alt*... efficere debeat *fiet*, prom... ...m habere debe (§. 393)... *...erea minus ha- fuerit*... *vel poterat, quod nihil*... *non ſatisfeciſti, ad id, quod* ...*is*.

§. 416.

De rei promiſſ. alienat.

... ergo *promiſſione non impleta lu-* ... *promiſſarii quoddam ceſſet*, *aut da-* ...*m quoddam emergat*, veluti quando ... promiſſa voluntate, vel culpa tua fit aliena; *ad id, quod intereſt, teneris.*

§. 417.

Mora est dilatio ejus, quod fieri debet, ultra tempus, quo fieri debebat. Unde *in mora eſſe* dicitur, qui quod certo tempore facere poteſt, ac debet, non facit.

Mora eſt dilatio ejus, quod fieri debet, ultra tempus, quo fieri debebat. Unde *in mora eſſe* dicitur, qui quod certo tempore facere poteſt, ac debet, non facit.

§. 418.

De mora imputatione & purgatione.

Impedimentum inevitabile dicitur; ſi in cauſa non es, cur tibi objiciatur, ſeu quod, ne ſeſe offerat, nullo modo efficere potuiſti. Vocatur autem *inſuperabile*, quod oblatum tollere minime potes.

Quod-

Quodſi mora debetur impedimento inevitabili & inſuperabili, ea tibi imputari nequit: ſi autem tale impedimentum non adſit, aut alterutrum ſaltem obtineat, mora imputatur (§. 3.). Quamobrem cum *de mora ſe purgare* dicatur, qui demonſtrat, ſe in mora non eſſe; *de mora ſe purgaturus oſtendere debet, ſe ob impedimentum inevitabile ac inſuperabile facere non potuiſſe, quod facere debebat.*

§. 419.

Quoniam, qui nunc præſtare obligatur, præſtationem differendi jus minime habet, id quod per naturam obligationis patet (§. 37.); *nemo* quoque *in mora eſſe debet*, conſequenter *ſi ex mora damnum quoddam emergat ei, cui ad præſtandum quis obligatus eſt, aut lucrum ejus ceſſet; qui in mora eſt, ad id, quod intereſt, tenetur* (§. 415.). *Intereſſe moræ.*

§. 420.

Si res promiſſa caſu interit, quem nulla tua culpa præceſſit, cum interitus tibi imputari nequeat (§. 17.); *nec promiſſario teneris ad id, quod intereſt, & promiſſio evaneſcit.* Enimvero *ſi dolo vel culpa tua res promiſſa intereat*, cum id tibi imputan- *De re promiſſa intereunte.*

dum ſit (§. 17.); *promiſſario teneris ad id, quod intereſt* (§. 415.). Quamobrem *ſi tibi promittantur res nondum exiſtentes, ſed extituræ*, veluti fructus futuræ æſtatis; *ſi nullas extare caſu contingat, nihil debetur.* Patet etiam inde, promiſſioni rerum futurarum tacitam ſubeſſe conditionem: ſi quæ futura ſint; vel, quod eodem redit, tacitam hanc exceptionem: niſi omnino nullæ extituræ ſint.

§. 421.

De eadem re bis promiſſa.

Si quis eandem rem, quam tibi promiſit, denuo promittat alteri, cum jus ad eandem tibi ex promiſſione acquiſitum auferre nequeat (§. 379. 100.); *promiſſio poſterior non valet, ſed prior ſubſiſtit.* Enimvero cum nihil obſtet, quo minus bis promittas, quod bis præſtari poteſt; *ſi quod bis promittitur, bis præſtari poſſit, promiſſio utraque valet.*

§. 422.

In ſolidum teneri, quid ſit.

In ſolidum teneri dicitur, qui quod pluribus præſtandum eſt, vel a pluribus, totum uni præſtare tenetur, vel ſolus. Id obtinere poteſt, vel ſi quid pluribus conjunctim promittitur, vel ſi plures uni idem promittunt.

§. 423.

§. 423.

De eadem re pluribus conjunctim promiſſa.

Cum a promiſſoris voluntate pendeat, quomodo promittere velit (§. 393.); *ſi quis unam eandemque rem pluribus conjunctim uno actu promittit, in ipſius arbitrio poſitum eſt, num ſingulis in ſolidum teneri velit, an nolit*, conſequenter *dum promittit, quid velit, ſufficienter indicare debet* (§. 318.): *ſi neutrum ſufficienter indicet, libertati ſuæ hoc relictum eſſe voluit* (§. 78.). Enimvero *ſi, qui rem unam pluribus conjunctim promittit, ſingulis in ſolidum tenetur*, cum res nonniſi ſemel debeatur; *ſi uni dedit, ceteris ad nihil tenetur*: quoniam tamen omnibus conjunctim debetur; *qui totam accepit, ceteris pro rata tenetur*. Et quia uni totam dare tenetur; *quilibet eorum, quibus ea conjunctim promiſſa eſt, ceteris inſciis, immo invitis exigere poteſt.*

§. 424.

De duobus vel pluribus reis.

Si duo, vel plures ſimul eandem rem promittant uni, vel pluribus conjunctim, ita ut ſinguli teneri velint in ſolidum, dicuntur *Correi promittendi*; & quatenus eandem rem uni, vel pluribus in ſolidum debent, *Correi debendi*. Similiter ſi pluribus conjunctim promittitur res eadem,

ita ut ſingulis in ſolidum teneatur promiſſor, qui ita ſibi promitti ſtipulati ſunt, *Correi ſtipulandi*; aut ubi hoc modo pluribus conjunctim ultro eadem res promiſſa, vel ex alia cauſa iisdem debetur, hi *Correi credendi* appellantur. Cum res promiſſa nonniſi ſemel debeatur; *ſi correorum debendi unus promisſionem adimplet, vel debitum ſolvit, ceteros correos ab obligatione liberat.* Idem intelligitur de reo promittendi, vel debendi, ſi correorum ſtipulandi unus accipit, quod promiſſum, ob rationem eandem. Immo quia ſinguli correi rem nonniſi ſemel dandam totam dare tenentur (§. 422.); *a correorum quocunque, prouti viſum fuerit, rem totam exigere potes, quo facto ceteri liberantur*, prouti jam vidimus. Cum vero omnes conjunctim debeant rem ſemel dandam; *ſi totam ab uno conſequi non potes, partem reſiduam ab altero exigere licet*, quippe qui non ante liberatur, quam re tota data, (*per demonſtrata*).

§. 425.

Num acceptatio innoteſcere debeat promiſſori, ut promiſſio ſit valida.

Promiſſor promittere poteſt, quacunque lege voluerit (§. 393.), nec ultra voluntatem ipſius jus aliquod acquiri poteſt a promiſſario (§. 317.). Quare *ſi promit-*

mittens abſenti velit, vt valeat promisſio, ſi acceptetur; ſtatim valet, quamprimum acceptata fuit, quamvis acceptatio nondum innotuerit promiſſori: quodſi vero nolit promisſionem valere, niſi quando acceptatam intellexerit, non ante valet, quam acceptatio ipſi innotuerit. Quamobrem *ſi moriatur promiſſor, antequam acceptatio ipſi innotuerit; in caſu priori valet promisſio, in caſu poſteriori non valet.* Ob rationem eandem *acceptatio fieri poteſt poſt mortem promiſſoris, ſi is velit, ut promisſio etiam poſt mortem acceptari posſit, vel etiam quod datur* (§. 314.). Quæritur vero, quid in caſu dubio ſit præſumendum, quando ſcilicet voluntatem ſuam non ſatis declaravit promiſſor. Cum acceptatione promiſſio fiat valida (§. 381.), nulla ſane ratio eſt, cur eam valere demum velit, ubi acceptationem intellexerit, quando eandem facile præſumit: adeſt vero ratio, cur velis, quando de acceptatione non ſine ratione dubitat. Quamobrem *ſi promiſſor acceptationem præſumit, velle intelligitur, ut valeat promisſio quando acceptata fuerit: in caſu oppoſito autem, ſi acceptatam intellexerit.* Quamobrem *promisſio priori modo intelligitur, quæ mere*

liberalis eſt: poſteriori autem modo, quæ oneroſa eſt. Dicitur autem *promiſſio mere liberalis*, ſi promiſſarius nihil viciſſim præſtare debet; *oneroſa* vero in caſu oppoſito.

§. 426.

De miniſtro promittendi & acceptandi

Miniſter dicitur is, per quem voluntatem noſtram alteri ſignificamus. Unde *Miniſter promittendi* vocatur, per quem alteri quid promittimus, vel promiſſionem a nobis factam ſignificamus; & in genere *Miniſter obligationis contrahendæ*, per quem obligationem contrahi volumus ſive ex parte noſtri, ſive ex parte alterius, aut obligatio contrahenda ſignificatur; ac denique *Miniſter acceptandi*, quem noſtro nomine acceptare volumus, aut qui acceptationem factam a nobis ſignificat. Quoniam miniſter non ſuo nomine, nec ſuo jure agit, ſed ejus, a quo miniſter electus eſt; *in voluntate* quoque *ejus, qui miniſterio ipſius utitur, poſitum eſt, quantum juris in miniſtrum conferre velit* (§. 314).

§. 427.

De revocatione promiſſi.

Quoniam absque acceptatione promiſſio non eſt valida (§. 381.); *quamdiu*

accepta-

acceptata non fuit, revocari poteſt. Dicitur autem *promiſſio revocari*, ſi promiſſor declarat, ſe ex promiſſo teneri nolle. Unde patet, *ante acceptationem pœnitere licere.* Liquet porro, *promisſionem revocari poſſe, antequam epiſtola, in qua ea fit, ad promisſarium lata fuerit.* Immo *ſi promisſio eo animo facta, ut non valeat, niſi quando acceptatam intellexeris* (§.425.); *revocari poterit, quamdiu acceptatio non innotuerit.*

§. 428.

De tabellario epiſtolam perferente, in qua promittitur.

Cum tabellarii opera non alio fine utatur promiſſor, quam ut epiſtola ad promiſſarium perferatur, ac ideo perinde ſit, ſive tabellarius ipſe, ſive alius eandem perferat; *ſi tabellario mortuo epiſtolam, in qua fit promiſſio, alius perfert, valide acceptatur: revocari tamen poteſt, quamdiu epiſtola ab alio non fuerit promiſſario reddita.* Jus hoc revocandi cum promiſſori auferretur, quod tamen fieri nequit (§. 74.), ſi acceptatio valeret, epiſtola, qua voluntatem ſuam promiſſario declarare voluit promiſſor, nondum perlata, ſed argumento eius ex relatione alterius cognito; *epiſtola nondum perlata acceptatio fieri nequit, argumento ejus ex relatione alterius cognito.*

Quamobrem *ſi epiſtola intercidat, promiſſio nulla eſt*, conſequenter *ſi promiſſor in animo promittendi perſeveret, renovanda alio quocunque, quo placuerit, modo.*

§. 429.

De miniſtro promiſſionem ſignificante.

Miniſter, qui promiſſionem ſignificare debet, fungitur vice epiſtolæ. *Quodſi* ergo is *moritur, antequam promiſſionem ſignificare potuerit, ea nulla eſt:* & cum revocari poſſit promiſſio, antequam epiſtola reddita fuerit, conſequenter acceptatio fieri nequeat, etiamſi facta revocatione reddatur; *inſcio* quoque *miniſtro promiſſio revocari poteſt* (§. 428.).

§. 430.

De miniſtro alterius nomine promittente.

Enimvero *ſi miniſter tuo nomine promittere debeat*, cum tamdiu jure tuo, quod in ipſum contuliſti, promittat, quamdiu a te revocatum non fuerit; *promiſſio ipſo inſcio revocari nequit*, conſequenter *valida etiam poſt revocationem facta, antequam hæc ipſi innotuerit.* Ceterum cum tuo nomine promittere non poſſit, ſi moriatur; *ipſo mortuo promiſſio nulla.* Et quoniam tamdiu per alium facere potes, quamdiu quid ipſe facere potes; *ſi moriaris antequam tuo nomine miniſter promiſerit,*

rit, promiſſio ab eo poſt mortem tuam facta nulla eſt, utpote nullo jure facta.

§. 431.

Quoniam acceptatio poſt mortem promiſſoris fieri nequit, niſi is expreſſe voluerit, ut poſt mortem promiſſum acceptari poſſit (§. 425. 318.); *ſi promiſſor moriatur, antequam epiſtola ad eum perlata fuerit, vel miniſter eam ſignificaverit, promiſſio acceptari*, conſequenter *valida fieri nequit* (§. 381.). *De morte promiſſoris antequam promiſſio ſignificata.*

§. 432.

Quia perinde eſt, ſive quid per te, ſive per alium facias; *acceptatio per miniſtrum fieri poteſt*, cumque perinde ſit, quomodo animum acceptandi alteri declares, *eadem ſignificari poteſt cum per epiſtolam, tum per miniſtrum.* Quoniam acceptatio præcedere poteſt (§. 319.); *ſi à me petieris, ut tibi quid promittam, promiſſio ſtatim valida*, conſequenter *ſubſiſtit, etiamſi literæ demum poſt mortem meam ad te perferuntur*, utpote ante mortem perfecta. Enimvero cum acceptatio a te facta intelligi nequit, niſi facta promiſſione, hæc autem facta non intelligitur, niſi literis ad te perlatis; *quamdiu literæ ad te perlatæ non fuerint, promiſſio* *De acceptatione in literis, vel per miniſtrum, quæ promiſſionem præcedit.*

miſſio revocari poteſt. Nimirum ſcripta epiſtola promiſſio revocabiliter facta, quæ morte promiſſoris efficitur irrevocabilis. Facile patet, *eadem valere de miniſtro acceptandi*, utpote qui fungitur vice epiſtolæ.

§. 433.

Promiſſio mihi de tibi præſtando facta. *Si quis mihi promittit, ſe tibi quid præſtiturum, & ego accepto, is in me transfert jus ipſum compellendi, ut præſtet, ſi & tu acceptes* (§. 361.). Quoniam vero ſine acceptatione tua tibi jus nullum quæſitum (§. 381.), jus autem in me translatum mihi auferri nequit (§. 100.), idem tamen remittere poſſum (§. 342.); *ante acceptationem tuam promisſio revocari nequit, ego tamen eam remittere poſſum.* Cumque velim, vt valeat promiſſio, *quando tibi eam ſignifico*; tacite ſaltem tibi promitto, ut, ſi acceptes, ego efficere velim, ut promiſſio adimpleatur, conſequenter *acceptatione tua tibi obligor ad efficiendum, ut promisſio impleatur* (§. 380.), *aut jus meum promiſſorem compellendi, ut impleat, tibi cedendum* (§. 338. 342.).

§. 434.

De acceptatione Qui non electus eſt miniſter, ut accepter, cum jus nomine alterius acceptandi non

non habeat, alterius quoque nomine acceptare nequit. *Quodſi ergo te præſente tertio abſenti promitto, nec tu electus es miniſter acceptandi, acceptatio tua nulla eſt, nec ex promiſſione teneor alteri* (§. 381.); *Quodſi velim, ut tu ejus nomine acceptes*; eo ipſo declaro, me acceptationem tuam pro acceptatione alterius habiturum, ſi is velit, conſequenter *promiſſio a me revocari nequit*. Sed quoniam validitas promiſſionis non a tua, ſed ejus voluntate dependet, in cujus perſonam collata; *tu medio tempore eam remittere non potes*, jure nullo ex promiſſo tibi quæſito, quod remittere poſſes. *pro tertio facta.*

§. 435.

Si onus in commodum tertii adjicitur promiſſioni, cum jus nullum ſit tertio, antequam acceptaverit (§. 316.), & onus adjiciatur vel tanquam conditio, vel tanquam modus; quamdiu id a tertio acceptatum non fuit, in tua voluntate poſitum eſt, utrum id remittere velis, nec ne (§. 342.), promiſſione conditionata, vel modali in puram converſa (§. 393. 404.), conſequenter *ante acceptationem a tertio factam onus revocabile.* *Quando onus in commodum tertii adjectum revocabile.*

§. 436.

§. 436.

Si promiſſione invalida ſtare velit promiſſor.

Si promiſſio fuerit invalida, eadem tamen ſtare velit promiſſor, cum a voluntate ipſius dependeat, utrum quid præſtare alteri velit, nec ne (§. 314. 328.), vel etiam promittere (§. 385.); *vel præſtare debet, quod promiſſum eſt, vel nova promiſſione opus eſt, quæ*, quia nova eſt, *alia quacunque lege fieri poteſt, quam anterior fuerat* (§. 393.).

§. 437.

De conventione.

Conventio eſt actus, quo duo vel plures idem decernunt, ſeu in idem agendum, aut non agendum conſentiunt. Quamobrem cum nemo ſeſe alteri perfecte obligare poſſit, niſi promittendo (§. 380.); *conventiones per ſe nullam producunt obligationem, ſed non obligant, niſi quatenus promiſſionem continent.*

§. 438.

De pactis.

Conventio, qua duo vel plures in eandem, vel easdem promiſſiones conſentiunt, *Pactum*, ſive *Pactio* appellatur. Quamobrem cum promiſſa ſint ſervanda (§. 388.); *pacta* quoque *ſervanda ſunt*. Quoniam itaque pacta omnem vim obli-

gandi

gandi a promiſſione habent (§. 380.); *quæ de promisſione demonſtrata ſunt, ad pacta etiam applicanda.*

§. 439.

De pacto expreſſo & tacito.

Pactum expreſſum dicitur, quod perficitur conſenſu expreſſo; *tacitum* vero, quod tacito. Et *pactis expresſis tacite inſunt, quæ ex iis, quæ expreſſe dicuntur, per neceſſariam conſequentiam fluunt* (§. 27.). *Conditio autem per ſe ineſſe* dicitur *pacto, vel promisſioni*, ſi ſine ea præſtatio ejus, quod promiſſum, concipi nequit, veluti ſi dico: dabo tibi ſumtus ad gradum doctoratus obtinendum, & *quæ per ſe pacto vel promisſione ineſt conditio, pro expreſſe adjecta habenda.*

§. 440.

De pacto temporario & æterno.

Pactum temporarium dicitur, cujus duratio ad certum tempus reſtringitur; *æternum* vero, cujus duratio perpetua eſſe debet, hoc eſt, quamdiu exiſtunt perſonæ, quæ ex eodem jus aliquod quæſitum habent. Quoniam *pacta temporaria non minus, quam æterna* ad perſonas paciſcentium reſtringi repugnat; *utraque non perſonalia, ſed realia ſunt* (§. 401.); *temporaria vero non amplius obligant, elapſo tem-*

pore,

nere, ad quod reſtringitur eorum duratio (§. 317.).

§. 441.

De renovatione pacti. *Pactum renovari* dicitur, ſi paciſcentes inter ſe conveniant, quod idem ultra terminum, qui ipſi præfixus fuerat, per certum temporis intervallum adhuc continuari debeat. *Quodſi ergo pactum temporarium termino ad quem veniente non exſpirare debeat* (§. 440.); *renovandum eſt.* Aſt quia non idem pactum continuatur, ſi quoad præſtationes quid immutetur, ſed novum initur; *in renovatione quoad præſtationes nihil immutandum.* Facile autem patet, *a paciſcentium voluntate unice dependere, utrum pactum renovare, an novum facere velint* (§. 393.) Cum paciſcentes in renovatione in continuationem conſentire debeant (§. 437.): tacite vero in eam conſentiat, qui quid ab altero contrahentium pacto temporario finito fieri patitur, quod nonniſi vi ejusdem fieri potuerit (§. 27.); *pactum tacite renovatur, ſi quid ab uno contrahentium pacto finito fiat, quod nonniſi vi ejusdem fieri poterat, altero conſcio, nec contradicente, vel ſi id approbet, veluti accipiendo, quod nonniſi ex pacto dari poterat.* Quoniam vero

no in tacita renovatione non exprimitur tempus, ad quod pactum continuari debeat; *ad tantum tempus renovatum intelligitur, ad quantum duratio in pacto fuerat expreſſa.* Enimvero *ſi initio ſtatim conveniatur, pactum ultra ſuum terminum continuari debere, niſi ſtatuto tempore ſignificetur ab alterutra parte, quod eodem non amplius teneri velit; pactum vigore primæ conventionis ſubſiſtit, donec diſſolvatur* (§. 438.), conſequenter *non renovatur* (*vi §. præc.*).

§. 442.

Quando a pacto diſcedere liceat.

A pacto diſcedere dicitur, qui præſtare id non vult, ad quod præſtandum ex pacto obligatur. Quamobrem cum *præſtationes* ſint *mutuæ*, ſi quid unus alteri præſtet, ac ideo viciſſim alter ipſi quid præſtare debet, conſequenter *præſtationum mutuarum una ſupponat alteram tanquam conditionem poteſtativam* (§. 315.); *ſi unus paciſcentium præſtare nolit, quod debet,* ſeu *a pacto diſcedit*, cum ne tu obligeris ad præſtandum, quod debes (§. 396.), *tibi ab eodem quoque diſcedere licet.* Quoniam tamen alter obligatur ad pactum ſervandum (§. 438.), & inde tibi jus eſt ad ſer-

vandum alterum adigendi, ſi nolit (§. 379.), tibi invito non auferendum (§. 100.); *ſi diſcedere nolis, tibi adhuc integrum eſt, eum vi adigere ad præſtandum id, quod ex pacto debitum.* Aſt quia diſcedendi jus habes, (*per demonſtrata*); *ſi diſcedis, quia alter diſceſſit prior, fidem non fallis* (§. 389.) Et cum jam in arbitrio tuo poſitum ſit, utrum pactum continuare velis, nec ne; *ſi qui prior diſceſſit, pœnitentia ductus id continuare velit, tu id acceptare non teneris.* Quoniam vero ratio, cur a pacto diſcedere licet, ceſſat, *ſi quis fidem prior fefellit in pacto alio; non licet tibi propterea diſcedere ab alio.*

§. 443.

Si, dum a pacto diſceditur, ex eo jam aliquid fuerit præſtitum.

Quodſi alter a pacto diſcedit, ubi eidem jam aliquid præſtiti, cum dolo mihi daretur damnum, ſi ejus jacturam facere tenerer (§. 17. 269.); *a pacto etiam diſcedenti quod datum, aut æſtimatio ejus reſtitui debet* (§. 270.). Ex adverſo autem, *ſi quid alter jam præſtitit mihi, dum a pacto diſcedit,* cum damnum incurrat ſua culpa, nec ego ipſi me obligaverim ad quid præſtandum, niſi totum, quod promiſit, præſtetur; *ego ipſi nihil reſtituere teneor:*

pœnam

[illegible]

[illegible] [illegible], quod [illegible] non sequit, [illegible]
ſi acceptatio valeret, quibus [illegible]
[illegible] ſuam promiſſario [illegible]
promiſſor, nondum perlata, ſed [illegible]
to eius ex relatione alterius [illegible]
ſola nondum perlata acceptatio ſit [illegible]
argumento ejus ex relatione alterius [illegible]

ineſt conſenſui mutuo, quo novum perficitur (§. 438.), per ſe.

§. 445.

De pacto in ſcripturam redigendo. Cum pacta perficiantur mutuo conſenſu (§. 438.); *quamprimum utraque pars conſenſum ſuum declaravit, pactum validum eſt*, conſequenter *naturaliter valet, antequam in ſcripturam redigatur.* Nimirum in ſcripturam redigitur pactum non validitatis, ſed probationis cauſa, ejus nimirum, quod in eodem promiſſum eſt, ſeu de quo conventum eſt. Quoniam vero a voluntate paciſcentium dependet, quandonam conſenſus ipſorum immotus intelligi debeat; inter eos *conveniri poteſt, ne valeat pactum, antequam fuerit in ſcripturam relatum & ſubſcriptum, aut etiam ſigillo munitum.*

§. 446.

De pacto jurato. Quoniam per juramentum te tantummodo obligas ad dicendum verum (§. 368.); *jurato promittens tantummodo probas, te habere animum præſtandi id, quod promittis, & in eo animo te perſeveraturum*, conſequenter *juramentum non novam producit obligationem aliquid præ-*

ſtandi,

ſtandi, ac propterea ſi ad actum non obligatorium accedit, eundem in obligatorium vertere nequit. Quatenus tamen eodem fidem tuam fortius adſtringis (§. 389. 368.); *turpius habetur fidem juratam fallere, quam non juratam.*

§. 447.

Quoniam ex pacto acquiritur jus vi adigendi eum, qui ſervare non vult, ut præſtet id, de quo conventum fuit (§. 438. 379.), violenta vero juris ſui perſecutio bellum eſt (§. 98.); *homini competit jus belli adverſus eum, qui pactum ſervare non vult.* Quodſi pactum quis violat, conſequenter contrarium ejus facit, quod in pacto conventum; jus alterius perfectum ad id ex eodem acquiſitum violat (§. 97.), ac propterea eidem injuriam facit (§. 87.). Quoniam itaque injuria facta juſta cauſa belli eſt (§. 98.); *pactorum violatio juſta belli cauſa eſt.* *De jure belli ex pacto enato.*

CAPUT VIII.

DE USUCAPIONE ET PRAESCRIPTIONE.

§. 448.

Quando res aliena fiat poſſeſſoris.

Qui *rem alienam poſſidet*, eam occupavit (§. 200. 210.). Quamobrem *ſi dominus eam derelinquit, ea ſtatim fit poſſeſſoris* (§. 219.), conſequenter a domino vetere, qui dominus eſſe deſiit (§. 203.), *adverſus poſſeſſorem vindicari amplius nequit* (§. 262.). Patet itaque, in eo caſu dominium non acquiri per poſſeſſionem, ſed modo originario, ſcilicet occupatione (§. 210.).

§. 449.

Præſumtionis in negotiis humanis neceſſitas.

Cum negotia humana exitum habere debeant, & interſit generis humani, ut jura acquiſita & obligationes contractæ ſint certa; *quod in caſu dubio, quando certitudo haberi nequit, præſumitur, id in negotiis humanis contra eum pro vero habetur, contra quem ſit præſumtio.* Sane quando pro vero habetur, quod quis ſufficienter indicat (§. 318.), etſi fieri poſſit eum mentiri (§. 351.), nonne præſumitur, eum verum dicere? Immo ſi jurato credi-

creditur, etſi fieri poſſit, eum pejerare (§. 371.), nonne præſumitur, eum non pejeraſſe? *In promiſſionibus* itaque, conſequenter *in pactis* (§. 438.) *præſumitur veritas dictorum, ſine qua nil valide promitti poterat.*

§. 450.

Inde vero jam ſequitur, *ut, ſi conſtare certo nequit, quando intereat ut conſtaret, num dominus rem ſuam dereliquerit, derelictio tamen præſumitur, quod eam dereliquerit, pro vero habendum ſit* (§. 449.), & per conſequens *res fiat poſſeſſoris* (§. 448.), nimirum non quia poſſidet, ſed quia res poſſeſſa pro re nullius habetur (§. 203.) & ab ipſo occupata (§. 448.). *Dominii acquiſitio ex derelictione præſumta.*

§. 451.

Acquiſitio dominii ex derelictione præſumta dicitur *Uſucapio.* Quando vero in jure civili res uſucapi dicitur per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti: lege civili nonniſi determinatur modus derelictionem præſumendi, qui mere civilis eſt. Sane cum nemo in dubium revocare poſſit ſola poſſeſſione dominium non acquiri (§. 200.), nec tempori eſſe vim poſſeſſionem validam *Uſucapio quid ſit & quænam uſucapi poſſint.*

efficiendi ad dominium acquirendum; *poſſeſſio quantocunque tempore continuata non eſt modus naturalis acquirendi dominium.* Ceterum cum etiam res incorporales dominio ſubjici poſſint (§. 206.); *non minus res incorporales*, conſequenter *etiam jus ad rem* (§. 121. 335.), *quam corporales uſucapi poſſunt.*

§. 452.

De præſcriptione. *Præſcriptio* eſt amisſio juris proprii ex conſenſu præſumto. Quoniam itaque, qui rem dereliquiſſe præſumitur, dominium (§. 203.) & per conſequens jus vindicandi amiſiſſe præſumendus (§. 262.); *ſi uſucapitur, dominium & jus vindicandi præſcribitur ei, qui fuerat dominus.* Equidem hodie præſcriptio & uſucapio promiſcue uſurpantur: conſultius tamen eſt, ut a ſe invicem diſtinguantur in jure naturæ, præſertim cum diſtinctio etiam faciat ad intimius perſpiciendum Jus Romanum. Ceterum *præſcriptionem eſſe juris naturalis*, per rationem eandem patet, ob quam uſucapionem huic juri vindicavimus (§. 449. & *ſeqq.*). Nec minus manifeſtum eſt, *qui alteri præſcribit jus ad id, ad quod præſtandum ipſi obligatus erat, eum ab obligatione ſua liberari.*

§. 453.

§. 453.

Notandum vero hic eſt, cum præſumtio denotet collectionem probabilem rei dubiæ in caſu ſingulari (§. 27.); ac ideo, *quod præſumitur, falſum eſſe poſſit; id pro vero tantum haberi, donec contrarium fuerit probatum.* Et quia nemo non probabilius agnoſcit, id futurum, quod plerumque fit, quam quod rarius, niſi rationes peculiares in contrarium proſtent; ideo *quod plerumque fit, id præſumitur, non vero quod rarius, ubi nullæ peculiares rationes proſtant.* Dividitur autem præſumtio in abſolutam & conditionalem. *Præſumtio abſoluta* eſt, qua, quod præſumitur, id pro vero haberi lex jubet; aſt *conditionalis*, qua, quod præſumitur, tamdiu pro vero habendum, donec contrarium probetur. Præſumtio abſoluta coincidit cum ea, quæ ab interpretibus Juris civilis *Præſumtio juris & de jure* vocatur; conditionalis vero cum ea, quæ ab iisdem *Præſumtio juris* appellatur. Addunt equidem illi tertiam ſpeciem, quam *præſumtionem hominis* vocant, quæ fit ab homine, veluti a judice, ubi lex tale quid præſumi non ſtatuit. Cum *in Jure naturæ* probentur præſumtiones omnes ra-

De præſumtione.

tioni conſentaneæ; *præſumtio juris & præſumtio hominis differunt.* In eodem autem jure fundata eſt differentia inter præſumtionem juris & juris & de jure, nimirum ut aliquid, quod præſumitur, vel tamdiu pro vero habeatur, donec contrarium probetur, vel ut abſolute pro vero habeatur, qualis eſt præſumtio veritatis dictorum ab eo, qui ad dicendum verum obligatur; in promiſſis (§. 449.).

§. 454.

De tituli diviſione. *Titulus juſtus* eſt, qui infert nudam poſſibilitatem juris acquiſiti, veluti dominii, non vero ipſam actualem acquiſitionem, ut ſi quis rem emit, cum etiam a non-domino emere potuerit. Unde *Titulum juſtum habere* dicitur poſſeſſor, qui poſſeſſionem acquiſivit iſtiusmodi facto, quo dominium a domino transferri poſſe lex declarat. Factum hoc ſi fuerit verum, *Titulus verus* dicitur; ſi putas eſſe verum, cum non ſit, veluti ſi putas, rem tibi donatam eſſe, quæ non eſt, *Titulus putativus*; ſi vero factum quidem fuerit verum, in eo autem erres, quod tali facto jus tale acquiri poſſit, veluti rei amiſſæ inventione dominium, *Titulus falſus.*

ſus. Hinc apparet, *titulum juſtum eſſe ſpeciem quandam tituli inter verum & falſum intermediam.* Habet nimirum aliquam tituli veri partem, quatenus factum quidem verum eſt, veluti quod rem emeris; nondum tamen conſtat, an reliqua adſint requiſita ad dominium transferendum, veluti quod emeris a domino. Ceterum titulus quoque dividitur *in lucrativum & oneroſum* quatenus lex, quæ declarat, te facto tuo acquirere aliquod jus, ad nihil viciſſim te obligat, vel ad quid viciſſim te obligat, vel ad quid viciſſim præſtandum.

§. 455.

Cum, quod ordinarium eſt, præſumatur (§. 453.); *quilibet poſſeſſor præſumitur dominus rei, niſi proſtent rationes probabiles in contrarium, tantoque magis, ſi conſtet, eum juſtum titulum habere* (§. 454.). Hinc porro liquet, *qui rem a domino præſumto, conſequenter a poſſeſſore quocunque, cujus dominium cur ſit ſuſpectum, nullæ rationes probabiles proſtant, juſto titulo accepit, eum bona fide poſſidere* (§. 201.). *Quomodo poſſeſſio b. f. acquiratur.*

§. 456.

§. 456.

De poſſeſſione juſta & injuſta. Dicitur autem *Poſſeſſio juſta*, quæ & titulo juſto, & bona fide conſtat; ſi alterutrum deficit, *injuſta*. Exemplum in caſu poſteriori eſt, ſi noſti, te rem emiſſe a non-domino, vel ſi putas, rem amiſſam, quam inveniſti, eſſe tuam.

§. 457.

De certitudine dominiorum promovenda. Quoniam damnum omne cum a nobis, tum ab aliis avertere debemus (§. 269.); *nemo negligens*, conſequenter *quilibet diligens eſſe debet* (§. 21.) *in inquirendo in res ſuas, quæ forſan in alterius poteſtatem venerunt, nec non in jura ſibi competentia, ſibique cavere, ne inter res, quas poſſidet, reperiantur, quæ ſunt alterius*, conſequenter *operam dare, ut dominium earum rerum, quas poſſidet, ſibi ſit certum, & ne dominia aliorum maneant in incerto.* Quamobrem *lex naturæ hominibus* quoque *jus dat ad ea, ſine quibus dominiorum certitudo obtineri nequit* (§. 46.). Inde autem ſimul intelligitur, *ſi quis novit rem ſuam ab alio poſſideri, nec eam derelinquere vult, eum tacere non debere.*

§. 458.

§. 458.

Quoniam, *qui ſcit rem eſſe ſuam, eâ tamen facit, quæ facere non poterat, ſi eam ſuam eſſe vellet*, veluti ſi cum poſſeſſore de eadem contrahit tanquam de re aliena, cum ex hoc facto colligatur, quod eam ſuam eſſe nolit, ſeu tuam eſſe velit; *eam dereliquiſſe præſumitur* (§. 27. 203.). *Derelictionis ex facto poſitivo præſumtio.*

§. 459.

Si quis tacet, quando loqui poterat & debebat, cum non alio fine hoc facere videatur, quam quod idem velit, quod vult alter, vel ceteri volunt, qui animi ſui ſententiam ſufficienter ſignificant; *is conſentire præſumitur* (§. 27.). Atque ideo patet, *ſilentium, ex quo præſumitur conſenſus, eſſe debere ſcientis ac volentis.* *De conſenſu ex ſilentio præſumtio.*

§. 460.

Quamobrem cum tacere non debeat, qui novit, rem ſuam ab alio poſſideri, nec eam derelinquere vult (§. 457.); *qui ſcit rem ſuam ab alio poſſideri, nec multo tempore contradicit, cum ratio nulla manifeſta appareat, cur ſilendum, is eam dereliquiſſe præſumitur* (§. 459.). *Præſumtio derelictionis rei ex ſilentio.*

§. 461.

§. 461.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam vero in inquirendo in res ſuas, quæ forſan in alterius poteſtatem venerunt, quilibet diligens eſſe debet (§. 457.), & homines rerum ſuarum amantes eſſe conſtat; *ſi quis multo tempore rem alienam poſſidet, dominus noſſe præſumitur, quod eam poſſideat, niſi manifeſtæ rationes in contrarium proſtent, vel ſi res mobilis fuerit, deſperare quod ad notitiam ſuam ſit perventurum, quinam poſſideat,* conſequenter *ex ſilentio diuturno rei derelictio præſumitur, niſi manifeſtæ proſtent in contrarium rationes* (§. 460.).

§. 462.

Qualis iſta præſumtio ſit.

Cum dominia rerum ſemper manerent in incerto, niſi præſumtio iſta admittatur, quod per anteriora ſatis manifeſtum eſt; *præſumtio derelictionis rei adverſus negligentem in inquirendo in res ſuas abſoluta eſt, ſeu juris & de jure* (§. 453.)

§. 463.

Uſucapio & præſcriptio cujusnam juris.

Hinc porro conficitur, *uſucapionem & præſcriptionem eſſe juris naturalis* (§. 451. 452.). Juris nimirum civilis eſt, quod præſumtio derelictionis reſtringatur ad certum tempus.

§. 464.

§. 464.

Quoniam vero, qui mala fide poſſidet, rem dominio reſtituere tenetur (§. 201. 261.), conſequenter reſtituturus ſcire poteſt, utrum dominus eam ſuam eſſe velit, an nolit cum derelictionis præſumtioni locus non ſit (§. 203. 27.); *mala fides uſucapioni & præſcriptioni ſemper obſtat*, conſequenter *ad uſucapionem & præſcriptionem toto tempore poſſeſſionis bona fides requiritur.* *De bona fide ad præſcriptionem requiſita.*

CAPUT IX.

DE ACTIBUS MERE BENEFICIS IN PRAESENS ABSOLUTIS.

§. 465.

Omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo conſiſtunt, quod per ſe patet. Dicuntur autem *Actus* iſti *ſimplices*, qui reſolvi nequeunt in plures, quorum unus absque altero, vel ceteris eſſe poteſt: aſt *compoſiti*, qui in plures reſolvi poſſunt, quorum unusquisque per ſe ſubſiſtere poteſt. *De actu ſimplici & compoſito.*

§. 466.

§. 461.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam vero in inquirendo in res ſuas, quæ forſan in alterius poteſtatem venerunt, quilibet diligens eſſe debet (§. 457.), & homines rerum ſuarum amantes eſſe conſtat; *ſi quis multo tempore rem alienam poſſidet, dominus noſſe præſumitur, quod eam poſſideat, niſi manifeſtæ rationes in contrarium proſtent, vel ſi res mobilis fuerit, deſperare quod ad notitiam ſuam ſit perventurum, quinam poſſideat,* conſequenter *ex ſilentio diuturno rei derelictio præſumitur, niſi manifeſtæ proſtent in contrarium rationes* (§. 460.).

§. 462.

Qualis iſta præſumtio ſit.

Cum dominia rerum ſemper manerent in incerto, niſi præſumtio iſta admittatur, quod per anteriora ſatis manifeſtum eſt; *præſumtio derelictionis rei adverſus negligentem in inquirendo in res ſuas abſoluta eſt, ſeu juris & de jure* (§. 453.)

§. 463.

Uſucapio & præſcriptio cujusnam juris.

Hinc porro conficitur, *uſucapionem & præſcriptionem eſſe juris naturalis* (§. 451. 452.). Juris nimirum civilis eſt, quod præſumtio derelictionis reſtringatur ad certum tempus.

§. 464.

§. 464.

Quoniam vero, qui mala fide poſſidet, rem dominio reſtituere tenetur (§. 201. 261.), conſequenter reſtiturus ſcire poteſt, utrum dominus eam ſuam eſſe velit, an nolit cum derelictionis præſumtioni locus non ſit (§. 203. 27.); *mala fides uſucapioni & præſcriptioni ſemper obſtat*, conſequenter *ad uſucapionem & præſcriptionem toto tempore poſſeſſionis bona fides requiritur.* *De bona fide ad præſcriptionem requiſita.*

CAPUT IX.

DE ACTIBUS MERE BENEFICIS IN PRAESENS ABSOLUTIS.

§. 465.

Omnes actus aliis utiles vel in dando, vel in faciendo conſiſtunt, quod per ſe patet. Dicuntur autem *Actus* iſti *ſimplices*, qui reſolvi nequeunt in plures, quorum unus absque altero, vel ceteris eſſe poteſt: at *compoſiti*, qui in plures reſolvi poſſunt, quorum unusquisque per ſe ſubſiſtere poteſt. *De actu ſimplici & compoſito.*

§. 466.

§. 466.

Actus beneficus quinam & quotuplex.

Vocatur autem *Actus beneficus*, ex quo unus tantummodo utilitatem percipit, alter vero nihil viciſſim accipit; isque *mere beneficus*, cui nulla adhæret obligatio perfecta; *obligatorius* autem, cui obligatio perfecta adhæret.

§. 467.

Actus permutatorii quinam & quotuplices

Actus permutatorius dicitur, quo utraque pars ad aliquid dandum, vel faciendum adſtringitur. *In actibus* itaque *permutatoriis res & facta invicem permutantur*, nimirum res cum rebus, res cum factis & facta cum factis. Eſt autem *actus* permutatorius vel *diremtorius*, qui ſeparatam utriusque partis utilitatem reſpicit, peculiaribus præſtationibus obtinendam; *quo adeo adimpleto nihil negotii inter contrahentes amplius reliquum eſt*; vel *communicatorius*, in quo per præſtationes communes intenditur communis quædam utilitas.

§. 468.

Differentia actuum diremtoriorum.

Cum in actibus permutatoriis, conſequenter etiam in diremtoriis permutetur vel res cum re, vel res cum facto, vel factum cum facto, & in hisce ſpectetur ſepara-

paratim utriusque partis utilitas (§. 467.); *in actibus diremtoriis vel do ut des, vel do ut facias, vel facio ut facias.* Nimirum facio ut des per ſe nullam facit differentiam ab actu do ut facias. Quoniam vero dari poſſunt tam res incorporales quam corporales; uſus quoque tam nudus, quam cum fructu conjunctus dari poteſt; cumque pecunia fungatur vice omnium rerum, vi ſuo loco demonſtrandorum, pecunia quoque.

§. 469.

Quoniam *facta & res inter ſe communicare dicuntur*, qui eadem conferunt ad communem quandam utilitatem; *in actibus communicatoriis vel facta, vel res ſive pecunia, vel inde res ſive pecunia, inde facta communicantur.* *Differentia actuum communicatoriorum.*

§. 470.

Actus mere beneficus, qui in præſens abſolvitur, ſeu quo ſtatim do alteri, vel facio, dicitur *Beneficium*: aſt qui in futurum prominet, ſeu quo me ad dandum vel faciendum alteri obligo, promiſſio liberalis eſt (§. 425.), ſeu beneficii promiſſio. Quamobrem cum *gratis dare vel facere* dicatur, qui pro eo, quod dat, vel facit *Beneficium, Benefactor & Beneficiarius.*

(*Wolffii Inſtit. J & G.*) Q nihil

nihil viciſſim recipit: *beneficia dantur gratis:* & quia *gratuitum* dicitur, quod gratis præſtatur; *actus mere benefici gratuiti ſunt.* Qui beneficium dat, *Benefactor*; qui accipit, *Beneficiarius* appellatur.

§. 471.

Beneficiorum materia. Actus noſtri non intelliguntur aliis utiles, niſi quatenus ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ quid conferunt, aut malum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ avertunt, vel auferunt. Quamobrem *actus omnis, quo ad bonum quoddam animi, vel corporis, aut fortunæ alterius gratis quid conferimus, aut malum quoddam avertimus, vel depellimus, beneficium eſt* (§. 470.).

§. 472.

Qui beneficia dare debeat, quinam mereatur. Quoniam homo quilibet alium quemcunque ope ipſius indigentem juvare debet, ut conſequatur animi, corporis ac fortunæ bona, quantum in poteſtate ſua eſt, & cavere ne alii in mala ipſis oppoſita incidant (§. 134.); *homines ad beneficia mutua ſibi invicem naturaliter obligantur, quantum in poteſtate eſt, & beneficium merentur, qui eodem indigent, aut ipſi acquirere, aut facere nequeunt, quæ dat, aut facit benefactor* (§. 471.).

§. 473.

§. 473.

Cum *introductis dominiis* homines ſibi invicem obligentur ad dandum, vel faciendum, prouti unusquisque re vel opera alterius indiget (§. 329.); conſequenter quantum ego tibi obligor, tantum quoque tu mihi obligeris; *nemo alteri gratis dare, vel facere tenetur, ſi is viciſſim dare, vel facere poſſit.* Et quia a domini voluntate dependet, num & quomodo dare (§. 314.), vel facere velit (§. 225.); *a voluntate benefactoris dependet, num beneficium dare velit* (§. 470.), *nec ad dandum beneficium quis compelli poteſt.* Quodſi gratis non des, vel facias, dandum eſt ut det alter, dandum ut faciat, vel faciendum ut faciat. Atque hinc patet, *actus permutatorios diremtorios naturaliter licitos eſſe* (§. 467. 468.). Quodſi vero nil gratis [illegible], *in actibus permutatoriis diremtoriis quantum unus præſtat alteri, tantundem hic viciſſim ipſi præſtare tenetur.* *Quando beneficia non danda.*

§. 474.

Quoniam homines ad mutua beneficia ſibi invicem obligantur (§. 472.), & beneficium ab altero acceptum motivum eſt eidem viciſſim benefaciendi (§. 73.); *De animo grato & ingratitudine.*

beneficiarius obligatur ad benefaciendum benefactori, quia benefecit, natura (§. 35.), conſequenter *ſi actu non poſſit, ſaltem habere debet animum benefaciendi* (§. 37.). Quamobrem cum *beneficium reddere* dicatur, qui alteri beneficium præſtat, quia accepit; *gratus* vero *animus*, qui ad beneficium reddendum diſpoſitus eſt; *beneficiarius gratum erga benefactorem animum habere debet*, & quoniam *gratias agere* dicitur, qui gratum animum verbis, vel factis teſtatur, *gratias eidem agere*. Enimvero cum *ingratus* ſit, qui animum gratum non habet, conſequenter nec verbis, multo minus factis eundum declarat, immo contrarium prorſus facit; *ingratitudo lege naturali prohibita* (§. 51.).

§. 475.

De donatione. Datio gratuita *Donatio* appellatur; quod vero gratis datur, *Donum*, ſive *munus*. Qui donum dat, *Donans*, vel *Donator*, qui accipit, *Donatarius* appellatur. Cum in donatione transferatur dominium ejus, quod datur (§. 258.); *ad donationem requiritur acceptatio* (§. 316.), *& a donatoris voluntate dependet, num & quomodo, aut qua lege donare velit* (§. 314.),

neque

… *abere debet cauſam ex-* … Patet vero, *quæ de da-* … *a ſunt, ea quoque ad dona-* … *nda eſſe,* conſequenter *etiam* … *omiſſione demonſtrata.*

§. 476.

De gratitudine donatarii.

… um donatio beneficium ſit (§. 470. 47….); *donatarius ad gratias agendum Donatori & ad gratum animum obligatur* (§. 474.): quoniam tamen id ſaltem officii eſt, cum ad idem donator ſibi non obligaverit perfecte donatarium (§. 380.); *donatio* quoque *naturaliter ob ingratitudinem revocari nequit.*

§. 477.

De jure donandi interno.

Quoniam dominus re ſua aliter uti non debet, quam officia exigunt (§. 202.); *cum* quoque *donator facere debet juris donandi uſum, quem officia exigunt*; id quod tamen in validitate donationis non attendendum (§. 475.).

§. 478.

De pactis donationi adjectis.

Cum donator lege quacunque donare poſſit, prouti ſcilicet ipſi viſum fuerit (§. 475.); *donationi* quoque *pactum quodcunque licitum adjicere poteſt*, veluti *pactum*

non alienandi rem dono datam, pactum de revocanda donatione, item de jure ad præſtationem quandam donatarium, vel ejus ſucceſſorem compellendi. Atque hæc *pacta donationi adjecta a donatario ſervanda* (§. 438.) Ceterum hinc liquet, *donationem* quoque *fieri poſſe ea lege, ut donator ſibi reſervet uſumfructum*, conſequenter, *tum rem donatam manere debere in poteſtate donatoris* (§. 200.).

§. 479.

De donatione mortis cauſa. Si donator donat ideo, quia moriturus eſt, conſequenter vel cum expreſſa vel cum tacita reſervatione donationem ante mortem revocandi, ſiquidem viſum fuerit, *Donatio mortis cauſa* dicitur. Cum nos aliquando morituros certum ſit, etſi incerta ſit dies mortis; *mortis cauſa donare poteſt non modo, qui infirma utitur valetudine, aut is, cui periculum mortis imminere videtur, verum etiam qui integra adhuc valetudine utitur.* Patet autem, *donationem mortis cauſa morte demum fieri irrevocabilem, & ſi quid mortis cauſa donatum a donatore alienetur, donationem ipſo facto revocari.*

§. 480.

§. 480.

Opponitur donationi mortis cauſa *Donatio inter vivos*; quæ etiam ſimpliciter *Donatio* dicitur, quia irrevocabiliter donatur. *Donatio inter vivos.*

§. 481.

Cum donatio inter vivos ſtatim ſit valida (§. 480.), donatio autem mortis cauſa ante mortem donatoris revocabilis non ſubſiſtat, antequam mortuus fuerit donator, nec ab eo revocata (§. 479.); *ſi donatarius præmoriatur, donatio mortis cauſa non ſubſiſtit, ſubſiſtit tamen donatio inter vivos, etſi res nondum tradita fuerit.* *De donatario præmoriente.*

§. 482.

Donatio remuneratoria dicitur, quæ ſit ob bene merita a donatario in donantem profecta, vel beneficia ab eo in hunc collata. Dicitur autem *bene mereri* de aliquo, qui operam dat, ut ei quocunque modo proſit, vel agit, quod ad utilitatem vel jucunditatem facit. *Ad donationes remuneratorias, ſi in poteſtate ſint, naturaliter obligamur*, cum eædem grato animo fiant (§. 474.), præſertim *ſi mortis cauſa fiunt* (§. 479.), atque *hæc non revocanda, niſi quando re donata indiges ad ſublevandam* *De donatione remuneratoria.*

dam vitæ tuæ ac tuorum neceſſitatem, utut in eo ſtandum ſit voluntate tua (§. 479.).

§. 483.

De donatione reciproca.

Donatio reciproca dicitur, quæ fit ſub hac conditione, ut tu mihi viciſſim rem aliam dones. *Æquipollet* itaque *donationi ſub onere factæ* (§. 409.). Cum vero donatio utraque ſit datio gratuita (§. 475.); *in donatione reciproca nulla ſit rerum æſtimatio.*

§. 484.

Mortis cauſa capio.

Mortis cauſa capio dicitur acquiſitio rei intuitu mortis alienæ, ſed non ex bonis defuncti: ſit ita quod *Julianus* JCtus l. 15. ff. *de mort. c. donat. & cap.* vocabulum in genere ſumat, ut etiam comprehendat donationem mortis cauſa. Quamobrem *mortis cauſa capio eſt, ſi quid tibi dono intuitu mortis alterius*, veluti ſi tibi dono decem aureos, quod mihi nuncias mortem agnati mei, qui me hæredem inſtituit, vel inimici mei, qui nocere potuit: item *ſi tibi promitto rem quandam ex hæreditate acquiſita*, cum, adita hæreditate, bona, quæ fuerunt defuncti, jam ſint mea; *illius acquiſitio mortis cauſa capio eſt.*

§. 485.

§. 485.

Sicuti in genere *ſuperfluum* dicitur id, ſine quo finis, cujus gratia eſt, obtineri poteſt; ita reſpectu rerum, quas habemus, *ſuperfluum* vocatur, quod ultra eas res habemus, quæ ad vitæ neceſſitatem, utilitatem, jucunditatem & decorem ſufficiunt. *Superfluum quid ſit.*

§. 486.

Patrimonium, quod ſuperfluum continet, *Divitiarum* fert nomen. *Pro eo igitur, quod ſuperfluum eſt in patrimonio, gradus divitiarum major, vel minor eſt, & divitiæ æſtimandæ ſunt ex qualitate & conditione perſonæ.* Hinc *Dives* appellatur, cujus patrimonium ſuperfluum continet; *Opulentus* vero, cui magnæ ſunt divitiæ, ſeu qui omnium rerum affluentia abundat. *Dives* igitur *plus habet, quam quæ ad vitam commode, jucunde ac decore transigendam ſufficiunt* (§. 485.). Pro patrimonio, quod ultra id non continet, quod vitæ neceſſitati, commoditati, jucunditati & decori ſufficit, in egeſtate ſermonis Latini de qua conqueſti ſunt *Lucretius* lib. 1. v. 31. & *Plinius* lib. 4. epiſt. 17. vocabulum commodum ad deſignandum medium *De divitiis.*

dium ſtatum inter divitias & paupertatem reperire non potuit. Sermone patrio **das Auskommen** dicimus & quatenus diverſi dantur gradus reſpectu commoditatis, jucunditatis & decori, inter **nöthiges Auskommen und gutes und reichliches Auskommen** diſtinguimus.

§. 487.

De paupertate, egeſtate & mendicitate.

Ex adverſo *Pauperem* vocamus, cujus patrimonium nonniſi res neceſſarias continet; *Egenum* vero in cujus patrimonio res etiam neceſſariæ deficiunt. Quodſi quis tanta rerum inopia laboret, ut deſint ea, quæ extrema vitæ neceſſitas exigit, *Mendicus* eſt; quæ ſi ſit temporaria, veluti ſi quis ægrotet, aut occaſio labore ſuo aliquid acquirendi deficiat, *mendicitas temporaria* eſt.

§. 488.

De eleemoſyna, & cuinam ea danda.

Quod datur ad ſublevandum extremam vitæ neceſſitatem, *Eleemoſyna* dicitur; & *mendicare*, qui eleemoſynam petit. *Danda* igitur *eleemoſyna ad mendicitatem redactis* (§. 487.). Et quoniam alteri præſtare non obligamur ea, in quibus ope noſtra non indiget (§. 44.); *mendicare non licet niſi iis, qui labore ſuo tan-*

tum

tum acquirere minime poſſunt, quantum ad vitæ neceſſitatem ſufficit, ſive defectu virium, ſive occaſionis laborandi, atque his danda eleemoſyna. Ne vero deneges eleemoſynam eadem indigenti; *in caſu dubio judicium de mendicitate relinquendum eſt mendicanti.*

§. 489.

Quoniam eleemoſynæ dantur ad ſublevandam extremam vitæ neceſſitatem, nec eas petere licet, niſi hujus cauſa (§. 488.); *non plus mendicare licet, quam quantum ad vitæ neceſſitatem ſublevandam ſufficit, & eleemoſynis abutitur, qui eas impendit ad vitæ commoditatem, vel jucunditatem.* Quoniam *ſi quis mendico ultro plus dat, quam quantum ad vitæ neceſſitatem ſublevandam ſufficit*, eidem quid donat (§. 475.), a donatoris autem voluntate dependet, num donare velit (§. *cit.*); *quin mendico id accipere liceat, dubitandum non eſt.* Et quia *mendicus* dominium in eleemoſyna habet (§. 258.); *ſi eleemoſynis abutitur, id ipſius conſcientiæ relinquendum* (§. 202.).

Quantum mendicare liceat & quomodo eleemoſynis utendum.

§. 490.

Cum introductione dominiorum nemini penitus auferri potuerit uſus rerum neceſ-

De danda eleemoſyna

neceſſarius (§. 304.); *qui eleemoſynam dare poſſunt, pro modo facultatum ſuarum dare obligantur.* Quamobrem non modo *divites ad dandam eleemoſynam, & opulenti ad pluribus & largiorem dandam obligatur* (§. 486.); verum etiam *ſi pauperi non tanta ſit penuria rerum, quin etiam neceſſariis ſine neglectu officii erga ſeipſum & ſuos detrahere quid poſſit, is ad dandum eleemoſynam modicam obligatur;* immo *ſi mendicus plus mendicando acquiſivit, quam quæ ad præſentem vitæ necesſitatem ſufficiunt, & videat alium iis carentem, eleemoſynam quandam eidem dare decet.* Et quoniam introductis dominiis, quæ gratis facis ad ſublevandam extremam vitæ neceſſitatem aliorum, ea eleemoſynis æquivalent (§. 327. 488.); *pauperes* etiam, *egeni, immo mendici, quæ ad ſublevandam vitæ neceſſitatem facere aliis poſſunt, gratis facere debent.* Enimvero *qui ipſe non habet, niſi quod ad tollerandam vitæ neceſſitatem ſufficit, ad dandam eleemoſynam non obligatur* (§. 133.). Et quia eleemoſyna beneficium quoddam eſt (§. 470. 488.), ad beneficium vero dandum nemo compelli poteſt (§. 473.); *ad eleemoſynam* quoque *dandam mendicus neminem compellere pot-*

eſt.

eſt, conſequenter *ſi petenti, immo precibus inſtanti denegetur, id ferendum, & ab aliis eleemoſyna petenda.*

§. 491.

Cum aliis, qui ope noſtra indigent, opem ferre debeamus, quantum poſſumus (§. 44.), & lex naturæ nobis det jus ad eos actus, ſine quibus obligationi noſtræ ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *eleemoſynam quoque petere licet ad ſublevandam aliorum vitæ neceſſitatem extremam*: quo tamen non obſtante, *qui eleemoſynam pro aliis colligit, non liberatur ab obligatione dandi eleemoſynam de propriis* (§. 42.). *De eleemoſynis pro aliis colligendis.*

§. 492.

Miſer dicitur, qui multa, vel magna experitur mala, præſertim corporis ac fortunæ. *Egeni* igitur & *mendici miſeri ſunt* (§. 487.). *Miſericors* autem appellatur, cui alterius miſeria motivum eſt eum a malis, quibus affligitur, gratis liberandi, aut ſaltem ea tollerabiliora efficiendi, quantum in poteſtate eſt. Quamobrem cum cavere debeamus, ne alii incidant in mala animi, corporis ac fortunæ, quantum poſſumus (§. 134.), conſequenter etiam curæ habere, ut ab iis liberentur, aut ea ſaltem tollerabiliora efficiantur; *miſericordes eſſe debemus.* *De miſericordia.*

CAP.

CAPUT X.

DE PRETIO RERUM ET PECUNIA.

§. 493.

Pretium rerum & operum quid ſit & ejus neceſſitas.

Si tibi do rem A & tu mihi tantundem dare debes, veluti B, neceſſe eſt, ut quantitas ipſius B determinetur ex A, ſine tertio homogeneo aſſumto: quæ relatio ipſius A ad B a Mathematicis *Ratio* dici ſolet. *Quando* igitur *nil gratis dandum, vel faciendum eſt, neceſſe eſt, ut tam rerum corporalium & incorporalium, quam operarum ad ſe invicem & rerum ad operas definiatur ratio*, qualem cum non habeant a natura, utpote *heterogenea*, quorum ſcilicet unum aliquoties ſumtum alteri æquale fieri, aut id ſuperare nequit, *ea arbitrio hominum determinanda.* Hoc igitur ut fieri poſſit, *rebus attribuenda eſt aliqua quantitas, ſecundum quam una ad alteram comparari poteſt.* Ficta hæc quantitas, quam *Puffendorfius* vocat *moralem*, in oppoſitione ad *phyſicam*, quæ rebus ineſt, vel operis ineſſe intelligitur, rebus ac operis arbitrio hominum tributa, ut earum ad ſe invicem ratio definiri poſ-

poſſit, *Pretium rerum & operarum* dicitur, idque cum addito *vulgare.*

§. 494.

Enimvero ut rerum & operarum diverſarum, numero multiplicato, præſertim cum in actibus permutatoriis non facile quilibet opus habeat re, vel opera alterius, quam viciſſim dare, vel præſtare poteſt, quantitatem iſtam rebus aſſignare quanto commodius & ad communem omnium utilitatem metiri liceret, aſſumenda erat quantitas quædam determinata phyſica rei cujusdam corporalis, qua illam metiri daretur. Et res iſta corporalis, cujus determinata quædam quantitas ſumitur pro menſura communi pretii rerum quarumvis, corporalium & incorporalium & operarum, *Pecunia* vocatur: quæ ideo etiam definiri poteſt, quod ſit menſura communis pretii rerum & operarum. Hinc *pretia rerum & operarum ſunt pecuniæ proportionalia, ita ut pecunia dupla definiat duplum pretium rerum & operarum*, ac ita porro. Et propterea *pecunia pro re & opera qualibet dari*, ac *pro pecunia res & operæ quælibet ab alio comparari poſſunt.* Atque ſic in actibus per-

Quid ſit pecunia & ejus uſus.

permutatoriis pecunia fungitur vice rerum & operarum.

§. 495.

De pretio eminente. *Pretium* rei vel operæ cujusdam per quantitatem pecuniæ determinatum dicitur *eminens*. Cum pretium eminens ſuccedat in locum vulgaris (§. 493. 494.); *pretia rerum vulgaria ſunt ut eminentia, & contra*, veluti ſi unius modii avenæ pretium ſint octo groſſi, pretium autem unius modii hordei duodecim, ratio pretiorum eminentium eſt ut 8 ad 12, ſeu ut 2 ad 3; eadem vero eſt ratio pretiorum vulgarium, cum in permutatione avenæ & hordei unus modius avenæ æquiparatur duabus tertiis unius modii hordei. Patet etiam, *pretia tam vulgaria, quam eminentia rerum & operarum ejusdem ſpeciei quantitati earum phyſicæ proportionalia eſſe.*

§. 496.

De quantitate phyſica. Quantitas vero phyſica pro diverſitate rerum corporalium determinatur certa menſura, prouti communi experientia conſtat; quantitas vero incorporalium æſtimatur ex utilitate, quæ inde percipitur, veluti jus aucupandi aves in certo diſtri-

diſtrictu ex numero avium uno anno capiendarum, demto operarum pretio una cum impenſis ceteris; quantitas denique operarum æſtimatur vel tempore, quo durarunt, vel quantitate effectus, qui iisdem productus.

§. 497.

Diſtinguimus autem pretium primitivum a derivativo. Nimirum *Pretium primitivum* nobis eſt pretium quantitatis physicæ rei vel operæ cujuscunque menſura certa definitæ per certam pecuniæ quantitatem determinatum, quod inſtar menſuræ in ſuo genere ſumitur. *Derivativum* vero, quod proportionaliter reſpondet quantitati ejusdem majori, vel minori. *De pretio primitivo & derivativo.*

§. 498.

Cum nemo alteri gratis dare teneatur, ſi is viciſſim dare, vel facere poteſt (§. 473.), pro pecunia autem res ac operæ quæcunque comparari poſſint (§. 494.); *pretia rerum & operarum primitiva ita determinanda ſunt, ne cuiquam laborare volenti deſint res neceſſariæ* (§. 121.), ac ideo *pretia rerum neceſſariarum ita determinanda ſunt, ut eædem vilis operæ pretio comparari* *De pretio rerum determinando.*

rari poſſint, & quo major eſt earum copia, eo minus pretium eſſe debet. Enimvero cum rebus utilibus ac inprimis voluptuariis non adeo indigeamus, quam neceſſariis (§. *cit.*); *ſi ſolum uſum ſpectemus, rerum utilium majus pretium conſtituere licet, quam neceſſarium, & voluptuariarum majus, quam utilium.* Quoniam vero nemo hominum cogi poteſt, ut ſibi res ab alio comparet hoc vel iſto pretio, utpote de pecunia ſua pro arbitrio ſuo diſponens (§. 195.); *pretia rerum, præſertim utilium, ac omnium maxime voluptuariarum ita determinanda ſunt, ut etiam alter tanto pretio eas ſibi comparare velit.* Et ob eandem rationem *in ſtatu naturali pretia rerum determinari nequeunt niſi mutuo conſenſu.*

§. 499.

De pretio æquo & iniquo.

Pretium æquum eſt, quod juri naturæ convenienter determinatum, ita ſcilicet ut nihil committatur, quod eſt contra officia ac inde naſcentia jura: *iniquum* vero eſt, quod illi contrarium. Sed quoniam in his ſtandum eſt communi hominum res & operas permutantium conſenſu (§. 498.); *pretium æquum habetur, quod in actibus permutatoriis communi hominum*

minum conſenſu alicubi introductum. Cum vero variatis circumſtantiis pretium rerum ac operarum variari debeat, id quod diſertius oſtendi hic nimis prolixum foret; *quod uno tempore pretium æquum eſt, alio iniquum eſſe poteſt.*

§. 500.

Ceterum pretium operarum peculiari nomine *Merces* appellatur; & tum in ſignificatu ſtrictiori pretium denotat, in oppoſitione ad mercedem, ſolum rerum pretium. *De mercede.*

§. 501.

Cum *pecunia* detur pro re & opera quacunque (§. 494.), conſequenter accipiatur, ut detur alii, ac ideo per manus tradita continuo ab uno ad alterum veniat; eadem *conſtare debet ex materia durabili*, *quæ* ſcilicet *nec uſu facile teritur*, *nec ſervando corrumpitur*, cumque commodum ſit, ſi exiguæ quantitati ejus materiæ, ex qua conſtat, valor tribui poſſit, qui æqualis ſit valori rerum magnæ quantitatis, *ex materia iſtiusmodi*, *quæ ad res artificiales frequentis ac indiſpenſabilis uſus non requiritur & quæ rarior.* Unde facile infertur, *pecunia maxime convenire* *Pecuniæ materia & forma.*

aurum atque argentum. Et quoniam quilibet de valore certus eſſe debet, atque ſecurus de materia non falſata; eidem inſcribenda ratio, quam habet ad eam, quæ in numerando pro unitate ſumitur, ac imprimendum bonitatis intrinſecæ ſignum, hoc eſt, *pecunia ſignanda.*

§. 502.

De moneta. Pecunia in certas partes diviſa & ſignata *Moneta* appellatur. Atque ideo patet, *monetam fuiſſe introducendam* (§. 501.): ſit ita, quod gentes quædam uſæ fuerint argento & auro puro, minime ſignato.

§. 503.

De magnitudine patrimonii æſtimanda. Cum pretium rerum omnium pecunia determinetur (§. 494.); *patrimonii quoque magnitudo pecunia æſtimatur, &, quam quis actu habet, pecunia eidem annumeratur* (§. 207.). Dicitur autem *pecunia numerata*, quam quis actu habet. *Debita exigibilia* cum ſint, ſi debitor dare poteſt, quod debet, ſeu ſi ſit ſolvendo; *inexigibilia vero*, ſi debitor ſolvendo non ſit; *debita exigibilia æquiparantur in æſtimanda patrimonii magnitudine pecuniæ numeratæ, debitorum inexigibilium ratio habetur nulla.*

§. 504.

§. 504.

Quoniam dives eſt, cujus patrimonium ſuperfluum continet (§. 486.); *divitiæ æſtimantur ex quantite pecuniæ ſuperfluæ* (§. 503.). Et *pauper eſt, qui nonniſi tantum pecuniæ labore ſuo acquirere valet, quæ ad res neceſſarias comparandas ſufficit; qui ne quidem tantum acquirere valet, egenus; & qui ne tantillum quidem, quantum ad comparandas res ſufficit, quas extrema vitæ neceſſitas exigit, mendicus* (§. 487.). *Quomodo divitiæ, paupertas, egeſtas, & mendicitas æſtimentur*

§. 505.

Reditus dicuntur ea, quæ ex rebus noſtris, vel operis noſtris acquirimus. Appellantur *annui*, qui intra unius anni ſpatium proveniunt; iidemque *ſtati*, ſi ſingulis annis iidem ſint; *variabiles* vero, qui uno anno majores, alio minores ſunt, vel etiam nulli. *Reditus, eorumque differentia.*

§. 506.

Expenſæ dicuntur pecunia, qua quis res ſibi comparat, quæ vel vſu conſumuntur, vel deteriorantur, aut quæ gratis datur aliis. Unde liquet, *impenſas eſſe in expenſarum numero* (§. 279.). Sunt autem *expenſæ ordinariæ*, quæ conſtanter fiunt, vel ſtato tempore redeunt; *extraordinariæ* *Expenſæ earumque differentia.*

[illegible]. quas [illegible] [illegible] emergente fieri neceſſe eſt. Pro diverſitate rerum, aut impenſarum vel neceſſariæ ſunt, vel *utiles* & *voluptuariæ* (§. 121. 275.). Sunt autem præterea *minus neceſſariæ*, quæ fiunt rerum comparandarum gratia, quibus carere poteras; & *inutiles*, quæ fiunt rerum comparandarum cauſa, quæ tibi nulli prorſus uſui ſunt.

§ 507.

De pecunia acquirenda.

Cum curæ habere debeamus, ut vitam commode ac jucunde (§. 119.), immo & decore tranſigamus (§. 55.); ***operam dare pro virili debemus, ut tantum pecuniæ acquiramus, quantum ad vitam commode ac jucunde, immo etiam decore tranſigendam ſufficit.*** Per ſe autem patet, id extendendum non eſſe ultra id, quod poſſibile (§. 37.).

§ 508.

De pecunia eroganda.

Quoniam re ſua nemo aliter uti debet, quam officia exigunt (§. 202.); *pecunia* quoque *eroganda non eſt, niſi quando officia id exigunt.* Quamobrem *ab impenſis utilibus prorſus abſtinendum* (§. 506.). Patet etiam, *expenſas neceſſarias utilibus & utrosque voluptuariis eſſe præferendas* (§. 122. 506.), *& qui tenue habet patrimonium, eum ab expenſis minus neceſſariis abſti-*

abſtinere debere (§. 208. 506.), *divitem vero & opulentum in gratiam aliorum, qui pecunia maxime indigent, expenſas quoque inutiles ac minus neceſſarias facere poſſe* (§. 486. 140. 506.). Cum etiam multi emergere poſſint caſus, in quibus expenſæ extraordinariæ requiruntur, & in quibus vel nihil acquirere vel non tantum acquirere valeamus, quantum expenſæ inevitabiles exigunt; *non minus in pecunia acquirenda, quam eroganda futuræ quoque, quantum datur, vitæ neceſſitati proſpiciendum.* Denique cum patrimonium, quantum in poteſtate eſt, conſervare & amplificare obligemur (§. 208.); *curæ habendum eſt, ne reditus annuos excedant expenſæ, ſed ex adverſo potius expenſas ſuperent reditus* (§. 505. 506.).

§. 509.

De luxu & prodigalitate.

Cum *Luxus* dicatur profuſio pecuniæ ſolius oſtentationis cauſa, in pecunia autem eroganda nil committendum, quod officiis adverſatur (§. 508.); *luxus lege naturali probibitus.* Differt is a *prodigalitate*, qua quis plures & majores facit pro facultate patrimonii ſui expenſas, quam quas officium aliquod erga ſeipſum, vel erga alios exigit; unde patet, ut ante,

prodigalitatem lege naturali prohibitam eſſe (§. 508.).

§. 510.

Quænam circa opes providentiæ divinæ committenda.

Quia in pecunia acquirenda & parta conſervanda majorem operam ac induſtriam collocare non poſſumus, quam quanta in poteſtate noſtra eſt (§. 60.), neque etiam obligamur (§. *cit.*); *ſi quis in pecunia acquirenda & parta conſervanda tantam operam & induſtriam collocavit, quantam poteſt, cetera providentiæ divinæ committere & ſorte ſua contentus eſſe debet* (§. 173.), conſequenter *ea propter minime angi, quod tantam acquirere minime valeat, ut vitam etiam commode ac jucunde tranſigere, vel futuræ neceſſitati proviſurus in futuros uſus quædam ſervare queat.*

§. 511.

Quantum operæ in acquirendo collocandum.

Cum obligatio naturalis neceſſaria & immutabilis ſit (§. 38.); *in acquirenda pecunia non plus operæ collocare licet, quam ſalva quacunque obligatione naturali fieri poteſt.*

§. 512.

Quatenus pecunia & divitiæ appetendæ.

Quoniam natura hominibus competit jus ad uſum rerum quarumcunque, quatenus ſine eo obligationi noſtræ naturali

ſatis-

ſatisfacere non poſſumus (§. 183.), & dominiis introductis poſtquam jus iſtud commune in proprium tranſiit (§. 194.), & actiones quoque hominum, vel operæ in dominio eſſe cœperunt (§. 225.), pecunia inventa fuit ad res & operas, quibus indigemus, nobis comparandas (§. 494.); *pecunia*, conſequenter *divitiæ* (§. 486.) *non per ſe ſunt appetendæ, ſed ut ea nobis comparare poſſimus res & operas, quibus ad ſatisfaciendum obligationi naturali indigemus, & ut egeſtatem aliorum ſublevare poſſimus* (§. 488.).

§. 513.

De paupertate egeſtate & mendicitate vitanda.

Cum paupertas, egeſtas & mendicitas ſint mala fortunæ, quod nemo in dubium vocat, nobis vero e malis fortunæ cavere debeamus (§. 104.); *cavere quoque nobis debemus, quantum in poteſtate eſt, ne in paupertatem, vel egeſtatem culpa noſtra incidamus, aut ad mendicitatem redigamur* (§. 17.). *Ac eadem quoque cura, quantum fieri poteſt, nos tenere debet quoad alios* (§. 134.).

prodigali[illegible]
(§. 50[illegible]

[illegible] T XI.

DE

[illegible]EFICIS OBLIGATORIIS,
[illegible]TRACTIBUS BENEFICIS.

Quaenam circa opes providentiae divinae committenda. CO [illegible]

§. 514.

[illegible]us, qui perfectam obligationem [illegible]producunt, dicuntur *Contractus*. [illegible]obrem pacta & contractus naturali[illegible] non differunt (§. 438. 380.).

§. 515.

[illegible] Contractus beneficus, quo certus quidam rei, quae uſu non conſumitur, uſus alteri gratis conceditur, *Commodatum* dicitur; qui uſum concedit, *Commodans*; is, cui conceditur, *Commodatarius* audit. Unde ſequitur, *ut commodatarius finito uſu rem reſtituere obligetur*, & *quidem in ſpecie* (§. 317.). Dicitur nimirum *rem in ſpecie reſtituere*, qui numero eandem reſtituit, quam accepit; *in genere* autem, ſi alia ejusdem ſpeciei, vel tantundem ejusdem ſpeciei reſtituit. Ceterum *in commodato datur uſus rei, quae uſu non conſumitur, gratis*.

§. 516.

§. 516.

Quoniam in communione primæva, ſi res uſu non conſumitur, eodem finito, eadem alius uti poteſt (§. 187.); *uſum rei noſtræ, quo non ipſimet opus habemus, eumque innoxium rem ubi reſtitutum iri ſatis certi ſumus* (§. 269.), *gratis concedere ei debemus, qui eam ſibimetipſe comparare, vel pro certo pretio eundem uſum ab alio accipere non poteſt* (§. 473.). *De obligatione naturali ad commodandum.*

§. 517.

Nemo autem cum de uſu rei diſponere poſſit niſi dominus (§. 199.), *rem* quoque *alteri commodare poteſt niſi dominus*, conſequenter *rem alienam, vel tibi commodatam alteri ſine conſenſu domini commodare nequis.* Ac ideo *a commodantis voluntate dependet, per quod tempus & in quem finem, quaque lege alia commodare velit* (§. 195.), *ut inde metiendum eſt jus & obligatio commodatarii* (§. 327.). *Quinam commodare poſſit.*

§. 518.

Cum res commodata eſſe debeat in poteſtate commodatarii, ut eadem uti poſſit (§. 200. 515.); *ad commodatum requiritur actus, quo res utenda conſtituitur in poteſtatem commodatarii*, atque hic actus vocatur *De rei utendæ traditione.*

catur *traditio ad certum uſum*, ſignificatu generaliori (§. 320.).

§. 519.

De deterioratione & corruptione rei commodatæ.

Quoniam commodans concedit commodatario rei ſuæ uſum (§. 515.); *ſi res commodata uſu redditur deterior, in hanc deteriorationem conſentit.* Alias, cum non conceſſus ſit niſi rei uſus innoxius (§. 516.), *commodatarius ſibi cavere debet, ne culpa ſua res commodata reddatur deterior, vel prorſus deſtruatur* (§. 517.), conſequenter *in ea cuſtodienda atque utenda omnem adhibere diligentiam* (§. 21.), *etiam majorem ea, quam in ſuis adhibere ſueverit.*

§. 520.

De dolo, culpa & caſu a commodatario præſtando.

Cum damnum dolo vel culpa datum reſarciendum ſit (§. 270.); *ſi res commodata dolo, vel culpa commodatarii deterioratur, vel deſtruitur, damnum datum reſarciendum.* Quoniam culpa commodatarii res interiiſſe intelligitur caſu, quo apud commodantem interitura non fuiſſet, ſi hic in mora reſtituendi fuerit (§. 21. 417.); *caſum præſtare tenetur commodans ob moram in reſtituendo commiſſam, quo res commodata apud commodantem peritura, vel deteriorata non fuiſſet.* Immo cum commodans

modans rei ſuæ uſum innoxium eo animo concedens, ut finito uſu res ſibi reſtituatur (§. 515.), non præſumatur velle ſubire periculum rei amittendæ, vel deteriorandæ; *naturaliter commodato tacita ineſt hæc conditio, ut commodatarius teneatur propter caſum, quo res commodata penes commodantem non peritura, vel deteriorata fuiſſet.* Aſt cum commodatarius rem vel in ſpecie (§. 515.), vel ejus æſtimationem reſtituere teneatur (§. *præf.*); *ſi rem in genere reſtituere velit, eam commodans accipere non tenetur.*

§. 521.

Si tui duntaxat cauſa commodas, commodatum proprie loquendo non eſt (§. 515.); cum tu non gratis uſum rei tuæ in meum commodum mihi præſtes, ſed ego potius in commodum tuum quid faciam, ad quod uſus rei tuæ requiritur, ut ipſe eundem facere videaris. Quamobrem *ego non teneor ob caſum, quo res penes te non peritura, vel deteriorata fuiſſet, quamvis ad culpam & dolum præſtandum ſim obligatus* (§. 270.). Quoniam vero culpa commodantis res periiſſe, vel deteriorem fuiſſe intelligitur; *ſi eam ſciens commodavit* *Si commodantis duntaxat cauſa commodatur.*

bomi-

homini admodum negligenti, ejus licet duntaxat cauſa (§. 21.), *culpam præſtare non obligatur commodatarius.*

§. 522.

De furto uſus a commodatario commiſſo.

Si commodatarius re aliter utitur, quam commodatum eſt, furtum uſus committit (§. 263.), conſequenter cum id fiat contra jus commodantis, quia tibi arrogas jus minime competens (§. 198. 83.), *injuriam commodanti facis* (§. 87.).

§. 523.

Quatenus res, quæ uſu conſumuntur, commodentur,

Si res, quæ uſu conſumitur, alium adhuc habere poteſt uſum, quo non conſumitur, cum quoad hunc uſum æquiparetur rei, quæ uſu non conſumitur, *quoad hunc uſum commodari poteſt* (§. 515.), veluti ſi alteri commodes pecuniam oſtentationis cauſa, in ſpecie reſtituendam (§. 515.), vel uvam inſolitæ magnitudinis, ut eam oſtendas alii.

§. 524.

De mercede pro uſu ſoluta.

Cum in commodato uſus rei detur gratis (§. 515.); *ſi quis pro uſu rei mercedem ſolvit, commodatum non eſt, ſed actus quidam permutatorius* (§. 467.), de quo in ſequentibus, nimirum *do pecuniam, ut des*

uſum

uſum rei, vel etiam rem, aut uſum rei alterius.

§. 525.

De honorario.

Honorarium dicitur donum pecuniarium, quod remunerandi animo datur alteri ob præſtationem quandam gratuitam, vel pecunia non æſtimabilem. Cum præſtatio gratuita ſaltem ſit motivum dandi honorarii ad ſignificandum animum gratum (§. 475. 482.), motivorum vero in contractibus nulla habeatur ratio (§. 78.); *ſi honorarium detur, contractus beneficus naturam non mutat*; veluti commodatum manet commodatum (§. 515.), *quantitas honorarii a dante pro lubitu determinatur* (§. 475.), *ac* ideo *excedere poteſt valorem ejus, quod præſtatur, promiſſum* tamen & *acceptatum perfecte debetur* (§. 380. 381.). Enimvero *ſi quod gratis præſtandum erat, alter præſtare non vult, niſi ſub conditione honorarii certi præſtandi*, cum jam conveniatur de eo, quod viciſſim præſtandum eſt, ac id pro eo, quod alter præſtitit, detur, *honorarium in mercedem mutatur* (§. 500.).

§. 526.

De impenſis in uſum rei

Quoniam commodans ſe ſaltem obligat ad uſum concedendum, non vero ad faci-

& ipſam rem faciendis. faciendos ſumtus, ut uti poſſis (§. 515.); *ſi uſus rei ſine certis impenſis fieri nequit*, veluti ſi commodo equum, vel famulum per aliquot dies, *eas facere teneris.* Aſt quia quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342.); *ſi eas facere velit commodans, ad commodatum donatio accedit* (§. 475.), conſequenter *actus compoſitus eſt* (§. 465.). Similiter cum commodatarius ſaltem obligetur præcavere, nec culpa ſua res reddatur deterior, vel pereat (§. 519.); *ſi extra uſum rei faciendæ ſunt impenſæ neceſſariæ extraordinariæ*, veluti ad rei conſervationem, *eas reſtituere tenetur commodans*, præſertim *ſi pretium uſus excedunt*, veluti ſi ædium commodatarum tectum reficiendum, ne pluvia det damnum.

§. 527.

De rebus fungibilibus. *Res fungibilis* dicitur, quæ vice fungitur rei alterius ejusdem generis. *Subſtitui* igitur *una pro altera poteſt*, conſequenter *tales ſunt, quarum pretium numero, ponderi ac menſuræ proportionale eſt, & eædem ejusdem generis, quantitatis & qualitatis eſſe debent.* Hinc porro liquet, *res fungibiles in genere reſtitui poſſe abſque damno eius, cui reſtituuntur* (§. 515. 269.), cumque pecu-

pecunia fungatur vice omnium rerum & operarum (§. 494.), *eam eſſe omnium maxime rem fungibilem.*

§. 528.

Mutuum quid ſit & quid in eo reſtituendum.

Contractus beneficus, quo rei, quæ uſu conſumitur, uſus alteri gratis conceditur, *Mutuum* dicitur; qui mutuo dat, *Mutuans*, vel etiam *Creditor*; qui accipit, *Mutuatarius*, vel *Debitor*, appellatur. Quoniam vero rem conſumere nequis, niſi ſit tua, ſeu dominium in ea habeas (§. 195.); *mutuans in mutuatarium dominium transferre tenetur.* Aſt quia non rem donat (§. 475.), ſed ſaltem uſum concedit (*vi def.*), conſequenter rem ſibi reſtitui vult, quæ conſumta in ſpecie reſtitui nequit (§. 515.); *res mutuata in genere reſtituenda*, conſequenter *quæ mutuo dantur, res fungibiles eſſe debent* (§. 527.), *& quod reſtituitur ejusdem generis, quantitatis & qualitatis eſſe debet, cujus fuerat mutuatum.*

§. 529.

Quinam mutuo dare poſſit & de re aliena mutuo data.

Cum in mutuo dominium transferatur; *nemo rem mutuo dare poteſt niſi dominus* (§. 257.), conſequenter *ſi res aliena mutuo detur, contractus in ſe nullus eſt,*

atque ideo, *ſi res nondum fuerit conſumta, dominus eam vindicare poteſt* (§. 262.), *ſi vero conſumta fuerit, mutuatarius æſtimationem eidem præſtare tenetur* (§. 271.), neque enim eidem ex contractu tenetur, ut in genere reſtitui poſſit (§. 528.). *Quodſi dominus mutuam ratihabet*, cum jam conſenſu ipſius factum intelligatur (§. 29.), *ſubſiſtit.*

§. 530.

De re aliena commodata & mutuata reſtituenda.

Enimvero quoniam commodatarius ſe obligavit commodanti ad rem in ſpecie reſtituendum (§. 515.), & mutuatarius mutuanti ad rem in genere reſtituendum (§ 528.); *commodans commodanti & mutuatarius mutuanti rem reſtituere tenetur, niſi dominus contradicat* (§. 261.), *dominio probato* (§. 262.). Et *ſi dominus velit, jus hoc mutuans ipſi cedere poteſt* (§. 342.)

§. 531.

De tempore reſtitutionis.

Quia res mutuata in genere reſtituenda (§. 528.); *in mutuo conveniri debet, quo tempore reſtitutio fieri debeat*, cumque pacta ſint ſervanda (§. 438.), *antequam tempus iſtud effluxerit, mutuans rem mutuatam in genere repetere nequit*, & quia dominium ejus in mutuatarium translatum

(§. 528.),

(§. 528.), *eam tandem conſumtam in ſpecie repetere nequit, etiamſi propriis uſibus neceſſaria fuerit* (§. 195.).

§. 532.

Cum res mutuata ideo in genere reſtituenda, quia conſumta in ſpecie reſtitui nequit (§. 528.); *ſi mutuatarius re mutuata non habuerit opus, eam in ſpecie reſtituere poteſt.* Et quoniam tempus reſtitutionis determinatur eo fine, ne *mutuatarius* rem reſtiturus ſit in mora; idem *rem ante terminum elapſum reſtituere poteſt, niſi expreſſe aliter fuerit conventum* (§. 438.).

De re mutuata in ſpecie vel ante terminum reſtituta.

§. 533.

Cum pecunia referatur ad res, quæ uſu conſumuntur; *eadem quoque mutuo dari poteſt* (§. 528.). at *mutuum non eſt, niſi detur gratis* (§. cit.).

An pecunia mutuari poſſit.

§. 534.

Bonitas intrinſeca pecuniæ, ſive monetæ eſt, quæ æſtimatur ex materia & pondere; *extrinſeca* vero valor eidem arbitrio humano impoſitus. Idiomate Germanico materia dicitur Korn, item Gehalt; pondus Schrot, item Gewichte; valor impo-

De monetæ bonitate.

impoſititius **die Würdigung**, item Valvation **der Müntz-Sorten**, vel **der Werth**. Et tunc *Moneta proba* dicitur, cujus bonitas extrinſeca determinatur per intrinſecam, ſeu ſi valor impoſititius reſpondet intrinſeco, quem a materia & pondere habet; *reproba* vero, cujus bonitas intrinſeca parum reſpondet intrinſecæ.

§. 535.

Quot modis mutuo detur pecunia.

Summa pecuniæ mutuo datur, quando pecunia annumeratur, ſuppoſita bonitate intrinſeca & extrinſeca, veluti ſi 100 thaleri dantur mutuo in moneta aurea ex auro puro conſtante & eidem tribuitur valor, quem tempore obligationis obtinet. *Genus mutuo datur*, ſi annumerantur corpora, non attento valore extrinſeco, quem ſingula tunc habent, e. gr. centum ducati. *Æſtimatio* denique *nummorum mutuo datur*, ſi certa pecuniæ ſumma in genere, ſeu in moneta uſuali currente & proba ſub æſtimato valore creditur, e. gr. 100 thaleri, non attento monetæ genere.

§. 536.

Quid pro diverſitate

Cum in mutuo tantundem reſtituendum ſit in genere, quantum datum (§. 528.)

(§. 528.), ac ſtandum præterea conventis (§. 438.); *ſi ſumma pecuniæ mutuo datur, expreſſo monetæ genere, eadem ſumma reſtituenda eſt in eodem genere juxta bonitatem extrinſecam & intrinſecam, quam tempore contractus habebat; ſi non expreſſo monetæ genere, ſumma reſtituenda in alio monetæ genere ejusdem bonitatis intrinſecæ, quæ erat datæ, ſecundum bonitatem extrinſecam, quam tempore contractus habebat. Quodſi genus mutuo detur, tot reſtituenda ſunt corpora, quot data, ejusdem bonitatis intrinſecæ: ſi* denique *æſtimatio nummorum, eadem pecuniæ ſumma in quocunque monetæ genere probo ac uſuali reſtituenda.* Nimirum cum in mutuo mutuans carere nolit niſi uſu rei ſuæ, quam dat alteri (§. 528.); *facta reſtitutione perinde eſſe debet, ac ſi mutuatum non fuiſſet.* Et hinc definiendum, quid in reſtitutione fieri debeat, ſi ſumma mutuo data valor monetæ intrinſecus, vel extrinſecus interea mutetur, ut ſcilicet a mutuante eadem conſervetur pecuniæ ſumma, ſive in eodem genere, ſive in alio ejusdem bonitatis intrinſecæ. Sed non conſultum videtur, alia in præſenti fuſius perſequi.

illorum reſtituendum.

catur *traditio ad certum uſum*, ſignificatu generaliori (§. 320.).

§. 519.

De deterioratione & corruptione rei commodatae.

Quoniam commodans concedit commodatario rei ſuæ uſum (§. 515.); *ſi res commodata uſu redditur deterior, in hanc deteriorationem conſentit.* Alias, cum non conceſſus ſit niſi rei uſus innoxius (§. 516.), *commodatarius ſibi cavere debet, ne culpa ſua res commodata reddatur deterior, vel prorſus deſtruatur* (§. 517.), conſequenter *in ea cuſtodienda atque utenda omnem adhibere diligentiam* (§. 21.), *etiam majorem ea, quam in ſuis adhibere ſueverit.*

§. 520.

De dolo, culpa & caſu a commodatario præſtando.

Cum damnum dolo vel culpa datum reſarciendum ſit (§. 270.); *ſi res commodata dolo, vel culpa commodatarii deterioratur, vel deſtruitur, damnum datum reſarciendum.* Quoniam culpa commodatarii res interiiſſe intelligitur caſu, quo apud commodantem interitura non fuiſſet, ſi hic in mora reſtituendi fuerit (§. 21. 417.); *caſum præſtare tenetur commodans ob moram in reſtituendo commiſſam, quo res commodata apud commodantem peritura, vel deteriorata non fuiſſet.* Immo cum commodans

modans rei ſuæ uſum innoxium eo animo concedens, ut finito uſu res ſibi reſtituatur (§. 515.), non præſumatur velle ſubire periculum rei amittendæ, vel deteriorandæ; *naturaliter commodato tacita ineſt hæc conditio, ut commodatarius teneatur propter caſum, quo res commodata penes commodantem non peritura, vel deteriorata fuiſſet.* Aſt cum *commodatarius* rem vel in ſpecie (§. 515.), vel ejus æſtimationem reſtituere teneatur (§. *præf.*); *ſi rem in genere reſtituere velit, eam commodans accipere non tenetur.*

§. 521.

Si tui duntaxat cauſa commodas, commodatum proprie loquendo non eſt (§. 515.); cum tu non gratis uſum rei tuæ in meum commodum mihi præſtes, ſed ego potius in commodum tuum quid faciam, ad quod uſus rei tuæ requiritur, ut ipſe eundem facere videaris. Quamobrem *ego non teneor ob caſum, quo res penes te non peritura, vel deteriorata fuiſſet, quamvis ad culpam & dolum præſtandum ſim obligatus* (§. 270.). Quoniam vero culpa commodantis res periiſſe, vel deteriorem fuiſſe intelligitur; *ſi eam ſciens commodavit* *Si commodantis duntaxat cauſa commodatur.*

boni

depoſitarius non promittit majorem diligentiam in re depoſita cuſtodienda, quam in ſuis adhibet, eum ultra eam non teneri jure externo (§. 377. 378.) Et quoniam cuſtodia tua confiſus rem apud te depoſui; *ſi tu me inſcio rem depoſitam deponis apud alium, tu mihi teneris ob culpam & dolum ejus, apud quem depoſuiſti, hic vero tibi*; cum hic tibi, quemadmodum tu mihi ex contractu obligeris. *Potes* autem *mihi*, ſi quidem velim, *jus tuum cedere* (§. 338.). Et quoniam in mora es, ſi rem depoſitam repetenti ſtatim reſtituere nolis (§. 417.); *non modo caſum praeſtare teneris, quo eadem res apud me non fuiſſet interitura, vel deteriorata*, cum damnum culpa tua contingat (§. 270.), *ſed etiam ad id, quod intereſt rem ſtatim reſtitutam non fuiſſe, teneris* (§. 419.).

§. 542.

De obligatione deponentis. Cum *depoſitarius* in ſe gratis ſuſcipiat cuſtodiam rei alterius (§. 539.), & curæ habere debeat, ne culpa ſua pereat, vel deterioretur (§. 541.); *ſi impenſas in rei depoſitæ conſervationem facit, deponens eas reſtituere tenetur* (§. 271.). Cum in poteſtate tua non ſit præſtare alteri, quod non-

niſi

niſi cum neglectu officii erga teipſum fieri poteſt (§. 59.), nec ultra id obligatio extendatur (§. 60.); *in communi periculo, quod nulla depoſitarii culpa præcedit, depoſitarius res depoſitas ſuis præferre non tenetur, ſi utraque ſervari nequit: quodſi tamen præferre maluerit, quia multo pretioſiores, deponens reſtituere tenetur æſtimationem earum, quas ſervare alias potuiſſet* (§. 271.). Similiter *ſi occaſione depoſiti dolo, vel culpa deponentis depoſitario obveniat aliquod damnum*, veluti ſi depoſuit equum calcitroſum, neque te monuit, *damnum datum reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 543.

De re aliena depoſita.

Si res aliena deponitur, & tu noſti, quinam ſit dominus, ea domino reſtituenda (§. 261.). Supponitur nimirum, inſcio domino eam eſſe apud te depoſitam, nec depoſitum rati haberi: alias nimirum perinde, ac ſi ipſe depoſuiſſet per alium, aut ſi mavis, alter ejus conſenſu contractum tecum iniviſſet.

§. 544.

De re communi depoſita.

Cum in re communi indiviſa pluribus dominium competat (§. 196.), conſequenter *ſi res communis deponatur*, omnes con-

depoſitarius non pro… …is repræſen-
tiam in re depoſi… *ſed omnibus*
ſuis adhibet, eum … *…i reſtituit,*
extern… (§. 37… Quoniam
ſtodia tua … *…is* quoque
ſi tu me … …munionis
alium, … …endum,
ejus, … *ceteri & reſti-*
cum … *…am habent:* cum ta-
ce… … uno, quod ſibi debetur,
…oſſint; *ſi ab uno conſequuntur*
…m, alter ſimul liberatur. Quam-
…n *ſi res depoſita fuerit dividua, nec*
… *diviſæ obnoxiæ ſint electioni,* conſe-
…enter *ſi res fungibiles fuerint depoſitæ,*
…pote quæ actu diviſæ intelliguntur
(§. 527.); *unicuique rata ſua reſtitui ſigil-*
…im poteſt, conſequenter, *ſi partes ceteræ*
…erant, qui ratam ſuam accepit, ceteris
ad nihil tenetur. Quoniam vero *ſi ſpecies plures communes deponantur,* veluti poculum argenteum, annuli aurei cum gemmis incluſis, veſtes & linteamina, in ſingulis, tanquam in re indiviſa, ratam ſuam habeant ſinguli (§. 196.); *eædem uni reſtitui nequeunt.*

§. 545.

Quoniam per ſe patet, rem depoſitam ſemel reſtitui poſſe, & facta reſtitutione ex contractu nihil amplius deberi (§. 539.), *ſi res eadem apud plures depoſita, unus ſolus ceteris inſciis eandem reſtituere poteſt, immo repetenti reſtituere debet.* Enimvero eum *reſtituere nolens* ſtatim in mora ſit (§. 417.). *deponenti ſolus tenetur ad omne id, quod intereſt, rem ſtatim reſtitutam non fuiſſe* (§. 419.). *De re eadem apud plures depoſita.*

§. 546.

Et cum, qui dolo, vel culpa ſua damnum dedit, idem reſarcire teneatur (§. 420.); *ſi res eadem apud plures depoſita fuerit, ſinguli dolum, vel culpam ſuam, communem vero pro rata præſtant, niſi aliter fuerit conventum*, veluti ut ſinguli teneantur in ſolidum (§. 438. 422.). *De culpa præſtanda, ſi res apud plures depoſita.*

§. 547.

Quia depoſitarius vi contractus non tenetur, niſi ad cuſtodiam rei depoſitæ (§. 539.), & deponenti eam repetenti in ſpecie reſtituendam (§. 541.); *deponens mandare debet, per quem res depoſita remittenda, ejusque ſumtu remittenda. Quodſi* vero ipſo inconſulto *remittis per quem volueris* *De periculo in re depoſita remittenda, item de remittenda re commodata.*

lueris, cum res non ante reſtituta intelligatur, quam ubi eam acceperit vel deponens, vel is, cui eandem reſtitui voluit; *periculum tuum eſt*. Atque idem intelligitur de re, quæ commodata fuerat, remittenda, quamvis *commodatarius*, cum ipſius duntaxat cauſa res commodata fuerit, *eam remittere*, & *quidem ſuo ſumtu, ſi opus ſit, obligetur*.

§. 548.

De ſequeſtro. Depoſitum rei litigioſæ *Sequeſtrum* dicitur; & tum depoſitarius *Sequeſter* audit. Dicitur autem *Res litigioſa*, de cujus dominio inter duos, vel plures controvertitur; & *de dominio controvertitur*, quando duo, vel plures affirmant, rem eſſe ſuam. Atque ideo patet, *ſequeſtrum cuſtodiam rei litigioſæ in ſe ſuſcipere gratis*, & *ſequeſtrationem fieri debere apud tertium omnium litigantium conſenſu*. In Jure civili *ſequeſtrum* hoc *voluntarium* vocatur, in oppipoſitione ad *neceſſarium*, quod fit a judice: quæ diſtinctio in Jure naturæ, quod in ſtatu naturali viget, & in quo judicem communem non habent litigantes, non attenditur.

§. 549.

§. 449.

Cum litigantes omnes conjunctim deponens ſint (§. 548.); *ſequeſter rem ſequeſtratam reſtituere tenetur litigantibus communi conſenſu eam repetentibus* §. 541.), *lite autem terminata victori, ea tamen lege, de qua a litigantibus conventum fuit*, veluti ſi victor ceteris quid præſtare tenetur, antequam poſſeſſionem nanciſcatur, non ante, quam id præſtitum fuerit.

De rei ſequeſtratæ reſtitutione.

§. 550.

Quoniam nec depoſitarius locupletari poteſt ex re deponentis, nec deponens, etſi cuſtodia gratis ſuſcipiatur, cum damno depoſitarii (§. 271.); *ſi res fructuoſa deponitur*, conſequenter etiam *ſi ſequeſtratur* (§. 548.), *fructus* quoque *rei reſtituendi deponenti, aut in caſu ſequeſtri victori* (§. 549.), *depoſitarius* vero *detrahit impenſas & mercedem operarum atque curæ, ſine quibus fructus percipi non potuiſſent.* Cumque conſultum ſit evitandæ litis cauſa, ut de mercede conveniatur, quando res deponitur; *conventio de operarum & curæ mercede eſt pactum ſequeſtro adjectum* (§. 438.).

De reſtitutione rei fructuoſæ depoſitæ, vel ſequeſtratæ.

§. 551.

[illegible] dicitur contractus benefi- [illegible] alteri quid noſtro nomine faci- [illegible] committitur, & commiſſum ab eo [illegible] ſuſcipitur. Qui committit, *Man-* [illegible] qui commiſſum gratis ſuſcipit, [illegible]*datarius* appellatur, vel etiam *Procura-* [illegible]. *Committere* autem idem eſt, ac alterum ſibi perfecte obligare ad aliquid ſuo nomine faciendum. Aliud igitur eſt *commendare*, quando ſcilicet alteri ſignificamus, gratum nobis fore, ubi facere voluerit, quod eum facere volumus; aliud *rogare*, quando nimirum ſufficienter indicamus, nos enixe velle, ut faciat alter, nec facere abnuat. Cum commendans & rogans non contrahant; *nec commendando, nec rogando alterum nobis perfecte obligamus, nec nos obligamur ipſi.* Ex adverſo autem *mandatarius ſe obligat mandanti ad id, quod faciendum ipſi committitur, omni diligentia faciendum*, cumque non ſuo, ſed mandantis nomine agat, conſequenter non ex ſua, ſed mandantis voluntate metiendum ſit jus ipſius, *nil facere debet, niſi quod mandatum fuerit: & viciſſim mandans ſe obligat mandatario ad ratihabendum, quod intra fines mandati facit.*

§. 552.

§. 552.

Mandatum ſpeciale eſt, quo aliquod negotium in ſpecie gerendum committitur, veluti ut emas ædes, vel equos; *generale* autem, quo univerſa quædam negotia alteri gerenda in genere committuntur. Utrumque vel *Mandatum cum libera* eſt, quo tantummodo in genere determinatur, quid a mandatario fieri debeat, ceteris arbitrio ejus relictis; vel *ſine libera*, ſcilicet agendi poteſtate, quo, quid a mandatario fieri debet, præciſe definitur, ita ut nihil arbitrio ejus relinquatur. Dividitur etiam *Mandatum* in *manifeſtum*, quod ad notitiam ejus, cum quo agitur, pervenit; & *arcanum*, quod non pervenit. *Mandatarius* igitur *agere debet ex mandato arcano, non tamen idem manifeſtare alteri, cum quo agit* (§. 551.); *nec mandatum arcanum attenditur, niſi in obligatione, qua mandans & mandatarius ſibi invicem obligantur.* Similiter patet, *ſi mandatum fuerit ſine libera, mandatarium nil agere debere, niſi quod expreſſe definitum; in caſu oppoſito eum facere debere, quod ſibi bonum, vel melius videtur & æquitati minime repugnat, ſeu*, ut vulgo dicitur, *mandatum adimplere ex bono & æquo.* *De differentia mandati.*

§. 553.

§. 553.

[illegible] mandatario.

Quoniam *mandatarius* tuo nomine agit (§. 551.); *quod intra fines mandati agit, tu feciſſe putandus es*: cumque de voluntate tua alteri conſtare non poſſit, niſi ex mandato manifeſto (§. 552.); *quod mandatarius facit intra fines mandati manifeſti, id a te factum recte ſumit is, cum quo agitur* (§. 318.), conſequenter *promittendo te huic, & acceptando hunc tibi obligat* (§. 380. 381.). Patet itaque, *mandatarium eſſe miniſtrum obligationis contrahendæ* (§ 426.), & *ſi cum altero valide agere debeat, mandato manifeſto opus eſſe*: conſequenter *ſi ſolo mandato arcano inſtructus cum altero agis*, eum is ignoret te alieno nomine cum ipſo agere (§. 552.), *proprio nomine eidem obligaris, tu vero jus tuum mandanti cedere potes etiam invito altero* (§. 338. 342.), *immo*, cum ex mandato arcano mandanti obligeris (§. 551.), *teneris*: & quia *mandans* ex eodem mandatario viciſſim obligatur; *quod intra fines mandati arcani, quo ſolo inſtructus eras, egiſti, ratihabere tenetur* (§. 551.). Ex dictis porro conficitur, *ſi mandato arcano aliter mandatum, quam manifeſto, nec mandatum arcanum manifeſtare licet, ex arcano agendum*

dum vel ſpe ratihabitionis, vel quaſi proprio nomine.

§. 554.

Cum *mandatarius* mandanti ſe obliget ad mandatum adimplendum (§. 551.); *ſi mandatum non exequitur, tenetur mandanti ad id, quod intereſt, mandatum executioni datum non fuiſſe* (§. 415.), *ne executionem mandati in favorem tertii intermittere poteſt.* Quoniam tamen nil facere debet, niſi quod mandatum (§. 551.); *ſi intra fines mandati cum altero nil agere poteſt, ſuo nomine & ſui cauſa cum eo agere poteſt.* Cum vero in mora ſit, *ſi mandatum non tempeſtive adimpleat* (§. 417.); *mandanti tenetur ad id, quod intereſt, mandatum tempeſtive adimpletum non fuiſſe* (§. 551. 419.).

De mandato non adimpleto, aut non tempeſtive.

§. 555.

Quia mandatarius mandatum adimplere debet (§. 551.); *ea etiam ipſi mandata intelliguntur, ſine quibus mandatum adimpleri nequit*, veluti iter, ſi ſine itinere adimpleri nequit. Cumque mandans id etiam voluiſſe intelligatur, quod cum eo, quod expreſſe mandatum, connexum eſt & cohæret, veluti quod merces emtæ

De eo, quod mandato tacite ineſt.

depoſitarius non promittit majorem diligentiam in re depoſita cuſtodienda, quam in ſuis adhibet, eum ultra eam non teneri jure externo (§. 377. 378.) Et quoniam cuſtodia tua confiſus rem apud te depoſui; *ſi tu me inſcio rem depoſitam deponis apud alium, tu mihi teneris ob culpam & dolum ejus, apud quem depoſuiſti, hic vero tibi*; cum hic tibi, quemadmodum tu mihi ex contractu obligeris. *Potes* autem *mihi*, ſi quidem velim, *jus tuum cedere* (§. 338.). Et quoniam in mora es, ſi rem depoſitam repetenti ſtatim reſtituere nolis (§. 417.); *non modo caſum praeſtare teneris, quo eadem res apud me non fuiſſet interitura, vel deteriorata*, cum damnum culpa tua contingat (§. 270.); *ſed etiam ad id, quod intereſt rem ſtatim reſtitutam non fuiſſe, teneris* (§. 419.).

§. 542.

De obligatione deponentis. Cum *depoſitarius* in ſe gratis ſuſcipiat cuſtodiam rei alterius (§. 539.), & curam habere debeat, ne culpa ſua pereat, vel deterioretur (§. 541.); *ſi impenſas in rei depoſitæ conſervationem facit, deponens eas reſtituere tenetur* (§. 271.). Cum in poteſtate tua non ſit præſtare alteri, quod non-

niſi cum neglectu officii erga teipſum fieri poteſt (§. 59.), nec ultra id obligatio extendatur (§. 60.); *in communi periculo, quod nulla depoſitarii culpa præcedit, depoſitarius res depoſitas ſuis præferre non tenetur, ſi utraque ſervari nequit: quodſi tamen præferre maluerit, quia multo pretioſiores, deponens reſtituere tenetur æſtimationem rerum ſuarum, quas ſervare alias potuiſſet* (§. 271.). Similiter *ſi occaſione depoſiti dolo, vel culpa deponentis depoſitario obveniat aliquod damnum*, veluti ſi depoſuit equum calcitroſum, neque te monuit, *damnum datum reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 543.

De re aliena depoſita.

Si res aliena deponitur, & tu noſti, quinam ſit dominus, ea domino reſtituenda (§. 261.). Supponitur nimirum, inſcio domino eam eſſe apud te depoſitam, nec depoſitum rati haberi: alias nimirum perinde, ac ſi ipſe depoſuiſſet per alium, aut ſi mavis, alter ejus conſenſu contractum tecum iniviſſet.

§. 544.

De re communi depoſita.

Cum in re communi indiviſa pluribus dominium competat (§. 196.), conſequenter *ſi res communis deponatur*, omnes con-

 jun-

junctim perſonam deponentis repræſentent; *ea non reſtituenda uni, ſed omnibus conjunctim*, conſequenter *qui uni reſtituit, ceteris adhuc pro rata tenetur*. Quoniam vero *qui totam accepit, ſingulis* quoque *pro rata tenetur*, vi communionis (§. 196.), ut nimirum ipſis reſtituendum, quod ſuum eſt (§. 261.); *ceteri & reſtituentem* ſibi *obligatum habent:* cum tamen nonniſi ab uno, quod ſibi debetur, conſequi poſſint; *ſi ab uno conſequuntur ratam ſuam, alter ſimul liberatur*. Quamobrem *ſi res depoſita fuerit dividua, nec partes diviſæ obnoxiæ ſint electioni*, conſequenter *ſi res fungibiles fuerint depoſitæ*, utpote quæ actu diviſæ intelliguntur (§. 527.); *unicuique rata ſua reſtitui ſigillatim poteſt*, conſequenter, *ſi partes ceteræ intereant, qui ratam ſuam accepit, ceteris ad nihil tenetur*. Quoniam vero *ſi ſpecies plures communes deponantur*, veluti poculum argenteum, annuli aurei cum gemmis incluſis, veſtes & linteamina, in ſingulis, tanquam in re indiviſa, ratam ſuam habeant ſinguli (§. 196.); *eædem uni reſtitui nequeunt*.

§. 545.

Quoniam per ſe patet, rem depoſitam nonniſi ſemel reſtitui poſſe, & facta reſtitutione ex contractu nihil amplius deberi (§. 539.), *ſi res eadem apud plures depoſita, unus ſolus ceteris inſciis eandem reſtituere poteſt, immo repetenti reſtituere debet.* Enimvero cum *reſtituere nolens* ſtatim in mora ſit (§. 417.), *deponenti ſolus tenetur ad omne id, quod intereſt, rem ſtatim reſtitutam non fuiſſe* (§. 419.). *De re eadem apud plures depoſita.*

§. 546.

Et cum, qui dolo, vel culpa ſua damnum dedit, idem reſarcire teneatur (§. 270.); *ſi res eadem apud plures depoſita fuerit, ſinguli dolum, vel culpam ſuam, communem vero pro rata præſtant, niſi aliter fuerit conventum*, veluti ut ſinguli teneantur in ſolidum (§. 438. 422.). *De culpa præſtanda, ſi res apud plures depoſita.*

§. 547.

Quia depoſitarius vi contractus non tenetur, niſi ad cuſtodiam rei depoſitæ (§. 539.), & deponenti eam repetenti in ſpecie reſtituendam (§. 541.); *deponens mandare debet, per quem res depoſita remittenda, ejusque ſumtu remittenda. Quodſi vero ipſo inconſulto remittis per quem volueris* *De periculo in re depoſita remittenda, item de remittenda re commodata.*

vel pecunia æſtimari poteſt. Quamobrem *in contractibus non aliud ſpectatur lucrum, aut damnum, vel intereſſe, niſi quod pecuniarum eſt, vel pecunia æſtimabile.* Nimirum quando agitur de eo, quod alteri reſtituendum vel reſarciendum, id quod reſtitui, vel reſarciri debet, niſi res in ſpecie, vel in genere reſtituatur, pecunia æſtimandum. Atque hinc ulterius intelligitur, *cujusnam cauſa negotium geratur*, ejus nimirum, cujus eſt utilitas.

§. 561.

De eo, quod mandatur mandatarii cauſa & conſilio.

Quoniam ſola utilitas mandatarii ſpectatur, ſi ejus tantum gratia mandetur, conſequenter mandantis nihil intereſt, utrum alter faciat, nec ne, quod ſe facturum, vel non facturum dixit; *ſi mandatarii tantum gratia mandetur, mandatum non eſt, ſed conſilium.* Dicitur nimirum *Conſilium* declaratio voluntatis noſtræ de eo, quod ab altero fieri debere exiſtimamus, ipſius tamen arbitrio relicto, num facere velit. Quamobrem *ex conſilio nullæ naſcuntur obligationes dantis & accipientis*, conſequenter *nec ulla producitur obligatio, ſi mandatarii ſaltem cauſa mandetur.* Enimvero *ſi quis conſilio doloſo*

vel

vel fraudulento alterum inducit, ut faciat, quod male ſucceſſuram, cum jam dolo alteri damnum det (§. 269.); *ad reſarciendum damnum eidem tenetur* (§. 270.).

§. 562.

Enimvero cum alienum negotium ſpectes tanquam tuum, quando aliena cauſa mandas, conſequenter cum mandatario contrahis (§. 551.); *mandans mandanti tenetur, & mandatarius vicisſim eidem obligatur, ſi aliena cauſa fuerit mandatum.* Ac ideo *periculum mandantis eſt, ſi mandatarii & aliena cauſa mandetur*, velut ut tu pecuniam credas Titio: *perinde ac ſi mandantis & mandatarii cauſa mandetur*, veluti ut tu pecuniam credas Titio, quam in rem meam verſurus eſt (§. 561.). *Si aliena cauſa mandetur.*

§. 563.

Quia *factum turpe* dicitur, quod lege prohibitum; *ſi factum turpe mandatur, mandatum nullum eſt* (§. 42.), conſequenter *nullæ inde oriuntur obligationes.* *De mandato facti turpis.*

§. 564.

Mandatum adimpleri dicitur *per æquipollens*, ſi impletur per aliud æque utile, aut utilius, quam erat id, quod fuerat mandatum; *De mandato adimplendo per æquipollens & in*

forma ſpecifica. datum; *in forma autem ſpecifica*, ſi impleatur præciſe per id, quod fuerat mandatum. *Si quid ſub conditione generaliori mandatum, quæ aliter quoque obtineri poteſt*, veluti ſi mandetur, ut emas ædes Titii pretio 4000. thalerorum, propterea quod loco commodo ſitæ ſunt, ubi merces venales exponuntur, cum mandans non intendat aliud, niſi ut habeas ædes mercaturæ exercendæ commodas, quæ non excedunt pretium 4000. thalerorum; *mandatum adimplere licet per æquipollens*, ut in exemplo dato emere licet ædes alias commodiores pretio minori. Quoniam tamen utilitas, quæ intenditur a mandante, ex ipſius mente, non ex tua æſtimanda, præſertim cum præter finem principalem etiam intendi poſſint alii ſecundarii; *niſi certo conſtet, finem, quem intendit mandator, æque obtineri, ſi per aliud æquipollens, ſive in forma ſpecifica adimpleatur, in forma ſpecifica adimplendum* (§. 551.).

§. 565.

De revocatione mandati. *Mandatum revocare* dicitur mandans, ſi mandatario declarat, ſe nolle, ut mandatum adimpleat. Cum mandatarii nulla ſit ex mandato utilitas (§. 551. 560.), conſequen-

ſequenter ejusdem non interſit, ſive mandatum adimpleatur, ſive minus; *mandans mandatum pro lubitu revocare poteſt, antequam fuerit adimpletum.* Quoniam tamen mandatum ſubſiſtit, quamdiu non revocatur; *ſi mandatum jam adimpleri cœpit, aut impenſæ ejus adimplendi cauſa factæ, mandans indemnem mandatarium præſtare tenetur* (§. 557.).

§. 566.

Cum mandans ſit miniſter obligationis contrahendæ (§. 553.); *mandatum morte mandantis extinguitur* (§. 430.). Enimvero *ſi mandans expreſſe velit, mandatum adimpleri, etiamſi ſe mori contingat, antequam adimpleatur*, cum ad hoc ſe obligaverit mandatarius (§. 551.); *mortuo etiam mandante illud adimplendum.* Eodem modo patet, *ſi mandetur in caſum mortis, vel quod poſt mortem mandatoris faciendum, mandatum poſt mortem ejus adimplendum.* Et quoniam *mandatarius ignorans mandantem mortuum eſſe, ſi mandatum adimplet*, non agit, niſi ad quod agendum ſe obligaverat (§. *cit.*), veluti ſi emit merces mandatas, & quod ſub conditione indemnitatis in ſe ſuſcepiſſe intelli- *An mandatum poſt mortem mandantis adimpleri poſſit.*

gitur (§. 557.); *indemnis præſtandus eſt. Idem* eodem modo *intelligitur de eo, qui, ignorans mandantem mortuum eſſe, cum mandatario contraxit, mandato manifeſto confiſus* (§. 553.). Aſt cum *mandatarius, qui novit mandantem mortuum eſſe, ſi contrahit cum eo, qui ignorat & mandato manifeſto confidit*, culpa ſua det damnum *ei, cujus intererat, contractum non fuiſſe* (§. 269.); huic *tenetur ad id, quod intereſt* (§. 415.).

§. 567.

De morte mandatarii. Cum mandans non intelligatur negotium commiſiſſe huic perſonæ, quam quod de ipſius diligentia ac fide ſe ſatis certum exiſtimavit; *mandatum perſonale eſt* (§. 400.), conſequenter cum obligatio inde orta (§. 551.) non egrediatur perſonam *mandatarii* (§. 402.), ejus *morte mandatum ſolvitur.* Et ob eandem rationem, *quod tibi mandatum, alii mandare nequis, ſine conſenſu mandantis, niſi tuo periculo.*

§. 568.

De renunciatione mandati. *Mandatum renunciare* dicitur mandatarius, quando mandanti ſignificat, ſe mandatum, quod ſuſceperat, adimplere nolle. *Tempeſtiva* vocatur *renunciatio*, quando man-

mandatoris non intereſt, ſi mandatarius mandatum exequi nolit; eſt *intempeſtiva*, ſi per renunciationem damnum aliquod ſentiret mandans. Cum mandatarius mandanti obligetur ad mandatum adimplendum (§. 551.); *ſine juſta cauſa*, hoc eſt, *niſi impedimentum inevitabile ac inſuperabile objiciatur, mandatum renunciare non licet*, conſequenter *ſi renunciatio intempeſtive facta, mandatarius tenetur ad damnum datum reſarciendum & ad id, quod intereſt, mandatum adimpletum non fuiſſe* (§. 554). Quoniam vero ex tempeſtiva renunciatione damnum nullum ſentit mandans; *mandatarius* quoque *ob tempeſtivam renunciationem ad nihil tenetur:* id quod *etiam intelligitur in eo caſu, quo impedimentum inevitabile ac inſuperabile ſupervenit*; cum obligatio non extendatur ultra id, quod in poteſtate eſt (§. 60.).

§. 569.

Fidejuſſio eſt contractus beneficus, quo quis ei, cui alius obligatus eſt, vel obligandus, ſe gratis obligat, quod ipſe præſtare velit, niſi alter præſtet, quod debet. Qui pro altero obligato, vel obligando ſe gratis obligat, *Fidejuſſor* vocatur; is *De fidejuſſione & obligatione fidejuſſoris.*

vero, pro quo fidejubetur, *debitor principalis*; unde & hujus *obligatio principalis* appellatur; fidejuſſoris autem *acceſſoria*. Patet autem, *obligationem principalem non tolli, nec variari obligatione acceſſoria*, item *fidejuſſorem & debitorem principalem ad idem obligari debitum, niſi quod obligatio fidejuſſoris conditionata ſit.* Patet etiam, *fidejuſſionem accedere poſſe ad quamlibet obligationem, ac fieri in ſecuritatem debiti*, conſequenter *non ante validam eſſe, niſi ubi obligatio principalis fuerit contracta, & ſi principalis nulla ſit, acceſſoriam nullam eſſe.* Hinc ulterius ſequitur, *ut, ſi principalis debitor non fuerit ſolvendo, fidejuſſor ſolvere teneatur*; cum tamen non ante conſtet, eum ſolvendo non eſſe, quam ubi fuerit excuſſus, hoc eſt, in facultates ejus inquiſitum; *debitor principalis ante ſit excutiendus, quam fidejuſſor ad ſolvendum adigi poſſit, niſi aliter conventum fuerit* (§. 342.).

§. 570.

Quo usque extendatur obligatio fidejusſoris.

Cum fidejuſſoris & debitoris eadem ſit obligatio (§. 569.); *ſi debitor principalis ſolvit, fidejuſſor liberatur, & ſi fidejuſſor ſolvit, debitor principalis liberatur.* Quoniam

nim tamen nemo locupletior fieri debet cum damno alterius (§. 271.); *ſi fidejuſſor ſolvit, principalis debitor eidem manet obligatus*, cumque jus ſuum creditor eidem cedere poſſit (§. 342.), *facta ceſſione fidejuſſor ſuum repetit tanquam debitum contractum* (§. 338), *non vero urget, ut damnum datum ſibi reparetur.* Enimvero cum nemo alterum ſibi obligare poſſit contra voluntatem ſuam (§. 78.); *ſi quis pro invito fidejubet ac ſolvit, debitor principalis ad nihil ipſi tenetur.* Cum vero conſentire præſumatur (§. 459.), immo tacite conſentiat, qui tacet, quando loqui poterat & debebat (§. 27.); *ſi quis pro præſente & patiente fidejubet, hujus conſenſu fidejuſſio facta cenſetur.* Et quia creditor a fidejuſſore plus juris acquirere non potuit, quam is in ipſum transferre voluit (§. 317.); *ſi fidejuſſor ſe tantummodo obligavit pro debito principali, vel parte ejus, nec ultra debitum principale, vel hanc partem creditori tenetur.*

§. 571.

Cum fidejuſſor promittat ſolutionem debiti alieni (§. 569.); *a voluntate fidejuſſoris pendet, utrum pure, an ſub conditione, aut* *De fidejuſſione pura, ſub conditione & in diem facta*

aut in diem promittere velit (§. 385. 393.). Quoniam fidejuſſio in ſe ſub conditione facta intelligitur, ſcilicet ſi debitor principalis non ſolvat (§. 569.); pure fieri intelligitur, ſi ſe conſtituit correum debendi (§. *cit.* & §. 424.). *Quodſi ergo fidejuſſor pure ſe obligat, non excuſſo debitore principali ad ſolvendum debitum adigi poteſt: quodſi tamen creditor ab eo totum conſequi non poſſit, regreſſus eidem patet ad debitorem principalem, ut, quod deficit, conſequatur* (§. 424.). At *ſi fidejuſſor ſub conditione, vel in certum diem fidejuſſit, nonniſi conditione exiſtente, vel die veniente, debitore principali excuſſo* (§. 569.), *ad ſolvendum adigi poteſt* (§. 395. 396.).

§. 572.

De termino ſolutionis inſcio, vel invito fidejuſſore prorogato.

Quoniam intereſt fidejuſſoris, ne terminus ſolutionis differatur, cum fieri poſſit, ut, qui nunc ſolvendo eſt debitor, eſſe deſinat; qui fidejubet pro debito nunc ſolvendo, non intelligitur fidejuſſiſſe pro debito termino prorogato ſolvendo. Quamobrem *terminus ſolutionis inſcio, multoque minus invito fidejuſſore prorogari non poteſt, & ſi hoc faciat creditor, fidejuſſor liberatur* (§. 317.).

§. 573.

§. 573.

Quia ex fidejuſſione non plus juris acquiri poteſt, quam fidejuſſores in creditorem transferre volunt (§. 569. 327.), & contra ipſos pro vero habetur, quod ſufficienter indicant (§. 318.); *ſi ſinguli in ſolidum ſe obligarunt, in ſolidum tenentur; ſi pro certa parte, nonniſi pro certa parte.* Enimvero *ſi nihil expreſſe dictum*, cum plures fidejuſſores petantur in majorem ſecuritatem crediti (§. 569.); *id actum intelligitur pro toto debito*, conſequenter *ſinguli pro æqua parte: ſi tamen ceteri ſolvendo non ſint, unus totum ſolvere teneatur.* *De plu-bus fide-ſoribus*

§. 574.

Qui pro fidejuſſore fidejubet, *fidejuſſor ſuccedaneus*, ſubinde etiam *ſubalternus*, vel *vicarius* appellatur. Quamobrem cum is ſe obliget creditori ad ſolvendum debitum, ſi fidejuſſor non ſolverit; *ad ſolvendum adigi nequit, niſi fidejuſſore excuſſo; nec*, utpote obligatus pro eo, quod ſolvit fidejuſſor, *obligatio inter ipſum & fidejuſſorem dividitur.* Et quoniam fidejuſſor ſuccedaneus ſe obligat pro obligatione fidejuſſoris, quemadmodum fidejuſſor pro *De fi-ſore ſ-daneo*

obli-

obligatione debitoris; *quæ valent de fidejuſſore principali reſpectu debitoris, eadem valent de fidejuſſore ſuccedaneo reſpectu principalis* (§. 569.): immo cum fidejuſſor ſuccedaneus ſuccedat in locum principalis, *idem* quoque *jus ipſi competit reſpectu debitoris principalis, quod fidejuſſori principali reſpectu ejusdem* (§. *cit.*).

§. 575.

De fidejuſſore indemnitatis. Fidejuſſor ſuccedaneus in ſpecie *Fidejuſſor indemnitatis* vocatur, ſi creditori ſe obligat ad omne id, quod nec a debitore principali, nec a fidejuſſoribus pricipalibus conſequi poteſt. *Fidejuſſor* itaque *indemnitatis prorſus indemnem præſtat creditorem.* Enimvero ſi quis obligat fidejuſſori pro obligatione ipſi propria, ſcilicet promittendo, quod a ſe recuperare debeat, quod ſolvere coactus fuit; ſiquidem a debitore principali recuperare non poſſit, eum *Fidejuſſorem indemnitatis fidejuſſoris* appellare lubet. *Fidejuſſor* itaque *indemnitatis fidejuſſoris creditori nullo modo obligatus, nec obligari poteſt, ac inſcio creditore & debitore principali ſe obligare poteſt.* Patet etiam, *hanc fidejuſſionem ſaltem fieri in ſecuritatem fidejuſſoris*, conſequen-

quenter, *ſi is nihil ſolvit, in nihil tenetur: immo ſi ſolvit, non tenetur, niſi debitore principali excuſſo.*

§. 576.

Si quis ſe obligat pro facto, vel non-facto alterius, cum ſe obliget pro obligatione, quæ ex non-facto, vel facto alterius enaſcitur, adeoque tendit ad aliquid reſtituendum, vel reparandum; *pro facto negativo fidejubens tenetur in omne id, quod intereſt, principaliter obligatum feciſſe, quod non facere debebat, vel ſi pro poſitivo fidejubet, in id, quod intereſt, principaliter obligatum non feciſſe.* Exemplum eſto, ſi pro fide famuli, quem commendas, fidejubes, vel ſi pro mandatario. *De fidejuſſione pro facto alieno.*

§. 577.

Quia fidejuſſor ſe obligat pro obligatione aliena (§. 569.); *in plus obligari nequit, quam debitor principalis*, conſequenter *ſi plus promiſerit, tenetur in eam partem, quam debet principalis.* Aſt quia etiam pro parte ſaltem fidejubere poteſt (§. 573.); *in minus obligari poteſt.* Quamobrem cum plus ſit ſtatim dare, quam poſt tempus dare; *fidejuſſor compelli nequit ad ſolutionem ante terminum, etſi notorium ſit, debitorem principalem non eſſe ſolvendo.* *An fidejuſſor in plus, vel minus obligari poſſit.*

§. 578.

De fidejuſſioni jurata & in ſcripturam relata.

Cum *juramentum* actum non obligatorium in obligatorium vertere nequeat (§. 446.); *fidejuſſionem invalidam validam efficere nequit.* Et quia obligatio naſcitur ex promiſſione (§. 380.); *fidejuſſio fieri poteſt per epiſtolam & per alium* (§. 403.), *nempe miniſtrum* (§. 429.). Et quamvis *fidejuſſio valeat ſine ſcriptura & antequam in ſcripturam redigatur, niſi expreſſe aliter fuerit conventum* (§. 445.); cum tamen obligatio non extendatur ultra id, quod dictum eſt (§. 318.); *eam in ſcripturam redigi conſultum eſt: &, ſi fidejuſſor terminos artis* in eadem uſurpatos non *intelligat, iidem ipſi ſufficienter explicandi* (§. 386.).

§. 579.

De expromiſſione.

Expromiſſor dicitur, qui alterius obligationem in ſe transfert, ſeu pro altero obligato, aut obligando ita ſe obligat, ut ipſe ſuo nomine tanquam debitor principalis præſtet, ad quod præſtandum alter erat obligatus. *Expromiſſor* itaque *induit perſonam debitoris principalis, nec hic creditori amplius manet obligatus,* conſequenter *ſi is ſolvendo non fuerit, creditori*

non

non datur regreſſus ad debitorem principalem, etſi hic ſolvendo ſit. Cumque expromiſſio ſit negotium, quod inter creditorem & expromiſſorem unice geritur; *expromiſſor a debitore principali repetere nequit, quod pro eo ſolvit, niſi aliter fuerit* pacto ſpeciali, cum debitore principali inito, *conventum* (§. 438.): jure tamen interno, *ſi expromiſſor ei, cujus cauſa promittitur, nihil debet, quod ſolvit, reſtituendum* (§. 271.). Idem etiam intelligitur de debitore principali, ſi expromiſſor ſolvendo non fuerit. Sane expromiſſio fieri poteſt animo donandi & quia jam expromiſſori aliunde ſatisfactum: id quod in expromiſſione non attenditur (§. 318.). *Quodſi quis ideo expromittit, quia debitori principali ad quid præſtandum obligatus, expromiſſione in tantum liberatur, in quantum eadem alteri ſe obligat;* utique enim hoc animo expromiſſio facta intelligitur (§. 318.). Ceterum *non minus fidejuſſio, quam expromiſſio indefinite facta in omne id, quod dabitur, valet;* cum voluntatis tuæ ſit, quomodo fidejubere & expromittere velis (§. 393.).

CAPUT XII.
DE
ACTIBUS PERMUTATORIIS, SEU CONTRACTIBUS ONEROSIS.

§. 580.

De contractibus onerosis in genere. Actus permutatorii dicuntur etiam *Contractus onerosi*. Quamobrem cum in contractibus onerosis res & facta invicem permutentur (§. 467.), nemo autem alteri gratis dare, vel facere teneatur, ſi viciſſim dare, vel facere poteſt (§. 473.); *in contractibus onerosis obſervanda æqualitas*, ſcilicet ut quantum præſtat unus, tantundem viciſſim ipſi præſtandum ab altero ſit, conſequenter *contractu oneroſo adimpleto, neuter contrahentium plus, vel minus habet, quam ante eundem habebat*, ac propterea *ex contractu neuter ſit locupletior* (§. 271.). Quamobrem *ſi contrahentes ſcientes atque volentes ab æqualitate recedant, contractus mixtus eſt ex benefico, ſive gratuito & oneroſo.*

§. 581.

Si inæqualitas inſit contractui. Quia in contractu oneroſo æqualitas obſervanda (§. 580.); *inæqualitas in contractu oneroſo illicita* (§. 51.). Quamobrem cum

cum eadem pars altera defraudetur (§. 286.); *qui plus accepit, tantundem alteri reſtituere debet, quantum plus habet* (§. *cit.*), ac propterea *ob inæqualitatem contractus non reſcinditur.* Dicitur nimirum *Contractus reſcindi*, quando pro nullo declaratur, qui ipſo jure nullus non eſt, ſeu ſubſiſtit.

§. 582.

Contractus oneroſus, quo res datur pro re, ſive corporalis, ſive incorporalis, *Permutatio* eſt. Quoniam nonniſi dominus rem dare poteſt (§. 258); *ſi unus contrahentium det rem alienam, permutatio nulla eſt.* Et cum datio ſit translatio dominii (§. *cit.*), id vero transeat in acceptantem nuda voluntate domini ſufficienter declarata (§. 317.); *permutatio naturaliter perficitur mutuo conſenſu* (§. 27.), *quamprimum* ſcilicet *in rem pro re tradendam conſentitur, permutatio perfecta eſt*, conſequenter *contrahentes ſibi invicem obligantur ad res tradendas* (§. 320.), quamvis *mutuo conſenſu traditio differri poſſit in certum tempus* (§. 314.). *Permutatio quid & quomodo perficiatur.*

§. 583.

Quomodo pecunia & uſus permutetur, item res ſua cum ſua.

Cum in permutatione res omnes dari poſſint (§. 582.), pecunia vero tanquam corpus conſiderata, non tanquam pretium rei, æquiparetur rei; *pecunia* quoque *numerata tanquam corpus conſiderata permutari poteſt.* Et quia uſus rei datur, ſi datur jus retinendi; *permutatio eſt, ſi do uſum rei meæ pro uſu rei tuæ* (§. *cit.*). Immo cum operæ ſimiliter æquiparentur rebus (§. 225.); *operæ etiam cum operis permutari poſſunt.* Et quoniam res tibi data tua eſt, ſi vero tu eandem mihi iterum das, mea fit (§. 258.); *res etiam ſua cum ſua permutari poteſt, ſi detur, ut pro eadem detur eadem certo die.*

§. 584.

De æqualitate in permutatione obſervanda.

Cum permutatio contractus oneroſus ſit (§. 582.), in contractu autem oneroſo obſervanda æqualitas (§. 580.); *in permutatione æqualitas obſervanda*, conſequenter ut de eadem conſtare poſſit, *res æſtimatæ dandæ ſunt*, conſequenter *rei minoris pretii adjiciendum aliud, quod exceſſum alterius adæquat.* Enimvero *ſi quis ſciens ac volens plus dat, quam recipit, contractus mixtus eſt ex permutatione & donatione* (§. 582. 475.).

§. 585.

Quoniam in permutatione tranſit dominium, etiamſi res non ſtatim tradantur (§. 582.); *neuter permutantium rem nondum alteri traditam alienare poteſt* (§. 257.): *qui vero rem ſibi traditam accepit, eam alienare poteſt, etiamſi ipſe rem datam nondum tradiderit* (§. 314.). *De alienatione rei permutatæ.*

§. 586.

Jus Romanum in permutatione plurimum recedit a Jure naturæ, ob rationes ſingulares, quas vide in Jure naturæ noſtro Tom. 4. not. §. 879. 880. Quod itaque civile eſt, non confundendum cum eo, quod eſt Juris naturalis. Tale e. gr. eſt, quod contractus non ante validus, niſi ab una parte res tradatur, & per conſequens non ſolo conſenſu perficiatur. *Scholion de eo quod civile in hoc contractu.*

§. 587.

Contractus oneroſus, quo res datur ab uno, & alter pro ea dat pretium eminens, hoc eſt, eam pecuniæ ſummam, per quam pretium rei determinatur, dicitur *Emtio venditio.* Qui dat rem, *Venditor*; qui vero pretium, *Emtor* appellatur. Sed res quæ venditur, *Merx* vocatur. Mercium itaque nomine non veniunt res, quæ ve- *Emtio venditio quid ſit.*

nales non ſunt, & communiter hoc nomen reſtringitur ad res mobiles.

§. 588.

Quænam vendi poſſint. Cum in emtione venditione pro re detur pecunia, qua æſtimatur (§. 587.), pretium vero rerum omnium pecunia definiatur, hæc pro qualibet re dari poſſit (§ 494.); *emi ac vendi poſſunt res omnes corporales, mobiles ac immobiles, & incorporales, pecunia qua corpus, poſſeſſio etiam rei propriæ, quam quis amiſerat, jus in re, vel ad rem quamcunque*, immo etiam *res extituræ: non tamen res, quæ in rerum natura non exiſtunt.* Quoniam vero res dari nequit niſi a domino (§. 258.); *nemo* quoque *rem vendere poteſt niſi dominus: nondominus rem alienam vendere nequit.*

§. 589.

De dominio & jure futuro. *Dominium futurum* dicitur, quod nobis competit in re extitura, quamprimum exiſtit, veluti in frugibus æſtatis futuræ, vel in re accipienda, veluti in pecunia, quam ſalarii loco accepturi ſumus. Unde ſimul patet, quodnam in genere dicatur *Jus futurum.* Quamobrem *dominium futurum continet jus excludendi dominio in re extitura, vel accipienda, quando illa exiſtit*

ſtit, vel accipitur, ceteros omnes (§. 195.), cumque ideo iam contineat aliquod jus præſens, *dominium* quoque *futurum in alium transferri poteſt.* Quoniam tamen actu dominus eſſe nequis, antequam res exiſtit, vel accipitur; *translatione dominii futuri potentia efficeris dominus, ſed ita, ut ſtatim actu ſis dominus, quam primum res exiſtit, vel accipitur.* Et eodem modo intelligitur, *te voluntate transferentis ſtatim potentia jus acquirere proprium, actu autem, quando ea adſunt, a quibus juris actualitas pendet.*

§. 590.

Cum dominium futurum nullum ſit, niſi res exiſtant (§. 589.); *res extituræ non emuntur, niſi ſub tacita hac conditione, ſi exiſtant,* conſequenter *ſi non exiſtere contingat, nulla eſt* (§. 396.). Quoniam in emtione obſervanda æqualitas (§. 580.), conſequenter neuter contrahentium habet animum aleam ſubeundi; *ſi res extituræ emuntur, vel emenda eſt certa quantitas, vel pretium ad certam quantitatem conſtituendum.* Quamobrem *ſi* in caſu priori *minor quantitas exiſtat, ultra eam ad tradendum non tenetur venditor,* quia emtio conditionata, (*per demonſtr.*) *ſi autem ma-* *De emtione rerum extiturarum.*

jor naſcatur, *nonniſi ea emta intelligitur, de qua conventum eſt* (§. 318.): aſt in caſu poſteriori, *omnes emtæ intelliguntur, & pretium computandum ex eo, quod ad quantitatem conſtitutum* (§. *cit.*) Enimvero *ſi res extituræ emantur*, *quantitate non expreſſa & pretio nullo conſtituto*, cum quantitatis nulla facta mentio; *omnes emtæ videntur, quæ extituræ ſunt*, & quia pretium nondum conſtitutum fuiſſe patet, propterea quod non omni tempore idem, *tacite conſenſiſſe intelliguntur contrahentes in pretium, quod erit illo tempore, quo exiſtunt, commune.*

§. 591.

De emtione ad menſuram.

Ad menſuram emi dicitur, ſi quantitas determinetur, quæ emta eſſe debet, & pretium ex quantitate quadam certa definiatur, vel res certa tota emitur ea lege, ut ejus quantitas certa menſura determinetur, ex qua pretium ejus definitur. Unde patet, *ſi facta menſura minor deprehendatur quantitas*, *venditorem pretii partem remittere debere*, *niſi defectum ſupplere poſſit*; *ſi* vero *major*, *eum ſuperfluum retinere*, *niſi emtor pretium*, *ſi ille velit*, *augere malit.* Enimvero *ſi nulla quantitas exprima-*

primatur, totius rei pretium ab emtore ſolvendum, quod facta menſura quantitati deprehenſæ convenit (§. 318. 438.).

§. 592.

Per averſionem emi dicitur, ſi res certa emitur ita, ut ejus pretium ad nullam quantitatem reſtringatur, unde computandum. Quamobrem *pretium, de quo conventum, ſolvendum, etſi alia deprehendatur ejus quantitas, facta menſura, quam putabatur* (§. 318. 438.). *De emtione per averſionem.*

§. 593.

Quia non-dominus rem alienam vendere nequit (§. 588.), conſequenter rei alienæ venditio nulla eſt; *res aliena emta domino ſine pretio reſtituenda* (§. 261.); *venditor* autem *emtori pretium reſtituere tenetur* (§. 271.), conſequenter, *rem venditori reſtituere non licet, ut ab eodem pretium recuperes.* *De re aliena vendita.*

§. 594.

Cum *res tibi vendita* tua ſit, etſi nondum tradita (§. 587. 320.); *ſi ea alteri denuo vendatur, venditio nulla eſt* (§. 588.). Enimvero cum nuda venditionis promiſſione in te non transferatur dominium rei vendendæ, ſed ſaltem jus exigendi, ut *De re bis vendita.*

eam

eam mihi, non alii, vendas (§. 379. 587.); *ſi rem, quam mihi vendere promiſiſti, alii vendas, venditio valida eſt* (§. 257.): *mihi tamen teneris ad id, quod intereſt, rem mihi venditam non fuiſſe* (§. 415.).

§. 595.

De re in genere emta. Quoniam ex ipſa dominii notione patet, id non exiſtere niſi in certa ſpecie, rei autem in genere nullum eſſe (§. 195.); *ſi res in genere vendatur*, veluti ſi tibi vendo decem modios frumenti in genere, non tanquam partem acervi tibi demonſtrati, *dominium in emtorem non ante tranſit, quam ſi in ſpecie detur.*

§. 596.

Quando emtio venditio perfecta. Ex emtione venditione datur res pro pecunia (§. 587.). Quamobrem cum pecunia in dominio eſſe nequeat, niſi quatenus in corporibus conſiſtit, nec certa ſit, niſi corporibus demonſtratis, conſequenter dominium in pecuniam transferri nequeat, niſi datis, vel demonſtratis corporibus; *naturaliter emtio venditio perfecta eſt, quamprimum de pretio conventum & emtor ad ſolvendum pretium paratus* (§. 317.), *ac emtione perfecta ſtatim naſcitur obligatio venditoris ad rem tradendam,*

emto-

emtoris vero ad pretium ſtatim ſolvendum. Nimirum *ſolutio pecuniæ* eſt actus, quo dominium & poſſeſſio pecuniæ debitæ una transfertur; conſequenter traditionem & dationem una continet (§. 258. 320.), & *pecunia ſolvitur, ſi ei, cui debetur, numeretur.*

§. 597.

Fidem de pretio habere dicitur venditor emtori, vel *fidem emtoris ſequi*, ſi verbis emtoris de pretio ſolvendo confidens, nec de eo ſolvendo ſibi quocunque alio modo caveri, vel ſatisfieri jubens, mercem tradit. *Fidem de pretio* itaque *habere, vel fidem alterius ſequi, eſt quaſi accipere.* Quamobrem cum venditor fidem de pretio habens emtori idem accepiſſe & pecuniam emtori mutuo dediſſe videatur (§. 528. 323.); *emtio venditio perfecta, quamprimum de pretio conventum & fides de eo habetur.* Nimirum venditor cum nolit rem dare niſi pro pretio; *dominium rei non ante tranſit in emtorem, niſi quando venditor vel actu accipit pretium, vel de eo accipiendo certus eſt.* Patet autem (§. 314.), *a venditoris voluntate pendere, utrum velit pretium ſibi ſtatim ſolvi, an fidem de pretio habere emtori, aut de eodem* *Si fides de pretio habeatur.*

ſibi

ſibi alio modo cautum iri, veluti fidejuſſione (§. 569.), aut expromiſſione (§. 579.).

§. 598.

De re ſine pretio convento emtori tradita. Quoniam emtio venditio non perficitur, niſi res certa pro pretio certo detur (§. 587.); *ſi venditor mercem dat & tradit, quamvis de pretio nondum fuerit conventum, emtori fidem de pretio habet* (§. 597.), *& hic tacite conſentit in pretium cummune illius temporis, quo mercem accepit.*

§. 599.

De pecunia & re pro re data. Similiter quia in emtione venditione datur pecunia, ſive pretium pro re (§. 587.), in permutatione autem res pro re (§. 582.); *ſi quis dat rem pro re & pecuniam tanquam additamentum, contractus permutatio eſt: ſi vero pecuniam pro re & rem tanquam ſupplementum pretii, emtio venditio.*

§. 600.

Quando pretium augere, vel imminuere liceat. Cum uſus pecuniæ ſit aliquid æſtimabile, quatenus lucroſus; *plus ſolvit, qui ſtatim ſolvit, vel ſolutionem anticipat, quam qui ſolutionem differt.* Quamobrem *ob dilationem ſolutionis pretium rei augeri poteſt, ob ſolutionem anticipatam minui: non tamen licet augere ob dilationem, ſi quis*

omni tempore paratus eſt ad pretium ſolvendum, quando pecunia indiget venditor.

§. 601.

Similiter quia opportunitas rem ſuam vendendi, aut aliam ab alio emendi aliquid æſtimabile eſt, præſertim ſi interſit venditoris, ut ſua vendat, emtoris ut emere poſſit; datur enim in priori caſu præmium ei, qui fecit, vt vendere, in poſteriori, ut emere potuerimus, emtore nimirum in illo, venditore in hoc quæſito; *ſi intereſt venditoris, ut rem ſtatim vendat, aut ejus cauſa emitur, viliori pretio emere licitum, & ſi intereſt emtoris, ut res vendatur, aut ejus cauſa venditur, majore pretio eam vendi iniquum non eſt.*

De emtione venditoris cauſa & contra.

§. 602.

Cum nemo locupletior fieri debeat cum damno alterius (§ 271.); *ſi venditor in pretio indicando erravit & vero majus ab emtore accepit, quod plus accepit, reddere tenetur:* ex adverſo *ſi pretium vero minus ſolutum, quod vero deeſt ſupplere debet emtor,* aut, *ſi nolit vero pretio emere, mercem reſtituere ac, quod ſolvit pretium, recipere.* Quoniam jus naturæ non diſtinguit inter plus & minus, ſed nullam prorſus

De pretio majore, vel minore per errorem ſoluto.

ſus fert læſionem; *naturaliter contractus reſcindi poteſt ob quamlibet læſionem.* Ceterum ob eandem rationem *idem valet, ſi per ignorantiam ſolvatur pretium majus, quod verum putabat emtor.*

§. 603.

De pretii determinatione in arbitrium tertii, emtoris, venditoris collata.

Quoniam perinde eſt, ſive emtor & venditor inter ſe de pretio conveniant, ſive ejus determinationem in arbitrium tertii vel certi, vel incerti conferant; *determinatio pretii in arbitrium tertii collata naturaliter valet, niſi a communi ſeu vero nimis recedat* (§. 271.): cumque determinatio ideo in arbitrium tertii conferatur, ne metuenda ſit læſio ex contractu; *is, in cujus arbitrium confertur, peritus rei æſtimator eſſe debet.* Enimvero cum in contractibus pro vero habendum, quod ſufficienter indicatum (§. 318.), nec lege naturæ permiſſum, ut faciant contrahentes, quod officiis repugnat (§. 42. 57.); *ex circumſtantiis æſtimandum, quinam fuerit animus contrahentium*, ſeu qua de cauſa determinatio pretii in arbitrium emtoris, vel venditoris collatum, & *jure interno reguntur iſtiusmodi emtiones per officia.*

§. 604.

§. 604.

Cum pactum errantis nullum ſit, ſi error ei dedit cauſam (§. 405. 438.); *ſi res alia pro alia vendatur ac ematur, ſive ſit alia quoad corpus*, ſeu in individuo, *ſive quoad materiam*, ut vel tota, vel ex parte ex alia materia conſtet, quam putabatur, *emtio venditio nulla eſt.* Patet etiam exinde, quod in hoc actu committatur fraus vel conſilii, vel eventus, utraque non ferenda (§. 286.). *Idem eodem modo intelligitur, ſi emtor vel expreſſe indicet, vel aliunde id ſufficienter appareat, quod ob qualitatem quandam rem emat, alias eam non emturus, & circa qualitatem erretur*, veluti ſi vinum recens vendatur pro veteri. *De errore circa corpus; vel materiam, aut qualitatem rei.*

§. 605.

In emtione venditione translatio fit dominii rei a venditore in emtorem (§. 587.). Quamobrem cum a domini voluntate dependeat, quomodo dominium rei ſuæ in alterum transferre velit (§. 314.), & a voluntate accipientis, utrum id eodem modo habere velit, an nolit (§. 316.); *pro lubitu emtoris & ven-* *De pactis emtioni venditioni adjectis. Et de eadem in diem, & ad certum tempus facta.*

ditoris emtioni venditioni adjici poſſunt pacta, quæ jus ex illa quæſitum immutant, & novas quasdam obligationes producunt, utique *ſervanda* (§. 438.). Hinc ſequitur, *ut, ſi in diem res vendatur & ematur, emtio venditio ſtatim perfecta, ſed ad eam conſummandam non obligentur contrahentes, antequam dies venerit:* & ex adverſo, *ſi res vendatur ea lege, ut ſit emta per certum tempus, emtio venditio ſtatim conſummanda, tempore autem prælapſo finiatur.*

§. 606.

De emtione ſub conditione reſolutiva.

Cum (*vi* §. *præc.*) etiam emtio venditio contrahi poſſit ſub conditione reſolutiva & pœna pœnitentiæ; *ſi ita conveniatur, ut, niſi pretium intra certum tempus ſolvatur, res ſit inemta, emtio venditio ſtatim perfecta, ſed pretio intra tempus conventum non ſoluto, reſolvitur* (§. 397.), & *ſi ita conveniatur, ut intra certum tempus emtori a contractu recedere liceat, recedens vero certi quid præſtet venditori, venditor interea rem alii vendere nequit, in emtorem collatum eſt jus pœnitendi, emtor vero pœnam pœnitentiæ præſtare tenetur.*

§. 607.

§. 607.

Similiter cum etiam ſub conditione ſuſpenſiva emtio venditio contrahi poſſit (§. 605.); *ſi ſub certa conditione emtio contrahitur, antequam conditio exiſtat, emtio perfecta non eſt, nec ad eam conſummandam tenentur contrahentes, & illa deficiente nulla eſt* (§. 396.): *pendente tamen conditione pœnitere non licet*, cum ſpes perfectum iri emtionem neutri parti auferri poſſit (§. *cit.*). Specialis conditio eſt, ſi emtor pinguior haberi poſſit. Quodſi ergo ita conveniatur, *ut res ſit inemta, ſi emtor pinguior haberi poſſit intra certum tempus, emtio ſtatim perfecta, pinguiori tamen emtori eam vendere poteſt venditor:* aſt *ſi ita conveniatur, ut res ſit emta, niſi intra certum tempus emtor pinguior haberi poſſit, emtio tum demum perficitur, ſi pinguior ſeſe non obtulerit, interea tamen temporis pœnitere non licet.* Nimirum in caſu priori conditio reſolutiva eſt, in poſteriori ſuſpenſiva (§. 315.).

De emtione ſub conditione ſuſpenſiva & pinguioris emtoris.

§. 608.

Pactum, quo ita convenitur, ut res ſit inemta, ſi intra certum tempus em-

De additione in diem.

tor pinguior offeratur, vel ut ſit emta, niſi offeratur, dicitur *Addictio in diem*; & in caſu quidem priori *pura*, in poſteriori *conditionata*. Vocatur autem *Emtor pinguior*, qui meliorem offert conditionem, quam primus; & *Conditionis melioris* nomine venit, quicquid ad utilitatem venditoris pertinet, veluti ſi pretio quid addatur, ſi ſolutio offeratur in moneta majoris bonitatis intrinſecæ, ſi ſtatim ſolvatur. Quoniam *pacta* naturaliter per ſe obligant (§. 438.); *naturaliter* quoque *contractui cuicunque adjici poſſunt ex intervallo*, conſequenter etiam *addictio in diem ex intervallo adjici poteſt*. Cum vero in hoc pacto id agatur, ut emtio vel reſcindatur, vel non perficiatur, conditione meliore ab alio oblata, minime autem, ut venditor, ſi eum pœniteat, contractum pro lubitu reſcindere, vel non perficere poſſit (§. 607.); *venditor ipſe conditionem meliorem offerre non poteſt*. Id vero adhuc notandum eſt, *addictionem in diem fieri poſſe vel in gratiam venditoris, vel in gratiam emtoris*. Et *in caſu primo* facile intelligitur, *venditori liberam eſſe, utram conditionem meliorem acceptare, an primam ſequi malit; in altero*

tero autem *conditione meliore oblata, emtorem ab obligatione ſtatim liberari, & venditorem vel conditionem acceptare, vel rem recipere teneri.* Patet etiam porro, *venditorem emtori primo indicare non teneri, quod & qualis conditio offeratur antequam offerenti rem vendat, niſi expreſſe hoc fuerit conventum, ut res emta manere debeat, ſi ille eandem conditionem adimplere velit.* Quoniam vero emtori perinde eſt, ſive alius emtor rem accipiat, ſive venditor eam retineat ſibi, conditione meliore oblata, nec ſibi retinens quicquam committat, quod eſt contra jus primi emtoris (§. 83.); *ſi melior conditio offertur, venditor rem ſibi retinere poteſt, niſi expreſſe, ut ante, fuerit conventum.*

§. 609.

Lex commiſſoria in genere vocatur pactum, quo ita convenitur, ut, niſi præſtetur, quod ex alio contractu debetur, debitor amittat, quod ex eo habere debebat. Et tunc id, quod amittitur, dicitur *committi.* Et in ſpecie in præſenti contractu *Lex commiſſoria* dicitur pactum, quo ita convenitur, ut, niſi emtor intra *De lege commiſſoria.*

certum tempus pretium ſolvat, res ſit inemta. *Pactum* itaque, *cui lex commiſſoria addita, ſtatim reſolvitur, conditione reſolutiva, quæ eidem ineſt* (§. 315.), *exiſtente.* Et propterea *ſi emtio ſub lege commiſſoria contracta, & pretium intra tempus præſtitutum non fuerit ſolutum, dominium rei venditæ confeſtim ipſo jure redit ad venditorem.* Cum venditor cum damno emtoris locupletior fieri nequeat (§. 271.); *ſi emtor partem pretii ſolvit, emtione commiſſa, ea ipſi reſtituenda.* Et quoniam emtio *in gratiam venditoris* tantummodo reſolvitur; *ſi lex commiſſoria* in ipſius gratiam *addita, in ipſius* utique *arbitrio poſitum eſt, utrum ea uti velit, nec ne.* Quoniam effectus legis commiſſoriæ pendet a conditione reſolutiva, quæ eidem ineſt: *ſi conditio quæcunque reſolutiva emtioni & in genere contractui, ſive pacto cuicunque adjicitur, clauſula adjecta hæc legi commiſſoriæ æquivalet.* Atque ea de cauſa adjectio iſtiusmodi conditionis, qua, quod ex pacto haberi debebat, committitur & ipſum pactum reſolvitur, *clauſula commiſſoria* appellatur.

§. 610.

Pactum, cui adjicitur conditio quæcunque reſolutiva, vulgo *reſolutivum* dicitur; cujus ideo ſpecies ſunt lex commiſſoria & addictio in diem ſub conditione reſolutiva. Vocatur autem *reſolutivum ex nunc*, quando contractus retro reſolvitur, quaſi ab initio ſtatim fuiſſet nullus; & *ex tunc*, quando contractus reſolvitur eo, quo conditio exiſtit, tempore, ut ab eo demum habeatur pro nullo. Quoniam naturaliter a voluntate *paciſcentium* dependet, quomodo convenire velint (§. 385. 458.); *in* ipſorum quoque *arbitrio poſitum eſt*, *utrum conditione reſolutiva exiſtente pactum reſolvi debeat ex nunc, an ex tunc.* *De pacto reſolutivo ex nunc & ex tunc.*

§. 611.

Quod ſi ita conveniatur, ut, ſi rem emtam iterum vendere volueris, eam mihi, vel tertio cuidam certo vendere debeas, vel ut alii vendere non liceat, ſi ego, vel tertius ille idem pretium ſolvere velimus, quod ſolveret alius; pactum emtioni venditioni adjectum dicitur *Pactum de retrahendo*; & jus ex hoc *De Jure retractus.*

 pacto

...itum. *Jus retractus* appella-
...ue civili cum addito *Jus retra-*
ctionale, quia ex pacto deſcen-
... in oppoſitione *ad legale*, quod cer-
... perſonis lege tribuitur ac mere civile
eſt. *Jus hoc retractus eſt jus prælationis*
eodemque imminuitur jus alienandi (§. 257.)
sed ſine damno domini (§. 269.). Quo-
niam *Jus protimiſeos* vocari ſolet, quo
quis præferri debet in eodem actu alii,
vel aliis; *jus retractus eſt jus protimiſeos, ſed non contra.* Quia vero *jus retractus* ex pacto ad emtionem venditionem reſtringitur; *locum non habet, ſi res eidem obnoxia alio titulo quam emtionis venditionis alienatur*, veluti ſi donetur, vel permutetur (§ 318). Cum naturaliter quilibet jus ſuum alteri cedere poſſit (§. 342.), niſi perſonale fuerit (§. 400.): *jus* quoque *retractus cedi poteſt, niſi vel expreſſe fuerit dictum, ne alii cedatur, vel aliunde appareat, id ad perſonam retrahentis eſſe reſtrictum* (§. 318.).

§. 612.

Pactum de retrovendendo & de redimendo. Si ita conveniatur, ut, quando tibi viſum fuerit, vel certo tempore, vel intra certum tempus rem venditam tibi redimere

eligere velit, antequam optio facta eſt, commodum atque periculum utriusque ad ſolum venditorem ſpectat (§. 613.).

§. 616.

Quia emtio non perficitur, niſi pretium ſtatim ſolvatur (§. 596.); aut venditor in dilationem conſentit (§. 597.); *ſi de pretio fuerit conventum, & venditor in dilationem conſentire non vult, emtio nulla eſt*, conſequenter *ſi redux pretium ſtatim ſolvere velis, eam tibi pro eodem dare non tenetur.* Cumque in mora ſis, *ſi convento tempore pretium non ſolvas* (§. 417.); *venditori præſtare debes, quantum valet uſus pecuniæ a die moræ* (§. 419.).

De venditore in dilationem pretii non conſentiente & interesse moræ.

§. 617.

Res evinci dicitur, ſi quis eam ob jus, quod in ea habet, nec exercere poteſt, niſi eam in poteſtate ſua habeat, a poſſeſſore aufert, veluti ſi res a non-domino emta a domino vindicatur (§. 262.). *Evictionem* vero *præſtare* dicitur, qui ſatisfacit alteri pro damno ob rem evictam eidem obveniente. Quoniam poſſeſſor quilibet præſumitur dominus, niſi proſtent rationes probabiles in contrarium (§. 455.),

De evictione.

...), conſequenter emtor cum venditore tanquam cum domino contrahit, qui noverit rem eſſe alienam; *emtioni inest tacita hæc conditio, ut evictio præſtetur*, conſequenter *naturaliter opus non eſt eam demum expreſſe promitti: præſtationi tamen evictionis renunciari poteſt* (§. 342.). Quoniam qui ſciens a non-domino emit, ſe nonniſi poſſeſſionem emere novit (§. 588.), conſequenter in periculum evictionis conſentit (§. 593.); *ad præſtandam evictionem rei alienæ venditor ſcienti non obligatur*. Et quia non minus quis jus, quod in re vendita habet, evincere poteſt; *venditor* quoque *evictionem juris cujusdam, quod tertius in re habet, præſtare obligatur*. Enimvero *donator*, cum gratis donans (§. 475.) non intelligatur in donatarium transferre voluiſſe niſi jus, quod in re habet, *donatario ad præſtandam evictionem non obligatur*. Mere civile eſt, quod præſtatio evictionis exigatur in donatione remuneratoria, cum ad eam non competat jus perfectum donatario (§. 482.).

§. 618.

De vitiis rei emtæ. *Vitium rei* dicitur accidens, quod eidem inhæret & rem uſui ſuo minus aptam

eligere velit, antequam optio facta eſt, commodum atque periculum utriusque ad ſolum venditorem ſpectat (§. 613.).

§. 616.

De venditore in dilationem pretii non conſentiente & intereſſe moræ.

Quia emtio non perficitur, niſi pretium ſtatim ſolvatur (§. 596.); aut venditor in dilationem conſentit (§. 597.); *ſi de pretio fuerit conventum, & venditor in dilationem conſentire non vult, emtio nulla eſt*, conſequenter *ſi redux pretium ſtatim ſolvere velis, eam tibi pro eodem dare non tenetur*. Cumque in mora ſis, *ſi convento tempore pretium non ſolvas* (§. 417.); *venditori præſtare debes, quantum valet uſus pecuniæ a die moræ* (§. 419.).

§. 617.

De evictione.

Res evinci dicitur, ſi quis eam ob jus, quod in ea habet, nec exercere poteſt, niſi eam in poteſtate ſua habeat, a poſſeſſore aufert, veluti ſi res a non-domino emta a domino vindicatur (§. 262.). *Evictionem* vero *præſtare* dicitur, qui ſatisfacit alteri pro damno ob rem evictam eidem obveniente. Quoniam poſſeſſor quilibet præſumitur dominus, niſi proſtent rationes probabiles in contrarium [illegible] (§. 455.)

[illegible]

(§. 455.), conſequenter emtor cum venditore tanquam cum domino contrahit, niſi noverit rem eſſe alienam; *emtioni ineſt tacita hæc conditio, ut evictio præſtetur*, conſequenter *naturaliter opus non eſt eam demum expreſſe promitti: præſtationi tamen evictionis renunciari poteſt* (§. 342.). Quoniam qui ſciens a non-domino emit, ſe nonniſi poſſeſſionem emere novit (§. 588.), conſequenter in periculum evictionis conſentit (§. 593.); *ad præſtandam evictionem rei alienæ venditor ſcienti non obligatur*. Et quia non minus quis jus, quod in re vendita habet, evincere poteſt; *venditor* quoque *evictionem juris cujusdam, quod tertius in re habet, præſtare obligatur*. Enimvero *donator*, cum gratis donans (§. 475.) non intelligatur in donatarium transferre voluiſſe niſi jus, quod in re habet, *donatario ad præſtandam evictionem non obligatur*. Mere civile eſt, quod præſtatio evictionis exigatur in donatione remuneratoria, cum ad eam non competat jus perfectum donatario (§. 482.).

§. 618.

De vitiis rei emtæ. *Vitium rei* dicitur accidens, quod eidem inhæret & rem uſui ſuo minus

aptam

aptam reddit. Cum res emantur propter eum, quem habere debent uſum, conſequenter nemo res vitioſas emere velle præſumatur; *vitia rei, quæ in oculos non incurrunt, vel aliunde nota ſunt, emtori indicare tenetur venditor*, conſequenter *multo minus ea ſtudioſe occultare debet, ne in oculos incurrere poſſint.* Et quia vitium rei æſtimabile quid eſt, quatenus ſcilicet rem per ſe ad aliquem uſum aptam ineptam reddit; *vitia pretium rei imminuunt*; immo *ſi quod vitium rem prorſus inutilem reddit, eam nullius pretii faciunt.* Immo cum non minus fraus eventus, quam conſilii ſit vitanda (§. 286.); *ſi res prorſus inutilis fuerit ob vitium latens, pretium emtori reſtituendum: ſi vero adhuc uſum habere poteſt, aut alio modo damnum reparari, damnum ſaltem datum reſarciendum* (§. *cit.*). Haud difficulter patet, *jura, quæ tertius in re emta habet, vitiis annumeranda eſſe.*

§. 619.

Arrha dicitur pecunia, vel res, quæ ab uno contrahentium datur alteri contractus probandi & confirmandi cauſa. Ideoque *arrham ſibi dari petit, cujus maxime* *De arrhæ datione.*

xime intereſt, ne a contractu recedatur; ultro etiam offert is, qui ſibi metuit, ne contractus ab altero non adimpleatur, vel nondum perfectus non perficiatur. Patet itaque, *arrhæ dationem eſſe contractum, vel pactum peculiare, & ad quemvis alium contractum, non modo ad emtionem venditionem accedere poſſe; eadem tamen in contractu, cui accedit, nihil immutari.* Enimvero cum de arrha valeat, quod conventum fuit (§. 318.); *ſi arrha detur tanquam pars ejus, quod ex contractu debetur, in id imputatur, ſi vero detur in ſecuritatem contractus adimplendi, eo adimpleto, reſtituenda.* Ob eandem rationem *ſi arrha datur ea lege, ut in id imputetur, quod ex contractu debetur, ſi dans impleverit eundem, eam vero retineat accipiens, ſi non impleverit; pacto non adimpleto, arrham accipiens lucratur:* quoniam tamen accipiens in id quidem conſenſit, ut datori liberum ſit, utrum arrham amittere, an contractum adimplere malit, non autem id actum eſt, ut accipienti integrum ſit a pacto diſcedere, ſi arrham reſtituat; *accipienti liberum non eſt, utrum arrham reſtituere, an contractum adimplere malit.* Enimvero *ſi ita convenitur,*

ut,

ut, niſi contractum alteruter contrahentium adimplere velit, arrbæ dator cum diſpendio arrbæ a contractu recedat, ab eodem vero ſi accipiens recedat, duplum reſtituat, cum in arbitrio paciſcentium poſitum ſit, ut hanc legem contractui dent (§. 385. 438.), & ſub pœna contrahere liceat (§. 410.); *naturaliter contractus revocabiliter, ſed ſub pœna initus intelligitur.* Similiter *ſi ita conveniatur, ut, ſi arrbæ dator a contractu recedere velit, eam perdat, accipiens vero duplum in eodem caſu reſtituat, ſalvo tamen jure ejus, qui contractum adimplere velit*, cum ſub pœna pœnitentiæ ita contrahatur; *contractus cum diſpendio arrbæ, vel dupli reſtitutione ſubſiſtit.* Patet autem in hoc caſu cum arrhis fortius contrahi, quam ſine arrhis; cum major introducatur obligatio contractum adimplendi (§. 35.). *Si de arrba nihil ſpeciale fuerit conventum*, cum ea detur tanquam indicium contractus initi & conſtantiæ voluntatis; *cum diſpendio arrbæ a contractu recedere non licet*, conſequenter *contractu adimpleto, aut, ſi eum adimpleri non amplius integrum eſt, præſtito intereſſe* (§. 415.), *arrba reſtituenda, aut, ſi in pecunia conſiſtat, in id,*

quod

quod debetur, imputandum. Quoniam deniique, ſi alter ex pacto jam aliquid præſtitit, dum ab eo diſcedit, ego ipſi nihil reſtituere teneor (§. 443.); *ſi emtor parte pretii jam ſoluta, vel arrha data, re tamen nondum tradita, a contractu recedat; venditor ab eodem recedens partem pretii jam ſolutam, vel arrham datam reſtituere non tenetur.*

§. 620.

Locatio conductio quid & quotuplex.

Locatio conductio vocatur contractus oneroſus, quo certus rei uſus conceditur, aut certa opera præſtatur pro certa mercede. Pretium, quod ſolvitur pro uſu rei, præſertim immobilis, vocatur *Penſio.* Qui pro uſu rei mercedem ſolvit, *Conductor rei;* & is, cui operæ pro mercede præſtantur, *Conductor operarum* appellatur; qui vero pro mercede concedit uſum rei, *Locator rei;* & qui pro operis ſuis eandem accipit, *Locator operarum.* In ſpecie conductor ædium, *Inquilinus;* agri, *Colonus;* operis faciendi, *Redemtor* appellatur: qui poſtremus idem eſt cum locatore operarum, veluti ſi faber lignarius contrahit cum te de ædibus certo pretio excitandis.

§. 621.

§. 621.

Cum ad perfectionem contractus locationis conductionis nil amplius requiratur, quam ut locator promittat conceſſionem uſus, vel operas præſtandas pro mercede ſolvenda, & conductor ſolutionem mercedis pro uſu rei, vel operis præſtandis (§. 620. 380.); *quamprimum locator & conductor convenerunt de mercede pro uſu rei, vel operis præſtandis, locatio conductio perfecta eſt: perfecto autem contractu locator obligatur ad uſum rei conventum*, conſequenter *rem iſti uſui, ad quem eam conduxit, aptam, vel operas promiſſas præſtandum, & conductor ad mercedem ſolvendam, etiamſi re, vel operis locatoris uti non potuerit, modo is interea rem, vel operas alii non locaverit;* cum tunc ipſe a contractu diſceſſerit (§. 442.), nec ullum damnum datum ſit locatori a conductore, quod foret reſarciendum (§. 269. 270.). *Quando contractus perfectus, & naſcentes inde obligationes.*

§. 622.

Quoniam locator rei in conductorem transfert jus re utendi, quomodo conventum fuit (§. 620.); *ipſe ea interea uti nequit, dum non utitur conductor, & ſi* *De re locata alteri a locatore locata, & quomodo re locata utendum.*

interea alii locet, merces, quæ datur, huic debetur, cum uſus jam ſit ipſius; *immo* ob eandem rationem *ſine conſenſu ejus alteri locare nequit:* ex adverſo *conductor re aliter uti non poteſt, quam conventum fuit, alias furtum uſus committit* (§. 264.). Immo *ſi aliter utatur, ſeu re abutatur, locator contractum reſcindere poteſt* (§. 442. 581.).

§. 623.

De præſtatione operarum. Similiter *conductor non alias operas à locatore exigere poteſt, quam conventas, nec alio, quam tempore convento* (§. 317.), *& locator perinde operas tempore convento præſtare debet* (§. 438.), *alias tenetur ad id, quod intereſt, eas convento tempore præſtitas non fuiſſe* (§. 415.), cumque à pacto diſcedat locator; *conductori licet, ſi ita viſum fuerit, alterius operas conducere* (§. 442.).

§. 624.

De ſublocatione. Si conductor rem, vel operas ſibi locatas alii locet, locatio ab ipſo facta *Sublocatio* dicitur. Cum jus utendi re, vel operis in conductorem translatum ſit (§. 620.); *ſublocatio rei conductæ ad eundem uſum, ad quem fuerat conducta, &*

opera-

operarum ad idem licita, niſi conventum fuerit, ne ſublocetur; quoniam tum jus utendi ſine poteſtate ſublocandi translatum, nec aliter conductori competit (§. 317.).

§. 625.

Cum nemini gratis dare, vel facere teneamur, ſi quis viciſſim dare, vel facere poteſt, & in locatione non detur niſi uſus rei pro mercede, non vero res ipſa, id quod eſt rem vendere (§. 587.); *res omnes, quæ uſu non conſumuntur, tam corporales, mobiles ac immobiles, quam incorporales locari & conduci poſſunt, itidemque operæ omnes non illicitæ;* quia ad illicitas non committendas indiſpenſabiliter obligamur (§. 49. 42.). *Quænam locari poſſint.*

§. 626.

Quoniam pretium rerum pecunia æſtimatur, ideoque perinde eſt, ſive des pecuniam, ſive rem, quæ tanta pecunia æſtimatur, in locatione conductione autem datur pecunia pro uſu rei, vel operis (§. 620.); *naturaliter locatio conductio eſt, ſi pro uſu rei, vel operis datur res certa, de qua convenitur,* conſequenter *erit* *An merces in re conſiſtere poſſit.*

etiam locatio conductio, ſi partim p…
partim res detur.

§. 627.

De mercede tacite conventa.

Cum pro uſu rei, vel operis …
ſtanda ſit merces conventa (§. 620.) …
de mercede nihil fuerit expreſſe dictum, …
cite conſenſiſſe cenſentur contrahent…
eam mercedem, quæ communiter pro…
uſu, vel iſtiusmodi operis dari ſolet, …
eam, quam dederat, qui ante condux…
Idem intelligitur, *ſi convenitur, ut d…*
merces æqua, vel quæ dabitur ab aliis …
tum enim *danda merces, quæ ab aliis* …
ri ſolet.

§. 628.

De pactis adjectis.

Quoniam etiam locationi conductio-
ni pacta adjici poſſunt, prouti commo-
dum viſum fuerit contrahentibus; per-
inde ac in emtione venditione (§. 605.);
de quo in pactis adjectis fuerit conventum,
eo ſtandum (§. 438.). Iſtiusmodi pactum
eſt, quo prohibetur ſublocatio (§. 624.),
quo uſus rei certa lege reſtringitur, quo
convenitur de mercede anticipanda, quo
adjicitur clauſula commiſſoria, ut contra-
ctus ſit nullus, niſi merces certo die ſol-
vatur, & ſtatim liceat rem alii locare, ut
loca-

locatio reſcindatur, ſeu ſtatim ceſſet, ubi res vendita, vel propriis uſibus neceſſaria fuerit; cum enim jus ex contractu quæſitum invito auferri nequeat (§. 100.), naturaliter non finitur locatio ad certum tempus facta, ubi ante idem vendita, vel propriis uſibus neceſſaria fuerit. Sed de his pactis ſingulis, qua fieri poſſunt, non opus eſt, ut ſigillatim dicamus.

§. 629.

Quando venditio rei locatæ, aut præſtatio operarum per alium non illicita.

Cum *locator* non obligetur *conductori* niſi ad præſtandum rei uſum conventum (§. 620.); *ſi eidem rem ſimilem & æque commodam præſtet abſque ullo ipſius ſumtu, rem ut vendat, vel propriis uſibus neceſſariam locatori adimat, injuſtum non eſt.* Idem intelligitur, *ſi qui operas ipſe præſtare non poteſt, ſubſtituat alium æque idoneum, qui præſtet.*

§. 630.

De eadem opera pluribus locata.

Si locator eadem opera pluribus utilis eſſe poſſit, cum bis promittere liceat, quod bis præſtari poteſt (§. 421.), & parum interſit, ſive uno actu, ſive duobus diverſis præſtetur; *quin operas tibi locatas alii locare & ab utroque conductore*

 mer-

mercedem integram accipere liceat, dubitandum non eſt. Exempli loco eſto tabellarius ad literas deferendum conductus. Quoniam vero, *ſi eadem opera pluribus conjunctim locetur*, omnes conjunctim non repræſentant niſi unum locatorem, conſequenter mercedem conjunctim nonniſi ſemel ſolvere tenentur; *conductores ſinguli mercedem pro rata ſolvunt, prouti conventum fuit inter ipſos. Quodſi operæ, quæ nonniſi uni præſtari poſſunt, duobus locentur, conductori primo præſtandæ* (§. 421.).

§. 631.

De relocatione & renunciatione locationis. *Si res, vel operæ ad certum tempus locentur, finito tempore conductoris jus ceſſat & contractus finitur* (§. 317. 318.), conſequenter cum *locatio & conductio renunciari* dicatur, ſi vel locator conductori, vel conductor locatori ſignificat, ſe ultra certum terminum ex contractu amplius teneri nolle; *naturaliter renunciatione opus non eſt, niſi expreſſe fuerit conventa* (§. 628.). Quamobrem cum *res, vel opera relocari* dicatur, ſi conductori finito tempore iterum locetur; *relocatio novus contractus eſt, ab anteriore prorſus diverſus*, conſequenter *pacta quæcunque ei-*

dem

dem adjici poſſunt, ſeu *legem quandam eidem dare licet, a priori diverſam.* Quoniam vero tacite etiam conveniri poteſt (§. 439.); *ſi locatore non contradicente conductore re ultra tempus conventum utatur, vel renunciatio conventa non fuerit facta, relocatio in modum anteriorem tacite facta intelligitur* (§. 441.).

§. 632.

Quodſi duratio contractus in alterutrius, vel utriusque arbitrium conferatur, cum mortuus velle deſinat; *morte ejus, in cujus arbitrium collata eſt*, conſequenter *in caſu poſteriore morte alterutrius, locatio conductio finitur.* Cumque nemo plus juris in alterum transferre poſſit locando, quam habet (§. 258.); *jure locatoris in re locata extincto, locatio finitur.* *De locatione morte, vel jure in re extincta finita.*

§. 633.

Quoniam conductori uſus rei locatur (§. 620.); *locator conſentire tenetur in eam deteriorationem, ſine qua uſus obtineri nequit.* Enimvero *ſi dolo, vel culpa conductoris reddatur deterior, vel prorſus deſtruatur, damnum conductor reſarcire tenetur* (§. 270.). Cum vero dominium *De damno in re, vel uſu rei dato.*

maneat penes locatorem, uſus autem ſit conductoris (§. 620.); *ſi damnum caſu datur in re, quem nulla conductoris culpa præceſſit, id locatoris eſt; ſi in uſu, conductoris, niſi de remiſſione mercedis quædam fuerint conventa* (§. 342. 628.). Enimvero *ſi caſus auferat omnem rei uſum, cum merces* pro uſu detur; *ea remittenda.*

§. 634.

De damno, quod incurrit locator operarum & damno in opere conducto dato.

Similiter cum conductori imputari nequeat, *ſi locator operarum culpa ſua damnum incurrit, dum operas præſtat* (§. 3.), a quo ſibi cavere debebat (§. 269); *conductor id reſarcire non tenetur.* Et quia caſus prævideri nequeunt; qui operas pro mercede locat, ſubire tenetur periculum, quod inde imminere poterat, conſequenter *nec conductor reſarcire tenetur damnum, quod caſu incurrit locator.* Ita *ſi locator operarum fregerit, vel perdiderit inſtrumentum operas promiſſas præſtando, damnum ipſius eſt; vel etiam ſi id contingat in materia locatoris operæ propria, ex qua tibi opus facere debebat:* enimvero *ſi tua ſit materia, in qua caſus contingit, damnum tuum eſt* (§. 243.). Culpa utique ſua damnum dediſſe intelligitur,

gitur, *qui opus ex tua materia fecit vitioſum* (§. 21. 269.); ac ideo *ſi vitium corrigi poſſit, ſine mercede id corrigere, ſin minus, pretium materiæ reſtituere & opus vitioſum retinere debet* (§. 270.). Quia *Artifex* dicitur, qui artem aliquam callet, vel exercet; *imperitia artificis, ſeu ejus, qui ſe artificem profitetur,* utique *culpa eſt* (§. 21.). Denique cum opus, quod alteri locaſti, tuum ſit; *ſi ſine conductoris operis culpa caſus in cœpto, vel jam perfecto contingat, damnum tuum eſt* (§. 243.): aſt *ſi vitio operis contingat damnum,* cum tunc culpa conductoris detur (*per demonſtr.*); utique *conductor id reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 635.

De emtione operis noſtra voluntate ab alio conficiendi.

Si ita conveniatur cum artifice, ut faciat opus ex materia ſua, pretio in opus perfectum & approbatum conſtituto, cum non conveniatur de mercede pro operis præſtanda, ſed de pretio pro opere confecto ſolvendo; *contractus locatio conductio non eſt* (§. 620.), *ſed emtio venditio rei extituræ, ſub hac conditione inita, ſi vitio careat* (§. 587. 590.). Et quoniam in emtione venditione res tanquam ſupple-

mentum pretii dari poteſt (§. 599.); *erit adhuc emtio venditio, ſi data materia, vel res alia in pretium imputanda.*

§. 636.

De impenſis in rem locatam factis.

Quoniam locator rem uſui conducto aptam præſtare tenetur (§. 621.); *ſi conductor fecit impenſas neceſſarias*, ſine quibus ſcilicet res non poterat habere uſum, quem conduxerat, *locator eas reſtituere tenetur:* non vero *licet facere impenſas utiles ſine conſenſu locatoris*, utpote qui nonniſi uſum conductum præſtare tenetur (§. 317.), cumque conductor non ſit dominus (§. 620.); *ne ſuo quidem ſumtu ſine conſenſu locatoris in re conducta quicquam immutare licet conductori* (§. 256.).

§. 637.

De vitiis rei locatæ.

Cum quilibet damnum ab alio avertere debeat (§. 269.); *locator* quoque *vitia rei locatæ, quibus damnum dari poteſt in uſu rei, indicare tenetur*, veluti ſi equus ſit calcitroſus, vel certo anni tempore ab inundatione periculum immineat in certis ædium partibus. *Quodſi ergo ſciens rem vitioſam locet, conductori tenetur in id, quod intereſt* (§. 415.), *ſi ignorans invincibili-*

cibiliter, etſi ab imputatione liber ſit (§. 34.), cum tamen uſum non præſtet, quem res minime vitioſa habere poterat; *penſionem remittere tenetur pro circumſtantiis datis* (§. 621.).

§. 638.

Si alicui pecudum uſus pro viliori mercede annua, aut certa fructuum parte conceditur ea lege, ut, ſi quæ illarum pereant, accipiens vel alias in earum locum ſubſtituat, vel æſtimationem præſtet; contractus dicitur *Socida.* Patet itaque, *ſocidam eſſe locationem conductionem cum pacto adjecto, quo periculum omne rei locatæ in ſe ſuſcepit conductor* (§. 620. 628.). Patet porro, *in ſocida pecudes locatori nunquam mori, & æſtimatas eſſe tradendas.* Et quoniam *Pecudes ferreæ* dicuntur, quæ danti nunquam moriuntur, vel pereunt; *ſocida eſt locatio pecudum ferrearum.* Quia vero æqualitas obſervanda in contractibus oneroſis (§. 580.); *merces in ſocida determinanda ex pretio fructuum, quos ex pecudibus percipit conductor, & periculo, quod in ſe ſuſcipit.* Cumque uſus cauſa pecudes locentur; *locator pecudes ſanas in ſocidam tra-* *De ſocida.*

tradere obligatur, & ſi morbo ante ſocidam contracto moriantur pecudes, periculum eſt locatoris (§. 415.).

§. 639.

Societas negotiatoria quid ſit.

Si duo, vel plures inter ſe conveniant, quod res & operas ad negotiationem quandam conferre velint eo fine, ut lucrum ac damnum commune ſit, contractus dicitur *Societas*, nimirum *negotiatoria*. Qui ſocietatem ineunt, *Socii* vocantur. *Societas* autem *contrahitur, ſive uterque ſociorum res & operas, ſive unus res, alter operas, ſive unus res & operas, alter vel res, vel operas confert.* Sub rebus etiam comprehendi pecuniam, per ſe patet. *Cum eo, qui nec operas, nec res confert, ſocietas non contrahitur; ſed ſi ad partem lucri ſaltem admittitur, donatio* (§. 475.), *ſi etiam damni particeps eſſe debet, peculiaris quidam contractus eſt* (§. 438.).

§. 640.

De ſocietate ratione damni contracta.

Quoniam quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), & unicuique permittendum, in quantum ſe obligare velit (§. 78. 97.); *ſocietas ita contrahi poteſt, ut quis ſit particeps lucri, non vero damni:*

aſt

aſt cum damnum ab altero avertere debeamus (§. 269.), nec eum damno ejus locupletiores fieri (§. 271.); *ita contrahi nequit, ut ſocius ſit particeps damni, non vero lucri*, conſequenter cum *ſocietas leonina* dicatur, in qua unus ſolus lucrum, alter ſolus damnum habet; ea *illicita eſt, per ſe nulla.*

§. 641.

Si bona univerſa tam præſentia, quam futura in communionem deducuntur, *Societas* dicitur *omnium bonorum*, vel *fortunarum*; ſi vero ea omnia, quæ opera & negotiatione acquiruntur, *Societas bonorum* ſimpliciter vocatur. Utraque communi nomine *Societas univerſalis*, ſubinde etiam *generalis* appellatur; & in oppoſitione *particularis* audit, in qua communicantur ea, quæ ex certis rebus, vel certa negotiatione proveniunt. *Societas bonorum & omnium bonorum.*

§. 642.

Bona ſocietatis dicuntnr, quæ in communionem deducuntur, dum ſocietas contrahitur. Quamobrem in bonis ſocietatis quilibet ſocius pro parte dominium habet (§. 639.), conſequenter *quamprimum ſocietas omnium bonorum initur, ſocius* *De bonis ſocietatis.*

ſocius unusquisque in alterum transfert dominium in bona ſua præſentia & futura pro rata (641. 589.).

§. 643.

Sortis nomine quæ pecunia veniat.

Pecunia, quæ in ſocietate ad certum uſum confertur; & in genere pecunia, qua fruimur, dicitur *Sors*.

§. 644.

De diverſo modo operas cum pecunia collata conferendi.

Si quis operas ſolas, alter vero pecuniam confert, & operæ conferuntur cum uſu pecuniæ, cum uſus pecuniæ & uſus operarum invicem communicentur; *collator operarum non fit particeps ſortis, & ſors perit ac ſalva eſt ei, qui pecuniam contulit: aſt ſi eædem operæ conferantur cum ipſo dominio pecuniæ*, quoniam ipſa pecunia & operæ eadem æſtimandæ invicem communicantur; *qui operam impendit, fit particeps ſortis pro eo, quod valet pretium operæ, ſorti adjiciendum.*

§. 645.

De diviſione lucri & damni.

Cum *in ſocietate negotiatoria* ſocius nullus alteri gratis quid dare & facere præſumatur, nec dare vel facere debeat naturaliter (§. 473. 639.); in eadem *obſervanda eſt æqualitas* (§. 580.), conſequen-

quenter *commune lucrum & damnum in ratione collatorum dividendum*, ita ſcilicet ut qui duplum contulit, duplum percipiat lucrum, ſed duplum quoque ferat damnum, ac ideo *ſi collata ſint æqualia, partes quoque lucri & damni ſint æquales*. Quilibet æquiſſimam judicat æqualitatem partium, ſi collata fuerint æqualia. Sed cum qui duplum confert, duos repræſentet ſocios, & ita porro; inde omnino ſequitur, ut eadem ſit æquitas diviſionis lucri & damni communis in ratione collatorum. Quoniam vero ſocii de partibus inter ſe convenire poſſunt, prouti ipſis commodum viſum fuerit (§. 385. 438.); *ſi partes lucri & damni fuerint expreſſæ, eædem ſervandæ ſunt* (§. 438.). Enimvero *ſi operæ cum uſu pecuniæ conferantur, cum qui operas confert, non fiat particeps ſortis* (§. 644.); *ratio, in qua commune lucrum dividendum, definienda ex eo, quod valet uſus pecuniæ & periculum amittendæ ſortis, & ex eo, quod valent operæ & periculum eas perdendi; quodſi* vero *periculum non attendatur, ex eo, quod valet uſus pecuniæ, & ex eo, quod valent operæ*.

§. 646.

§. 646.

De lucro computando.

Cum lucrum ſit res, conſequenter pecunia, quæ bonis noſtris ſuper accedit (§. 414.), impenſæ autem in ſocietate lucri faciendi cauſa fiant (§. 279. 639.); *lucrum non intelligitur, niſi deductis impenſis*, conſequenter *etiam deducta pecunia, quæ collata fuerat, & deductis damnis*, quæ lucrum imminuunt (§. 269. 279.).

§. 647.

De ſocietate finita & prorogata.

Cum ſocietas certi cujusdam negotii cauſa contrahatur (§. 639.); *finito negotio, propter quod ſocietas contracta ſocietas finitur, & ſi ad certum tempus contracta, elapſo tempore finitur* (§. 438.). Quoniam vero *ſocietas prorogari* dicitur, quando ultra tempus conventum continuatur; conſeqnenter ſocietatem prorogare idem eſt, ac eandem renovare (§. 441.); *quæ de renovatione pactorum dicta ſunt, de prorogatione ſocietatis valent* (§. *cit.*). Aſt quia nemo alteri damnum dare debet (§. 269.); *a ſocietate diſcedere non licet cum damno ſocietatis: ſi tamen ad nullum certum tempus contracta, ſine damno ſocietatis ab ea diſcedere licet;* quia tunc nihil fit contra jus ſociorum (§. 83.).

§. 648.

§. 648.

Societate renunciare dicitur, qui declarat, ſe in eadem diutius manere nolle. *Renuncians* itaque *a ſocietate* diſcedit (§. 442.). Quamobrem *ſi ſocius unus non præſtet, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur, alteri licet renunciare ſocietati*, conſequenter *ſi plures fuerint certi ſocietatem continuare & ſocium negligentem, vel rixoſum, qui ſolo ſuo arbitrio omnia fieri vult, excludere poſſunt.* Idem nimirum eſt, ac ſi ſocietati renunciarent, ac poſtea novam inter ſe contraherent. *Mutuo* autem *diſſenſu*, ſicuti pactum omne (§. 444.), ita etiam *ſocietatem diſſolvi poſſe*, ſatis liquet. *De renunciatione & diſſolutione ſocietatis.*

§. 649.

Quicquid pro uſu rei, quæ uſu conſumitur, ſeu fungibilis, inprimis pecuniæ datur, ſive ſit pecunia, ſive res alia, *Uſura* dicitur. Cum uſus rei, quæ uſu conſumitur, non minus aliquid æſtimabile ſit, quam rei, quæ uſu non conſumitur, prouti evidenter apparet, ſi ponamus, pecuniam in emtionem fundi fructiferi, aut negotium quoddam lucroſum impendi, nemo autem alteri gratis *De uſura.*

dare teneatur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *uſuræ in ſe illicitæ non ſunt, naturaliter* autem *quantitas definienda ex uſu pecuniæ, cujus cauſa creditur debitori.* Nimirum uſuræ ſpectari poſſunt tanquam pars lucri, cujus particeps fit ſocius pecuniam ſolam conferens, habita ratione periculi, quod ſolus in ſe ſuſcipit debitor. Atque hinc patet, *naturaliter uſuras nunc eſſe poſſe majores, nunc minores.* Hinc *uſuræ mordentes* dicuntur, ſi exiguntur ab eo, qui uſu pecuniæ vix tantundem lucrari poteſt, quantum ad vitæ neceſſitatem ſufficit, vel ſi excedunt lucrum, quod uſu pecuniæ facere poteſt debitor; & eas *naturaliter illicitas eſſe,* patet (§. 513.). Uſurarum vero illicitarum exactio *uſuraria pravitas* vocatur.

§. 650.

De contractu fœnebri.

Quoniam mutuum non eſt, ſi uſus pecuniæ non datur gratis, ſed pro pecunia (§. 533.); ac ideo quoque pecunia ſub uſuris debita *Pecunia uſuraria* dicitur; contractum, quo pecunia ſub uſuris creditur, in Jure naturæ part 4. §. 1423. *Contractum fænebrem* appellamus; ſicuti in Jure Romano *Pecunia fænebris* dicitur,

pro

pro cujus uſu uſuræ ſolvuntur. Poterat etiam dici *contractus uſurarius.*

§. 651.

Anatociſmus vocatur pactum, quo conveniṫur, ut uſuræ convertantur in ſortem & debeantur etiam uſuræ uſurarum. Cum uſuræ ſolutæ, quamprimum ſolvuntur, ſint ſors accipientis, pecuniam vero credere liceat ei, cui jam antea ſub uſuris credidiſti; *uſuras acceptas ſub uſuris rurſus credere eas debenti ob juſtam uſurarum cauſam naturaliter licet.* Quamobrem apparet, *anatociſmum in ſe illicitum non eſſe.* *De Anatociſmo.*

§. 652.

Chirographum ſunt literæ, in quibus quis fatetur, ſe rem quandam fungibilem ab altero accepiſſe, & eam in genere reſtituere promittit. Contractus, qui mediante chirographo perficitur, dicitur *Contractus chirographarius.* Unde porro patet, quinam ſit *creditor*, quinam *debitor chirographarius*, & quodnam *debitum chirographarium.* Liquet etiam, *contractum chirographarium eſſe mutuum ſcriptura perfectum* (§. 528.), *aut contractum fœnebrem ſcriptura perfectum* (§. 650.). *Chirographum & contractus chirographarius quid ſit.*

dare teneatur, qui viciſſim dare pote: (§. 473.); *uſuræ in ſe illicitæ non ſunt naturaliter* autem *quantitas definienda e. uſu pecuniæ, cujus cauſa creditur debitor.* Nimirum uſuræ ſpectari poſſunt tanquam pars lucri, cujus particeps fit ſocius pecuniam ſolam conferens, habita ratione periculi, quod ſolus in ſe ſuſcipit debitor. Atque hinc patet, *naturaliter uſuras nunc eſſe poſſe majores, nunc minores.* Hinc *uſuræ mordentes* dicuntur, ſi exiguntur ab eo, qui uſu pecuniæ vix tantundem lucrari poteſt, quantum ad vitæ neceſſitatem ſufficit, vel ſi excedunt lucrum, quod uſu pecuniæ facere poteſt debitor; & eas *naturaliter illicitas eſſe,* patet (§. 513.). Uſurarum vero illicitarum exactio *uſuraria pravitas* vocatur.

§. 650.

De contractu fœnebri. Quoniam mutuum non eſt, ſi uſus pecuniæ non datur gratis, ſed pro pecunia (§. 533.); ac ideo quoque pecunia ſub uſuris debita *Pecunia uſuraria* dicitur; contractum, quo pecunia ſub uſuris creditur, in Jure naturæ part 4. §. 1423. *Contractum fænebrem* appellamus; ſicuti in Jure Romano *Pecunia fænebris* dicitur,

pro

pro cujus uſu uſuræ ſolvuntur. Poterat etiam dici *contractus uſurarius.*

§. 651.

Anatociſmus vocatur pactum, quo conveniτur, ut uſuræ convertantur in ſortem & debeantur etiam uſuræ uſurarum. Cum uſuræ ſolutæ, quamprimum ſolvuntur, ſint ſors accipientis, pecuniam vero credere liceat ei, cui jam antea ſub uſuris credidiſti; *uſuras acceptas ſub uſuris rurſus credere eas debenti ob juſtam uſurarum cauſam naturaliter licet.* Quamobrem apparet, *anatociſmum in ſe illicitum non eſſe.* *De Anatociſmo.*

§. 652.

Chirographum ſunt literæ, in quibus quis fatetur, ſe rem quandam fungibilem ab altero accepiſſe, & eam in genere reſtituere promittit. Contractus, qui mediante chirographo perficitur, dicitur *Contractus chirographarius.* Unde porro patet, quinam ſit *creditor*, quinam *debitor chirographarius*, & quodnam *debitum chirographarium.* Liquet etiam, *contractum chirographarium eſſe mutuum ſcriptura perfectum* (§. 528.), *aut contractum fœnebrem ſcriptura perfectum* (§. 650.). *Chirographum & contractus chirographarius quid ſit.*

 §. 653.

§. 653.

De contractu chirographario tenenda. Cum in chirographo promittatur reſtitutio ejus in genere, quod acceptum (§. 652.); *qui ſpe rei fungibilis*, veluti pecuniæ, *accipiendæ chirographum tradit*, *eam autem non accipit*, *ad nihil quoque reſtituendum obligatur.* Ne vero caſus emergant, in quibus dubium videtur, num ea accepta ſit; *quamprimum chirographum traditur*, *res fungibilis tradenda*, *vel pecunia numeranda*, *nec antequam hoc fiat*, *debitor chirographarius chirographum tradere*, *nec creditor chirographarius accipere debet.* Idem intelligitur, ſi non integra quantitas in chirographo expreſſa traditur. Eadem de cauſa *quamprimum ſolvitur*, *chirographum reddendum.* Ceterum *naturaliter in chirographo non exprimenda cauſa debendi* (§. 407.). Quamobrem cum naturaliter perinde ſit, ac ſi cauſa debendi non fuiſſet adſcripta, etiamſi adſcribatur; *chirographum valet*, *etiamſi falſa cauſa debendi exprimatur*, *modo verum ſit*, *tantum deberi.*

§. 654.

De apochis. *Apocha*, vulgo *Quittancia*, dicuntur literæ, in quibus creditor fatetur, debitorem

torem ſolviſſe, ſeu ſe ab eodem accepiſſe, quod debebat. Quoniam itaque apochæ productione probatur ſolutio facta; *nec danda, nec accipienda, niſi ſolutione facta,* conſequenter *ſpe ſolutionis data aut repetenda, aut debitor ad ſolutionem compellendus.* Idem intelligitur, ſi apocha accepta debitum non integre ſolvitur. Cum apocha probari poſſit ſolutio; *ſi chirographum caſu amiſſum, vel reperiri non poteſt, in apocha id exprimendum.*

§. 655.

Permutatio pecuniæ cum pecunia, quacunque tandem lege fiat, vulgo *Cambium* dicitur; in ſpecie autem permutatio ſpecierum monetæ, *Cambium manuale,* veluti ſi moneta grandior cum pecunia minuta permutetur. Græcis *Collybus* appellatur. Hinc *Collybiſta*, item *Nummularius* & *Trapezita* dicitur, qui pecuniam in hoc paratam habet, ut eam cum aliis permutet ſpeciebus. Et quod collybiſta ſpecierum monetæ permutandarum cauſa deducit, *Lagium* vulgo vocatur. Dicitur etiam *Collybus*, ſed non ſine æquivocatione; cum ipſe etiam contractus hoc nomine veniat. *Si pretium rerum,* *De cambio manuali.*

vel operarum definitur valore extrinſeco monetæ, &, *ut pecunia commodius erogari poſſit, certa monetæ ſpecies cum alia permutatur*, cum perinde ſit, quænam monetæ ſpecies detur; *in cambio manuali non ſpectandus niſi monetarum valor extrinſecus* (§. 580.). Enimvero *ſi tua interſit, ut monetam habeas, cujus major bonitas intrinſeca, quam ejus, quam nunc habes, nec minus mea interſit, ne ſpeciem meliorem cum viliori permutem*, cum intereſſe aliquid æſtimabile ſit; *in cambio manuali attendendus eſt valor intrinſecus*, conſequenter *lagium non illicitum.* Et quoniam collybiſta uſu pecuniæ ſuæ, quem alias facere poterat, in gratiam permutationis pecuniæ cum pecunia carere & operam huic negotio impendere tenetur, utrumque autem æſtimabile quid eſt; *collybiſtæ tantum deducere licet, quantum valet uſus pecuniæ, quo carere, & opera, quam huic negotio impendere debet*, cumque etiam ipſe lagium dare teneatur, ſi ſpeciem viliorem cum meliori permutat (*per demonſtrata*), *quantum etiam valet differentia bonitatis intrinſecæ ſpecierum permutandarum* (§. 473). Pro diverſitate circumſtantiarum in definienda quantitate

tate lagii alia quoque accidentia æſtimabilia attendenda ſunt.

§. 656.

Contractus, quo pecunia alicui ita datur, ut is pro certa mercede eandem alio in loco ſive danti, ſive alii cuidam ſolvi certo die curet, proprie *Cambium* dicitur, ſubinde *Cambium traſſatum*. Ad cambium itaque concurrunt quatuor perſonæ principales, nimirum perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvendam dat; perſona, quæ eandem accipit & alio loco ſolvendi curam in ſe ſuſcipit; perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvit & perſona, cui alio loco ſolvitur. Prima dicitur *Campſarius*, ſive *Remittens*, ſecunda *Campſor*, ſive *Traſſans*, tertia *Acceptans*, ſive *Traſſatus*, & quarta *Præſentans*. Patet autem, unum ſubinde duplicem repræſentare poſſe perſonam, veluti ut traſſans idem ſit cum traſſato, vel campſarius cum præſentante. Literæ, quæ a traſſante inſcribuntur traſſato, pecuniæ præſentanti ſolvendæ cauſa, & pro pecunia numerata dantur campſario, ſeu remittendi, dicuntur *Literæ cambiales*: aſt literæ, quibus de cambio certior reddi-

De cambio traſſato.

tur traſſatus, & quomodo eidem rurſus ſatisfieri debeat propter pecuniam pro literis cambialibus, a præſentante exhibitis, ſolutam vocantur *Literæ adviſoriæ*. Pretium cambii, de quo remittens traſſanti ſatisfecit, *Valuta*; ſumma vero pecuniæ in literis cambialibus expreſſæ, quatenus a præſentante exigenda, reſpectu Remittentis *Remiſſa*, quatenus a traſſato ſolvenda, reſpectu Traſſantis *Traſta* vocatur. Utilitas hujus contractus inde elucet, quod *beneficio cambii pecunia in locis maxime diſſitis ſolvi & a peregrinantibus ubivis locorum in ea monetæ ſpecie, quæ ibidem uſitata eſt, accipi poſſit*. Quid juris naturalis ſit in cambio, quod ſicuti omnes actus humanos, ita etiam cambium regit, quoad obligationes contrahendas, jura inde quæſita, definiendum eſt ex iis, quæ de promiſſione, de damno reſarciendo & præſtando intereſſe, & de ſe non locupletando cum damno alterius demonſtrata ſunt. Ita ſtatim patet, *traſſantem obligari remittenti, ut curet pecuniam conventam loco & tempore convento præſentanti ſolvi, remittentem vero ad præſtandum volutam* (§. 380.): *traſſatum* autem *præſentanti ad ſolutionem non obligari,*

gari, antequam literas cambiales accepta-vit, cum acceptando eidem promittat, ſe pro literis ſolvere velle (§. 380.); *traſ-ſantem* vero *obligari ad valutam cambii reſtituendum & præſtandum intereſſe, niſi traſſatus ſolverit* (§. 271. 415.). Sed no-lumus plura addere, quæ in opere majo-re part. 5. c. 1. legantur.

§. 657.

Ad imitationem cambii traſſati, a mercatoribus ad facilitanda commercia introducti, alii commenti ſunt *cambium ſiccum*, quo quis ab alio accipit literas cambiales, pro quibus iqſi, vel alii cau-ſam eb eo habenti, eodem loco, ſed cer-to tempore, certa pecuniæ ſumma, de qua conventum, ſolvendum; *quod natu-raliter non differre a contractu chirogra-phario* manifeſtum eſt (§. 652.). Quam-obrem Juris mere poſitivi eſt omnis dif-ferentia, quæ inter contractum chirogra-pharium & cambium ſiccum intercedit. *De cambio ſicco.*

§. 658.

Contractus æſtimatorius dicitur, quo res æſtimata certo pretio vendenda tra-ditur alteri, ut eam vel reddat vel pre- *De contra-ctu æſtima-torio.*

 tium

tium determinatum ſolvat. Quamobrem *ſi accipiens rem pluris vendere poſſit, exceſſum ſupra pretium determinatum lucratur, & ſi pretium ipſe ſolvere velit, eam tradendi reddere non tenetur.* Ex adverſo autem cum ſine conſenſu tradentis minoris vendere nequeat (§. 317. 199.); *ſi minoris vendat, defectum ſupplere debet* (§. 269. 438.). Ex ipſa autem definitione liquet, *contractum æſtimatorium iniri poſſe circa res omnes, quæ vendi poſſunt.*

§. 659.

De pretio venditionis & taxationis gratia adjecto.

Pretium rei taxationis gratia adjici dicitur, quando adjicitur eo fine, ut conſtet nunc & in poſterum de ejus valore: *venditionis gratia* vero, ut conſtet, quanti res emta eſſe debeat. *Taxationis* itaque *cauſa adjiciendum, quoties res in eadem bonitate reſtituenda*, ut in commodato, mutuo, depoſito; *venditionis* autem *gratia in contractu æſtimatorio.* Etenim *ſi rei vendendæ pretium taxationis gratia adjicitur, contractus vel mandatum eſt* (§. 551.), *vel locatio conductio operarum* (§. 620.); & *ſi certo pretio æſtimata vendenda traditur alteri ea lege, ut, ſi majus accipiat, exceſſus ſit communis, ſocietas*

con-

contrahitur quoad exceſſum (§. 639.). Cum contrahentes legem contractui dare poſſint, quam voluerint (§. 314.); *in contractu æſtimatorio vel dominium transferri poteſt in accipientem, vel tradens idem ſibi retinet.*

§. 660.

Conſtitutum dicitur contractus, quo quis promittit ſe ſoluturum, vel facturum, quod vel ipſe, vel alius jam antea ſolvere, vel facere debebat, ſalva manente priori obligatione. Is, qui conſtituit, *Conſtituens*; is autem, cui conſtituitur, *Conſtituarius* appellatur. Quamobrem *debitum proprium conſtituendo firmatur*, veluti ſi hæres legatario promittit ſolutionem legati: *ſi* vero *debitum fuerit alienum, conſtituens ſolutionem in ſe ſuſcipit, niſi debitor principalis ſolverit*, veluti ſi promittit ſolutionem ultimo Septembris, niſi Sempronius interea ſolvat, qui jam quarta Julii ſolvere debebat. *Conſtitutum debiti alieni naturaliter non differre a fidejuſſione*, ex collatione definitionum patet (§. 569.): unde vero veniat in Jure Romano differentia, dictum alibi. Facile quoque patet, *ſi quis majorem quantitatem* *De conſtituto.*

tem

tem promittit, quam quæ debetur, niſi debitor principalis ſolverit, debitum non conſtitui, ſed contractum mixtum eſſe ex conſtituto & pacto de donando, vel pactum de donando conditionatum.

§. 661.

De adjecto. *Adjectus* dicitur is, cui nihil debetur, voluntate tamen creditoris ſolvendum debitum, aut ſaltem ſolvere licet. *Quodſi ergo adjecto ſolvitur, debitor ab obligatione ſua liberatur;* aſt cum eidem debitor obligatus non ſit, *adjectus debitorem ad ſolvendum adigere nequit, ſed ſolutionem ſponte oblatam ſaltem accipere poteſt.* Immo *ſolvere* quoque *poteſt debitor ipſi creditori: quodſi tamen ſe obligavit ad ſolvendum adjecto*, cum obligationi ſuæ defuerit, *eidem tenetur ad id, quod intereſt, adjecto ſolutum non fuiſſe* (§. 415.). Nimirum ſolutionis cauſa alius adjici poteſt, vel in gratiam debitoris, vel creditoris. Ceterum cum tertium adjiciendo non mutetur obligatio debitoris; *in conſtituto tertius adjici poteſt, qui in priori obligatione non erat adjectus* (§. 660.); & *alius adjici poteſt, quam qui fuerat in obligatione priori adjectus*, conſequenter *tunc ſolvi in priori obligatione adjecto nequit.*

§. 662.

§. 662.

Contractum inſtitorium appellamus, quo quis negotiationi quæſtuariæ aliquem adminiſtrandi gratia univerſaliter præponit. Dicitur autem *negotiatio quæſtuaria*, quæ lucri faciendi cauſa exercetur. Et *Inſtitor* vocatur, qui præponitur; *Præponens* autem, qui alterum præponit. Cum Romani ſervos & filios, quos in poteſtate habebant, negotiationi præponere ſolerent; nulla contractus inſtitorii, ſed ſaltem inſtitoris & actionis inſtitoriæ in Jure Romano fit mentio. Hoc tamen non obſtante, eadem ex præpoſitione deſcendunt obligationes & jura, quæ inde oriuntur, quando quis ex pacto fuit præpoſitus. Patet autem, *inſtitorem obligatum eſſe ad negotiationem adminiſtrandam, præponentem in eum conferre jus ad omnes actus ad negotiationem exercendam neceſſarios, niſi ſpecialiter fuerit conventum, ut quædam ſine conſenſu ſuo fieri non poſſint*, conſequenter inſtitorem terminos conventionis excedere non debere. *Inſtitorio nomine agere* dicitur inſtitor, quicquid negotiationis, cui præpoſitus eſt, cauſa fit, ſeu id, ſine quo adminiſtrari negotiatio nequit. *Quicquid* igitur *inſti-* *De contractu inſtitorio.*

inſtitorio nomine facit, id nomine præponentis facit, conſequenter *quoties inſtitori cum tertio negotium eſt*, per ſe patet, *eum inſtitorio nomine egiſſe, ſi actus negotiationi proprius; alias neceſſe eſt, ut expreſſe dicat, ſe inſtitorio nomine agere, niſi aliunde alteri hoc jam notum fuerit.* Hinc porro ſequitur, *ut inſtitor inſtitorio nomine contrahens non ſe, ſed præponentem aliis, nec alios ſibi, ſed præponenti obliget: quodſi* vero *præponens inſtitorem ſpecialiter obligavit, ne quid faciat, aut ne faciat ſine conſenſu ſuo, neceſſe eſt ut hoc notum faciat iis, quibus contrahendo ab inſtitore obligandus.* Enimvero quoniam inſtitor præponentem obligare nequit, niſi inſtitorio nomine agat; *ſi proprio nomine contrahit, etiam negotiationis cauſa, ſe aliis, non præponentem obligat.* Cum tamen nemo re alterius locupletior fieri debeat (§. 271.); *in tantum præponens tenetur ex contractu negotiationis cauſa inito, quantum locupletior factus.* Et quia negotiatio præponentis eſt, quam ipſius nomine adminiſtrat inſtitor: *lucrum & damnum ex negotiatione ſine culpa inſtitoris, quæ omnino ab ipſo præſtanda* (§. 270.), *ad præponentem pertinet* (§. 271. 243.). De-

nique

nique cum inſtitor negotiationem, cui præpoſitus, omni diligentia adminiſtrare obligetur (§. 21.); *proprio nomine negotiationem exercere nequit, quæ ullo modo vergit in præjudicium domini; ſecus, ſi hoc non fiat.* Cumque finito officio inſtitoris jus extinguatur; *finito officio nihil inſtitorio nomine valide agit ſine conſenſu domini vel expreſſo, vel tacito*, veluti ſi adminiſtrationem adhuc eidem permittit, conſequenter, cum damnum, ſi quod detur, dolo detur (§. 17.), *ſi ex actu, vel contractu inſtitoris emergat damnum, id domino reſarcire obligatur* (§ 270.): *ei autem, cum quo doloſe contrahit, tenetur ad id, quod intereſt* (§. 415.). Unde per ſe ſequitur, *ſi dominus inſtitorem nondum finito officio dimittat, id ſine mora intimandum eſſe iis, cum quibus negotium habet.*

§. 663.

De pluribus inſtitoribus eidem negotiationi præpoſitis.

Si plures fuerint inſtitores, cum nullus eorum plus juris habeat, quam dominus negotiationis, ſive præponens in eum conferre voluit (§. 317.); *ex lege præpoſitionis dijudicandum, quænam ſit ſingulorum obligatio, & quantum juris quoad adminiſtrationem negotiationis unicuique*

vel operarum definitur valore extrinſeco monetæ, &, *ut pecunia commodius erogari poſſit, certa monetæ ſpecies cum alia permutatur*, cum perinde ſit, quænam monetæ ſpecies detur; *in cambio manuali non ſpectandus niſi monetarum valor extrinſecus* (§. 580.). Enimvero *ſi tua interſit, ut monetam habeas, cujus major bonitas intrinſeca, quam ejus, quam nunc habes, nec minus mea interſit, ne ſpeciem meliorem cum viliori permutem*, cum intereſſe aliquid æſtimabile ſit; *in cambio manuali attendendus eſt valor intrinſecus*, conſequenter *lagium non illicitum*. Et quoniam collybiſta uſu pecuniæ ſuæ, quem alias facere poterat, in gratiam permutationis pecuniæ cum pecunia carere & operam huic negotio impendere tenetur, utrumque autem æſtimabile quid eſt; *collybiſtæ tantum deducere licet, quantum valet uſus pecuniæ, quo carere, & opera, quam huic negotio impendere debet*, cumque etiam ipſe lagium dare teneatur, ſi ſpeciem viliorem cum meliori permutat (*per demonſtrata*), *quantum etiam valet differentia bonitatis intrinſecæ ſpecierum permutandarum* (§. 473). Pro diverſitate circumſtantiarum in definienda quantitate

titate lagii alia quoque accidentia æſtimabilia attendenda ſunt.

§. 656.

Contractus, quo pecunia alicui ita datur, ut is pro certa mercede eandem alio in loco ſive danti, ſive alii cuidam ſolvi certo die curet, proprie *Cambium* dicitur, ſubinde *Cambium traſſatum.* Ad cambium itaque concurrunt quatuor perſonæ principales, nimirum perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvendam dat; perſona, quæ eandem accipit & alio loco ſolvendi curam in ſe ſuſcipit; perſona, quæ pecuniam alio loco ſolvit & perſona, cui alio loco ſolvitur. Prima dicitur *Campſarius*, ſive *Remittens*, ſecunda *Campſor*, ſive *Traſſans*, tertia *Acceptans*, ſive *Traſſatus*, & quarta *Præſentans*. Patet autem, unum ſubinde duplicem repræſentare poſſe perſonam, veluti ut traſſans idem ſit cum traſſato, vel campſarius cum præſentante. Literæ, quæ a traſſante inſcribuntur traſſato, pecuniæ præſentanti ſolvendæ cauſa, & pro pecunia numerata dantur campſario, ſeu remittendi, dicuntur *Literæ cambiales:* aſt literæ, quibus de cambio certior reddi- *De cambio traſſato.*

 tur

§. 666.

De nautis. *Nautæ* dicuntur, qui agendæ navis cauſâ in navi ſunt. Quoniam ipſis jus nullum navis cauſa contrahendi competit; *ex nautarum contractu nec magiſter, nec exercitor obligari poteſt.*

§. 667.

De contractibus do ut des, do ut facias & facio ut facias. Contractus onerosi omnes ad tria genera revocantur, nimirum ad contractum do ut des, do ut facias, facio ut des (§. 468.). Sub iis itaque contractus omnes, de quibus hactenus egimus, tanquam ſpecies continentur, quarum quotidianus uſus eſt. Enimvero ſi qui præterea contractus occurrunt, de iis ex natura contractuum do ut des, do ut facias, facio ut des, ſtatuendum. Quid igitur Jure naturali de iis ſtatuendum ſit, a nobis explicandum: cum enim Jus Romanum ab eo abeat, diximus alibi, ubi monuimus, differentiam inter contractus nominatos & innominatos eſſe mere Juris Romani. not. §. 879. part. 4. & not. §. 145. part. 5. Jur. nat. Cum hominibus competat jus ad certas præſtationes ſibi alterum obligandi (§. 97.), aliter autem ſe obligare non poſſint niſi promittendo (§. 380.); *quamprimum voluntatem*

tatem dandi & faciendi ſibi invicem declararunt, contractus perfectus eſt (§. 379. 97.), conſequenter *mutuo conſenſu perficiuntur contractus do ut des, do ut facias, facio ut des* (§. 27.). Quamobrem *ſi ſtatim ea præſtentur, de quibus conventum fuit, contractus conſummatur, quamprimum perfectus fuit.* Et quoniam contractu perfecto neceſſitatis eſt, quod antea erat voluntatis (§. 97.); *contrahendo, ſive paciſcendo ex imperfecte debito, ſive officio, & ex naturaliter licito fit perfecte debitum* (§. 49. 80.), vel ubi quis ſe obligat ad non præſtandum, quod præſtare erat licitum, *illicitum* (§. 49.). Aſt cum nemo ſe ab obligatione naturali liberare poſſit (§. 42); *ex naturaliter illicito fieri nequit licitum.* Cumque ab uniuscujusque voluntate dependeat, quomodo jus quoddam ſuum in alterum transferre velit (§. 314.); *arbitrii paciſcentium eſt, quomodo de præſtationibus mutuis convenire velint, & ſtandum eſt eo, de quo conventum fuit* (§. 438.). Quoniam vero fraus omnis tam conſilii, quam eventus illicita (§. 286.); *in contractibus quoque do ut des, do ut facias, facio ut facias neuter contrahentium defraudandus.*

CAPUT XIII.
DE
CONTRACTIBUS QUI ALEAM CONTINENT.

§. 668.

De contractibus aleam continentibus in genere.

Contractus aleam continentes dicuntur, quibus ſuper incerto eventu convenitur, ut eodem utrinque ſtetur, veluti ſi conventur de pretio pro jactu retis ſolvendo, ut piſces capti ſint ementis. *In his* igitur *contractibus, quod dari, vel fieri debet, ſive ex utraque, ſive ex una contrahentium parte ſuſpenditur ab eventu.* Cum abuſus dominii naturaliter quidem illicitus ſit, unicuique tamen permittendus, quamdiu nil fit contra jus tuum (§. 202.), conſequenter in contractibus non attendendus; *contractus* equidem *aleam continentes inire non debet, qui in dando dominio, in faciendo libertate naturali abutitur: ſi tamen init, jure externo ſubſiſtunt.* Et cum in contractibus oneroſis obſervanda æqualitas (§. 581.), *in contractibus* autem *aleam continentibus* fieri nequit, ut, quantum unus præſtat, tantum viciſſim recipiat ab altero, niſi forſan caſu rariſſimo, minime prævidendo; *utrius-*

utriusque ſaltem *contrahentium eadem eſſe debet conditio*, *nempe eadem ſpes lucri & idem metus damni*, conſequenter *contrahentes ab omni fraude alieniſſimum habere debent animum* (§. 286.). Ceterum *contractus aleæ etiam benefici eſſe poſſunt* (§. 466.).

§. 669.

Sors dicitur res quæcunque, a cujus fortuita determinatione ſuſpenditur acquiſitio rei alterius corporalis, vel incorporalis; ſeu eſt ſignum ejus, quod nobis eſſe debet acquiſitum, ſortuito determinatum. Unde patet, *ſorte dirimenda non eſſe ea*, *quæ certo conſilio fieri poſſunt*, *ſed quæ eo expediri nequeunt*. Eſt vero *ſors* vel *electrix*, qua definitur, quid ex duobus electum eſſe debeat; vel *attributrix*, quæ rem certam alicui attribuit; vel *diviſoria*, qua definitur, quamnam rei diviſæ partem quis habere debeat. Additur hiſce *ſors divinatoria*, qua quis, quid futurum ſit, determinare vult. *Divinatio* enim eſt futurorum prædictio. Cum eventus rerum in hoc univerſo per cauſarum ſeriem determinatos eſſe conſtet, conſequenter etiam ſors, quomodo *De ſorte.*

cadere debeat, per eandem determinata ſit; *præſcientia eventus futuri ſorti committi nequit*, conſequenter *ſors divinatoria ſuperſtitioni debetur*, ac ideo *legi naturæ repugnat* (§. 182.).

§. 670.

De contractu ſortis electricis.

Contractus ſortis electricis eſt, quo convenitur inter duos, vel plures, quamnam ex rebus pluribus quis habere debeat, vel utrum aliquid, an nihil habere debet. *Sors* igitur *perſonam eligentis repræſentat*, cumque ex contractu oriatur obligatio (§. 514.), *eadem ſtandum*, conſequenter *quod ſors indicat, id ſtatim acquiritur, ſi nihil indicat*, quoque *acquiritur.*

§. 671.

De contractu ſortis diviſoriæ.

Contractus ſortis diviſoriæ eſt, quo facta rei communis diviſione partium diſtributio ſorti committitur, ut ſcilicet per eam determinetur, quamnam partem unusquisque habere debeat. *Sors* igitur *diviſoria unicuique tribuit dominium in certa rei diviſæ parte, & quamprimum ſortis judicium manifeſtatur, dominium in ea, quam oſtendit, parte ſingulari acquiſitum.* Facile autem intelligitur, *ſi in rebus indiviſis*

viſis duo, vel plures habeant dominium pro parte inæquali, tot fieri debere partes æquales, quot unitates continet ſumma terminorum rationis, & unicuique per ſortem aſſignandas eſſe tot partes, quot terminus rationis ipſum reſpiciens habet unitates, veluti ſi termini rationis ſint ut 2 ad 3, diviſio fieri debet in partes quinque, & uni ſorte attribuendæ partes duæ, alteri tres.

§. 672.

Contractus ſortis attributricis eſt, quo ita convenitur, ut res aliqua, ad quam duo, vel plures æquale jus habent, ſit ejus, quem ſors oſtenderit. Cum pacta ſint ſervanda (§. 438.); *ſtandum in contractu ſortis attributricis ſimpliciter intra terminos conventionis.* Etenim contrahentes ut contractui cuicunque (§. 314.), ita etiam huic legem dare poſſe, quam voluerint, ſatis patet. *De contractu ſortis attributricis.*

§. 673.

Lotaria eſt contractus, quo res certæ pecunia collatitia emuntur, vel etiam certa pecuniæ ſumma confertur ea lege, ut per ſortem definiatur, utrum quis aliquid & quid habere, an vero ſymbolæ *De lotaria.*

ſuæ diſpendium facere debeat. Cum lotaria contractus aleæ ſit; *licita eſt, in quantum contractus liciti, qui aleam continent.* Aſt quia lex naturæ dat jus ad ea, ſine quibus officio erga Deum, vel erga alios ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *lotaria in caſu altero jure interno licita, ſi contrahitur eo fine, ut ſatisfaciamus officio cuidam erga Deum, vel erga alios,* quando ſcilicet pecunia collatitia lotaria inſtruitur, *tuncque pars lucri debetur finis conſequendi cauſa impendenda, in quam conſentiunt contrahentes;* quia mutuo conſenſu contractus perficiuntur (§. 668.). Enimvero *ſi lotaria contrahitur eo fine, ut res emta ſorte uni attribuatur, non majus pro re pretium exigendum, quam quod ab aliis emtoribus dari ſolet, habita tamen ratione impenſarum, ſi quæ eo fine fieri debent a venditore;* quoniam nulla ratio eſt, cur majoris vendi debeat.

§. 674.

De olla fortunæ. A lotaria parum differt *Olla fortunæ,* quando in urnam immittitur certus numerus ſchedularum partim inſcriptarum, partim inanium, & pro certo pretio emitur jus ſchedulam unam extrahendi

ea

ea lege, ut, qui eam extrahit; accipiat rem, quam inſcriptio indicat. Atque *hic contractus cum quolibet in ſingulari ſtatim perfectus eſt, quamprimum pretium pro jure unam extrahendi fuerit ſolutum.* Et quoniam omnes ſchedularum emtores res omnes ſorti expoſitas emunt; *omnium ſchedularum pretium determinandum eſt per pretium omnium rerum ſorti expoſitarum, opportunitatem omnes ſimul vendendi, impenſas in venditionem faciendas atque periculum, ſi pretioſiſſima primo loco ima exeant, relictis ſchedulis plerisque inanibus, ut nemo amplius contrahere velit.* Quoniam vero nemo locupletior fieri debet re aliena (§. 271.); *jure interno olla fortunæ & lotaria illicita eſt, quæ fit ſolo lucri faciendi animo.*

§. 675.

Contractibus aleam continentibus affinis eſt is, quo præmium exponitur ea lege, ut certo quodam modo inter ſe certent de eodem aliqui, & id ſit ejus, qui vicerit. *Qui præmium exponit, cum ſingulis contrahit ſub hac conditione, ſi certamen iniverint & vicerint,* conſequenter *qui præmium exponit, obligat ad* *De premio certantibus propoſito.*

dandum præmium victori, qui autem cum eo contraxit, non obligatur ad certamen ſubeundum, ſed jus idem ſubeundi conſequitur (§. 318.). Cumque duo victores unam repræſentent perſonam, quia *præmium* nonniſi ſemel promiſſum; idem *commune eſt, ſi ſimul vicerint.* Dicitur autem *vincere*, qui conditionem, ſub qua præmium promiſſum, adimplet.

§. 676.

De ſponſionibus. *Sponſio* eſt contractus aleam continens, quo ſuper eventu incerto, ita convenitur, ut ei, qui exiſtentiam affirmat, ab altero, qui negat, certum quid detur, vel etiam ut detur ei, penes quem erit veritas. Unde liquet, *ſponſionem non valere, ſi alteruter certo ſcit, quid evenerit;* immo *nec ſcientiam ſuam doloſe diſſimulare, aut reticere licet* (§. 286.). Quoniam quilibet de ſuo ſtatuere poteſt pro lubitu (§. 195.), & unicuique permittendus etiam eſt ſui abuſus, quam diu nil facit contra jus alterius (§. 202.); *jure externo ſponſiones ſubſiſtunt:* quia tamen nemo locupletior fieri debet re alterius (§. 271.), cum ſponſiones non fiant niſi lucri faciendi, conſequenter re, vel pe-

cunia

cunia alterius ſe locupletandi animo; *jure interno illiciti ſunt.*

§. 677.

Serium dicitur id, ad quod dicendum, vel faciendum ratio quædam nos urget. Verba non ſeria & facta iis æquipollentia, quibus nimirum idem, quod verbis ſignificatur, *Joci*; facta vero cetera non ſeria, *Ludi* dicuntur. *Joci igitur & ludi animi tantummodo, aut temporis fallendi gratia fiunt.* Cum nihil temere ſit loquendum & faciendum (§. 360.); *joci & ludi temerarii illiciti ſunt, ad erudiendum vero vel emendandum alios compoſiti liciti* (§. 134.). Et quia neminem offendere debemus (§. 154.); *joci* quoque, *quibus offenduntur alii, illiciti.* Quoniam voluptas tranſitoria, ſi innocua, licita eſt (§. 120.); *ſi jocis nihil inſit, quod officio cuidam repugnet, ſolius voluptatis percipiendæ gratia jocari licet,* immo etiam *ſolius voluptatis percipiendæ cauſa ludere licet.* Denique cum lex naturæ nos etiam obliget ad actiones indecoras omittendas (§. 55.); *a jocis* quoque *& ludis indecoris abſtinendum.* *De jocis & ludis.*

§. 678.

§. 678.

De contractu luſorio. *Contractus luſorius* vocatur, quo inter colluſores ita convenitur, ut certum quoddam lucrum, communi conſenſu determinatum, ſit ejus, ex cujus parte extiterit certa quædam conditio, vel etiam damnum quoddam, in lucrum imputandum, ſit ejus, ex cujus parte alia quædam conditio exiſtit. *Lucrum primarium* dicitur, quod ejus eſt, penes quem finito luſu certa quædam conditio exiſtit; *ſecundarium* vero quod ei cedit, ex cujus parte conditio quædam durante luſu exiſtit. *Damnum* vero *ordinarium* eſt, quod patitur is, qui ad lucrum primarium contulit; aſt *extraordinarium*, quod inter ludendum incurrit luſor, certa quadam conditione exiſtente. Patet facile, *de contractu luſorio eadem valere, quæ de ſponſione demonſtrata ſunt.* Ceterum *ſi in contractu luſorio æqualitas obſervanda, periculum amittendi & ſpes lucrandi ex utraque parte contrahentium eadem eſſe debet* (§. 668.). Et *quando ludi illiciti ſunt, contractus* quoque *luſorii illiciti ſunt:* quamvis ſupponatur nihil vitii hærere in lucro, aut, ſi mavis, in præmio, de quo certatur.

§. 679.

§. 679.

Aſſecuratio, ſeu *contractus avertendi periculi* dicitur, quo quis periculum mercium per mare transvehendarum, aut in genere indemnitatis circa caſus fortuitos præſtationem pro certa mercede, ſeu lucro in ſe recepit. Qui periculum in contractu aſſecurationis in ſe ſuſcipit, *Aſſecurator* dicitur. *Aſſecurator* itaque *ſe obligat ad præſtandam indemnitatem, ſi caſus contingat; dominus vero pure ad certum quid dandum pro periculo in ſe ſuſcepto:* ſeu, quod perinde eſt, *aſſecurator promittit periculi averſionem dominus pro periculi averſione mercedem.* Unde ſequitur, *ut aſſecurator dominum indemnem præſtare teneatur; dominus* vero *ipſi ſolvere mercedem, ſive caſus contingat, ſive non.* Cum merces detur pro averſione periculi; *contractus nullus eſt, ſi aſſecurator noverit, rem jam extra omnem periculi aleam eſſe conſtitutam; aut dominus noverit, damnum in re aſſecuranda jam contigiſſe.* In utroque caſu committitur fraus non toleranda (§. 286.). Et quoniam æqualitas obſervanda inter averſionem periculi & mercedem, quæ pro ea datur (§. 580.); *mer-*

De aſſecuratione.

merces determinanda eſt ex magnitudine damni, quod datur, & ex probabilitate exiſtentiæ ipſius caſus, conſequenter *res taxanda, antequam aſſecuretur.* Quoniam res omnes aſſecurari poſſunt, quæ caſu quodam fortuito interire, aut deteriorari poſſunt, vel quarum jacturam dominus caſu quodam facere poteſt; contractus averſionis periculi, etſi inter mercatores in mercibus per mare transvehendis receptus ſit, multo tamen latius patet, & ad alios quoque contractus, veluti ad depoſitum accedere poteſt. *Quodſi* ita *conveniatur, ut aſſecurator lucrum capiat, ſi res ſalva pervenerit in locum deſtinatum, ſeu caſu non exiſtente, ſi vero perierit, mercium aſſecuratarum æſtimatio præſtetur*, ne melior ſit conditio aſſecurati caſu exiſtente, quam non exiſtente; *merces in æſtimatione rerum aſſecurandarum a vero earum pretio detrahenda.*

§. 680.

De contractibus trajectitiis.

Pecunia nautica, vel *trajectitia* dicitur, quæ per mare transvehenda periculo creditoris; *quaſi nautica*, vel *quaſi trajectitia* vero, quæ per alia loca periculoſa

peri-

periculo creditoris transferenda. Uſuræ, quæ pro pecunia trajectitia ſolvuntur, *fœnus nauticum*; quæ vero pro quaſi trajectitia ſolvuntur, *quaſi nauticum* appellantur. Hinc *contractus fœnebris nauticus* eſt, quo de fœnore nautico; *quaſi nauticus*, quo de quaſi nautico convenitur. Communi nomine *contractus trajectitii* appellantur. *Fœnus* itaque *nauticum & quaſi nauticum excedere debet uſuras, quæ dantur pro ſolo uſu pecuniæ, quantum valet periculum in pecunia transferenda ſubeundum*, conſequenter *pro magnitudine periculi augetur & minuitur fœnus nauticum & quaſi nauticum, in infinitum.* Cum pecunia debitori non ante data intelligatur, quam ſi ſalva in locum deſtinatum pervenerit; *ſi caſus in pecunia contingat, nihil debetur* (§. 243.); *ſi vero ſalva fuerit, ſors debetur cum fœnore* (§. 438). Aſt quia periculum ceſſat, *quando pecunia trajectitia ſalva pervenerit in locum datum*; *fœnus* quoque *nauticum*, quod pro periculo datur, *ceſſat & uſuræ ordinariæ ab eo tempore ſuccedunt.* Cum vero perinde ſit, ſive pecunia ipſa per loca periculoſa transvehatur, ſive pecunia in merces impendatur & eædem per loca periculoſa

culoſa transvehantur; *ſi pecunia credita in merces comparandas impenditur, quæ periculo creditoris per mare, vel alia loca periculoſa transvehendæ, fœnus nauticum, vel quaſi nauticum debetur.*

§. 681.

De bodemeria.

Bodemeria dicitur contractus, quo pecunia numerata creditur in ipſam navim ea lege, ut ſors pereat creditori, ſi navis interierit, vel in locum deſtinatum non venerit, creditor autem lucrum conventum capiat, ſi ſalva in portum venerit. Patet autem, *nautam*, cum ad navem ducendam obligatus ſit, *ſi in itinere pecunia indigeat, ut ſine ea navem ducere non poſſit, bodemeriam contrahere poſſe.* Cum vero contractus hic non permittatur nautæ niſi in extrema neceſſitate; *ſi proprias habet merces, quas vendere poteſt, in navi bodemeriam contrahere non licet.* Sane *ſi nemo ſit, qui bodemeriam contrahere velit, nec nauta proprias habeat merces, quas vendere poſſit, merces alias,* urgente quippe neceſſitate, *vendere poteſt.*

§. 682.

De reditibus annuis & vitalitiis.

Reditus annui dicuntur jus ab altero annuatim exigendi certam penſionem, con-

conſtitutum vel ſuper re alterius, vel ſuper obligatione perſonali. Reditus annui determinati ad vitam emtoris, vel venditoris, vel tertii cujusdam, vocantur *Reditus vitalitii.* Cum etiam res incorporales emi poſſint (§. 588.); *reditus* quoque *annui & vitalitii emi ac vendi poſſunt*, conſequenter *ſi reditus vitalitii emuntur, mortua perſona, ad cujus vitam determinantur, ſors venditori data repeti nequit;* ſicuti *nec venditori quicquam reſtituitur, ſi penſio ad finem usque vitæ percepta ſuperet ſortem pro reditibus vitalitiis datam.* Dicitur autem *contractibus vitalitiis*, quo pro ſorte alteri data reditus vitalitios ſtipulamur; ſeu quo reditus vitalitii emuntur ac venduntur. *Reditus* autem *vitalitii determinandi ſunt ex eo, quantum valet uſus pecuniæ, quo carere debes, & ex probabilitate termini vitæ, quem attinges.* Cumque perinde ſit, ſive pecunia detur, ſive res, quæ pecunia æſtimantur; *reditus vitalitii etiam in fructibus & rebus aliis conſiſtere poſſunt; in caſu fructuum determinandi vel ad menſuram, vel ad ratam fructuum ſingulis annis percipiendorum;* cum, quod ſolvendum, certum eſſe debeat. Hinc *Reditus*

vitalitius dividitur in *fructuarium* & *pecuniarium.*

§. 683.

De contractu metallico. Si in metallifodina, tanquam toto pluribus communi, concipiantur partes æquales quotcunque, quælibet iſtiusmodi pars indiviſa dicitur *Pars metallica*, vel etiam, a voce Germanica Kux, *Kuckus.* Quamobrem *qui kuckum habet, pro ea parte dominium habet in fodina*, conſequenter *in metallis in ea contentis, ſed communi ſumtu eruendis ac præparandis.* Quamobrem cum pecunia a kukuum dominis in metalla eruenda & præparanda impendenda, *Symbola metallica*; exceſſus vero pretii metallorum ſuper impenſas, *Reditus kuckuum* dicantur; *quamdiu pretium metallorum ab impenſis deficit, aut nihil metalli eruitur, ſymbolæ conferendæ; ſi vero illud has excedit, reditus diſtribuendi in ratione kuckuum*, conſequenter *ſymbolæ conferuntur ſpe redituum.* Cum *kuckus* ſint partes fodinæ, rei immobilis; ipſi quoque *rebus immobilibus accenſendi*: aſt quia metalla ad ſubſtantiam metallifodinæ pertinent; *reditus kuckuum fructus non ſunt* (§. 198.). *Contractus metallicus*

eſt,

eſt, quo ita conuenitur, ut dominium pro parte in metallifodina in nos transferatur & nos viciſſim obligati ſimus ad metalla, quæ in fodinis latent, aut latere putantur, noſtro ſumtu eruenda ac præparanda. Quamobrem *kuckum ſuum pro arbitrio ſuo alienare poteſt dominus* (§. 257), cum vero nemo aliter rem in alium transferre queat, quam quomodo eandem ipſe habet; *qui eum emit, ſeu alio quocunque titulo accipit, tacite in contractum metallicum conſentit.* Et quoniam dominus rem ſuam derelinquere poteſt (§. 203.); *dominus kuckum infœcundum derelinquere poteſt, ſymbolæ conferendæ pertæſus.* Si ſocietatem metallicam contraxerit, aliunde venit, quod derelinquere nequeat, niſi vel ſociorum conſenſu, vel alio in locum ſuum ſubſtituto, qui ſymbolam confert.

§. 684.

Emtio ſpei dicitur contractus, quo ita conventitur, ut, quod certo actu, in quo eventus dubius eſt, fuerit acquiſitum, tuum ſit, & tu pro eo, quod incertum eſt, pretium certum ſolvas; vel brevius: eſt emtio rei acquirendæ incer- *De emtione ſpei.*

tæ. *Quodſi* ergo *eo actu, ſuper quo contractum, nihil acquiratur, emtor nihil accipit, pretium tamen ſolvere tenetur: nec* ex adverſo *ultra pretium conventum quid ſolvere obligatur, etiamſi, quod acquiritur, idem plurimum excedat.* Patet autem, cum ſpes ematur, *pretium determinandum eſſe ex probabilitate ſpei, acquiſitum iri.* Enimvero quia non emitur niſi ſpes iſtiusmodi quid acquirendi, quod actu, ſuper quo conventum, acquiri ſolet; *ſi caſu extraordinario eo actu, ſuper quo contractum, acquiritur aliquid, quod iſtiusmodi actu alias acquiri non ſolet, emtio ſpei non valet,* conſequenter *nec pretium conventum pro eo ſolvitur.*

§. 685.

De miſſilibus. *Miſſilia* dicuntur res, quæ jactantur in vulgus eo animo, ut fiant occupantis. *Jactu* igitur *miſſilium dominium transfertur in perſonam incertam, eam nimirum, quæ occupaverit.* Facile patet *ſi quis miſſilia emit, quæ aliquis occupaturus eſt, antequam jactentur, contractum eſſe emtionem ſpei* (§. 684.).

CAPUT

eſt, quo ita conuenitur, ut dominium pro parte in metallifodina in nos transferatur & nos viciſſim obligati ſimus ad metalla, quæ in fodinis latent, aut latere putantur, noſtro ſumtu eruenda ac præparanda. Quamobrem *kuckum ſuum pro arbitrio ſuo alienare poteſt dominus* (§. 257), cum vero nemo aliter rem in alium transferre queat, quam quomodo eandem ipſe habet; *qui eum emit, ſeu alio quocunque titulo accipit, tacite in contractum metallicum conſentit.* Et quoniam dominus rem ſuam derelinquere poteſt (§. 203.); *dominus kuckum infæcundum derelinquere poteſt, ſymbolæ conferendæ pertæſus.* Si ſocietatem metallicam contraxerit, aliunde venit, quod derelinquere nequeat, niſi vel ſociorum conſenſu, vel alio in locum ſuum ſubſtituto, qui ſymbolam confert.

§. 684.

De emtione ſpei. *Emtio ſpei* dicitur contractus, quo ita conventitur, ut, quod certo actu, in quo eventus dubius eſt, fuerit acquiſitum, tuum ſit, & tu pro eo, quod incertum eſt, pretium certum ſolvas; vel brevius: eſt emtio rei acquirendæ incer-

Quodſi ergo eo actu, ſuper quo contractum, nihil acquiratur, emtor nihil accipit, pretium tamen ſolvere tenetur: nec ex adverſo *ultra pretium conventum quid ſolvere obligatur, etiamſi, quod acquiritur, idem plurimum excedat.* Patet autem, cum ſpes ematur, *pretium determinandum eſſe ex probabilitate ſpei, acquiſitum iri.* Enimvero quia non emitur niſi ſpes iſtiusmodi quid acquirendi, quod actu, ſuper quo conventum, acquiri ſolet; *ſi caſu extraordinario eo actu, ſuper quo contractum, acquiritur aliquid, quod iſtiusmodi actu alias acquiri non ſolet, emtio ſpei non valet,* conſequenter *nec pretium conventum pro eo ſolvitur.*

§. 685.

De miſſilibus.

Miſſilia dicuntur res, quæ jactantur in vulgus eo animo, ut fiant occupantis. *Jactu* igitur *miſſilium dominium transfertur in perſonam incertam, eam nimirum, quæ occupaverit.* Facile patet *ſi quis miſſilia emit, quæ aliquis occupaturus eſt, antequam jactentur, contractum eſſe emtionem ſpei* (§. 684.).

CAPUT

CAPVT XIV.

DE QUASI CONTRACTIBUS.

§. 686.

Quaſi contractus dicitur conventio ficta, in qua conſenſus unius expreſſus eſt, conſenſus autem alterius tantummodo præſumitur. Quoniam vero contractus celebrantur utilitatis cauſa; *conſenſus in contrahendo præſumi nequit, niſi manifeſta appareat ejus, cujus conſenſus præſumitur, utilitas.* *Quid ſit quaſi contractus.*

§. 687.

Quoniam in quaſi contractu utraque pars conſenſiſſe ſupponitur in id, quod pars altera in alterius utilitatem facit (§. 686.); *ex quaſi contractu alter nobis obligatur ad id, ad quod obligatus fuiſſet, ſi revera contraxiſſet, & nos eidem viciſſim obligamur, tanquam ex contractu vero.* *De obligatione ex quaſi contractu veniente.*

§. 688.

Quia præſumtioni locus non eſt, ubi de veritate conſtare poteſt, quod ultro admittendum; *ſi conſenſus alterius expreſſus haberi poteſt, quaſi contractus non valet,* *Quando quaſi contrahi licitum.*

conſequenter *quaſi contractus tantumm do valet, ſi quod faciendum eſt alterius n mine non fert moram, ut conſenſus ejus e preſſus requiri poſſit, vel ſi alter, cuj utilitatis cauſa faciendum, propter ætate vel inopiam mentis conſentire nequit.*

§. 689.

An quaſi contractus ſint juris naturalis.

Quoniam naturaliter obligamur ut taris alterius gratia facere, quod in p teſtate noſtra eſt (§. 133. 134.), & idem alteri nos perfecte obligare poſ mus contrahendo (§. 667), alterius tem conſenſus, qui ad perficiendu contractum requiritur (§. 438.), præ mi poteſt (§. 686.); *quaſi contractus* i que *juris etiam naturalis eſt, ac ideo q que naturaliter conſenſus præſumtus t idem operatur, quod expreſſus.*

§. 690.

De negotiorum geſtione.

Negotiorum geſtio eſt quaſi cont ctus, quo negotium alienum ſine m dato domini gerendum ſua ſponte ſu pitur, animo eum ſibi obligandi. *Ne tiorum* itaque *geſtio eſt quaſi mandatu negotiorum geſtor quaſi mandatarius, dominus negotii quaſi mandans* (§. 55

ac ideo *in mandatum abit, ſi dominus geſtionem ratihabet ſive expreſſe, ſive tacite,* conſequenter *negotiorum geſtor domino ad id obligatur, ad quod mandatarius mandanti, & dominus viciſſim eidem ad id, ad quod mandans mandatario* (§. 687.). Aſt quoniam quaſi contractus validitas tota pendet a manifeſta domini utilitate (§. 686.); *negotiorum geſtor negotium omni diligentia, quæ adhiberi poteſt, gerere debet* (§. 21.), conſequenter *domino tenetur ob ea, quæ gerere debuit, non autem quæ geſſit;* neque enim facere debet, niſi quod dominum ob manifeſtam utilitatem facturum præſumit (§. 686.). Unde ſequitur, *ut non debeat facere impenſas utiles, quas domino fore oneroſas præſumere poterat; in caſu* autem *dubio ab iis prorſus, a voluptuariis ſemper abſtinere* (§. 279. 280.). Cum negotiorum geſtio ſupponat conſenſum præſumtum; *ſi quis contra prohibitionem domini negotium ejus quamvis utiliter geſſit, dominus perfecte ipſi ad nihil obligatur,* conſequenter *ſi is probibet, ne quis geſtionem continuet, ab ea ſtatim abſtinendum.* Et quoniam in alieno negotio gerendo reſpicienda partim neceſſitas, partim utilitas domini, dominum autem

[illegible] præſentiæ negotii geſtor; *neceſſitas* [illegible] *aliter gerendi adeſſe intelligitur, ſi* [illegible] *non geſto damnum inevitabile emergat,* quod ab alio avertendum naturaliter obligamur (§. 269.): *utilitas vero domini non ex opinione gerentis, ſed ex rei, temporis ac perſonæ domini qualitate æſtimanda.*

§. 691.

De quaſi emtione, quaſi mutuo & quaſi locatione conductione.

Dantur etiam *Quaſi emtio*, quando ſcilicet quis ex conſenſu domini præſumto rem ſibi vult eſſe emtam, veluti ſi quis rem fungibilem apud te depoſuit, quæ, cum propter abſentiam deponentis reſtitui non poſſit, diutius ſervando peritura, tu eam animo ſolvendi pretium conſumis: *Quaſi mutuum* quando nimirum quis ex conſenſu præſumto domini rem fungibilem conſumit, animo eam in genere reſtituendi, veluti in caſu præcedenti rem fungibilem depoſitam: *Quaſi locatio conductio*, quando ſcilicet ex conſenſu domini præſumto uteris re ejusdem, animo ſolvendi mercedem, quam conductor alius præſtiturus erat, aut eidem operas præſtas pro eadem mercede, quam pro iis alii locatori præſtare debebat quaſi conductor, veluti ſi domum domini

mini locare alicui teneris, ipſe animo ſolvendi penſionem, quam daret conductor alius, domum inhabites.

§. 692.

Communio incidens dicitur, in quam quidam caſu incidunt, hoc eſt, ſine ulla prævia conventione, quod eadem communis eſſe debeat, veluti ſi domus, vel prædium mihi ac tibi donetur. *Qui in communionem incidunt*, cum dominium pro parte in re indiviſa acquirant (§. 196.), ac ideo in id conſentire præſumantur, ut lucrum & damnum commune ſit, antequam vel in rei diviſionem, vel communem adminiſtrationem expreſſe conſentiant, *quaſi ſocietatem contrahunt* (§. 639.). Unde obligationes perſonales, quæ ex contractu ſocietatis oriuntur, etiam in caſu communionis incidentis non ſpectantur tanquam æquitati conſentaneæ, ſed tanquam perfectæ. *De communione incidente.*

§. 693.

Indebitum dicitur id, ad quod præſtandum alteri non ſumus obligati. Ac propterea *Indebiti ſolutio* eſt præſtatio indebiti, tanquam debiti; & *Acceptio indebiti* *De ſolutione indebiti.*

 debiti

tæ. *Quodſi* ergo *eo actu, ſuper quo contractum, nihil acquiratur, emtor nihil accipit, pretium tamen ſolvere tenetur: nec* ex adverſo *ultra pretium conventum quid ſolvere obligatur, etiamſi, quod acquiritur, idem plurimum excedat.* Patet autem, cum ſpes ematur, *pretium determinandum eſſe ex probabilitate ſpei, acquiſitum iri.* Enimvero quia non emitur niſi ſpes iſtiusmodi quid acquirendi, quod actu, ſuper quo conventum, acquiri ſolet; *ſi caſu extraordinario eo actu, ſuper quo contractum, acquiritur aliquid, quod iſtiusmodi actu alias acquiri non ſolet, emtio ſpei non valet*, conſequenter *nec pretium conventum pro eo ſolvitur.*

§. 685.

De miſſilibus. *Miſſilia* dicuntur res, quæ jactantur in vulgus eo animo, ut fiant occupantis. *Jactu* igitur *miſſilium dominium transfertur in perſonam incertam, eam nimirum, quæ occupaverit.* Facile patet *ſi quis miſſilia emit, quæ aliquis occupaturus eſt, antequam jactentur, contractum eſſe emtionem ſpei* (§. 684.).

CAPUT

CAPVT XIV.

DE QUASI CONTRACTIBUS.

§. 686.

Quaſi contractus dicitur conventio fi- *Quid ſit quaſi contractus.*
cta, in qua conſenſus unius expreſſus eſt, conſenſus autem alterius tantummodo præſumitur. Quoniam vero contractus celebrantur utilitatis cauſa; *conſenſus in contrahendo præſumi nequit, niſi manifeſta appareat ejus, cujus conſenſus præſumitur, utilitas.*

§. 687.

Quoniam in quaſi contractu utraque *De obligatione ex quaſi contractu veniente.*
pars conſenſiſſe ſupponitur in id, quod pars altera in alterius utilitatem facit (§. 686.); *ex quaſi contractu alter nobis obligatur ad id, ad quod obligatus fuiſſet, ſi revera contraxiſſet, & nos eidem vicisſim obligamur, tanquam ex contractu vero.*

§. 688.

Quia præſumtioni locus non eſt, ubi *Quando quaſi contrahi licitum.*
de veritate conſtare poteſt, quod ultro admittendum; *ſi conſenſus alterius expreſſus haberi poteſt, quaſi contractus non valet,*

chirographum datur ſpe numerandæ pecuniæ, ſed quæ poſtea non numeratur. Facile patet, *ſine cauſa*, *vel quaſi ſine cauſa acceptum eſſe reſtituendum* (§. 271.), cumque ideo, *ſi quis inſcius quid ſine cauſa accipit*, in hoc conſentire præſumitur, ut ſine cauſa acceptum ſit reſtituendum; is *ex quaſi contractu jure* quoque *externo obligatur ad reſtituendum:* aſt quoniam quaſi ſine cauſa accipiens id jure accipere, ſed non retinere poterat; *obligatio reſtituendi jure externo naſcitur ex eo, quod tacite actui alii ineſt.*

§. 696.

De contractibus compoſitis & colono partiario.

Cum contractus compoſiti, ſive mixti ex definitionibus ſimplicium, qui in iiſdem concurrunt, facile dignoſcantur; non opus eſſe videtur, ut de iis multa in ſpecie dicantur. Id ſaltem notamus, *contractum, quem colonus partiarius cum domino init, mixtum eſſe ex locatione conductione & ſocietate* (§. 620. 639.). Quoniam enim *Colonus partiarius* dicitur, qui agrum conducit pro rata fructuum perceptorum; *coloni partiarii ac domini damnum & lucrum commune eſt.*

CAPVT

CAPVT XV.

DE JURE IN RE ALIENA CONSTITUTO, SEU PIGNORE ET SERVITUTIBUS.

§. 697.

De pignore & hypotheca.

Jus pignoris* eſt jus creditori in re ſua conſtitutum, ut, niſi debito tempore ſolvatur debitum, ex eadem ipſi ſatisfiat. Res dicitur *oppignorari*, in qua iſtiusmodi jus conſtituitur; ipſa vero res oppignorata *Pignus* vocatur. Atque ideo patet, *jus pignoris conſtitui in ſecuritatem crediti*, conſequenter *ſi res oppignorata fuerit mobilis, eam eſſe tradendam.* Quodſi pignus fuerit res immobilis, *Hypotheca* ſpeciali nomine appellatur. Ex ipſa autem definitione ſequitur, *ut creditor rem oppignoratam vendere poſſit, niſi debito tempore ſolvatur, & de pretio tantundem retinere, quantum ad hoc ſufficit, ut ipſi ſatisfiat, reſiduum autem debitori reſtituendum* (§. 271.). Et quoniam nemo defraudandus (§. 286.); *in diſtractione pignoris fraus omnis vitanda*, conſequenter *a peritis & impartialibus taxanda res oppignorata, antequam vendatur, & res plus licitanti danda.* Pars autem pretii pignoris

ris, quæ id, quod creditori debetur, excedit, *Hyperocha* appellatur; quæ itaque *debitoris eſt.* Ex adverſo autem, cum debitor debitum integrum ſolvere teneatur; *ſi pignoris diſtracti pretium non adæquet debitum, defectum implere tenetur.*

§. 698.

De dominio rei oppignoratæ.

Quoniam jus pignoris, vel hypothecæ conſtituens in re ſua in creditorem tantummodo transfert jus conditionatum vendendi (§. 697.); *dominium in re oppignorata retinet*, conſequenter *eam alienare poteſt* (§. 257.), ſed cum jus creditori, quod in ea habet, invito adimi nequeat (§. 100.); *alienatione non extinguitur jus pignoris, vel hypothecæ.* Et ex eo, quod dominium in re oppignorata retinet debitor, porro ſequitur, *ut a creditore alienatio fiat non proprio, ſed debitoris nomine*, etſi ipſo invito fiat.

§. 699.

De luitione pignoris.

Pignus, vel *hypotheca lui* dicitur, ſi debitum ſolvitur, in cujus ſecuritatem jus pignoris, vel hypothecæ conſtitutum. Quamobrem cum *luitione facta pignus* ſine cauſa ſit penes creditorem; *reſtitu-*

ſtituendum, cumque jus hypothecæ ceſſet, *debitore* ſolvente; eodem *ſolvente hypotheca libera efficitur*. Cum pignus luere debeat debitor (§. 697.); *creditor rem oppignoratam vendere nequit, antequam id denunciaverit debitori*; conſequenter *quamdiu non denunciat, jus luendi ſemper ſalvum manet*.

§. 700.

Cum rem oppignorans in creditorem transferat jus alienandi conditionatum (§. 697.), jus autem alienandi nemini niſi domino competat (§. 257.); *nemo* quoque *oppignorare poteſt, niſi rem ſuam: dominus tamen rem ſuam oppignorare poteſt pro debito alieno* (§. 195.). Aſt cum jus ſuum *quilibet* in alium transferre poſſit (§. *cit.*); *rem ſibi oppignoratam alteri oppignorare poteſt creditor, inſcio eo, qui eam ipſi oppignoraverat, non tamen pro debito majore, quam pro quo ipſi erat obligata.* Quodſi tamen *aliter conveniatur, inſcio te oppignorari res tua alii nequit* (§. 438.). *De oppignoratione rei alienæ.*

§. 701.

Quoniam jus, quod in re oppignorata habes, tibi a debitore auferri nequit (§. 100.); *De eadem re bis oppignorata.*

(§. 100.); *res tibi oppignorata alii denuo oppignorari nequit, niſi ſalvo jure tuo*, conſequenter *ſi utrique creditori inde ſatisfieri nequit, præfertur primus ſecundo.*

§. 702.

De uſu pignoris & damno in eo dato. Quia pignus tantummodo conſtituitur in ſecuritatem debiti (§. 697.); *creditori pignore uti non licet* (§. 317.), *niſi ejus uſus a conſtituente ipſi concedatur*, pacto ſcilicet adjecto (§. 105.). *Quodſi dolo, vel culpa creditoris pignus interit, vel deterioratur; dammum conſtituenti reſarciendum* (§. 270.): quoniam tamen conſtituentis cauſa penes creditorem eſt; *ſi caſus in eo contingit, de eo non tenetur creditor.* Aſt cum ratio ceſſet, *ſi creditor fuerit in mora reſtituendi; caſum, qui in eo non contigiſſet, ſi reſtitutum fuiſſet, præſtare tenetur* (§. 419.). Quoniam vero pignus conſtituitur in ſecuritatem debiti, non datur vero res oppignorata pro debito (§. 697.); *ſi pignus caſu perit, aut ita deterioratur, ut inde ſatisfieri non poſſit creditori, hic nihilominus debitorem ſibi obligatum habet.*

§. 703.

§. 703.

De impenſis in pignus factis. Cum culpa creditoris pignus perire, aut deteriorari minime debeat (§. 702); *impenſas neceſſarias* in id *facere tenetur creditor* (§. 279.), *a conſtituente reſtituendas* (§. 271.).

§. 704.

De contractu pignoris & hypotheca. *Contractus pignoris* dicitur, quo debitor pignus, vel hypothecam conſtituit in re ſua, vel alius loco ipſius. Atque tum *pignus* dicitur *conventionale*, item *hypotheca conventionalis*. Eſt autem *Hypotheca* vel *ſpecialis*, quæ conſtituitur in re certa in ſpecie, veluti in domo, prædio, aut bibliotheca ſua, vel certa rerum univerſitate; vel *generalis*, quæ conſtituitur in omnibus bonis tam præſentibus, quam futuris; conſequenter *generalis etiam jura & nomina comprehendit* (§. 207.).

§. 705.

De oppignoratione naturali. Quoniam debitor ad præſtandum id, quod debet, obligatur (§. 336.), conſequenter ſi ei, cui obligatus eſt, ſatisfacere nequit, niſi quædam ex bonis ſuis vendat, ideo ea vendere obligatur, creditori autem competit jus exigendi debi-

tum (§. cit.), ac propterea quoque jus eum compellendi ad res quasdam, vel, ſi neceſſe ſit, omnia bona ſua vendendum, ut ſibi ſatisfiat; *naturaliter cuilibet conſtitutum eſt jus in bonis debitoris, ut, niſi debito tempore ſolvatur debitum, ex iisdem ipſi ſatisfiat, conſequenter naturaliter bona debitoris obligata pro quolibet debito.* Ad hanc obligationem naturalem cum accedit contracta ex contractu pignoris, quo res quædam in ſpecie, vel omnia quoque bona oppignorantur (§. 514.), fortior autem obligatio vincat debiliorem; *oppignoratio conventionalis in caſu colliſionis vincit naturalem.*

§. 706.

De retentione pignoris in aliud debitum.

Cum bona debitoris jam naturaliter obligata ſint pro ipſius debitis (§. 705.); *ſi debitor pignus luit, pro alio debito retineri poteſt.* Et quoniam pignus conſtituitur in ſecuritatem debiti (§. 697.), & per conſequens pretium rei oppignoratæ debitum in infinitum excedere poteſt; *ſi pars debiti quocunque modo tollitur, pro reliqua pignus, quantumcunque fuerit, retineri poteſt, nec aliud minoris pretii accipere tenetur creditor.*

§. 707.

§. 707.

Pignus, vel *hypotheca ſolvi* dicitur, quando res oppignorata liberatur ab obligatione ſua. *Pignore* igitur *ſoluto*, *creditori nullum amplius jus in eodem eſt*. Cum a voluntate creditoris dependeat, num debitori absque pignore vel hypotheca credere velit; *ſi jus pignoris*, *vel hypothecæ remittit*, *pignus*, *vel hypotheca ſolvitur*: *non tamen ideo debitum remittere intelligitur creditor*. Per ſe autem patet, *pignus*, *vel hypothecam ſolvi*, *ſi res oppignorata*, cui quippe inhæret jus creditori in ea conſtitutum (§. 697.), *interit*. *De pignoris & hypothecæ ſolutione.*

§. 708.

Si jus in re aliena conſtituitur, quo ejus dominus ad alterius utilitatem aliquid pati, vel non facere tenetur, id *Servitus* vocatur; tumque *res*, in qua jus iſtud conſtitutum, *ſervire* dicitur alteri, cujus eſt utilitas. Quodſi res ſerviat certæ cuidam perſonæ, *Servitus perſonalis*; ſi vero rei alterius, ſeu poſſeſſori ejusdem cuicunque, *realis* appellatur. Eſtque vel *affirmativa*, qua dominus rei ſervientis pati tenetur, ut alter faciat; *Servitus quid & quotuplex.*

vel *negativa*, qua alter pati non tenetur, ut ipſe quid faciat.

§. 709.

De prædiis & ſervitute prædiali. Notandum vero *Prædium* dici rem immobilem quamcunque, quæ ob certum fructum, quem nobis præſtat, aut uſum pecuniæ æſtimabilem, qui inſtar fructus eſt, poſſidetur. Cumque *uſus* alius ſit *ruſticus*, qui ad rem agrariam, ſeu ad œconomiam ruralem quocunque modo ſpectat; *urbanus* vero, qui ad habitationem, commercia, opificia pertinet; *prædium* quoque vel *ruſticum* eſt, quod uſum ruſticum habet; vel *urbanum*, quod uſum habet urbanum. Quamobrem cum prædia ruſtica & urbana ſaltem diſtinguantur uſu, quem habent, non vero loco, in quo ſita ſunt; *non minus prædia ruſtica in urbe, quam urbana rure dantur*. Hinc vero *Servitutes* reales etiam prædiales vocantur; & *ſervitus prædiorum urbanorum* dicitur, ſi uſus ab alieno prædio præſtatur in utilitatem prædii urbani; *ſervitus* autem *prædiorum ruſticorum* eſt, ſi idem præſtatur in utilitatem prædii ruſtici. Unde *eadem ſervitus & prædii urbani, & ruſtici eſſe poteſt*,

pro-

prouti ſcilicet vel urbano, vel ruſtico debetur.* In ſervitute prædiali *Prædium ſerviens* dicitur, quod ſervit alteri; *Prædium* vero *dominans* id, cui ſervit alterum. *Fundus*, qui ſervitutem debet, *ſervus*; qui ſervituti nulli obnoxius, *liber* vocatur; *optimus* autem appellari ſolet, qui ab omni ſervitute & obligationė hypothecæ immunis eſt.

§. 710.

Quinam ſervitutem imponere & acquirere poſſint.

Cum ſervitus ſit jus in re alteri conſtitutum (§. 708.); *nemo niſi dominus alteri in re ſua ſervitutem conſtituere poteſt* (§. 260.), & *a voluntate conſtituentis unice pendet, num & qua lege eandem conſtituere velit* (§. 314.), conſequenter *contra hanc legem nihil facere licet* (§. 438.). Et quoniam *qui dominium revocabile habet*, rem reſtituere tenetur, qualem accepit (§. 314.), conſequenter liberam, ſi libera fuerit; is *prædio ſuo ſervitutem imponere nequit, niſi quæ dominio reſoluto exspirat.* Quia vero nemo ſine acceptatione ſua jus quoddam acquirere poteſt (§. 316.); *nemo* quoque *prædio alieno ſervitutem acquirere poteſt.* Denique quia quilibet jus ſuum remittere poteſt (§. 342);

dominus quoque *prædii dominantis ſervitutem remittere poteſt.* Prædia ſpectantur inſtar perſonarum, quarum una alteri ad quid obligatur, & domini prædiorum, qui nunc ſunt, prædia repræſentant, a quibus obligationes & jura prædiis inhærentia in ipſos derivantur.

§. 711.

Quot ſint ſervitutum ſpecies.

Quoniam ſervitus conſtituitur eo fine, ut is, cui conſtituitur, ex re aliena utilitatem quandam capiat (§. 708.); *tot ſunt ſervitutum ſpecies, quot modis certa quædam perſona, vel poſſeſſor alicujus prædii, ex re aliena, ſeu prædio alieno uſum quendam habere, vel fructum percipere poteſt.*

§. 712.

De ſpeciebus ſervitutum prædialium.

Servitutes prædiales uſitatiores peculiare nomen in Jure civili adeptæ ſunt. Ita *Servitus operis ferendi* vocatur, qua vicini paries, vel columna onus ædificii noſtri ſuſtinere tenetur; *quam* ideo, *qui ſervitutem debet*, *reficere tenetur.* Cum vero ad refectionem parietis, vel columnæ non pertineat fultura domus; *dominus prædii dominantis ſuo ſumtu domum incumbentem fulcire tenetur.* Dicitur *Servitus*

vitus tigni immittendi, qua trabem, vel quid aliud, quod contignationi ædium inſervit, in parietem vicinum immittere licet, ut in eo requieſcat; unde *eadem, quæ ante, oritur obligatio domini prædii ſervientis.* Porro *Servitus projiciendi* dicitur, qua aliquod ædificatum alienæ areæ, aut eidem ſuperſtructo imminet, in vicinis tamen ædibus nusquam requieſcit. *Servitus altius non tollendi* eſt, qua dominus prædii dominantis prohibere poteſt, ne dominus ſervientis ædes ſuas altius tollat: ex adverſo *Servitus altius tollendi* appellari poteſt, qua quis in gratiam vicini habere nequit ædes magis depreſſas, quam nunc habet. *Servitus luminum* vocatur, qua quis feneſtras luciferas etiam in ſuo, aut communi pariete excipere cogitur; *Servitus* autem *proſpiciendi*, ſeu *proſpectus*, qua vicinus pati tenetur, ut feneſtras proſpectivas habeamus in ædibus noſtris. Dicuntur *Feneſtræ luciferæ*, per quas lumen immittitur in ædes noſtras; *proſpectivæ* autem, per quas proſpectus datur in loca alia, veluti in ædes, vel hortum alterius. *Servitus, ne officiatur luminibus*, vocatur, qua quis in prædio ſuo facere non poteſt,

quo ædium noſtrarum quævis lumi[illegible]
obſcurentur & minuantur; *Servitus* [illegible]
aream. *ne proſpectui officiatur*, qua qui[s]
in prædio ſuo nil facere poteſt, quo libe[r]
proſpectus in loca quævis vicino gra[ta]
atque amœna ullo modo impediatur. *Ser[vi-]*
tus ſtillicidii avertendi, vel *recipiendi*
eſt, qua quis pati cogitur, ut vicinus a-
quam ex tecto ſuo defluentem, vel per
canales defluentem in tectum, aream, vel
cloacam ſuam derivet: *Servitus* autem
ſtillicidii non avertendi, qua quis ſtilli-
dium ſuum alio, quam in ædes, vel hor-
tum tuum dirigere nequit. *Servitus clo-*
acæ immittendæ eſt, qua quis pati cogi-
tur, ut colluviem ſordidam in ſua area
collectam vicinus in ipſius aream com-
mittat; aſt *Servitus cloacæ habendæ*, qua
vicinus pati cogitur, ut juxta parietem
ipſius cloacam habeamus. Unde ſimul
intelligitur, quid ſit *Servitus ſterquilinii*
habendi. *Iter* eſt ſervitus, qua pati co-
gimur, ut homo per prædium noſtrum
eat ad ſuum, ipſius prædii cauſa: *Iter* au-
tem in Jure dicitur etiam, qui alienis pe-
dibus incedit, veluti ſi eques eat, aut
lectica portatur. *Actus* eſt ſervitus, qua
quis pati cogitur, ut alterius prædii do-
minus

minus jumentum, vel vehiculum agat per prædium ipſius ad ſuum; isque vel *plenus*, ſi etiam jumenta vehiculo juncta agere licet; *minus plenus*, ſi ſaltem pecora & armenta, non vero jumenta vehiculo juncta. *Via* ſervitus eſt, qua quis pati debet, ut per prædium ipſius non modo eas & agas, verum etiam ad prædium tuum vehas, ducas, feras atque trahas, quæcunque ad prædii tui utilitatem faciunt. *Aquæ hauſtus* eſt ſervitus, qua quis pati cogitur, ut alius ex puteo ſuo, aliove loco ipſius ad fundi ſui neceſſitatem hauriat aquam; *Aquæ ductus* autem, qua pati cogitur, ut quis per fundum ſuum ducat aquam ad utilitatem fundi ipſius quocunque modo; & *Servitus aquæ educendæ*, qua pati cogimur, ut quis aquam ſuperfluam, vel inutilem ex fundo ſuo educat per noſtrum. *Pecoris ad aquam appulſus* eſt ſervitus, qua pati cogimur, ut pecora alieni prædii aquandi cauſa appellantur ad fontem, vel etiam aquam noſtram; *Jus* vero *paſcendi* ſervitus, qua pati cogimur, ut quis pecora prædii ſui paſcat in prædio noſtro. *Jus calcis coquendæ* ſervitus eſt, qua pati cogimur, ut quis calcem coquat

in fundo noſtro, ad commoditatem prædii ſui. Quid verò ſit *Jus arenæ fodiendæ, lapidis cædendi, colligendi ramos aridos, legendi glandes, venandi*, ex ipſius nominibus intelligitur. Aſt *Jus pedamenta ſumendi* ſervitus eſt, qua pati cogimur, ut quis ex ſylva noſtra ſumat adminicula arborum, vel vitium, ac perticas lupulum, vel fabas excipientes; *Jus* vero *lignandi* ſervitus, qua pati cogimur, ut ligna ad certum uſum cædat in ſylva noſtra, ad utilitatem prædii ſui. De his omnibus intelligitur, *ea conceſſa eſſe prædio dominanti, ſine quibus jus ſuum exercere nequit*; cum alias ſervitus foret inutilis: *& jus prædii dominantis lege conſtitutioni adjecta omni poſſibili modò ampliari & reſtringi poſſe* (§. 710.).

§. 713.

De uſufructu. Quæ de ſervitutibus realibus modo dicta ſunt, valent etiam de perſonalibus. Eminet inter has *Uſusfructus*, quæ eſt ſervitus perſonalis, qua dominus pati cogitur, ut alius re ſua utatur fruatur, ſalva ſubſtantia. Qui uſumfructum habet, *Uſufructuarius*, ſubinde etiam *Fructuarius* dicitur. *Proprietas* itaque *manet apud*

apud dominium, conſequenter *quicquid vi proprietatis dominus facere poteſt, id uſufructuario non licet.* Quamobrem *rem, quæ uſumfructum debet, non alienare* (§. 257.), *non immutare* (§. 256.), *non oppignorare* (§. 700.), *neque eidem ſervitutem imponere poteſt* (§. 710.): *aſt de uſufructu*, cum ſit jus ipſi proprium, *pro lubitu diſponere licet* (§. 195. 206.). Paret etiam, quod *re aliter uti nequeat, quam ſicuti eſt*; & non minus manifeſtum eſt, *uſumfructum conſtitui poſſe in omnibus rebus, mobilibus ac immobilibus, etiam incorporalibus, quibus uti frui datur, ut ipſæ integræ ſuperſint, eaque lege, quæ placuerit conſtituenti* (§. 314.).

§. 714.

Quia *metalla & mineralia* non brevi quodam temporis ſpatio renaſcuntur; non tam fructus fundi cenſentur, quam ad ſubſtantiam potius ejus pertinent, ac ideo *ad uſumfructum non pertinent* (§. 713.). *Idem intelligitur*, ob rationem eandem, *de arboribus annoſis, quarum, ſi quos edunt, fructus in uſufructu ſunt* (§. *cit.*). Enimvero quia *ſylva cædua*, quæ ſuccisa ex ſtirpibus & radicibus bre- *De rebus dubiis, an ſint in uſufructu comprehenſæ.*

vi

vi quodam annorum numero renaſcitur, & cujus uſus in ſola ſucciſione conſiſtit; eadem *in uſufructu eſt, ad eum* ſcilicet *modum, quo fecerat uſumfructum concedens, ſeu quem conſuetudo probat, ligna ſuccidere poteſt uſufructuarius.* Quamobrem etiam, *ſi moris ſit, ut in ſylva non cædua ſtipites certo quotannis numero excidantur, eodem numero excidere poteſt*, conſequenter *arbores vi ventorum dejectæ domini ſunt, non uſufructuarii, qui eas, ſi dominus velit, in compenſationem cædendarum accipere tenetur;* cum dominus ſic diſponat de ſubſtantia ſylvæ, ne ſcilicet deterioretur, ſalvo jure uſufructuarii.

§. 715.

Quænam uſufructu finito adhuc ſint fructuarii.

Cum finito uſufructu res, quæ in eodem fuit, reſtituenda ſit a fructuario (§. 713.); *ſi uſusfructus in grege conſtituitur, in locum pecudum demortuarum, vel alienatarum alia capita ſubſtituere debet fructuarius.* Cumque *finito uſufructu* ceſſet jus percipiendi fructus fructuarii; *fructus tum pendentes domini, ſeu proprietarii ſunt.* Aſt quoniam *fructus induſtriales* non minus fructus induſtriæ ſunt, quam fundi (§. 226.); *finito uſufructu pro*

rata:

rata communes ſunt, quantum ſcilicet valet uſus fundi & cultura atque cura fructuarii. Similiter quoniam reditus propter uſum, qui continuo percipitur, ſolvendi tempori proportionales ſunt; uſufructu ante terminum ſolutionis finito pro rata temporis inter proprietarium & uſufructuarium dividendi. Enimvero reditus, qui præſtantur ratione juris in re, veluti decimæ, cum aſſimulentur ante terminum ſolutionis fructibus pendentibus, proprietarii ſunt.

§. 716.

Cum fructus uſufructuarii ſint, res vero, quæ eſt in uſufructu, proprietarii (§. 713.); ſi damnum in fructibus contingit, ad uſufructuarium pertinet, ſi in re, ad proprietarium. *Ad quemnam caſus pertineat.*

§. 717.

Ob eandem rationem uſufructuarius ſolvere tenetur omnia onera ſive ordinaria, ſive extraordinaria, ratione fructuum & redituum præſtanda, & facere impenſas, ſine quibus eſſe & fructus percipi nequeunt: quodſi vero onera extraordinaria exſuperant fructus, cum ratione rei impoſita intelli- *De oneribus & impenſis.*

telligantur, non ſolorum fructuum; *quod ultra eos impenditur, a proprietario præſtandum.* Nimirum quod ſolus facere deberet proprietarius, ſi pleno jure eſſet dominus, id ab uſufructuario & domino una faciendum.

§. 718.

Quando uſusfructus finiatur.

Cum *uſusfructus* jus perſonale ſit (§. 713.); *morte uſufructuarii extinguitur* (§. 400.). *Extinguitur* etiam, *ſi eum fructuarius remittat*, cumque rei non amplius exiſtentis nullus ſit uſus atque fructus, *interitu* quoque *rei*, denique *& tempore præſtituto elapſo, ſi temporarius fuerit* (§. 317.). Hinc ſequitur, *ut, ſi domo vetuſtate collapſa, vel incendio conflagrata, nova extruatur, fructuarius in ea uſumfructum non habeat.*

§. 719.

De quaſi uſufructu.

Quaſi uſusfructus dicitur ſervitus perſonalis, qua quis pati cogitur, ut alius re ſua, quæ uſu conſumitur, utatur fruatur, ita ut finito quaſi uſufructu vel rem in genere, vel ejus æſtimationem reſtituat. Quoniam dominium rei in quaſi uſufructuarium transferendum (§. 195. 198.);

198.); *ſi caſus in re quaſi fructuaria contingit, ad quaſi fructuarium is pertinet.*

§. 720.

De cautione præſtanda.

Cum in ſecuritatem debiti fidejuſſio (§. 569.) & oppignoratio ad quemlibet actum obligatorium accedere poſſit (§. 697.); *ſi metuendum ſit, ne quaſi uſufructu finito rem quaſi uſufructuariam reſtituere poſſit, vel ne fructuarius ea præſtare queat, ad quæ finito uſufructu proprietario tenetur, uterque proprietario vel quaſi per fidejuſſores, aut hypotheca cavere tenetur.* Enimvero *ſi cavere non poſſit*, quia neutri invito jus ſuum auferri poteſt (§. 100.); *res uſufructuaria vel quaſi pro certa pecunia fructuario vel quaſi præſtanda vel proprietario, ſi ipſe velit, vel tertio committi debet.*

§. 721.

De uſu.

Uſus eſt ſervitus perſonalis, qua quis pati cogitur, ut alius re ſua, ſive ea fructifera fuerit, ſive minus, utatur ſalva ſubſtantia. Dicitur nimirum *Re uti*, in ſignificatu Juris Romani, qui ex ea percipit ea commoda & emolumenta, quibus ipſe cum ſuis indiget ad vitæ neceſſitatem

ſitatem & commoditatem. Is, cui uſus conſtituitur, *Uſuarius* appellatur. Enimvero cum uſus iſte certus eſſe debeat, jus autem uſuario competens æſtimandum ſit ex conſtituentis voluntate (§. 314.); *naturaliter conſtituens uſum determinare debet, qualis eſſe debeat.* Dicitur autem *uſus plenus*, quo ex re aliena capere licet, quicquid ad quotidianam vitæ neceſſitatem ac commoditatem requiritur; aſt *minus plenus*, quo certa quædam pars emolumentorum ex re percipiendorum uſuario conceditur ad ſublevandam vitæ neceſſitatem; *uſus itaque plenus æſtimatur ex indigentia uſuarii.* Quamobrem cum uſus plenus per ſe indeterminatus ſit, uſus autem minus plenus determinatus; *minus plenus in alium transferri poteſt, ſed non plenus.* Cumque uſuario ſaltem competat jus ſumendi ex fructibus, quantum indigentiæ ſuæ ſufficit, dominus vero habeat jus fruendi; *uſuarius agrum colere non tenetur, ſed dominus.* Quodſi *tamen uſus ſine impenſis obtineri nequit*, veluti ſi boum uſus ad arandum conceſſus, cum talis conceſſus intelligatur, qualis eſſe poteſt; *impenſæ ad uſuarium pertinent*, veluti pabulum

bobus

bobus præbendum. Ceterum ex definitionum collatione patet, *non repugnare, ut in una eademque re uni uſus, alteri uſusfructus conſtituatur.*

§. 722.

Quaſi uſus dicitur, qui conſtituitur in re conſumtibili, quæ cum in ſpecie reſtitui non poſſit, finito quaſi uſu in genere reſtituenda, veluti ſi tibi uſus pecuniæ concedatur, quam vel ipſe in rem tuam vertere, vel ſub uſuris aliis credere potes. *De quaſi uſu.*

§. 723.

Denique *Habitatio* eſt ſervitus perſonalis, qua dominus pati cogitur, ut alius in ædibus ſuis ſive integris, ſive in aliqua earum parte habitet. Cui ſervitus hæc conſtituitur, *Habitator* dicitur. Cum habitatio diſtinguatur ab uſufructu ædium; *habitator ædes, aut partem ſibi conceſſam ſolus inhabitare debet, non vero hanc, vel illam partem alii pro certa penſione locare poteſt.* Et quoniam jus habitandi proprietario ademtum & in habitatorem translatum; *ſi habitator ædibus integris uti non poſſit, non tamen dominus par-* *De habitatione.*

tibus vacuis ipſe uti, aut frui poteſt. Ceterum cum jus habitatoris metiendum ſit ex voluntate conſtituentis (§. 314.); *naturaliter habitatio ita concedi poteſt, ut habitator jus ſuum alii pro certa penſione locare & hanc percipere poſſit.*

CAPUT XVI.
DE DOMINIO UTILI, AC INPRIMIS FEUDO.

§. 724.

De dominio utili in genere. Dominium *utile* dicitur, in quo jus utendi fruendi prorſus liberum, proprietas vero aliquo modo reſtricta eſt ad alium. Qui dominium utile habet, *Dominus utilis* appellatur. *Dominium* vero *directum* dicitur pars proprietatis, quæ per ejus reſtrictionem domino utili ademta ad alium pertinet. Et qui dominium directum habet, *Dominus directus* vocatur. Quoniam proprietas jus alienandi & fundum immutandi continet (§. 198. 256. 257.); *naturaliter proprietas reſtringi poteſt aut quoad jus alienandi, aut quoad jus rem immutandi, aut quoad utrumque,* conſequenter *ſi jus alienandi reſtrin-*

reſtringitur, aut dominus utilis per ſe prorſus nequit, aut nonniſi certa lege rem alienare poteſt. Per ſe autem patet, *dominum utilem ſolum omnem ex re capere utilitatem.* Ceterum quoniam dominium originarium plenum eſt (§. 195. 198.); *dominium utile, vel directum originarie acquiri nequit niſi pactione ab eo, qui plenum habet* (§. 314. 438.), *& concedens legem adjicere poteſt, quam voluerit* (§. 314.). In conceſſione dominii utilis duo inprimis ſpectanda ſunt, nimirum lex, ſeu conditio, ſub qua id conceditur, & lex, ſub qua proprietas reſtringitur.

§. 725.

Emphyteuſis eſt dominium utile in re immobili ſub conditione certæ penſionis annuæ in recognitionem dominii directi præſtandæ conceſſum, cum proprietate certa lege reſtricta. *Res* in qua emphyteuſis conſtituta, dicitur *emphyteutica*, vel *bonum emphyteuticarium*; qui emphyteuſin in re habet, *Emphyteuta*; is vero, a quo emphyteuſin habet, *Dominus emphyteuſeos.* Penſio, quæ in recognitionem dominii directi ſolvitur, *Canon* appellatur, vel etiam *Canon emphyteuticus*; *Emphyteuſis quid ſit.*

& *contractus emphyteuticus*, quo emphyteuſis conſtituitur & acquiritur.

§. 726.

De canone emphyteutico. Quoniam canon datur in recognitionem dominii directi (§. 725.), conſequenter ejus ſolutio tantummodo probare debet, emphyteutam dominium directum in re emphyteutica agnoſcere; *quantitas canonis utilitati ex re emphyteutica percipiendæ proportionanda non eſt*, conſequenter deficiente ratione determinationis intrinſeca, *mutuo conſenſu emphyteutæ ac domini in contractu emphyteutico determinandus*, quo cum ſit ſtandum (§. 438.); *ob meliorationem, ſeu redituum incrementum, aut ipſius exiguitatem augeri minime debet, idemque conſiſtere poteſt tam in pecunia, quam rebus quibuscunque*, prouti ſcilicet conventum fuit. Cum emphyteuſis contractu nitatur (§. 725.); *emphyteuta obligatur ad canonem quotannis ſolvendum* (§. 514.), *& domino competit jus eum exigendi* (§. 80.), conſequenter *ob ſolutionem neglectam, vel detractatam emphyteuſis non amittitur, niſi expreſſe ita fuerit conventum* (§. 667.). Similiter quia *canon* non datur pro utilitate,

quæ

quæ ex re percipitur; *ſolvendus is eſt, etiamſi eo anno parum aut nihil ex re emphyteuticaria perceperit utilitatis, niſi de remittendo aut minuendo certo caſu canone expreſſe fuerit conventum* (§. *cit.*). Quoniam jus exigendi canonem domino competit vi dominii directi, cujus recognoſcendi cauſa datur (§. 725.), conſequenter jus in re eſt (§. 334.); *dominus emphyteuſeos canonem ab emphyteuta non ſolutum a quocunque poſſeſſore exigere poteſt.*

§. 727.

De contractu emphyteutico.

Cum a ſola voluntate domini emphytheuſin conſtituentis dependeat, qua lege dominium utile in eum transferre velit (§. 314.); *in contractu emphyteutico cum primo acquirente inito*, quo omnis emphyteuſis nititur (§. 725.), *definiendum, quomodo proprietas reſtricta eſſe debeat, tum quoad alienationem, tum quoad immutationem rei emphyteuticariæ* (§. 256. 257.), & *ſingula, quæ per naturam emphyteuſeos determinata non ſunt*, adeoque non uno modo determinari poſſunt, *determinanda*. Unde conſequitur, *ut jus omne tam domini, quam emphyteutæ metiendum ſit ex contractu cum primo acquirente inito.*

Quoniam re emphyteutica alienata novus emphyteuta dominum emphyteuſeos pro domino recognoſcere tenetur; *contractus emphyteuticus cum novo emphyteuta renovandus*. Etſi *idem valeat, ſi dominium directum alienetur:* quoniam tamen emphyteuta ſe expreſſe obligare poteſt, quod non modo dominum præſentem, verum etiam alium quemcunque ſucceſſorem legitimum pro domino ſuperiori recognoſcere velit, *ſi ad hoc ſe obligavit emphyteuta, ut quemlibet legitimum ſucceſſorem domini præſentis pro domino ſuperiori recognoſcere velit, renovatione contractus opus non eſt.*

§. 728.

De laudemio. *Laudemium* eſt honorarium, quod pro renovatione contractus emphyteutici domino directo ſolvendum. *Conſiſtit* igitur *in pecunia* (§. 525.); & *in contractu emphyteutico determinanda ejus quantitas & definiendum, utrum tantummodo ſolvendum ſit emphyteuta mutato, an vero etiam mutato domino.* Patet autem, ut ante de canone (§. 726), *jus exigendi laudemium eſſe jus in re;* utpote deſcendens ex dominio directo, jure utique in re (§. 334.), ne id ſit prorſus inutile.

§. 729.

§. 729.

Quoniam jus emphyteuticum ex contractu emphyteutico definiendum (§. 727.); *ſi emphyteuſis pro certis perſonis conceditur, his omnibus extinctis & ipſa extinguitur; ſi ad certum vero tempus conceſſa, tempore elapſo, vel etiam ſi emphyteuta in gratiam domini, vel dominus in gratiam emphyteutæ remittit emphyteuſin* (§. 347. 342.). Per ſe autem patet, *re emphyteuticaria pereunte emphytheuſin extingui.* Enimvero *ſi dominus emphyteuſeos moritur ſine ſucceſſore*, cum dominium directum pertineat ad bona ejus (§. 207.); *naturaliter fit nullius*, conſequenter occupabile (§. 210.), ac propterea *emphyteuſis non extinguitur.* *Quando emphyteuſis finiatur.*

§. 730.

Quando emphyteuſis conſtituitur, dominium utile a directo ſeparatur vel ad certum tempus, vel quamdiu fuerint ſucceſſores legitimi, prouti in contractu emphyteutico definitum (§. 727.). Quamobrem non alia mens eſſe intelligitur conſtituentis, quam ut tempore elapſo, vel ſucceſſore legitimo deficiente, dominium utile cum directo iterum eſſe de- *Quid fiat emphyteuſi finita.*

beat conjunctum, conſequenter *emphyteuſi finita, dominium utile redit ad dominum emphyteuſeos, ac ideo is fit pleno jure dominus.*

§ 731.

De emphyteuticatione & ſubemphyteuticatione.

Emphyteuticatio vocatur conſtitutio emphyteuſeos in re adhuc libera ab emphyteuſi; aſt *Subemphyteuticatio* appellatur conſtitutio emphyteuſeos in re, in qua emphyteuſin habet conſtituens. Tumque emphyteuſis in emphyteuſi conſtituta, dicitur *Subemphyteuſis*. Cum de dominio utili, tanquam re incorporali ſibi propria, emphyteuta pro lubitu diſponere poſſit (§. 195.), ſed ſalvo jure domini emphyteuſeos (§. 86.) & contractu emphyteutico (§. 727.); *ſubemphyteuticatio, ſalvo jure domini emphyteuſeos & contractu emphyteutico facta, licita, ſed ea in emphyteuticatione nihil immutatur, & emphyteuſi quomodocunque finita ſubemphyteuſis perimitur*, conſequenter *ſubemphyteuſi extincta emphyteuſi adhuc exiſtente, emphyteuta jure emphyteuticario integro fruitur.* Cum ſubemphyteutæ jus ab emphyteuta adimi nequeat (§. 100.), ſalvum tamen manere debeat jus domini

(per

(*per demonſtrata*); *quando emphyteuta emphyteuſin in alium transfert, vel transmittit, jus ſuum, quod ex contractu ſubemphyteutico ipſi quæſitum, transfert, vel transmittit, reſpectu domini autem ipſa emphyteuſis translata, vel transmitti intelligitur.*

§. 732.

Contractus libellarius dicitur, quo dominus alteri rem ſuam certe pretio interveniente ea lege dat, ut quotannis certum canonem ſolvat, ac ſtato tempore, poſſeſſore licet non mutato contractum certo pretio, vel arbitrario numerato renovet. *Jus* ex eo contractu acquiſitum *libellarium* vocatur. *In contractu* igitur *libellario pretium, quod pro re ſolvitur, imminui debet pro ratione canonis ac pretii in renovatione contractus ſtato tempore ſolvendi.* Quoniam ſolutio canonis & pretii pro renovando contractu inhæret ipſi rei libellariæ; *dominus juris libellarii jus in re libellaria habet* (§. 334.), conſequenter *ſi canon & pretium non fuerit ſolutum, a quolibet ſucceſſore ſolvi debet.* Enimvero quia ſolutio iſta ſaltem onus eſt emtioni rei adjectum (§. 409.); *qui* *De jure libellario.*

 rem

rem ex contractu libellario habet, pleno jure dominus eſt, conſequenter *eandem pro lubitu alienare & immutare poteſt ſine conſenſu domini juris libellarii* (§. 256. 257.).

§. 733.

De jure cenſitico.

Jus cenſiticum eſt jus annui reditus ex re aliena immobili recipiendi: ipſe autem reditus *Cenſus* vocatur; qui *reſervativus* appellatur, ſi dominus rem vendens cenſum in eadem ſibi reſervat; & *conſtitutus*, quando quis eum ſibi emit, aut donatum accipit. Patet autem, *jus cenſiticum eſſe jus in jure* (§. 334.). Res, ex qua cenſus præſtandus, *Bonum cenſiticum*; qui cenſum ſolvit, *cenſualis*; & qui accipit *cenſus dominus* vocatur; *contractus* autem, quo de cenſu convenitur, *cenſualis*. Cenſus cum ſaltem onus ſit (§. 409.); *cenſualis pleno jure dominus eſt*. *Cenſus conſiſtere poteſt in pecunia, vel in re quacunque alia corporali mobili*, prouti nimirum de eo convenitur. *Quodſi cenſus liberaliter conſtituitur, vel in re donata reſervatur, quantitas voluntate conſtituentis definitur* (§. 314.); *ſi* vero *ematur, intra limites uſurarum licitarum contineri, vel utilitati ex re percipiendæ proportionari*

debet

debet in ratione pretii, quod ſolvitur, ad pretium verum rei; ſi denique *in re vendita reſervatur, ejus pretium, a pretio rei detrahendum.* Cum *dominus cenſus jus cenſiticum* remittere poſſit (§. 342.); *ſi remittat, ſive gratis, ſive pro certo pretio,* quia tunc extinguitur (§. 337.), *bonum cenſiticum fit liberum.*

§. 734.

Jus Superficiei, ſeu *ſuperficiarium* dicitur jus habendi ſuo ſumtu ſuperficiem, veluti ædificium, in ſolo alterius. Qui jus ſuperficiei habet, *Superficiarius;* qui dominium fundi, *Dominus fundi* audit. Penſio annua, quam ſuperficiarius domino fundi pro hujus uſu ſolvit, *ſolarium* vocatur: *contractus* autem *ſuperficiarius*, quo de jure ſuperficiario, quod conſtituitur, inter ſe conveniunt ſuperficiarius & dominus fundi; & *ex hoc metiendum eſt jus ſuperficiarii & domini fundi* (§. 314. 438.). Cum donator donationi & venditor venditioni rei ſuæ adjicere poſſit legem, quam voluerit (§. 314.); *ædes* quoque *jam extructæ donari ac vendi poſſunt ea lege, ut dominium in ſolo retineat donator & venditor*, atque ita *in ædibus* *De jure ſuperficiario.*

bus jam extructis conſtituitur jus ſuperficiarium. Enimverò ſive ædes ſuperficiariæ ſumtu ſuperficiarii extruantur, ſive jam extructæ & quocunque titulo juſto acceptæ habeantur in ſolo alterius; ſuperficiarius ſuperficiei, dominus ſoli autem ſoli pleno jure dominus eſt. Et quia jus ſuperficiei non perit, etiamſi *ædes* collabantur, vel conflagrent; *ſi caſu quodam intereant, novas extruere licet.* Cumque domino ſoli nullum jus competat in ſuperficie (§. 195.); *ſolutio ſolarii non eſt jus in re* (§. 334.), *nec dominus ſoli pro eo ſuperficiem ſibi obligatam habet, niſi in contractu ſuperficiario hypotheca in eodem ipſi expreſſè fuerit conſtituta* (§. 697.). Similiter quia nemini jus ſuum auferri poteſt (§. 100); *ædes ſuperficiariæ alienantur cum jure ſuperficiario, & fundus ſalvo jure ſuperficiarii & cum jure adverſus ſuperficiarium.* Quoniam jus ſuperficiarii metiendum eſt ex contractu; *dominium* quoque *ſaltem utile concedi poteſt in ædibus ſuperficiariis ad certum tempus, vel pro certis perſonis, tumque jus ſuperficiarium æmulatur emphyteuticarium* (§. 725.). Atque hic caſus eſt Juris Romani. Ex ipſa definitione patet, *jus ſuperficiarium natu*

raliter

raliter extendi ad alias ſuperficies, quam ædes, veluti *ad habendum hortum, vineam, ſylvam, piſcinam*, immo *arborem in ſolo alieno*; cum conceſſio iſtiusmodi in notione dominii contineatur (§. 195.), unde realitas definitionis pendet.

§. 735.

Fidelitas appellari ſolet promptitudo præſtandi quævis officia humanitatis, ea præſertim, quibus damna quævis avertuntur, ac commoda promoventur, & ſi qua ſpecialiter conventa fuerint. *Fidelitas quid ſit.*

§. 736.

Feudum dicitur dominium utile in re ſua alteri a domino conceſſum, ſub conditione fidelitatis mutuæ. Quamobrem cum dominium plenum contineat & utile, & directum; *in conſtitutione feudi dominium plenum in utile ac directum inter duas perſonas dividitur. Res infeudari* dicitur, in qua feudum conſtituitur; & ipſa *Res feudalis* vocatur, in qua feudum conſtitutum eſt; & in ejus oppoſitione, *Allodium* ſignificat univerſa, quæ infeudata non ſunt. Qui dominium directum in re feudali habet, *Dominus feudi*; qui utile, *De feudo.*

utile, *Vaſallus* appellatur. *Contractus feudalis* eſt, quo de feudo, quod conſtituitur, inter ſe conveniunt dominus feudi & vaſallus, ſeu quo feudum conſtituitur & acquiritur. *Ex contractu* itaque *feudali metiendum eſt jus domini feudi & vaſalli*, (§. 314. 438.).

§. 737.

De ſubſtantialibus, naturalibus & accidentalibus feudi.

Subſtantialia feudi dicuntur determinationes eſſentiales, per quas feudum concipitur in genere; conſequenter ea *a nullo feudo abeſſe poſſunt*, ac propterea *reſpectu vaſalli ſunt dominium utile in re feudali & fidelitas domino directo præſtanda; reſpectu domini feudi dominium directum & fidelitas vaſallo præſtanda* (§. 736.). *Naturalia feudi* dicuntur determinationes eſſentiales, quæ conſtituunt differentiam ſpecificam feudi communiter autoritate legis, vel moribus recepti, veluti ut promiſſio fidelitatis ſit jurata: *Accidentalia* vero determinationes eſſentiales, quæ conſtituunt differentias ſpecificas ſpecierum feudorum a ſpecie juris autoritate, vel moribus communiter recepta diverſorum, veluti obligatio vaſalli ad officia inſolita. Unde patet, diſtinctionem inter

inter naturalia & accidentalia feudi nullum habere uſum in Jure naturæ. Naturaliter enim valent ea, de quibus in contractu feudali conventum (§. 736.). Nimirum quia naturalia & accidentalia per ſubſtantialia non determinantur, conſequenter ex hiſce demonſtrari nequeunt; *quando feudum conſtituitur, a domini rei infeudandæ voluntate dependet, quænam ſubſtantialibus ſuperaddi velit* (§. 314.), *in contractu feudali* ideo *definienda.*

§. 738.

Feudum datum vocatur, quando dominus alteri conſtituit feudum in re ſua: *feudum* vero *oblatum*, quando danti conſtituitur in re data. *De feudo dato & oblato.*

§. 739.

Quia modus conſtituendi feudum a voluntate domini rei infeudandæ dependet (§. 737.); ideo *conſtitui poteſt vel ad certum tempus, vel in perpetuum, ſive ſimpliciter, ſive determinative, nominatis perſonis, ad quas transmitti queat, & de certis præſtationibus vaſalli,* veluti ſervitiis militaribus, *ac domini conveniri poteſt. Quodſi* vero ita *conveniatur, ut canon certus* *De modis feudum conſtituendi.*

tus præſtetur, cum emphyteuſi miſcetur (§. 725.). Quæ vaſallus domino ex contractu feudali præſtare tenetur, *ſervitia feudalia* appellantur, qualia inprimis ſunt militaria. Hinc *Feudum francum* eſt, ſi vaſallus ad nulla ſervitia præſtanda domino obligatur; *ligium*, ſi ſervitia militaria præſtare tenetur adverſus omnes; *non ligium*, ſi quidam excipiuntur. Et Juri naturæ convenienter *Feudum maſculinum* vocatur, quod pro ſolis maſculis conſtitutum, ita ut ex lege contractus in fœminam nunquam deferri poſſit; *fœmineum*, quod pro ſolis fœminis conſtitutum; *mixtum*, quod pro utrisque ſimul. Similiter *Feudum oppignoratitium* appellatur, quando dominus, cui pecunia creditur, loco pignoris feudum in re ſua conſtituit.

§. 740.

De rebus, quæ infeudari poſſunt, ubi de feudo caveneæ, ſoldatæ, pecuniæ & quaſi feudo.

Quoniam in re, quæ uſu non conſumitur, dominium directum ab utili ſeparabile (§. 724.); *res quælibet, quæ uſu non conſumitur, infeudari poteſt, etiam incorporalis* (§. 736.), conſequenter *etiam jus percipiendi proventus metallicos, immo etiam jus utendi certa vini, vel frumenti porti-*

portione ex cella, borreo aut penuario domini ad dies vitæ præſtanda. Dicitur autem *Feudum de cavena*, quod ita conſtituitur, ut alicui ex cella domini certa vini, vel ex horreo aut penuario ejus certa frumenti quantitas ad dies vitæ præſtetur. Immo facile patet, *naturaliter feudum de cavena extendi poſſe ad res alias conſumtibiles*, veluti ut præſtetur certa portio piſcium ex piſcina domini, vel lignorum ex ſylva, vel ferarum in ſylva capiendarum. Differt autem a feudo de cavena *feudum ſoldatæ*, quo ex gratia alicui certa pecunia, vinum, vel annona, aut res quæcunque alia conſumtibilis præſtatur; quod in eodem res conventa vaſallo præſtanda, ſive rerum iſtiusmodi copia domino ſit, ſive iisdem careat, ut eas aliunde comparare neceſſe habeat; cum in feudo de cavena præſtatio reſtringatur ad ea, quæ dominus habet: & in illo eadem reſtringatur ad perſonam conſtituentis; in hoc vero etiam tranſeat ad ſucceſſores. Ita quoque *Feudum habitationis* dicitur, quando jus habitandi in domini ædibus alicui ad dies vitæ conceditur. Tenendum vero in genere eſt, *res conſumtibiles & pecuniam fieri quaſi in-*

conſumtibiles, *quatenus per ſidejuſſores*, *aut hypothecam cavetur*, *ut ſemper reſtitui poſſit*, *ſi reſtitutione opus ſit*, tum enim perinde eſt, ac ſi ea uteremur frueremur ſalva ſubſtantia, conſequenter *easdem fieri hoc modo ad infeudandum aptas*, quatenus ſcilicet in quaſi adhuc extantibus dominium directum ſubſiſtere poteſt. Dicitur autem *quaſi feudum*, quod conſtituitur in re per ſe ad infeudandum minus apta, ſed quæ ad infeudandum apta efficitur arte. Unde *Feudum pecuniæ*, quod conſtituitur in pecunia, *eſt quaſi feudum*. Ceterum *pecunia*, *in qua feudum conſtitutum*, *feudalis eſt* (§. 736.); *in qua nullum conſtitutum*, *allodialis* (§. cit.), conſequenter *pecunia*, *qua feudum venditum eſt*, *feudalis non eſt*, *ſed allodialis*. Et eodem modo patet, cum res, quæ pro feudo datur, æqui polleat pecuniæ, quæ pro eodem datur, *ſi res feudalis cum allodiali permutatur*, *allodialem minime fieri feudalem*.

§. 741.

De ſubinfeudatione. Cum, qui dominium utile habet, præter jus utendi & fruendi integrum, etiam partem proprietatis habeat (§. 724.), quam

quam aliis adhuc modis reſtringi poſſe per ſe patet; *qui dominium utile habet in re, eam alteri in feudum dare poteſt* (§. 736.), *ſalvo tamen jure domini directi* (§. 100.), conſequenter *ſalvo jure domini directi in bonis emphyteuticis & rebus feudalibus feudum conſtitui poteſt.* Feudum in re feudali conſtitutum alteri, dicitur *Subfeudum;* & res feudalis *ſubinfeudari*, quando feudum in eadem conſtituitur: vaſallus vero, cui res feudalis in feudum datur, *Subvaſallus*, vulgo *Subinfeudatus;* vaſallus denique ſubinfeudans, *dominus ſubfeudi;* & contractus, quo de ſubfeudo convenitur, *Contractus ſubvaſalli; ex quo itaque jus ſubvaſalli & domini ſubfeudi metiendum* (§. 736.). Cumque ſubinfeudatio tota pendeat a ſubinfeudantis voluntate (§. 314.); *in contractu ſubfeudali ſubſtantialibus ſuperaddere licet determinationes, quæ in feudali non continentur, ſalvo tamen jure domini feudi ſuperaddi posſunt*, conſequenter *quæ contractui feudali non adverſantur* (§. 736.). Et quia ſubinfeudatio intactum relinquit jus *domini feudi; ejus conſenſus ad ſubinfeudationem non requiritur.* Ceterum per ſe porro patet, *ſi quis rerum univerſitatem ſibi in-*

feudatam habet, eum pro lubitu rem unam atque alteram uni, vel pluribus ſubinfeudare poſſe. Denique hoc etiam ſatis liquet, *ſubinfeudatione non totum dominium utile in ſubvaſallum transferri, ſed partem quandam proprietatis remanere apud vaſallum, & jus ſubvaſalli non augeri, imminui tamen poſſe*, immo *ſubinfeudationem fieri poſſe tam gratis, quam pro certo pretio.*

§. 742.

Cujusnam ſit periculum fructuum.

Cum vaſalli & ſubvaſalli ſint fructus omnes (§. 736. 741); *periculum omne fructuum ad vaſallum & ſubvaſallum ſpectat.*

§. 743.

De ſucceſſore feudali & immutatione rei feudalis.

Succeſſor feudalis dicitur is, ad quem vi legis conſtitutionis mortuo vaſallo feudum devolvitur. *Succeſſore* igitur *deficiente res, quæ fuerat feudalis, pleno jure domini eſt*, conſequenter *etiam ſubfeudum extinguitur* (§. 741.). Quamobrem cum *vaſallus* nihil facere poſſit, quod eſt contra jus domini vel ſucceſſorum (§. 86.); *rem feudalem deteriorare nequit, nec ſervitutem eidem* ideo *imponere* (§. 708.), conſequenter *dominus feudi & ſucceſſor pati*

non debet, ut deterioretur. Ex adverſo autem, quia *nec dominus feudi* contra jus vaſalli quid facere poteſt (§. 86.); nec is *de ſubſtantia rei feudalis ita diſponere poteſt, ut jus utendi fruendi vel diminuatur, vel quoad exercitium quomodocunque impediatur, nec* ideo *rei feudali ſervitutem imponere* (§. 708.). Cum vero nihil committatur contra jus domini, vel ſucceſſoris, *ſi vaſallus, quamdiu feudum tenet, alteri in re feudali concedat jus, quale foret ſervitus* (§. 83.); *hoc facere poteſt,* conſequenter *ſi vaſallus rei feudali ſervitutem imponit ipſo facto, ea ſubſiſtit, tanquam jus ſervitutis æmulum, quamdiu feudum tenet.* Et quoniam jus omne utendi fruendi vaſalli proprium eſt (§. 736.); *rem feudalem vaſallus meliorare* (§. 279.), *ac* propterea quoque *eidem ſervitutem acquirere poteſt* (§. 708.). Ex eadem ratione cum vaſallus ex re feudali omnem percipiat utilitatem, tanquam ex re ſibi propria (§. *cit.*); *omnia* quoque *onera ferre debet.*

§. 744.

Feudum aperiri dicitur *domino*, ſi ſucceſſor feudalis deficit; ut ideo *apertu-* *De apertura feudi.*

ra feudi ſit vacuitas juris ſuccedendi in feudo. Et idem *aperturæ proximum* dicitur, ſi ſpes ſit fore, ut aperiatur; conſequenter ut brevi nullus extet ſucceſſor feudalis. Atque propterea *feudum aperturæ proximum*, cum alienatio foret contra jus domini (§. 83.), *in extraneum alienari nequit*.

§. 745.

De ſucceſſore in dominio directo deficiente.

In conſtitutione feudi dominium directum reſervatur domino feudi (§. 736), & tanquam res incorporalis accenſetur bonis ejus ceteris (§. 207.). Quamobrem *niſi in contractu feudali expreſſe conveniatur de dominio directo, ſucceſſore in eodem deficiente, idem non acquirit vaſallus* (§. 318.), conſequenter *nec jus vaſalli in ſimili caſu ſubvaſallus* (§. 741.).

§. 746.

An feudum committi poſſit.

Quoniam ex contractu feudali vaſallus domino directo ſaltem ea præſtare obligatur, de quibus conventum (§. 438), conſequenter *dominus eum ad præſtandum compellere* (§. 80.), *aut ſi præſtatio non amplius integra ſit, ad præſtandum intereſſe adigere poſſet* (§. 415.), *niſi expreſſe fuerit*

fuerit conventum, quo in caſu committi debeat, cum tunc, quod conventum, valeat (§. 736.); *naturaliter ob facta, vel non-facta contractui feudali repugnantia feudum non committitur.* Quoniam contractibus pœna adjici poteſt (§. 410.); *de factis* quoque, *vel non-factis, ob quæ feudum committi debeat, conveniri poteſt* (§. *cit.*).

§. 747.

Obligatio feudalis dicitur, quæ ex contractu feudali oritur; & in mutua domini & vaſalli obligatione *Nexus feudalis* conſiſtit. *Obligatio* igitur *feudalis* & *nexus feudalis ex contractu feudali æſtimari debet.* Factum omne tam poſitivum, quam negativum, obligationi feudali contrarium, *Felonia* dicitur; *quæ* ideo *tot modis committi poteſt, quot ſunt obligationes feudales, non modo a vaſallo, verum etiam a domino, non tamen omnis ejusdem eſt gradus.* Quoniam naturaliter facto, vel non-facto contractui feudali contrario feudum non committitur (§. 746.); *juris naturalis non eſt, ut feudum committatur propter feloniam: ut amitti poſſit, ex pacto venit.* Enimvero in hoc caſu *De obligatione feudali & felonia.*

felonia commiſſa remitti poteſt (§. 342.) & *tumque feudum non amittitur* (§. 337.). Cum nemini imputari poſſit factum alienum (§. 3.); *ſi vaſallus ob feloniam feudum ammittit, eodem mortuo, domino reſtituere tenetur ei, ad quem poſt mortem ipſius devolvitur*, conſequenter *per feloniam feudum commiſſum non finitur.*

§. 748.

De feudi refutatione & revocatione. *Feudum refutare* dicitur vaſallus, ſi ſignificat domino, ſe id diutius habere nolle ſive ſimpliciter, ſive in favorem tertii. Unde in caſu priori *domino*; in poſteriori *tertio refutari* in ſpecie dicitur. *Quando* itaque *domino refutatur feudum, jus ſuum remittit vaſallus* (§. 337.); *quando autem tertio, eidem jus ſuum cedit* (§ 338.). Cum quilibet jus ſuum remittere poſſit, ſi nihil committitur, quod eſt contra jus alterius (§. 342.); *feudum* quoque *domino vel invito refutari poteſt, quando refutatio non ſit contra jus ipſius: ſi* autem *in præjudicium ejus vergat*, veluti ne vaſallus ſervitia militaria, quibus dominus nunc indiget, præſtare teneatur, vel eo animo, ut hoſtilia in eum ſecurius moliri poſſit, *refutari nequit.* Aſt

Aſt quoniam *nec refutatio fieri poteſt contra jus ſucceſſoris* (§. 86.); *ſi feudum domino, aut cognato remotiori refutatur, mortuo refutante, ſucceſſor feudum revocare poteſt.* Etenim *feudum revocari* dicitur, ſi quis jure compellitur ad rem feudalem reſtituendam, feudo in ipſum translato. Per eandem vero rationem patet, *feudum contra jus domini, vel eorum, ad quos id aliquando devolvi poteſt, alienatum,* conſequenter etiam *extraneo refutatum,* quippe quod alienatio eſt, *a domino, vel ſucceſſore revocari poſſe.* Ex ipſa autem definitionum collatione patet, *revocationem feudi eſſe feudi vindicationem* (§. 262.). Cum alienatio feudi non uno modo determinari poſſit; *arbitrii paciſcentium eſt, quomodo de ea convenire voluerint, & ſtandum eſt eo, quo conventum fuit* (§. 667.), *niſi jus alienandi per alia, quæ expreſſe conventa ſunt, tacite definiatur.*

CAPUT XVII.

QUOMODO OBLIGATIO CONTRACTU TOLLATUR.

§. 749.

Quid ſit obligationem tollere & liberatio.

Obligatio tolli dicitur, quando qui... teri obligatus erat ad dandum, ... faciendum, eidem obligatus eſſe de... Et ſublatio obligationis *Liberatio* voca...

§. 750.

De liberatione per pacti diſſolutionem.

Cum pacto diſſoluto contrahentes liberentur ab obligatione, qua ſibi invicem ex eodem tenebantur, eaque mutuo diſſenſu diſſolvi poſſint (§. 444.); *quamprimum pactum, ſive contractus mutuo diſſenſu diſſolvitur*, vel etiam *contractus beneficus ſolo diſſenſu ejus, qui ex eo utilitatem ſolus percipit*, quia alterius non intereſt pactum adimpleri, *obligatio tollitur* (§. 749.), conſequenter *jus acquiſitum*, utpote inde pendens (§. 46.), *extinguitur.*

§. 751.

De liberatione per ſolutionem.

Solutio dicitur actualis perfecte debiti præſtatio. *Per ſolutionem* igitur *obligatio*

ex

:ontractu tollitur (§. 749.). Quoniam
o ſolutione præſtatur, ad quod præ-
ıdum ſumus obligati; *ſolvendum eſt*
'ciſe id, quod debetur, nec res alia pro
ı ſolvi poteſt, niſi creditore, qui jus
m remittere poteſt (§. 342.), *conſen-*
ıte (§. 337.). *Solvendum* quoque *præ-*
eo die & loco, quo debetur, niſi, ob
onem eandem, *moram indulgere velit*
ditor (§. 417.), *& res tota, quæ debe-*
, *ſolvi debet*, conſequenter cum *ſolu-*
particularis dicatur, ſi quod debetur,
ı totum ſolvitur, ſed aliqua tantum-
do pars, ſolutio vero partis alterius
ˈeratur in aliud tempus, *ſolutionem*
ticularem non acceptare tenetur credi-
Facile autem intelligitur, *ſi res de-*
ı ipſa ſolvi non poſſit, æſtimationem
r eſſe præſtandam (§. 271.) *& accipien-*
n (§. 37.). Et cum dies, quo ſolven-
n, debitoris gratia adjiciatur, ne an-
eundem ad ſolvendum compelli poſ-
creditoris autem gratia, ne ante di-
ſolvatur, idque tacite conventum
elligatur, ſi ex præſtatione appareat,
ereſſe creditoris, ne ante diem ſolva-
; *quod in certum diem debetur, ante*
'dem invito etiam creditori ſolvi poteſt,

ſi

CAPUT XVII.

QUOMODO OBLIGATIO EX CONTRACTU TOLLATUR.

§. 749.

Quid ſit obligationem tollere & liberatio.

Obligatio tolli dicitur, quando qui alteri obligatus erat ad dandum, vel faciendum, eidem obligatus eſſe deſinit. Et ſublatio obligationis *Liberatio* vocatur.

§. 750.

De liberatione per pacti diſſolutionem.

Cum pacto diſſoluto contrahentes liberentur ab obligatione, qua ſibi invicem ex eodem tenebantur, eaque mutuo diſſenſu diſſolvi poſſint (§. 444.); *quamprimum pactum, ſive contractus mutuo diſſenſu diſſolvitur*, vel etiam *contractus beneficus ſolo diſſenſu ejus, qui ex eo utilitatem ſolus percipit*, quia alterius non intereſt pactum adimpleri, *obligatio tollitur* (§. 749.), conſequenter *jus acquiſitum*, utpote inde pendens (§. 46.), *extinguitur.*

§. 751.

De liberatione per ſolutionem.

Solutio dicitur actualis perfecte debiti præſtatio. *Per ſolutionem* igitur *obligatio* ex

ex contractu tollitur (§. 749.). Quoniam vero ſolutione præſtatur, ad quod præſtandum ſumus obligati; *ſolvendum eſt præciſe id, quod debetur, nec res alia pro alia ſolvi poteſt, niſi creditore*, qui jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), *conſentiente* (§. 337.). *Solvendum* quoque *præciſe eo die & loco, quo debetur, niſi*, ob rationem eandem, *moram indulgere velit creditor* (§. 417.), *& res tota, quæ debetur, ſolvi debet*, conſequenter cum *ſolutio particularis* dicatur, ſi quod debetur, non totum ſolvitur, ſed aliqua tantummodo pars, ſolutio vero partis alterius differatur in aliud tempus, *ſolutionem particularem non acceptare tenetur creditor.* Facile autem intelligitur, *ſi res debita ipſa ſolvi non poſſit, æſtimationem ejus eſſe præſtandam* (§. 271.) *& accipiendam* (§. 37.). Et cum dies, quo ſolvendum, debitoris gratia adjiciatur, ne ante eundem ad ſolvendum compelli poſſit, creditoris autem gratia, ne ante diem ſolvatur, idque tacite conventum intelligatur, ſi ex præſtatione appareat, intereſſe creditoris, ne ante diem ſolvatur; *quod in certum diem debetur, ante eundem invito etiam creditori ſolvi poteſt,*

ſi

ſi dies debitoris cauſa adjectus: non poteſt, ſi adjectus ſit creditoris cauſa, vel ex ipſa præſtatione appareat intereſſe creditoris, ne ante diem ſolvatur. Enimvero *ſi debitor præſtet, quod intereſt creditoris, ne ante diem ſolvatur*, cum tunc ſolutione anticipata nil committatur, quod eſt contra jus creditoris (§. 83.); *creditor ſolutionem ante diem acceptare tenetur.* Et quoniam ſolutio ab arbitrio debitoris dependet; *ſi tempus ſolutionis arbitrio debitoris relictum, debitor ſemper ſolvere, ſed creditor ante ipſius mortem debitum exigere nequit.*

§. 752.

De interpellatione. *Interpellatio* eſt actus, quo ex conventione ſignificatur, quod quis alteri ex contractu ultra iſtud tempus obligatus eſſe nolit. Vocari etiam ſolet a nonnullis *Reſignatio.* In ſpecie *debitorem interpellare* idem ſignificat, ac ſolutionem debiti ab eo petere. *Si quid* igitur *certo die debetur, naturaliter interpellatione opus non eſt; ſi* vero *ita fuerit conventum, ut præcedat ſolutionem interpellatio, utrique permiſſa*: cum ſtandum ſit eo, quod conventum eſt (§. 438.); *debitor ante ſolvere nec debet, nec poteſt, nec* ex adverſo *creditor*

ditor ante ad ſolvendum debitorem compellere poteſt, nec debitum accipere tenetur, quam interpellatio convento modo facta fuerit. Enimvero *ſi ita conveniatur, ut creditori liceat debitum exigere, quocunque tempore voluerit*, cum debitor ſe non obligaverit ad non ſolvendum, antequam interpellatus fuerit, in hoc tamen tacite conſenſiſſe videatur, ne creditor ſolutionem cum incommodo ſuo accipere teneatur, *debitor non interpellatus ſolvere poteſt, & creditor ſolutionem accipere tenetur, niſi juſtam habeat cauſam, cur accipere nolit, utique probandam.*

§. 753.

Oblatio debiti verbalis dicitur, ſi debitor creditori verbis tantummodo declarat, ſe eſſe ad ſolvendum paratum; *realis* autem, ſi res debita, quam ſolvere vult debitor, fuerit ipſa præſens; & quidem *realis nuda*, ſi ad oblationem nullus alius actus accedat; quæ *naturaliter verbali æquipollet:* aſt *ſolennis*, ſi res debita actu oblata, ſed a creditore non accepta, obſignatur & deponitur. Cum oblatio realis ſolennis *in re immobili, aut quæ obſignari, vel commode deponi nequit,* *De oblatione debiti.*

locum

locum minime habeat; *oblatio verbalis ſolenni æquipollet* (§. 37.). Et quoniam perinde eſt, ac ſi debitum fuiſſet ſolutum, ſi ſolutio ſolenniter offeratur (§. 751.); *ſolenni ſolutione obligatio debitoris tollitur* (§. *cit.*), conſequenter etiam *oblatione verbali rei immobilis*, *aut quæ obſignari*, *vel commode deponi nequit*, ac propterea *dominium transfertur in creditorem*, & ideo *omne periculum ipſius eſt* (§. 243.). Quia *creditor ſolutionem* accipere obligatur; *ſi* eam *accipere nolit*, *rem debitam in ædibus inviti relinquere*, & *rem immobilem vacuam præſtare*, *omnemque ejus curam abjicere periculo creditoris poteſt naturaliter debitor*. Cumque debitor in mora non ſit, *ſi ſolutionem oblatam acceptare recuſet creditor* (§. 417.); *a mora liberatur*, ex adverſo autem *creditor in mora eſſe incipit*.

§. 754.

De acceptilatione. *Acceptum ferre* dicitur creditor, ſi ſufficienter declarat, ſe debitum acceptum habere, perinde ac ſi revera ſolutum fuiſſet. *Qui* igitur *acceptum fert*, *debitum* & *jus ſuum remittit* (§. 337.), conſequenter *per acceptilationem debitor liberatur*,

tur; & jus creditoris extinguitur (§. *cit.* & §. 749.), atque *debitor ſolviſſe putatur.* Cum a creditoris voluntate dependeat, ut de jure ſuo pro arbitrio ſtatuat; *pars etiam debiti acceptilari poteſt*, & *acceptilatio fieri poteſt vel gratis, vel re quadam alia, aut facto quaſi in debitum imputato.*

§. 755.

Pactum de non petendo dicitur, quo inter debitorem ac creditorem ita convenitur, ne debitum ſit ſolvendum. Cum *per pactum de non petendo* debitum remittatur (§. 337.); *debitor liberatur* (§. *cit.* & §. 749.). Unde & *Pactum liberatorium* appellatur. Pactum de non petendo iniri quoque poſſe de parte debiti, & fieri vel gratis, vel re quadam alia, aut facto quaſi in debitum imputato, patet, ut ante de acceptilatione (§. 754.). *De pacto de non petendo.*

§. 756.

Compenſatio dicitur ſublatio debiti unius per debitum alterius partis; ſeu actus, quo debitor debitum ſoluturus in ſolutum imputat creditori, quod ipſe debet. *Facta* igitur *compenſatione utraque pars ab obligatione debitum ſolvendi libera-* *De compenſatione.*

beratur, & *compenſatio eſt ſolutio reciproca, brevi manu facta* (§. 323.). Cum res alia pro alia ſolvi nequeat, & præciſe ſolvendum ſit (§. 751.); *qui ſibi mutuo ſunt creditores & debitores, eandem rem ut debeant, & ut terminus ſolutionis prætérlapſus ſit, quando compenſatio fieri debet, neceſſe eſt.* Patet autem, *compenſationem fieri ipſo jure*, conſequenter *ad compenſandum non requiri peculiare quoddam factum*, ac propterea *non opus eſſe, ut creditori, qui idem eſt debitor tuus, denuncies te compenſare velle, ſed ſolutionem a te petentem per compenſationem repellere potes.* Cum *compenſationi* renunciare liceat (§. 342.); *ſi eidem renunciatum fuit, compenſare non licet* (§. 340.). Quoniam in compenſatione utriusque debitum certum eſſe debet, cum ad ſolvendum compelli nequeat, niſi is, quem debere certo conſtat; *debitum* vero *liquidum* vocatur, ſi certo conſtat, quod ad id præſtandum aliquis ſit obligatus; *illiquidum* vero, ſi idem certo nondum conſtat; *liquidum cum illiquido compenſari nequit.* Et quia præciſe ſolvendum (§. 751.); *debiti liquidi ſolutio compenſationis gratia differri nequit:* quoniam vero quilibet

damnum

damnum quodvis a patrimonio ſuo avertere debet (§. 269); *ſi verendum ſit, ne interea temporis is, cui ſolvitur, fiat non ſolvendo, aut res debita ſolenniter offerenda* (§. 753.), *aut qui accipit, cavere debet ſolutum iri* (§. 697. 569.). In compenſatione quod tu mihi ſolvere debes ſuccedit in locum ejus, quod ego tibi ſolvere debeo. Quoniam itaque res alia pro alia ſolvi nequit (§. 751.); compenſari nequeunt niſi res fungibiles, in genere debitæ (§. 527.). Nimirum res fungibiles tales eſſe deſinunt, quando in ſpecie debentur (§. 515. 527.). Hæc vero ratio eſt, cur compenſatio non habeat locum adverſus depoſitum (§. 541.) & commodatum (§. 515.).

§. 757.

In ſolutum dari dicitur res, quæ loco ejus rei ſolvitur, quæ debebatur. *In ſolutum* igitur *dari poteſt res quæcunque, &ſt* cum præciſe ſit ſolvendum (§. 751.), *nonniſi volenti, aut quando præciſa ſolutio impoſſibilis* (§. 60.): cumque operæ æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); etiam *operæ in ſolutum dari poſſunt.* Et quia jus tuum mihi cedere *De datione in ſolutum.*

 potes

potes (§. 342.); *in ſolutum* quoque *dare mihi potes, quod alius tibi debet, jus tuum mibi cedendo.* Quamobrem cum debitor invitus ad dationem in ſolutum compelli poſſit a creditore, ſi impoſſibile ſit, ut rem debitam ſolvat (§. 80.); ſi quod alius debet, in ſolutum dat jus ſuum cedendo, *ceſſio neceſſaria* vocatur; qualis etiam revera eſt. *Datione in ſolutum debitorem liberari*, abunde liquet (§. 749.).

§. 758.

De novatione. *Novatio* dicitur mutatio obligationis prioris in aliam, ſcilicet quoad debiti cauſam, vel modum debendi, eodem creditore ac debitore manente, veluti ſi inter nos convenit, ut ducentos thaleros, quos ex emto debes, ex mutuo debeas. *Novatio* itaque *obligationem veterem perimit, & novam in ejus locum ſubſtituit*, conſequenter *debitor a priore debito liberatur* (§. 749), *& unice ex poſteriore obligatione tenetur.* Quamobrem cum omne jus creditoris, quod ex priori obligatione habebat, extinguatur (§. 46.); *creditor fidejuſſores non amplius ſibi obligatos habet & jus prioritatis præ aliis*

debi-

debitoris ſui creditoribus amittit, *nec fidejuſſio*, utpote ſemel extincta, *reviviſcit*, *etiamſi a novatione diſcedant partes & ad veterem obligationem redeant*, reditu revera non exiſtente niſi nova novatione. Cum mora pertineat ad veterem obligationem (§. 417.); *per novationem mora purgatur* (§. 418.). Ex eadem ratione *novatio impedit commiſſionem pœnæ, priori obligationi adjectæ.* Quia invito jus ſemel quæſitum auferri nequit (§. 100.); *novatio fieri nequit niſi mutuo creditoris & debitoris conſenſu*, qui cum de jure ſuo, prouti ipſis viſum fuerit, diſponere poſſint (§. 314.); *novando in obligatione veteri mutare poſſunt, quæ placuerint*, atque ideo *debitum conditionatum vel in diem converti poteſt in purum; vel contra.* Huc vero referri non debet, *ſi debitum ſub conditione vel in diem pure novetur*, cum ſaltem obligatio mutetur, non vero modus debendi; *in caſu priori novatio non fit niſi conditione exiſtente eadem*, *in poſteriori ſtatim quidem perfecta eſt*, *ſed debitum novum exigi nequit*, *antequam dies venerit.* Quia novatio perimit obligationem priorem, qua ſolvendo adjecto liberari poteras (§. 661. 751.); *in novatione adje-*

CAPVT XVII.

QUOMODO OBLIGATIO EX CONTRACTU TOLLATUR.

§. 749.

Quid ſit obligationem tollere & liberatio.

O*bligatio tolli* dicitur, quando qui alteri obligatus erat ad dandum, vel faciendum, eidem obligatus eſſe deſinit. Et ſublatio obligationis *Liberatio* vocatur.

§. 750.

De liberatione per pacti diſſolutionem.

Cum pacto diſſoluto contrahentes liberentur ab obligatione, qua ſibi invicem ex eodem tenebantur, eaque mutuo diſſenſu diſſolvi poſſint (§. 444.); *quamprimum pactum, ſive contractus mutuo diſſenſu diſſolvitur*, vel etiam *contractus beneficus ſolo diſſenſu ejus, qui ex eo utilitatem ſolus percipit*, quia alterius non intereſt pactum adimpleri, *obligatio tollitur* (§. 749.), conſequenter *jus acquiſitum*, utpote inde pendens (§. 46.), *extinguitur.*

§. 751.

De liberatione per ſolutionem.

Solutio dicitur actualis perfecte debiti præſtatio. *Per ſolutionem* igitur *obligatio* ex

ex contractu tollitur (§. 749.). Quoniam vero ſolutione præſtatur, ad quod præſtandum ſumus obligati; *ſolvendum eſt præciſe id, quod debetur, nec res alia pro alia ſolvi poteſt, niſi creditore*, qui jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), *conſentiente* (§. 337.). *Solvendum* quoque *præciſe eo die & loco, quo debetur, niſi*, ob rationem eandem, *moram indulgere velit creditor* (§. 417.), *& res tota, quæ debetur, ſolvi debet*, conſequenter cum *ſolutio particularis* dicatur, ſi quod debetur, non totum ſolvitur, ſed aliqua tantummodo pars, ſolutio vero partis alterius differatur in aliud tempus, *ſolutionem particularem non acceptare tenetur creditor.* Facile autem intelligitur, *ſi res debita ipſa ſolvi non poſſit, æſtimationem ejus eſſe præſtandam* (§. 271.) *& accipiendam* (§. 37.). Et cum dies, quo ſolvendum, debitoris gratia adjiciatur, ne ante eundem ad ſolvendum compelli poſſit, creditoris autem gratia, ne ante diem ſolvatur, idque tacite conventum intelligatur, ſi ex præſtatione appareat, intereſſe creditoris, ne ante diem ſolvatur; *quod in certum diem debetur, ante eundem invito etiam creditori ſolvi poteſt,*

ſi

ctus non intelligitur, qui priori adjectus fuerat; aſt quia novatio cuilibet mutationi locum facit; *in novatione adjici poteſt, qui in obligatione priori non erat adjectus.* In *ceſſione* eadem manet obligatio (§. 338); ea igitur *non ſit novatio.* Ex eadem ratione *non ſit novatio, ſi terminus ſolutionis prorogetur, ſi ex intervallo tertius adjiciatur, cui ſolvi poſſit* (§. 661.), *vel accedat fidejuſſor* (§. 569.), *vel pœna obligationi adjiciatur, quæ ab initio adjecta non fuerat* (§. 410.), neque *fit in conſtituto* (§. 660.). Sed cum chirographo probetur debitum (§. 652.); *ſi chirographum vetus redditur & ejus loco aliud accipitur, novatio fit.* Quoniam vero ex definitione novationis patet, quando ſit novatum; *naturaliter opus non eſt, ut quis expreſſe dicat, ſe non habere animum novandi, in caſu* tamen *dubio*, quando, quod actum eſt, fieri poteſt & novandi animo, & ſine eo, veluti ſi tu mihi debes centum ex emto, & ego conſentio ex intervallo, ut eos mihi ſolvas cum uſuris poſt biennium, *niſi novatum eſſe debeat, expreſſe dicendum, quod agitur, fieri absque animo novandi* (§. 318.)

§. 759.

§. 759.

Delegatio eſt pactum, quo debitor vice ſua alium debitorem expromittentem creditori ſubſtituit. Qui ſubſtituit, vocatur *Delegans*; qui ſubſtituitur, *Delegatus*; creditor vero, cui fit delegatio, *Delegatarius*. Cum nemo alteri obligari poſſit ultra voluntatem ſuam (§. 317.), nec jus acquiri ſine acceptatione (§. 316.); *delegatio perficitur delegantis, delegati & delegatarii conſenſu*, ſcilicet delegatus promittit deleganti, quod expromittere velit, delegatus delegatario, quod ipſi ſolvere velit, & delegatarius expromiſſionem acceptat. Unde ſtatim patet, *per delegationem delegantem liberari, & delegatum ſolum delegatario manere obligatum*, conſequenter *ſi delegatus non fuerit ſolvendo, ad delegantem non patere regreſſum*. Nulla vero in eo difficultas eſt, *naturaliter opus non eſſe, ut delegatio fiat inter partes omnes præſentes uno actu, & fieri poſſe abſque animo, vel cum animo novandi*, conſequenter, cum debitorem meum alteri delegans vel ita convenire poſſim, ut ſolvat creditori meo tanquam a me debitum, vel tanquam ex eadem cauſa, qua *De delegatione.*

mihi debebat, vel denique ut nova contrahatur cum delegatario obligatio, *quando debitorem meum alteri delego, novatio ſit vel cum delegato, vel cum delegatario, vel cum utroque.* Cum jus quæſitum nemini auferri poſſit (§. 100.); *delegatio ſemel perfecta revocari nequit a delegante* (§. 314.), conſequenter *nec probiberi ab eodem poteſt, ne delegatario ſolvatur, ac ideo nec ſolutio a delegato ſibi ſponte oblata accipi.* Si facultates delegati delegatario non fuerint perſpectæ, nil obſtat, quo minus delegans delegatario promittat, ſe ſoluturum, ſi in termino ſolutionis non ſit ſolvendo. Quoniam itaque tunc *delegatio facta ſub hac conditione, ſi in termino ſolutionis delegatus fuerit ſolvendo; ea non ante valida, quam ſi in termino ſolutionis ſolvendo fuerit* (§. 396.).

§. 760.

De aſſignatione.

Aſſignatio eſt actus, quo debitor ſoluturus ſubſtituit alium, quem rogat, ut vice ſua ſolvat, vel ſolvere jubet. Qui alium ſubſtituit, *Aſſignator*; qui ſubſtituitur, *Aſſignatus* vocatur. *Quodſi ergo creditor nomen aſſignatum in ſolutum accipit, debitor liberatur; ſi non accipit, non libera-*

liberatur; niſi ſolutione ab aſſignato accepta (§. 757. 749.). Cum per aſſignationem nihil mutetur in obligatione, niſi in ſolutum accipiatur; *aſſignando* quoque *nihil novatur, niſi nomen aſſignatum in ſolutum accipiatur.* In omni autem caſu *ſi aſſignatus ſolvit, & debitor principalis, & fidejuſſores liberantur* (§. 749. 570.).

§. 761.

De confuſione debiti & crediti.

Confuſio debiti & crediti dicitur, quando contingit, ut, qui erat debitor, idem fiat creditor, veluti ſi creditor fit hæres debitoris. *Confuſione* igitur *debiti & crediti debitor liberatur* (§. 749).

CAPUT XVIII.
DE MODO FINIENDI LITES IN STATU NATURALI.

§. 762.

Quid ſit jus controverſum & lis.

Jus controverſum dicitur, ſi duo, vel plures eandem rem tanquam ſuam vel ſibi debitam prætendunt, vel jus, quod unus habere prætendit ad præſtationem alterius, alter negat. Et qui hoc faciunt, *litigare* dicuntur: ipſorum vero

 de

de jure controverſia, quæ in reciproca contradictione de jure eodem ſibi competente conſiſtit, *Lis* vocatur, veluti ſi tu affirmes, tibi competere dominium in hoc prædio, neges competere mihi, ego autem affirmo id mihi competere, tibi competere nego, vel ſi tu affirmas me tibi debere centum aureos, ego nego. *Res* vero, de qua litigatur, *litigioſa* dicitur.

§. 763.

De amicabili compoſitione. Deceſſio a lite gratuita, quando ſcilicet jus controverſum uni ceditur, alter vero nihil viciſſim accipit, *amicabilis Compoſitio* vocatur. *Lis* igitur *amicabili compoſitione finitur, & qui nihil accipit, ſe obligat, quod nihil rei litigioſæ cauſa ab altero, qui totam accipit, petere velit*, conſequenter *is jus ſuum, quod habere putat, remittit* (§. 337.), ut ideo *amicabilis compoſitio naturaliter licita* (§. 342.). Quamobrem cum *prætenſio* ipſius extinguatur (§. 337.); ea *renovari nequit, facta amicabili compoſitione.* Enimvero cum hoc negotium inter me & te ſaltem geratur, a nobis vero tertio jus, ſi quod habet, auferri nequeat (§. 100.); *facta*

ami-

amicabili compoſitione non tollitur jus tertii.

§. 764.

Quodſi litigantes inter ſe conveniunt, ne a lite gratuito diſcedatur, ſed aliquo dato, vel retento, vel promiſſo, conventio hæc *Transactio* dicitur. *Transactione* igitur *lis finitur, & tranſigentes ſe ſibi invicem obligant, quod rei litigioſæ cauſa neutra pars ab altera petere velit, quam quod conventum fuit*, conſequenter *facta transactione prætenſio renovari nequit* (§. 438.). Enimvero *in transactione convenitur, quinam rem litigioſam totam habere debeat, & quid viciſſim præſtandum alteri, vel quomodo inter partes litigantes ſit dividenda, & num ad certas præſtationes alter alteri præterea obligatus eſſe debeat.* Patet autem, ut ante (§. 763.), *transactione non tolli jus tertii.* Cumque transactio pactum ſit (§. 438.); *ob easdem cauſas a transactione diſcedere licet, ob quas diſcedere licet a pacto* (§. 442.). Eſt autem *Transactio* vel *generalis*, quæ extenditur ad omnes prætenſiones ſpeciales, quæ ſub iſta generali comprehendi poſſunt, ſive tum, cum fieret transactio, fuerit *De transactione.*

beratur, & *compenſatio eſt ſolutio reciproca, brevi manu facta* (§. 323.). Cum res alia pro alia ſolvi nequeat, & præciſe ſolvendum ſit (§. 751.); *qui ſibi mutuo ſunt creditores & debitores, eandem rem ut debeant, & ut terminus ſolutionis præterlapſus ſit, quando compenſatio fieri debet, neceſſe eſt.* Patet autem, *compenſationem fieri ipſo jure*, conſequenter *ad compenſandum non requiri peculiare quoddam factum*, ac propterea *non opus eſſe, ut creditori, qui idem eſt debitor tuus, denuncies te compenſare velle, ſed ſolutionem a te petentem per compenſationem repellere potes.* Cum *compenſationi* renunciare liceat (§. 342.); *ſi eidem renunciatum fuit, compenſare non licet* (§. 340.). Quoniam in compenſatione utriusque debitum certum eſſe debet, cum ad ſolvendum compelli nequeat, niſi is, quem debere certo conſtat; *debitum* vero *liquidum* vocatur, ſi certo conſtat, quod ad id præſtandum aliquis ſit obligatus; *illiquidum* vero, ſi idem certo nondum conſtat; *liquidum cum illiquido compenſari nequit.* Et quia præciſe ſolvendum (§. 751.); *debiti liquidi ſolutio compenſationis gratia differri nequit:* quoniam vero quilibet

damnum

damnum quodvis a patrimonio ſuo avertere debet (§. 269); *ſi verendum ſit, ne interea temporis is, cui ſolvitur, fiat non ſolvendo, aut res debita ſolenniter offerenda* (§. 753.), *aut qui accipit, cavere debet ſoſolutum iri* (§. 697. 569.). In compenſatione quod tu mihi ſolvere debes ſuccedit in locum ejus, quod ego tibi ſolvere debeo. Quoniam itaque res alia pro alia ſolvi nequit (§. 751.); compenſari nequeunt niſi res fungibiles, in genere debitæ (§. 527.). Nimirum res fungibiles tales eſſe deſinunt, quando in ſpecie debentur (§. 515. 527.). Hæc vero ratio eſt, cur compenſatio non habeat locum adverſus depoſitum (§. 541.) & commodatum (§. 515.).

§. 757.

In ſolutum dari dicitur res, quæ loco ejus rei ſolvitur, quæ debebatur. *In ſolutum* igitur *dari poteſt res quæcunque, aſt cum* præciſe ſit ſolvendum (§. 751.), *nonniſi volenti, aut quando præciſa ſolutio impoſſibilis* (§. 60.): cumque operæ æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); etiam *operæ in ſolutum dari poſſunt.* Et quia jus tuum mihi cedere *De datione in ſolutum.*

 potes

fuerit illiquidum. *amicabiliter componere, vel de re litigioſa transigere velint, nec ne* (§. 78.): cum tamen nemo locupletior fieri debeat re, vel ex re alterius (§. 271.); *opera danda eſt, ut illiquidum ad liquidum perducatur.* Quoniam tamen neceſſe eſt, ut lis habeat exitum; *ſorte definiendum, cujusnam res litigioſa eſſe debeat.* *Quodſi* vero *impoſſibile fuerit illiquidum ad liquidum perduci, ne ſorti committere compoſitionem litis conſultum videatur; parti, cujus intereſt, ut lis compatur*, cum tum aliter componi non poſſit niſi per transactionem (§. 764. 765.), utique *competit jus partem alteram ad transactionem vi adigendi*; quia nec jus probabiliter alicui competens eidem auferri poteſt (§. 100.).

§. 768.

De Mediatione. *Mediator* dicitur perſona, quæ ad rem controverſam inter alios componendam operam ſuam confert, jure eam componendi deſtituta. Actus autem, quo compoſitio a tertio vel perficitur, vel tentatur, *Mediatio* vocatur. *Mediator* itaque *cauſam utriusque partis agit, in eo* autem, *quod ipſi viſum fuerit, litigantes acquieſcere non tenentur.* Cum jure litem com-

componendi deſtituatur; *ipſius ſaltem eſt offerre conditiones, ſub quibus rem controverſam componi poſſe ſibi videtur, explorare litigantium de ea ſententiam, & ſuadere ut conditiones oblatæ vel a ſe, vel a parte alterutra acceptentur.* Et quoniam cauſam partis utriusque agit; *non uni parti magis favere debet, quam alteri*, conſequenter cum *Studioſus partium*, ſeu *partialis* dicatur, qui hoc facit; *impartialis*, qui non facit; *impartialis eſſe debet*, ac propterea *ex communi utilitate & ſecundum rationes prætenſionum utriusque partis de conditionibus ſtatuere.* Unde patet, *mediatoris* quoque *eſſe de conditionibus, quæ utrinque offeruntur, judicium ſuum interponere & iniquas conditiones a parte alterutra oblatas rejicere.*

§. 769.

Tractatus dicuntur deliberationes de pacto aliquo ineundo. *Deliberationes* autem ſunt actus intellectus, quibus expenditur, num quid potius fieri, an non fieri debeat, & num hoc potius modo an alio fieri debeat. Quamobrem *deliberationes inſtituuntur vel de fine, vel de mediis, vel de utrisque*, conſequenter *ſi tra-* *De tractatibus.*

ctatus

ſtatus inſtituuntur componendæ controverſiæ cauſa, cum in finem, controverſiæ nimirum compoſitionem, jam conſentiant litigantes, *de mediis potiſſimum*, hoc eſt, *de modo componendi litem deliberatur.* Cum nemo alteri ſe obligare poſſit niſi promittendo (§. 380.), nec obligare niſi acceptanti (§. 381.); *quamdiu in modum componendi litem non conſentiunt litigantes*, conſequenter *quamdiu intra limites tractatuum ſubſiſtitur*, *nulla naſcitur obligatio*, *nec jus ullum acquiritur* (§. *cit.*). Quamobrem *ſi ad tractatus non accedat conventio*, *nihil actum eſt* (§. 437.). Quoniam conventio nondum accedit, *ſi*, *quod offertur*, *acceptatur ad deliberandum*, *vel a mandatario ad ratihabendum*: ex hac quoque acceptatione *nulla adhuc naſcitur obligatio*, conſequenter *offerentem pœnitere licet*, *niſi perfectio negotii ſub iis*, *quæ offeruntur*, *conditionibus expreſſe in caſu priori in accipientis*, *in poſteriori in domini negotii arbitrium fuerit collata*; cum jus conditionatum accipienti, vel domino negotii quæſitum auferri non poſſit (§. 396. 553.). Ceterum cum unicuique jus ſuum tribuere, nullius vero jus violare, & æquos nos omnibus, iniquos nemi-

nemini præbere debeamus (§. 86.); *in tractatibus quælibet pars rationes, tam proprias, quam partis alterius, ob quas rem ſuam eſſe, vel ſibi deberi prætendit, trutinare jure interno debet, & juxta eas conveniendum.* Atque hinc patet, *easdem eſſe mediatoris partes* (§. 768.).

§. 770.

De compromiſſo in arbitrum & arbitratore.

Compromiſſum dicitur pactum, quo convenitur, ut ſtetur eo, quod certa quædam perſona, vel plures dixerint. Et *Arbiter* vocatur perſona, quæ per compromiſſum eligitur, ut rem controverſam decidat; jus rem controverſam decidendi in arbitrum collatum *Arbitrium;* ſententia autem, qua controverſiam decidit arbiter, *Laudum* appellatur. *Partes* igitur *litigantes in laudo acquieſcere tenentur,* ideoque *arbiter finem controverſiæ imponit.* Differt ab arbitro *Arbitrator*, qui eligitur, ut rem controverſam componat, non tamen jure decidendi in eum translato; conſequenter *in ſententia arbitratoris acquieſcere non tenentur partes, vel ubi ea diſplicuerit parti uni, aut utrique, nihil actum, ſed utriusque prætenſio ſalva eſt.* Quoniam itaque arbitrator ſe habet

habet per modum mediatoris (§. 768.); *idem arbitratoris, quod mediatoris officium eſt.* Arbitrator quaſi medius inter mediatorem & arbitrum. Non deliberat cum partibus, quemadmodum mediator, nec ſententiam definitivam fert, ſicuti arbiter, ſed partibus deliberandum relinquit, quid de ſententia ſua ſtatuere velint. Cum promiſſio acceptata revocari nequeat (§. 427.); *compromiſſum parte altera invita revocari nequit* (§. 438), *mutuo tamen diſſenſu*, ſicuti pactum aliud quodvis (§. 444.), *diſſolvi poteſt*, conſequenter *arbitrium mutuo conſenſu revocare poſſunt partes*, adeoque *rem quoque controverſam amicabiliter componere, vel de ea transigere, etiamſi arbiter arbitrium jam receperit*, immo *ſi ejus arbitrio uti diſplicuerit, alium ſibi arbitrum eligere.*

§. 771.

De arbitrio ſuſcipiendo & renunciando. Vi libertatis naturalis *nemo ad arbitrium ſuſcipiendum cogi poteſt* (§. 78.). Enimvero cum arbitrium recipiens promittat ipſo facto, quod controverſiam decidere velit (§. 379.), conſequenter partibus ſeſe ad hoc faciendum obliget (§. 380.); *arbitrium receptum partibus invitis*

vitis renunciari nequit (§. 100.). *Renunciare* nimirum *arbitrium* dicitur arbiter, ſi partibus ſignificat, ſe controverſiam decidere nolle.

§. 772.

Quoniam *arbiter* controverſiam, ſeu litem decidere debet (§. 770.); *dijudicare debet*, *cujusnam ſit res controverſa*, *vel cuinam parti quid debeatur*, *cuinam non debeatur*, conſequenter *pronunciare*, *utrum ei*, *qui jus aliquod adverſus alterum habere prætendit*, *revera competat*, *nec ne*. Et *in hoc pronunciato laudum conſiſtit* (§. 770.). Hinc ſua veluti ſponte ſequitur, *ut arbiter ſit impartialis* (§. 768.), cumque *reſpectus perſonarum* ſit determinatio voluntatis, vel noluntatis per motiva a perſona deſumta, in cujus gratiam aliquid fit, ſepoſita veritate; *nullo prorſus habito reſpectu perſonarum.* Cumque *vir bonus* dicatur, qui juſtitiam & honeſtatem amat, quicquid eidem adverſum odit; qualis *quilibet eſſe debet* (§. 86. 49.), conſequenter *vir bonus intelligere debeat*, *quid juſtum & honeſtum ſit*, *quid injuſtum & inhoneſtum*, adeoque & *æquum atque iniquum* (§. 83.), *veritatis idcirco* amans; *De officio arbitri & qualis eſſe debeat.*

amans; arbiter quoque *vir bonus eſſe debet*, ac per conſequens *intelligere, quid juſtum & injuſtum, æquum & iniquum ſit, ac veritatis amans eſſe*, & propterea *a neutra parte ſe muneribus corrumpi minime pati tenetur*.

§. 773.

Quomodo is munere ſuo fungatur.

Quando partes de jure litigant, *Actor* vocatur, qui jus prætendit, quod pars adverſa ipſi competere negat: *Reus* autem vocatur, a quo tributio juris petitur. Quamobrem cum arbiter litem decidere debeat (§. 770.); *pronunciare debet, utrum actori competat jus, quod prætendit*, conſequenter *reus ad hoc tribuendum ipſi ſit obligatus, nec ne* (§. 765.). Quamobrem *in facti notitiam inquirere & ut quoad omnes circumſtantias contra negantem probetur curare*, *ac tandem ad factum leges, hoc eſt, in ſtatu naturali jus naturæ applicare debet.* Unde patet, *arbitrum legum, & in ſtatu naturali juris naturæ peritum eſſe debere.*

§. 774.

De eo, quod actori

Cum arbiter ad factum leges applicare debeat (§. 773.); *actor factum narrare &*

& quod a reo negatur probare, reus autem ad narrationem facti reſpondere debet, utrum id pro vero habeat, nec ne, aut num ſaltem circumſtantias quasdam neget & quænam contra ea, quæ admittit, excipiat, ab eo ſufficienter probanda contra actorem negantem (§. *cit.*). *& reo incumbat.*

§. 775.

De probatione per inſtrumenta.

Quoniam *Inſtrumentum* ſcriptura eſt, in quam ea, de quibus paciſcentes inter ſe convenerunt, redacta ſunt, vel factum quoddam, ob quod alteri jus quoddam competit, aut non competit, relatum eſt; *per inſtrumenta, quæ pars adverſa, contra quam producuntur, tanquam vera admittit, & adverſus quæ nihil excipere valet, probantur facta.* Quamobrem cum hunc habeant uſum inſtrumenta, *ſi de negotio bilaterali*, quando ſcilicet utraque pars ſe obligat ad certas præſtationes, *inſtrumentum conficitur, ab utraque parte ſubſcribendum & utrique parti exemplar ab utroque ſubſcriptum tradendum: ſi* vero *de unilaterali*, quando ſaltem una pars alteri ad quasdam præſtationes ſe obligat, *nonniſi ab ea parte ſubſcribendum, quæ ſe alteri obligat, & tradendum ei, cui obligatur.*

gatur. Ne vero lis oriatur de inſtrumento, quæ vitari poterat; *quando duo inſtrumenti exemplaria conficiuntur, in eo exprimendum eſt, duo fuiſſe confecta, ab utraque parte ſubſcripta ac unicuique parti unum traditum fuiſſe.* Ex definitione inſtrumenti patet, *epiſtolam, qua abſenti quid ſignificatur, eſſe inſtrumentum,* veluti in qua debitor fatetur debitum centum aureorum, *chirographum* item (§. 652.) & *apocham* (§. 654.), nec non *protocollum*, cum hoc nomine ſignificetur brevis annotatio rei geſtæ, memoriæ cauſa facta, *ſi in ſtatu naturali a parte adverſa ſubſcribatur, vel etiam perſonis aliis præſentibus fide dignis*; cum ab his recognitum pro vero habendum ſit. Ceterum hinc etiam patet, *protocolla* quoque *fieri, ut ex iis conficiantur inſtrumenta.* Iſtiusmodi autem protocollum, ex quo inſtrumentum conficiendum, *Punctatio*, a nonnullis *Imbreviatura* dicitur. *In caſu dubio ſi inſtrumentum diſſentiat a protocollo, præſumtio eſt pro protocollo*; cum enim facti ſit, ut paciſcentes aliquid in inſtrumento mutuo conſenſu immutaverint, de quo ante convenerunt, id a parte affirmante probandum. Lis igitur hæc

ut

ut evitetur; *inſtrumentum ab alio confectum, antequam ſubſcribatur, relegendum & cum protocollo conferendum* (§. 52.): *id quod facere etiam tenentur teſtes qui adhibentur, ut veritatem rei ſic geſtæ atteſtentur, non vero ſi tantummodo adhibentur, ut atteſtentur, inſtrumentum hoc partium conſenſu eſſe confectum;* cum in hoc caſu opus non ſit, ut norint, quænam in inſtrumento contineantur. *Inſtrumentum originale* vocatur, quod mutuo partium conſenſu confectum; *Copia* vero, ſive *Exemplum*, quod ex originali deſcriptum. *Copia* igitur *per ſe nil probat, niſi quatenus conſtat, eam cum originali inſtrumento conſentire*, conſequenter cum *Copia vidimata* dicatur, cujus cum originali conformitatem atteſtantur perſonæ fide dignæ, *ſi vidimata fuerit.*

§. 776.

De charta blanca.

Charta blanca dicitur charta vacua, quam a ſe ſubſcriptam & ſigillo ſuo munitam quis tradit alteri, ut eam certi negotii cauſa ſcriptione ſua repleat. Cum utique chartam blancam dans fidem accipientis ſequatur, quod non ſcripturus ſit, niſi quæ ſcribi voluit, & accipiens

ab omni fraude animum alienum habere debeat (§ 286.); *charta blanca obligat ſubſcribentem & ſigillantem ad id præſtandum, quod in ſcriptione promittitur, & accipiens danti tacite ſe obligat ad nihil in ea ſcribendum, niſi quod is in ea ſcribi vult, vel intentioni ejusdem convenit; quodſi vero quidpiam ſcripſit, ad quod te obligare noluiſti, vel quod a veritate rei geſtæ abhorret, ad id præſtandum, vel eo ſtandum minime obligaris.* Aſt cum per ſe pateat, nude aſſerenti credi non poſſe; *contra voluntatem tuam, vel rei veritatem quædam ſcripta eſſe, probandum.* Litis ergo evitandæ cauſa *in ſubſcriptione chartæ blancæ, ſi fieri poteſt, determinate exprimendum, in quem finem detur.*

§. 777.

De bacillis fiſſis.

Bacilla fiſſa dicuntur, quæ inciſis crenis demonſtrant, quantum pars una dederit, altera acceperit, vel etiam una alteri præſtiterit, quæ ad certum præſtationum numerum fuerat obligata. Quoniam utraque pars in hoc conſenſit, ut *per bacilla fiſſa* probari facta poſſint; per ea *data & accepta, vel ab alterutra parte præſtita probantur,* conſequenter *debitum*

in

in caſu priori & ſolutum in poſteriori probatur.

§. 778.

Teſtis dicitur perſona, quæ ad fidem faciendam de re geſta, ſeu facto aliquo adhibetur. Quamobrem *facta per teſtes probantur.* Quoniam itaque pro vero habendum, quod teſtis narrat; *in eo requiritur & facti notitia, & animus moraliter verum loquendi* (§. 347.), ne ſcilicet vel ipſe fallatur; vel fallat (§. 356.), conſequenter ut de notitia facti minor ſit dubitatio; neceſſe eſt ut præſens fuerit, quando id fiebat, de quo quæritur. *Teſtis oculatus* dicitur, qui narrat, quæ præſens ſenſu percepit: *auritus* vero, qui ab alio audita narrat. Et *Teſtis verus* vocatur, qui moraliter verum loquitur; *falſus* vero qui moraliter verum non loquitur; Quodſi non deſint rationes, ob quas verum moraliter non dicturus, vel dicere præſumitur, *Teſtis ſuſpectus* audit; qui ideo *ad teſtimonium afferendum non admittendus:* aſt in quem nulla cadit ſuſpicio, quod moraliter verum non dicat, *Teſtis integer.* Quoniam *teſtis* ad probanda facta adhibetur; *ad dicendum verum*

De probatione per teſtes.

verum naturaliter obligatur (§. 134.), conſequenter *falſum teſtimonium mendacium eſt* (§. 351.) &, ut teſtimonio tanto ſecurius fides haberi poſſit, *teſtis promittere debet, ſe moraliter verum dicturum* (§. 380.), utque tanto minus ſuſpicari poſſimus, teſtem moraliter verum non dixisſe, cum juramentum arceat omnes tacitas exceptiones ac conditiones, neque admittat reſervationes mentales (§. 369), *jurare, quod verum ſit dicturus, aut teſtimonium ſuum juramento confirmare.* Enimvero cum logice falſum eſſe poſſit, quod moraliter verum eſt (§. 347.), ad probationem vero facti requiratur veritas logica, quod per ſe patet; *teſtis unus, etiamſi juratus ac minime ſuſpectus ſufficienter non probat*, ac ideo *probatio per teſtem unum minus plena eſt;* cum *Probatio ſemiplena* dicatur, qua factum minime ſufficienter probatur; ſicuti ex adverſo *Probatio plena*, qua factum ſufficienter probatur. Quoniam veritas logica nonniſi unica eſt (§. 347.); *quod duo, vel plures teſtes jurati*, qui jurando a ſe dimoverunt. ſuſpicionem, quod moraliter verum non dicant, *ſimul affirmant, id pro logice vero habendum, ac ideo pro ſufficienter*

ter

ter ſeu plene probato, conſequenter *negans hoc contra ſe pro vero admittere tenetur*, & propterea *pro convicto habendus*. Nimirum cum probatio aliter exitum habere nequeat, etſi abſolute impoſſibile non ſit, ut logice falſum ſit, quod per teſtes hoc modo probatur; ea tamen admittenda. Eam enim certitudinem, quæ demonſtrationibus mathematicis debetur, hic fruſtra requiſiveris.

§ 779.

Cum voluntas determinetur per motiva, repræſentationem ſcilicet boni, vel mali, conſequenter teſtimonium falſum dicatur vel ſpe boni obtinendi, vel mali fugiendi cauſa, vel in favorem ejus, pro quo, aut in odium ejus, contra quem juratur; *ſi teſtis ſuſpectus eſt, neceſſe eſt, ut vel ſpe boni, vel metu mali, vel in favorem, aut odium falſum teſtimonium dicturus videatur, etiam juratum.* Atque hinc obſtetricantibus circumſtantiis ſingularibus, per quas ea probantur, ſuſpicio oritur. Inde autem ſequitur, *ut teſtis ſuſpectus non ſit admittendus*, cumque ob rationes dictas *teſtis in propria cauſa* ſuſpectus ſit, ex qua nempe com- *Quinam teſtari poſſint.*

modum quoddam ſperat, vel incommodum metuit; is *ad teſtimonium afferendum admitti nequit*, conſequenter *nec ſocius in cauſa communi teſtis eſſe poteſt*. Et quia in teſte requiritur notitia facti (§. 778.); *nemo teſtari poteſt de rebus, quæ in intellectum ipſius non cadunt, aut ad quæ animum non attendit*. Nulla vero ratio naturalis eſt, cur *fœminæ* teſtari nequeant; conſequenter *admittendæ*. Quamvis autem ex rationibus generalibus a qualitate certarum perſonarum deſumtis, veluti quando quæritur, an debitor teſtis eſſe poſſit in cauſa creditoris, & contra, ſocius in cauſa ſocii non communi, conſanguineus in cauſa conſanguinei, levis aliqua moveri poſſit ſuſpicio, cur teſtes minus idonei habeantur, ad ideo, ſi alii haberi queant, iisdem poſtponendi ſint: ex iisdem tamen ſolis, niſi accedant rationes particulares manifeſtæ, vix ac ne vix quidem adeo ſuſpecti reddi poſſunt, ut ad dimovendam ſuſpicionem ne quidem juramentum ſufficiat. Ne vero pars illa de integritate teſtis querelas movere poſſit; *qui per teſtes pro ſe aliquid probare vult, ipſe eos producere debet; ſi vero contra quem per teſtes quid* pro-

bandum, is ante audiendus, an fidem eorum ſuſpectam reddere velit, an poſſit, quam admittantur.

§. 780.

De qua re & quomodo teſtimonium perhibendum.

Cum facta per teſtes probanda non aliter, quam ſenſu cognoſcantur (§. 778); *res, de qua teſtimonium perhibendum, in ſenſus incurrere debet*, ac per conſequens *teſtis narrare non debet, niſi quæ ſenſu percepit, ſi vero dicat, quæ ſenſu percipere non potuit, teſtimonium nullum eſt.* Et ne falſæ interpretationi teſtimonium ſit obnoxium; *narrare debet, quæ ſenſu percepit, verbis propriis, neque vagis, ſed fixis* (§. 346.).

§. 781.

De probatione per juramentum.

Si res controverſa aliter probari nequit, veluti deficientibus idoneis inſtrumentis (§. 775.), vel teſtibus (§. 778.), *aut ſaltem non ſufficienter*, cum aliter lis exitum habere nequeat, quem tamen habere debet; *per juramentum in caſu priori probanda, in poſteriori defectus probationis ſupplendus.* Et ob rationem eandem *ſi adverſus aliquem militent præſumtiones, aliter non elidendæ, per juramentum elidendæ*

amans; arbiter quoque *vir bonus eſſe debet*, ac per conſequens *intelligere, quid juſtum & injuſtum, æquum & iniquum ſit, ac veritatis amans eſſe*, & propterea *a neutra parte ſe muneribus corrumpi minime pati tenetur.*

§. 773.

Quomodo is munere ſuo fungatur.

Quando partes de jure litigant, *Actor* vocatur, qui jus prætendit, quod pars adverſa ipſi competere negat: *Reus* autem vocatur, a quo tributio juris petitur. Quamobrem cum arbiter litem decidere debeat (§. 770.); *pronunciare debet, utrum actori competat jus, quod prætendit, conſequenter reus ad hoc tribuendum ipſi ſit obligatus, nec ne* (§. 765.). Quamobrem *in facti notitiam inquirere & ut quoad omnes circumſtantias contra negantem probetur curare, ac tandem ad factum leges, hoc eſt, in ſtatu naturali jus naturæ applicare debet.* Unde patet, *arbitrum legum, & in ſtatu naturali juris naturæ peritum eſſe debere.*

§. 774.

De eo, quod actori

Cum arbiter ad factum leges applicare debeat (§. 773.); *actor factum narrare &*

& quod a reo negatur probare, reus autem ad narrationem facti reſpondere debet, utrum id pro vero habeat, nec ne, aut num ſaltem circumſtantias quasdam neget & quænam contra ea, quæ admittit, excipiat, ab eo ſufficienter probanda contra actorem negantem (§. *cit.*). *& reo incumbat.*

§. 775.

De probatione per inſtrumenta.

Quoniam *Inſtrumentum* ſcriptura eſt, in quam ea, de quibus paciſcentes inter ſe convenerunt, redacta ſunt, vel factum quoddam, ob quod alteri jus quoddam competit, aut non competit, relatum eſt; *per inſtrumenta, quæ pars adverſa, contra quam producuntur, tanquam vera admittit, & adverſus quæ nihil excipere valet, probantur facta.* Quamobrem cum hunc habeant uſum inſtrumenta, *ſi de negotio bilaterali*, quando ſcilicet utraque pars ſe obligat ad certas præſtationes, *inſtrumentum conficitur, ab utraque parte ſubſcribendum & utrique parti exemplar ab utroque ſubſcriptum tradendum: ſi* vero *de unilaterali*, quando ſaltem una pars alteri ad quasdam præſtationes ſe obligat, *nonniſi ab ea parte ſubſcribendum, quæ ſe alteri obligat, & tradendum ei, cui obli-*

ea juramentum ab arbitro delatum, quam a ſe ſive delatum, ſive relatum, ubi viderit alterum ad jurandum paratum, remittere poteſt.

§. 787.

De duello. *Pugna* dicitur actus, quo duo vi ſeſe invicem impetunt. Quando unus vi impetit res alterius, id ſaltem cauſa pugnæ eſt, quatenus defenſor rei ſuæ vim ad reſiſtendum adhibet. Pugna, de qua duo inter ſe conveniunt, quod per victoriam res controverſa deciſa, vel pugna lis diremta eſſe debeat, *Duellum* dicitur. Quoniam homo obligatur corpus ſuum & integritatem omnium membrorum ejus conſervare (§. 112), ac omne periculum vitæ atque mutilationis membrorum a ſe avertere (§. 43.), atque eadem obligatio eundem tenet quoad alios (§. 141.); *omne duellum naturaliter illicitum*, conſequenter *nemini competit jus alterum ad duellum vi adigendi, & nemo alterum ad duellum provocare, nec provocatus id ſuſcipere debet.* Enimvero *ſi quis eo animo vi adoritur alterum*, cum unicuique natura competat jus ſe defendendi (§. 90.); *ubi hic ſe defendit, duellum non eſt.*

§. 788.

§. 788.

Quinam in pugna vincat.

In pugna vincere dicitur, qui alterum ab eadem deſiſtere cogit; aſt *vinci*, qui deſiſtere cogitur. Unde ſequitur, *eum victum eſſe, qui occiditur, qui vulneratur, ut diutius pugnare vel non poſſit, vel nolit, qui in fugam conjicitur, tum etiam qui ſufficienter indicat, ſe diutius pugnare nolle, veluti arma abjiciendo, vel expreſſis verbis idem declarando.*

§. 789.

An per duellum litem decidere ac famam tueri liceat.

Cum ex eo, quod alterum in pugna viceris, intelligi minime poſſit, victorem habere cauſam juſtam (§. 788.); *duellum non eſt modus aptus decidendi cauſam controverſam* (§. 765.). Similiter quia famam aliter defendere non datur niſi oſtendendo falſa eſſe, quæ alter famæ noſtræ adverſa dixit (§. 126.); *duellum* quoque *non eſt modus aptus tuendi famam* (§. 787.). Et quia naturaliter illicitum (§. *cit.*); *nec convenire licet, ut per victoriam in duello*, quaſi per ſortem (§. 669), *cauſa controverſa ſit deciſa, aut per duellum, ſive vincas, ſive vincaris, macula famæ, quæ adſperſa fuerat, iterum ſit abſterſa.*

§. 790.

An in cauſa dubia jus belli competat.

Quoniam jus vi adverſus alterum perſequi non poſſumus, antequam certo conſtat, nobis id competere (§. 88. 89). *in cauſa dubia nemini jus belli per ſe competit*, conſequenter *bello laceſſere alterum, ut vi armorum extorqueas, quod prætendis, minime licet.* Quamobrem cum in cauſa dubia lis finienda ſit vel per amicabilem compoſitionem (§. 763.), vel transactionem (§. 764.), adhibitis, ſi ita viſum fuerit, mediatoribus (§. 768.), vel per arbitros (§. 770.), vel denique per ſortem (§. 670.); *in cauſa dubia vel amicabilis compoſitionis, aut transactionis cauſa, adhibitis mediatoribus, ſive absque iis, colloquia inſtituenda ſunt, vel in arbitrum compromittendum, vel diremtio litis ſorti committenda.* Quoniam tamen nemini jus ſuum auferri poteſt invito (§. 100.), etſi adhuc dubium ſit, cum periculum ſuperſit, ne jus eidem adimatur, quamdiu dubium fuerit, cuinam litigantium parti revera competat; *ſi quis in cauſa dubia colloquium amicabilis compoſitionis, aut transactionis cauſa acceptare noluerit, nec in arbitrum compromittere,*

multo

multo minus in ſortem conſentire velit, offerenti competit jus eundem vi ad transactionem adigendi, conſequenter *jus belli transactionis cauſa gerendi* (§. 98.). Eodem modo patet, *ſi quis in colloquio, vel etiam per mediatores æquas conditiones oblatas acceptare nolit, adverſus eundem alteri competere jus belli, ut is vi ad transactionem adigatur.* Cumque homines non urgente obligatione periculum vitæ, aut integritatis membrorum amittendæ, vel ſtatum ſuum imperfectiorem reddendi ſubire non debeant (§. 131.), nec bello locum faciat natura, ſed malitia hominum, obligationi ſuæ ſatisfacere nolentium (§. 99.); *in cauſa dubia pars utraque obligatur quærere æquas conditiones, quibus bellum vitetur.*

§. 791.

Cum poſſeſſor de poſſeſſione vi dejici nequeat, antequam pars altera jus ſuum probavit (§. 288.); *in cauſa dubia nemini competit jus alterum cogendi, ut de poſſeſſione decedat*, conſequenter *ſi res controverſa ab altero poſſideatur, occupatio bellica poſſeſſionis illicita* (§. 98.), ac propterea *conditiones, quibus bellum vite-* *An propter poſſeſſionem jus belli competat.*

 tur,

tur, magis quærere obligatur, qui petit, quam qui poſſidet.

§. 792.

De oppignoratione neceſſaria. Quoniam naturaliter cuilibet conſtitutum eſt jus in bonis debitoris, ut, niſi debito tempore ſolvat, ex iisdem ipſi ſatisfiat (§. 705.); *ſi, qui rem tuam detinet, eam reſtituere non vult, aut non ſolvere, quod debet, naturaliter rem aliam ipſi auferre licet, non ante reddendam, donec tuam, vel tibi debitum acceperis.* Cum in eo *pignoriscapio* conſiſtat: *pignoriscapio naturaliter licita eſt & de ea* porro *tenenda, quæ de pignore demonſtrata ſunt* (§. 697. & *ſeqq.*). Patet autem, *pignoriscapionem eſſe oppignorationem neceſſariam.*

§. 793.

De expletione juris. Cum nemini jus ſuum invito auferre liceat (§. 100.), nemo quoque hoc pati teneatur (§. 89.); *ſi quis rem tuam, quam detinet, tibi reſtituere, aut debitum ſolvere noluerit, loco rei tuæ, vel tibi debitæ auferre eidem licet aliam ipſius, quæ tantundem valet;* cum tamen locupletior fieri nequeas ex re aliena (§. 271.), *quantum*

tum ea pluris eſt, detentori, vel debitori reſtituere debes. Per ſe autem patet, *ſi is ſtatim reſtituere velit, quod tuum eſt, aut debitum ſolvere*, quoniam tum ceſſat ratio, cur ex re alia ipſius tuum conſequaris, *res ablata reſtituenda.* Ablatio rei alienæ loco ſuæ, vel ſibi debitæ, ſi eam a detentore, vel debitore conſequi non poſſumus, *expletio juris* appellatur. *Expletio* itaque *juris naturaliter licita.* Patet autem, *expletionem juris non ante perfici, quam ubi conſtiterit, detentorem rem tuam reſtituere, aut debitorem debitum ſolvere nolle, ut ſuam recipiat*, conſequenter *ſpatium aliquod deliberandi in caſu dubio indulgendum.* Quoniam vero neceſſe eſt, ut de re expletionis juris cauſa ablata diſponere pro lubitu poſſis, modo nil committatur, quod juri detentoris, vel debitoris adverſum (§. 86.), ſiquidem ex ea tibi ſatisfieri debet; *expletione juris facta, dominium in re ejus cauſa ablata acquiritur* (§. 195.). Immo alias expletio juris prorſus inutilis foret.

CAPVT XIX.

DE

INTERPRETATIONE.

§. 794.

Interpretatio quid ſit. *Interpretari* idem eſt ac certo modo colligere, quid quis per verba ſua, aut ſigna alia indicare voluerit. Unde *Interpretatio* eſt inveſtigatio mentis per verba aliaque ſigna indicatæ.

§. 795.

Cur opus ſit interpretatione. *Si ſingula verba fixum ac determinatum haberent ſignificatum*, ut ſcilicet ſemper in eodem ſignificatu acciperentur, neque nunc plus, nunc minus per ea indicaretur, *&* *loquentes ſemper mentem ſuam iisdem ſufficienter exprimerent; nulla opus foret interpretatione: contrarium* vero *cum obtineat, interpretatione opus eſt.*

§. 796.

An promittens verba ſua, vel promiſſarius eadem interpretari poſſit. Quoniam jus ex promiſſione acquiſitum (§. 379.) promiſſario auferri nequit (§. 100.), ſed contra promiſſorem pro vero habendum, quod ſufficienter indicavit (§. 318.); *in promiſſis*, conſequenter *etiam in pactis nemo verborum ſuorum*

eſſe

eſſe poteſt interpres, cumque acceptatione non plus juris acquiri poſſit, quam transferens in eum transferre voluit (§. 317.); *nec promiſſario permittendum, ut verba promittentis interpretetur eo ſenſu, quo eadem intellecta velit.*

§. 797.

Recta interpretatio dicitur, quæ fit per regulas interpretandi demonſtratas; quas ideo & promittens & promiſſarius admittere tenetur. Quamobrem *adverſus promittentem valet, quod recta interpretatio juſſerit*; conſequenter *ad id cogendi promiſſorem jus promiſſario competit* (§. 378.). *De recta interpretatione.*

§. 798.

Quoniam *paciſcentes* loqui obligantur, ut a ſe invicem intelligantur (§. 437. 438.); ideo *uti debent verbis in eo ſenſu, quem fert uſus loquendi*, hoc eſt, *proprio, & terminos accipere in ſignificatu recepto*, conſequenter *ſcientes ac volentes a verborum ſignificatu proprio & ſignificatu terminorum recepto recedere non debent*, ac propterea *nec receſſiſſe præſumuntur, quamdiu non adſunt rationes in contrarium.* Unde *Quamdiu ſignificatui proprio inhærendum.*

 porro

porro ſequitur, *in promiſſis & pactis interpretandis, a communi uſu loquendi non eſſe recedendum, niſi adſint rationes urgentes in contrarium.* Aſt quia uſum loquendi ſucceſſu temporis variari conſtat; *pacta & promiſſa interpretanda ſunt ſecundum uſum loquendi ejus temporis, quo facta fuerunt.*

§. 799.

De ſignificatu etymologico. *Etymologia* eſt expoſitio originis vocabulorum. *Etymologus* itaque *inquirit in rationem, cur vocabula primitiva primitus ad has, vel illas res denotandas fuerint adhibita, & a quibusnam derivativa deducantur, ex quibusnam compoſita componantur, ac quinam ſit vi derivationis ac compoſitionis ſignificatus.* Qui ab etymologia petitur *ſignificatus etymologicus*, item *grammaticus* dicitur: quem cum non attendi conſtet in uſu loquendi; *in pactis & promiſſis interpretandis ſignificatus etymologicus non attendendus.* Vocabula nimirum ſignificatum habent ab arbitrio hominum; ideoque tantummodo quæritur, quid iisdem ſignificare velint.

§. 800.

§. 800.

Quia paciſcentes loqui obligantur, ut a ſe invicem intelligantur (§. 437. 428); *in pactis & promiſſis interpretandis non admittendæ ſunt reſervationes mentales* (§. 355.). Hiſce ſane admiſſis promiſſa quælibet eludi poſſunt. *De reſervationibus mentalibus.*

§. 801.

Cum ex intentione promiſſarii conſtet, quid ſibi promitti voluerit; *ſi manifeſtum fuerit, quinam verborum ſenſus conveniat intentioni promiſſarii, non licet eum perducere ad alium, intentioni ipſius e diametro contrarium.* Ita paciſcentes, ne urbe dedita ſanguis effundatur, vivi defodi nequeunt. *De cavillationibus vitandis.*

§. 802.

Quia *termini technici* eum habent ſignificatum, quem inter artis peritos obtinent; iidem *accipiendi ſunt in ſignificatu apud artis peritos recepto, niſi adſint rationes urgentes in contrarium* (§. 798.). *Quodſi vocabula aliquid ſignificent ſecundum gradus*, etſi definitiones fiant, prout res ſunt in gradu perfectiſſimo, cum tamen iisdem non ſemper utamur in tam *De terminis technicis.*

rigoroſo ſignificatu, *definitioni eorum non ſemper ſtricte inhærendum, ſed orationi, cujus pars eſt vocabulum explicandum, conveniens definitio formanda*, veluti ſi dicatur, ſtandum eſſe judicio philoſophi, aut medici.

§. 803.

De homonymia & amphybolia. *Si obſcuritas oritur ex homonymia, & amphibolia*, cum nunc vocabulum, vel complexio verborum plurium plures habet ſignificatus, qui vero locutus eſt ad eum animum advertiſſe intelligatur, qui ipſi ſuccurrere potuit; *ſignificatus conveniens materiæ, de qua agitur, ceteris præferendus.* Vulgo dicitur: *verba intelligenda eſſe ſecundum ſubſtratam materiam.* Ita ſi triginta dierum induciæ fuerint pactæ, dies quoque noctem comprehendit.

§. 804.

De vitando abſurdo. Quia nemo abſurdum velle præſumitur; *ea interpretatio rejicienda, ex qua abſurdum ſequitur.* Ita prohibitio, ne in platea quis ſanguinem eliciat, non trahi poteſt ad chirurgum in platea venam ſecantem, conſequenter *interpretatio ita facienda, ut abſurdum vitetur.* Cumque ab-

abſurdum ſit, paciſcentem, vel promittentem nihil agere voluiſſe; *ea interpretatio non admittenda, qua ſtante ſequitur, nihil actum eſſe.* E. gr. Si maritus uxori certam bonorum partem in pactis dotalibus permittit; quod ipſi legat in teſtamento, eo comprehendi nequit.

§. 805.

Cum quis idem velle tamdiu præſumatur, quamdiu manifeſtum non eſt quod mutaverit voluntatem; *ſi quæ obſcure dicuntur, in antecedentibus, vel conſequentibus, vel alio loco & occaſione ſine obſcuritate dicta ſunt; obſcure dicta ita interpretanda ſunt, ut cum vorborum perſpicuorum ſignificatu conveniant.* Cumque brachyologiam amantes verba ſua vel ad antecedentia, vel ad conſequentia referant; *ita facienda interpretatio, ut inferiora & ſuperiora textus inter ſe concordent, niſi manifeſto appareat, per inferiora ſuperiora fuiſſe mutata.* *De interpretatione ex antecedentibus & conſequentibus.*

§. 806.

Conſtat voluntatem determinari per motiva, quæ ſunt ratio ſufficiens volitionis. *Quodſi* ergo *conſtet, quænam ratio* *De interpretatione ex motivis voluntatis.*

unice

unice moverit voluntatem alterius, ſeu *cur hoc voluerit; verba ita interpretanda ſunt, ut eidem conveniant*, conſequenter *ſi rationes plures conjunctim motivum conſtituant, iisdem conjunctim: ſi diviſim, ut conveniant ſingulis diviſim.* Exemplum eſto de ægroto, qui manſit in navi, cum legis, navis & res deberent eſſe ejus, qui remanſerit.

§. 807.

De verbis cum relatione ad aliquod ſumtis.

Facile per ſe patet, *ſi verbum quoddam, vel verborum complexio ſumatur cum relatione ad aliquid; ſignificatum, quem habet, quando ſimpliciter ſumitur, ita immutandum eſſe, ut relationi iſti conveniat.* Ita majore anni parte poſſediſſe intelligitur, qui duobus menſibus poſſedit, ſi adverſarius diebus paucioribus, aut nullis poſſedit.

§. 808.

De latiori interpretatione.

Si qua in pactis ad communem utilitatem ſpectant & utrique parti æqualiter conſulunt, cum nil obſtet, quo minus *verba* ſumantur in eo ſignificatu, quem habere poſſunt, nec ulla ratio urgeat, cur ullo modo reſtringantur; *ſumenda* utique *ſunt*

ſecun-

[ill]endunt totam proprietatem uſus popula[ill]
[ill] aut, ſi plures ſint, eum, quæ latiſſi[ill]
patet, niſi vel abſurdum quid, vel pe[ill]
inutilitas inde ſequatur (§. 803). Di[ill]
ur autem *ſignificatus latior*, quando
[ill]em verba plura ſignificant, quæ etiam
[ill]ciora ſignificare poſſunt, ac interdum
[ill]ent, veluti ſi qui de maſculis loquitur
[ill]am fœminas complectitur, aut quando
[ill]m eſt nomen generis, quod ſpeciei,
[ill] pro ſubſtrata materia verborum ali[ill]
[ill] complexio ad plura extenditur.

§. 809.

Si qua partem alteram ſaltem onerant, *De ſtrictiori interpretatione.*
[ill] plus onerant alteram, cum nemo præ[ill]
[ill]atur ſe nimis onerare velle, *in caſu*
[ill]bio verba ſumenda in ſignificatu ſtrictio[ill]
[ill], immo etiam admittitur aliquantulum
[ill]uratus, ut onus nimium vitetur. Ita
[ill]xilia promiſſa ab una parte potentiori,
[ill]telliguntur promiſſa impendiis ejus, cui
[ill]omittuntur. Similiter cum pœna pro[ill]
[ill]iſſioni adjecta onus ſit (§. 409. 410.);
[ill]rba, quæ pœnam continent, in ſtrictiori
[ill]oque ſignificatu accipienda, ſcilicet *ut ad[ill]*
[ill]ittatur juſta excuſatio, quæ liberet a pœ[ill]
[ill], nec quævis culpa ad pœnam imputetur.

Di-

Dicuntur nimirum *verba ſumi in ſignificatu ſtrictiori*, ſi pauciora ſignificant, cum etiam plura ſignificare poſſint.

§. 810.

Regulæ generales interpretandi.

Cum in interpretatione id agatur, ut oſtendatur, quid per verba qui locutus eſt ſignificare voluerit (§. 794.), conſequenter de quonam cogitaverit, cum loqueretur; *interpretatio facienda de eo, de quo veriſimiliter fuit cogitatum, non vero contra idem.* Exemplum eſt argentum legatum uxori pauperi a marito divite, ſi paucum ſit in arca, plus in tabulis. Quoniam vero non ſemper animo noſtro obſervantur omnes circumſtantiæ, quæ circa negotium occurrere poſſunt, ut qui loquitur in exprimendis animi ſui ſenſis earundem rationem habere poſſit; *interpretatio ita facienda, quemadmodum eam faceret, qui locutus eſt, ſi præſens eſſet, vel ſi eidem cognita fuiſſent, quæ nunc palam ſunt.* Ita prætor in confirmando tutore ſequitur utilitatem pupillorum, non verba teſtamenti.

§. 811.

De interpretatione extenſiva.

Interpretatio extenſiva dicitur, qua ob identitatem rationis volitionis, vel noli-

lirionis mens ejus, qui locutus eſt, ex-
nditur ad caſus, ſub verbis, quibus
omiſſio, vel pactum continetur, ſecun-
um totam eorundem proprietatem mi-
me comprehenſos. Cum poſita ratio-
ſufficiente volitionis, vel nolitionis,
natur etiam ipſa volitio, vel nolitio;
bitandum non eſt, ſi de caſu emergen-
cogitaſſet, qui locutus eſt, eum verba
ad eundem quoque extenſurum fuiſſe,
nſequenter *interpretatio extenſiva ad-*
ttenda (§. 810).

§. 812.

Fraudem legi, vel pacto facere dicitur, *De fraude legi, vel pacto facta.*
quidpiam facit, quod verbis quidem
gis, vel pacti non repugnat, menti ta-
en legislatoris, vel paciſcentis adverſa-
r. Et tale *quid fieri in fraudem legis,*
pacti etiam dicitur. Cum extra ver-
rum ſignificatum oſtendendum ſit,
enam in fraudem legis, vel pacti fi-
i; conſequenter id patere debeat per
tionem, cur lex data, vel pactio facta;
terpretatio extenſiva reprimit fraudem le-
, vel pacto faciendam.

§. 813.

§. 813.

De interpretatione reſtrictiva.

Interpretatio reſtrictiva eſt, qua caſus aliquis ſub verbis legis, vel pacti equidem comprehenſus, ob defectum tamen rationis ſufficientis, cur legislator, vel paciſcens hoc fieri voluit, vel noluit excipitur. Eodem vero, quo ante (§. 811.), modo patet, *interpretationem reſtrictivam eſſe admittendam.* Quoniam interpretatio facienda de eo, de quo veriſimiliter cogitatum (§. 810.); *ſi materiæ, de qua agitur, parum convenit ut verba tam late ſumantur, quemadmodum patere videntur, per interpretationem reſtrictivam eidem convenienter reſtringenda ſunt;* deficiente utique ratione ſufficiente volitionis & nolitionis. Et quia nemo abſurda velle præſumitur, conſequenter in caſu emergente, quo quis abſurdum velle debebat, ceſſat volitionis ratio ſufficiens; *ſi inde ſequatur abſurdum aliquod, quod eam mentem illi, qui locutus eſt, tribuere velis, quam verba generaliter poſita indicant, hæc ita reſtringenda ſunt, ut abſurdum evitetur.* Enimvero *ſi res, quæ ratio ſub ſe comprehendit, ſpectentur non ſecundum exiſtentiam, ſed quatenus exiſtere poſſunt; ubi certum non eſt, eas exiſtere non poſſe,* reſtri-

reſtrictio facienda non eſt; manifeſtum enim eſt, reſtrictionem fore menti ejus, qui locutus eſt, adverſam.

§. 814.

Cum ex ratione ſufficiente promiſſionis intelligatur, cur promiſſor quid promiſerit; *ſi ſtatus rerum præſens in ratione ſufficiente promiſſionis non continetur, promiſſa in ſe non habent tacitam conditionem, ſi res maneant, quo ſunt loco: aſt habent in caſu oppoſito.* *De tacita conditione, ſi res maneant, quo ſunt loco.*

§. 815.

Quoniam obligatio naturalis immutabilis (§. 38.); *ſi caſus emergit, quo verba ſequi legi naturæ repugnaret, caſus hic excipiendus.* Et cum naturaliter non obligemur aliorum commoda promovere, niſi quatenus citra neglectum officii erga nos ipſum fieri poteſt (§. 133. 134.); *ſi caſus emergit, in quo verba ſequi nimis grave foret ei, quem quis ad aliquid præſtandum obligare ſibi voluit, vel qui ſe alteri obligare voluit, caſus iſte excipiendus.* *De caſibus tacite exceptis.*

§. 816.

Cum in pactis promiſſarius promittentem ſibi obliget ad hoc faciendum *De caſibus excipiendis.*

(§. 438. 380.); *pacta, quatenus promiſſa continent, aſſimilantur legibus* (§. 39.). Quamobrem *quæ de legum colliſione valent*, ſupra explicata (§. 64.), *ea etiam valent de colliſione pactorum*. Ceterum cum caſus emergentes referri debeant inter ea, de quibus cogitatum non eſt, cum promitteretur, vel conveniretur; *ſi rationes particulares adſunt, per quas apparet, quid excepturus fuiſſet, qui locutus eſt, ſiquidem de caſu colliſionis cogitaſſet, id excipiendum, etiamſi alio ducant regulæ de pactorum colliſione.*

§. 817.

Cujusnam verba in interpretandis pactis magis attendenda.

Denique quia promiſſarius promiſſorem ſibi obligare nequit ultra voluntatem ſuam (§. 317. 379.), contra hunc vero pro vero habetur, quod ſufficienter indicat (§. 318.), & *conditionem offerre* dicitur, qui declarat, quid ſibi promitti velit; *accipere* vero, qui illi promittit; *in pactis interpretandis magis attendenda ſunt verba conditionem accipientis, quam offerentis, niſi verba illius ad verba hujus referantur.*

CAPVT

CAPUT XX.
DE MORTUIS ET NONDUM NATIS.

§. 818.

Quando *homo* moritur, omni potentia agendi privatur, nec rebus ullis amplius indiget. Quamobrem nullius amplius obligationis & juris capax (§. 37. 46.). *Quamprimum* itaque *moritur, omne jus ſuum amittit, & omnis ejus obligatio ceſſat*, conſequenter quoque *dominium, quod habuit in rebus, ac jus omne aliud inde pendens, omne quoque jus ad rem amittit.* *Effectus mortis quoad jura & obligationes.*

§. 819.

Enimvero quia *homo* dominium rerum ſuarum & jus quodcunque aliud in re, vel ad rem in alterum transferre poteſt, quacunque lege voluerit (§. 314), niſi perſonale fuerit (§. 400.); *dominium quoque rerum ſuarum & jus quodcunque aliud, niſi perſonale fuerit, in eventum mortis in alium transferre poteſt*, conſequenter *id morte ſua in eum transmittit*, *Quomodo bona defuncti in alios transmittantur.*

 in

in quem in eventum mortis id tranſtulit, ac ideo jus ab eo amiſſum non extinguitur, & qui fuerant illius debitores, ipſo mortuo nunc ſunt hujus.

§. 820.

De jure creditoris ad bona defuncti.

Similiter quia bona debitoris naturaliter oppignorata ſunt pro debitis creditori (§. 705.), & jus creditoris iisdem inhæret (§ 697.), quod eidem auferri nequit (§. 100.); *debitore mortuo, jus creditoris, ut ex iis eidem ſatisfiat, ſubſiſtit, ac cum rebus tranſit in eum, in quem dominium rerum defuncti transmittitur, ſi vero defunctus res nullas relinquit, debitum interit.*

§. 821.

De jure transmiſſibili & non.

Jus transmiſſibile appellamus, quod amiſſum ab eo, qui habuit, in alium abit: *non transmiſſibile*, quod amiſſum ab eo, qui habuit, in alium non abit. *Jus* igitur *transmiſſibile morte ſua in alium transmittit defunctus*, veluti uſumfructum ipſi & liberis ejus conſtitutum in liberos.

§. 822.

§. 822.

Quoniam fama etiam poſt mortem pereſt, & bene a recte factorum memoria conſervatur; *officia* quoque *quoad* *mam, exiſtimationem, honorem ac laum aliis debita* (§. 142.), *etiam poſt morn eorum ſubſiſtunt.* Similiter quia mors nefactoris non delet memoriam beneiorum; *iis etiam mortuis gratiam agedebemus, beneficia nobis tributa narran- & prædicando* (§. 474.): cumque aliis oque benefacere poſſimus in iis, quos ant, quippe quorum felicitatem perſe expetunt ac propriam; *mortuis eſacere debemus in iis, quos amant, quantum in poteſtate noſtra eſt* . 133.), veluti *in liberis ipſorum, l agnatis.* *De officiis erga mortuos.*

§. 823.

Quoniam natura *homines omnes* quales ſunt (§. 70.), omnes etiam lare debemus tanquam noſmetipſos . 136.), & quod perfectione naturali erent res creatas omnes, per ſe patet; s quoque *ſpectare debemus tanquam* *De honore humanitatis.*

aeque homines amore noſtro dignos & omnium creaturarum praeſtantiſſimos, conſequenter etiam *id externis actibus teſtari*: in quibus cum *Honor humanitatis* conſiſtat, qui homini defertur, quatenus homo eſt; *honorem humanitatis unicuique exhibere debemus*, conſequenter *etiam in modo, quo mortuos ex conſpectu noſtro removemus*.

§. 824.

De Jure ſepulturae. Quamobrem cum mortuos e conſpectu noſtro removeri neceſſe ſit, modus autem hoc faciendi omnium commodiſſimus ſit, ſi humentur, ſeu cadavera eorum humo tegantur, quod facile patet; *mortuos ſepelire* (§. 48.), & *in exequiis*, quae ſunt actus ſolennis, quo corpus mortui effertur ad ſepulchrum, *non modo ea fieri debent, quae humanitati conveniunt* (§. 823.), *verum etiam quae officiis erga mortuos conſentanea ſunt* (§. 822.). Patet itaque, *Jus ſepulturae humanitati deberi, ſeu homini ideo competere, quia homo eſt.*

§. 825.

§. 825.

De ſectione cadaverum humanorum.

Cum ſectione cadaverum humanorum diſtincta notio totius corporis humani & ſingularum ejus partium acquiratur, quæ non modo ad ſanitatis & morborum cognitionem acquirendam neceſſaria (§. 113.), verum etiam Deum ex ſtructura corporis humani agnoſcamus, quod nemo in dubium vocare poteſt; *ſectio cadaverum humanorum licita eſt naturaliter* (§. *cit.* & §. 163.). Quia inde minime infertur, nos eos, quorum cadavera ſecamus, non habere pro æque hominibus & creaturarum omnium præſtantiſſimis, aut qui amore digni ſint; *ſectio cadaverum humanorum honori humanitatis non repugnat* (§. 823.). Quatenus tamen officia mortuis debita non reſpectu omnium eadem ſunt (§. 822.); *fieri poteſt, ut illa cum iisdem conſiſtere nequeat.* Et facile patet, *eam in cadaveribus omnibus adminiſtrari non poſſe.*

§. 826.

De luctu mortuorum cauſa.

Luctus dicuntur actus externi, qui triſtitiam indigitant; ſuntque vel *natu-*

rales, qui per eſſentiam & naturam corporis humani triſtitiam comitantur; vel *voluntarii*, quibus triſtitiæ ſignificatum imponimus. Cum jactura amicorum, benefactorum & bene de nobis atque aliis meritorum ad mala fortunæ pertineat, homini autem naturale ſit, ut mala præſentia triſtitiam gignant; *amicos mortuos, benefactores atque eos, qui bene de nobis atque aliis meriti ſunt, ne lugeamus, lex naturæ prohibere nequit* (§. 60.). Quoniam tamen officia lege naturæ præſcripta inviolabilia ſunt (§. 42.); *luctus mortuorum ita moderandus, ne quid committatur officio in adverſis* (§. 130.) *& fiduciæ in Deo atque acquieſcentiæ in providentia divina contrarium* (§. 173.). Cumque nobis jus ſit ad ea, ſine quibus officiis erga mortuos ſatisfacere non poſſumus (§. 46.); *luctus* quoque *voluntarius officiis erga mortuos conformis naturaliter licitus*, veluti ſi veſte lugemus mortuos.

§. 827.

An nondum nati habeant jus. Qui nondum natus eſt, aut in utero materno adhuc exiſtit, aut ne a matre

tre quidem conceptus eſt. Quamobrem cum qui nondum exiſtit, agere nequeat, & qui in utero materno adhuc latet, inter homines agere non poſſit, conſequenter nondum natus ſubjectum juris eſſe nequeat (§. 46.); *nondum natus jus nullum habere poteſt*, conſequenter *nec ullum acquirere*, & propterea *nec fœtus in utero jus acquirere poteſt.* Quamobrem *ſi quis dicat, ſe jus quoddam transferre in nondum natum*, veluti in fœtum in utero latentem, *id intelligitur velle, ut quando naſcitur, ſeu per nativitatem idem acquirat.*

§. 828.

Cum jura transmiſſibilia per nativitatem acquirantur (§. 827. 821.); *ſi jus aliquod tibi ac a te deſcendentibus* (per nativitatem ſcilicet) *collatum una tibi & a te deſcendenti competere poteſt, quamprimum hic naſcitur, idem acquirit: quodſi* vero *in te transfertur jus, certa lege in nondum natos transmittendum ſucceſſive morte poſſidentis, quamprimum illi naſcuntur, acquirunt jus ſuccedendi in jus in te translatum, conditione* *De jure in nondum natos transmiſſibili.*

§. 813.

De interpretatione reſtrictiva.

Interpretatio reſtrictiva eſt, qua caſus aliquis ſub verbis legis, vel pacti equidem comprehenſus, ob defectum tamen rationis ſufficientis, cur legislator, vel paciſcens hoc fieri voluit, vel noluit excipitur. Eodem vero, quo ante (§. 811.), modo patet, *interpretationem reſtrictivam eſſe admittendam.* Quoniam interpretatio facienda de eo, de quo veriſimiliter cogitatum (§. 810.); *ſi materiæ, de qua agitur, parum convenit ut verba tam late ſumantur, quemadmodum patere videntur, per interpretationem reſtrictivam eidem convenienter reſtringenda ſunt;* deficiente utique ratione ſufficiente volitionis & nolitionis. Et quia nemo abſurda velle præſumitur, conſequenter in caſu emergente, quo quis abſurdum velle debebat, ceſſat volitionis ratio ſufficiens; *ſi inde ſequatur abſurdum aliquod, quod eam mentem illi, qui locutus eſt, tribuere velis, quam verba generaliter poſita indicant, hæc ita reſtringenda ſunt, ut abſurdum evitetur.* Enimvero *ſi res, quæ ratio ſub ſe comprehendit, ſpectentur non ſecundum exiſtentiam, ſed quatenus exiſtere poſſunt; ubi certum non eſt, eas exiſtere non poſſe,*

reſtri-

reſtrictio facienda non eſt; manifeſtum enim eſt, reſtrictionem fore menti ejus, qui locutus eſt, adverſam.

§. 814.

De tacita conditione, ſi res maneant, quo ſunt loco.

Cum ex ratione ſufficiente promiſſionis intelligatur, cur promiſſor quid promiſerit; *ſi ſtatus rerum præſens in ratione ſufficiente promiſſionis non continetur, promiſſa in ſe non habent tacitam conditionem, ſi res maneant, quo ſunt loco: aſt habent in caſu oppoſito.*

§. 815.

De caſibus tacite exceptis.

Quoniam obligatio naturalis immutabilis (§. 38.); *ſi caſus emergit, quo verba ſequi legi naturæ repugnaret, caſus hic excipiendus.* Et cum naturaliter non obligemur aliorum commoda promovere, niſi quatenus citra neglectum officii erga ſe ipſum fieri poteſt (§. 133. 134.); *ſi caſus emergit, in quo verba ſequi nimis grave foret ei, quem quis ad aliquid præſtandum obligare ſibi voluit, vel qui ſe alteri obligare voluit, caſus iſte excipiendus.*

§. 816.

De caſibus excipiendis.

Cum in pactis promiſſarius promittentem ſibi obliget ad hoc faciendum

mortuo per nativitatem a te deſcendunt; ſicuti ex adverſo *Majores*, qui ante parentes noſtros vixerunt. Cum poſteri ſint homines in locum noſtrum, nobis mortuis, ſuccedentes, homines autem conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligentur (§. 44.); *quicquid in utilitatem poſterorum facere poſſumus, ad id faciendum ſumus obligati*, veluti *ſi operam demus, ut ſcientiæ ac artes virtutesque morales ad eos propagentur, & ne deſint arbores fructiferæ, nec ſylveſtres lignandi cauſa.*

PARS III.
DE IMPERIO ET OBLIGATIONIBUS ATQUE JURIBUS INDE NASCENTIBUS.

SECTIO I.
DE IMPERIO PRIVATO.

CAPUT I.
DE IMPERIO ET SOCIETATE IN GENERE.

§. 833.

Imperium dicitur jus determinandi actiones liberas alterius pro lubitu ſuo; & qui imperium habet, *imperare* dicitur. *Imperium* itaque *involvit jus obligandi alterum ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandum*; cum alias eſſet inutile. Jus in actiones alterius *Poteſtas* etiam vocatur. *Imperium quale jus.*

§. 834.

§. 834.

An imperium in alios natura competere poſſit.

Cum natura actiones hominis independentes ſint a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependeat niſi a ſe ipſo (§. 77); *natura* quoque *nemini imperium in alios homines competit*: cumque cuilibet permittendum ſit, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, nec ulli hominum rationem reddere teneatur, cur hoc faciat, vel non faciat (§. 78.); *nemo ſibi in alium invitum imperium arrogare poteſt.*

§. 835.

De eo, qui alteri ſubjectus.

Is, in quem alter imperium habet, *ſubjectus* eidem dicitur. *Natura* igitur *nemo alteri ſubjectus eſt* (§. 834.), *nec invitus quis alteri ſubjici poteſt* (§. cit.). Aſt quoniam imperans ſubjectum obligare poteſt ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas (§. 833.); *ſubjectus obligatur actiones ſuas ad voluntatem imperantis componere*, conſequenter cum *parere* vel *obedire* dicatur, qui actionem ſuam ad voluntatem alterius componit; *inobediens* vero ſit, qui hoc facere recuſat; *ſubjectus imperanti parere, vel obedire obligatur, nec inobediens eſſe debet.* Facile au-

tem

tem patet, *ſubjectum quoad eas actiones, in quas imperanti jus eſt, liberum non eſſe* (§. 77.), conſequenter *qui ſe alteri ſponte ſubjicit, libertati naturali quod eas actiones renunciare, in quas imperanti jus concedit* (§. 340.).

§. 836.

De ſocietate ac inde oriente jure & obligatione.

Societas in genere eſt pactum, vel quaſi pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo. Ipſa quoque multitudo hominum finis cujusdam conſequendi cauſa conſociatorum *Societas* dici ſolet. *Societates* igitur *differunt fine, qui intenditur, ſeu cujus gratia ineuntur.* Qui ſocietatem contrahunt, *Socii*, vel *Membra ſocietatis* vocantur. *Quilibet* itaque *ſocius facere obligatur, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut faciat ſpecialiter conventum* (§. 438.), conſequenter *ſociis competit jus cogendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi.* Quamobrem *univerſis competit jus in ſingulos: obligationes vero ac jura ſingulorum metienda ſunt ex fine*, in quem conſenſere omnes, *atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum* (§. 438.), & *univerſis competit jus determinandi ea, quæ ad finem*

§. 834.

An imperium in alios natura competere poſſit.

Cum natura actiones hominis independentes ſint a voluntate alterius cujuscunque, nec is in agendo dependeat niſi a ſe ipſo (§. 77); *natura quoque nemini imperium in alios homines competit:* cumque cuilibet permittendum ſit, ut in determinandis actionibus ſuis ſuum ſequatur judicium, nec ulli hominum rationem reddere teneatur, cur hoc faciat, vel non faciat (§. 78.); *nemo ſibi in alium invitum imperium arrogare poteſt.*

§. 835.

De eo, qui alteri ſubjectus.

Is, in quem alter imperium habet, *ſubjectus* eidem dicitur. *Natura igitur nemo alteri ſubjectus eſt* (§. 834.), *nec invitus quis alteri ſubjici poteſt* (§. cit.). Aſt quoniam imperans ſubjectum obligare poteſt ad actiones ſuas ſic & non aliter determinandas (§. 833.); *ſubjectus obligatur actiones ſuas ad voluntatem imperantis componere*, conſequenter cum *parere* vel *obedire* dicatur, qui actionem ſuam ad voluntatem alterius componit; *inobediens* vero ſit, qui hoc facere recuſat; *ſubjectus imperanti parere, vel obedire obligatur, nec inobediens eſſe debet.* Facile au-

tem

tem patet, *ſubjectum quoad eas actiones, in quas imperanti jus eſt, liberum non eſſe* (§. 77.), conſequenter *qui ſe alteri ſponte ſubjicit, libertati naturali quod eas actiones renunciare, in quas imperanti jus concedit* (§. 340.).

§. 836.

Societas in genere eſt pactum, vel quaſi pactum de fine quodam conjunctis viribus conſequendo. Ipſa quoque multitudo hominum finis cujusdam conſequendi cauſa conſociatorum *Societas* dici ſolet. *Societates* igitur *differunt fine, qui intenditur, ſeu cujus gratia ineuntur.* Qui ſocietatem contrahunt, *Socii*, vel *Membra ſocietatis* vocantur. *Quilibet* itaque *ſocius facere obligatur, quod ad finem conſequendum facere poteſt, & quod ut faciat ſpecialiter conventum* (§. 438.), conſequenter *ſociis competit jus cogendi conſocium, ut ſatisfaciat obligationi.* Quamobrem *univerſis competit jus in ſingulos: obligationes vero ac jura ſingulorum metienda ſunt ex fine*, in quem conſenſere omnes, *atque ex iis, de quibus in pacto ſpecialiter conventum* (§. 438.), *& univerſis competit jus determinandi ea, quæ ad finem*

De ſocietate ac inde oriente jure & obligatione.

nem, quo in ſocietatem veniunt, niſi extra ordinem locum alium accedenti cedere ceteri velint; quippe quod arbitrii ipſorum eſt (§. 342.). Enimvero cum in ſocietate inæquali ſocii alii plus juris habeant aliis, vel plus ad bonum commune promovendum conferre obligentur (§. 839.); *qui plus juris habet, vel etiam ad commune bonum plus conferre debet ceteris, ei præcedentia naturaliter competit,* nimirum ſi ſupponitur rem decidendam eſſe per rationem naturalem, in conventionibus regnante arbitrio convenientium. Hinc vero ulterius ſequitur, *ut, qui in locum ejus, cui præcedentia per rationem intrinſecam competit, ſuccedit, eidem quoque præcedentia competat. Non* vero *in ſocietate attendi præcedentiam, quam quis habet extra eam,* facile inde patet; quia in ſocietate non attenduntur, niſi jura & obligationes, quæ ſocium tanquam perſonam moralem faciunt (§. 96.).

§. 841.

De conſenſu ſingulorum ad decernendum requiſito. Cum ſocii adjunctis viribns ad finem ſocietatis conſequendum contendere debeant, & ad hoc ſinguli ſeſe univerſis obligaverint (§. 836.); *quicquid finis conſequen-*

ſequendi gratia fieri debet, communi ſociorum conſenſu determinandum. Quamobrem *quando ſocietas contrahitur, omnium conſenſu ſtatuendum eſt de iis, quæ conſtanter ac ſemper eodem modo fieri debent, & caſu emergente, qui ad ſocietatem ſpectat, quid in eo ſit faciendum.*

§. 842.

De votorum differentia.

Declaratio voluntatis ſuæ de eo, quod plurium conſenſu determinandum, dicitur *Suffragium*, uſitatius *Votum*; idque *affirmativum*, quo declaratur voluntas de eo, quod fieri debet; *negativum*, quo declaratur noluntas de eo, de quo conſultatur. Dicuntur autem *Vota conſentientia* eorum, qui ejusdem ſunt ſententiæ; *diverſa* illorum, quorum ſententiæ in diverſum abeunt. *Vota unanima* ſunt, quando vota omnium ſunt conſentientia; *majora* ſunt vota conſentientia majoris partis; *minora* partis minoris. Sed *paria* ſunt vota, quando conſentientium & diſſentientium idem numerus.

§. 843.

Quomodo per vota concludendum.

Concludere dicuntur conſultantes, quando votis inter ſe collatis determina-

 tur,

tur, quid fieri, aut non fieri debeat; & quod fieri, aut non fieri debere per vota determinatum, *Concluſum* vocatur. Cum *vota meliora* dicantur eorum, quorum judicium de eo, quod fieri debet, verius eſt: facile autem intelligatur, unumquemque votum ſuum habere pro meliori, negotium tamen exitum habere debeat; *vota meliora concludere nequeunt*, conſequenter *majora concludant neceſſe eſt*. *Qui* itaque *ſocietatem contrahunt, inter ſe convenire debent, ut, quod majori parti viſum fuerit, id habendum ſit pro ſociorum omnium voluntate, ſicque per partem majorem obligetur minor.* Quoniam itaque vota numerantur, ſi concludendum, non vero *ponderantur*, inquirendo ſcilicet, quænam ſint meliora; *vota paria non concludunt* (§. 842.). Quamobrem *res manent in eo ſtatu, in quo ſunt*, conſequenter *quoties nihil concludendo negotium exitum habere nequit, veniendum eſt vel ad ſortem* (§. 669.), *vel neceſſe eſt, ut uni competat votum deciſivum*, quo parti uni accedente efficiuntur majora; *aut ſi negotium fert moram, conſultatio repetenda.* Dicitur autem deciſio negotii controverſi per paritatem votorum *Calculus Minervæ.*

Enim-

Enimvero *ſi vota majora haberi nequeunt*, ob diverſarum ſcilicet ſententiarum *pluralitatem*, cum tamen curandum ſit, ut negotium exitum habeat; plus valere debent illa vota, quibus pauciora adverſantur, quam quibus plura, ideoque *ſequendum erit id, quod paucioribus diſplicet*; cum ſequi non liceat id, quod plurimis placet, veluti ſi tres reum damnent in viginti florenos, quatuor in decem, duo abſolvant, prævalere debet ſecunda, quæ quinque ſibi vota adverſa experitur, primæ ſex, tertiæ ſeptem contrariis.

§. 844.

Qui abſens eſt, nec ad conſultationem vocatus votum ſuum alteri *præſenti committit, aut præſens ſuffragium ferre non vult, aut alio modo ferre impeditur*, cum in caſu primo tacite, in ſecundo expreſſe juri votandi renunciet (§. 340.), idque facere liceat (§. 342.), in tertio autem jus non habeat; *ejus in votis numerandis nulla habenda ratio eſt.* Vulgo dicitur: *vota abſentium*, aut cum Grotio, *jus abſentium accreſcere præſentibus.* Habetur vero præſens, qui votare non vult, vel non poteſt, pro abſente. Poſſunt autem de vo- *De votis abſentium.*

 tis

tis ferendis multa conveniri ex pacto ſervanda (§. 248.).

§. 845.

De votorum inæquali valore.

Quoniam duplicem ſocium repræſentat, qui ad finem ſocietatis conſequendum plus confert aliis ſociis, & ita porro; *ſi quis ad finem ſocietatis conſequendum plus confert aliis ſociis, valor voti æſtimandus eſt in ratione collati ſui ad collatum minimum.* Atque hinc porro intelligitur, *ſi rem, in qua fundamentum habet ſocietas, non æqualiter omnes participant, vota æſtimanda eſſe in ratione ejus, quod unusquisque participat*, veluti ſi in fundo alius partem dimidiam, alius ſextam, alius tertiam habeat, quo in caſu vota erunt ut 3. 1. & 2.

§. 846.

De legibus ſocietatis.

Conventiones ſociorum de iis, quæ finis conſequendi cauſa ſemper eodem modo fieri debent, leges ſunt (§. 39.). *Quælibet* itaque *ſocietas ſuas habere debet leges, & eidem competit jus ferendi leges* (§. 841.). Quoniam itaque leges præſcribunt media, quibus finis ſocietatis obtinetur; *ſine legum cuſtodia ſalus ſocietatis* ſubſi-

ſubſiſtere nequit, *nec transgreſſio earundem ferenda* (§. 837.), conſequenter *ſocietati* quoque *competit jus ſanciendi pœna legum obſervantiam* (§. 35.), & per conſequens *transgreſſores legum puniendi.* Hinc porro conficitur, *qui in ſocietatem recipitur, eum vel expreſſe promittere debere, vel tacite promittere intelligi legum obſervantiam.* Cum vero leges vim ſuam habeant a conſenſu ſociorum; *ſocietati integrum eſt leges, quando viſum fuerit, tollere & immutare, atque novas etiam condere.*

§. 847.

Cum *concordes* dicantur, qui idem volunt, aut nolunt; *diſcordes* vero, quorum voluntas & noluntas in diverſa abit; conſequenter *ſocii concordes ſint, ſi legibus ſocietatis ſe ſubjiciunt* (§. 846.), *eorumque vota vel unanimia fuerint, vel ſi majoribus ſe non opponunt* (§. 842.), *iidem concordes eſſe debent* (§. 846. 843.). Hinc autem porro patet, *concordia ſociorum ſalutem ſocietatis conſervari* (§. 837.). *De concordia ſociorum.*

§. 848.

Adjutorii nomine veniunt actus, quibus vel ad factum alterius concurrimus *De mutuo adjutorio.*

vel bonum alterius promovemus. Ideo *mutuum adjutorium* eſt, quod duo, vel plures ſibi invicem præſtant. *Socii* igitur *ad mutuum adjutorium obligantur* (§. 837).

§. 849.

De ſocietate illicita. *Si finis ſocietatis illicitus eſt, ſocietas quoque illicita eſt* (§. 49.). *Ex ſocietate* autem *illicita nulla naſci poteſt obligatio, nec jus acquiri ullum.*

§. 850.

Quomodo ſpectandæ ſint ſocietates. Quoniam in ſocietate ſocii conjunctis viribus agunt (§. 836.); *quælibet ſocietas ſpectanda eſt inſtar unius perſonæ.* Quamobrem cum homines naturaliter liberi ſint (§. 77.), & dum ſocietatem contrahunt, ſeſe ſibi invicem tantummodo obligant, non aliis (§. 836.); *quælibet ſocietas naturaliter libera eſt.* Ac propterea *ſocietates plures diverſæ ſpectandæ ſunt tanquam perſonæ ſingulares liberæ.*

§. 851.

De perfectione ſocietatis. Cum omnium ſociorum actiones tendant ad finem ſocietatis (§. 836.); *perfectio ſocietatis conſiſtit in aptitudine finem ejus conſequendi* (§. 9.), *æſtimanda* ideo *ex*

ſuffi-

ſufficientia virium, quas ſocii conjungunt. Atque hinc ſequitur, *ut ad ſocietatem quamlibet tot requirantur perſonæ atque tales, quot & quales ad finem ſocietatis conſequendum ſufficiunt.*

§. 852.

Quando a ſocietate diſcedere liceat. Cum finis ſocietatis, quatenus obtinetur, bonum ſocietatis commune ſit (§. 837.); *ſi quid ſit, quod fini conſequendo adverſatur, damnum ſocietati datur* (§. 269.). Quamobrem cum *nemo ſociorum damnum ſocietati dare debeat* (§. 837); *a ſocietate recedere non licet cum damno ſociorum*, immo *ſi ita fuerit conventum, nunquam recedere licet ſine ſociorum conſenſu* (§. 438.). Et quoniam alio æque idoneo in locum ſuum ſubſtituto damnum ſocietati non datur; *a ſocietate diſcedere licet, ſi quis ſocium alium æque idoneum in locum ſui ſubſtituit.*

§. 853.

De ſocio excludendo. Quoniam *ſocius* a pacto, quo ſocietas nititur (§. 836.), diſcedit, *ſi præſtare nolit, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur* (§. 442.); *ex ſocietate* ea de cauſa *excludi poteſt.* Et *ſi ſocius unus ſolo arbi-*

tratu ſuo omnia fieri velit, cum tunc auferre velit ceteris jus ſuum (§. 841.), quod pati ceteri minime tenentur (§. 100.); *eundem excludere licet*, *vel etiam ei*, *qui hoc pati non vult*, *a ſocietate diſcedere* (§. 442.).

CAPVT II.

DE MATRIMONIO, SEU SOCIETATE CONJUGALI.

§. 854.

De obligatione generis humani conſervandi & coitu licito.

Cum membra genitalia utriusque ſexus genus humanum faciant aptum ad ſpeciem ſuam conſervandam, & præterea homines, perinde ac animalia cetera, natura ferantur ad conjungendum uſum membrorum genitalium, qui ad procreandam ſobolem requiritur; *homines univerſim ſpectati obligantur ad ſpeciem ſuam conſervandam*, & *ſinguli ad coitum non appetendum*, *niſi ſobolis procreandæ cauſa* (§. 43.), conſequenter *coitus omnis*, *qui ſolius voluptatis percipiendæ gratia appetitur*, *omnisque membrorum genitalium uſus eodem fine factus illicitus.* Hinc *fornicatio*, ſeu *ſcortatio*, qui eſt concubitus

cum

cum *meretrice*, hoc eſt, fœmina ſe pluribus proſtituente; *ſtuprum*, qui eſt concubitus cum fœmina ſoluta pluribus ſeſe non proſtituente; *ſodomia*, concubitus hominis cum beſtia; *pædeſtria*, concubitus maris cum mare; *maſtrupatio*, qua homo propriis manibus venerem ſecum exercet; *lege naturæ probibentur*, *ac* ideo *actus naturaliter illiciti ſunt* (§. 49.)

§. 855.

Infantes in lucem editi nondum apti ſunt ad ſibimet ipſi proſpiciendum de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, & ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandum, ſeu ad vitam hominis ex ſeſe vivendum. Quamobrem cum homines ſpeciem ſuam conſervare debeant (§. 854.); *qui prolem generant eandem quoque aptam efficere debent ad vitam hominis ex ſeſe vivendum*, conſequenter cum ſtudium, quo id efficitur, *educatio* ſit, *qui prolem generant*, *eandem quoque educare debent.* Unde ſequitur, *ut*, *qui prolem per concubitum illicitum genuit*, *veluti ſtuprator*, *eandem educare obligetur.* Cumque ad educationem & matris & patris cura atque induſtria requiratur, *uterque*

De educatione prolis & modo propagandi genus humanum.

que

que etiam ad educationem prolis conferre debet, quantum poteſt. Quoniam itaque *concubitus promiſcuus* eſt, ſi fœmina quemvis concumbere ſecum volentem admittit, ſicque incertus eſt: *genus humanum per concubitum promiſcuum propagari minime debet*, conſequenter *ſobolis procreandæ ac educandæ gratia inter marem & fœminam ſocietas ineunda* (§. 836.).

§. 856.

Matrimonium quid ſit & quinam contrahere poſſint.

Societas inter marem ac fœminam, ſobolis procreandæ ac educandæ cauſſa inita, dicitur *Societas conjugalis*, ſeu *Matrimonium*. Quamobrem *ad prolem generandam inepti ſive per ætatem, ſive ob vitium quoddam corporis, matrimonium contrahere nequeunt; &, ſi qua alia de cauſa inter marem & fœminam contrahitur ſocietas*, veluti mutui adjutorii in re œconomica & aliis vitæ humanæ caſibus gratia, *ea matrimonium non eſt.*

§. 857.

n matrimonium nſiſtere beat in noga- ia.

Quoniam matrimonium non contrahendum, niſi ſobolis procreandæ & educandæ cauſa (§. 855. 856.), experientia autem domeſtica conſtat, genus humanum

num abunde propagari per *monogamiam*, hoc eſt, ſi matrimonium inter marem unum & fœminam unam contrahatur, eademque educationi prolis maxime convenit (§. 855.), & imaginem quoque juris naturæ conſpicimus in brutis, quando mas & fœmina ad prolis educationem concurrere tenentur; *quin legi naturæ conſentaneum ſit, ut matrimonium contrahatur inter fœminam unam & marem unum, dubitandum non eſt*, conſequenter *polygamia*, matrimonium perſonæ unius cum pluribus contractum, *legi naturæ parum convenit*, &, *ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa contrahitur, manifeſto illicita* (§. 854.).

§. 858.

De obligatione & jure conjugum mutuo.

Qui matrimonium contraxerunt, communi nomine *Conjuges* appellantur; & mas in ſpecie *Maritus*, fœmina *Uxor*. *Quando* igitur *matrimonium contrahitur, mas fœminæ & fœmina mari ſe obligat, quod corporis ſui uſum generationis cauſa velint ſibi invicem & quidem ſolis concedere, atque ambo ad educationem prolis conferre, quod poſſunt* (§. 856. 855.), conſequenter *fœmina in marem, mas in fœ-*

minam

minam transfert jus in corpus ſuum quoad hunc uſum. Cumque ideo jus alterius conjugis violetur, *ſi unus conjugum cum perſona alia coitum celebrat* (§. 83.); *injuriam eidem facit* (§. 87.), *atque a pacto*, quo matrimonium contractum (§. 836. 856.), *diſcedit* (§. 442.).

§. 859.

Adulterium num ſit illicitum. Concubitus perſonæ conjugatæ cum alia ſive ſoluta, ſive conjugata, altero conjuge inſcio, vel invito, *Adulterium* dicitur. *Adulterium* itaque *illicitum eſt. Adulter* tamen *prolem ex adulterio genitam educare tenetur* (§. 855.).

§. 860.

De pellicatu. *Pellices* dicuntur fœminæ, quas maritus præter uxorem concubitus cauſa habet. Cum per *pellicatum* intendatur primario voluptatis venereæ perceptio; eundem *naturaliter illicitum eſſe* patet (§. 854.), *nec concubitus cum pellice ab adulterio differt* (§. 859.).

§. 861.

De differentia liberorum. *Liberi* ex matrimonio nati *legitimi* dicuntur; extra matrimonium prognati, veluti

veluti ex ſtupro, adulterio, *ſpurii;* ex meretricibus vero geniti *vulgo quæſiti.*

§. 862.

Pudicitia dicitur animus ab omni concubitu illicito alienus; *Impudicitia* animus in concubitum illicitum pronus. *Virginitas* vero appellatur immunitas ab uſu membrorum genitalium in coitu cum mare; quæ ideo *in primo coitu amittitur.* Patet igitur, *ſi virgo vi comprimitur, virginitatem eidem vi eripi; ſi vidua, vel conjux, pudicitiam ejus violari*, conſequenter *virgini competere jus virginitatem, viduæ ac conjugi pudicitiam defendendi* (§. 46. 90.), *idque infinitum* (§. 94.), conſequenter *ſtupratorem violentum occidere licet, ſi periculum aliter evitari non poſſit.* *De pudicitia & virginitate ac jure eam defendendi.*

§. 863.

Cum *matrimonium* pacto contrahatur (§. 856. 836.); *mutuo maris ac fœminæ conſenſu naturaliter perficitur* (§. 438.), conſequenter *ad declarationem conſenſus mutuam copula carnalis*, quæ eſt conjunctio corporum maris & fœminæ, qualis ad generationem requiritur, *ſtatim accedere poteſt.* *Quomodo matrimonium perficiatur.*

§. 864.

§. 864.

De ſponſalibus. Pactum de matrimonio ineundo dicuntur *Sponſalia*; & perſonæ, quæ ita contraxerunt, *Sponſus* & *Sponſa*. Quamobrem *ex ſponſalibus oritur obligatio ad matrimonium ineundum, prouti conventum fuerit* (§. 393.), *mutuo tamen diſſenſu ſponſalia diſſolvi poſſunt* (§. 444.), & *ſi bina fuerint celebrata, priora præferuntur* (§. 421.), *quodſi* vero *perſona, in cujus præjudicium poſteriora fuerunt celebrata, jus ſuum remittit*, quod facere utique poteſt (§. 342.) *poſteriora fiunt valida* (§. 337.). Patet vero, *ſi perſonæ non conjugatæ in copulam carnalem conſentiunt, naturaliter easdem matrimonium actu contraxiſſe* (§ 863.). Cum ſponſalia contrahendo matrimonium promittatur; *tot modis fieri poſſunt, quod promitti poteſt, & de iisdem valent, quæ de promiſſionibus oſtenſa fuerunt.*

§. 865.

De arrhis & muneribus ſponſalitiis. *Arrhæ ſponſalitiæ* dicuntur, quas ſponſus ſponſæ, & ſponſa ſponſo dat; *Munera* autem *ſponſalitia* ſunt dona, quæ perſona deſponſata una alteri dat, ad declarandum amorem. *Dantur* itaque

arrhæ

arrbæ ſponſaliorum probandorum & confirmandorum cauſa (§. 619.), *&, ſi in iis dominium transfertur, ea ſimul rationem muneris ſponſalitii habent* (§. 475.). Cum *munera ſponſalitia* dentur ſpe matrimonium conſummatum iri; *ſub tacita hac conditione data intelliguntur, ut reſtituantur, ſi matrimonium conſummari non contingat, niſi expreſſe aliud dicatur* (§. 318.), conſequenter *ſi ſponſalia diſſolvuntur, arrbæ & munera ſponſalitia ſunt reſtituenda.*

§. 866.

Res domeſticæ dicuntur, quibus utimur ad vitæ neceſſitatem, utilitatem ac jucunditatem; & earum adminiſtratio *Oeconomia* vocatur. Quoniam *conjuges* ſine coitu prolem generare nequeunt, & prolem communi cura educare (§. 855.), conſequenter & conjunctim de rebus ad vitam neceſſariis eidem proſpicere, atque impenſas in educationem facere tenentur (§. *cit.*); ideo *cohabitare & œconomiam communem habere debent, & uterque conjux ad res domeſticas acquirendas, comparandas & conſervandas conferre debet, quantum poteſt.* Ac propterea *uſus rerum ab utroque conjuge acquiſitarum* *De cohabitatione & œconomia conjugali.*

vel bonum alterius promovemus. Ideo *mutuum adjutorium* eſt, quod duo, vel plures ſibi invicem præſtant. *Socii* igitur *ad mutuum adjutorium obligantur* (§. 837).

§. 849.

De ſocietate illicita.

Si finis ſocietatis illicitus eſt, ſocietas quoque illicita eſt (§. 49.). *Ex ſocietate* autem *illicita nulla naſci poteſt obligatio, nec jus acquiri ullum.*

§. 850.

Quomodo ſpectandæ ſint ſocietates.

Quoniam in ſocietate ſocii conjunctis viribus agunt (§. 836.); *quælibet ſocietas ſpectanda eſt inſtar unius perſonæ.* Quamobrem cum homines naturaliter liberi ſint (§. 77.), & dum ſocietatem contrahunt, ſeſe ſibi invicem tantummodo obligent, non aliis (§. 836.); *quælibet ſocietas naturaliter libera eſt.* Ac propterea *ſocietates plures diverſæ ſpectandæ ſunt tanquam perſonæ ſingulares liberæ.*

§. 851.

De perfectione ſocietatis.

Cum omnium ſociorum actiones ten[dant] ad finem ſocietatis (§. 836.); *perfe[ctio] ſocietatis conſiſtit in aptitudine fine[m] ejus conſequendi* (§. 9.), *æſtimanda* ideo [...] *ſu*[...]

ſufficientia virium, quas ſocii conjungunt. Atque hinc ſequitur, *ut ad ſocietatem quamlibet tot requirantur perſonæ atque tales, quot & quales ad finem ſocietatis conſequendum ſufficiunt.*

§. 852.

Cum finis ſocietatis, quatenus obtinetur, bonum ſocietatis commune ſit (§. 837.); *ſi quid ſit, quod fini conſequendo adverſatur, damnum ſocietati datur* (§. 269.). Quamobrem cum *nemo ſociorum damnum ſocietati dare debeat* (§. 837); *a ſocietate recedere non licet cum damno ſociorum*, immo *ſi ita fuerit conventum, nunquam recedere licet ſine ſociorum conſenſu* (§. 438.). Et quoniam alio æque idoneo in locum ſuum ſubſtituto damnum ſocietati non datur; *a ſocietate diſcedere licet, ſi quis ſocium alium æque idoneum in locum ſui ſubſtituit.* *Quando a ſocietate diſcedere liceat.*

§. 853.

Quoniam *ſocius* a pacto, quo ſocietas nititur (§. 836.), diſcedit, *ſi præſtare nolit, ad quod præſtandum vi ſocietatis tenetur* (§. 442.); *ex ſocietate* ea de cauſa *excludi poteſt.* Et *ſi ſocius unus ſolo arbi-* *De ſocio excludendo.*

[illegible]

[illegible]

[illegible]

MATRIMONI[illegible] ET SOCIETATE CONJ[illegible]

§ [illegible]

C[illegible] genus humanum [illegible] ad speciem suam conservandam, & procrea[illegible] homines, [illegible], natura feruntur ad conjugendum usum membrorum genitalium, qui ad procre[illegible] sobolem requiruntur: [illegible] universim spectati obligantur ad speciem suam conservandam, & singuli ad coitum non appetendum, nisi sobolis procreandæ causa (§ 43.), consequenter *coitus omnis, qui solius voluptatis percipiendæ gratia appetitur, omnisque membrorum genitalium uſus eodem fine factus illicitus*. Hinc *fornicatjo*, ſeu *ſcortatio*, qui eſt concubitus cum

eum *meretrice*, hoc eſt, fœmina ſe pluribus proſtituente; *ſtuprum*, qui eſt concubitus cum fœmina ſoluta pluribus ſeſe non proſtituente; *ſodomia*, concubitus hominis cum beſtia; *pædeſtria*, concubitus maris cum mare; *maſtrupatio*, qua homo propriis manibus venerem ſecum exercet; *lege naturæ probibentur*, *ac* ideo *actus naturaliter illiciti ſunt* (§. 49.)

§. 855.

Infantes in lucem editi nondum apti ſunt ad ſibimet ipſi proſpiciendum de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent, & ad actiones ſuas juxta naturæ legem determinandum, ſeu ad vitam hominis ex ſeſe vivendum. Quamobrem cum homines ſpeciem ſuam conſervare debeant (§. 854.); *qui prolem generant eandem quoque aptam efficere debent ad vitam hominis ex ſeſe vivendum*, conſequenter cum ſtudium, quo id efficitur, *educatio* ſit, *qui prolem generant*, *eandem quoque educare debent.* Unde ſequitur, *ut*, *qui prolem per concubitum illicitum genuit*, *veluti ſtuprator*, *eandem educare obligetur.* Cumque ad educationem & matris & patris cura atque induſtria requiratur, *uterque*

De educatione prolis & modo propagandi genus humanum.

que etiam ad educationem prolis conſerre debet, quantum poteſt. Quoniam itaque *concubitus promiſcuus* eſt, ſi fœmina quemvis concumbere ſecum volentem admittit, ſicque incertus eſt: *genus humanum per concubitum promiſcuum propagari minime debet*, conſequenter *ſobolis procreandæ ac educandæ gratia inter marem & fœminam ſocietas ineunda* (§. 836.).

§. 856.

Matrimonium quid ſit & quinam contrahere poſſint.

Societas inter marem ac fœminam, ſobolis procreandæ ac educandæ cauſa inita, dicitur *Societas conjugalis*, ſeu *Matrimonium.* Quamobrem *ad prolem generandam inepti ſive per ætatem, ſive ob vitium quoddam corporis, matrimonium contrahere nequeunt; &, ſi qua alia de cauſa inter marem & fœminam contrahitur ſocietas*, veluti mutui adjutorii in re œconomica & aliis vitæ humanæ caſibus gratia, *ea matrimonium non eſt.*

§. 857.

n matrimonium ...ſiſtere ...beat in ...noga...ia.

Quoniam matrimonium non contrahendum, niſi ſobolis procreandæ & educandæ cauſa (§. 855. 856.), experientia autem domeſtica conſtat, genus huma-

num

num abunde propagari per *monogamiam*, hoc eſt, ſi matrimonium inter marem unum & fœminam unam contrahatur, eademque educationi prolis maxime convenit (§. 855.), & imaginem quoque juris naturæ conſpicimus in brutis, quando mas & fœmina ad prolis educationem concurrere tenentur; *quin legi naturæ conſentaneum ſit, ut matrimonium contrahatur inter fœminam unam & marem unum, dubitandum non eſt*, conſequenter *polygamia*, matrimonium perſonæ unius cum pluribus contractum, *legi naturæ parum convenit, & , ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa contrahitur, manifeſto illicita* (§. 854.).

§. 858.

Qui matrimonium contraxerunt, communi nomine *Conjuges* appellantur; & mas in ſpecie *Maritus*, fœmina *Uxor*. *Quando* igitur *matrimonium contrahitur, mas fœminæ & fœmina mari ſe obligat, quod corporis ſui uſum generationis cauſa velint ſibi invicem & quidem ſolis concedere, atque ambo ad educationem prolis conferre, quod poſſunt* (§. 856. 855.), conſequenter *fœmina in marem, mas in fœminam*

De obligatione & jure conjugum mutuo.

minam transfert jus in corpus ſuum quoad hunc uſum. Cumque ideo jus alterius conjugis violetur, *ſi unus conjugum cum perſona alia coitum celebret* (§. 83.); *injuriam eidem facit* (§. 87.), *atque a pacto*, quo matrimonium contractum (§. 836. 856.), *diſcedit* (§. 442.).

§. 859.

Adulterium num ſit illicitum. Concubitus perſonæ conjugatæ cum alia ſive ſoluta, ſive conjugata, altero conjuge inſcio, vel invito, *Adulterium* dicitur. *Adulterium* itaque *illicitum eſt. Adulter* tamen *prolem ex adulterio genitam educare tenetur* (§. 855.).

§. 860.

De pellicatu. *Pellices* dicuntur fœminæ, quas maritus præter uxorem concubitus cauſa habet. Cum per *pellicatum* intendatur primario voluptatis venereæ perceptio; eundem *naturaliter illicitum eſſe* patet (§. 854.), *nec concubitus cum pellice ab adulterio differt* (§. 859.).

§. 861.

De differentia liberorum. *Liberi* ex matrimonio nati *legitimi* dicuntur; extra matrimonium prognati, veluti

veluti ex ſtupro, adulterio, *ſpurii*; ex meretricibus vero geniti *vulgo quæſiti.*

§. 862.

Pudicitia dicitur animus ab omni concubitu illicito alienus; *Impudicitia* animus in concubitum illicitum pronus. *Virginitas* vero appellatur immunitas ab uſu membrorum genitalium in coitu cum mare; quæ ideo *in primo coitu amittitur.* Patet igitur, *ſi virgo vi comprimitur, virginitatem eidem vi eripi; ſi vidua, vel conjux, pudicitiam ejus violari*, conſequenter *virgini competere jus virginitatem, viduæ ac conjugi pudicitiam defendendi* (§. 46. 90.), *idque infinitum* (§. 94.), conſequenter *ſtupratorem violentum occidere licet, ſi periculum aliter evitari non poſſit.* *De pudicitia & virginitate ac jure eam defendendi.*

§. 863.

Cum *matrimonium* pacto contrahatur (§. 856. 836.); *mutuo maris ac fœminæ conſenſu naturaliter perficitur* (§. 438.), conſequenter *ad declarationem conſenſus mutuam copula carnalis*, quæ eſt conjunctio corporum maris & fœminæ, qualis ad generationem requiritur, *ſtatim accedere poteſt.* *Quomodo matrimonium perficiatur.*

§. 864.

§. 864.

De ſponſalibus. Pactum de matrimonio ineundo dicuntur *Sponſalia*; & perſonæ, quæ ita contraxerunt, *Sponſus* & *Sponſa.* Quamobrem *ex ſponſalibus oritur obligatio ad matrimonium ineundum, prouti conventum fuerit* (§. 393.), *mutuo tamen diſſenſu ſponſalia diſſolvi poſſunt* (§. 444.), *& ſi bina fuerint celebrata, priora præferuntur* (§. 421.), *quodſi* vero *perſona, in cujus præjudicium poſteriora fuerunt celebrata, jus ſuum remittit*, quod facere utique poteſt (§. 342.) *poſteriora fiunt valida* (§. 337.). Patet vero, *ſi perſonæ non conjugatæ in copulam carnalem conſentiunt, naturaliter easdem matrimonium actu contraxiſſe* (§. 863.). Cum ſponſalia contrahendo matrimonium promittatur; *tot modis fieri poſſunt, quod promitti poteſt, & de iisdem valent, quæ de promiſſionibus oſtenſa fuerunt.*

§. 865.

De arrhis & muneribus ſponſalitiis. *Arrhæ ſponſalitiæ* dicuntur, quas ſponſus ſponſæ, & ſponſa ſponſo dat; *Munera* autem *ſponſalitia* ſunt dona, quæ perſona deſponſata una alteri dat, ad declarandum amorem. *Dantur* itaque

arrhæ

arrhæ ſponſaliorum probandorum & confirmandorum cauſa (§. 619.), &, *ſi in iis dominium transfertur, eæ ſimul rationem muneris ſponſalitii habent* (§. 475.). Cum *munera ſponſalitia* dentur ſpe matrimonium conſummatum iri; *ſub tacita hac conditione data intelliguntur, ut reſtituantur, ſi matrimonium conſummari non contingat, niſi expreſſe aliud dicatur* (§. 318.), conſequenter *ſi ſponſalia diſſolvuntur, arrhæ & munera ſponſalitia ſunt reſtituenda.*

§. 866.

Res domeſticæ dicuntur, quibus utimur ad vitæ neceſſitatem, utilitatem ac jucunditatem; & earum adminiſtratio *Oeconomia* vocatur. Quoniam *conjuges* ſine coitu prolem generare nequeunt, & prolem communi cura educare (§. 855.), conſequenter & conjunctim de rebus ad vitam neceſſariis eidem proſpicere, atque impenſas in educationem facere tenentur (§. *cit.*); ideo *cohabitare & œconomiam communem habere debent, & uterque conjux ad res domeſticas acquirendas, comparandas & conſervandas conferre debet; quantum poteſt.* Ac propterea *uſus rerum ab utroque conjuge acquiſitarum* *De cohabitatione & œconomia conjugali.*

§. 869.

...ges cohabitent, & non ...n ſuorum in generanda ...iam rerum ſuarum uſum ...ent (§. 858. 866.), & ...niantur, quam cum ...ncti ſunt; *ſeſe in-* ...*ſſe intelliguntur* ... *præſtanda, in* ... obligationem ..., *conjux unus alterum* ... *in caſu colliſionis: nec ſine* ...*dem non præſtantur* (§. 87.); ...ctu conjugis ſint perfecte debi- ...7.). Atque in præſtatione ho- ...ciorum & eorum, quæ matri- ...cauſa alias fieri debent ſimul ſum- *mutuum adjutorium conjugum con-* (§. 848.).

De præſtatione officiorum humanitatis & mutuo adjutorio.

§. 870.

Quoniam ex pacto, quo matrimonium contrahitur, eadem naſcuntur jura & obligationes conjugum (§. 856. & *ſqq.*); *matrimonium ſocietas æqualis eſt* (§. 839.), & *quæ in ea fieri debent, communi conſenſu determinanda*, conſequenter *imperium conjugale*, quod ex ſocietate conjugali

De imperio ſeu poteſtate maritali.

 naſci-

communis eſt, quantum ad œconomiam communem ſufficit, res tamen ipſæ, quæ uſu conſumuntur, uniuscujusque propriæ manent. Ceterum hinc apparet, etiam *uxorem, quantum datur, acquirere debere ad communem œconomiam & liberorum educationem neceſſaria.*

§. 867.

De rebus conjugum. Cum unusquisque alteri jus pro lubitu conſtituere poſſit in rebus ſuis (§. 260); *uxor* quoque *marito jus pro lubitu conſtituere poteſt in bonis ſuis*, veluti uſumfructum (§. 713.), *& contra.* Immo *de bonis ſuis, quæ habent, dum matrimonium contrahunt, vel quæ durante matrimonio acquiruntur, pro lubitu convenire poſſunt* (§. 195.), veluti *ut ſint communia.*

§. 868.

De oneribus matrimonii. *Onera matrimonii* dicuntur omnes impenſæ matrimonii cauſa faciendæ, conſequenter communis œconomiæ & educationis liberorum cauſa (§. 866.): ad quas impenſas cum uterque conjux conferre debeat ratam ſuam, prouti circumſtantiæ permittunt (§. *cit.*); *conjuges conjunctim onera matrimonii ferre tenentur pro modo facultatum ſuarum.*

§. 869.

§. 869.

De præſtatione officiorum humanitatis & mutuo adjutorio.

Cum *Conjuges* cohabitent, & non modo corporum ſuorum in generanda prole, verum etiam rerum ſuarum uſum inter ſe communicent (§. 858. 866.), & ſic arctius inter ſe uniantur, quam cum perſona nulla alia conjuncti ſunt; *ſeſe invicem* quoque *ſibi obligaſſe intelliguntur ad quævis officia humanitatis præſtanda, in quibus* itaque, accedente ad obligationem naturalem contracta, *conjux unus alterum præferre debet in caſu colliſionis: nec ſine injuria eadem non præſtantur* (§. 87.); cum reſpectu conjugis ſint perfecte debita (§. 667.). Atque in præſtatione horum officiorum & eorum, quæ matrimonii cauſa alias fieri debent ſimul ſumtorum *mutuum adjutorium conjugum conſiſtit* (§. 848.).

§. 870.

De imperio ſeu poteſtate maritali.

Quoniam ex pacto, quo matrimonium contrahitur, eadem naſcuntur jura & obligationes conjugum (§. 856. & *ſqq.*); *matrimonium ſocietas æqualis eſt* (§. 839.), *& quæ in ea fieri debent, communi conſenſu determinanda*, conſequenter *imperium conjugale*, quod ex ſocietate conjugali

 naſci-

naſcitur (§. 838.), *mutuum conjugum in ſe invicem eſt:* quatenus tamen uxor jus ſuum remittere poteſt (§. 342.), *maritus idem pacto acquirere poteſt vel expreſſo, vel tacito*, quatenus tacite in mores conſentitur, tuncque *uxor ſubjecta marito* (§. 835.).

§. 871.

De divortio & ſecundis nuptiis.

Cum conjuges liberos educare teneantur (§. 855.); *matrimonium diſſolvi nequit, liberis nondum educatis* (§. 414. 856.), conſequenter *nec marito pro lubitu uxorem dimittere, nec uxori licet pro lubitu a marito diſcedere* (§. 444.). Enimvero cum nulla obſtet ratio, quo minus diſſolvatur, *ſi nulli adhuc geniti ſunt liberi, aut qui nati fuerant, mortui* (§. 856); in eo caſu *naturaliter matrimonium diſſolvi poteſt.* Cum adulterium committens a pacto diſcedat (§. 859.); *propter adulterium matrimonium diſſolvi poteſt, ſalva tamen obligatione educandi liberos legitimos;* quippe a qua nemo ſe facto ſuo liberare poteſt (§. 100.). Cum conjux alterum malitioſe deſerens, vel *debitum conjugale*, quod in actuali copula carnali conſiſtit, præſtare recuſans a pacto diſcedat

lat (§. 856. 444); *propter malitioſam deſertionem & debiti conjugalis denegationem matrimonium diſſolvi poteſt. In ſtatu naturali*, vi libertatis naturalis, *unicuique permittendum, ut matrimonium pro lubitu diſſolvat* (§. 78.). Quoniam matrimonio diſſoluto mutua conjugum obligatio ceſſat (§. 444); *utraque pars cum perſona alia matrimonium contrahere poteſt.* Et quia per ſe patet, *morte conjugis unius diſſolvi matrimonium*; ideo quoque *viduus vel vidua ad ſecundas nuptias*, quæ dicuntur, *tranſire poteſt*, conſequenter *polygamia ſucceſſiva*, quæ vocari ſolet, *licita.* Dicitur autem diſſolutio matrimonii *Divortium*; ſicuti diſſolutio ſponſaliorum *Repudium.* Quoniam vero conjux ſuperſtes ab obligatione educandi liberos ex priori matrimonio ſuſceptos liberari nequit (§. 38.); *ſi ad ſecundas nuptias tranſitur, novus conjux liberorum ex priori matrimonio natorum curam gerere, &, niſi propria bona habeant, ſumtus educationis de ſuo ſuſtentare tenetur*; cum nonniſi ſub hac conditione matrimonium contrahi poſſit.

que etiam ad educationem prolis conferre debet, quantum poteſt. Quoniam itaque *concubitus promiſcuus* eſt, ſi fœmina quemvis concumbere ſecum volentem admittit, ſicque incertus eſt: *genus humanum per concubitum promiſcuum propagari minime debet*, conſequenter *ſobolis procreandæ ac educandæ gratia inter marem & fœminam ſocietas ineunda* (§. 836.).

§. 856.

Matrimonium quid ſit & quinam contrahere poſſint.

Societas inter marem ac fœminam, ſobolis procreandæ ac educandæ cauſâ inita, dicitur *Societas conjugalis*, ſeu *Matrimonium*. Quamobrem *ad prolem generandam inepti ſive per ætatem, ſive ob vitium quoddam corporis, matrimonium contrahere nequeunt; &, ſi qua alia de cauſa inter marem & fœminam contrahitur ſocietas*, veluti mutui adjutorii in re œconomica & aliis vitæ humanæ caſibus gratia, *ea matrimonium non eſt.*

§. 857.

An matrimonium conſiſtere debeat in monogamia.

Quoniam matrimonium non contrahendum, niſi ſobolis procreandæ & educandæ cauſa (§. 855. 856.), experientia autem domeſtica conſtat, genus humanum

num abunde propagari per *monogamiam*, hoc eſt, ſi matrimonium inter marem unum & fœminam unam contrahatur, eademque educationi prolis maxime convenit (§. 855.), & imaginem quoque juris naturæ conſpicimus in brutis, quando mas & fœmina ad prolis educationem concurrere tenentur; *quin legi naturæ conſentaneum ſit, ut matrimonium contrahatur inter fœminam unam & marem unum, dubitandum non eſt*, conſequenter *polygamia*, matrimonium perſonæ unius cum pluribus contractum, *legi naturæ parum convenit*, & , *ſi ſolius voluptatis percipiendæ cauſa contrahitur, manifeſto illicita* (§. 854.).

§. 858.

Qui matrimonium contraxerunt, communi nomine *Conjuges* appellantur; & mas in ſpecie *Maritus*, fœmina *Uxor*. *Quando* igitur *matrimonium contrahitur, mas fœminæ & fœmina mari ſe obligat, quod corporis ſui uſum generationis cauſa velint ſibi invicem & quidem ſolis concedere, atque ambo ad educationem prolis conferre, quod poſſunt* (§. 856. 855.), conſequenter *fœmina in marem, mas in fœminam*

De obligatione & jure conjugum mutuo.

tur; eaque vel *aſcendens*, vel *deſcendens*, prouti vel aſcenditur ad eas perſonas, a quibus per generationem deſcendis, vel deſcenditur ad eas, quæ a te deſcendunt. Duæ autem lineæ rectæ in communi ſtipite concurrentes, quando ad ſe invicem referuntur, dicuntur *linea obliqua*; quaſi ſint duæ partes ejusdem lineæ.

§. 877.

De familia.

Perſonæ omnes, quæ ab eodem ſtipite deſcendunt in pluribus rectis, ſimul ſumtæ faciunt *Familiam ſtipitis*, veluti *familiam patris*, quæ a patre meo; *familiam avi*, quæ ab avo meo & ita porro deſcendunt.

§. 878.

De cognatione directa & collaterali.

Cognati directi dicuntur perſonæ in eadem linea recta conſtitutæ; *cognati* autem *a latere*, ſive *collaterales* perſonæ, quæ ſunt in lineis ad ſe invicem obliquis, ſeu, ut vulgo dicitur, in linea obliqua.

§. 879.

De gradibus cognationis in linea recta.

Diverſitas cognationis inter ſtipitem & perſonam quamcunque in linea recta oritur ex numero generationum, per quas a ſtipi-

ipite deſcendit (§. 875.). Quamobrem um eâ *gradus* dicatur; *generatio facit radum, ac perſona deſcendens ſtipiti in eo radu cognata eſt, quem indicat numerus enerationum, per quas a ſtipite deſcendit:* a filius patri cognatus in primo gradu, vo in ſecundo, proavo in tertio. Atque hinc intelligitur, quinam *cognati* ſint *ropiores*, quinam *remotiores*, quinam *roximi.*

§. 880.

Gradus ſuperioris ordinis ſunt, qui btinent in cognatione perſonæ alicujus um aliquo aſcendente; aſt *inferioris ordinis*, qui obtinent in cognatione cum liquo deſcendente. Dicuntur autem cognati ordinis ſuperioris in linea recta ommuni nomine *Parentes*; cognati ordinis inferioris *Liberi.* *De gradibus ſuperioris & inferioris ordinis.*

§. 881.

Cum generatio gradum faciat (§.879); *idem numero gradus in lineis obliquis ſimul ſumti gradum familiæ faciunt.* Ita beri omnes primi gradus conſtituuntur n primo gradu familiæ, patris nimirum ui; horum autem liberi in ſecundo gra- *De gradibus familiæ.*

§. 864.

De ſponſalibus. Pactum de matrimonio ineundo dicuntur *Sponſalia*; & perſonæ, quæ ita contraxerunt, *Sponſus* & *Sponſa*. Quamobrem *ex ſponſalibus oritur obligatio ad matrimonium ineundum, prouti conventum fuerit* (§. 393.), *mutuo tamen diſſenſu ſponſalia diſſolvi poſſunt* (§. 444.), *& ſi bina fuerint celebrata, priora præferuntur* (§. 421.), *quodſi vero perſona, in cujus præjudicium poſteriora fuerunt celebrata, jus ſuum remittit*, quod facere utique poteſt (§. 342.) *poſteriora fiunt valida* (§. 337.). Patet vero, *ſi perſonæ non conjugatæ in copulam carnalem conſentiunt, naturaliter easdem matrimonium actu contraxiſſe* (§. 853.). Cum ſponſalia contrahendo matrimonium promittatur; *tot modis fieri poſſunt, quod promitti poteſt, & de iisdem valent, quæ de promiſſionibus oſtenſa fuerunt.*

§. 865.

De arrhis & muneribus ſponſalitiis. *Arrhæ ſponſalitiæ* dicuntur, quas ſponſus ſponſæ, & ſponſa ſponſo dat; *Munera* autem *ſponſalitia* ſunt dona, quæ perſona deſponſata una alteri dat, ad declarandum amorem. *Dantur* itaque

arrhæ

arrhæ ſponſaliorum probandorum & confirmandorum cauſa (§. 619.), *&, ſi in iis dominium transfertur, ea ſimul rationem muneris ſponſalitii habent* (§. 475.). Cum *munera ſponſalitia* dentur ſpe matrimonium conſummatum iri; *ſub tacita hac conditione data intelliguntur, ut reſtituantur, ſi matrimonium conſummari non contingat, niſi expreſſe aliud dicatur* (§. 318.), conſequenter *ſi ſponſalia diſſolvuntur, arrhæ & munera ſponſalitia ſunt reſtituenda.*

§. 866.

Res domeſticæ dicuntur, quibus utimur ad vitæ neceſſitatem, utilitatem ac jucunditatem; & earum adminiſtratio *Oeconomia* vocatur. Quoniam *conjuges* ſine coitu prolem generare nequeunt, & prolem communi cura educare (§. 855.), conſequenter & conjunctim de rebus ad vitam neceſſariis eidem proſpicere, atque impenſas in educationem facere tenentur (§. *cit.*); ideo *cohabitare & œconomiam communem habere debent, & uterque conjux ad res domeſticas acquirendas, comparandas & conſervandas conferre debet, quantum poteſt.* Ac propterea *uſus rerum ab utroque conjuge acquiſitarum*

De cohabitatione & œconomia conjugali.

eſt conjugi uni, *in eo affinis eſt alteri.* Per ſe autem patet, *affinitates contrahi per matrimonia*, *ſive nuptias*, *nondum vero per ſponſalia* (§. 864.).

§. 885.

De quaſi affinitate.

Cum, *qui copula carnali junguntur*, ſibi invicem concedunt uſum corporis ſui inſtar conjugum (§. 858.), qui copula carnali matrimonium conſummant; *quaſi conjuges ſunt*, conſequenter *perſonæ*, *quæ alteri carnali copula jungitur*, *cognati ſunt hujus quaſi affines.* Inde ſequitur, *ut ſtupratori virginis quaſi affinis ſit ſoror ejusdem*, & *virgo ſtuprata affinis fratri ſtupratoris.* Copula carnalis quaſi nuptiæ ſunt, qua ideo quaſi affinitas contrahitur (§. 884.).

CAPUT IV.

DE SOCIETATE PATERNA ET POTESTATE PATRIA.

§. 886.

An parentes habeant jus enecandi aut ex-

Cum parentes obligentur liberos, quos procreaverunt, conſervare, ut adoleſcant, & eos aptos efficere, ut ſibimet-

ipſis

§. 869.

Cum *Conjuges* cohabitent, & non nodo corporum ſuorum in generanda role, verum etiam rerum ſuarum uſum nter ſe communicent (§. 858. 866.), & c arctius inter ſe uniantur, quam cum erſona nulla alia conjuncti ſunt; *ſeſe invicem* quoque *ſibi obligaſſe intelliguntur d quævis officia humanitatis præſtanda, in vibus* itaque, accedente ad obligationem aturalem contracta, *conjux unius alterum ræferre debet in caſu colliſionis: nec ſine ijuria eadem non præſtantur* (§. 87.); im reſpectu conjugis ſint perfecte debi- (§. 667.). Atque in præſtatione hoam officiorum & eorum, quæ matrionii cauſa alias fieri debent ſimul ſumorum *mutuum adjutorium conjugum conſtit* (§. 848.). *De præſtatione officiorum humanitatis & mutuo adjutorio.*

§. 870.

Quoniam ex pacto, quo matrimonim contrahitur, eadem naſcuntur jura obligationes conjugum (§. 856. & *ſqq.*); *atrimonium ſocietas æqualis eſt* (§. 839.), *quæ in ea fieri debent, communi conſen- determinanda*, conſequenter *imperium njugale*, quod ex ſocietate conjugali *De imperio ſeu poteſtate maritali.*

parentes liberos ad obedientiam obligandi ac per conſequens *jus puniendi inobedientes habent* (§. 35.); quæ pœnæ a parentibus inflictæ liberis *caſtigationes paternæ* appellantur: cum eædem emendatrices eſſe debeant (§. 93.), & intra officiorum liberis debitorum terminos coercendæ ſint. *Legi* autem *naturæ adverſa præcipientibus liberi obedire non tenentur* (§. 38.).

§. 890.

De liberis ad virtutem perducendis a vitio avocandis.

Cum *parentes liberos* aptos efficere debeant ad actiones ſuas juxta legem naturæ determinandum (§. 855.); eos *officiis erga ſeipſum, erga alios atque erga Deum adſuefacere* (§. 57.), & per conſequens cum habitus actiones ſuas ad legem naturæ componendi *Virtus* ſit, habitus contrarii vero *vitia* ſint, *eos ad culturam virtutis adducere, a vitiis vero avocare debent.* Quamobrem cum maxima vis ſit exemplorum, præſertim in tenellis puerorum animis; *liberis exempla bona præbere, mala prodere minime debent.*

§. 891.

De vitæ genere cui

Similiter quia parentes liberos aptos efficere debent ad ſibimetipſi proſpiciendum

dum de iis, quibus ad conſervationem ſui indigent (§. 855.); *eos deſtinare debent certo vitæ generi, ad quod apti ſunt, & omnem dare operam, ut ea rite addiſcant, quæ id vitæ genus exigit.* *liberi deſtinandi.*

§. 892.

Ex eadem ratione *operam* quoque *dare debent pro virili, ut liberi conſequantur bona fortunæ, & eos aptos efficiant ad eadem conſequenda*, coſequenter *curæ habere, ut fiant fortunati.* *De fortuna liberorum promovenda.*

§. 893.

Cum parentes ſpeciali obligatione liberorum ſuorum ac ſtatus eorundem perfectionem promovendi teneantur (§. 855.), & hominibus perinde ac brutis natura inſitus ſit amor prolis ſuæ, qui ϛοϱγή appellari ſolet; *liberos ſuos non modo amare debent parentes, ſicuti ceteros homines* (§. 136.), *verum etiam eos in amore, ac per conſequens officiis omnibus, qui aliis debentur, ceteris præferre* (§. 44.). *De amore liberorum ſuorum.*

§. 894.

Quoniam liberi non modo parentibus debent vitam ſuam, ſed propter educa- *De officio liberorum erga parentes.*

educationem etiam eos agnoſcere deben maximos benefactores ſuos; (*per demonſtrata in antecedentibus vi* §. 470. 471.) ideo *gratum erga parentes animum haber debent*, & *quacunque data occaſione ipſis quantum poſſunt, viciſſim benefacere, eosdem amare, magnifacere ac ſingulari honore proſequi*, qui *Reverentia filialis* dici ſolet (§. 474.).

§. 895.

An matrimonium inter parentes & liberos licitum. Reverentia filialis cum conſiſtere nequeat cum illa familiaritate, quæ inter conjuges intercedit; *matrimonium* quoque *inter liberos & parentes naturaliter illicitum*. Nimirum ob immutabilitatem obligationis naturalis (§. 38.), *lege natur matrimonia permiſſa non ſunt, quæ tollun aut labefactant officia, quæ pars una alte debet.*

§. 896.

De providentia parentum circa educationem liberorum in caſum mortis. Quoniam ſumtus in educationem ciendi a *parentibus* debentur (§. 85 iisdem *curæ eſſe debet, ut, ſi ipſos contingat, antequam liberi fuerint edu ipſis relinquant bona, de quibus ſu educationis ſuſtentari poſſunt, & c educationis atque adminiſtrationis bon*

quæ ipſis relinquunt, aut quæ aliunde iisdem obveniunt, perſonis aliis demandare, quas eam diligenter curaturos confidunt.

§. 897.

Cum generis humani propagandi cauſa generentur homines (§. 854.), parentes ſuperioris gradus generarunt liberos, ut ex iis porro procreentur alii. Quamobrem cum prolis educatio a generatione inſeparabilis ſit (§. 855.); *ſi parentes moriantur, antequam liberi fuerint educati, parentes ſuperioris gradus eos educare obligantur*, aut *his prædefunctis*, cum beneficia etiam reddantur parentibus in liberis ipſorum, *cognati curam educationis in ſe ſuſcipere debent* (§. 894. 875.). *De cura educationis parentibus ſuperioribus & cognatis incumbente.*

§. 898.

Tutores dicuntur perſonæ, quibus educatio pupillorum curæ eſt; & *pupilli* vocantur liberi nondum educati, quorum parentes defuncti, aut qui uno ſaltem, præſertim patre, orbi. Atque jus educandi liberos parente orbos *Tutela* dicitur. Dicuntur autem *Tutores teſtamentarii*, qui voluntate ultima parentum *De tutela.*

conſtituuntur; *legitimi*, qui jure cognationis tales ſunt; & *dativi*, qui in ſtatu civili a magiſtratu dantur. Quodſi liberi ea ſint ætate, ut bonorum adminiſtrandorum cauſa ſaltem, aut potiſſimum aliena ope indigeant, cum perſona, cui competit jus bona alterius adminiſtrandi, quæ vel propter ætatem, aut corporis quoddam, vel animi vitium rebus ſuis ipſamet præeſſe nequit, *Curator* dicatur; in Jure Romano curatores a tutoribus diſtinguuntur: *noſtris* tamen *moribus tutela tamdiu durat, donec educatio prorſus abſoluta*; id quod Juri naturæ convenientius.

§. 899.

De officio tutorum. Quoniam *Vicarius* dicitur, qui vicibus alterius fungitur; *tutores ſunt vicarii parentum defunctorum in educatione pupillorum, ac* per conſequens *idem ipſis curæ eſſe debet in educandis liberis, quod parentibus, niſi quod proprios ſumtus in eandem facere non teneantur*; cum nulla adſit ratio, cur quis liberos alienos ſuo ſumtu educare debeat. Nimirum *ſi pupilli propria habeant bona, non opus eſt, ut alieno umtu educentur*; cum alteri præſtanda

non

non ſint, quæ ipſemet in poteſtate ſua habet (§. 133.): *ſi iisdem careant*, quoniam mendici ſunt (§. 477.), *de elœmoſynis proſpiciendum ipſis eſt* (§. 488. 491.). Diſtinguendum vero eſt, quod tutoribus faciendum, ab eo, quod parentibus ſuperioris gradus incumbit (§. 897.).

§. 900.

De tutorum diverſitate.

Cum non repugnet, ut tutori uni tantummodo cura educationis, alteri adminiſtratio bonorum committatur, ne unus nimium oneretur, immo ut melius conſulatur pupillo, alii ſaltem inſpectio tutelæ demandetur; alii ſunt *Tutores educatores*, alii *adminiſtratores*, alii *inſpectores*. Educatores & adminiſtratores communi nomine *Tutores inferiores*; inſpector autem *Tutor ſuperior*, ſeu *honorarius* dicitur. Et, *ſi plures fuerint tutores, a parentum, vel conſtituentium voluntate dependet, utrum tutelam inter eos dividere, an iis conjunctim indiviſam committere velint* (§. 314.).

§. 901.

De inhabilitate tutorum.

Quia tutores pupillos ad virtutem perducere, a vitiis avocare debent (§. 890. 899.);

899.); *ad tutelam inhabiles ſunt, qui vitiis dediti, aut propter ætatem, vel animi quoddam vitium aut corporis ipſimet tutore vel curatore indigent:* cumque nemo obligari poſſit ad id, quod in poteſtate ſua non eſt (§. 60.), aut nonniſi cum neglectu officii erga ſeipſum præſtare poteſt (§. 133.); *a tutela excuſantur, qui ob infirmitatem corporis, vel ob ætatem nimis provectam aut multitudinem negotiorum tutelam ea diligentia, quæ requiritur, adminiſtrare nequeunt.*

§. 902.

De inventario conficiendo.

Inventarium dicitur conſignatio bonorum pupilli vel curandi adminiſtrandorum. Ut igitur conſtet, quænam adminiſtranda fuerint; *tutor inventarium conficere debet.*

§. 903.

De alienatione bonorum pupilli.

Cumque tutor bona pupilli adminiſtrare debeat omni diligentia, ne damnum pupillo detur (§. 21. 269.), ut de eadem conſtet; *rationem adminiſtrationis ſingulis annis reddere tenetur.* Et quia is, cujus bona adminiſtrat, dominus eſt; *bona Puppilli immobilia alienare nequit* (§. 257.):

(§. 257.): quoniam tamen in adminiſtrando perſonam pupilli repræſentat, ac ideo ea facere tenetur, quæ ipſe neceſſitate urgente facere cogeretur; *ſi ea adſit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alienandum cogit, eandem alienare poteſt*, conſequenter *ſi æs alienum ſolvendum, nec ex rebus aliis ſolvi poſſit, ſi ſumtus in educationem ex rebus aliis fieri nequeant, ſi prædii reficiendi cauſa contrahendum ſit æs alienum & uſuræ prædium inutile reddant.* Ut vero tutor omnem ſuſpicionem a ſe amoveat; *ſi res puppillares diſtrahendæ, a peritis taxandæ & tutori curæ eſſe debet, ut inveniat emtorem juſtum pretium offerentem.* Enimvero cum patrimonium pupilli conſervare & quantum in poteſtate eſt, amplificare debeat (§. 208.); *bona mobilia ſupervacua, ac ea inprimis, quæ ſervando ſervari non poſſunt, vendere, ac pecuniam inde redactam vel fœnori dare, vel in emtionem prædiorum collocare debet, niſi pater res quasdam alienari expreſſe prohibuerit, nec ulla eas alienandi neceſſitas adſit* (*per demonſtrata*).

§. 904.

De damno a tutore dato.

Si tutor dolo, vel culpa damnum in adminiſtratione dederit, id reſarcire tene-

(§. 270.), cumque hoc reſpectu ſit debitor pupilli (§. 336.); *naturaliter pupillo bona tutoris obligata ſunt pro iis, quæ finita tutela ipſi reſtituenda* (§. 705.).

§. 905.

De pupillo, vel aliis eidem obligandis.

Cum tutori, vel curatori competat adminiſtratio bonorum (§. 898.); *pupillus ſine conſenſu tutoris, & qui curatorem habet, ſine conſenſu curatoris ſe alteri ad aliquid præſtandum obligare nequit.* Quoniam vero adminiſtratio ideo committitur tutori, vel curatori, ne pupillus, aut curandus defraudetur (§. *cit.*); *ſi is alterum ſibi obligavit ad aliquid præſtandum, vel cum eo in commodum ſuum contraxit, actus validus eſt.*

§. 906.

De ſalario & honorario tutoris.

Quoniam nemo alteri gratis facere tenetur, ſi is viciſſim dare poſſit (§. 473.), per ſe autem patet, tutelam haud exiguum eſſe onus, præſertim ſi ampla fuerit bonorum adminiſtratio; *naturaliter illicitum non eſt, ut tutori, vel curatori pro adminiſtratione, ſi ampla ſint bona pupilli, ſalarium aliquod conſtituatur.* Cumque beneficia, qualis eſt adminiſtratio tutelæ,

ſi

ſi ea gratis fiat, ſint rependenda (§. 474); *æquum omnino eſt, ut finita tutela pro eadem fideliter ac utiliter geſta honorarium quoddam ſolvatur* (§. 525.).

§. 907.

Et quia pupillus, vel curandus locupletior fieri nequit ex re tutoris, vel curatoris (§. 271.); *pupillus & curandus obligantur tutori & curatori reſtituere impenſas administrationis cauſa factas, & damnum occaſione ejus datum reſarciendum,* adeoque *ſi pupilli, vel curandi cauſa res proprias oppignoravit tutor, vel curator, aut fidejuſſit, finita tutela, vel cura, eum liberare tenetur pupillus, vel curandus.* *De indemnitate tutoris & curatoris.*

§. 908.

Tutor in adminiſtrationem tutelæ conſentit expreſſe, dum eandem in ſe ſuſcipit, & cum eam exigat manifeſta pupilli utilitas, ejus conſenſus recte præſumitur (§. 686.). *Tutela* igitur *acquiritur quaſi pacto* (§. *cit.*): unde *perfecta* etiam *naſcitur obligatio & jura perfecta acquiruntur* (§. 687.). *De quaſi pacto tutoris.*

§. 909.

De ſocietate paterna. Non abſimili modo oſtenditur, *inter parentes & liberos educationis cauſa intercedere quaſi pactum*, & per conſequens *inter eosdem ſocietatem quandam*, ipſa natura duce, *contrahi:* quæ *ſocietas paterna* appellari ſolet. Ac ideo *obligationes & jura ad educationem liberorum ſpectantia non ſolum officii ſunt lege naturali præſcripti, verum etiam ex quaſi pacto, perinde ac ex pacto vero oriuntur* (§. 687.). Educatio liberorum duplici modo ſpectatur, tum quatenus ad utrumque conjugem ſpectat, tum quatenus a parentibus in utilitatem liberorum fieri debet. Priori reſpectu ad ſocietatem conjugalem, poſteriori ad paternam pertinet.

§. 910.

An patria poteſtas parentum eadem. Quoniam parentes actiones liberorum determinare debent, quia ipſi in iis rite determinandis ſibi non ſufficiunt (§. 887.), ſucceſſive autem eas ipſi per ſe determinare diſcunt; *poteſtas patria creſcente ætate ſucceſſive intra arctiores limites redigitur* (§. 888.): *id quod etiam de tutela valet* (§. 899.). Enimvero cum educatio

catio non ante abſoluta intelligatur, quam ubi liberi per ſe ea acquirere poſſunt, quæ ad vitæ neceſſitatem & commoditatem neceſſaria ſunt (§. 855.); *quamdiu in domo paterna vivunt*, quia ſibimetipſis nondum proſpicere poſſunt de victu & amictu, aliisque neceſſariis vitæ ſubſidiis, *voluntati parentum ſubjiciuntur quoad ea, quæ ad domum ſpectant.*

§. 911.

De duratione patriæ poteſtatis & officiorum.

Patria poteſtas cum parentibus nulla competat, niſi quæ ex obligatione educandi liberos naſcitur (§. 888.); *finita educatione patria poteſtas tollitur, & liberi fiunt ſui juris:* conſequenter *etiam tutela finitur.* Enimvero cum tam officia parentum erga liberos, quam liberorum erga parentes lege naturæ præſcribantur, (*per demonſtrata*,) conſequenter obligatio ad ea prorſus immutabilis ſit (§. 38.); *officia liberorum erga parentes durant per omne vitæ tempus, nec minus parentum erga liberos officia ab educatione ſejuncta perpetua ſunt.* Unde ſequitur *ut liberi*, quamvis deſinat obedientia, quam patria urget poteſtas (§. 889.), *toto* tamen *educationis tempore ſtudere debeant, ut placeant parentibus.*

§. 912.

De conſenſu parentum ad matrimonium liberorum.

Quoniam liberi toto vitæ tempore ſtudere debent in omnibus ſuis actionibus, ut placeant parentibus (§. 911.); *ſine eorum* quoque *conſenſu matrimonium contrahere non debent*, cumque matrimonia non contrahant niſi ubi judicium eorum jam ſatis maturum eſt, *ſuo potius judicio ſtare licet, quam parentum ſine juſta cauſa contradicentium* (§. *cit.* & §. 78.), conſequenter *matrimonium diſſenſu parentum irritum effici nequit*, ac ideo *conſenſus eorum honeſtatis eſt* (§. 49.), *non neceſſitatis* (§. 80.).

§. 913.

De dote uxoris.

Cum filiæ nubentes in eum perducantur ſtatum, quo parentes non amplius opus habent iisdem proſpicere de iis, quæ ad ipſarum conſervationem requiruntur (§. 866.), onera autem matrimonii conjuges conjunctim ferre teneantur pro modo facultatum ſuarum (§. 868.), & *Dotis* nomine veniant res, quas uxor affert ad maritum onerum matrimonii ſuſtinendorum cauſa; *ſi parentes filiam elocant, quæ propria bona nulla habet, pro modo facultatum ſuarum eam dotare debent*;

bent; non tamen tenentur, ſi maritus indotatam ducere velit, aut, quod per ſe patet, *ſi non poſſint* (§. 60.). Et quia parentum eſt judicium de facultatibus ſuis (§. 78.); *dotis determinatio tota ab ipſorum arbitrio dependet.* Quoniam vero dos datur ad ſuſtinenda onera matrimonii; *uſusfructus ſaltem in ea impendendus, & ſubſtantia ſalva eſſe debet uxori*, conſequenter *ſi pecunia, vel res æſtimata in dotem detur*, cum uſus pecuniæ nullus ſit, niſi erogari poſſit, *dominium dotis in maritum transferendum*, & idcirco *bona mariti naturaliter oppignorata ſunt pro dote* (§. 705.). *Pacta*, quibus de dote convenitur, tum & aliis ad utilitatem conjugum ſpectantibus, vocantur *dotalia.* Cum in hisce regnet paciſcentium voluntas (§. 667.); *de quibus in pactis dotalibus conventum iis ſtandum.*

§. 914.

De donatione propter nuptias.

In Jure Romano *Donatio propter nuptias* appellatur donatio mulieri a viro in ſecuritatem dotis facta; quæ ideo *non minor eſſe debet dote: naturaliter* vero *eadem opus non eſt* (§. 913.).

899.); *ad tutelam inhabiles ſunt*, *qui vitiis dediti*, *aut propter ætatem*, *vel animi quoddam vitium aut corporis ipſimet tutore vel curatore indigent:* cumque nemo obligari poſſit ad id, quod in poteſtate ſua non eſt (§. 60.), aut nonniſi cum neglectu officii erga ſeipſum præſtare poteſt (§. 133.); *a tutela excuſantur*, *qui ob infirmitatem corporis*, *vel ob ætatem nimis provectam aut multitudinem negotiorum tutelam ea diligentia*, *quæ requiritur*, *adminiſtrare nequeunt.*

§. 902.

De inventario conficiendo.

Inventarium dicitur conſignatio bonorum pupilli vel curandi adminiſtrandorum. Ut igitur conſtet, quænam adminiſtranda fuerint; *tutor inventarium conficere debet.*

§. 903.

De alienatione bonorum pupilli.

Cumque tutor bona pupilli adminiſtrare debeat omni diligentia, ne damnum pupillo detur (§. 21. 269.), ut de eadem conſtet; *rationem adminiſtrationis ſingulis annis reddere tenetur.* Et quia is, cujus bona adminiſtrat, dominus eſt; *bona Puppilli immobilia alienare nequit* (§. 257.):

(§. 257.): quoniam tamen in admini-
ſtrando perſonam pupilli repræſentat,
ic ideo ea facere tenetur, quæ ipſe ne-
ceſſitate urgente facere cogeretur; *ſi ea
adſit neceſſitas, quæ ipſum pupillum ad alie-
nandum cogit, eandem alienare poteſt*, con-
ſequenter *ſi æs alienum ſolvendum, nec ex
rebus aliis ſolvi poſſit, ſi ſumtus in educatio-
nem ex rebus aliis fieri nequeant, ſi prædii
reficiendi cauſa contrahendum ſit æs alie-
num & uſuræ prædium inutile reddant.*
Ut vero tutor omnem ſuſpicionem a ſe
amoveat; *ſi res puppillares diſtrahendæ, a
peritis taxandæ & tutori curæ eſſe debet,
ut inveniat emtorem juſtum pretium offe-
rentem.* Enimvero cum patrimonium
pupilli conſervare & quantum in poteſta-
eſt, amplificare debeat (§. 208.); *bo-
mobilia ſupervacua, ac ea inprimis,
æ ſervando ſervari non poſſunt, vendere,
pecuniam inde redactam vel fœnori dare,
l in emtionem prædiorum collocare debet,
pater res quasdam alienari expreſſe pro-
erit, nec ulla eas alienandi neceſſitas
(per demonſtrata).*

§. 904.

Si tutor dolo, vel culpa damnum in De damno
miniſtratione dederit, id reſarcire tene- a tutore dato.

 tur

(§. 270.), cumque hoc reſpectu ſit debitor pupilli (§. 336.); *naturaliter pupillo bona tutoris obligata ſunt pro iis, quæ finita tutela ipſi reſtituenda* (§. 705.).

§. 905.

De pupillo, vel aliis eidem obligandis.

Cum tutori, vel curatori competat adminiſtratio bonorum (§. 898.); *pupillus ſine conſenſu tutoris, & qui curatorem habet, ſine conſenſu curatoris ſe alteri ad aliquid præſtandum obligare nequit.* Quoniam vero adminiſtratio ideo committitur tutori, vel curatori, ne pupillus, aut curandus defraudetur (§. *cit.*); *ſi is alterum ſibi obligavit ad aliquid præſtandum, vel cum eo in commodum ſuum contraxit, actus validus eſt.*

§. 906.

De ſalario & honorario tutoris.

Quoniam nemo alteri gratis facere tenetur, ſi is viciſſim dare poſſit (§. 473.), per ſe autem patet, tutelam haud exiguum eſſe onus, præſertim ſi ampla fuerit bonorum adminiſtratio; *naturaliter illicitum non eſt, ut tutori, vel curatori pro adminiſtratione, ſi ampla ſint bona pupilli, ſalarium aliquod conſtituatur.* Cumque beneficia, qualis eſt adminiſtratio tutelæ,

ſi

ea gratis fiat, ſint rependenda (§. 474); *quum omnino eſt, ut finita tutela pro ea-m fideliter ac utiliter geſta honorarium oddam ſolvatur* (§. 525.).

§. 907.

Et quia pupillus, vel curandus locu-etior fieri nequit ex re tutoris, vel cu-toris (§. 271.); *pupillus & curandus obli-antur tutori & curatori reſtituere impen-s administrationis cauſa factas, & da-num occaſione ejus datum reſarciendum,* ideoque *ſi pupilli, vel curandi cauſa res oprias oppignoravit tutor, vel curator, ut fidejuſſit, finita tutela, vel cura, eum berare tenetur pupillus, vel curandus.* *De indemnitate tutoris & curatoris.*

§. 908.

Tutor in adminiſtrationem tutelæ onſentit expreſſe, dum eandem in ſe uſcipit, & cum eam exigat manifeſta upilli utilitas, ejus conſenſus recte præ-umitur (§. 686.). *Tutela* igitur *acquiri-quaſi pacto* (§. *cit.*): unde *perfecta eam naſcitur obligatio & jura perfecta quiruntur* (§. 687.). *De quaſi pacto tutoris.*

§. 909.

De ſocietate paterna.

Non abſimili modo oſtenditur, *inter parentes & liberos educationis cauſa intercedere quaſi pactum*, & per conſequens *inter eosdem ſocietatem quandam*, ipſa natura duce, *contrahi:* quæ *ſocietas paterna* appellari ſolet. Ac ideo *obligationes & jura ad educationem liberorum ſpectantia non ſolum officii ſunt lege naturali præſcripti, verum etiam ex quaſi pacto, perinde ac ex pacto vero oriuntur* (§. 687.). Educatio liberorum duplici modo ſpectatur, tum quatenus ad utrumque conjugem ſpectat, tum quatenus a parentibus in utilitatem liberorum fieri debet. Priori reſpectu ad ſocietatem conjugalem, poſteriori ad paternam pertinet.

§. 910.

An patria poteſtas parentum eadem.

Quoniam parentes actiones liberorum determinare debent, quia ipſi in iis rite determinandis ſibi non ſufficiunt (§. 887.), ſucceſſive autem eas ipſi per ſe determinare diſcunt; *poteſtas patria creſcente ætate ſucceſſive intra arctiores limites redigitur* (§. 888.): *id quod etiam de tutela valet* (§. 899.). Enimvero cum educatio

atio non ante abſoluta intelligatur, uam ubi liberi per ſe ea acquirere posunt, quæ ad vitæ neceſſitatem & comnoditatem neceſſaria ſunt (§. 855.); *uamdiu in domo paterna vivunt*, quia ſiimetipſis nondum proſpicere poſſunt le victu & amictu, aliisque neceſſariis itæ ſubſidiis, *voluntati parentum ſubjiciuntur quoad ea, quæ ad domum ſpectant.*

§. 911.

Patria poteſtas cum parentibus nulla ompetat, niſi quæ ex obligatione eduandi liberos naſcitur (§. 888.); *finita eduatione patria poteſtas tollitur, & liberi unt ſui juris:* conſequenter *etiam tutela initur.* Enimvero cum tam officia paentum erga liberos, quam liberorum rga parentes lege naturæ præſcribantur, *er demonſtrata*,) conſequenter obliga ad ea prorſus immutabilis ſit (§. 38.); *icia liberorum erga parentes durant per nne vitæ tempus, nec minus parentum ga liberos officia ab educatione ſejuncta rpetua ſunt.* Unde ſequitur *ut liberi*, uamvis deſinat obedientia, quam patria get poteſtas (§. 889.), *toto* tamen *eduonis tempore ſtudere debeant, ut place parentibus.*

De duratione patriæ poteſtatis & officiorum.

teſtator voluntatem ſuam expreſſe declararet (§. 927.); *teſtamentum naturaliter validum eſt, ſi quocunque modo conſtet hanc eſſe defuncti voluntatem*, conſequenter *ſi eam coram teſtibus declaret, vel in ſcripturam redigat, aut ab alio in ſcripturam redactam ſubſcribat.* Per ſe autem patet, *ſi teſtamentum ſcriptum a teſtibus ſubſcribatur, opus non eſſe, ut ejus tenor ipſis ſit notus* (§. *cit.*). Dicitur autem *Teſtamentum nuncupativum*, quando teſtator voluntatem ſuam declarat coram teſtibus, ſive præſens ſit hæres, ſive abſens; *Teſtamentum* autem *ſcriptum*, quando teſtator voluntatem ſuam in ſcripturam redactam relinquit.

§. 933.

De modo ſuccedendi ab inteſtato.

Quoniam non uno caſu contingere poteſt, ut quis voluntatem ſuam ultimam non declaret; ex eo minime ſequitur, quod voluerit, ut, bona ſua poſt mortem ſint res nullius, conſequenter occupanti cedant (§. 209. 210.). *Si quis ergo inteſtatus decedit, præſumendum eſt, cujusnam eſſe voluerit bona poſt mortem relicta.* Quamobrem *qui ab inteſtato ſuccedit, niſi hæreditas ipſi debita ſit* (§. 924.), ex

præſumta defuncti voluntate ſuccedit. uoniam itaque id præſumendum, quod ficiis maxime congruit, collateralibus tem qua talibus ſpeciali ratione obligaur ad promovendum eorum fortunam, iatenus in ipſis beneficium redditur pantibus communibus primi, vel ulterio: gradus (§. 930.); *deficientibus hæredis in linea recta, ab inteſtato ſuccedunt, i ſunt in familia patris, vel matris ſendum gradus familiæ, & his deficientiſ ſimiliter, qui ſunt in familia avi, vel iæ, ac ita porro, ut non fiat tranſitus familia in familiam*, nimirum de arori in diffuſiorem, *niſi ubi in illa nulla tet perſona, ubivis nulla habita differenſexus.*

§. 634.

Cum dominium amittatur, quammum quis moritur (§. 818.), conſeenter *ſi deficiat hæres*, & res ab eodem tæ fiant nullius; *hæreditatem occupateſt naturaliter, qui voluerit* (§. 210.), s, *a quo jus occupandi occupatum eſt* 14.). *De hærede deficiente.*

§. 935.

In hæredem transfertur dominium mm a defuncto relictarum (§. 916), & *Quot modis hæres inſtitui &*

legatum relinqui poſſit. & legatario dantur, quæ ipſi legantur (§. 929.). *Quot modis* igitur *aliquid dari poteſt*, ſeu dominium transferri, *tot etiam modis hæres inſtitui & legatum relinqui poteſt.* Quamobrem *quæ ex diverſo modo dandi fluunt, ea etiam valent de hærede hoc, vel iſto modo inſtituto, & de legato hoc, vel iſto modo relicto.*

§. 936.

De teſtamento ſine hæredis inſtitutione facto. Ceterum ſi teſtator velit, eum hæredem ſibi eſſe, qui ab inteſtato ſuccedit, legatum tamen uni, vel alteri relinquere, vel alia quædam fieri poſt mortem ſuam; *naturaliter in teſtamento, nulla facta hæredis inſtitutione, legata relinqui poſſunt, immo de aliis diſponi poteſt, quæ poſt mortem ſuam teſtator fieri vult* (§. 927.), *tumque hæres eſt, qui ab inteſtato ſuccedit, & ultimam voluntatem teſtatoris adimplere tenetur* (§. 317.).

§. 937.

De iis, quæ ad teſtamenta adjiciuntur. Et quia in teſtamento mutare pro lubitu poteſt, quicquid viſum fuerit, teſtator, quamdiu vixerit (§. 927.); *naturaliter teſtamento adjici poſſunt non minus, per quæ nonnulla in eodem mutantur, tum quæ nihil mutationis afferunt.*

§. 938.

§. 938.

Prælegatum dicitur legatum hæredi *De prælegatis.*
ni, vel alteri relictum. Quoniam a
oluntate teſtatoris dependet, cuinam le-
átum relinquere velit (§. 929. 475.),
onſequenter nil obſtat, quo minus etiam
æredi relinquatur; *prælegata Juri natu-
æ non contrariantur.*

§. 939.

Si hæres unus hæreditatem, legatari- De hæreditate, vel legatis repudiatis.
is legatum repudiet, cum perinde ſit, ac
i hæres non fuiſſet inſtitutus, vel lega-
um nullum relictum (§. 920. 339.); *por-
io illius, vel res legata hujus hæreditati
ccreſcit;* cumque hæres facto ſuo jus le-
gatario adimere non poſſit (§. 100.), &
aturaliter in teſtamento etiam de legatis
antummodo diſponi queat (§. 936.); *ſi
hæres inſtitutus hæreditatem adire nolit,
non poſſit, legata tamen ſubſiſtunt.*

§. 940.

Cum hæredis inſtitutio & legati reli- *De ſubſtitutione hæredis, vel legatarii.*
o a voluntate teſtatoris dependeant
30. 938.); *teſtator* quoque *hæredi in-
to alium ſubſtituere poteſt, ut illo defi-*

ciente quacunque de cauſa hic ſuccedat, vel deficiente legatario ſubſtitutus legatum accipiat.

§. 941.

De fideicommiſſis. Hæreditatis delatio ea lege facta, ut vel tota, vel certa ejus pars, prouti teſtator juſſerit, reſtituatur alteri, *Fideicommiſſum* dicitur; in caſu primo *univerſale*, in ſecundo *particulare*. Ac in ſpecie *Fideicommiſſum familiæ* dicitur, quod familiæ relictum; vel ſi teſtator prohibet, ne res extra familiam alienentur. *Fideicommiſſa eſſe naturaliter valida*, patet per liberam teſtandi voluntatem (§ 930.).

§. 942.

De pactis ſucceſſoriis. Cum dominus vi dominii de rebus ſuis pro lubitu diſponere poſſit (§. 195.); *naturaliter valida ſunt pacta de hæreditate inita*, conſequenter *etiam pacta ſucceſſoria conjugum.*

§. 943.

De ſucceſſione naturali conjugum. Per ſe patet, *mortuo conjuge uno* matrimonium diſſolvi, conſequenter uſum rerum, quas quisque habet, quantum ad communem œconomiam ſufficit (§. 866.), ceſſare, cumque res ipſæ unius-

cujus-

cujusque propriæ ſint; *conjugem ſuperſtitem recipere quod ſuum eſt, nullum vero jus habere ad bona defuncti.* Quoniam tamen conjux unus in caſu colliſionis alterum præferre debet in præſtandis officiis humanitatis (§. 869.); *ſi conjux ſuperſtes non habeat propria bona, vel ea non ſufficiant ad vitæ neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem, qui moritur, poſt mortem ſuam eam pro modo facultatum ſuarum bonorum partem ipſi relinquere debet, quæ vel vitæ neceſſitati ſoli, vel etiam commoditati, immo jucunditati ſufficiunt, aut ſaltem uſumfructum in iſta parte bonorum, vel bonis etiam omnibus, ſive ad dies vitæ, ſive donec in ſtatu viduitatis permanſerit, prouti circumſtantiæ particulares ſuadent,* conſequenter *deficiente hærede in linea recta* (§. 921. 922.), *conjugem hæredem inſtituere poteſt, aut ſi non deficiat, vel alia de cauſa hæredem inſtituere hunc nolit, legato* (§. 929.), *aut fideicommiſſo* (§. 941.), *aut uſufructu conſtituto eidem proſpicere debet.*

§. 944.

De indiſſolubilitate matrimonii. Quoniam parentes non modo liberos conjunctim educare (§. 856.), communi-

utrique ſervet (§. 566.), verum etiam pro virili fortunam eorum promovere (§. 592.), ac ipſis poſt mortem bona ſua relinquere debeat (§. 921.), immo etiam tacite ſe invicem ſibi obligant ad quævis humanitatis officia præſtanda (§. 569.), & conjux unus alteri poſt mortem ſuam de iis proſpicere debet, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, quantum datur (§. 943.); *Jure naturali matrimonium perpetuum eſſe debet.*

§. 945.

De liberis ex illicito concubitu natis.

Liberis imputari nequit, quod ex concubitu illegitimo nati (§. 873.). Quoniam itaque naturaliter inter liberos legitimos & ex concubitu illicito natos nulla datur differentia; *naturaliter ex illicito concubitu nati æquale jus habent ad hereditatem parentum ſuorum cum liberis ex juſtis nuptiis natis.*

§. 946.

De matrimonio collateralium.

Cum inter fratres atque ſorores nulla concipi poſſint officia, niſi quorum ratio continetur in eo, quod per nativitatem ab iisdem parentibus deſcendant; nulla

illa quoque fingi poſſunt officia, quæ
m officiis conjugum conſiſtere neque-
r, prouti id obtinet inter parentes &
eros (§. 895.) Quamobrem *matrimo-*
a inter fratres & ſorores contracta natu-
liter illicita non ſunt, ac ideo *multo mi-*
s inter collaterales remotiores. Alia ve-
quæſtio eſt: num iſtiusmodi matri-
onia ob rationes civiles in ſtatu civili
ohiberi debeant?

CAPUT VI.

DE

SERVITUTE ET SOCIETATE HERILI.

§. 947.

Servitus eſt ſubjectio, qua quis operas *Servitus quid ſit.*
perpetuas pro alimentis perpetuis
æſtare obligatur. Qui operas præſta-
obligatus, *Servus*; ſi fœmina fuerit,
cilla; qui alimenta, *Dominus* dicitur;
us domini in ſervum, *Poteſtas domi-*
a. Eſt autem *Servitus perfecta*, ſi
ræ, quæ perpetuo debentur, deter-
atæ non ſunt; conſequenter a domi-
pro lubitu determinandæ; *imperfecta*
vero

vero, ſi operæ ſaltem certæ debentur, aut non perpetuo, vel non continuo.

§. 948.

De Servitute voluntaria.

Cum qui per operas ad victum & amictum neceſſaria acquirere tenetur, eas alteri locare poſſit pro mercede (§. 620.), & de operis a ſe præſtandis pro lubitu ſtatuere (§. 225. 195.); *ſi quis non habet niſi operas, quarum præſtatione ſibi comparare valet ea, quæ ad vitæ neceſſitatem faciunt, eidem jus eſt ſeſe alteri in ſervitutem dandi* (§. 947.). Quoniam itaque ex pacto tunc oritur *ſervitus*, quæ *voluntaria* dicitur; *in ſervitute voluntaria ex pacto metienda ſunt jura atque obligationes.* Et vi libertatis naturalis *unicuique permittendum, ut ſe alteri in ſervitutem det pro lubitu ſuo* (§. 78.), conſequenter *etiam ſe vendere* (§. 587.), *aut quocunque modo alienare licet.*

§. 949.

An parentibus liceat liberos vendere vel marito uxorem.

Quoniam parentes liberos educare obligantur (§. 855.); *ſi aliter liberis ſuis de iis proſpicere non poſſunt, quæ ad educationem requiruntur, eos in ſervitutem vendere licet* (§. 46.). Aſt cum nec liberi æs alie-

num

um parentum ſolvere teneantur, nec
tor mariti (§. 873.); *ob æs alienum pa-
ntibus liberos, marito uxorem vendere
on licet.*

§. 950.

Enimvero cum naturaliter bona de- *De Servitute debitoris.*
toris obligata ſint pro quolibet debito,
t ex iisdem ſatisfiat creditori (§. 705.),
peræ autem æquiparentur rebus in do-
inio exiſtentibus (§. 225.); *creditor de-
itorem, qui ſolvendo non eſt, in ſervitu-
m redigere poteſt, donec ſibi operis præ-
itis ex aſſe fuerit ſatisfactum*, conſequen-
er *eundem etiam alii pro eo ſolventi in ſer-
itutem addicere, aut pro pretio convento*
§. 538. 342.). Dicitur autem *ſervitus
oacta*, quam quis præter voluntatem
iam ſubire cogitur.

§. 951.

Cum ſervus *domino* operas præſtare *De jure domini in ſervum.*
neatur (§. 947.); eidem *non competit
niſi in operas a ſervo præſtandas, & in
nes ceteras, quatenus reſpectum quen-
ad illas habent*, conſequenter *etiam
um ad operas præſtandas obligandi, &
are nolentem, vel in præſtandis negli-
gentem*

vero, ſi operæ ſaltem ce & verbe-
aut non perpetuo, vel *itas compel-*

§.

De Servitute voluntaria. Cum qui pe .nat eſſe homo; amictum neceſ *.m amare & cætera* eas alteri loc *præſtare debet, quæ bo-* 620.), & (§. 38. 133.), conſequen- lubitu ſta *..ittere, ut is ſit vitio deditus,* *habet* *..are, ut virtuti ſtudeat* (§. 139.), *com* *competit jus præcipiendi ſervo, quæ* *te* *naturæ conveniunt, prohibendi, quæ* *..pugnant* (§. 951.).

§. 953.

Quoniam operæ præſtantur pro alimentis (§. 947.); *dominus ſervo alimenta ſalubria juſta quantitate, & veſtes aptas ad corpus contra injurias aëris tuendum dare debet* (§. 114. 115.), *nec operas exigere, ultra quod ſanitas permittit* (§. 124. 37.).

§. 954.

Cuinam ſervus acquirat & de peculio ſervi. Operæ ſervi, quæ ante erant in dominio ſervi (§. 225.), nunc ſunt in dominio domini (§. 951.). *Quicquid* igitur *per operas ſervi acquiritur, domino*

acqui-

r (§. 226.). Enimvero *ſi ſervus id acquirit, vel per operas ſuas* is, in quibus voluntate do-acat, *id ſervi manet.* Di-*culium ſervi* res & pecu-quomodocunque extra omini acquirit: quod *domi-ui ſuam vertere nequit* (§. 195.). amen *permittere tenetur, ut ſervus dem abutatur* (§. 952.), *& de eo ſatisfa-endum domino, ſi ſervus dolo, vel culpa a damnum dederit* (§. 270.), *alias non-ſi puniendus* (§. 93.).

§. 955.

Cum *poteſtas dominica* ſit jus deter-inandi actiones ſervorum, prouti ſibi ſum fuerit, & prouti legi naturæ con-enit (§. 951. 952.); ea *imperium eſt* (§. 3.). Unde & *imperium berile* appella-onnunquam ſolet. *Domino* igitur *jus um in corpus & vitam ſervi competit;* ſequenter *naturaliter jus vitæ ac necis rvum non habet.* Ac propterea, cum *ſervum ſævire* dicatur, ſi dura verba iter ferat in ſervum, in præſtandis ris licet aſſiduum, aut ob non præſti-operas nimias, aut ſolo odio ſine ulla *Quale jus ſit poteſtas dominica.*

Wolffii Inſtit. J. & G.) Oo ejus

gentem puniendi, *ac* ideo *minis & verbe ribus ad præſtandum operas debitas compe lendi* (§. 35. 93.).

§. 952.

De officiis humanitatis ſervo debitis.

Cum ſervus non deſinat eſſe homo *dominus* quoque *ſervum amare & ceteri officia humanitatis præſtare debet*, *quæ ho mo homini debet* (§. 38. 133.), conſequen ter *non permittere*, *ut is ſit vitio deditus*, *ſed curare*, *ut virtuti ſtudeat* (§. 139.): *ipſique competit jus præcipiendi ſervo*, *quæ legi naturæ conveniunt*, *prohibendi*, *quæ repugnant* (§. 951.).

§. 953.

De operis a ſervo exigendis.

Quoniam operæ præſtantur pro al mentis (§. 947.); *dominus ſervo alimen ſalubria juſta quantitate*, *& veſtes apt ad corpus contra injurias aëris tuendi dare debet* (§. 114. 115.), *nec operas e gere*, *ultra quod ſanitas permittit* (§. 1 37.).

§. 954.

Cuinam ſervus acquirat & de peculio ſervi.

Operæ ſervi, quæ ante erant in minio ſervi (§. 225.), nunc ſunt ir minio domini (§. 951.). *Quicqui tur per operas ſervi acquiritur*, *d*

cquiritur (§. 226.). Enimvero *ſi ſervus liunde quid acquirit, vel per operas ſuas oris ſubſecivis*, in quibus voluntate do- nini a labore vacat, *id ſervi manet*. Di- untur autem *Peculium ſervi* res & pecu- ia, quas ſervus quomodocunque extra niniſterium domini acquirit: quod *domi- us in rem ſuam vertere nequit* (§. 195.). *Von* tamen *permittere tenetur, ut ſervus dem abutatur* (§. 952.), *& de eo ſatisfa- iendum domino, ſi ſervus dolo, vel culpa a damnum dederit* (§. 270.), *alias non- iſi puniendus* (§. 93.).

§. 955.

Cum *poteſtas dominica* ſit jus deter- ninandi actiones ſervorum, prouti ſibi *Quale jus ſit poteſtas dominica.* ...m fuerit, & prouti legi naturæ con- ...it (§. 951. 952.); ea *imperium eſt* (§. ...). Unde & *imperium berile* appella- ...onnunquam ſolet. *Domino* igitur *jus ...um in corpus & vitam ſervi competit*; ...ſequenter *naturaliter jus vitæ ac necis ...rvum non habet*. Ac propterea, cum *...ſervum ſævire* dicatur, ſi dura verba ...r ferat in ſervum, in præſtandis ...s licet aſſiduum, aut ob non præſti- ...eras nimias, aut ſolo odio ſine ulla

...olffii Inſtit. J. & G.) Oo ejus

legatum relinqui poſſit. & legatario dantur, quæ ipſi legantur (§. 929.). *Quot modis* igitur *aliquid dari poteſt*, ſeu dominium transferri, *tot etiam modis hæres inſtitui & legatum relinqui poteſt*. Quamobrem *quæ ex diverſo modo dandi fluunt, ea etiam valent de hærede hoc, vel iſto modo inſtituto, & de legato hoc, vel iſto modo relicto.*

§. 936.

De teſtamento ſine hæredis inſtitutione facto. Ceterum ſi teſtator velit, eum hæredem ſibi eſſe, qui ab inteſtato ſuccedit, legatum tamen uni, vel alteri relinquere, vel alia quædam fieri poſt mortem ſuam; *naturaliter in teſtamento, nulla facta hæredis inſtitutione, legata relinqui poſſunt, immo de aliis diſponi poteſt, quæ poſt mortem ſuam teſtator fieri vult* (§. 927.), *tumque hæres eſt, qui ab inteſtato ſuccedit, & ultimam voluntatem teſtatoris adimplere tenetur* (§. 317.).

§. 937.

De iis, quæ ad teſtamenta adjiciuntur. Et quia in teſtamento mutare pro lubitu poteſt, quicquid viſum fuerit, teſtator, quamdiu vixerit (§. 927.); *naturaliter teſtamento adjici poſſunt non minus, per quæ nonnulla in eodem mutantur, tum quæ nihil mutationis afferunt.*

§. 938.

§. 938.

Prælegatum dicitur legatum hæredi uni, vel alteri relictum. Quoniam a voluntate teſtatoris dependet, cuinam legatum relinquere velit (§. 929. 475.), conſequenter nil obſtat, quo minus etiam hæredi relinquatur; *prælegata Juri naturæ non contrariantur.* *De prælegatis.*

§. 939.

Si hæres unus hæreditatem, legatarius legatum repudiet, cum perinde ſit, ac ſi hæres non fuiſſet inſtitutus, vel legatum nullum relictum (§. 920. 339.); *portio illius, vel res legata hujus hæreditati accreſcit:* cumque hæres facto ſuo jus legatario adimere non poſſit (§. 100.), & naturaliter in teſtamento etiam de legatis tantummodo diſponi queat (§. 936.); *ſi hæres inſtitutus hæreditatem adire nolit, vel non poſſit, legata tamen ſubſiſtunt.* *De hæreditate, vel legatis repudiatis.*

§. 940.

Cum hæredis inſtitutio & legati relictio a voluntate teſtatoris dependeant (§. 930. 938.); *teſtator* quoque *hæredi inſtituto alium ſubſtituere poteſt, ut illo defi-* *De ſubſtitutione hæredis, vel legatarii.*

ciente quacunque de cauſa hic ſuccedat, vel deficiente legatario ſubſtitutus legatum accipiat.

§. 941.

De fideicommiſſis. Hæreditatis delatio ea lege facta, ut vel tota, vel certa ejus pars, prouti teſtator juſſerit, reſtituatur alteri, *Fideicommiſſum* dicitur; in caſu primo *univerſale*, in ſecundo *particulare.* Ac in ſpecie *Fideicommiſſum familiæ* dicitur, quod familiæ relictum; vel ſi teſtator prohibet, ne res extra familiam alienentur. *Fideicommiſſa eſſe naturaliter valida*, patet per liberam teſtandi voluntatem (§. 930.).

§. 942.

De pactis ſucceſſoris. Cum dominus vi dominii de rebus ſuis pro lubitu diſponere poſſit (§. 195.); *naturaliter valida ſunt pacta de hæreditate inita*, conſequenter *etiam pacta ſucceſſoria conjugum.*

§. 943.

De ſucceſſione naturali conjugum. Per ſe patet, *mortuo conjuge uno* matrimonium diſſolvi, conſequenter uſum rerum, quas quisque habet, quantum ad communem œconomiam ſufficit (§. 866.), ceſſare, cumque res ipſæ unius-

cujus-

cujusque propriæ ſint; *conjugem ſuperſtitem recipere quod ſuum eſt, nullum vero jus habere ad bona defuncti.* Quoniam tamen conjux unus in caſu colliſionis alterum præferre debet in præſtandis officiis humanitatis (§. 869.); *ſi conjux ſuperſtes non habeat propria bona, vel ea non ſufficiant ad vitæ neceſſitatem, commoditatem aut jucunditatem, qui moritur, poſt mortem ſuam eam pro modo facultatum ſuarum bonorum partem ipſi relinquere debet, quæ vel vitæ neceſſitati ſoli, vel etiam commoditati, immo jucunditati ſufficiunt, aut ſaltem uſumfructum in iſta parte bonorum, vel bonis etiam omnibus, ſive ad dies vitæ, ſive donec in ſtatu viduitatis permanſerit, prouti circumſtantiæ particulares ſuadent,* conſequenter *deficiente hærede in linea recta* (§. 921. 922.), *conjugem hæredem inſtituere poteſt, aut ſi non deficiat, vel alia de cauſa hæredem inſtituere hunc nolit, legato* (§. 929.), *aut fideicommiſſo* (§. 941.), *aut uſufructu conſtituto eidem proſpicere debet.*

§. 944.

De indiſſolubilitate matrimonii.

Quoniam parentes non modo liberos conjunctim educare (§. 856.), communi-

munique ſumtu (§. 866.), verum etiam pro virili fortunam eorum promovere (§. 892.), ac ipſis poſt mortem bona ſua relinquere debent (§. 921.), immo etiam tacite ſe invicem ſibi obligant ad quævis humanitatis officia præſtanda (§. 869.), & conjux unus alteri poſt mortem ſuam de iis proſpicere debet, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, quantum datur (§. 943.); *Jure naturali matrimonium perpetuum eſſe debet.*

§. 945.

De liberis ex illicito concubitu natis.

Liberis imputari nequit, quod ex concubitu illegitimo nati (§. 873.). Quoniam itaque naturaliter inter liberos legitimos & ex concubitu illicito natos nulla datur differentia; *naturaliter ex illicito concubitu nati æquale jus habent ad hæreditatem parentum ſuorum cum liberis ex juſtis nuptiis natis.*

§. 946.

De matrimonio collateralium.

Cum inter fratres atque ſorores nulla concipi poſſint officia, niſi quorum ratio continetur in eo, quod per nativitatem ab iisdem parentibus deſcendant; nulla

nulla quoque fingi poſſunt officia, quæ cum officiis conjugum conſiſtere nequeant, prouti id obtinet inter parentes & liberos (§. 895.) Quamobrem *matrimonia inter fratres & ſorores contracta naturaliter illicita non ſunt*, ac ideo *multo minus inter collaterales remotiores.* Alia vero quæſtio eſt: num iſtiusmodi matrimonia ob rationes civiles in ſtatu civili prohiberi debeant?

CAPUT VI.
DE SERVITUTE ET SOCIETATE HERILI.

§. 947.

Servitus eſt ſubjectio, qua quis operas perpetuas pro alimentis perpetuis præſtare obligatur. Qui operas præſtare obligatus, *Servus*; ſi fœmina fuerit, *Ancilla*; qui alimenta, *Dominus* dicitur; & jus domini in ſervum, *Poteſtas dominica.* Eſt autem *Servitus perfecta*, ſi operæ, quæ perpetuo debentur, determinatæ non ſunt; conſequenter a domino pro lubitu determinandæ; *imperfecta* *Servitus quid ſit.*

vero

vero, ſi operæ ſaltem certæ debentur, aut non perpetuo, vel non continuo.

§. 948.

De Servitute voluntaria.

Cum qui per operas ad victum & amictum neceſſaria acquirere tenetur, eas alteri locare poſſit pro mercede (§. 620.), & de operis a ſe præſtandis pro lubitu ſtatuere (§. 225. 195.); *ſi quis non habet niſi operas, quarum præſtatione ſibi comparare valet ea, quæ ad vitæ neceſſitatem faciunt, eidem jus eſt ſeſe alteri in ſervitutem dandi* (§. 947.). Quoniam itaque ex pacto tunc oritur *ſervitus*, quæ *voluntaria* dicitur; *in ſervitute voluntaria ex pacto metienda ſunt jura atque obligationes.* Et vi libertatis naturalis *unicuique permittendum, ut ſe alteri in ſervitutem det pro lubitu ſuo* (§. 78.), conſequenter *etiam ſe vendere* (§. 587.), *aut quocunque modo alienare licet.*

§. 949.

An parentibus liceat liberos vendere vel marito uxorem.

Quoniam parentes liberos educare obligantur (§. 855.); *ſi aliter liberis ſuis de iis proſpicere non poſſunt, quæ ad educationem requiruntur, eos in ſervitutem vendere licet* (§. 46.). Aſt cum nec liberi æs alie-

num

num parentum ſolvere teneantur, nec uxor mariti (§. 873.); *ob æs alienum parentibus liberos, marito uxorem vendere non licet.*

§. 950.

Enimvero cum naturaliter bona debitoris obligata ſint pro quolibet debito, ut ex iisdem ſatisfiat creditori (§. 705.), operæ autem æquiparentur rebus in dominio exiſtentibus (§. 225.); *creditor debitorem, qui ſolvendo non eſt, in ſervitutem redigere poteſt, donec ſibi operis præſtitis ex aſſe fuerit ſatisfactum*, conſequenter *eundem etiam alii pro eo ſolventi in ſervitutem addicere, aut pro pretio convento* (§. 538. 342.). Dicitur autem *ſervitus coacta*, quam quis præter voluntatem ſuam ſubire cogitur. *De Servitute debitoris.*

§. 951.

Cum ſervus *domino* operas præſtare teneatur (§. 947.); eidem *non competit jus niſi in operas a ſervo præſtandas, & in actiones ceteras, quatenus reſpectum quendam ad illas habent*, conſequenter *etiam jus eum ad operas præſtandas obligandi, & præſtare nolentem, vel in præſtandis negligentem* *De jure domini in ſervum.*

vero, ſi operæ ſaltem certæ debentur, aut non perpetuo, vel non continuo.

§. 948.

De Servitute voluntaria.

Cum qui per operas ad victum & amictum neceſſaria acquirere tenetur, eas alteri locare poſſit pro mercede (§. 620.), & de operis a ſe præſtandis pro lubitu ſtatuere (§. 225. 195.); *ſi quis non habet niſi operas, quarum præſtatione ſibi comparare valet ea, quæ ad vitæ neceſſitatem faciunt, eidem jus eſt ſeſe alteri in ſervitutem dandi* (§. 947.). Quoniam itaque ex pacto tunc oritur *ſervitus*, quæ *voluntaria* dicitur; *in ſervitute voluntaria ex pacto metienda ſunt jura atque obligationes.* Et vi libertatis naturalis *unicuique permittendum, ut ſe alteri in ſervitutem det pro lubitu ſuo* (§. 78.), conſequenter *etiam ſe vendere* (§. 587.), *aut quocunque modo alienare licet.*

§. 949.

An parentibus liceat liberos vendere vel marito uxorem.

Quoniam parentes liberos educare obligantur (§. 855.); *ſi aliter liberis ſuis iis proſpicere non poſſunt, quæ ad educationem requiruntur, eos in ſervitutem vendere licet* (§. 46.). Aſt cum nec liberi æs

acquiritur (§. 226.). Enimvero *ſi ſervus aliunde quid acquirit, vel per operas ſuas horis ſubſecivis*, in quibus voluntate domini a labore vacat, *id ſervi manet*. Dicuntur autem *Peculium ſervi* res & pecunia, quas ſervus quomodocunque extra miniſterium domini acquirit: quod *dominus in rem ſuam vertere nequit* (§. 195.). *Non* tamen *permittere tenetur, ut ſervus eodem abutatur* (§. 952.), *& de eo ſatisfaciendum domino, ſi ſervus dolo, vel culpa ſua damnum dederit* (§. 270.), *alias nonniſi puniendus* (§. 93.).

§. 955.

Cum *poteſtas dominica* ſit jus determinandi actiones ſervorum, prouti ſibi viſum fuerit, & prouti legi naturæ convenit (§. 951. 952.); ea *imperium eſt* (§. 833.). Unde & *imperium berile* appellari nonnunquam ſolet. *Domino* igitur *jus nullum in corpus & vitam ſervi competit*; conſequenter *naturaliter jus vitæ ac necis in ſervum non habet*. Ac propterea, cum *in ſervum ſævire* dicatur, ſi dura verba jugiter ferat in ſervum, in præſtandis operis licet aſſiduum, aut ob non præſtitas operas nimias, aut ſolo odio ſine ulla *Quale jus ſit poteſtas dominica.*

gentem puniendi, ac ideo *minis & verberibus ad præſtandum operas debitas compellendi* (§. 35. 93.).

§. 952.

De officiis humanitatis ſervo debitis.

Cum ſervus non deſinat eſſe homo; *dominus* quoque *ſervum amare & cetera officia humanitatis præſtare debet, quæ homo homini debet* (§. 38. 133.), conſequenter *non permittere, ut is ſit vitio deditus, ſed curare, ut virtuti ſtudeat* (§. 139.), *ipſique competit jus præcipiendi ſervo, quæ legi naturæ conveniunt, prohibendi, quæ repugnant* (§. 951.).

§. 953.

De operis a ſervo exigendis.

Quoniam operæ præſtantur pro alimentis (§. 947.); *dominus ſervo alimenta ſalubria juſta quantitate, & veſtes aptas ad corpus contra injurias aëris tuendum dare debet* (§. 114. 115.), *nec operas exigere, ultra quod ſanitas permittit* (§. 124. 37.).

§. 954.

Cuinam ſervus acquirat & de peculio ſervi.

Operæ ſervi, quæ ante erant in dominio ſervi (§. 225.), nunc ſunt in dominio domini (§. 951.). *Quicquid* igitur *per operas ſervi acquiritur, domino*

acquiritur (§. 226.). Enimvero *ſi ſervus aliunde quid acquirit, vel per operas ſuas horis ſubſecivis*, in quibus voluntate domini a labore vacat, *id ſervi manet*. Dicuntur autem *Peculium ſervi* res & pecunia, quas ſervus quomodocunque extra miniſterium domini acquirit: quod *dominus in rem ſuam vertere nequit* (§. 195.). *Non* tamen *permittere tenetur, ut ſervus eodem abutatur* (§. 952.), *& de eo ſatisfaciendum domino, ſi ſervus dolo, vel culpa ſua damnum dederit* (§. 270.), *alias nonniſi puniendus* (§. 93.).

§. 955.

Cum *poteſtas dominica* ſit jus determinandi actiones ſervorum, prouti ſibi viſum fuerit, & prouti legi naturæ convenit (§. 951. 952.); ea *imperium eſt* (§. 833.). Unde & *imperium berile* appellari nonnunquam ſolet. *Domino* igitur *jus nullum in corpus & vitam ſervi competit; conſequenter naturaliter jus vitæ ac necis in ſervum non habet*. Ac propterea, cum *in ſervum ſævire* dicatur, ſi dura verba jugiter ferat in ſervum, in præſtandis operis licet aſſiduum, aut ob non præſtitas operas nimias, aut ſolo odio ſine ulla *Quale jus ſit poteſtas dominica.*

ejus culpa nimis duriter tractet; *in ſervum ſævire non licet.*

§. 956.

De obligatione ſervi. Quoniam *ſervi domino* ſubjecti ſunt (§. 955. 835.); eidem *obedire debent* (§. 835.), & per conſequens *facere, quæ jubet, non facere, quæ prohibet* (§. *cit.*). Et *operas debitas omni diligentia præſtare obligantur* (§. 947. 21.).

§. 957.

De alienatione ſervi. Quia quilibet jus ſuum alienare poteſt pro lubitu (§. 257.); *dominus* quoque *ſervum*, hoc eſt jus, quod in ejus operas & ceteras actiones habet, *alienare poteſt, cui & quomodo voluerit*, veluti vendere.

§. 958.

De manumiſſione. Cumque etiam jus ſuum remittere poſſit (§. 342.), quo facto ſervus fit liber (§ 337.), ſervus autem *manumitti* dicatur, ſi dominus libertatem ſuam eidem reſtituit; *dominus ſervum manumittere poteſt, non tamen invitum, ſi pacto ſervitus contracta* (§. 438.).

§. 959.

§. 959.

De natis ex ancilla & de contubernio.

Quoniam partus ancillæ ſumtibus domini educandus, & is præterea operis carere debet, quas mater propter partum præſtare impedita fuit; *ex ancilla natus naturaliter tamdiu ſervilis conditionis eſt, donec ſumtus educationis & ſi quid præterea intereſt reſtituantur.* Pactum, quod ancilla cum ſervo init liberorum procreandorum cauſa, *matrimonium eſt*, utut a Romanis *Contubernium ſervile* vocetur. Quoniam tamen dominus partum ſuo ſumtu educare debet; *ad contubernium conſenſus domini requiritur.*

§. 960.

De ſocietate berili.

Qui alicui certas operas ad certum tempus pro alimentis & certa mercede locat, *Famulus*; & eorum conductor *Herus* dicitur. *Ex pacto* igitur *metienda ſunt jura & obligationes beri atque famuli.* Quatenus vero eodem utriusque partis commodum promovetur, cujus cauſa famulus operas locat, herus eas conducit, *Societas* quædam inter famulum & herum initur (§. 836.), quæ *bærilis* vocatur. Convenit cum ea ſervitus voluntaria (§. 948.), & *famuli imperfectam ſervitutem ſubeunt* (§. 947.).

 §. 961.

§. 961.

Cum famulus hero perfecte obligetur ad certas operas præſtandas (§. 960. 438.); *hero competit jus famulum obligandi ad faciendum, quod intra conventum modum imperare poteſt; ſi præſtare nolit, vel negligens fuerit, eum ante diem dimittere poteſt* (§. 442.). Quoniam itaque famulus negotia domini negligere non debet; *eo tempore quo heri negotia obeunda ſunt, ſua curare nequit, niſi domino conſentiente* (§. 337.); utpote qui jus ſuum remittere poteſt (§. 342.). Cum vero domino nullum damnum detur, *ſi famulus tempus in utilitatem ſuam collocet, quo a negotiis liber eſt; id prohiberi nequit.*

§. 962.

De hero vel famulo non obtrudendo. Cum nemo alterum tertio obligare poſſit contra voluntatem ſuam (§. 78.); *intra tempus contractus nec herus famulo herum, nec famulus hero famulum alium loco ſui obtrudere poteſt.* Quodſi vero dominus velit, ut operas quasdam, alias ſibi debitas, quibus interea carere vult, præſtet alteri, cum in eo nihil fiat, quod eſt contra jus famuli (§. 83); *herus famulum alteri ad aliquot dies commodare poteſt* (§. 515.).

CAPUT

CAPVT VII.

DE DOMO.

§. 963.

De ſocietate compoſita & ſimplici.

SOcietas *compoſita* dicitur, quæ ex aliis ſimplicibus, aut minus compoſitis conſtat: *ſimplex* autem, cujus membra ſunt individua phyſica. *Membra* igitur *compoſitæ ſunt integræ ſocietatès*, tanquam individua moralia (§. 96.).

§. 964.

Domus quid ſit.

Domus dicitur ſocietas compoſita ex conjugali, paterna & herili, vel ſaltem ex binis. Illa *perfecta* eſt, hæc *imperfecta*. Dicitur autem *Paterfamilias*, qui in ſocietate conjugali maritus, in paterna pater, in herili herus appellatur; *Materfamilias* vero, quæ in conjugali uxor, in paterna mater, in herili hera vocatur. Liberi autem & famuli, quatenus ſunt membra minus digna domus, *Domeſtici* dicuntur; etſi vocabulum ſubinde ad ſolos famulos & famulas reſtringatur. Quoniam ſocietates ſimplices, ex quibus domus componitur, in eadem ſubſiſtunt; *ſingulorum* quoque *membrorum domus jura & obligationes ex fine ſocietatum ſimpli-*

cium metienda: quia tamen ſocietates ſimplices in unam coaleſcunt; *unusquisque ſibi cavere debet, ne alteri quomodocunque impedimento ſit, quo minus aliqua ex parte officio ſuo deſit.*

§. 965.

De fine domus & obligatione ac jure inde naſcente.

Cum ſocietas finis cujusdam conjunctis viribus obtinendi cauſa contrahatur (§. 836.); *domus* quoque *finem* quendam *habere debet*, ſocietatibus ſimplicibus ſubſiſtentibus, *non alium, quam ut conjunctis viribus eorum, qui membra ſocietatum ſimplicium ſunt, ſalus ſocietatum ſimplicium rectius promoveatur*, conſequenter *quando quis ſit membrum ſocietatis ſimplicis, quæ compoſitæ cujusdam, veluti domus membrum eſt, eo ipſe tacite ſe obligat, quod ſalutem ſimplicium, quantum datur, promovere velit*, ac propterea *tacite* quoque *acquirit jura obligationi iſti reſpondentia* (§. 46.).

§. 966.

De imperio in domo.

Quoniam in ſocietate conjugali conjugum (§. 870.), in paterna parentum (§. 888.), in herili heri ac heræ commune eſt imperium (§. 955.); *naturaliter in domo imperium patri & matrifamilias*

com-

commune eſt, convenire tamen poſſunt, ut patrifamilias ſoli competat partim per ſe, partim per matremfamilias exercendum, & de modo exercendi (§ 667.).

§. 967.

Hinc conſequitur, cum domus tanquam ſocietas (§. 964.) ſuas habere debeat leges (§. 846.); *leges in domo mutuo patris & matrisfamilias conſenſu determinandas eſſe, niſi quatenus de imperio & ejus adminiſtratione ſpecialiter quid fuerit conventum.* Vocantur autem *leges* iſtæ *domeſticæ*, quæ cum præſcribere debeant media, quibus finis domus obtinetur, (§. 846.); *ex fine domus derivandæ.* *De legibus domeſticis.*

§. 968.

Quoniam itaque finis domus obtineri nequit absque legum domeſticarum obſervantia (§. 967.); *pater & materfamilias diligenter attendere debent ad actiones domeſticorum*, conſequenter cum *vigilantia* conſiſtat in diligentia animum attendendi ad omnia, quæ fiunt & quæ noſſe intereſt, ne ſcilicet facile quid notitiæ noſtræ ſubducatur; *pater & materfamilias vigilantes eſſe debent.* *De vigilantia patris & matrisfamilias.*

§. 969.

De autoritate patris & matris-familias.

Et quia pater ac materfamilias conjunctim imperium domeſticum exercent, vel ſaltem paterfamilias id ex parte per matremfamilias exercet (§. 967.); *& patri, & matrifamilias curæ eſſe debet, ut in altera parte hæreat autoritas & neutra pars propriam autoritatem imminuere debet.*

§. 970.

De cura utriusque in domo.

Naturæ autem domus apprime convenit, *ut pater atque materfamilias provide proſpiciant, ne liberorum mores per famulos & famulas, nec viciſſim famuli ac famulæ per illos corrumpantur, & propterea permittere minime debent, ut liberi implicentur familiaritatibus famulorum & famularum, nec in hos ſibi jus quoddam arrogent.*

§. 971.

De officiis humanitatis.

Quia denique officia humanitatis a quovis debentur cuivis, quantum in poteſtate eſt (§. 133.); *qui in eadem domo ſunt quævis officia humanitatis data quacunque occaſione ſibi invicem præſtare debent.*

SECTIO

SECTIO II.
DE
MPERIO PUBLICO, SEU
JURE CIVITATIS.

CAPUT I.
DE
ORIGINE CIVITATIS ET
IMPERII PUBLICI.

§. 972.

Domus ſingulas ſibi non ſufficere in iis, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec ut jure ſuo quiete frui & quod ab aliis tribuendum ſatis tuto conſequi, ſeque ac ſua adverſus vim aliorum defendere poſſint, haud difficulter aſſequimur. Neceſſe igitur eſt, quæ domus ſingulæ per ſe conſequi nequeunt, adeoque ſocietates contrahendæ (§. 836.). Societas eo fine contracta *Civitas* appellatur. Unde patet, *pacto hominum civitates fuiſſe conſtituendas* (§. 836.), & *finem civitatis conſiſtere in vitæ ſufficientia*, abundantia eorum, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, ac mediorum felicitatis; *Cur civitates introducendæ & de fine earundem.*

tranquillitate civitatis, vacuitate a metu injuriarum, ſeu a violatione juris ſui (§. 87.); & *ſecuritate*, ſeu vacuitate metus a vi præſertim externa; *Salutem* autem *civitatis in fruitione vitæ ſufficientiæ, tranquillitatis & ſecuritatis* (§. 837.), *quæ quatenus obtinetur, bonum publicum eſt* (§. *cit.*).

§. 973.

Reſp. quid ſit. Civitatis ordinatio *Reſpublica* dicitur, quamvis civitas & Reſp. a nonnullis pro ſynonymis habeantur, ſed perperam; cum aliud ſit pactum, quo civitas conſtituitur, alia conventio, qua conſentitur in media finem civitatis conſequendi. Ex illo nimirum civitas formam ſuam ſpecificam nondum nanciſcitur, quam ex hac demum acquirit.

§. 974.

Quid ſit gens, civis, peregrinus, incola. Multitudo hominum in civitatem conſociatorum *Populus*, ſive *Gens* dicitur. *Multitudo* itaque *hominum alio fine, quam qui civitatis eſt* (§. 972.), *conſociatorum gens non eſt.* Membra civitatis, ſeu ſinguli, qui ſocietatem civilem ineunt, dicuntur *Cives*; qui vero membrum civita-

SECTIO II.
DE IMPERIO PUBLICO, SEU JURE CIVITATIS.

CAPUT I.
DE ORIGINE CIVITATIS ET IMPERII PUBLICI.

§. 972.

Cur civitates introducendæ & de fine earundem.

Domus ſingulas ſibi non ſufficere in iis, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec ut jure ſuo quiete frui & quod ab aliis tribuendum ſatis tuto conſequi, ſeque ac ſua adverſus vim aliorum defendere poſſint, haud difficulter aſſequimur. Neceſſe igitur eſt, quæ domus ſingulæ per ſe conſequi nequeunt, adeoque ſocietates contrahendæ (§. 836.). Societas eo fine contracta *Civitas* appellatur. Unde patet, *pacto hominum civitates fuiſſe conſtituendas* (§. 836.), & *finem civitatis conſiſtere in vitæ ſufficientia*, abundantia eorum, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, ac mediorum felicitatis;

dem coëunt, nonniſi ſibi invicem ſe obligant (§. 972.); *natura civitates diverſæ inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes* (§. 850.): id quod etiam inde patet, quod civitas ſocietas ſit (§. 972. 850.).

§. 978.

De jure determinandi ea, quæ finis conſequendi cauſa fieri debent.

Quoniam *quælibet civitas natura*, ſeu qualis eſt vi originis ſuæ, libera eſt (§. 977.), ac ideo in actionibus ſuis independens ab omni alia gente ac homine quocunque (§. 77.); *jus quoque habet determinandi pro lubitu modum, quo ſalus publica promoveri debet, ſeu media, quibus finis civitatis obtinetur*, conſequenter *non modo conſtituendi ea omnia, quæ eo fine neceſſaria ſunt, & determinandi ea, quæ conſtanter eodem modo fieri debent, adeoque leges ferendi* (§. 39.); *verum etiam decernendi, quid in caſu quolibet emergente fieri debeat.* Patet autem, *ea omnia determinanda eſſe communi omnium conſenſu* (§. 841. Aſt cum fieri non poſſit, ut ſemper conſentiant omnes; *majori quod viſum fuerit parti, id pro voluntate omnium habendum, ſicque minor pars obliganda per majorem.*

commune eſt, convenire tamen poſſunt, ut patrifamilias ſoli competat partim per ſe, partim per matremfamilias exercendum, & de modo exercendi (§ 667.).

§. 967.

De legibus domeſticis. Hinc conſequitur, cum domus tanquam ſocietas (§. 964.) ſuas habere debeat leges (§. 846.); *leges in domo mutuo patris & matrisfamilias conſenſu determinandas eſſe, niſi quatenus de imperio & ejus adminiſtratione ſpecialiter quid fuerit conventum.* Vocantur autem *leges* iſtæ *domeſticæ*, quæ cum præſcribere debeant media, quibus finis domus obtinetur, (§. 846.); *ex fine domus derivandæ.*

§. 968.

De vigilantia patris & matrisfamilias. Quoniam itaque finis domus obtineri nequit absque legum domeſticarum obſervantia (§. 967.); *pater & materfamilias diligenter attendere debent ad actiones domeſticorum*, conſequenter cum *vigilantia* conſiſtat in diligentia animum attendendi ad omnia, quæ fiunt & quæ noſſe intereſt, ne ſcilicet facile quid notitiæ noſtræ ſubducatur; *pater & materfamilias vigilantes eſſe debent.*

fieri poſſunt; *imperium civile in ſe*, quale ſcilicet originarie populo competit (§. 979.), *ſummum eſt*.

§. 982.

Quomodo de imperio diſponere poſſit populus & de jure Rectoris civitatis.

Cum imperium civile originarie ſit penes populum, ſeu in dominio ejusdem (§. 979.); *ſi civitas ordinanda, populus, ſive univerſi inter ſe convenire debent, utrum imperium ſibi retinere, an in perſonam unam, vel in plures conjunctim, utrum totum, an diviſum, & num certa lege, an absque ulla lege transferre velint, num revocabiliter, an irrevocabiliter, num ad certum tempus, an ad dies vitæ, num tanquam transmiſſibile in certos alios, an tanquam non transmiſſibile, num ſaltem quoad exercitium, vel quoad ipſam ſubſtantiam.* Quamobrem cum *Rector civitatis* is dicatur, cui imperium in civitate delatum eſt, ut id exerceat; *Rectoris civitatis jus metiendum ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret.*

§. 983.

De diviſione imperii.

Quoniam imperium civile conſiſtit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 980.);

(§. 980.); pro horum diverſitate varia complectitur jura, quæ *Partes imperii potentiales* vocantur a *Grotio*. Atque ideo *Imperium plenum* dicitur, quod nulla ſui parte deminutum; *minus plenum*, quod una, vel altera parte deminutum. Eſt autem *Imperium limitatum*, cujus exercitium certis legibus adſtrictum, vel conſenſu alterius indiget; *abſolutum* vero, quod limitatum non eſt. *Imperium* itaque *minus plenum abſolutum eſſe poteſt, idemque ſummum* (§. 981.); *plenum vero limitatum, immo pro aliqua parte limitatum, pro reliqua abſolutum*. Ad certum tempus ſi confertur *Imperium*, vocatur *temporarium*; quod abſolutum & ſummum eſſe poteſt: ſi ſub clauſula, quamdiu placuerit, *precarium*; quod *quovis momento revocabile* conſequenter ſummum eſſe nequit (§. 981.), etſi *abſolutum eſſe poſſit*.

§. 984.

Leges, ad quas exercitium imperii adſtringitur, *fundamentales* dicuntur. Quamobrem *lex* quoque *fundamentalis eſt, ut Rector civitatis in certis negotiis requirat conſenſum vel populi univerſi, vel certo-* ***De legibus fundamentalibus.***

certorum quorundam, & qua diſponitur de modo transmittendi, vel deferendi imperium. Patet præterea, *Rectorem civitatis obligari ad legum fundamentalium obſervantiam, nec eas pro lubitu ſuo mutare poſſe* (§ 982.). Cum vero *leges fundamentales* fiant *conſenſu* populi (§. 978.); eodem quoque *tolli & mutari poſſunt, modo jus Rectori civitatis, aut ejus ſucceſſoribus inde quæſitum non diminuatur* (§. 86. 100.). Enimvero quia leges fundamentales a populo fiunt pro lubitu imperium in Rectorem civitatis transferente (§. 982.); *ſi Rector civitatis, qui abſolutum imperium habet, ipſe certas leges conſtituit, juxta quas imperium exercere velit, vel etiam concilium, ſine cujus approbatione quid facere nolit, eædem leges fundamentales non ſunt*, ac per conſequens *Rector civitatis non ſemper neceſſario easdem obſervare tenetur, immo ſi ita viſum fuerit, eas prorſus tollere poteſt.* Quamobrem *nec ea de cauſa imperium eſſe deſinit abſolutum* (§. 983.) *atque ſummum* (§. 981.). *Idem valet, ſi populus ſaltem exprimit voluntatem ſuam de nonnullis, quæ Rector civitatis facere, aut non facere debeat, non vero expreſſe declarat, ſe ejus judi-*

judicio ſtare nolle, nec concilium conſtituit, ſine cujus conſenſu nihil eorum decernere valet; cum nullum ſibi jus in actus Rectoris reſervet populus.

§. 985.

Cum bonitas & malitia actus, quippe de qua non omnium idem eſt judicium, non ſit apta ad diſtinguendum jus Rectoris civitatis & populi; *imperium transferri nequit ea lege, ut populus univerſus recte imperanti reſiſtere debeat, male autem imperanti reſiſtere eumque coërcere poſſit*; conſequenter *mutua populi & Rectoris civitatis ſubjectio perpetua eſſe nequit* (§. 835.). *Quomodo imperium deferri nequeat.*

§. 986.

Si *Imperium* in Rectorem civitatis ſaltem transfertur quoad exercitium, *uſufructuarium* vocatur; ſi ſimul quoad ſubſtantiam, *patrimoniale*. Quamobrem *imperium patrimoniale habetur pleno jure, uſufructuarium minus pleno* (§. 198.). Patet autem, *imperium uſufructuarium plenum, abſolutum & ſummum eſſe poſſe: imperium autem patrimoniale minus plenum & limitatum* (§. 983. 981.). *Modus* *De modo habendi imperium.*

habendi imperium, cum non ſit pars imperii, ſed ab eo diſtinguatur tanquam res diverſa; *in ipſo imperio nihil mutat*, *nec is ad exercitium imperii ſpectat* (§. 66.).

§. 987.

De infeudatione imperii. Quia res etiam incorporales infeudari poſſunt (§. 740.); *imperium* quoque *infeudari poteſt* (§. 121. 979.). Cum infeudatio ad modum habendi imperium pertineat; *imperium infeudatum abſolutum plenum & ſummum eſſe poteſt* (§. 986), *habetur tamen minus plene* (§. 736. 986.).

§. 988.

De imperio per modum fideicommiſſi delatio. Quoniam delatio imperii tota dependet a voluntate populi transferentis (§. 982.); *imperium* quoque *transferri poteſt per modum fideicommiſſi*, hoc eſt, *ea lege, ut poſt certum tempus, vel moriens id reſtituat certo cuidam alteri* (§. 941.). Et ut ante (§. 987.) patet, *hoc modo delatum abſolutum, plenum ac ſummum eſſe poſſe.*

§. 989.

De capitulatione. Pacta, in quibus de modo adminiſtrandi imperii inter Rectorem civitatis &

populum conveniتur, vel eos, qui
uli jus habent, *Capitulatio* dicitur.
igitur *Capitulatio lex fundamentalis*
84.), conſequenter *eadem opus eſt, ſi*
erium limitatum eſſe debet (§. 983.),
æ autem ſunt leges fundamentales per-
æ. Pacta cum ſervanda ſint (§. 438.);
que conſenſu ejus, cum quo capitulatio
a, nihil in eadem mutari poteſt.

CAPVT II.

DE

VERSIS RERUMPUBLICARUM FORMIS.

§. 990.

i imperium eſt penes totum populum, *Democratia.*
forma Reip. dicitur *Democratia*, ſub-
le etiam *ſtatus popularis.* Quoniam
bertas civilis populi eſt independentia,
oad actus ad bonum publicum pro-
ovendum requiſitos, voluntate alterius;
democratia populus libertate civili frui-
, nec tantummodo liber eſt reſpectu alia-
m gentium (§. 977.), *verum etiam re-*
ctu ſui ipſius.

§. 991.

Monarchia

Monarchia dicitur, ſi imperium, quale originarie in populo eſt, conſequenter plenum, abſolutum & ſummum, eſt penes unum. Quamobrem in *monarchia monarcha tantundem poteſt, quantum populus univerſus in democratia.* Cum tamen modus habendi imperium in ipſo imperio nihil mutet (§. 968.); *nihil intereſt, num imperium ſit in patrimonio, an in uſufructu.* Et quia in monarchia jus populi in monarcham translatum; *monarcha populum repræſentat.*

§. 992.

Ariſtocratia.

Ariſtocratia dicitur, ſi imperium quale originarie in populo eſt, penes certas quasdam perſonas eſt, qui *Optimates* appellantur. *Optimates* itaque *in ariſtocratia tantundem poſſunt, quantum populus poteſt in democratia, & imperium plenum, abſolutum & ſummum habent.* De modo habendi imperium idem tenendum, quod de monarcha diximus (§. 991.). Et quia *optimates* jus populi habent; *conjunctim populum repræſentant.* Quamobrem cum *Dignitas civilis* ſit præcellentia ſupra perſonas alias in Rep.

ex

x juribus perſonæ competentibus æſtiman-
'a, optimates autem conjunctim jus ha-
eant, quod monarcha ſolus habet; ma-
r eſt dignitas monarchæ, quam optima-
um ſingulorum.

§. 993.

Reſpublica mixta eſt, quæ in aliis ad Reſpubl. mixta.
ıonarchiam, in aliis ad ariſtocratiam, in
iis ad democratiam accedit, aut ſaltem
x binis Reip. formis aliquid participiat.
Oritur Reip. forma mixta ex imperii divi-
one in partes potentiales (§. 983.), & ejus
mitatione (§. 980.). Utrumque cum
ariis modis fieri poſſit; *mixtæ Reip. for-
æ pluribus modis differre poſſunt, & ea-
um forma per leges fundamentales defini-
ıda* (§. 984.).

§. 994.

Regnum dicitur ea Reip. forma, in Regnum.
ua imperium ſive plenum, abſolutum
: ſummum, ſive quomodocunque limi-
ıtum aut deminutum penes unum eſt,
ılva tamen ſummitate civitati manente.
erſona, penes quam in regno imperi-
m eſt, *Rex* dicitur. *Regnum igitur eſt
el monarchia, vel mixta quædam Reip.*

forma (§. 991. 993.). *Rex* tamen *quilibet in negotiis cum aliis gentibus populum repræſentat, niſi per leges fundamentales aliis gentibus notas quoad nonnulla aliter fuerit cautum.*

§. 995.

Imperium polyarchicum, ſeu condominatus.

Imperium polyarchicum, a nonnullis *Condominatus* dicitur, ſi duo, vel tres habent imperium indiviſum in uno regno commune, veluti ſi duo, vel tres fratres ſimul imperent. Duo autem iſti, vel plures *Condomini*, vel *Corregens* dicuntur, in quibus quaſi ſingulis regia poteſtas & dignitas tota reſidet.

§. 996.

Superior quinam & ſubditi quinam ſint.

Superior in civitate dicitur is, cui competit jus in actiones ſingulorum; hi autem vocantur *Subditi*. Quamobrem *in democratia populus univerſus ſuperior eſt* (§. 990.), *in regno & monarchia Rex ſive monarcha* (§. 991. 994.), *in ariſtocratia, ſunt optimates conjunctim* (§. 992.), *aſt ſinguli in democratia, monarchia & ariſtocratia, & in hac etiam ſinguli optimates ſubditi ſunt.* Enimvero *in condominatu condomini ſunt ſinguli ſuperiores, nec unus eorum ſubditus alteri* (§. 995.).

§. 997.

§. 997.

Regnum berile dicitur, in quo Regi idem jus competit in ſubditos & res ſubditorum, quod domino in ſervum; ſeu in quo Regi præter poteſtatem civilem etiam dominica competit; conſequenter *in regno berili Rex de operis ſubditorum ſibi præſtandis & de rebus ſubditorum pro lubitu diſponit, & actiones publicas ad ſuam præcipue utilitatem dirigit, nonniſi ſecundario utilitatem ſubditorum intendens;* id quod cum pacto, quo civitates conſtitutæ, repugnet (§. 972.); *imperium berile inde ortum ſuum non trahit, nec a fine civitatis derivatur.* Quoniam tamen populus imperium alii deferre poteſt, prouti viſum fuerit (§. 982.); *ſi imperium berile in Regem deferre velit, hoc ipſi permittendum* (§. 977. 78.). Et quoniam *in regno berili ſubditi omnes ſubeunt ſervitutem perſonalem,* ſervitus autem perſonalis in ſe illicita non eſt (§. 948.); *regnum* quoque *berile in ſe illicitum non eſt, nec ſi populus in idem conſentit, injuſtum* (§. 83.). Quia vero etiam dominus ſervum amare & cetera humanitatis officia præſtare debet, quæ homo homini debet (§. 952.); *De regno berili.*

in regno quoque *herili Rex*, *ſeu imperans ſubditos amare debet & officia humanitatis præſtare*, conſequenter *in exercendo imperio herili nil committere*, *quod officiis iſtis repugnat.* Per ſe patet, *poſſibilem* etiam *eſſe ariſtocratiam herilem*, de qua eadem tenenda, quæ de regno herili.

§. 998.

De majeſtate & jure majeſtatico.

Majeſtas eſt dignitas ejus, penes quem ſummum imperium eſt indiviſum. Non obſtat, quod ejus exercitium in nonnullis ad leges quasdam fundamentales adſtringatur; cum actus hisce conformes a nullo homine irriti fieri poſſint. Atque hinc *Jura majeſtatica* appellantur, quæ ad imperium ſummum ejusque exercitium pertinent. Patet autem, *in democratia majeſtatem convenire populo univerſo* (§. 990.), *in ariſtocratia collegio optimatum* (§. 992.), *in monarchia & regno Regi* (§. 991. 994.).

§. 999.

De ſenatu.

Senatus dicitur cœtus certarum perſonarum, cui regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ adminiſtrationis ſunt, vel quæ moram non ferunt, & executio

illo-

ꝛrum, quæ a ſuperiore decreta ſunt, mmittitur, & qui ad conſilium de re- ıs publicis ſuperiori ſubminiſtrandum ſciſcitur. *In democratia* itaque *ſenatus ceſſario conſtituendus*, cum populus non ıotidie convenire poſſit (§. 990.), *&* *nto plus auctoritatis & poteſtatis in eum nferendum, quanto rarius populus, aut fficilius convenire poteſt.*

§. 1000.

Conventus negotiorum publicorum 'endorum cauſa celebrati dicuntur *Co- itia.* Quamobrem *in democratia popu- univerſus negotia publica, ſenatui non miſſa* (§. 999.), *per ſe nonniſi in comi- ſ agere poteſt* (§. 990.), cumque de iis, æ ad exercitium imperii ſpectant, pro ꝛitu ſtatuere poſſit (§. 978.); *a volunta- ejus unice dependet, utrum comitia ſta- to tempore ſemper ſint habenda, an vero n in caſu emergente, quo de re qua- ex præſenti tempore ſtatuendum.* Pa- §. 999.), *jus convocandi comitia com- e ſenatui debere*, cumque eidem ſta- præſens rerum optime perſpectus *eidem* quoque *conferendum eſſe jus ea nitiis proponendi, aut ſaltem ſugge- rendi,* *De comitiis.*

rendi, de quibus deliberandum, utut etiam, cum in democratia natura omnium æquale jus ſit (§. 70. 972.), *quilibet ſuggerere poſſit, quod ipſi ad promovendum bonum publicum conducere videtur, ut de eo deliberetur.* Et quoniam concordia ſociorum ſalus ſocietatis conſervatur (§. 847.), ut evitentur diſcordiæ; *leges de comitiis celebrandis condendæ* (§. 978.), veluti quinam *jus comitiorum* habere debeat, ut ſcilicet in iis votum habeant, quomodo populus in certos ordines, & hic in cœtus quosdam minores ſint diſtribuendi, qui certas eligant perſonas ipſorum nomine ad comitia mittendas, ſeu deputatos, quinam in comitiis Directoris munere fungi debeat, & ita porro. Denique cum *in Rep. mixta* retineri poſſint, quæ in ſtatu populari neceſſaria ſunt (§. 993.); in ea quoque *locus eſſe poteſt comitiis.*

§. 1001.

De ariſtocratia formanda.

Quoniam vi libertatis, populo competentis (§. 977.), formam Reip. eligere is poteſt, quam voluerit (§. 78.); *a voluntate populi in ariſtocratia unice dependet determinare, quantus eſſe debeat, optimatum*

tum numerus, num ex omnibus populi ordinibus, an ſaltem ex eminentiore ejus parte optimates conſtituendi, num eorum regimen annuum, vel temporarium, an perpetuum eſſe debeat, utrum ſucceſſores eligendi, an certa ſucceſſionis lex ſtatuenda; num jus optimatum ad certas familias, an ad poſſeſſionem prædiorum, vel aliam perſonarum conditionem reſtringendum. Hinc *Ariſtocratia* alia *annua* vel *temporaria*, alia *perpetua*, alia *electiva*, alia *ſucceſſiva eſt*, alia denique *laxa*, quando ingens admodum fuerit optimatum numerus, etſi is minorem populi partem faciat; alia *ſtrictior* quando numerus optimatum non major eſt, quam qui quotidie convenire, aut citra moram convocari poſſit.

§. 1002.

Cum *monarcha* imperium plenum, abſolutum & ſummum habeat (§. 991.); *de omnibus negotiis publicis pro lubitu ſtatuere poteſt* (§. 983.), *& ejus judicio ſtandum* (§. 981.). Et quia non a tempore dependet jus monarchæ, ſed imperium plenum, abſolutum ac ſummum ad tempus quoque haberi poteſt; *Rector civitatis temporarius monarcha eſſe poteſt.* Et *De jure monarchæ & regno æſymnetico.*

quo-

quoniam *Regnum æſymneticum* dicitur, ſi imperium ſaltem ad tempus in aliquem transfertur; idem *monarchia eſſe poteſt, non tam neceſſario eſt.* Ceterum *monarchia non habet imperium herile*: quippe quod ab eo, quale originarie in populo eſt, & in monarcham translatum (§. 991), diſſentit (§. 993.).

§. 1003.

De Regno Laconico. *Regnum Laconicum* dicitur, in quo exercitium imperii quidem uni commisſum, ſed qui id exercere tenetur juxta populi, vel procerum voluntatem. *In regno* igitur *Laconico Rex magis ſuadendi, quam jubendi poteſtate pollet, & inter monarchiam & regnum Laconicum,* cum imperium Regi competens variis modis limitatum, aut deminutum eſſe poſſit (§. 981. 983.), *plures regni ſpecies interjectæ ſunt.* Patet etiam, *in regno Laconico Regem aſſimilari ſenatui* (§. 999.).

§. 1004.

De regno legitimo. *Regnum legitimum* dicitur, in quo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in delatione imperii ipſi in ſpecie præſcriptas,

ptas, ſeu capitulationem. *Regna* igitur *legitima ſunt Reſp. mixtæ* (§. 993.), & *ſpecies inter monarchiam & regnum Laconicum interjectæ.* Patet etiam, *in regnis legitimis jus Regis omne metiendum eſſe ex legibus fundamentalibus* (§. 984.).

§. 1005.

Regnum electivum dicitur, quando populus eligit ſucceſſorem, Rege deficiente, aut jus eligendi in alios transtulit. *Rege mortuo imperium ad populum redire*, per ſe patet, conſequenter *a voluntate ipſius dependet, num Regem novum eligere velit, an aliam Reip. formam introducere.* Cumque *Interregnum* dicatur ſtatus Reip. in quo ſedes vacat; *populus in interregno imperium vel per ſe vel per alium, aut certos alios adminiſtrare poteſt*, conſequenter *Vicarios regni conſtituere, quorum jus ex lege fundamentali metiendum* (§. 984.); & ideo *in ipſo momento incipit, quo Regis jus finitur.* *De regno electivo & interregno.*

§. 1006.

Cum jus transferendi imperium originarie penes populum ſit (§. 982.); *jus eligendi Regem vel populus univerſus ſibi* *De Regis electione.*

reſer-

[illegible] leges [illegible] Regnum, [illegible] Quan- [illegible] nitur, [illegible]

§. [illegible]

[illegible] Cum ſalus publica ſuprema lex ſit (§. [illegible]); *Rex electus promittere tenetur, quod imperium ſaluti publicæ convenienter* &, cum populus velit, id ſecundum leges fundamentales adminiſtrari (§ 984), *ſi certæ leges eidem præſcribuntur, ſecundum eaſdem adminiſtrare velit.* Quoniam pactum intercedit inter Regem electum & populum, quo ille ſe obligat ad imperii exercitium, hic jus exercendi in ipſum transfert (§. 438.); *nec Rex imperium ſine conſenſu populi abdicare, nec ipſe a populo abdiceri poteſt* (§ 100.). Quoniam vero pactum, cui lex commiſſoria addita, ſtatim reſolvitur, conditione reſolutiva,

tiva, quæ eidem ineſt, exiſtente (§. 609); *ſi Regi defertur imperium ſub lege commiſſoria, ut regno cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit, regnum amittit, ſi fecerit, vel non fecerit.*

§. 1008.

Regnum ſucceſſorium dicitur, quando in locum Regis deficientis certa lege ſuccedit alius. *Lex ſucceſſionis*, qua deſignantur perſonæ regni capaces, & modus ſuccedendi definitur; *in delatione imperii primo Regi facta conſenſu populi, aut eorum, qui jus populi habent, condenda* (§. 984.). *Quodſi quædam huc ſpectantia in eadem fuerint prætermiſſa*, cum ea tanquam per ſe nota populus ſuppoſuerit; *more gentium vicinarum*, quem tacite approbaſſe intelligitur, *ſucceditur*. Et quia regna ſucceſſoria introducuntur eo fine, ut ſucceſſor ſit certus, evitandarum nimirum turbarum cauſa, quæ in electione facile oriuntur: *in caſu dubio populus de ſucceſſione id voluiſſe præſumitur, quod ſucceſſionem certam facit.* *De regno ſucceſſorio.*

§. 1009.

Cum *in regno patrimoniali Rex præſens* diſponere poſſit de ipſa ſubſtantia im- *De ſucceſſione in regno patrimoniali.*

imperii (§. 986.); *ſucceſſorem ſibi eliger poteſt, quem voluerit, perſonam ſibi cogn tam, vel nullo ſanguinis vinculo junctam etiam extraneam, ſeu peregrinam, imm* quoque *filium exhæredare*, ne ſucceder poſſit. Et cum *Regnum patrimoniale* ve ſit *perfecte tale*, ſi omnis proprietas im perii fuerit penes Regem; vel *imperfe cte tale*, ſi ſaltem jus transferendi impe rium pro lubitu fuerit penes Regem; *i perfecte tali imperium dividere poteſt i partes non modo potentiales* (§. 983.), *ve rum etiam ſubjectivas*.

§. 1010.

De diviſione imperii in partes ſubjectivas.

Nimirum *partes ſubjectivæ imperi* dicuntur imperium in perſonas, quæ ir colunt certam territorii partem. *Terr torium* vero vocatur locus, in quo alic imperium civile competit: unde *civi tis territorium* eſt regio, quam popu inhabitat, & in qua originarie imperi habet. Cum ad finem civitatis pertir defenſio ſui adverſus vim externam 972.); *imperium in ſe partes ſubject diviſibile non eſt*, conſequenter *po non intelligitur imperium transtuli alium, niſi ea lege, ne in partes ſubje dividatur.*

§.

§. 1011.

Modus ſuccedendi hæreditarius eſt, ſi eodem modo in regno ſucceditur, quo in hæreditate ab inteſtato ſuccedi ſolet, nimirum qui eo tempore, quando imperium primo Regi defertur, apud populum deferentem in uſu eſt (§ 810.). Cum nonniſi unus in regno ſuccedere poſſit (§. 994.); *ſi Regi defuncto plures extiterint hæredes*, deficiente ratione intrinſeca electionis, *natu major præfertur natu minori*; utpote qui prior jus ſuccedendi acquiſivit per nativitatem (§. 828.). Et *niſi expreſſa populi voluntate fœminæ admittantur, aut non admittantur, niſi deficientibus maſculis; in caſu priori fœminæ prætereuntur, in poſteriori ultimo Regi filia, vel agnata proxima ſuccedit* (§. 1008.). Patet etiam, *ſi in ſucceſſione in bonis obtineat jus repræſentationis, idem quoque obtinere in ſucceſſione in regna.* *De modo ſuccedendi hæreditario.*

§. 1012.

Actus Regis regii ſunt, qui pertinent ad exercitium imperii; *privati* vero, qui ad idem non pertinent. *Rex* igitur *quoad actus privatos tanquam perſona privata ſpectandus*, conſequenter *quoad eos* *De actibus & bonis Regis regiis ac privatis.*

non fruitur niſi jure privatorum. Similiter *Bona Regis regia*, ſeu *publica* ſunt, quorum uſus ad imperii adminiſtrationem & ſplendorem regium perpetuum deſtinatus. *Bona* vero *Regis privata*, ſeu *propria* ſunt, quæ ad uſus ipſius privatos deſtinantur, aut quocunque modo ab ipſo acquiruntur. *Bona* igitur *Regis privata cum regiis in unam maſſam confundi nequeunt*, conſequenter *regia ad hæreditatem ipſius minime pertinent* (§. 916.). Quamobrem etſi modo hæreditario ſuccedatur in regno (§. 1011.); *qui in regno ſuccedit, non ideo ſuccedit in bonis Regis privatis, & hæreditate repudiata in regno ſuccedere poteſt, nec debita anteceſſoris privata ſolvere tenetur.*

§. 1013.

De ſucceſſione lineali.

Succeſſio linealis eſt, in qua regnum continuo ab uno in alterum devolvitur in linea recta; nec ad aliam propiorem fit transitus, niſi illa extincta. *In ſucceſſione* itaque *lineali mortui habentur pro vivis, & regnum per eos devolvitur ad eum, qui in vivis eſt, in eadem linea ſemper a perſona gignente ad genitam; quando vero fit tranſitus ad aliam lineam, ab ultima in*

regna-

gnatrice ad primam in eidem proxima. Dicitur autem *ſucceſſio linealis agnatica*, fœminæ a ſucceſſione in æternum exluduntur; *cognatica* vero, ſi cum maculis promiſcue admittuntur, vel maſculis deficientibus ſuccedit fœmina Regi ultimo proxima. Patet autem, ut ante (§. 1011.), *natu majorem præferri natu minori.* Ceterum cum regna ſucceſſori leo fuerint introducta, ut ſucceſſor certa ſit (§. 1008.); *ſi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio linealis cognatica, regnum devolvitur ad filiam ultimi Regis & ejus liberos maſculos, vel ad cognatam proximam & ejus liberos maſculos.*

§. 1014.

Cum modus ſuccedendi a libera populi imperium deferentis voluntate dependeat (§. 982.); *tot modi ſuccedendi in regno poſſibiles ſunt, quot concipi poſſunt, & is obtinebit, quem tempore inſtituti regni populus elegerit.* Sed de his in ſpecie plura dici nil attinet. *De aliis ſuccedendi modis.*

§. 1015.

Quoniam *in regno ſucceſſorio* ideo quis ſuccedit, quia populus voluit, ut *Unde jus ſucceſſionis habeatur*

in regno ſucceſſorio. hac lege ſuccedatur; *ſucceſſor jus ſuum non habet ab eo, cui ſuccedit, ſed a voluntate populi, ſeu primo acquirente.* Atque *jus ſuccedendi providentia majorum quæſitum eſt* (§. 831.), *& de ejus renunciatione ac repudiatione valent, quæ de jure per te in alios transmittendo alibi oſtendimus* (§. 830.).

§. 1016.

De jure decidendi controverſiam de ſucceſſione. Quia jus ſuccedendi in regno acquiritur independenter a Regis præſentis voluntate (§. 1015.), nec populus, imperio in primum Regem certa ſucceſſionis lege delato, quicquam in ea pro lubitu immutare poteſt, invitis iis, quibus aliquod jus inde quæſitum (§. 100.); *controverſiam de jure ſuccedendi ſuo ordine nec Rex præſens, nec populus decidere poteſt.* Quoniam tamen initio imperium deferre poteſt populus ea lege, qua placuerit (§. 982.); *& primo regi jus decidendi controverſiam de jure ſuccedendi deferre, & idem ſibi reſervare poteſt.*

CAPUT

CAPUT III.

DE

REPUBLICA CONSTITUENDA.

§. 1017.

Conſtitutio Reip. eſt determinatio modi, quo finis civitatis obtinendus. Quamobrem ut jura ſub imperio civili contenta agnoſcantur, & officium tam imperantium, quam parentium pateat, ac jura ſingulorum intelligantur; de conſtitutione Reip. hic agendum (§. 978.). *Conſtitutio Reip. quid ſit.*

§. 1018.

Cum in civitate conjunctis viribus finis civitatis obtinendus (§. 972.); *tantus eſſe debet civium numerus, qui bono communi civitatis promovendo & defenſioni adverſus inſultus hoſtiles ſufficit, & ut ſint tales, quales ad hunc vel iſtum finem particularem apti*, conſequenter *ne ſit major cum univerſim, tum in ſpecie in quolibet vitæ genere, quam ut ne deſit ſufficiens copia eorum, quæ ad vitæ neceſſitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur, nec minor.* *De numero civium.*

§. 1019.

De diſceſſu a civitate. Hinc conſequitur, *ut a civitate diſcedere liceat iis, quorum opera ad promovendum bonum publicum & defendendam civitatem Reſp. carere poteſt:* de quo cum ſit ſuperioris judicium (§. 996.); *ſine conſenſu ſuperioris ſive expreſſo, ſive tacito a civitate diſcedere non licet.* Quamobrem cum Reip. interſit, *ne diſcedant divites aut locnpletes, vel qui in aliquo vitæ genere præclaram Reip. operam præſtare valent, aut quorum opera ad defendendam Remp. opus eſt; ſuperior id permittere non tenetur.* Per eandem rationem *gregatim diſcedere non licet, niſi ea ſit rerum penuria, ut extremæ vitæ neceſſitati diſcedentium proſpicere non detur* (§. 442.) *Qui a civitate diſcedit*, cum civis eſſe deſinat; *fit peregrinus* (§. 974.), *nec civitati in eum amplius jus eſt* (§. 975.).

§. 1020.

De receptione peregrinorum. Sequitur hinc porro, *ut a voluntate ſuperioris dependeat, num & qua lege peregrinum recipere velit, num eum civibus æquiparare, an non omnia civium jura in eum conferre, an ſaltem permittere, ut in*

regio-

regione ſua habitet & rem ſuam agat, an tanquam incolam recipere. Appellantur autem *Indigenæ*, qui ex parentibus civibus in ea regione, in qua habitant, nati ſunt; *Advenæ* vero, qui aliunde eo veniunt, ubi habitant, vel ex advenis nati ſunt. Et *Jus civitatis*, vel etiam *Indigenatus* dicitur jus, quo cives fruuntur. Sunt vero etiam *Advenæ temporarii*, qui aliunde veniunt non eo animo, ut perpetuo apud nos habitent, ſed ſaltem aliquo temporis intervallo commorentur: qui cum *nec civibus, nec incolis annumerandi ſint* (§. 974); *qui ex ipſis apud nos naſcuntur, nec cives noſtri ſunt, nec incolæ.* Nimirum jus indigenatus & incolatus transmiſſibile eſt (§. 821.), cum alias civitas conſervari non poſſet.

§. 1021.

De iis quæ ſufficientia vitæ exigit.

Sufficientia vitæ exigit, *ut res induſtriales & artificiales, quantum datur, multiplicentur, ne permittatur, ut otio diffluant, quibus vires ad laborandum ſuppetunt, ne cuiquam deſit, qui laborare vult, labor, ut quilibet ſtudio ac labore ſuo tantum acquirere poſſit, quantum ad*

res, ſi non utiles & voluptuarias, ſaltem neceſſarias comparandum ſufficit (§. 972.), conſequenter huic fini convenienter *pretia rerum ac laborum determinanda, & curæ maxime habendum, ne ſubditi in paupertatem, vel egeſtatem incidant, vel ad mendicitatem redigantur.* Ac propterea *non ferendum, ut annona flagelletur, & quantum datur, ſubditi ſublevandi, ne annonæ caritas ipſis ſit damnoſa.* Cumque maximus isque indiſpenſabilis ſit lignorum uſus; *curandum ne deſit ſufficiens lignorum copia, & iis rareſcentibus ad eorum parſimoniam ſubditi obligandi.* Et quoniam luxus conſiſtit in ſumtuoſiori cibi, potus, veſtitus & aliarum rerum cura (§. 509.), & eo bona dilapidari conſtat; *nimius*, quo ſcilicet ad paupertatem, aut mendicitatem rediguntur cives, *non tolerandus.* Ob rationem eandem *uſuraria pravitas non permittenda* (§. 649), *nec tolerandi ſunt ludi, quibus bona dilapidantur*, ac ideo *nec luſores*, qui luſum tanquam artem exercent, immo *nec lotariæ ac ollæ fortunæ, niſi boni publici cauſa, quod aliter promoveri nequit* (§. 46.), *concedendæ* (§. 673. 674.).

§. 1022.

§. 1022.

Eadem vitæ ſufficientia exigit, *ut etiam egenis ac mendicis proſpiciatur de iis, quæ ad vitæ neceſſitatem requiruntur*, & *, ne ſubditi nimiis eleemoſynis graventur, ea curæ eſſe debent, quæ lex naturæ de eleemoſynis conſtituit* (§. 488. & *ſeqq.*). Hinc *inſtituenda ſunt ergaſtula*, in quibus opus facere coguntur, qui, cum laborare poſſint, mendicare malunt; *ptochotrophia*, in quibus aluntur egeni, qui labore ſuo ea acquirere nequeunt, quibus ad vitæ neceſſitatem indigent, ac cognatis, vel amicis deſtituuntur, qui indigentiæ ipſorum proſpiciunt; *noſocomia*, in quibus ægrotantes pauperes aluntur & curantur; *orphanotrophia*, in quibus educantur pupilli egeni; *Scholæ pauperum*, vel *piæ*, in quibus liberi pauperum parentum gratis inſtituuntur in iis, quorum notitia ipſis neceſſaria ac utilis. *Ea porro expendantur quoad pauperes & mendicos.*

§. 1023.

Immo quia præcavendum, ne ſubditi in paupertatem incidant (§. 1021.); *ſuperiori quoque curæ habendum, ut pupillis ſint tutores, qui eorum educationem dili-* *De cura ſuperioris circa tutelam.*

ligenter curant & eorum bona fideliter administrant (§. 898 & *ſqq.* §. 972.), conſequenter *tutores teſtamentarii & legitimi prævia cognitione confirmandi, antequam adminiſtrationi ſe ſubmittant;* ne ſcilicet inhabiles admittantur: & ut tutela rite adminiſtretur; *certis perſonis publico nomine omnis cura tutelarum committenda.*

§. 1024.

De cura ſuperioris circa felicitatem ſubditorum & religionem.

Cum felicitas in ſtatu voluptatis ac lætitiæ durabilis conſiſtat (§. 118.), voluptas autem in ſenſu perfectionis, & illa legis naturalis obſervantia acquiratur & conſervetur (§. 43. 44.); *felicitas exigit, ut in Rep. qui ad legem naturæ ſervandam proni ſunt juventur, nec ab aliis impediantur, ceteri* autem *vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant.* Quamobrem *curæ habere debet ſuperior, ut ſubditi officiis tam erga ſe ipſos, quam erga alios atque Deum ſatisfacere ſtudeant* (§. 57.), conſequenter *ut de iis atque illis, quæ in ſuo vitæ genere ipſis ſcitu neceſſaria atque utilia ſunt, absque oneroſo ſumtu inſtituantur publice.* Patet itaque, *in Rep. conſtituendas eſſe Scholas*, in quibus publica auctoritate inſtituuntur pueri,

atque

atque adoleſcentes & juvenes in iis, quæ ipſis addiſcenda ſunt; & *in iis Præceptores ac Profeſſores inſtituendos, qui probe callent ea, quæ docere debent, dono docendi inſtructi ſunt, omnem diligentiam in inſtitutione adhibent ac moribus ſeſe diſcentibus commendant; Academias*, vel *Societates ſcientiarum*, in quibus a perſonis habilibus ſcientiæ ac artes perficiuntur, & novis inventis locupletantur, & *Academias artium*, in quibus artifices in arte, quam profiteri debent, veluti architecti, pictores, muſici excellentes educantur. Ut vero ſubditi de Deo & voluntate ejus, de virtute ac vitiis, cultuque divino inſtituantur, ad virtutem incitentur & a vitiis avocentur; *cura* quoque *cultus divini externi ſuperiori incumbit* (§. 179.), *ut* ſcilicet *extruantur templa*, in quibus conventus cultus divini gratia celebrantur; *determinentur dies feſti*, qui cultui divino deſtinantur; & inſtituantur *Doctores publici*, qui cultui divino præſunt & ea docent, quæ in conventibus ſacris docenda. Facile igitur patet, *tolerandum non eſſe, ut cultus divinus, ſeu religio*, quæ docet certum Dei colendi modum, *in contemtum adducatur & opiniones religioni*

gioni ac bonis moribus adverſæ diſſeminentur.

§. 1025.

De rebus ſacris.

Res ſacræ dicuntur, quæ cultui divino publico dicata ſunt. Hinc *loca ſacra ſunt templa & res ſacræ, imagines, quæ attributa & beneficia Dei, iternque exempla ſingularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocatæ;* cum earum uſus pertineat ad cultum divinum. *Res* autem *profanæ* vocantur, quæ ſacræ non ſunt. Et *uſus profanus* eſt, qui cultui divino non inſervit. *Res* autem *ſacra profanari* dicitur, ſi ad alium, quam ad ſacrum uſum adhibetur. Ex ipſis definitionibus patet, *res ſacras alium uſum non habere præter ſacrum; & ſi quis eas ad alium uſum transfert, eas profanari.* Cumque *Conſecratio* ſit actus, quo res quædam cultui divino publico dicatur; *conſecratione res ſacras ab omni uſu profano ſeparari, & ad uſum ſacrum unice dedicari.*

§. 1026.

De Eccleſia & rebus eccleſiaſticis.

Eccleſia dicitur cœtus hominum eodem modo Deum colentium; conſequenter eidem religioni addictorum. Vocatur

autem

em *particularis*, quæ in loco quodam ticulari eſt, veluti in una urbe, vel ra ejus parte, aut in uno pago: *Uni-ſa* autem, quæ per quæcunque terra-n loca diſperſa. Hinc *Res eccleſiaſti-*, vel *Eccleſiæ* dicuntur, quæ ad uſum endam Eccleſiæ pertinent, non tamen ecte & ſimpliciter ad cultum divinum licantur. Univerſim ſumtæ vocan-*Bona eccleſiæ*, quæ *tam in rebus cor-alibus*, *quam incorporalibus conſiſtere ſunt* (§. 121.). Cum *tam res ſacræ*, *im eccleſiaſticæ* deſtinentur ad uſum cleſiæ cujusdam particularis (§. 1025. *præſ.*); utræque *eccleſiæ particularis nt:* quoniam tamen eccleſiam non fa-int, qui nunc vivunt, verum etiam ii his mortuis in eorum locum ſucceſſi- ſuccedunt, ſalva manente eadem com-unione religionis; *qui nunc ſunt ejus embra de iis diſponere nequeunt in præju-cium eccleſiæ pro tempore futuro.*

§. 1027.

Repræſentationes factorum perſona-im ſive verarum, ſive fictarum, ſi fue-nt exitus læti, *Comœdias*, ſi triſtes, *ragœdias* appellamus: ſit ita, quod ve- *De comœdiis & tragœdiis.*

teres

teres comœdias a tragœdiis diſtinxerint perſonarum conditione & fortunarum negotiorumque qualitate. Quoniam *comœdiæ & tragœdiæ* eum, quem exempla propriæ experientiæ, præbent uſum, & propter manifeſtum nexum inter facta & exitum efficacia majore, conſequenter ad praxin officiorum hominis & civis plurimum adjumenti afferunt; *ad finem* hunc, *quem habere debent, aptæ in Rep. tolerandæ; minime autem, ſi vitiorum libidinem animo inſtillent.*

§. 1028.

De cura ſuperioris circa juſtitiam. Vacuitas a metu injuriarum, quæ ad finem civitatis pertinet (§. 972.), exigit, *ut quilibet tutus præſtetur ab injuria aliorum*, conſequenter *non ferendum, ut quis lædatur ab alio* (§. 88.), *vel defraudetur* (§. 286.), *ſed curandum, ut unicuique jus ſuum tribuatur* (§. 86.), nimirum *ut conſequatur, quod ipſi ab alio debetur* (§. 80.), *damna data reſarciantur* (§. 270.), *& ob injurias factas rei puniantur* (§. 93.). Cum violenta juris ſui perſecutio bellum ſit (§. 98.); *belli privati exercitium in Rep. ſuperiori competit.* Quoniam fieri nequit, ut ſuperior id per ſe exerceat, &

Judi-

Judices dicuntur perſonæ, quæ unicuique in Rep. jus ſuum tribui curant, ac unumquemque adverſus injurias aliorum defendunt; *in Rep. conſtituendi ſunt judices.* Patet itaque, *in Rep. judicia ſuccedere in locum belli privati.*

§. 1029.

Quoniam judices curare debent, ut jus ſuum unicuique tribuatur (§. 1028.); *cauſas in judicium deductas cognoſcere, a cujusnam parte ſtet veritas pronunciare & victo injungere debent, ut præſtet vincenti, quod debet, ſique ſponte præſtare nolit, eundem vi adigere.* Cum itaque *judices ſint veluti arbitri a ſuperiore conſtituti* (§. 770.); quæ de ipſis oſtendimus quoad modum finiendi lites (§. 772. & *ſqq.*), ea de judicibus quoque tenenda. Quia tamen in ipſos translatum eſt exercitium belli privati, natura ſingulis competentis (§. 98.); *expletio juris* (§. 793.), *quæ Executio*, ſcilicet ſententiæ dicitur, & *exactio pœnarum ob injurias privatas*, ſeu in ſingulos commiſſas, *ad judices pertinent.* Enimvero cum jus belli privati ſingulis non ſit ademtum, ſed per judices ſaltem *De jure judicium.*

exer-

exercendum; *ſi copia judicis haberi nequit, bellum privatum adhuc licitum eſt*, ideoque *ſe adverſus aggreſſorem* (§. 90.) & *res ſuas adverſus prædonem, poſſeſſionem adverſus invaſorem, defendere licet* (§. 263. 265.).

§. 1030.

De puniendis delictis publicis.

Cum univerſitas in civitate ſpectetur tanquam perſona moralis (§. 972.); *injuria in Remp. committitur, ſi quid ſit quod eſt contra jus univerſorum*, veluti *omnium ſecuritatem* (§. 89.). Quamobrem univerſis, conſequenter *ſuperiori* (§. 996.), etiam *competit jus puniendi eum, qui jus univerſis competens, veluti ſecuritatem publicam, quomodocunque violat.* Factum doloſum, quo alteri damnum datur, vel infertur injuria, *Maleficium* dicitur: *Quaſi Maleficium* vero factum culpoſum. Maleficium, quo damnum datur, vel injuria infertur privato, *Delictum:* quo Reip. damnum datur, vel injuria infertur, *Crimen* appellatur. Dicuntur quoque illa *delicta privata;* hæc *publica.* Quamobrem *judicibus* etiam *conferendum jus puniendi delicta publica, ſive crimina.*

§. 1031.

§. 1031.

Cum pœna irrogetur ob delictum, *De inquiſitione.*
l crimen perpetratum (§. 1030.); *ne-
o puniri poteſt, niſi delicto, aut crimine
fficienter probato, aut ſi ſponte id confite-
ur:* cumque circumſtantiæ adhuc laten-
s ad pœnæ mitigationem facere poſ-
nt; *antequam reus convictus & confeſſus
ndemnetur, ipſi permittendum eſt, ut,
uæ ſui excuſandi cauſa ſe in medium affer-
poſſe exiſtimat, proferat,* conſequen-
r *indefenſus puniendus non eſt, niſi ipſe
nfiteatur, ſe in defenſionem ſui nihil af-
rre poſſe.* Quoniam intereſt Reip. ne
elicta & præſertim crimina maneant im-
unita (§. 93.); *ſi crimen ſufficienter pro-
ari nequit, opera danda, ut qui de eodem
ſpectus eſt, in negando tamen perſeverat,
d confeſſionem adigatur,* conſequenter
*s eſt ad ea media, ſine quibus confeſſio ex-
orqueri nequit* (§. 46.). Atque in his
onſiſtit *Inquiſitio*, quæ dicitur; ac is, in
ujus delictum publicum inquiritur, *In-
uiſitus* vocatur.

§. 1032.

Tortura dicitur actus, quo corpus *De tortura.*
riminis ſuſpecti dolore ac cruciatu affici-

(*Wolfii Inſtit. J.N.&G.*) Rr tur,

tur, ut ad confeſſionem criminis adigatur. *Territio* vero ſunt minæ de torquendo, quæ intenduntur inquiſito in loco torturæ deſtinato, præſente carnifice & apparatu ad torquendum requiſito. Equidem cum haud pauci mori malint, etiamſi ſint innocentes, quam cruciatus torturæ perpeti; *tortura non ſatis apta eſt ad veritatem eruendam*, nec deſunt exempla innocentium propter ſævitiam tormentorum confeſſorum, ad ideo condemnatorum: quoniam tamen Reip. maxime intereſt, ne crimen maneat impunitum, quod e diametro ſecuritati publicæ adverſatur (§. 93.); *ſi inquiſitus criminis* iſtiusmodi *gravioris valde fuerit ſuſpectus*, ut ſcilicet ad certitudinem vix quicquam adhuc deeſſe videatur, quam propria inquiſiti confeſſio, *corpore autem ſano & robuſto, & malitia ejus manifeſta, torqueri poteſt.* Juramentum purgatorium criminis ſuſpecto a judice delatum *Tortura ſpiritualis* appellari ſolet; quæ quod *non ſatis apta ſit ad veritatem eruendam, ſi crimen pœnam capitalem, vel corporis afflictivam, vel aliam infamen meritur*, facile patet; cum non omnes Deum vindicem timeant, alii ſe veniam facile impetraturos

ros putent, ut ideo pejerare (§. 371.), quam crimen confiteri malint.

§. 1033.

Quia crimina impunita manere non debent (§. 1032.); *ſi conſtet crimen eſſe commiſſum, opera danda, ut reus detegatur; ſi notus fuerit*, ne aufugiat, *in carcerem conjiciendus; ſi lateat, aut aufugerit, nihil intentatum relinquendum, ut apprehendatur.* Et exinde ulterius ſequitur, *ut ſit tamdiu in carcere detinendus, donec judicis ſententia vel abſolutus, vel condemnatus fuerit*: cumque nonniſi cuſtodiæ cauſa in carcere detineri debeat; *executio pœnæ*, nulla præſertim neceſſitate urgente, *non differenda.* Atque hinc ſimul intelligitur, *incarcerationem fieri non debere, ſi pœnam in abſentem exequi datur; poſſe* vero etiam *teſtem de fuga ſuſpectum incarcerari* (§. 778.). *Inculpatus* dicitur, qui de delicto, vel crimine aliquo poſtulatur. Quodſi ergo *inculpatus, immo* etiam *reus*, cui non deneganda defenſio (§. 1031.), *metu carceris aufugit*, & *abſens promittit judici, quod citatus judicio ſemper ſe ſiſtere & cauſam ſuam agere velit, præſtita ſecuritate de non incarcerando,* *De incarceratione & ſalvo conductu.*

ti reditus, pro diverſitate circumſtantiarum augendi (§. 1039.). Prædia, quorum reditus Rectori civitatis ad ſuſtentandum ſe familiamque ſuam requiruntur, dicuntur *Domania: & hi reditus ſunt bona ipſius propria* (§. 1012.). *De reditibus* igitur *ex domaniis pro arbitrio ſuo diſponere poteſt* (§. 195.); *aſt ipſa domania*, utpote nonniſi uſufructuarius, *alienare & oppignorare nequit* (§. 713.), *& alienata a ſucceſſore revocari, nec quantocunque tempore præſcribi poſſunt* (§. 451. 452.). Quoniam in regno patrimoniali perfecte tali omnia imperii cauſa conſtituta ſunt in dominio Regis (§. 986.); *domania* quoque *alienare & oppignorare poteſt* (§. 257. 697) Et *ſi Rex habet jus ex nova cauſa tribut indicendi ſine ulla reſtrictione, domania o pignorare poteſt;* cum potuiſſet loco p cuniæ mutuo ſumtæ tributa indicere.

§. 1041.

e tituli præce- ria. Cum unicuique honor meritus ſit hibendus (§. 142.); *ſuperior* quoque *terminare debet actus externos, quibu nor ob merita in Remp. exhiberi del eadem bene merentibus a cæteris: ac modi apti ſunt tituli*, qui ſunt vo

etiam pertinet *cura de viarum publicarum commoditate & ſecuritate.*

§. 1035.

Ob eandem rationem patet (§. 116.), *ſuperiori curæ eſſe debere, ut materia ædificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari poſſit, ut adſint architecti & fabri lignarii ac murarii, aliique opifices periti, & ne officio ſuo in extruendis ædificiis deſint.* Huc etiam pertinet cura circa *incendia, ut tempeſtive reſtinguantur & quantum datur præcaveantur.* Et quoniam ædificia publica venuſta ſplendorem conciliant civitati; *ut templa, curiæ, gymnaſia, collegia academica & alia quæcunque ædificia publica, non modo firma & utilia, verum etiam venuſta ſint, ſuperiori curæ eſſe debet.* *De cura circa ædificia.*

§. 1036.

Quoniam pecunia comparantur & res, & operæ, quibus indigemus (§. 494.): *ſuperiori curæ habendum, ne moneta ſufficiens ad res & operas comparandas deſit:* & quia defraudatio non permittenda (§. 1028.); *ut monetæ bonitas intrinſeca conveniat extrinſecæ, ſeu moneta ſit* *De cura circa monetam.*

rando, qui *ſalvus conductus* dici ſolet; *judex eam ipſi tribuere debet*, *præſtita*, ne judicium eludere auſit, *cautione de ſe judicio ſiſtendo*. Enimvero, *ſi ſententia a judice lata ad pœnam capitalem*, *vel corporis afflictivam condemnatur*, *aut torturæ ſubjiciendus* cum tunc de fuga ſuſpectus ſit; *ſalvus conductus expirat*: &, *ſi durante inquiſitione crimen committat*, *ob quod incarcerari poteſt*; *non obſtante ſalvo conductu*, quippe qui ad id non ſpectat, *incarcerandus*.

§. 1034.

De cura ſuperioris circa ſanitatem ſubditorum.

In Rep. homo conjunctis omnium viribus conſequi id debet, ad quod conſequendum per ſe naturaliter obligatur (§. 972.). *Quicquid* igitur *ſuperior ad hoc conferre poteſt*, *ut ſanitas ſubditorum conſervetur & amiſſa reſtituatur*, *ad id faciendum obligatur*. Atque hinc *naſcitur cura de ſalubritate ciborum ac potuum*, *de apparatu medicamentorum*, *& ne deſint medici atque chirurgi periti*, ac *Profeſſores Medicinæ idonei inſtituantur*, item *ne ſubditi labore nimio ſanitati officere cogantur*, *& qui officiis publicis præficiuntur*, *iis ſalaria ſufficientia præbeantur*. Huc etiam

etiam pertinet *cura de viarum publicarum commoditate & ſecuritate.*

§. 1035.

Ob eandem rationem patet (§. 116.), *ſuperiori curæ eſſe debere, ut materia ædificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari poſſit, ut adſint architecti & fabri lignarii ac murarii, aliique opifices periti, & ne officio ſuo in extruendis ædificiis deſint.* Huc etiam pertinet cura circa *incendia, ut tempeſtive reſtinguantur & quantum datur præcaveantur.* Et quoniam ædificia publica venuſta ſplendorem conciliant civitati; *ut templa, curiæ, gymnaſia, collegia academica & alia quæcunque ædificia publica, non modo firma & utilia, verum etiam venuſta ſint, ſuperiori curæ eſſe debet.* *De cura circa ædificia.*

§. 1036.

Quoniam pecunia comparantur & res, & operæ, quibus indigemus (§. 494.): *ſuperiori curæ habendum, ne moneta ſufficiens ad res & operas comparandas deſit:* & quia defraudatio non permittenda (§. 1028.); *ut monetæ bonitas intrinſeca conveniat extrinſecæ, ſeu moneta ſit* *De cura circa monetam.*

 proba;

rando, qui *ſalvus conductus* dici ſolet; *judex eam ipſi tribuere debet*, *præſtita*, ne judicium eludere auſit, *cautione de ſe judicio ſiſtendo*. Enimvero, *ſi ſententia a judice lata ad pœnam capitalem*, *vel corporis afflictivam condemnatur*, *aut torturæ ſubjiciendus* cum tunc de fuga ſuſpectus ſit; *ſalvus conductus expirat*: &, *ſi durante inquiſitione crimen committat*, *ob quod incarcerari poteſt*; *non obſtante ſalvo conductu*, quippe qui ad id non ſpectat, *incarcerandus*.

§. 1034.

De cura ſuperioris circa ſanitatem ſubditorum.

In Rep. homo conjunctis omnium viribus conſequi id debet, ad quod conſequendum per ſe naturaliter obligatur (§. 972.). *Quicquid* igitur *ſuperior ad hoc conferre poteſt*, *ut ſanitas ſubditorum conſervetur & amiſſa reſtituatur*, *ad id faciendum obligatur*. Atque hinc *naſcitur cura de ſalubritate ciborum ac potuum*, *de apparatu medicamentorum*, *& ne deſint medici atque chirurgi periti*, ac *Profeſſores Medicinæ idonei inſtituantur*, item *ne ſubditi labore nimio ſanitati officere cogantur*, *& qui officiis publicis præficiuntur*, *iis ſalaria ſufficientia præbeantur*. Huc

etiam

itaque, *Remp. opus habere ærario* (§. 1036), *paratam eſſe debere pecuniam, quantum Reip. adminiſtratio & defenſio exigit.* Immo præter ærarium totius civitatis, *cætus* quoque *particulares ſua debent habere æraria*, in quæ reponuntur pecuniæ in uſum publicum a ſingulis collatæ.

§. 1039.

Differt ab ærario publico *Fiſcus*, qui eſt receptaculum pecuniæ privatæ Regis, ſeu imperantis. *Quæ* igitur *Regis propria ſunt*, ſeu *ad ejus uſus privatos deſtinata, in fiſco ſunt.* Unde *Confiſcatio bonorum* eſt actus, quo in pœnam omnia bona, quæ quis habet, eidem adimuntur, & fiſco attribuuntur. Hinc ſimul intelligitur, quid ſit *Confiſcatio rei particularis.* *De fiſco.*

§. 1040.

Cum Rex ſine ſumtu ſe familiamque ſuam ſuſtentare nequeat, nec ſplendorem dignitatis regiæ, imperium vero exerceat ſubditorum cauſa; *in regno ſubditi Regi ſumtus ſuppeditare tenentur ad ſuſtentandum ſe familiamque ſuam, & obtinendum dignitatis regiæ ſplendorem ſufficientes*, conſequenter *fiſco aſſignandi ſunt certi* *De domaniis.*

proba; ac propterea *in monetæ adulteratores*, qui vel monetam falſam cudunt, veluti vilioris metalli quantitate permiſcendo, quam lege publica cautum, vel etiam radendo eandem diminuunt, *ſevere animadvertendum*, *nec ferendum*, *ut moneta proba ad exteros exportetur*, *& ejus loco minus proba invehatur a trapezitis*, *aliisque lucri ſordidi cupidis*.

§. 1037.

De oneribus Reip.

Onera Reip. dicuntur omnes ſumtus Reipubl. adminiſtrandæ cauſa faciendi. Quamobrem cum ſine oneribus Reſp. adminiſtrari & defendi nequeat; *onera* quoque *Reip. ferre debent univerſi* (§. 972.), *non imponenda ultra*, *quam Reip. adminiſtratio & defenſio exigit*, & cum nemo civium ad paupertatem ſit redigendus, *ſinguli contribuere debent pro modo facultatum ſuarum.* Sunt vero *onera ordinaria*, quæ perpetuus uſus exigit; *extraordinaria* vero, quæ caſus quidam emergentes exigunt.

§. 1038.

De ærario publico.

Ærarium publicum dicitur locus, in quo pecunia publica repoſita eſt. Paret itaque

itaque, *Remp. opus habere ærario* (§. 1036), *paratam eſſe debere pecuniam, quantum Reip. adminiſtratio & defenſio exigit.* Immo præter ærarium totius civitatis, *cætus* quoque *particulares ſua debent habere æraria*, in quæ reponuntur pecuniæ in uſum publicum a ſingulis collatæ.

§. 1039.

Differt ab ærario publico *Fiſcus*, qui eſt receptaculum pecuniæ privatæ Regis, ſeu imperantis. *Quæ* igitur *Regis propria ſunt*, ſeu *ad ejus uſus privatos deſtinata, in fiſco ſunt.* Unde *Confiſcatio bonorum* eſt actus, quo in pœnam omnia bona, quæ quis habet, eidem adimuntur, & fiſco attribuuntur. Hinc ſimul intelligitur, quid ſit *Confiſcatio rei particularis.* *De fiſco.*

§. 1040.

Cum Rex ſine ſumtu ſe familiamque ſuam ſuſtentare nequeat, nec ſplendorem dignitatis regiæ, imperium vero exerceat ſubditorum cauſa; *in regno ſubditi Regi ſumtus ſuppeditare tenentur ad ſuſtentandum ſe familiamque ſuam, & obtinendum dignitatis regiæ ſplendorem ſufficientes*, conſequenter *fiſco aſſignandi ſunt cer-* *De domaniis.*

ti reditus, pro diverſitate circumſtantiarum augendi (§. 1039.). Prædia, quorum reditus Rectori civitatis ad ſuſtentandum ſe familiamque ſuam requiruntur, dicuntur *Domania:* & *hi reditus ſunt bona ipſius propria* (§. 1012.). *De reditibus* igitur *ex domaniis pro arbitrio ſuo diſponere poteſt* (§. 195.); *aſt ipſa domania*, utpote nonniſi uſufructuarius, *alienare & oppignorare nequit* (§. 713.), *& alienata a ſucceſſore revocari, nec quantocunque tempore præſcribi poſſunt* (§. 451. 452.). Quoniam in regno patrimoniali perfecte tali omnia imperii cauſa conſtituta ſunt in dominio Regis (§. 986.); *domania* quoque *alienare & oppignorare poteſt* (§. 257. 697). Et *ſi Rex habet jus ex nova cauſa tributa indicendi ſine ulla reſtrictione, domania oppignorare poteſt;* cum potuiſſet loco pecuniæ mutuo ſumtæ tributa indicere.

§. 1041.

De titulis & præcedentia. Cum unicuique honor meritus ſit exhibendus (§. 142.); *ſuperior* quoque *determinare debet actus externos, quibus honor ob merita in Remp. exhiberi debet de eadem bene merentibus a ceteris: ad quod modi apti ſunt tituli*, qui ſunt vocabula præ-

æcellentiam cujusdam ſupra alios ſigni-antia, & *præcedentia* (§. 75.). Quo-am itaque tituli & præcedentia eſſe de-ent ſigna meritorum in Remp. & per os cives ad præclara in Remp. merita obligantur (§. 35.); *tituli cum præceden-a non debent eſſe venales.* Ceterum ob andem rationem (§. 142.) *ferendum non t, ut quis ignominia afficiat alios, præ-rtim eos, qui dignitatibus civilibus emi-ent, ſeu ornati ſunt.*

CAPVT IV.

DE JURIBUS MAJESTATICIS.

§. 1042.

Cum jura majeſtatica ſint, quæ ad im-perium ſummum & ejus exercitium pertinent (§. 998.); *ad ea referenda ſunt ura omnia, ſine quibus imperium publi-um, quantum fieri poteſt, promoveatur* (§. 980.), conſequenter *qui imperium ci-vile exercet, ei competit jus omnia conſti-uendi, quæ ad bonum publicum conſequen-lum ipſi facere videntur.* *Quænam ad jura majeſtatica referenda.*

ti reditus, pro diverſitate circumſtantiarum augendi (§. 1039.). Prædia, quorum reditus Rectori civitatis ad ſuſtentandum ſe familiamque ſuam requiruntur, dicuntur *Domania: & hi reditus ſunt bona ipſius propria* (§. 1012.). *De reditibus* igitur *ex domaniis pro arbitrio ſuo diſponere poteſt* (§. 195.); *aſt ipſa domania*, utpote nonniſi uſufructuarius, *alienare & oppignorare nequit* (§. 713.), *& alienata a ſucceſſore revocari, nec quantocunque tempore præſcribi poſſunt* (§. 451. 452.). Quoniam in regno patrimoniali perfecte tali omnia imperii cauſa conſtituta ſunt in dominio Regis (§. 986.); *domania* quoque *alienare & oppignorare poteſt* (§. 257. 697). Et *ſi Rex habet jus ex nova cauſa tributa indicendi ſine ulla reſtrictione, domania oppignorare poteſt*; cum potuiſſet loco pecuniæ mutuo ſumtæ tributa indicere.

§. 1041.

De titulis & præcedentia. Cum unicuique honor meritus ſit exhibendus (§. 142.); *ſuperior* quoque *determinare debet actus externos, quibus honor ob merita in Remp. exhiberi debet de eadem bene merentibus a cæteris: ad quod modi apti ſunt tituli*, qui ſunt vocabula

præ-

fieri velit (§. 1043. 39.); *jus interpretandi leges in Rep. ſuperiori competit* (§. 794.). Quamobrem in caſu dubio *interpretatio ab eo requirenda*, quæ *authentica* dici ſolet. *Leges* vero *fundamentales ſuperior interpretari nequit* (§. 984.).

§. 1045.

Lex abrogari dicitur, quando declaratur, quod ſubditos non amplius obligare debeat. Cum obligatio, quæ a lege humana venit, dependeat a voluntate legislatoris (§. 39.); *ſuperior, qui legem tulit* (§. 1043.), *eam* quoque *abrogare poteſt, ſi ipſi viſum fuerit*, conſequenter *jus abrogandi leges ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1042.). Et quia leges mutare idem eſt ac veteres tollere, & alias in earum locum ſubſtituere; *in jure leges ferendi & abrogandi* etiam *jus leges immutandi continetur.* Enimvero quoniam obligatio naturalis, quæ a lege naturæ venit (§. 39.), immutabilis eſt (§. 38.); *leges naturales abrogari nequeunt.* *De jure abrogandi & immutandi leges.*

§. 1046.

Diſpenſatio vocatur permiſſio actus lege prohibiti in caſu ſingulari facta. *De jure diſpenſandi.*

Quam-

Quamobrem cum diſpenſare idem ſit ac legem tollere in caſu quodam ſingulari, ſeu aliquem ab obligatione, quæ inde venit, liberare; *ſuperior circa leges diſpenſare poteſt* (§. 104.), ac propterea *Jus diſpenſandi ad jura majeſtatica pertinet* (§. 1042.), ob immutabilem vero obligationis naturalis (§. 38.) *ad legem naturæ extendi nequit.* Quamobrem *ſi quædam permittere tenetur ſuperior, quæ legi naturæ adverſantur, ea tantum impune fieri permittit.*

§. 1047.

De jure dandi privilegium. *Privilegium* eſt conceſſio juris cujusdam, ſive affirmativi, ſive negativi, perſonæ uni, vel pluribus, aut certo cuidam perſonarum ordini facta, quo ceteri carent. Dicitur in ſpecie *Privilegium familiæ*, quod datur perſonæ cuidam & omnibus ab ea per nativitatem deſcendentibus. Qui privilegium habet, *Privilegiarius*, vulgo *privilegiatus* appellatur. Cum conceſſione privilegiorum ceteri obligentur pati, ut privilegiatus jure ſuo fruatur, nec quicquam committere, quod eidem adverſatur; *privilegia revera leges ſunt* (§. 39.), conſequenter cum poteſtas legislatoria ſuperiori competat

tat (§. 1043.), eídemque ſit jus diſpen-
ndi circa legem (§. 1046.), quod in pri-
legiis obtinet; *jus concedendi privilegia,*
l jura majeſtatica pertinet. Cum voluntate
perioris dentur privilegia, ideoque ab
dem pendet, cuinam privilegia dare &
ua lege velit; *ſuperior privilegia concede-*
poteſt vel ad tempus, vel ad dies vitæ,
b onere quocunque, ſub certa conditione,
ræſertim poteſtativa, aut precario, immo
iam ſub pœna, veluti ut abuſu, vel certo
uodam facto committatur. Quoniam ta-
en ſalus publica in civitate ſuprema lex
ſt (§. 976.); *privilegia dari non debent,*
iſi boni publici cauſa, conſequenter *ſi ver-*
ant in detrimentum Reip. aut multorum
ivium, ſuperior ea tollere poteſt.

§. 1048.

Cum a metu pœnarum vim habeat ligatio (§. 35. 93.); *pœnæ legibus addi- executioni dandæ ſunt.* Quamobrem m punienda etiam ſint delicta tam pri- ta, quam publica (§. 1029.); *ad jura ajeſtatica pertinet jus puniendi & pœnas terminandi.* Quia pœnæ vel ſunt mala unæ, vel corporis (§. 93.); *in priva- e ſui & in faciendo dolore in corpore* *De jure puniendi & jure gladii.*

con-

conſiſtunt, conſequenter *in pœnam adimi poſſunt res quæcunque corporales*, *pecunia*, *jura quælibet*, ideoque *etiam privilegia* (§. 1047.), *ſive in perpetuum*, *ſive ad certum tempus*, *delinquens infamia notari*, *corpus variis modis affligi*, immo cum exercitium juris puniendi revera ſit defenſio adverſus eos, qui lædendi animum habent (§. 90. 93.), *in pœnam ipſa vita eripi poteſt* (§. 94.). *Pœnæ* igitur *capitales in ſe illicitæ non ſunt*, &, *ſi crimina aliter averti nequeunt*, *licitæ*. Jus pœnam capitalem ſumendi de maleficis *Jus gladii* dicitur, immo etiam *Jus vitæ & necis:* quod tamen latius extenditur, quatenus ſcilicet jus exponendi vitam ſubditorum periculo mortis, veluti in bello, continet.

§. 1049.

An talio in irrogandis pœnis attendenda. Talio cum ſit par vindicta, qua tantum quis patitur mali, quantum fecit, & tanquam illicita in ſe in exercitio juris puniendi non attendenda (§. 156.); *in puniendis* quoque *delictis tam privatis, quam publicis talio non obſervanda*; *ſed pœnæ loco malum nunc gravius*, *nunc minus inferendum*, *quam quantum fecit*, *qui deliquit*,

quit, prouti finis pœnæ exigit (§. 94.). Qua etiam de cauſa *malum in ſe tale non eſt, ut puniri debeat, nec Rector civitatis necem malefici intendit, ſed averſionem læſionis cum a ſingulis, tum a Rep. ſeu univerſis.*

§. 1050.

Quænam puniri nequeant.

Quoniam jus puniendi natura hominibus non competit, niſi ob læſionem actu factam (§. 93.); *actus interni, quando in externos non erumpunt, puniri non poſſunt.* Hinc *ob errores nemo puniri poteſt: diſſeminatio tamen erroris*, præſertim ſi fiat contra prohibitionem, *pœnis coërceri poteſt.* Quamobrem cum *atheiſmus & deiſmus* ſint errores; *puniri non poſſunt: diſſeminatio* tamen *atheiſmi & deiſmi, aliorumque errorum religioni adverſorum puniri poteſt.* Quoniam pœnæ loco eſt, ſi quis e civitate diſcedere jubeatur (§. 1048.); *ad pœnam graviorem procedere non licet, niſi ſi diſcedere nolit, nec ab errore divulgando deſiſtat.* Pœna nimis levis exiſtimari nequit e civitate excluſio, præſertim ubi difficile fuerit fortunarum ſuarum ſedem alibi conſtituere.

§. 1051.

§. 1051.

An pœnæ nomine ſepultura denegenda.

Cum jus ſepulturæ humanitati debitum (§. 824.) in pœnam adimi poſſit (§. 1048.), ac præterea pœnis maxime conveniat, ut eorum memoria conſervetur, quatenus exemplares ſunt (§. 93.); *cadavera ſupplicium ultimum perpeſſorum inſepulta in conſpectu publico relinqui poſſunt.* Immo ob eandem rationem *pœnæ nomine denegatur ſepultura in loco honeſto contemtoribus religionis, & propter autochiriam ex cauſa non imputabili minime commiſſam*, veluti non in furore, delirio, vel ex melancholia.

§. 1052.

An ſcelera puniri poſſint.

Quoniam *ſcelera*, ſeu *vitia fœda ſuperior* permittere non tenetur in Rep. præſertim ubi verendum, ne invaleſcant (§. 1024.), aut ſi ſaluti publicæ quodammodo adverſentur (§. 976.), cum eadem prohiberi poſſit; *punire* etiam *poteſt*, veluti ſcortationem, adulterium, concubitus, qui ſunt contra naturam, blaſphemiam, luxum nimium.

§. 1053.

Quomodo parentes in

Si bona parentum confiſcantur, cum *liberi* in iisdem nullum adhuc jus pro-

prium habeant, quippe quod demum poſt mortem eorum conſequuntur (§. 917. 921.); iidem *ob factum parentum non puniuntur* (§. 1048.). Quatenus tamen ipſis adimitur hæreditas, quam ſperare poterant, *occaſione ejusdem malum quoddam ſentiunt.* Quatenus vero parentes curæ habere debent, ut liberi ſint fortunati (§. 892.), atque eo ducit natura inſitus amor, qui in ipſis brutis conſpicitur; ipſi affliguntur, quod videant liberos privari bonis, quæ poſt mortem ſuam habituri erant. Ac ideo *parentes in liberis confiſcatione bonorum puniuntur* (§. 93.). *Idem intelligitur* eodem modo, *ſi ob crimen parentum liberis adimitur, ſi quid habent, aut expectare poſſunt, in quod jus proprium non ipſis, ſed populo aut Regi eſt, ſeu quod non in ipſorum, ſed in populi aut Regis dominio eſt,* qualia ſunt nobilitas, jus certarum dignitatum civilium hæreditarium, aptitudo civilis ad certa officia publica, jus poſſidendi prædia equeſtria & alia privilegia familiæ data; quippe quæ ſunt talia, quæ continuo juri ſuperioris ſubjecta ſunt, ut de iis diſponere poſſit, prouti ſalus Reip. exigit (§. 976.).

liberis puniantur.

§. 1054.

ıre tim- Cum ſalus Reip. ſuprema lex ſit (§. 976.), pœnarum autem qualitas & quantitas voluntate ſuperioris determinata ſi (§. 1048.); *ſi e re Reip. eſſe ſuperiori videatur, ut pœna remittatur, vel ſaltem mitigetur, eandem remittere vel mitigare poteſt.* Sunt autem rationes ad hoc ſufficientes præclara parentum; vel majorum in Remp. aut ſuperiorem merita, ob quæ pœnæ remiſſio, vel mitigatio æquipollet beneficio, quod ipſis redditur in liberis vel poſteris, aut eorum cognatis. Tales etiam ſunt præclara delinquentium in Remp. & Rectorem civitatis merita vel magna ſpes meritorum in poſterum. Jus vero pœnas remittendi, vel mitigandi *Jus aggratiandi* appellatur. Quod pœnæ lege fuerint determinatæ; aggratiatio diſpenſationi æquipollet (§. 104 & Jus aggratiandi ſub jure diſpenſ continetur.

§. 1055.

De jure abolendi. *Accuſatio*, vel *inquiſitio aboleri*tur, ſi de crimine, cujus aliquis p tur, non inquirendum; conſequen abſque omni cognitione, aut ſalte

quiſitione nondum abſoluta e numero reorum eximitur. *Eſt* igitur *abolitio remiſſio pœnæ in caſu dubio.* Quamobrem cum jus abolendi ſub jure aggratiandi contineatur (§. 1054.); *ſuperiori jus abolendi competit* (§. *cit.*).

§. 1056.

Differt ab abolitione *Amneſtia*, quæ eſt oblivio injuriarum & criminum patratorum in perpetuum decreta. Unde & *Lex oblivionis* vocatur. *Amneſtia* igitur *præſtita, ante actarum rerum nemo accuſari, neve puniri poteſt.* Cum ſalus Reip. ſuprema lex ſit (§. 976.); *ſi e re civitatis fuerit*, veluti ſi præteritarum injuriarum oblivione certius cavetur, ne novis iisque gravioribus pandantur fores, vel ſi eædem tutius finiantur, ſi pœna remittatur, quam ſi nocentes puniantur, *amneſtia naturaliter licita*, & *eam*, cum ſit pœnæ remiſſio, *ſuperior præſtare valet* (§. 1054.). Facile autem intelligitur, *ſi in rebellione amneſtia a ſuperiore præſtatur*, cum id fiat tranſactione, ut pax reſtituatur, ac ideo vim ſuam a pacto accipiat (§. 764.); *id non fieri vi imperii.* *De amneſtia.*

§. 1057.

ure im- di & gene- i. *Jus onera imponendi*, ſuperiori com petens (§. 1037.), *ad jura majeſtatica per tinet* (§. 1042.). Dicuntur autem *Tribu ta* pecunia, quæ pro rebus immobilibus pro moventibus, pro bonis poſſeſſis aut negotio quæſtuoſo, vel etiam pro ca pite ſuo, onerum Reip. ferendorum cauſa, ſolvitur: *Vectigal* vero pecunia quæ eadem de cauſa pro mercibus & re bus conſumtibilibus, pro vectura, & i qua ſunt his gemina, ſolvitur. Ad e etiam pertinent *Munera publica*, quand ſubditi ſine dignitate publicæ utilitati cauſa gratis, vel etiam cum damno patr monii & ſumtibus ſuis quid facere ob gantur. Iſtiusmodi munus publicum personali hoſpitio excipere milites, etiam tutelæ adminiſtratio. Patet aute *tributa & munera publica rerum imm lium pretium imminuere*, *vectigalia a rerum pretium augere.* Hinc vero ſe tur, *ut nova tributa & munera pul atque vectigalia caute* ſint *imponenda.*

§. 1058.

le Jure llectandi. *Collecta* dicitur pecunia, quæ bus uſus cujusdam particularis gra

nſequenter *magiſtratus & judices ipſius mine faciant, quicquid faciunt, & in vere, qui officio cuidam publico præfici-tur, nonniſi exequantur a ſuperiore ſibi mandata; ſuperiori* quoque *competit jus agiſtratus atque judices inſtituendi, & genere officia publica conferendi.* Cete-m *ab ipſius arbitrio pendet, quatenus oad functiones minores jus conferendi ma-ſtratibus, judicibus & qui aliis officiis nguntur, concedere velit & qua lege.* icile autem patet, hos ſuo jure non i niſi dependenter a voluntate ſupe-oris.

§. 1061.

De jure conferendi titulos & præcedentias ſ. dignitates civiles.

Et quia tituli & præcedentia per ſe ıt præmia bene meritorum de Rep. l perſona ſuperioris (§. 1041.), per ıos ſubditi ad præclare merendum obli-ntur (§. 35.); *jus conferendi titulos & edentiam ad jura majeſtatica pertinet* 1042.). Cumque hi etiam adhæ-t officiis publicis, quatenus, qui m funguntur, bene de Rep. meren-ideo officia publica, quæ dignita-djunctam habent, a Romanis *Hono-* ppellabantur.

§. 1062.

Quomodo jus iſtud exercendum. Cum imperium publicum exerceri debeat ſaluti publicæ convenienter (§. 976.); *officium publicum nemini conferendum; niſi qui habilis eſt*, hoc eſt, *cui non modo ſunt vires ſufficientes, ut eodem recte fungatur, ſed & conſtans atque perpetua voluntas eodem recte fungendi*, conſequenter *officia publica non vendi debent, nec conferri plus licitanti neque* etiam *ferendum eſt, ut ab iis, qui officium aliquod ambiunt, munera accipiant, qui vel officia conferunt, vel ſuperiori perſonas habiles commendare, aut præſentare debent.* Quamobrem cum *Crimen ambitus* vocetur, quo quis data pecunia, vel alio illicito modo corruptis ſuffragiis officium quoddam publicum, vel dignitates civiles parat; *crimen ambitus non tolerandum*, conſequenter *pœnis coërcendum.* Immo *ſi ex indigni electione damnum Reip. fecerit is, cui officii publici collatio mandata eſt, id reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 1063.

De remotione ſuſpenſione & *Removeri ab officio* dicitur, qui eodem invitus privatur; *ſuſpendi*, qui eodem fungi ad tempus certum, vel indefini-

itum prohibetur; *dimitti*, cujus pre- us annuit ſuperior, ne eodem diutius igi obligetur. Quoniam *officii collatio* *lo perficitur inter collatorem & eum, cui* *ſertur*, quo is certorum negotiorum niniſtrationem, vel executionem ei- n committit (§. 1060.) & ſalarium omittit, hic vero ſpondet, ſe negotia diligenter adminiſtraturum, vel exe- turum (§. 438.); *nemo officium abdica-* *poteſt ſine conſenſu ſuperioris, aut ejus,* *i ab eodem jus habet* (§. 341.), *nec remo-* *ri, nec ſuſpendi poteſt ſine juſta cauſa,* luti *ſi negligenter, aut fraudulenter eo-* *n fungatur* (§. 442.), *aut in pœnam* 1048.). Patet itaque, *jus removendi,* *endendi & dimittendi ab officio compe-* *per ſe ſuperiori.* *dimiſſione ab officio.*

§. 1064.

Jus circa ſacra, aut *Jus ſacrorum* di- r jus diſponendi de iis, quæ ad cul- divinum & Eccleſiam ſpectant. Cum cultus divini externi ſuperiori in- at, veluti ut extruantur templa, minentur feſta, inſtituantur docto- publici (§. 1024.), conſequenter et- ut rectus fiat rerum ſacrarum uſus *De jure circa ſacra.*

 (§. 1025.),

§. 1051.

An pœnæ nomine ſepultura denegenda. Cum jus ſepulturæ humanitati debitum (§. 824.) in pœnam adimi poſſit (§. 1048.), ac præterea pœnis maxime conveniat, ut eorum memoria conſervetur, quatenus exemplares ſunt (§. 93.); *cadavera ſupplicium ultimum perpeſſorum inſepulta in conſpectu publico relinqui poſſunt.* Immo ob eandem rationem *pœnæ nomine denegatur ſepultura in loco boneſto contemtoribus religionis, & propter autochiriam ex cauſa non imputabili minime commiſſam*, veluti non in furore, delirio, vel ex melancholia.

§. 1052.

An ſcelera puniri poſſint. Quoniam *ſcelera*, ſeu *vitia fœda ſuperior* permittere non tenetur in Rep. præſertim ubi verendum, ne invaleſcant (§. 1024.), aut ſi ſaluti publicæ quodammodo adverſentur (§. 976.), cum eadem prohiberi poſſit; *punire* etiam *poteſt*, veluti ſcortationem, adulterium, concubitus, qui ſunt contra naturam, blaſphemiam, luxum nimium.

§. 1053.

Quomodo parentes in *Si bona parentum confiſcantur*, cum *liberi* in iisdem nullum adhuc jus proprium

itum prohibetur; *dimitti*, cujus pre- *dimiſſione*
ius annuit ſuperior, ne eodem diutius *ab officio.*
igi obligetur. Quoniam *officii collatio*
:to perficitur inter collatorem & eum, cui
ıfertur, quo is certorum negotiorum
miniſtrationem, vel executionem ei-
m committit (§. 1060.) & ſalarium
omittit, hic vero ſpondet, ſe negotia
a diligenter adminiſtraturum, vel exe-
turum (§. 438.); *nemo officium abdica-*
poteſt ſine conſenſu ſuperioris, aut ejus,
i ab eodem jus habet (§. 341.), *nec remo-*
ri, nec ſuſpendi poteſt ſine juſta cauſa,
luti *ſi negligenter, aut fraudulenter eo-*
n fungatur (§. 442.), *aut in pœnam*
1048.). Patet itaque, *jus removendi,*
endendi & dimittendi ab officio compe-
: per ſe ſuperiori.

§. 1064.

Jus circa ſacra, aut *Jus ſacrorum* di- *De jure*
jus diſponendi de iis, quæ ad cul- *circa ſacra.*
divinum & Eccleſiam ſpectant. Cum
cultus divini externi ſuperiori in-
oat, veluti ut extruantur templa,
:minentur feſta, inſtituantur docto-
publici (§. 1024.), conſequenter et-
u rectus fiat rerum ſacrarum uſus

 (§. 1025.),

§. 1062.

Quomodo jus iſtud exercendum.

Cum imperium publicum exerceri debeat ſaluti publicæ convenienter (§. 976.); *officium publicum nemini conferendum, niſi qui habilis eſt*, hoc eſt, *cui non modo ſunt vires ſufficientes, ut eodem recte fungatur, ſed & conſtans atque perpetua voluntas eodem recte fungendi*, conſequenter *officia publica non vendi debent, nec conferri plus licitanti neque* etiam *ferendum eſt, ut ab iis, qui officium aliquod ambiunt, munera accipiant, qui vel officia conferunt, vel ſuperiori perſonas habiles commendare, aut præſentare debent.* Quamobrem cum *Crimen ambitus* vocetur, quo quis data pecunia, vel alio illicito modo corruptis ſuffragiis officium quoddam publicum, vel dignitates civiles parat; *crimen ambitus non tolerandum*, conſequenter *pœnis coërcendum.* Immo *ſi ex indigni electione damnum Reip. fecerit is, cui officii publici collatio mandata eſt, id reſarcire tenetur* (§. 270.).

§. 1063.

De remotione ſuſpenſione &

Removeri ab officio dicitur, qui eodem invitus privatur; *ſuſpendi*, qui eodem fungi ad tempus certum, vel indefini-

itum prohibetur; *dimitti*, cujus pre- *dimiſſione ab officio.*
ɔus annuit ſuperior, ne eodem diutius
ıgi obligetur. Quoniam *officii collatio*
ſto perficitur inter collatorem & eum, cui
ıfertur, quo is certorum negotiorum
miniſtrationem, vel executionem ei-
m committit (§. 1060.) & ſalarium
omittit, hic vero ſpondet, ſe negotia
a diligenter adminiſtraturum, vel exe-
turum (§. 438.); *nemo officium abdica-*
poteſt ſine conſenſu ſuperioris, aut ejus,
i ab eodem jus habet (§. 341.), *nec remo-*
ri, nec ſuſpendi poteſt ſine juſta cauſa,
luti *ſi negligenter, aut fraudulenter eo-*
n fungatur (§. 442.), *aut in pœnam*
1048.). Patet itaque, *jus removendi,*
endendi & dimittendi ab officio compe-
: per ſe ſuperiori.

§. 1064.

Jus circa ſacra, aut *Jus ſacrorum* di- *De jure circa ſacra.*
ur jus diſponendi de iis, quæ ad cul-
divinum & Eccleſiam ſpectant. Cum
cultus divini externi ſuperiori in-
bat, veluti ut extruantur templa,
rminentur feſta, inſtituantur docto-
publici (§. 1024.), conſequenter et-
ut rectus fiat rerum ſacrarum uſus

 (§. 1025.),

(§. 1025.), & de rebus eccleſiaſticis rite diſponatur (§. 1026.); *jus aliquod circa ſacra ſuperiori competit.* Quoniam vero imperium, quod continet omnia jura ad id ſpectantia, conſequenter etiam jus circa ſacra, in partes potentiales diviſibile (§. 983.), & idem quoque diviſum transferri poſſit (§. 982.); *jus quoque ſacrorum a ſeculari ſeparari, idque vel populus ſibi reſervare, vel alii cuidam ſeparatim deferre poteſt.* Quoniam quæ ad cultum divinum internum ſpectant & quæ in externo eidem inſeparabiliter cohærent, vel dogmata theoretica de Deo & voluntate ejus, vel practica de agendis ſunt (§ 178), imperari vero non poſſit, ut pro vero habeas, de quo per rationes convictus, vel perſuaſus non fueris; *jus circa ſacra, quatenus originarie in populo eſt, extendi nequit ad ea, quæ ad cultum divinum internum ſpectant & indivulſo nexu cum eodem in externo cohærent, niſi quatenus* turbarum evitandarum gratia *controverſia aliqua in Eccleſia orta proviſionaliter decidenda*, ut ſcilicet conſtet, quid publice doceri debeat, *vel certi quid conſtituendum*, veluti ut unicuique liberum ſit, ſententiam ſuam proponere ac rationibus defen-

defendere, citra contumeliam, vel inſectationem partis alterius, aut ut de eo, quod controverſum eſt, in cultu divino publico taceatur. Aſt *de iis, quæ in cultu externo ſalvo interno non uno modo fieri poſſunt, pro lubitu diſponi poſſe ab eo, qui jus ſacrorum habet, prouti e re civitatis, vel eccleſiæ ipſi viſum fuerit*, nihil difficultatis habet (§. 976.). Enimvero cum imperium civile metiendum ſit ex fine civitatis (§. 980.); *jus circa ſacra quoad eos actus, qui reſpectum quendam ad Rempubl. habent, vel quorum executio brachio civili indiget, & quatenus eccleſia tutelam civilem exigit, ab imperio civili dependens ſemper eſt.* Quoniam Rector civitatis ad legum fundamentalium obſervantiam obligatur (§. 984.); *ſi qua de jure circa ſacra lege fundamentali diſponuntur*, veluti ne tolerentur religiones ab ea, quam populus profitetur, diverſæ, vel ne Rector civitatis alii religioni addictus ſit, *ea tenent Rectorem civitatis.* Si lex nulla fundamentalis obſtet, cum tunc pro lubitu ſtatuere poſſit de eo, quod ſibi viſum fuerit; *religionem quamcunque in civitate tolerare poteſt, modo ea non ſit ſtatui civili adverſa, & eam*

præ-

CAPUT V.

DE THEORIA NATURALI LEGUM CIVILIUM.

§. 1068.

De legibus civilibus. Leges *civiles* dicuntur, quæ a ſuperiore feruntur ſubditis in civitate. Cum civitates diverſæ inter ſe ſpectentur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes (§. 977.); *leges civiles non obligant niſi membra ejus civitatis, in qua feruntur*, conſequenter *ſi leges peregrinæ recipiuntur, eæ vim obligandi nanciſcuntur a ſuperioris voluntate, qui vult eas eſſe leges ſuæ civitatis.* Quoniam vero ſalus publica ſuprema lex eſt (§. 976.); *leges peregrinæ non ante recipiendæ, quam demonſtratum fuerit per ea, quæ præſcribunt, bonum commune hujus civitatis promoveri poſſe*, ideoque *ſi mutato rerum ſtatu, vel agnito errore deprehendatur, ea non eſſe media commune bonum promovendi, abrogandæ ſunt*: id quod in genere de legibus quibusvis tenendum.

§. 1069.

§. 1069.

Cum obligatio naturalis ſit immutabilis (§. 38.), nec ullus homo ab ea liberari poſſit (§. 42.); *leges civiles contrariæ eſſe non debent naturalibus præceptivis & prohibitivis*, conſequenter *lex civilis ex naturaliter debito facere nequit illicitum, nec ex naturaliter illicito debitum, vel licitum* (§. 49.). Quamobrem *ſi lege civili tacite permittitur, quod legi præceptivæ, vel prohibitivæ contrarium; id ſaltem toleratur, vel conceſſa impunitate agendi, vel denegato auxilio judicis, majoris mali, vel damni vitandi cauſa, vel quod alia quacunque de cauſa id fieri neceſſe ſit* (§. 976.). Nimirum *permittendo legi præceptivæ, vel prohibitivæ naturali contrarium lege civili libertas naturalis non reſtringitur ultra id, quod exigit finis civitatis* (§. 78. 980.). Enimvero cum permittendo utique velit ſuperior, ne alius agere volentem vi impediat, quo minus agat; *ſi lege civili quid permittitur, lex permiſſiva obligat ceteros, ne agentem vi impediant, quo minus faciat, quod permittitur, ac inde naſcitur agenti jus non patiendi, ut vi impediatur* (§. 46.). *De habitu legum civilium ad naturales præceptivas & prohibitivas.*

§. 1070.

§. 1070.

De legibus civilibus a naturalibus materialiter non differentibus.

Quodſi obligatio naturalis non ſatis efficax fuerit, ad legum naturalium obſervantiam, quas tamen in Rep. obſervari neceſſe eſt; *leges naturales additis pœnis*, quarum metu introducitur obligatio poſitiva naturali fortior (§. 35. 93.), *efficiuntur civiles*, quatenus ſcilicet pœnas continent lege naturali minime determinatas (§. 39.). Immo cum metus executionis a judice faciendæ (§. 1029.), & prævifio actus ab eodem irriti efficiendi aut reſcindendi vim obligandi habeat (§. 35.); *leges* quoque *naturales formam civilium induunt, quatenus iisdem præſtatur auxilium in foro.*

§. 1071.

De habitu legum civilium ad naturales permiſſivas & officia humanitatis.

Quoniam in civitate libertas ſingulorum reſtringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum conſequendum pertinent (§. 980.); *ſuperior ex naturaliter licito lege civili debitum, vel illicitum, & ex imperfecte debito, ſeu officio humanitatis perfecte debitum facere poteſt, prouti fini civitatis convenit* (§. 49. 80.). Quod vi libertatis naturalis ſingulis per facta

facere

facere poſſunt (§ 667.); idem ſuperior, cujus juri ſubjecta eſt libertas naturalis ſingulorum; facere poteſt, quatenus finis civitatis id exigit (§ 980.). Hinc ſequitur, *ut, ſi quid pluribus modis fieri poteſt, ſuperior præcipere poſſit, ut hoc vel iſto modo fieri debeat*, conſequenter *actus civiliter validus non ſit, niſi lege præſcripto modo fiat*. Huc etiam pertinet, *ſi ſuperior determinat modum, quo obligationi naturali ſatisfieri poteſt, aut ab eo præcavetur, ne eidem adverſa committantur, aut ut contractui inſit, quod per pacta eidem adjici poteſt, vel lex detur, quam contrahentes dare poterant.*

§. 1072.

Cum ſuperior curet, ut jus ſuum unicuique tribuatur per judicem (§. 1028. 1029.); facile patet *cavendum eſſe, ne lites multiplicentur in nimium, & ex litibus naſcantur lites, nec in foro protrahantur, atque curandum, ut exitum habere poſſint.* Quamobrem *ob minimam quamcunque læſionem litibus in foro locus concedi nequit;* cum & in ſtatu naturali ob læſiones non magni momenti a bello abſtinere jubeat prudentia, vel charitas, & *De legibus civilibus materialiter a naturalibus differentibus.*

ſæpe pœna danda ſit culpæ, ut poſthac cautius mercari diſcas; & *ſi determinationes legi naturæ adjectæ fuerint probatu difficiles, vel prorſus impoſſibiles, in earum locum ſubſtituendæ aliæ probatu faciles, quæ probabiliter, ſeu ut plurimum iisdem æquipollent.* Hinc ſequitur, *ut lege civili determinentur læſiones, ob quas auxilium dandum, vel denegandum in foro, & culpa pro diverſitate negotiorum præſtanda.*

§. 1073.

Unde deſumenda ſit ratio legum civilium ex naturali faciendarum.

Quoniam leges civiles præſcribere debent media, quibus commune bonum civitatis obtinetur (§. 1068.); *ratio eorum, quæ legi naturali vel addenda, vel ſubtrahenda, ut ex ea efficiatur civilis, vel a ſtatu civitatis in genere, vel hujus, in qua lex fertur, in ſpecie deſumenda.* Et per ſe patet, *ſi legum civilium una concordia eſſe debeat, admittenda etiam eſſe juri naturali non in totum conſona, quæ ex aliis legibus civilibus neceſſario conſequuntur.* Quamobrem cum voluntas legislatoris contradictoria concipi non debeat; *quæ ex lege civili neceſſario conſequuntur, ea etiam pro lege tenenda.*

§. 1074.

Quoniam ex hactenus dictis apparet, leges civiles efficiendas eſſe ex naturalibus; *cavendum eſt, ne legislator errores quosdam communes pro jure naturæ ſumat, conſequenter ſi per inſcitiam temporum errores quidam irrepſerunt in leges civiles, aut quædam ex aliis hac labe infectis per conſequentiam fuerint erutæ, eædem abrogandæ, vel veritati convenienter emendandæ ſunt.* *De erroribus circa jus naturæ vitandis.*

CAPUT VI.

DE

OFFICIO SUPERIORIS ET SUBDITORUM.

§. 1075.

Exercitium imperii civilis dicitur *Regimen.* Quamobrem cum boni publici promovendi cauſa conſtitutæ ſint civitates (§. 972.), & imperium civile conſiſtat in determinandis actionibus civium atque iis, quæ ad bonum publicum conſequendum faciunt (§. 978. 980.); *Rector civitatis bene regit Remp. ſi ea facit, quæ* *De bono & malo regimine.*

ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem regit, ſi ea facit, quæ bono publico adverſantur, & ad bene regendum obligatur.

§. 1076.

De qualitatibus R. c. & conſiliariis ad bonum regimen requiſitis.

Quamobrem *Rector civitatis inſtructus eſſe debet ſcientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & habere voluntatem conſtantem ac perpetuam nonniſi ea faciendi, quæ ad bonum regimen ſpectant.* Enimvero cum fieri non poſſit, ut omnia negotia publica ac ea inprimis, quæ ad decernendum in præſenti ſupponenda veniunt, ipſi ſint intime perſpecta; ideo *uti debet relatione ac conſilio virorum prudentum, quorum alii in hoc, alii in alio negotiorum genere excellunt.* Dicuntur hi *Conſiliarii*, & dividuntur in diverſas ſpecies pro diverſitate negotiorum, ad quæ conſilium ipſorum adhibetur. *Conſiliarii* igitur *non modo negotia habere debent perſpecta, verum etiam fideliter referre omnia quæ in caſu præſenti attendenda ſunt, nil quicquam celare & ab omni adulatione procul abeſſe.*

§. 1077.

§. 1074.

Quoniam ex hactenus dictis apparet, leges civiles efficiendas eſſe ex naturalibus; *cavendum eſt, ne legislator errores quosdam communes pro jure naturæ ſumat, consequenter ſi per inſcitiam temporum errores quidam irrepſerunt in leges civiles, et quædam ex aliis hac labe infectis per consequentiam fuerint erutæ, eædem abrogandæ, vel veritati convenienter emendandæ ſunt.* *De erroribus circa jus naturæ vitandis.*

CAPUT VI.

DE OFFICIO SUPERIORIS ET SUBDITORUM.

§. 1075.

Exercitium imperii civilis dicitur *Regimen.* Quamobrem cum boni publici promovendi cauſa conſtitutæ ſint civitates (§. 972.), & imperium civile consiſtit in determinandis actionibus civium in iis, quæ ad bonum publicum conſequendum faciunt (§. 978. 980.); *Rector civitatis bene regit Remp. ſi ea facit, quæ* *De bono & malo regimine.*

 ad

ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem regit, ſi ea facit, quæ bono publico adverſantur, & ad bene regendum obligatur.

§. 1076.

De qualitatibus R. c. & conſiliariis ad bonum regimen requiſitis.

Quamobrem *Rector civitatis inſtructus eſſe debet ſcientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & habere voluntatem conſtantem ac perpetuam nonniſi ea faciendi, quæ ad bonum regimen ſpectant.* Enimvero cum fieri non poſſit, ut omnia negotia publica ac ea inprimis, quæ ad decernendum in præſenti ſupponenda veniunt, ipſi ſint intime perſpecta; ideo *uti debet relatione ac conſilio virorum prudentum, quorum alii in hoc, alii in alio negotiorum genere excellunt.* Dicuntur hi *Conſiliarii*, & dividuntur in diverſas ſpecies pro diverſitate negotiorum, ad quæ conſilium ipſorum adhibetur. *Conſiliarii* igitur *non modo negotia habere debent perſpecta, verum etiam fideliter referre omnia quæ in caſu præſenti attendenda ſunt, nil quicquam celare & ab omni adulatione procul abeſſe.*

§. 1077.

§. 1077.

Cum maxima vis ſit obligandi ſubdi- *De virtu-*
ⅽs exemplum Rectoris civitatis; *Rector* *te R. c.*
vitatis omni virtute ac pietate excellere
bet (§. 1024.). Utque voluntas con-
ans ac perpetua bene regendi ſit (§.
075.); *populum ſuum amare.*

§. 1078.

Quoniam vero bene Remp. regere *De abuſu*
obligatur (§. 1075.); *ſummitatem imperii* *poteſtatis*
debet confundere cum poteſtate arbi- *vitando.*
ria, conſequenter *jura majeſtatica probe*
ſpecta ipſi eſſe debent & rectus eorundem
us (§. 1042.), *una cum legibus funda-*
ntalibus, *ſi quæ ſunt*, *ad quorum obſer-*
ntiam obligatur (§. 984.), conſequen-
ad omnia animum attendere, *quæ de*
rite conſtituenda demonſtrata ſunt
017.).

§. 1079.

Quoniam imperium ſummum non *De obedi-*
ir...it, ut actus ad ejus exercitium ſpe- *entia ſubdi-*
...s ab ullo homine irriti reddantur *torum.*
1.); *imperium ſummum in ſe irreſi-*

 ſtibile,

ſtibile, conſequenter *populus in iis, in quibus imperii ſummitatem habet Rector civitatis, reſiſtere non debet.* Cumque imperium transferri nequeat ea lege, ut populus univerſus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti reſiſtere eumque coërcere poſſit; *populus Rectori civitatis in iis, in quibus ſummitatem imperii habet, obligatur ad obedientiam cum patientia* ſeu *non modo bene, ſed etiam male regendi Remp. obedire tenetur;* id quod durum videri nequit, cum præſtet ſub malo regimine, quam in ſtatu naturali vivere (§. 972.). Aſt quia ab obligatione naturali nemo liberari poteſt (§. 42.); *ſi ſuperior imperet legi naturæ præceptivæ, vel prohibitivæ repugnantia, obediendum non eſt, & patienter ferendum, ſi propterea puniatur, aut potius male tractetur.* Et quoniam ſuperiori nullum jus eſt imperandi legibus fundamentalibus adverſa (§. 984.); *nec obediendum, ſi legibus fundamentalibus adverſa imperentur,* immo *imperanti reſiſtere eumque coërcere licet, ſi in jus populo, vel optimatibus reſervatum involet* (§. 88. 90.).

§. 1080.

Supplicare dicitur, qui cum reveren- *De ſupplicatione.*
i precatur, ut quid fiat, vel non fiat.
uamobrem cum motivis opus ſit, ut
iis facere velit, nolit; *ſupplicanti licet*
tiones, ob quas aliquid fieri, vel non fie-
debeat, demiſſe exponere. Quamobrem
m fieri poſſit, ut *ſuperior* imperet,
od nimis durum, vel iniquum vide-
r, quia non ſatis novit, cur nimis du-
m, vel iniquum videatur; *ſi imperet*
od nimis durum, vel iniquum videtur,
ditis ſupplicare licet, & Magiſtratibus
rimis jus ſupplicandi ſubditorum nomi-
competit (§. 1060.), *minime autem*
reſiſtendi injuriis imperantis; cum non
ntur jure, niſi a ſuperiore ipſis con-
ſo & dependenter a voluntate ejus
ecendo (§. *cit.*). *Quodſi ſupplicatio,*
uſta, non attendatur, ſubditis hoc pa-
ter ferendum (§. 1079.).

§. 1081.

Si Rex imperium abdicavit, vel dere- *De regno abdicato, derelicto vel commiſſo.*
t, aut regnum ex felonia in eum,
eſt feudum, aut ex clauſula in ipſa
one imperii poſita, ut, ſi Rex hoc fa-

ciat, *ſubditi omni obedientiæ vinculo ſolvantur*, *committit*, cum Rex perſona moralis ſit, qui propter imperium, quod habet, Rex eſt (§. 994.), conſequenter imperio amiſſo Rex eſſe deſinat; *in perſonam privatam recidit*, ideoque *in eundem licet*, *quod in privatum.*

§. 1082.

De crimine læſæ majeſtatis & in ſpecie perduellione.

Cum nemo quicquam facere debeat, quod eſt contra jus alterius (§. 86.); *nullus quoque civis quicquam facere debet*, *quod eſt contra jura majeſtatica*, conſequenter *nec machinari quicquam adverſus perſonam ejus*, *qui jura majeſtatica in civitate*, *ideoque imperium ſummum habet* (§. 998.), *quo ſcilicet jus aliquod majeſtaticum*, *vel totum ſummum imperium*, *eidem vel aufertur*, *vel diminuitur*, *vel uſus ejus quomodocunque impeditur* (§. 83.). Quamobrem *nihil moliri debet*, *quod ad Reip. everſionem & labefactionem*, *ac Rectoris civitatis interitum tendit.* Quoniam *Crimen læſæ majeſtatis* dicitur factum, quo quid adverſus jura majeſtatica, & per conſequens adverſus perſonam ejus, qui imperium ſummum habet, committitur; crimen hoc *naturaliter illicitum*,

, *ſeu contra jus naturæ eſt.* Et quia
ori competit jus puniendi eum,
ıs univerſis competens violat, qua-
ıt jura majeſtatica ſub imperio con-
(§. 979. 998) & in Rectorem civi-
ranslata (§. 982); *ſuperiori* quoque
'tit *jus puniendi eum, qui crimen læ-*
ıjeſtatis committit. Quoniam vero
jura majeſtatica omnia non ſint ejus-
gradus, vi eorum, quæ de hisce
us demonſtrata ſunt (§. 1042. & *ſqq.*),
e etiam facta adverſus eadem com-
æquale nocumentum afferant Reip.
mne crimen læſæ majeſtatis eodem mo-
'niri poteſt. Vocatur autem in ſpe-
'rimen perduellionis, quo quis Recto-
civitatis vita, vel imperio privare,
Remp. evertere, aut labefactare co-
r: quod, cum inter crimina læſæ
ſtatis utique maximum ſit, *graviſſi-*
pœnis coërcendum. Patet vero, *cri-*
læſæ majeſtatis & perduellionis com-
i poſſe in quacunque Reip. forma.
ıque liberi & cognati puniri neque-
b facta parentum, vel cognatorum
3.); *perduellium liberi & cognati*
i non poſſunt. Quoniam denique
atio ad non committendum crimen

læſæ majeſtatis venit ex pacto, quo civitas conſtituta (§. 972.), & ex pacto, quo imperium in Rectorem civitatis translatum (§. 982.); *crimen læſæ majeſtatis & perduellionis committi nequit niſi a ſubditis, &, qui committit, perfidus eſt* (§. 390.).

§. 1083.

De jure in invaſorem. *Invaſor imperii* dicitur, qui cum nullum jus ad imperium capeſſendum habeat, vi, vel dolo id occupat. Quamobrem cum invaſor imperii raptori æquiparetur (§. 263.), conſequenter in eundem tantundem liceat, quantum vi injuſtæ depellendæ ſufficit (§. 268.); *ſi invaſor imperii in actu invadendi conſtitutus, ei vi reſiſtere, & ſi poſſeſſionem ſola vi retineat, neque pactio ulla ſecuta ſit,* quæ ſervanda (§. 438.), *eum vi dejicere, immo in utroque caſu occidere, ſi opus ſit, licet.* Et quoniam *ſuperior*, cui hoc jus competit, id vel per ſe, vel per alium, exercere poteſt; *ſi promiſcue unicuique privato permittat, ut invaſorem in caſu utroque interficiat, quilibet eum interficere poteſt.*

§. 1084.

Quod ſi Rector civitatis in talem conje-
ſit ſtatum, ut ſubditos defendere non
t, nec civium tantæ ſint vires, ut in-
ri citra præſens exitium valeant reſi-
, cum cives imperium in Rectorem
tatis eo fine contulerint, ut ipſos ad-
ſus vim externam defendat (§. 972.);
conſervandi cauſa *cum invaſore paciſci*
. Et quoniam pacta ſervanda ſunt
38.); *pactione facta eidem obediendum,*
quicquam animo hoſtili adverſus eum
iri licet.

Quando cum in vaſore imperii paciſci liceat.

§. 1085.

Rector civitatis ſubditis, & ſubditi
tori civitatis obligantur ad quævis offi-
quæ homo homini debet. Etenim
gatio naturalis immutabilis eſt (§. 38),
ullus homo ab ea liberari poteſt (§.
). Quamobrem cum Rector civitatis
i deſinat eſſe homo, quia Rector civi-
s eſt, nec ſubditi eſſe deſinant homi-
, quia ſubditi ſunt; obligatio inter
ctorem civitatis & ſubditos quoad offi-
humanitatis quævis ſubſiſtit, conſe-
nter *mutuus vigere debet amor Rectoris*

De officiis humanitatis a R. c. ſubditis, & ab his R. c. debitis.

civi-

civitatis & populi (§. 136 … *ns ulla ſi*
obligatio ineſt pacto, …
tuta (§. 972.), & pa…
Rectorem civitatis …
…ceſſarii *gentium*
…*gatio*, *eadem ſunt*

De iis, qui civitati ſe aſſociant.

Cum *qu*… *omnes natura æqua-* expreſſe, …*ulli prærogativa aliqua* quo civ… *præcedentia competit* (§. 75.). Recto… *eſt in actiones alterius* (§. 76.) *civi*… *arum eſt libertas* (§. 77.), *cujus uſus* … *impediendus a gente alia* (§. 78.). *Nul-* … *gens alteram lædere, ſeu jus perfectum ipſius violare debet* (§. 88.), *ſeu injuriam facere* (§. 87.), & *adverſus injuriam intentatam jus defendendi* (§. 90.), *adverſus factam jus puniendi competit unicuique* (§. 93.). Et præterea *ſingulis* quoque *gentibus competit jus alias ad certas præſtationes ſibi obligandi*, & per conſequens *jus perfectum acquirendi* (§. 97.), *auferri neſcium* (§. 100.), *ac* denique *jus belli* (§. 98.).

§. 1090.

De jure gentium voluntario.

Cum *gentes conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligentur* (§. 44. 1088.), *ipſa natura ſocietatem quandam inter*

tes instituit, in quam ob obli-
uralis indiſpenſabilem neceſſi-
conſentire tenentur, ut
racta videatur (§. 836.).
tas communis ſalutis
nſtituta, *Civitas maxi-*
cujus membra, ſeu veluti
ſingulæ gentes. Atque hinc
jus quoddam univerſis compe-
in ſingulas, quod *imperium univer-*
, ſive *Gentium* appellari poteſt; ni-
um *determinandi actiones ſingularum*
tis communis obtinendæ cauſa, & *co-*
di ſingulas, ut obligationi ſuæ ſatisfa-
nt. Cumque omnis ſocietas ſuas ha-
e debeat leges, quibus determinan-
ea, quæ ſalutis communis cauſa ſem-
eodem modo fieri debent (§. 846.);
as quoque *maxima leges habere debet.*
madmodum vero lex naturæ præſtat
enſum in civitatem maximam; ita
m quoque eundem ſupplet in con-
dis legibus. Sicuti enim in qualibet
ate leges civiles ex naturalibus con-
dæ, & ipſa lex naturæ præſcribit
m, quo id fieri debet (§. 1068. &
ita quoque *ex legibus naturali-*
eri debent leges civiles in civitate
maxi-

obligatione, quæ inde venit, gens ulla ſe liberare poteſt (§. 42.).

§. 1089.

De jure naturæ gentibus competente. Vi Juris Gentium neceſſarii *gentium omnium eadem eſt obligatio, eadem ſunt jura* (§. 69.), ac ideo *omnes natura æquales*, (§. 70.), *nulli prærogativa aliqua* (§. 71.); *nec præcedentia competit* (§. 75.). *Nulli jus eſt in actiones alterius* (§. 76.); *ſingularum eſt libertas* (§. 77.), *cujus uſus non impediendus a gente alia* (§. 78.). *Nulla gens alteram lædere, ſeu jus perfectum ipſius violare debet* (§. 88.), *ſeu injuriam facere* (§. 87.), & *adverſus injuriam intentatam jus defendendi* (§. 90.), *adverſus factam jus puniendi competit unicuique* (§. 93.). Et præterea *ſingulis* quoque *gentibus competit jus alias ad certas præſtationes ſibi obligandi*, & per conſequens *jus perfectum acquirendi* (§. 97.), *auferri neſcium* (§. 100.), *ac* denique *jus belli* (§. 98.).

§. 1090.

De jure gentium voluntario. Cum *gentes conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficere obligentur* (§. 44. 1088.), *ipſa natura ſocietatem quandam*

inter

inter gentes inſtituit, in quam ob obligationis naturalis indiſpenſabilem neceſſitatem (§. 38.) conſentire tenentur, ut quaſi pacto contracta videatur (§. 836.). Atque hæc ſocietas communis ſalutis cauſa inter gentes inſtituta, *Civitas maxima* vocatur; cujus membra, ſeu veluti cives, ſunt ſingulæ gentes. Atque hinc naſcitur jus quoddam univerſis competens in ſingulas, quod *imperium univerſale*, ſive *Gentium* appellari poteſt; nimirum *determinandi actiones ſingularum ſalutis communis obtinendæ cauſa, & cogendi ſingulas, ut obligationi ſuæ ſatisfaciant.* Cumque omnis ſocietas ſuas habere debeat leges, quibus determinantur ea, quæ ſalutis communis cauſa ſemper eodem modo fieri debent (§. 846.); *civitas* quoque *maxima leges habere debet.* Quemadmodum vero lex naturæ præſtat conſenſum in civitatem maximam; ita eadem quoque eundem ſupplet in condendis legibus. Sicuti enim in qualibet civitate leges civiles ex naturalibus condendæ, & ipſa lex naturæ præſcribit modum, quo id fieri debet (§. 1068. & *ſeqq.*); ita quoque *ex legibus naturalibus fieri debent leges civiles in civitate*

maxi-

ſtitit, conſequenter *populus in iis, in quibus imperii ſummitatem habet Rector civitatis, reſiſtere non debet.* Cumque imperium transferri nequeat ea lege, ut populus univerſus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti reſiſtere eumque coërcere poſſit; *populus Rectori civitatis in iis, in quibus ſummitatem imperii habet, obligatur ad obedientiam cum patientia* ſeu *non modo bene, ſed etiam male regendi Remp. obedire tenetur*; id quod durum videri nequit, cum præſtet ſub malo regimine, quam in ſtatu naturali vivere (§. 972.). Aſt quia ab obligatione naturali nemo liberari poteſt (§. 42.); *ſi ſuperior imperet legi naturæ præceptivæ, vel prohibitivæ repugnantia, obediendum non eſt, & patienter ferendum, ſi propterea puniatur, aut potius male tractetur.* Et quoniam ſuperiori nullum jus eſt imperandi legibus fundamentalibus adverſa (§. 984.); *nec obediendum, ſi legibus fundamentalibus adverſa imperentur*, immo *imperanti reſiſtere eumque coërcere licet, ſi in jus populo, vel optimatibus reſervatum involet* (§. 88. 90.).

§. 1080.

§. 1080.

Supplicare dicitur, qui cum reveren- precatur, ut quid fiat, vel non fiat. uamobrem cum motivis opus ſit, ut is facere velit, nolit; *ſupplicanti licet tiones, ob quas aliquid fieri, vel non fie- debeat, demiſſe exponere.* Quamobrem m fieri poſſit, ut *ſuperior* imperet, od nimis durum, vel iniquum vide- , quia non ſatis novit, cur nimis du- n, vel iniquum videatur; *ſi imperet d nimis durum, vel iniquum videtur, ditis ſupplicare licet, & Magiſtratibus rimis jus ſupplicandi ſubditorum nomi- competit* (§. 1060.), *minime autem reſiſtendi injuriis imperantis*; cum non ntur jure, niſi a ſuperiore ipſis con- , & dependenter a voluntate ejus cendo (§. *cit.*). *Quodſi ſupplicatio, uſta, non attendatur, ſubditis hoc pa- er ferendum* (§. 1079.). *De ſupplicatione.*

§. 1081.

Si Rex imperium abdicavit, vel dere- , aut regnum ex felonia in eum, eſt feudum, aut ex clauſula in ipſa ne imperii poſita, ut, ſi Rex hoc fa- *De regno abdicato, derelicto vel commiſſo.*

tus ejusdem. *ſtatus gentis perfectus eſt, ſi in eo nihil deſideratur, quo ipſa ad eam conſequendum indiget.* Quamobrem cum in civitatem coëuntes ſeſe ſibi invicem obligaverint ad hunc finem conjunctis viribus proſequendum (§. 972.); *gens quælibet obligatur ad ſe ſtatumque ſuum perficiendum.*

§. 1095.

De obligatione ac jure inde fluente. Quoniam *gens* ſe conſervare (§. 1093) & perficere obligatur (§. 194.); *omne* quoque *periculum interitus a ſe avertere, & vitare debet ea, quantum in poteſtate eſt* (§. 60.), *quæ perfectionem ipſius atque ſtatus ejusdem quomodocunque impediunt, aut ipſam vel ſtatum ejusdem imperfectiorem reddunt*, conſequenter *cuilibet genti competit jus ad ea, quibus periculum interitus avertere, & ſine quibus ſe ſtatumque ſuum perficere, aut imperfectionem ſui ſtatusque ſui præcavere nequit*, conſequenter *ſi alterius gentis ope, aut auxilio eo fine indiget, de eo cum eodem pactiones inire debet* (§. 1091.).

§. 1096.

De gloria. *Gloria* eſt conſentiens laus bonorum & peritorum, ſeu bene judicantium (§. 127);

con-

conſequenter *ſine virtutibus intellectualibus & moralibus veram gloriam nemo conſequi poteſt, & gloria maxime excellit, qui virtute plurimum præſtat* (§. 125.). Atque hinc *gloria gentis conſiſtit in laude, quæ conſenſu bonorum & peritorum eidem tribuitur cum ob perfectionem, tum ob facta ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta.* Cumque a ſingulis in univerſam gentem deriventur, & de ea prædicanda ſint, quæ de majore parte gentis, vel pluribus in certo vitæ genere prædicanda; *facta* quoque *ſingulorum, ac inprimis plurimorum, aut ſaltem multorum in eodem vitæ genere ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta ad gloriam gentis faciunt.* Ita e. gr. gens dicitur docta, quæ abundat viris dictis, dicitur juſta, in qua plurimi juſtitiæ dediti, & ita porro.

§. 1097.

De gloria gentis promovenda.

Cum quivis homo operam dare debeat, ut laude dignus ſit (§. 125.), conſequenter gloriam mereatur (§. 127.); *gens* quoque *quælibet operam dare debet, ut gloriam mereatur.* Unde ſequitur, *ut ſinguli* quoque *actiones ſuas ad gloriam*

 gentis

gentis ſuæ referre debeant, & *Rector ipſe civitatis actus regios* (§. 1096.), conſequenter *ſibi cavere, ne faciant, quæ genti ſuæ dedecus inferant.* Atque hinc porro patet, *gentes* quoque *doctas* & *cultas eſſe debere.* Dicuntur nimirum *gentes doctæ*, quæ virtutes intellectuales colunt; conſequenter doctrina excolunt animum; & *cultæ* vocantur, quæ moribus ad normam rationis & ſuavitatem compoſitis utuntur. Opponuntur illis *barbaræ* atque *incultæ*.

§. 1098.

De Jure res ſibi æquo pretio ab alia gente comparandi.

Quoniam homines ſibi invicem obligantur ad dandum, prouti unusquisque re alterius, qua ipſe carere poteſt, indiget (§. 329.), nemo autem alteri gratis dare tenetur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *genti cuilibet competit jus ad res, quibus indiget, ab aliis gentibus, quæ iisdem opus non habent, æquo pretio ſibi comparandas, non vero jus res ſuas apud aliam gentem vendendi ſine conſenſu ipſius*, conſequenter *ſi qua gens nolit res certas peregrinas in regionem ſuam transportari, genti, a qua veniunt, injuriam non facit* (§. 87.).

§. 1043.

§. 1099.

Commercium dicitur jus emendi ven- *De commerciis.*
ndique invicem res quascunque mobi-
; ac moventes. Dicuntur autem *Com-
rcia interna*, quæ exercent, qui ei-
m imperio civili ſubſunt, ſeu cives in-
r ſe; *externa* vero, quæ exercentur
m gentibus aliis, aut cum peregrinis.
ım commercia interna hunc habeant
ım, ut unusquisque habere poſſit ea,
æ ad vitæ neceſſitatem, commodita-
n & jucunditatem requiruntur, & ut
lem pecunia continuo ab uno in alium
nsferatur & in plurimorum commo-
m convertatur, externa vero, ut quæ
nti uni deſunt, ab alia comparari pos-
t; *tum ſinguli in civitate ſibi invicem*
975.), *tum gentes inter ſe commercia
rcere obligantur* (§. 1098.). Quam-
m cum pactione jus perfectum ac-
tur (§. 1089.); *gentes pacta commer-
m inire debent.*

§. 1100.

Jus meræ facultatis dicitur, quo quis *De jure meræ facultatis.*
poteſt & non uti, prouti viſum fuerit,
ab omni coactione externa. Quam-
n cum *actus meræ voluntatis* dican-

civitatis & populi (§. 136.). Immo eadem obligatio ineſt pacto, quo civitas conſtituta (§. 972.), & pacto, quo imperium in Rectorem civitatis translatum (§. 982.).

§. 1086.

De iis, qui civitati ſe aſſociant. Cum *qui civitati ſe aſſociat*, ſi non expreſſe, ſaltem tacite ratihabeat pactum, quo civitas conſtituta & imperium in Rectorem civitatis translatum; *ad legum civitatis obſervantiam obligatur* (§. 978. 1068.). Accedit, quod civitati non alia lege ſe quendam aſſociari patiatur ſuperior, quam ut ad legum obſervantiam obligatus ſit.

§. 1087.

De civium concordia. Quoniam cives ſocii ſunt (§. 972. 974.), ſocii autem concordes eſſe debent (§. 847.); *cives concordes eſſe debent*, conſequenter *minime diſcordes*. Quamobrem *ſuperiori curæ eſſe debet, ut concordia civium conſervetur, nec diſcordiæ locus fiat.*

PARS IV.

DE
URE GENTIUM.

CAPUT I.

DE
JURE GENTIUM IN GENERE.

§. 1088.

Quoniam *Gentes* diverſæ inter ſe ſpe-ctantur tanquam perſonæ liberæ in ſtatu naturali viventes (§. 977.), obligatione autem naturali, propterea ...od in civitatem coivere, ſe liberare ...n potuerunt (§. 42.); *ad eadem officia ...m erga ſe ipſas, tum erga gentes alias ...gantur, qua ſinguli ſingulis tenentur; ...x ea eadem naſcantur jura, quæ ſingu-... in ſtatu naturali competunt* (§. 46.); ... *auferri neſcia* (§. 74.), conſequenter ...r *ſe utuntur Jure naturali.* Jus natu-... ad Gentes applicatum, vocatur *Jus ...tium neceſſarium*, vel *naturale.* Vo-...etiam ſolet cum *Grotio* a nonnullis ...*gentium internum.* Atque *hoc Jus ...s immutabile eſt* (§. 40.), *nec ab* *obli-*

De jure Gentium neceſſario.

ro, quod quis propria voluntate ſibi conſtituit. Quamobrem *domicilium naturale tamdiu quis retinere cenſetur, quamdiu propria voluntate ſibi nullum conſtituit, aut illud non derelinquit.*

§. 1104.

De vagabundis.

Vagabundus vocatur, qui nullibi domicilium habet. *Vagabundi* igitur *nunc hic, nunc alibi commorantur, nullibi tamen animum perpetuo manendi habent.* Etſi autem plerumque vagabundi ſint, qui ſceleſtum vitæ genus ſequuntur, aut certe parum honeſtum; non tamen repugnat, ut etiam ſint vagabundi, qui honeſtum ſequuntur.

§. 1105.

De patria & ejus amore.

Patria dicitur locus, nimirum terra vel urbs, in qua parentes, dum quis naſcitur, domicilium habent; reſpectu habito ad gentem, vel certam quandam de gente univerſitatem, cujus terra, vel urbs iſta eſt. Differt a patria *locus nativitatis*, in quo quis natus eſt, cum etiam extra patriam quis naſci poſſit. Cum *locus nativitatis* ſpectetur ſine reſpectu ad gen-

gentem; *nato* quoque *nullum tribuit jus.* Patet vero, *ex parentibus vagabundis natos patriam nullam habere* (§. 1104.). Quoniam ſubditi ſpeciali obligatione amandi univerſos tenentur (§. 1085.), conſequenter *quilibet gentem ſuam amare debet* (§. 974.); *patriam* quoque *ſuam amare debet.*

§. 1106.

Exul dicitur, qui ex urbe, vel terra, ubi domicilium habet, ejicitur, vel diſcedere cogitur absque infamiæ nota. *Exilium* etiam *pœna eſſe poteſt* (§. 1048.), *Exilium invitum* vocatur, ſi quis ſententia judicis vel juſſu ſuperioris diſcedere cogitur; *voluntarium* vero, quando quis pœnæ, aut calamitatis ſubterfugiendæ cauſa ſua ſponte ex loco, ubi domicilium habet, diſcedit. Quoniam habitatio concedenda ſedibus expulſis & receptum quærentibus, niſi rationes ſingulares obſtent (§. 312.); *exulibus perpetua habitatio a gente concedenda in terris ſuis, niſi obſtent rationes ſingulares:* de quibus cum judicium ſit penes gentem (§. 1089. 78.); *ſi receptus denegetur, id ferendum.* *De exulibus.*

ro, quod quis propria voluntate ſibi conſtituit. Quamobrem *domicilium naturale tamdiu quis retinere cenſetur, quamdiu propria voluntate ſibi nullum conſtituit, aut illud non derelinquit.*

§. 1104.

De vagabundis. *Vagabundus* vocatur, qui nullibi domicilium habet. *Vagabundi* igitur *nunc hic, nunc alibi commorantur, nullibi tamen animum perpetuo manendi habent.* Etſi autem plerumque vagabundi ſint, qui ſceleſtum vitæ genus ſequuntur, aut certe parum honeſtum; non tamen repugnat, ut etiam ſint vagabundi, qui honeſtum ſequuntur.

§. 1105.

De patria & ejus amore. *Patria* dicitur locus, nimirum terra vel urbs, in qua parentes, dum quis naſcitur, domicilium habent; reſpectu habito ad gentem, vel certam quandam de gente univerſitatem, cujus terra, vel urbs iſta eſt. Differt a patria *locus nativitatis*, in quo quis natus eſt, cum etiam extra patriam quis naſci poſſit. Cum *locus nativitatis* ſpectetur ſine reſpectu ad

gen-

ıtem; *nato* quoque *nullum tribuit jus.* :et vero, *ex parentibus vagabundis na-* *patriam nullam habere* (§. 1104.). ıoniam ſubditi ſpeciali obligatione andi univerſos tenentur (§. 1085.), ıſequenter *quilibet gentem ſuam amare et* (§. 974.); *patriam* quoque *ſuam are debet.*

§. 1106.

Exul dicitur, qui ex urbe, vel ter- , ubi domicilium habet, ejicitur, vel :edere cogitur absque infamiæ nota. *ilium* etiam *pœna eſſe poteſt* (§. 1048.), *ilium invitum* vocatur, ſi quis ſenten- judicis vel juſſu ſuperioris diſcedere gitur; *voluntarium* vero, quando quis æ, aut calamitatis ſubterfugiendæ ſua ſponte ex loco, ubi domicilium ɪt, diſcedit. Quoniam habitatio :edenda ſedibus expulſis & receptum rentibus, niſi rationes ſingulares ob- t (§. 312.); *exulibus perpetua habitatio nte concedenda in terris ſuis, niſi ob- rationes ſingulares*: de quibus cum cium ſit penes gentem (§. 1089. 78.); *ce-ptus denegetur, id ferendum.* *De exulibus.*

 §. 1107.

§. 1107.

De jure emigrandi. Permiſſio exilii voluntarii dicitur *Jus emigrandi.* Facile autem patet, *jus emigrandi naſci vel ex pacto aut lege fundamentali, vel a voluntate ſuperioris dependere.* Spectat huc etiam pactum, quo civitates conſtitutæ, & cui non derogatur niſi per pacta alia particularia, ad quæ etiam referendæ ipſæ leges fundamentales.

CAPUT III.

DE OFFICIIS GENTIUM ERGA SE INVICEM AC INDE NASCENTIBUS JURIBUS.

§. 1108.

Officium generale gentis erga alias. Cum jus naturæ ad Gentes ſit applicandum (§. 1088.); *gens quælibet alteri cuicunque debet, quod ſibi, quatenus altera id non habet in poteſtate ſua, ipſa autem citra neglectum officii erga ſeipſam hoc alter præſtare poteſt* (§. 133.), conſequenter *quæ ad conſervationem ipſius, vel ejusdem ac ſtatus ipſius perfectionem conferre poteſt, conferre debet* (§. 1093. 1094.). *Jus* tamen *ad ea genti alteri imper-*

imperfectum eſt, jus autem petendi perfectum, nec ea impediri poteſt, quo minus petatur, citra injuriam (§. 82. 87.).

§. 1109.

De amore, gloria & commerciis. Ob eandem rationem *gens quælibet alteram amare ac diligere debet tanquam ſe ipſam* (§. 136.), *etiam inimicam* (§. 137.), *atque ſtudere, ut gentes etiam aliæ gloriam mereantur* (§. 1097.), *& unamquamque tanti exiſtimare, quanti meretur, tantumque laudis tribuere, quantum meretur* (§. 142.), *ac* ideo quoque *pro virili conferre, ut fiat docta & culta.* Huc etiam pertinet *obligatio cum gentibus aliis commercia exercendi* (§. 1099.).

§. 1110.

Quomodo de commerciis conveniri poſſit. Cum jus perfectum commerciorum non niſi pactione acquiratur, & ex ea æſtimandum ſit (§. 438.); *commercia reſtringi poſſunt ad ſolam emtionem, vel res certas emendas, aut vendendas, & ad certum tempus, & pactis commerciorum adjici poſſunt conditiones quæcunque & clauſulæ commiſſoriæ: quodſi* vero *gentes ſibi invicem ſaltem permittant, ſive tacite, ſive expreſſe commercia, ea vero*

pacto

pacto nullo firmantur, pro lubitu revocari poſſunt.

§. 1111.

De commerciis non impediendis & pactis negativis.

Quoniam naturaliter unicuique genti competit jus ad commercia cum quacunque gente exercendi (§. 1099.); *nulla gens prohibere poteſt, ne qua alia cum gente quadam commercia exerceat; paciſci tamen cum ea poteſt, ne hoc fiat* (§. 337.). Et cum pacta ſint ſervanda (§. 438.); *ex pacto negativo de commerciis parti alteri naſcitur jus non patiendi, ut pars altera cum gente quadam commercia exerceat, vel ea ultra reſtrictionem conventam extendat.*

§. 1112.

De lucro abrupto & monopoliis gentium.

Quoniam genti unicuique liberum eſt cum alia quacunque commerciorum cauſa pacta inire (§. 1099.); *ſi commercia exercendo, quæ ante non exercuerat, lucrum alterius gentis abrumpit*, jure ſuo utens, *huic injuriam non facit*, *nec* per conſequens *facit, ſi cum altera gente contrahit, ut ſibi ſoli res certas vendat, quæ aliunde niſi ab ea haberi poſſunt & easdem deinde aliis, quæ iisdem indigent, vendit. Naturaliter* equidem tum *res iſtæ vendendæ*

ſunt pretio æquo; ne fraudi locus ad-ittatur (§. 286.): cum tamen domino rmittendus ſit juris ſui ubuſus (§. 202.); *lla committitur injuria, ſi pretio parum uo vendatur* (§. 87.).

§. 1113.

Cum per commercia commune bo-ım gentium promoveatur (§. 1099.), l quod promovendum gentes ſibi invi-:m obligantur (§. 1108.); *gens quælibet o virili conferre debet, quæ ad mutua mmercia promovenda faciunt*, conſe-uenter *nullo modo ea impedire, ſed quæ ıdem obeſſe poſſunt, removere.* Quam-brem *curæ habere debet, ut res, quæ in mmercium veniunt, commode ac ſecure ortari & exportari, ſuoque loco facile mutari poſſint, & ut tutus ſit navibus ue plauſtris acceſſus atque diſceſſus, nec ra teneat importantes, vel exportan-, ne nimii ab iisdem impendendi ſint ıs, ut lites inter mercatores ortæ ſine dirimantur, ut nihil committatur, juri ex pactis quæſito contrariatur, æ ſunt alia hujus generis plura.* *De ſtudio commercia promovendi.*

§. 1114.

§. 1114.

De vectigali mercibus imponendo.

Quoniam vero nemo alteri gratis præſtare quid tenetur, qui viciſſim dare poteſt (§. 473.); *mercibus transeuntibus vel importatis, aut exportatis vectigal imponi poteſt in ratione onerum commerciorum cauſa ſuſtinendorum, tum etiam lucri ex earum venditione percepti, non tamen imponenda ſunt onera, quæ nullum reſpectum ad illas habent* (§. 1057.).

§. 1115.

De emporiis.

Emporia dicuntur loca commerciis continuis inter gentes deſtinata. *In ea igitur merces venales quovis tempore importare, & emtas ex iis exportare licet.* Cum per ea commercia facilitentur; *emporia erigenda & quæ commoditati commerciorum in iisdem conveniunt, conſtituenda ſunt* (§. 1113.). Huc etiam pertinet, *ut privilegia ad commercia promovenda utilia concedantur, veluti de perpetua habitatione, de rerum immobilium poſſeſſione, de libero religionis exercitio, de juris patrii inter ſe uſu, de immunitate a ſolvendo vectigali, vel ſolutione ordinario minoris,* & ita porro. Atque hinc

ıc patet, ad quænam gens una alteram
r pacta obligare poſſit.

§. 1116.

Ad commercia maritima promoven- *De portubus.*
faciunt *Portus*, qui ſunt loca concluſa
litora maris, in quibus navibus im-
ɔrtantur merces & inde exportantur.
t ſecuritas præſtetur mercantibus; ad-
ːrſus vim hoſtilem; *muniendi ſunt*. Huc
iam pertinet, quod ſecuritatem præ-
ɜnt navibus adverſus vim tempeſtatum.

§. 1117.

Jus ſtapulæ dicitur privilegium, præ- *De jure ſtapulæ.*
reuntes cum mercibus in flumine pu-
ico ſiſtendi, neceſſitate vendendi in-
ıncta, aut, ſi vendere nolint, tribu-
a ſolvendi: quod cum libertati com-
rciorum maxime obſtet; *non conce-
dum, niſi ſingulares prorſus rationes,
mo publico promovendo deſumtæ, id ur-
ut* (§. 1113.).

§. 1118.

Conſules dicuntur perſonæ, quibus *De conſulibus.*
nporiis maritimis, ſeu portubus de-
latum eſt, ut privilegia & jura na-
tionis,

tionis, ſeu gentis ſuæ cuſtodiant & lites mercatorum definiant. *Manent conſules ſubditi conſtituendis;* cum fungantur officio ab eodem in ipſos collato: *in territorio autem recipientis conſiderantur tanquam peregrini, negotiorum ſuorum cauſa in eodem commorantes.* Et facile patet, *jus perfectum conſules conſtituendi & obligationem eos recipiendi ex pactis venire* (§. 1089.), *atque in iisdem conveniri poſſe, quæ e re partis utriusque viſa fuerint.*

§. 1119.

De nomine ac titulis R. c.

Quoniam naturaliter genti nulli *prærogativa & præcedentia* competit (§. 1089.); utraque *aliter acquiri nequit niſi per pacta.* Et vi libertatis gentium *cuilibet genti liberum eſt, quo nomine Rectorem civitatis ſuæ appellare velit, & quosnam honorum titulos eidem tribuere, ab aliis vero gentibus id impetrandum.* Enimvero *ſi gens jus perfectum pacto acquiſivit, ut Rector civitatis ſuæ hoc nomine compelletur, & hi tituli ipſi tribuantur; poſthac absque injuria denegari nequeunt* (§. 87.).

§. 1120.

§. 1120.

n gentes omnes naturâ æquales 89.), & Rectores civitatum gen-n repræſentent (§. 994.); *quili-r civitatis Rectorem alterius civi-tare debet tanquam ſibi æqualem:* ; auferri neſcium cum ſit (§. 74.), *rbis, vel factis contrarium decla-aria committitur* (§. 87). Hinc *tus, qui vergunt in contemtum, meliam Rectoris civitatis, injuria* *De jure æqualitatis non violando.*

§. 1121.

is nulla alteram lædere debet .), conſequenter nec jus ejus vi-*cit.*). Quamobrem cum ex hac one partis unius naſcatur alteri jus eſpondens (§. 89.); *genti cuilibet jus non patiendi, ut lædatur ab* per conſequens *jus non patiendi, quædam gens regimini ſuo ſeſe im-* id quod etiam libertati gentium t (§. 1089. 87.) Hinc ſequitur, *ector civitatis ſubditos ſuos nimium aut eos nimis duriter tractet, Re-rius civitatis vi reſiſtere nequeat.* nen quælibet gens perfectionem *ffii Inſtit. J.N. & G.*) *De læſionibus gentium.*

rius promovere debeat, quantum poteſt (§. 1108.); *pro iis intercedere licet.*

§. 1122.

De religione apud alias gentes vi non propaganda.

Cum jus circa ſacra aliquod etiam ſuperiori competat (§. 1064.), & eidem curæ eſſe debeat, ut ſubditi colant Deum (§. 1024.); *gens nulla alteram vi adigere poteſt ad religionem ſuam amplectendam* (§. 1120.), conſequenter *nec jus habet religionis cauſa gentem aliam ſibi ſubjiciendi* immo *nec miſſionarios*, hoc eſt, perſonas, quæ propagandæ alius religionis cauſa adveniunt, *admittere tenetur*, ideoque *ſi abire juſſi diſcedere nolint*, *eos punire poteſt.*

§. 1123.

An diverſitas religionis obſtet officiis gentium erga ſe invicem.

Et quoniam officia gentis erga gentem non ſupponunt identitatem religionis, ſed in humana natura fundantur (§. 39.); *ob diverſitatem religionis gens alteri officia humanitatis*, *quæ gens genti debet*, *denegare non poteſt.* Quamobrem *in officiis humanitatis præſtandis nulla habenda eſt ratio diverſitatis religionis. Multo minus* itaque *diverſitas religionis liberat ab obligatione perfecta contracta* (§. 89.).

§. 1124

§. 1124.

Denique cum gentes ſint veluti cives vitatis maximæ (§. 1090.); *inter ſe con-rdes eſſe debent* (§. 1087.), conſequen-r *diſcordias & ea, quæ diſcordiis cauſam ınt, ſollicite vitare.* *De concordia gentium.*

CAPUT IV.

DE

DOMINIO GENTIS.

§. 1125.

i gens regionem vacuam occupat, cum occupatione rei nullius acquiratur ominium (§. 210.); *omnis terra & quæ ea ſunt, in dominio ipſius ſunt, loca iam deſerta & ſterilia, aut inculta, at-ıe jura, quæ terræ quaſi adhærent* (§. 14.): cumque jam de ſingulis pro lubi-diſponere poſſit (§. 195.); *quæ in ſin-los non dividuntur, aut in communio-m mixtam cœtuum quorundam particu-rium non deducuntur* (§. 197.), *ea uni-rſorum maneat.* Quoniam vero genti ique competit imperium civile (§. 979.), re id per ſe, ſive per aliam exerceat 982.), conſequenter dubitandum non, quin etiam in ea regione, quam oc- *De origine dominii gentis & territorii.*

cupat, ſeu in terris, quæ ſuæ ſunt, imperium habere velit; *imperium in regione occupata ſimul occupat*, ſicque *tota regio fit territorium ipſius.* Dicitur namque *Territorium* locus, in quo quis imperium habet. Atque hinc patet, *imperium*, quod quidem jus populi eſt, *quaſi inhærere diſtrictui terræ, quem inhabitat*, conſequenter *peregrinum*, *quamdiu in regione iſta*, tanquam in territorio alieno, *commoratur*, *imperio illius gentis ſubjectum eſſe.* Et propterea Rector civitatis *Dominus territorii* appellatur, item *Dominus regionis.*

§. 1126.

De familiis ſegregibus.

Si familiæ ſegreges in regione quadam cohabitent & fundos privatos poſſident, cum ab initio idem fuerint occupati (§. 210.), *in iis dominium habent: ſed loca cetera*, utpote quæ ab ipſis occupata non ſunt, *in communione primæva relicta* (§. *cit.*). Enimvero *ſi familiæ ſegreges ſedem fixam non habeant*, *ſed per incultas ſolitudines errent*, cum in id tacite conſenſiſſe intelligantur, ut fundi in ea regione, in qua ſedes pro lubitu mutant, uſui ſingulorum inſervientes ſint com-

mmunes, ideoque regionem quoad os fundos conjunctim occupaſſe intellintur (§. *cit.*); *fundi, qui ipſorum uſui ſervire poſſunt, in communione mixta it* (§. 197.), *ceteris*, utpote non occutis, *in communione primæva manentir* (§. 210.). Enimvero cum familiæ e natura liberæ ſint (§. 77.), & liber invitis auferri nequeat (§. 74.); *impeim* quoque *in familias ſegreges, ſive ſen fixam habeant, ſive non, occupabile n eſt, ſed eidem ſubjici nequeunt niſi ſua luntate.*

§. 1127.

Quoniam cum dominio imperium ul a gente occupatur (§. 1125.); *ſi r inſulam, aut terram inhabitatam, partem quandam maris terræ continenadjacentem occupat; quæ occupantur itorii iſtius gentis acceſſorium ſunt, ntocunque intervallo ab eodem diſtent* 1125.). *De acceſſione territoriorum originariæ.*

§. 1128.

Quæ facta occupatione in communiorimæva relicta ſunt, JCtis Romanis ntur *Res communes*; quæ in communem mixtam gentis totius deducta *De diviſione rerum.*

ſunt & in ea manſerunt, *Res publicæ*; quæ in communionem mixtam certorum cœtuum particularium venerunt, *Res univerſitatis*; quæ denique dominio ſingulorum ſubjecta fuerunt, *Res ſingulorum* appellantur. Cum dominus dominium rei ſuæ ea, qua ipſi viſum fuerit, lege in alium transferre poſſit (§. 314.); *quilibet ex re ſua rem univerſitatis ſive directe, ſive indirecte talem facere poteſt, vel ſimpliciter, vel certa lege.* Atque hic eſt modus acquirendi res univerſitatis derivativus.

§. 1129.

De patria & ejus amore. Cum res univerſitatis non modo ſint eorum, qui nunc vivunt, ſed pertineant quoque ad eos, qui in locum mortuorum ſucceſſive ſuccedunt (§. 1128.); *res univerſitatis ab univerſitate alienari, aut oppignorari pro lubitu nequeunt, niſi indiſpenſabilis adſit neceſſitas*, quæ legem non habet, *aut manifeſta univerſitatis utilitas id ſuadeat;* cum tunc nihil fiat in præjudicium poſterorum. Quoniam tamen Rectori civitatis competit cura eorum, quæ ad utilitatem publicam ſpectant (§. 1075.), atque dominium emi-

nens

ens in ipſis quoque rebus univerſitatis . 1065.); *alienatio & oppignoratio fieri quit ſine ejus conſenſu.* Et quia domium excludit ceteros omnes (§. 195); *bus univerſitatis nemo uti poteſt, qui ex eandem eſt, niſi conſenſu ipſius.*

§. 1130.

Quia *res publicæ* in communionem xtam gentis totius deductæ ſunt (§. 28.); *in dominio totius populi ſunt, nibus vero indifferenter uſus earum comit, non aliter tamen quis ea uti poteſt, m ne uſui publico aut omnium communi eatur* (§. 197.). Et quia dominus jus, od in re habet, in alium transferre eſt (§. 314.); *in Rectorem* quoque *citis dominium rerum publicarum transi poteſt, cui non modo imperium in lopublicis competit, verum qui etiam doium eminens in rebus publicis habet, vel omni, vel ſaltem aliquo manente d populum, de quo, prouti communis s exigit, diſponendi jus eſt ſuperiori 6.).* De rebus publicis.

§. 1131.

Vi juris innoxiæ utilitatis ex commue primæva reſidui (§. 311.), *peregrinis* De jure tranſitus & commo-

randi in territorio alieno.

nis & mercibus eorundem concedendus eſt tranſitus per terras & flumina dominio ſubjecta, concedendum quoque peregrinis, ut ob juſtas cauſas ibidem commorentur (§. 312.) Enimvero cum vi libertatis gentibus competentis (§. 1089.), *genti unicuique, ſeu ei, qui jus ejus habet, permittendum ſit, ut judicet, num tranſitus ſit ſibi innoxius & num ex eo, quod peregrinus commoretur in ſuo territorio, nocumentum metuendum ſit Reip. eoque ſtandum ſit* (§. 78); *non ſine expreſſo, vel tacito conſenſu domini territorii tranſire, vel in eo commorari licet.* Ex eadem ratione patet, *a voluntate domini territorii pendere, ſub qua conditione idem permittere velit.* Quoniam itaque aliter id permittere non intelligitur, niſi expreſſa voluntate aliud ſignificetur, quam ut legibus loci ſubſint peregrinorum actiones (§. 1125.); *peregrini, quamdiu in territorio alieno verſantur, aut commorantur, ad ea facienda & non facienda obligantur, quæ civibus iſto tempore ſub iisdem circumſtantiis facienda, vel non facienda eſſent, niſi quatenus leges particulares de peregrinis aliud inſinuant.* Immo ſi ſaluti Reip. parum convenire videatur, ut pateant terræ pe-

regri-

grinis; *ſub pœna prohiberi poteſt, ne* is *peregrinus territorium ingredi audeat* 976.).

§. 1132.

De peregrinis puniendis & eorum controverſiis definiendis.

Cum *peregrini*, quando in territorio eno verſantur, ſubſint legibus loci (§. 25.); *ſi in territorio alieno delinquunt, contra leges loci puniendi, & ſi inter ipſos cives, vel duos etiam peregrinos orian*tur *controverſiæ de jure, eædem per judices* ci *juxta leges loci definiendæ.* Hinc etiam ſequitur, *ut peregrinus puniatur ob* injurias *civi, vel peregrino alii illatas, &* ad *contractum adimplendum cogatur.*

§. 1133.

De injuria civis in civem alienum.

Quoniam factum alienum nemini imputari poteſt (§. 26.); *ſi gentis unius ci*vis *civem alterius gentis lædit, ſeu inju*riam *facit, id genti imputari nequit.* Quoniam vero imputari poteſt, ſi ad id quomodocunque concurrit, veluti ratihabendo, aut approbando (§. *cit.*); *ſi in*juriam *factam ſive expreſſe, ſive tacite ra*tihabeat, *imputari poteſt.* Non hic attenditur, an in territorio gentis facta fuerit injuria, an extra idem in loco quoque.

§. 1134.

De non ferendo, ut ſubditi alieni lædantur.

Sed quia gens nulla gentem nullam (§. 1089.) & homo nullus hominem nullum lædere debet (§. 88.); *Rector civitatis ferre non debet, ut quis ſubditorum civi alterius gentis damnum det, aut injuriam faciat.*

§. 1135.

De jure genti alteri jus conſtituendi in territorio ſuo.

Cum gens quælibet & dominium & imperium habeat in regione, quam inhabitat (§. 125.), ac ideo regio ſit ſua (§. 195.); *gens quælibet alteri, vel ſubditis ejus jus quoddam in territorio ſuo conſtituere poteſt*, veluti concedere jus piscandi in flumine, vel jus fortalitium habendi in ſolo ſuo, aut præſidium in certo munimento, vel emendi ac poſſidendi prædia (§. 260.).

§. 1136.

De jure non competente in territorium & in territorio gentis alterius.

Ob eandem rationem cum nemini jus ſuum auferri (§. 100), aut contra idem quid fieri poſſit (§. 86); *genti nulli competit jus alteram ex regione, quam incolit, expellendi, ut ſedem ibidem figat, nec jus imperii fines propagandi*, hoc eſt, *idem extendendi in loca gentis vicinæ ultra limi-*

limites territorii ſui, nec gentem ſibi ſubjiciendi, quia inhabitat regionem antea nobis incognitam, aut loca quædam in iis occupare & jus quoddam ſibi in iisdem arrogare, immo in genere *gens nulla, nec privatus ullus peregrinus jus quoddam ſibi arrogare poteſt in territorio alieno.*

§. 1137.

Cum *peregrinus in territorio alieno verſans, vel commorans* non mutet domicilium (§. 1103.); *civis manet gentis ſuæ,* consequenter *ſi injuriam facit concivi ſuo, vel damnum dat, redux ad ſuos ibidem puniri & ad damnum reſarciendum adigi poteſt, & ſi teſtamentum condit, id ſecundum leges in loco domicilii præſcriptas facere tenetur:* quatenus tamen gens una jurisdictionem alterius agnoſcere obligatur (§. 1120.); *teſtamentum valet ut judiciale, ſi in loco judicii ubi factum fuerit, depoſitum.* *An in territorio alieno verſantes maneant cives gentis ſuæ.*

§. 1138.

Quia *peregrinus in territorio alieno* verſans, vel commorans civis manet gentis ſuæ (§. 1137.); *ſi* in eodem *moritur, hæres ipſi exiſtit, qui ſecundum leges patriæ* *De jure albinagii.*

patriæ ſuccedit. Cumque Rector civitatis non niſi in eas actiones peregrini jus habet, quæ reſpectum quendam ad finem civitatis habent, ne nocumentum afferatur civitati (§. 1131.); *bona* quoque, *quæ ſecum habet*, *ſunt ejus*, *qui ipſi in patria hæres exiſtit*, conſequenter *non cedunt fiſco*, *nec teſtamenti factio eidem adimi poteſt.* Quamobrem cum *Jus albinagii* dicatur, quo exteri jure ſucceſſionis in bonis defuncti civis, vel peregrini privantur; & per conſequens nec in teſtamento inſtitui poſſunt hæredes, nec legata iisdem relinqui; *id non modo juri gentium parum convenit quoad peregrinum in territorio alieno mortuum*, *verum etiam*, cum ſuperiori in bona civium non competat niſi dominium eminens (§. 1065.), *quoad cives*, *ſeu ſubditos.*

§. 1139.

De uſucapione & præſcriptione. Cum *uſucapio & præſcriptio* ſit juris naturalis (§. 463.); ea etiam *valet inter gentes* (§. 1088.). Quoniam tamen inter gentes plures ſunt cauſæ, cur ſilendum, etiamſi quæ norit rem ſuam injuſte detineri ab alio; *ob ſilentium diuturnum derelictio inter gentes*, quæ ad uſucapionem

&

& præſcriptionem inde ſecutam requiritur (§. 451. 452.), *non tam facile præſumitur, quam inter privatos*. Et quoniam non qui poſſidet, ſed qui rem petit, dominium probare debet (§. 262.), id quod fieri nequit, ſi *poſſeſſio* fuerit *immemorialis*, cujus ſcilicet initii memoria non extat; *præſcriptio immemorialis inter gentes admittenda.* Enimvero quia gentes de iis, quæ ad communem utilitatem ſpectant inter ſe paciſci poſſunt (§. 1091.); *ſi gentes vicinæ de præſcriptione inter ſe conveniunt, eo modo valebit præſcriptio, quo conventum fuit.* Atque ut fiat, maxime convenit fini civitatis maximæ.

CAPUT V.

DE FOEDERIBUS ET SPONSIONIBUS.

§. 1140.

Poteſtates ſummæ dicuntur perſonæ, quæ imperium ſummum in civitate habent: *minores* autem, quæ partem quandam imperii dependenter a ſumma & ejus nomine exercent, veluti magiſtratus & belli duces. *Poteſtates quænam dicantur.*

§. 1141.

§. 1141.

De fœderum & pactionum differentia.

Fœdus dicitur pactum a ſummis poteſtatibus boni publici cauſa in perpetuum, vel longius ſaltem tempus inter ſe initum. Pacta vero, quæ præſtationes tranſitorias, ſeu non iterandas continent, *Pactionum* nomen retinent. Cum vero perinde ſit, ſive quis aliquid faciat per ſe, ſive per alium; *fœdus facere poſſunt, qui mandatum a ſumma poteſtate habent* (§. 551.). Ex notione fœderum patet, *ſi ſummæ poteſtates*, veluti Reges, *inter ſe paciſcuntur de rebus ad privatam ipſarum utilitatem ſpectantibus, vel poteſtas ſumma cum privato quodam, pactum hoc fœdus non eſſe.*

§. 1142.

De fœderibus tenenda.

Quoniam fœdera pacta ſunt (§. 1141.), *de fœderibus eadem tenenda, quæ de pactis demonſtrata ſunt atque promiſſis* (§. 438.). Cum ex fœderibus acquiratur jus perfectum (§. 380.); *violatio fœderis injuria eſt* (§. 87.), conſequenter *fœdera inire non licet fœderibus cum alia gente jam contractis contraria* (§. 86.). Atque ideo *fœdera priora*, hoc eſt ante contracta, *præferuntur poſterioribus.*

§. 1143.

§. 1143.

Cum gens nulla alteram lædere de- (§. 1089.); *fœdera de non lædendo*, *fœdera amicitiæ* vulgo dicuntur, *neceſſe non eſt*. Enimvero *ſi gentis sdam ea ſit opinio, quaſi gentes exteras lubitu lædere liceat, fœdera de non læ- lo recte panguntur* (§. *cit.*). *De fœderibus amicitiæ.*

§. 1144.

Fœdera æqualia dicuntur, in quibus ſcentes ſibi invicem eadem, aut æqui- aria promittunt: *inæqualia* autem, in bus eadem, aut æquivalentia non mittunt. Sunt vero *inæqualia ex par- ligniori*, ſi qui plus præſtare valet, ſtationes gratuitas, vel majores pro- tit: *inæqualia ex parte minus digna*, ui impotentior eſt, aut præſtatione ua nimium oneratur, præſtationes gratuitas, vel majores, vel tales, quæ n valde gravant, promittit. Et hæc fiunt *cum imminutione imperii*, ſi pars am imperii potentialis quoad exer- n, vel ſubſtantiam transfertur in m digniorem, aut ſaltem jus in es actus ad exercitium juris iſtius antes; vel *ſine imminutione imperii*, *De æqualitate & inæqualitate fœderum.*

ſi

ſi pars minus digna ſaltem ſeſe obligat ad certum quid faciendum, vel non faciendum, quod alias vi ſummi imperii, vel libertatis naturalis, aut juris qua genti ſibi competentis non facere, vel facere licebat. *Fœderum æqualium & inæqualium æquitas ex officiis gentium erga ſe invicem dijudicanda* (§. 1108.). Enimvero cum a voluntate jus transferentis unice dependeat, num & quomodo idem transferre velit (§. 314.), & quod quis verbis ſufficienter ſignificat, id contra ipſum pro vero habetur (§. 318.); *fœdera valida ſunt, ſi in modo paciſcendi nihil vitii hæret, non attenta eorum æquitate, vel iniquitate.* Quoniam tamen lex naturæ urget etiam in gentibus officia (§. 1108.); *gentes in pangendis fœderibus æquitatem ſervare naturaliter obligantur.*

§. 1145.

De gente tributaria. *Gens tributaria* dicitur, quæ quotannis certum tributum ſolvere tenetur alteri. Cum gentes naturaliter liberæ ſint (§. 1089.); *gens tributaria fieri nequit niſi pacta* (§. 677.). Quoniam in gentem tributariam parti alteri non aliud competit jus niſi tributum exigendi, tanquam a debi-

debitore ſuo (§. 336.); *gens tributaria facta ſummitatem imperii propterea non amittit* (§. 981.).

§. 1146.

De fœdere reali & perſonali.

Cum fœdus perſonale ad perſonas paciſcentes reſtringatur (§. 400.), non autem reale (§. 401.); *fœdus perſonale non eſt, ſi nomina paciſcentium ſaltem fuerint adjecta, ut demonſtretur, a quibusnam fœdus factum fuerit.* Hinc etiam intelligitur, *fœdus reale eſſe, quod fit in perpetuum, aut ad certum tempus, aut cum eo, cum quo agitur, & ejus ſucceſſoribus, vel etiam ob utilitatem civitatis manentem, aut ſi adjicitur, ut factum ſit in bonum regni.* Similiter *fœdus reale eſt, quod fit cum populo libero:* &, quoniam mutata Reip. forma populus idem manet, quippe quem conſociatio facit (§. 974.), non modus exercendi imperium, *mutata Reip. forma ſubſiſtit, niſi* (quod per ſe patet) *cauſa fuerit ſtatui populari propria.*

§. 1147.

De obligatione ex fœdere & pactis Re-

Quoniam Rex jus populi habet (§. 982.), conſequenter jure populi fœdera pangit (§. 1141.); *fœdus,* quod cum

gum nascente. ipſa gente initum intelligitur, *etiam populum obligat & Regis ſucceſſores, & in hos quoque jus ex fœdere quæſitum tranſit, niſi perſonale fuerit* (§. 1146.). Inde etiam ſequitur, *ut, ſi Rege mortuo populus fiat liber, aut ſi Rege expulſo, vel depoſito fiat liber, vel Regem alium eligat, fœdus ſubſiſtat, niſi id perſonæ ejus defendendæ cauſa fuerit initum;* cum tunc ſit perſonale (§. 400.). Eadem etiam intelliguntur de pactionibus aliis Regum, ſeu Rectorum civitatis. Quamobrem *ſi Rector civitatis Reip. cauſa etiam a privatis ſuſcipit æs alienum, ſucceſſores quoque & populus ad id luendum & uſuras conventas ſolvendum obligantur.*

§. 1148.

De fœdere cum gente alius religionis inito. Quia fœdera panguntur de iis, quæ ad conſervationem & perfectionem gentis faciunt (§. 1141.), eandem vero naturaliter ſibi obligantur promovere quà gentes (§. 1095.); *fœdera inire licet cum gente alii cuicunque, immo nulli religioni addicta, immo etiam contra gentem ejusdem cum nobis religionis.*

§. 1149.

§. 1149.

Quando a fœdere diſcedere liceat, atet ex ſuperioribus (§. 442.). In ſecu- itatem autem fœderis a tertio fit *Guaran- a*, ſive, ut alii loqui amant, *Guaran- ia*, quæ eſt promiſſio fœderato utrique, el alterutri facta, conventa ſervatum iri; onſequenter *Guarandus*, qui promiſit, *uxilium ferre obligatur contra eum, qui nventa ſervare non vult, ſi alter eodem ndiget*, ideoque *non tenetur*, *niſi id im- loretur.* Unde patet, quale pactum ta- itum contineat guarantia. Dicitur au- em *Guarantia generalis*, ſi præſtatur de s omnibus, de quibus in fœdere fuit nventum; *ſpecialis* vero, quæ ſaltem nonnullis, aut uno, vel altero con- ito. Et *Pactum guarandigiatum* dici- , ad quod guarantia vel generalis, vel cialis accedit. Cumque *guarantia* ſal- n reſpiciat utilitatem ejus, cui præſta- ; *præſtari poteſt*, *inſcio ac inconſulto ontra quem præſtatur*, &, *ſi plures s ineunt*, *ſingulis univerſi guarantiam are poſſunt.* Haud difficulter vero , *a guarantia differre fœdus*, *quo quis lium promittit contra eum, qui jus* quod-

De guarantia.

quoddam ſuum eidem auferre conatur, & *fidejuſſionem pro gente alia, qua promittitur, a ſe præſtitum iri id, quod gens altera debet, niſi ipſa præſtiterit* (§. 569.). Denique cum nemo alteri jus ſuum auferre poſſit (§. 100.); *guarantia non intelligitur præſtita, niſi ſalvo jure tertii.*

§. 1150.

De oppignoratione inter gentes & pacto antichreſtico.

In fœdere quoque, vel alia pactione, cum oppignoratio fiat in ſecuritatem debiti (§. 697.), *pignore caveri poteſt, conventa ſervatum iri.* Cum vero oppignorari nequeant niſi res ſuæ, pro alieno tamen etiam debito (§. 700); *non modo oppignorari poſſunt, quæ ſunt in dominio gentis*, veluti urbes, certæ territorii partes, integræ provinciæ, jura genti competentia, res pretioſæ, quæ ſunt civitatis; *ſed Rectoris quoque civitatis res propriæ, ſive privatæ pro debitis gentis.* Enimvero *ſi integra provincia, aut certa territorii pars in ſecuritatem crediti, vel quacunque de cauſa debiti traditur; pactum antichreſticum ad oppignorationem accedit.* Eſt enim *Antichreſis* jus re oppignorata utendi fruendi loco pecuniæ creditæ, in compenſationem ſcilicet uſurarum. Quoniam

uoniam vero pactis conventis ſtandum
438.); *jus ex pacto antichreſtico quæſi-
m æſtimandum eſt ex iis, quæ conventa
erunt.* Quamobrem ex eo patet,
rum imperium ſimul fuerit oppignora-
m, nec ne. Per ſe autem liquet, *op-
gnorationem & antichreſin finiri, præ-
to eo, cujus cauſa oppignoratio facta,*
amvis *res oppignorata pro alio* quoque
bito retineri poſſit (§. 706.), *niſi aliter
rit expreſſe conventum* (§. 337. 342.).

§. 1151.

Obſides dicuntur perſonæ, quæ tra- *De obſidibus.*
atur in ſecuritatem debiti, ſcilicet con-
itum ſervatum, vel debitum præſti-
iri. *Obſides* igitur *revera oppigno-
tur* (§. 697.), *tamdiu retinendi, donec
ſtitum fuerit, quod debetur.* Quam-
em *accipienti competit jus obſides cuſto-
di, quantum ſufficit, ne aufugere poſ-
, nullum autem jus ad præſtandas ope-
eosdem cogendi*, cum hoc eſſet idem
gnore uti (§. 702.). Quoniam vero
ni competit jus in vitam alterius
1.); *vita obſidum oppignorari nequit,*
quenter *nonniſi libertas* (§. 77.), *non
n propterea ſunt ſervi* (§. 947.), *ſed*

fiunt ſervi, *non præſtito eo*, *cujus cauſa dati* (§. 697.), *aut ſaltem captivi detinendi*, *interſici* vero *nequeunt*. Et ideo *obſides tales eſſe deſinunt*, *ſi dans fidem fallit*. Cumque *obſides* revera ſint pignora; *in unam cauſam dati in alium retinere poſſunt*, *niſi expreſſè aliter fuerit conventum* (§. 1150.). Et quia impenſæ neceſſariæ in pignus factæ a conſtituente reſtituendæ (§. 703.), ac debita ſolvenda ſunt (§. 751); *qui obſides dedit*, *reſtituere tenetur impenſas in alimenta eorum factas*, & *obſes debita*, *quæ contraxit*, *ſolvere debet*, *antequam dimittatur*.

§ 1152.

De obligatione, qua dans obſidi tenetur.

Cum *qui obſidem dat*, obligetur ad id præſtandum, cujus cauſa obſes datur, & ad obſidem liberandum (§. 1151.); *ei*, *qui datur*, *ſe obligat ad eundem liberandum*, conſequenter cum ſervus fiat, vel ſaltem ut captivus detineatur, ſi fides fallitur (§. *cit.*), *ad eum redimendum*. Et quia obſidem ire onus eſt, quod boni publici cauſa fertur, conſequenter ad quod civis quivis obligatur, non ſaltem is qui obſes datur (§. 1037.); *civitas aut ejus Rector incommodum obſidi*, *quod patitur*,

tur, aut cognatis ejus repenſare tenetur. Quodſi vero *obſes datus fuerit vel expromiſſor, vel fidejuſſor, vel ſponſor* (de quo mox dicetur); per ſe patet, *non præſtito eo, cujus nomine datur, eum ex proprio facto teneri.*

§. 1153.

Sanctum in Jure Gentium dicitur, quod ab omni violatione immune eſſe jubet publica, vel communis gentium ſalus. Quamobrem cùm fœdera pangantur boni publici cauſa (§. 1141.), & non modo ſicuti pacta cetera ſint ſervanda (§. 438.), verum etiam gentium maxime interſit ut ſerventur; *fœdera ſancta ſunt & gentibus ſancta habenda:* cumque in pangendis fœderibus non attendenda ſit religionis diverſitas; *ſanctitas fidei nullum reſpectum habet ad religionem gentis, cum qua fœdus initur.* *De ſanctitate fœderum.*

§. 1154.

Quando de negotio aliquo convenitur, in cetera omnia, quæ requiruntur, ut id conſtare poſſit, tacite conſentitur. Quamobrem *ſine quo id, in quod conſenſum eſt, conſtare non poteſt, id tacite conventum, vel promiſſum intelligitur.* Ita *De fide tacita.*

omni contractui benefico ineſt indemnitas ejus, qui alteri gratis quid præſtat, ut qui ſalva obligatione, qua nemo locupletior fieri poteſt cum damno alterius (§. 271.), conſtare nequit. Dicitur autem *Fides tacita*, quæ conſenſu tacito nititur: & quæ ideo *non minus ſancta eſſe debet, quam expreſſa*, quæ nimirum expreſſo conſenſu nititur.

§. 1155.

De jure poteſtatum minorum. Poteſtates minores cum jus omne a ſumma habeant (§. 1140.); *nomine ſummæ nil promittere poſſunt, niſi vel expreſſo mandato, vel intra fines præpoſitionis ſuæ, nec aliter eos, quibus præpoſiti ſunt, vel etiam poteſtatem ſummam aliis obligare poſſunt.*

§. 1156.

De ſponſionibus. *Sponſio* eſt pactum de republica ſine mandato poteſtatis ſummæ, nec intra fines præpoſitionis factum. Facile autem intelligitur, *ſponſorem promittere ſe effecturum, ut poteſtas ſumma id, quod promittitur, ratum habeat*, conſequenter *ad hoc ſe obligare* (§. 380.). Quoniam nemo alterum tertio obligare poteſt absque voluntate ſua (§. 385.); *ſponſio ſummam poteſta-*

poteſtatem non obligat, niſi eandem ratihabeat, vel expreſſe, vel tacite, faciendo nimirum, poſtquam ea ipſi innotuit, quod ad aliam cauſam probabiliter referri nequit; multo minus itaque, ſi diſſenſum ſuum expreſſe declarat. Quoniam vero ſponſor factum proprium promittit, non tantum alienum; *ratihabitione non ſecuta, ſponſor tenetur ei, cui ſpopondit, ad id, quod intereſt* (§. 415.), conſequenter *pro eo ipſi obligata ſunt omnia ſponſoris bona* (§. 705.), *ipſa* etiam *libertas* (§. 950.), ut ſcilicet ſi ex bonis ſatisfieri non poſſit, ipſe dedatur in ſervitutem. *Quodſi vero ſponſor certi quid promiſerit ei, cui ſpopondit, præſtare, ſi poteſtas ſumma ſponſionem ratihabere recuſaverit, ultra id eidem non tenetur* (§. 317.).

CAPUT VI.

DE MODO COMPONENDI CONTROVERSIAS GENTIUM.

§. 1157.

Controverſiæ Gentium & Rectorum civitatis ſunt contentiones eorundem de juribus ſibi competentibus, aut inju- *De controverſiis & gravaminibus gentium.*

 ria

ria facta. *Gravamina* verò ſunt querelæ de jure manifeſto, ſibi ab altera gente, vel Rectore civitatis denegato, vel de injuria quacunque ſibi facta, aut facienda. Unde facile patet, quænam gravamina ſint juſta, quænam injuſta. Patet etiam *gravamina tolli, ſi genti alteri jus ſuum tribuatur, de injuria facta ſatisfiat, a facienda deſiſtatur, aut, quando fides ſuſpecta eſt, ſufficienter caveatur:* cumque unicuique jus ſuum ſit tribuendum (§. 86.), nec gens ulla alteram lædere, ſeu injuriam facere (§. 88.) debeat (§. 1089.); *gravamina tollere gens quælibet obligatur, ſi qua adverſus ipſam quædam alteri ſint.* Quoniam tamen jus ſuum quilibet remittere poteſt (§. 342.); *Gens* quoque *ſi velit, gravamina ſua remittere poteſt.* Et quia gentes inter ſe utuntur jure naturali (§. 1088.); *controverſiæ gentium eodem modo componendæ, quo lites privatorum in ſtatu naturali finiuntur,* conſequenter *vel amicabiliter, vel per transactionem, vel per mediationem, vel per arbitrium,* ac propterea *conventus celebrare & in colloquium venire tenentur, aut deciſio ſorti committenda* (§. 790.).

§. 1158.

§. 1158.

Enimvero *ſi quis in nullum iſtorum* *De bello transactionis cauſa licito.*
odorum conſentire velit, vel facile prævi-
atur, eo modo controverſiam termina-
in non iri; offerenti competit jus belli in
ceptare nolentem, quo hic ad transactio-
m adigatur (§. 790.).

§. 1159.

Bellum per ſe non eſſe modum aptum de- *An controverſiæ vi armorum decidi poſſint.*
dendi controverſias, eodem modo patet,
uo idem de duello oſtendimus (§. 789.).
ɔpido igitur falluntur, qui ſibi perſua-
nt, Regum ſeu gentium controverſias
armorum eſſe decidendas, & ultimam
ctoriam æquivalere ſententiæ a judice
æ.

§. 1160.

Cum jus talionis naturale nullum ſit *De jure talionis & jure puniendi.*
56.), gentes autem inter ſe utantur
naturali (§. 1088.); *talio* quoque *in-*
entes illicita. Enimvero cum genti-
competat jus puniendi adverſus inju-
ı factam (§. 1089.); *ſi gens alteri a ſe*
de injuria irreparabili ſatis facere no-
ut ſatisfactum iri ſpes nulla videatur,
ure puniendi uti poteſt, adimendo ſci-
licet

licet reſ vel corporales vel incorporales, veluti jura ad certos actus in territorio læſæ (§. 1048.).

§. 1161.

De retorſione juris.

Retorſio juris dicitur conſtitutio, qua in ſubditos alterius gentis decernitur jus, quo ipſa utitur in ſubditos noſtros ſeu eſt uſus juris in ſubditos alterius gentis, qua ipſa utitur in noſtros. Cum unicuique genti liberum ſit ſtatuere, quantum juris alteri concedere velit in territorio ſuo, prouti e re civitatis eſſe videtur (§. 976. 978.); *cuilibet genti liberum eſt jus retorquere.*

§. 1162.

De bonis civium pro debito civitatis obligatis.

Quoniam gentes inter ſe ſpectantur tanquam perſonæ ſingulares (§. 977.); *bona omnia ſingulorum ſimul ſumta reſpectu gentium exterarum habenda pro bonis gentium*, ac propterea *obligata ſunt promiſcue pro debitis civitatis* (§. 705), conſequenter *etiam bona privata Regis* (§. 1012.).

§. 1163.

De jure repreſſaliarum.

Cum gentibus idem competat jus, quod ſingulis in ſtatu naturali (§. 1088.), bona

bona autem omnia ſingulorum ſimul ſumta reſpectu gentium exterarum habenda pro bonis gentium (§. 1162.); *ſi qua gens rem ſuam, vel civium ſuorum ab alia gente, quæ eandem detinet, vel alio quocunque modo debet, conſequi non poteſt, ſeu gens hæc illi, vel civibus illius jus reddere denegat, expletio juris inter gentes licita, & rem civium quorumcunque eo ſine capere licet* (§. 793.). Hæc ablatio bonorum civium alterius gentis, vel Rectoris civitatis expletionis juris cauſa dicuntur *Repreſſaliæ.* Quamobrem patet, *repreſſalias inter gentes eſſe licitas, & jus repreſſaliarum non competere niſi gentibus, aut iis, qui jus gentis habent, Rectoribus ſcilicet civitatis*, conſequenter *privatum jure repreſſaliarum uti non poſſe, niſi permiſſu Rectoris civitatis.*

§. 1164.

Cum in bonis civium contenta ſit etiam eorum libertas naturalis (§. 207.); *libertas* quoque *civium ſingulorum, ſeu perſonæ ipſorum*, quibus hoc jus inhæret, *obligatæ ſunt pro debitis civitatis* (§. 1163), conſequenter *ſi gens alteri, vel ſubditis ejus jus denegat, pignorationis cauſa etiam* *De androlepſia.*

ſubditi

ſubditi alterius capi poſſunt: cumque capiantur eo fine, ut gens iſta permoveatur ad jus reddendum; *capi poſſunt perſonæ meritis, vel dignitate in civitate eminentes, ſexus cujuscunque, earumque liberi.* Hæc civium captura pignorationis loco facta cum *Androlepſia*, ſeu *Viricapio* dicatur; *androlepſia inter gentes licita.* Quoniam vero nonniſi civium libertas oppignoratur pro debitis civitatis; *ſi gens permoveri nequit ad jus reddendum,* eodem modo, quo de obſidibus (§. 1151.), patet, *captos aut ſervos fieri, aut tanquam captivos in carcere detineri poſſe, non autem interfici, aut pœna corporis afflictiva affici.*

§. 1165.

De eo, quod licet in reſiſtentem repreſſaliis & androlepſiæ.

Quoniam repreſſaliæ (§. 1163.) & androlepſia licitæ ſunt (§. 1164.); *ſi quis executioni repreſſaliarum & androlepſiæ reſiſtit, in eum eadem licent, quæ defenſori licita ſunt* (§. 90.). *Vis* igitur in eo caſu *æſtimanda non ex eo, quod debetur, ſed quod ad vim injuſtam,* qua reſiſtitur, *depellendum ſufficit.*

§. 1166.

§. 1166.

Cum naturaliter quilibet damnum da- m reſarcire teneatur (§ 270.); *qui cau- n dedit repreſſaliis, damna iis reſarcire bet, quibus eam ob cauſam aliquid dece- t*, atque *ut damnum datum reſarciatur, perior curare debet.* Nemo ſcilicet ci- um pro altero ſolvere tenetur. *De damno per repreſſalias dato concivibus reſarciendo.*

§. 1167.

Cum Rector civitatis jure populi agat . 982.), conſequenter populus per eum ere intelligatur, quicquid qua talis fa- ; *populus factum Rectoris civitatis qua is pro ſuo agnoſcere tenetur*, adeoque m *id, quo injuria infertur exteris.* dem nimirum ratio eſt obligationis, æ ex maleficio, quam quæ ex fœderi- s naſcitur. Quamobrem *ſi facto ſuo, rivatus juſſu ipſius repreſſaliis cauſam , damnum iis, quibus eam ob cauſam id decedit, reſarciendum eſt de publico* 166.). *Quando id de publico fieri debeat.*

§. 1168.

Quoniam repreſſaliæ in expletione onſiſtunt (§. 1163.); *per repreſſali- inium rerum captarum acquiritur* *De repreſſaliarum & androlepſiæ effectu.*

iis

iis, quorum cauſa factæ, niſi quod reſtituendum, quod abundat (§. 793.). Et cum *repreſſaliæ* (§. 1163.) *& androlepſia* licitæ ſint (§. 1164.); *parti adverſæ juſtam belli cauſam non dant* (§. 98.). Ex adverſo autem cum per iſta media jus tuum conſequi debeas, quod a parte adverſâ tibi denegatur (§. 1163. 1164.); *ſi per repreſſalias & androlepſiam jus tuum conſequi non potes*, ſcilicet ut injuria facta reparetur, aut ob irreparabilem tibi ſatisfiat, *quæ illas licitas faciunt, juſta belli cauſa ſunt* (§. 98.).

CAPUT VII.

DE

JURE BELLI GENTIUM.

§. 1169.

De belli diviſione. Bellum *publicum* dicitur, quod geritur inter gentes, ſeu auctoribus iis, qui ſummum imperium habent: *privatum* vero, quod geritur inter privatos propria auctoritate. *Mixtum* denique eſt, quod una ex parte eſt publicum, ex altera privatum, veluti ſi Rector civitatis bellum gerit cum ſubditis rebellibus. Vocatur autem *Bellum offenſivum*, quod infertur

fertur ei, qui de bello inferendo non cogitabat: *defenſivum* vero, quo quis ſe defendit adverſus eum, qui ipſi bellum infert. Offenſivi quædam ſpecies eſt *punitivum*, quo pœna ſumitur ab altero; & *vindicativum*, quo jus noſtrum & id, quod nobis debetur, conſequi ſtudemus.

§. 1170.

Cum juſta belli cauſa non ſit niſi injuria facta, vel facienda (§. 98.); *bellum offenſivum tam punitivum, quam vindicativum licitum eſt, ſi jus tuum fuerit certum, at de injuria irreparabili manifeſta alter ſatisfacere nolit, nec id aliter conſequi poſſis, & ſi infertur alterum ad transactionem compellendi gratia in cauſa dubia* (§. 1158.), *bellum* vero *defenſivum licitum eſt, quo adverſus eum, qui bellum injuſtum infert, te defendis* (§. 1089.). *Quando bellum offenſivum, punitivum & defenſivum licitum.*

§. 1171.

Sola igitur *utilitas juſta cauſa belli non eſt* (§. 1170.). Quamobrem cum *rationes ſuaſoriæ* dicantur, quæ deſumuntur ab utilitate, ſeu quibus evincitur e re noſtra eſſe, ut bellum ſuſcipiatur: in oppoſitione ad *juſtificas*, quæ deſumuntur a *De bellis utilitatis ſolius cauſa geſtis.*

jure ad bellum in caſu dato nobis competente; & inter eas mediae ſint *quaſi juſtificæ*, quæ, ſi rite expendantur, juſtificæ non ſunt, ſed ſaltem videntur; *injuſtum eſt bellum, quod ob rationes ſuaſorias ſolas & quaſi juſtificas ſuſcipitur*. Quia naturæ humanæ repugnat nocere alteri commodi ſui cauſa (§. 44.), conſequenter ea immanitas, qua bellum per ſe delectat, cum tot hominum innocentium cædibus & laniationibus rerumque vaſtationibus conjunctum, humanam naturam repellit; *bellum humanum modum excedit, ſi quis nec rationibus juſtificis, nec ſuaſoriis motus in bella fertur*, atque ideo *ferinum* dicitur. *Sunt* autem *rationes ſuaſoriæ æquæ, quæ a fine civitatis deſumuntur* (§. 976.)

§. 1172.

De metu ex vicina potentia & conſervatione æquilibrii.

Quoniam genti cuilibet jus eſt augendi potentiam ſuam (§. 1102.), nec qui damnum dare poteſt, ideo dare vult; *potentia creſcens vicinæ gentis & metus ex vicina potentia juſta belli cauſa non eſt* (§. 1170. 1171.). Quamobrem cum *Æquilibrium inter gentes* dicatur gentium plurium ſecundum potentiam ad ſe invicem

cem relatarum ſtatus, quo potentiæ unius præpotentis, vel quarundam conjunctæ potentia conjuncta aliarum æqualis eſt; *ſola conſervatio æquilibrii inter gentes juſta belli cauſa non eſt, ea tamen rationibus ſuaſoriis accenſenda, ſi de bello juſto ſuſcipiendo conſultatur* (§. 1171.). *Quodſi* ... rgo *gens potentia confiſa manifeſta conſi*... *a agitet de gentibus ſibi ſubjiciendis, aut* ... *ijuſtis armis ſecuritatem publicam genti*... *m turbare non veretur*, cum quælibet ... ens ſe conſervare debeat (§. 1093.), & ... entibus univerſis competat jus cogendi ... batorem quietis publicæ, ne turbet ... 1090.); *communi ſecuritati conſulere* ... *ntiamque creſcentem labefactare licet.* ... m nimirum bellum hoc reſpectu de... ſivum juſtum eſt (§. 1169.).

§. 1173.

... Quoniam malum in ſe tale non eſt, ... niri debeat (§. 1049.), nec ob er... n quis puniri poſſit (§. 1050.); *bel*... *punitivum in gentem licitum non eſt*, ... *jus naturæ immaniter violet, aut in* ... *n delinquit, vel quia atheiſmum, aut* ... *um profitetur, vel idololatrica eſt.*

De ſceleribus, atheiſmo & idololatria gentis.

§. 1174.

De milite & jure conſcribendi militem.

Milites dicuntur perſonæ, per quas autor belli vim infert parti alteri, cum qua bellum gerit: *Arma* vero res omnes, quibus ad vim alteri inferendam, aut eam a ſe avertendam utimur. Cum *poteſtatibus ſummis* competat jus belli (§. 1066.); iisdem quoque *competit jus militem conſcribendi, atque hoc jus ad jura majeſtatica pertinet* (§. *cit.*), *exercendum, prouti viſum fuerit ſuperiori, ſi nulla extet lex fundamentalis* (§. 984.), *ita tamen, ne bonum publicum aliquid inde capiat detrimenti* (§. 976.). Quoniam ſinguli obligantur ad defenſionem civitatis conferre, quod poſſunt (§. 972.-975.); *in caſu extremæ neceſſitatis operas militares præſtare tenentur ſubditi omnes, ad miniſterium bellorum apti* (§. 60.), & , vi poteſtatis eminentis, *ad id compelli poſſunt inviti* (§. 1065.): aſt quia præter operas militares ad commune bonum promovendum aliæ adhuc præſtandæ ſunt (§. 972.), & ſumtus bellicos ſubminiſtrare tenentur ſubditi (§. 1037.); *extra caſum neceſſitatis milites conſcribendi inviti non ſunt, qui alias Reip. utiles ac neceſſarias operas præſtare &*

l ſumtus bellicos contribuere poſſunt. Pe-
:grini, qui ſponte ſua nomen militiæ
ınt, dicuntur *Milites conductitii*; atque
orum *obligatio ex pacto venit* (§. 438.),
uod *Capitulatio* dicitur; & *in iis conven-
ı ſunt ſervanda* (§. cit.). Cum vero jus
onſcribendi militem ſit jus majeſtaticum,
uod ab externa gente violari nequit
ı. 1136.); *in territorio alieno ſine conſen-
domini territorii militem conſcribere non
cet*: cumque hic non locum habeat po-
ſtas eminens (§. 1065.); *nec concesſa li-
rtate conducendi militem invitos conſcri-
re licet.*

§. 1175.

Plagium dicitur ſurreptio hominis, *De plagio.*
ui alterius cujusdam poteſtati ſubjectus
ſt. Quoniam hominem poteſtati ejus,
ui ſubjectus eſt, ſubducit & ſibi jus
uoddam in eum aſſerit plagiarius; *pla-
ium cum furto convenit* (§. 263.), atque
deo *furtum hominum recte habetur*.
Quamobrem patet, *qui ſubditos alienos
oloſe ſurreptos ad miniſterium bellorum co-
unt, plagium committere, & poteſtatem
minentem ejus, cujus ſunt ſubditi, vio-
re*, conſequenter *huic injuriam facere*

 (§. 87.),

(§. 87.), ideoque *juſtam bello cauſam dare, niſi de injuria facta ſatisfiat* (§. 1170.).

§. 1176.

De ſtipendiis militum & hoſpitiis militaribus.

Stipendium dicitur æs, quod pro miniſterio bellorum ſolvitur. Cum qui militiæ operam dant, alio modo nil acquirere poſſint; *ſtipendia militibus præciſe ſolvenda.* Ob eandem rationem *ipſis non modo debentur veſtimenta, verum etiam* cum habitatione indigeant, ſi belli cauſa in campis non commorantur, *hoſpitia perſonalia.* Cum hoſpitia iſta pertineant ad munera publica (§. 1057.), conſequenter ad onera Reip. (§. 1037.); *ſinguli ædium poſſeſſores perſonali hoſpitio milites excipere obligantur pro modo facultatum* (§. *cit.*): ne tamen ſubditi nimium onerentur; *ſuperior curæ habere debet, ne hoſpitia iſta evadant nimis moleſta, nec ſint præter neceſſitatem ſumtuoſa, nec immunitas ab iisdem concedenda niſi perſonis, quibus ea in partem ſalarii, vel in præmium meritorum in Remp. imputari poteſt;* utpote privilegium nonniſi boni publici cauſa concedendum (§. 1047.).

§. 1177.

Cum obligationem naturalem, qua tam *Milites* cives, quam peregrini tenentur (§. 1174.), parum capiant milites homines plebeji, vel illiterati; *jurato promittere tenentur, quod miniſterium bellorum a ſe ſuſceptum deſerere nolint* (§. 380. 446.), *& tanquam perjuri & perfidi gravius puniri poſſunt.* Patet autem, *qui deſertores clam abducit, aut celat, plagium committere* (§. 1175.), conſequenter *qui quomodocunque ad deſertionem concurrit, gii participem fieri* (§. 26.).

De deſertione militum.

§. 1178.

Præfecti militum dicuntur, quibus a teſtate ſumma certum imperium in mi- tributum & certæ functiones bellicæ andatæ ſunt. *Duces* autem excellen- licuntur illi, quibus imperium in in- um exercitum tributum, ſeu ſumma commiſſa eſt. *Sunt* igitur *præfecti tum poteſtates minores, quorum alii ſubjecti & a poteſtate ſumma longius tæ, alii vero eidem propiores pro di- te juris, quo pollent: duces autem nter dicti ſummis poteſtatibus proxi-* Cum *Jus militare* dicantur leges,

De præfectis militum.

in quibus diſponitur de iis, quæ a militibus eorumque præfectis fieri, aut non fieri debent, aut quæ iisdem permittuntur; *in eo* quoque agitur *de jure præfectorum militum, ſummorum etiam ducum eorumque officiis*.

§. 1179.

De auxiliis & ſubſidiis.

Auxilia, vel etiam *copiæ auxiliares*, immo abſolute *Auxiliares* dicuntur copiæ tam pedeſtres, quam equeſtres, quas genti bellum gerenti mittit gens alia, cujus bellum non eſt. *Pecuniæ ſubſidiariæ* dicuntur, quæ genti bellum gerenti ſolvuntur a gente alia, cujus bellum non eſt, ut illa ſumtum in rem militarem facere poſſit. Dicuntur etiam hodie ſimpliciter *ſubſidia*. Naturaliter *gentes obligantur auxilia & ſubſidia mittere genti bellum juſtum gerenti & quocunque modo juvare eam in bello, quantum datur* (§. 1108.), *ut vero jus perfectum ad ea acquiratur* (§. 1089.), *fœdera pangenda ſunt* (§. 1141.), *utpote ſancta inter gentes habenda* (§. 1153.). Patet vero, *tum jus partis unius & obligationem alterius æſtimari debere ex iis, quæ in fœdere conventa fuerunt* (§. 317.).

§. 1180.

§. 1180.

Fœdera belli offenſiva dicuntur, ſi au- ilia & ſubſidia ſaltem promittuntur in ello offenſivo; *defenſiva*, ſi ſaltem in efenſivo; *offenſiva & defenſiva* ſimul ſi i utroque. *Caſus* autem *fœderis* voca- ur concurſus circumſtantiarum, ſub qui- us fœdus initum, ſive expreſſe fuerint ictæ, ſive tacite ſuppoſitæ. *His* igitur *mul exiſtentibus*, *caſus fœderis exiſtit*, t facile patet, *nonniſi eo exiſtente præſtan- a eſſe, quæ in fœdere promiſſa ſunt* (§. 8.). Quamobrem *ſi bellum geratur nifeſto injuſtum*, *vel ſi conventa præſta- debet*, *ipſe iisdem indiget*, *caſus fœde- r non exiſtit*; cum uterque in omni fœ- re tacite exceptus intelligatur.

De ſpeciebus fœderum belli & caſu fœderis.

§. 1181.

In bello medii dicuntur, qui neutri gerantium parti adhærent; conſe- nter bello ſeſe non immiſcent. Di- tur etiam vulgo *neutrales*; & ipſorum æ vocantur *Terræ neutræ*. Quam- vero vi libertatis naturalis (§. 1089.), *unicuique permittendum*, *ut ſit in media* (§. 78.); ut tamen jus perfe- acquiratur ad neutralitatem, *fœdera*

De iis, qui in bello medii ſunt.

§. 1174.

De milite & jure conſcribendi militem.

Milites dicuntur perſonæ, per quas autor belli vim infert parti alteri, cum qua bellum gerit: *Arma* vero res omnes, quibus ad vim alteri inferendam, aut eam a ſe avertendam utimur. Cum *poteſtatibus ſummis* competat jus belli (§. 1066.); iisdem quoque *competit jus militem conſcribendi, atque hoc jus ad jura majeſtatica pertinet* (§. cit.), *exercendum, prouti viſum fuerit ſuperiori, ſi nulla extet lex fundamentalis* (§. 984.), *ita tamen, ne bonum publicum aliquid inde capiat detri menti* (§. 976.). Quoniam ſinguli obl gantur ad defenſionem civitatis conferr quod poſſunt (§. 972.-975.); *in caſu e tremæ neceſſitatis operas militares præſt tenentur ſubditi omnes, ad miniſterium lorum apti* (§. 60.), & vi poteſtatis e nentis, *ad id compelli poſſunt inviti* 1065.): aſt quia præter operas milit ad commune bonum promovendum adhuc præſtandæ ſunt (§. 972.), & tus bellicos ſubminiſtrare tenentur ſ ti (§. 1037.); *extra caſum neceſſitatis tes conſcribendi inviti non ſunt, qui Reip. utiles ac neceſſarias operas præſt*

ad ſumtus bellicos contribuere poſſunt. Peregrini, qui ſponte ſua nomen militiæ dant, dicuntur *Milites conductitii*; atque horum *obligatio ex pacto venit* (§. 438.), quod *Capitulatio* dicitur; & *in iis conventa ſunt ſervanda* (§. *cit.*). Cum vero jus conſcribendi militem ſit jus majeſtaticum, quod ab externa gente violari nequit §. 1136.); *in territorio alieno ſine conſenſu domini territorii militem conſcribere non licet*: cumque hic non locum habeat poteſtas eminens (§. 1065.); *nec conceſſa litate conducendi militem invitos conſcrire licet.*

§. 1175.

Plagium dicitur ſurreptio hominis, i alterius cujusdam poteſtati ſubjectus Quoniam hominem poteſtati ejus, ſubjectus eſt, ſubducit & ſibi jus ddam in eum aſſerit plagiarius; *plan cum furto convenit* (§. 263.), atque *furtum hominum recte habetur.* obrem patet, *qui ſubditos alienos ſurreptos ad miniſterium bellorum coplagium committere, & poteſtatem ntem ejus, cujus ſunt ſubditi, vio*conſequenter *huic injuriam facere*), *De plagio.*

(§. 87.), ideoque *juſtam bello cauſam dare, niſi de injuria facta ſatisfiat* (§. 1170.).

§. 1176.

De ſtipendiis militum & hoſpitiis militaribus.

Stipendium dicitur æs, quod pro miniſterio bellorum ſolvitur. Cum qui militiæ operam dant, alio modo nil acquirere poſſint; *ſtipendia militibus præciſe ſolvenda*. Ob eandem rationem *ipſis non modo debentur veſtimenta, verum etiam* cum habitatione indigeant, ſi belli cauſa in campis non commorantur, *hoſpitia perſonalia*. Cum hoſpitia iſta pertineant ad munera publica (§. 1057.), conſequenter ad onera Reip. (§. 1037.); *ſinguli ædium poſſeſſores perſonali hoſpitio milites excipere obligantur pro modo facultatum* (§. *cit.*): ne tamen ſubditi nimium onerentur; *ſuperior curæ habere debet, ne hoſpitia iſta evadant nimis moleſta, nec ſint præter neceſſitatem ſumtuoſa, nec immunitas ab iisdem concedenda niſi perſonis, quibus ea in partem ſalarii, vel in præmium meritorum in Remp. imputari poteſt*; utpote privilegium nonniſi boni publici cauſa concedendum (§. 1047.).

§. 1177.

§. 1177.

Cum obligationem naturalem, qua Milites cives, quam peregrini tenen- (§. 1174.), parum capiant milites ho-s plebeji, vel illiterati; *jurato pro-re tenentur, quod miniſterium bello-a ſe ſuſceptum deſerere nolint* (§. 380.), *& tanquam perjuri & perfidi gra-uniri poſſunt.* Patet autem, *qui de-es clam abducit, aut celat, plagium ittere* (§. 1175.), conſequenter *qui odocunque ad deſertionem concurrit, participem fieri* (§. 26.). *De deſertione militum.*

§. 1178.

Præfecti militum dicuntur, quibus a tate ſumma certum imperium in mi-ributum & certæ functiones bellicæ ndatæ ſunt. *Duces* autem excellen-cuntur illi, quibus imperium in in-m exercitum tributum, ſeu ſumma commiſſa eſt. *Sunt* igitur *præfecti m poteſtates minores, quorum alii ubjecti & a poteſtate ſumma longius , alii vero eidem propiores pro di-te juris, quo pollent: duces autem nter dicti ſummis poteſtatibus proxi-* Cum *Jus militare* dicantur leges, *De præfectis militum.*

in quibus diſponitur de iis, quæ a militibus eorumque præfectis fieri, aut non fieri debent, aut quæ iisdem permittuntur; *in eo* quoque agitur *de jure præfectorum militum, ſummorum etiam ducum eorumque officiis.*

§. 1179.

De auxiliis & ſubſidiis. *Auxilia*, vel etiam *copiæ auxiliares*, immo abſolute *Auxiliares* dicuntur copiæ tam pedeſtres, quam equeſtres, quas genti bellum gerenti mittit gens alia, cujus bellum non eſt. *Pecuniæ ſubſidiariæ* dicuntur, quæ genti bellum gerenti ſolvuntur a gente alia, cujus bellum non eſt, ut illa ſumtum in rem militarem facere poſſit. Dicuntur etiam hodie ſimpliciter *ſubſidia.* Naturaliter *gentes obligantur auxilia & ſubſidia mittere genti bellum juſtum gerenti & quocunque modo juvare eam in bello, quantum datur* (§. 1108.), *ut vero jus perfectum ad ea acquiratur* (§. 1089.), *fœdera pangenda ſunt* (§. 1141.), *utpote ſancta inter gentes habenda* (§. 1153.). Patet vero, *tum jus partis unius & obligationem alterius æſtimari debere ex iis, quæ in fœdere conventa fuerunt* (§. 317.).

§. 1180.

Fœdera belli offenſiva dicuntur, ſi au- & ſubſidia ſaltem promittuntur in offenſivo; *defenſiva*, ſi ſaltem in nſivo; *offenſiva & defenſiva* ſimul ſi roque. *Caſus* autem *fœderis* voca- oncurſus circumſtantiarum, ſub qui- fœdus initum, ſive expreſſe fuerint e, ſive tacite ſuppoſitæ. *His* igitur *l exiſtentibus, caſus fœderis exiſtit*, cile patet, *nonniſi eo exiſtente præſtan- ſſe, quæ in fœdere promiſſa ſunt* (§.). Quamobrem *ſi bellum geratur ifeſto injuſtum, vel ſi conventa præſta- ebet, ipſe iisdem indiget, caſus fœde- ion exiſtit*; cum uterque in omni fœ- tacite exceptus intelligatur. *De ſpeciebus fœderum belli & caſu fœderis.*

§. 1181.

In bello medii dicuntur, qui neutri gerantium parti adhærent; conſe- nter bello ſeſe non immiſcent. Di- tur etiam vulgo *neutrales*; & ipſorum vocantur *Terræ neutræ*. Quam- ro vi libertatis naturalis (§. 1089.), *unicuique permittendum, ut ſit in media* (§. 78.); ut tamen jus perfe- acquiratur ad neutralitatem, *fœdera* *De iis, qui in bello medii ſunt.*

cum belligerantium vel uno, vel utroque, prout caſus tulerit, *pangenda* (§. 1141. 1153.), quæ *Fœdera neutralitatis* appellantur, & præter id, ſine quo fœdus iſtud concipi nequit, ſcilicet *ut in eo promittatur, quod, qui medius in bello eſſe vult, nolit partem adverſam in bello juvare, ipſius autem, cum quo fœdus pangitur, nullo modo impedire motus, in iis* etiam *conveniri poteſt de aliis, quæ pars utraque e re ſua eſſe judicaverit.* Quoniam vero fœdus neutralitatis non extendendum ultra limites ſuos & ea, de quibus ſpecialiter conventum; *qui neutrarum partium ſunt, utrique belligerantium parti debent, quæ jure gentium debentur extra bellum,* veluti *utriusque partis belligerantium militibus & ſubditis aditum in territorium ſuum & tranſitum per terras ſuas tutum concedendo, & ut juſti negotii cauſa in eo commorentur & res, quibus indigent, æquo pretio ſibi comparent permittendo* (§. 1131), niſi expreſſe aliter conventum, ſcilicet ut utrique belligerantium parti non ſit concedendum, quod alias erat permiſſum (§. 667.).

§. 1182.

§. 1182.

Quoniam tranſitus ob juſtas cauſas per terras alterius eſt jus ex communione primæva reſiduum (§. 312.); *gens una copiis militaribus gentis alterius tranſitum ſibi innoxium & transeuntibus tutum permittere debet.* Cum tamen judicium de eo, an ſit innoxius, ſit permittentis (§. 1089. 78.); *transitus petendus*, & quia innoxius non eſt, *ſi metuendum, ne is concedenti bellum inferat, vel ſedem belli in terra pacata figat, aut alio modo noceat, contra quem conceditur, denegari poteſt.* Et eadem de cauſa, *pro iis, quibus tranſiturus indiget*, cum per ſe pateat, quod ea transeunti denegari non poſſint, *juſtum is pretium ſolvere tenetur, quamvis tranſitus ipſe, utpote naturaliter debitus, gratis ſit concedendus.* Cum vero damna data ſint reſarcienda (§. 270.); *ſi transeuntes incolis damna dederint, is, cui transitus conceſſus, ea reſarcire tenetur, & Rector civitatis curare debet, ut reſarciantur iis, quibus data.* Ac ideo *tranſitum concedens, ſi metuit, eum non fore innoxium, aut præſtationem æſtimationis damni, ſi quod detur, ægre obtentum iri, eum concedere*

De tranſitu cum copiis militaribus.

cedere non tenetur niſi ſufficienter a tranſeunte caveatur.

§. 1183.

De belli denunciatione. *Denunciatio belli* eſt actus, quo parti adverſæ ſignificatur ab altera, quod jus ſuum vi armorum perſequi velit. Dicitur etiam a nonnullis *Clarigatio*, quamvis ea apud Romanos ab illa erat diſtincta, ita ut parte adverſa ſatisfactionem negante demum ſequeretur denunciatio, quæ ideo clarigationi ſaltem eventualiter inerat. Eſt autem *denunciatio* vel *conditionata*, qua declaratur, bellum illatum iri, niſi res reddatur, aut de injuria facta ſatisfiat; vel *pura*, qua absque conditione ſignificatur, bellum illatum iri. Naturaliter *opus non eſt, ut conditionatam ſequatur pura;* cum per ſe pateat, altero jus denegante nobis aliud medium id conſequendi non ſupereſſe, quam bellum. Satis etiam liquet, *in bello offenſivo opus eſſe denunciatione, non vero in defenſivo* (§. 1169.). Enimvero *ſi is, cui bellum denunciandum, nec legatos admittit, nec ſit occaſio mittendi epiſtolam, in bello* quoque *offenſivo denunciatio omittenda* (§. 60.). Aſt *talio*, utpote in ſe illicita (§. 156.), *non*

non eſt juſta cauſa omittendæ denunciationis. Denique quia bellum denuncians parti adverſæ non indulgere tenetur moram ſibi damnoſam (§. 269.); *niſi bello denunciato ſtatim offerantur æquæ pacis conditiones, operationes bellicas ſine mora incboare licet.*

§. 1184.

De hoſtibus & rebus hoſtilibus.

Cum bellum publicum geratur inter gentes (§. 1169.); *ſi Rector civitatis unius bellum indicit Rectori civitatis alterius, publicum bellum indictum intelligitur toti genti a tota gente.* Quamobrem cum *Hoſtes* dicantur illi, quibus inter ſe bellum eſt, & eorum *Res hoſtiles*; *partis utriusque belligerantium ſubditi*, conſequenter etiam *fœminæ*, *pueri*, *infantes*, *ſunt numero hoſtium*, *eorumque res hoſtiles*, *quocunque in loco fuerint.* Cum tamen hoſtes non ſint peregrini in territorio hoſtili commorantes, utpote non ſubditi hoſtis (§. 1137.); *res peregrinorum in territorio hoſtili deprehenſæ hoſtiles non ſunt*, ſed cum probandum ſit, eas eſſe peregrinorum, *hoſtiles præſumuntur*, *donec contrarium fuerit probatum.* Et quia res etiam incorporales hoſtium hoſtiles ſunt,

§. 1191.

De actibus & operationibus bellicis & hostilitatibus. Quicquid hoſtis quomodocunque belli cauſa agit, *Actus bellicus* eſt: aſt *Operatio bellica* vocatur actus bellicus, quo hoſti vel rebus ejus vis actu infertur, vel ad vim inferendam, aut arcendam via ſternitur. Operationes autem bellicæ, quibus hoſti vel rebus ejus vis actu infertur, *Hoſtilitates* appellantur.

§. 1192.

De jure in perſonas. Cum qui bellum injuſtum gerit injuriam intentet ei, cujus juſtum eſt bellum (§. 1189.), conſequenter huic competat jus ſe defendendi (§. 1089.); *jus in perſonas in bello juſto naſcitur ex defenſione ſui & rerum ſuarum*, conſequenter *æſtimandum ex eo, quod neceſſarium eſt ad vim hoſtis depellendam* (§. 90.). Quamobrem *ſubditos ejus, qui bellum injuſtum gerit, quamdiu ab omni vi abſtinent, nec animum vim inferendi produnt, interficere, aut alio modo in corpus eorum ſævire non licet, neque in bello captos, vel ſine conditione deditos licet interficere, niſi ſingulare præceſſerit delictum, quo ad pœnam capitalem tenentur: multo minus* itaque *interficere licet vitam ſalvam paciſcentes ſive in prælio,*

ſive

teras ad eos miſſas, ſubditis autem vel præcones, vel per reſcripta, immo utriper ſcripturam typis expreſſam.

§. 1187.

Scriptura typis expreſſa, qua bellum ſivum publicatur, dicitur *Manifeſto*; qua bellum defenſivum *Antimanifeſto.* Quamobrem cum nemo videri ſine juſta cauſa bellum gerere; *in feſto exponendæ ſunt rationes juſtificæ, antimanifeſto eædem refutandæ* (§. 1.). Et quoniam ſuperior ſubditis rare poteſt, *quæ durante bello ab fieri, aut non fieri debeant* (§. 1043.); *in manifeſto, quam antimanifeſto ſinſerenda.* Quia expoſitio rationum icarum ſaltem requirit recenſionem rum, & juris naturæ atque gentium cationem, refutatio earundem deſtrationem falſitatis factorum, aut is recte factæ juris applicationis; *a r & dictionibus, quæ odium & vincupidinem ſpirant, abſtinendum.*

De manifeſto & antimanifeſto.

§. 1188.

Cum gens gentem etiam inimicam & diligere debeat tanquam ſeipſam (§. 1109.),

De amore hoſtium.

licet, tum quatenus quocunque modo reparationi juris ſui reſiſtunt, aut finem belli impediunt, tum per modum androlepſiæ (§. 1164.); *ac* propterea *capere licet non modo milites eorumque præfectos, verum etiam fœminas illuſtres atque virgines, viros dignitate conſpicuos & adminiſtrationi Reipubl. vacantes & perſonas quaſcunque alias* (§. *cit.*).

§. 1194.

An captivi fiant ſervi. Cum hoſtes capiantur, tum ne reparationi juris noſtri reſiſtant, tum ut pars adverſa permoveatur ad bellum finiendum & jus nobis reddendum (§. 1192. 1193.), ad hoc vero ſufficit, ut detineantur, donec a ſuis liberentur; *captivi naturaliter non fiunt ſervi* (§. 947.): *intra pœnæ tamen meritum ob delictum in ſervitutem redigi poſſunt*, ademta ſcilicet libertate (§. 1048.). *Quodſi inter gentes belligerantes pactiones fuerint factæ de captivis redimendis*, cum ſtandum ſit conventis (§. 438.), *ſoluto pretio reddendi.*

§. 1195.

De vaſtatione rerum. *Vaſtatio rerum hoſtilium* dicitur actus, quo eas perdendo hoſti damnum datur,

nullum

nullum vero inde nobis obvenit lucrum. Ea igitur *licita non eſt, niſi quatenus ſine ea jus noſtrum conſequi non poſſumus, vel vires hoſtis inde diminuantur, noſtræ augeantur, aut ſi fiat in juſtam pœnam* (§. 1170. 1193.). Hinc *agros hoſtiles corrumpere, fruges ac ſegetes in iisdem conculcare, ædificia diruere, hortos & vineas extirpare licet, ſi caſtrorum metatio, obſidio urbium ac prælia id exigunt: urbes* autem, *oppida, pagos excidere, aut vaſtare, poſtquam in poteſtatem noſtram venerunt, non licet, niſi ob delictum, quod talem pœnam meretur.* Eodem modo intelligitur, *demolitionem munimentorum licitum eſſe, poſtquam expugnata fuerunt, ubi ea derelinquere viſum fuerit, aſt ſepulchrorum & monumentorum ſepulchralium, rerumque ſacrarum vaſtationem illicitam eſſe.* Cum nobis nullum competat jus in gentem alteram propter religionis diverſitatem, ſi vel maxime ſit idololatrica (§. 1173.); *nec res ſacras vaſtare licet, quod ſuperſtitioni, aut idololatriæ inſervire putantur.*

§. 1196.

De non permiſſis in territorio pacato.

Quoniam in territorio alieno nemo ſibi jus quoddam arrogare poteſt (§. 1121.);

§. 1191.

De actibus & operationibus bellicis & hostilitatibus. Quicquid hoſtis quomodocunque belli cauſa agit, *Actus bellicus* eſt: aſt *Operatio bellica* vocatur actus bellicus, quo hoſti vel rebus ejus vis actu infertur, vel ad vim inferendam, aut arcendam via ſternitur. Operationes autem bellicæ, quibus hoſti vel rebus ejus vis actu infertur, *Hoſtilitates* appellantur.

§. 1192.

De jure in perſonas. Cum qui bellum injuſtum gerit injuriam intentet ei, cujus juſtum eſt bellum (§. 1189.), conſequenter huic competat jus ſe defendendi (§. 1089.); *jus in perſonas in bello juſto naſcitur ex defenſione ſui & rerum ſuarum*, conſequenter *æſtimandum ex eo, quod neceſſarium eſt ad vim hoſtis depellendam* (§. 90.). Quamobrem *ſubditos ejus, qui bellum injuſtum gerit, quamdiu ab omni vi abſtinent, nec animum vim inferendi produnt, interficere, aut alio modo in corpus eorum ſævire non licet, neque in bello captos, vel ſine conditione deditos licet interficere, niſi ſingulare præceſſerit delictum, quo ad pœnam capitalem tenentur: multo minus* itaque *interficere licet vitam ſalvam paciſcentes ſive in prælio,*

ſive

*e in obſidione, nec repudianda hæc con-
io. Idem tenendum de iis, qui in præ-
arma deponunt.* Et quia interfectio
:dium licitum non eſt, ſi ea facere vi-
ıtur ad reparationem juris noſtri, pro-
ex dictis apparet; *captivos, deditos,
dedere ſe cupientes occidere, aut eorum
pora male tractare non licet, ſi terrore
's ſit.* Immo ex modo, quo jus in
:ſonam hoſtium naſcitur, etiam patet,
*tes interfici non poſſe, quod fortiter re-
um ſit, multo minus* autem *ea de cauſa
rficere licet eos, qui ipſi non reſtiterunt,*
ıodſi pertinaci reſiſtentia damna fue-
t data & injuria facta irreparabilis; *jus
ad alia, quibus nobis ſatisfiat,* veluti *in
gatione, ut vel ſine conditione, vel du-
ibus conditionibus ſe dedere cogantur,
ertam pecuniæ ſummam ſolvant, ut ur-
ıtque domus diripiendæ relinquantur.*

§. 1193.

Cum in bello id agatur, ut pars *De diminuendis viribus bellum injuſtum gerentis.*
r[illegible]ſa ab eodem deſiſtere cogatur (§.
[illegible]); *quicquid facit ad imminuendas
bellum injuſtum gerentis, id ei, qui
[illegible] bellandi cauſam habet, licitum,*
quenter *hoſtes quoſcunque capere*

 licet,

licet, tum quatenus quocunque modo reparationi juris ſui reſiſtunt, aut finem belli impediunt, tum per modum androlepſiæ (§. 1164.), ac propterea *capere licet non modo milites eorumque præfectos, verum etiam fœminas illuſtres atque virgines, viros dignitate conſpicuos & adminiſtrationi Reipubl. vacantes & perſonas quaſcunque alias* (§. cit.).

§. 1194.

An captivi fiant ſervi. Cum hoſtes capiantur, tum ne reparationi juris noſtri reſiſtant, tum ut pars adverſa permoveatur ad bellum finiendum & jus nobis reddendum (§. 1192. 1193.), ad hoc vero ſufficit, ut detineantur, donec a ſuis liberentur; *captivi naturaliter non fiunt ſervi* (§. 947.): *intra pœnæ tamen meritum ob delictum in ſervitutem redigi poſſunt*, ademta ſcilicet libertate (§. 1048.). *Quodſi inter gentes belligerantes pactiones fuerint factæ de captivis redimendis*, cum ſtandum ſit conventis (§. 438.), *ſoluto pretio reddendi.*

§. 1195.

De vaſtatione rerum. *Vaſtatio rerum hoſtilium* dicitur actus, quo eas perdendo hoſti damnum datur, nullum

nullum vero inde nobis obvenit lucrum. Ea igitur *licita non eſt, niſi quatenus ſine ea jus noſtrum conſequi non poſſumus, vel vires hoſtis inde diminuantur, noſtræ augeantur, aut ſi fiat in juſtam pœnam* (§. 1170. 1193.). Hinc *agros hoſtiles corrumpere, fruges ac ſegetes in iisdem conculcare, ædificia diruere, hortos & vineas extirpare licet, ſi caſtrorum metatio, obſidio urbium ac prælia id exigunt: urbes* autem, *oppida, pagos excidere, aut vaſtare, poſtquam in poteſtatem noſtram venerunt, non licet, niſi ob delictum, quod talem pœnam meretur.* Eodem modo intelligitur, *demolitionem munimentorum licitum eſſe, poſtquam expugnata fuerunt, ubi ea derelinquere viſum fuerit, aſt ſepulchrorum & monumentorum ſepulchralium, rerumque ſacrarum vaſtationem illicitam eſſe.* Cum nobis nullum competat jus in gentem alteram propter religionis diverſitatem, ſi vel maxime ſit idololatrica (§. 1173.); *nec res ſacras vaſtare licet, quod ſuperſtitioni, aut idololatriæ inſervire putantur.*

§. 1196.

Quoniam in territorio alieno nemo ſibi jus quoddam arrogare poteſt (§. 1121.); *De non permiſſis in territorio pacato.*

(§. 1121.); *in territorio pacato hoſtes & res hoſtiles capere non licet, nec per iſtud captivos & res captas ducere.* Pugnat idem cum fœdere neutralitatis, ſi quod initum (§. 1181.).

§. 1197.

De iis, qui ante bellum in territorium hoſtile venerunt.

Quia peregrinis in territorio noſtro commorantibus permiſſus eſt aditus tutus, & ideo abitus quoque tutus concedendus (§. 1131.); *quando bellum denunciatum, in publicatione peregrini, qui ſunt cives hoſtium, intra tempus definitum diſcedere jubendi ſunt, quo elapſo pro hoſtibus habendi,* conſequenter *tanquam captivi detineri poſſunt* (§. 1192.), ſed quia nemo obligari poteſt ultra id, quod in poteſtate eſt (§. 60); *ſi quis vi majore impeditus,* veluti morbo, quo decumbit, *intra præſcriptum tempus diſcedere non poſſit, mora ipſi indulgenda.*

§. 1198.

De rebus mobilibus in territorio hoſtili.

Res hoſtiles mobiles in territorio ſuo cum capere liceat *intra debiti ac pœnæ modum* (§. 1190.); *confiſcare licet, ac prohibere debitoribus hoſtium, civibus ſuis, ne creditoribus durante bello debitum ſolvant,*

inimo

mmo imperare, ut die ſolutionis veniente bi ſolvant.

§. 1199.

Cum peregrinus, qui bona immobi- *De immobilibus.*
ı poſſidet in territorio alieno, qua posſſor eorundem ſit ſubditus domini territorii (§. 1125.); *bona immobilia a pere-ino in territorio hoſtili poſſeſſa reſpectu do-ini territorii res hoſtiles non ſunt, ſed re-ectu ejus, cujus eſt civis,* ſeu in cujus rritorio *domicilium ſuum habet.*

§. 1200.

Quoniam bellum juſtum gerenti ex- *De contributionibus militaribus.*
enſæ etiam debentur (§. 1190.), colla-ɔ autem pecuniarum aliarumque rerum ngibilium ad ſuſtentandum exercitum a bditis hoſtilibus facta *contributiones mi-ares* dicuntur; *bellum juſtum gerenti mpetit jus contributiones militares impe-ndi & exigendi, pro modo tamen facul-tum eorum, qui eas præſtare tenentur*). 60.).

§. 1201.

Direptiones ſunt ablationes violentæ *De direptionibus.*
:rum mobilium ex hoſtilibus ædibus vel ıcis aliis, in quibus aſſervantur, vel

abſconduntur, a militibus factæ. *Direptiones* igitur, *ſi contributiones juſtæ non præſtentur*, cum fiant expletionis juris cauſa (§. 793.), *licitæ ſunt, iterumque ſi fiant intra pœnæ meritum* (§. 1190.). Attamen *in direptionibus urbium & domuum res, quæ direptionibus patent, vaſtandæ non ſunt, niſi in juſtam pœnam* (§. 1195.).

§. 1202.

De præda. *Præda* dicuntur res mobiles hoſtiles in bello captæ a militibus; conſequenter *deprædationes hoſtium in bello juſto, quacunque occaſione oblata, licitæ ſunt* (§. 1200.), & *quæ in direptionibus auferuntur, in præda ſunt* (§. 1201.). Quoniam vero in bello omnia fiunt jure *ſummæ poteſtatis* (§. 1169.); ejus quoque *præda eſt, nec militibus, qui res hoſtiles manu capiunt, neque* etiam *eorum præfectis*, immo *nec copiis auxiliaribus jus ullum ad prædam competit.* Qua tamen ſumma poteſtas de ſuo pro lubitu diſponere poteſt (§. 195.); *quidnam juris militibus, aut eorum præfectis in prædam concedere velit, in ejus arbitrio poſitum eſt, & de præda cum mittente auxilia convenire poteſt.*

§. 1203.

io imperare, ut die ſolutionis veniente ſolvant.

§. 1199.

Cum peregrinus, qui bona immobi- ɔoſſidet in territorio alieno, qua pos- ɔr eorundem ſit ſubditus domini ter- rii (§. 1125.); *bona immobilia a pere- o in territorio hoſtili poſſeſſa reſpectu do- i territorii res hoſtiles non ſunt, ſed re- u ejus, cujus eſt civis,* ſeu in cujus itorio *domicilium ſuum habet.* *De immobilibus.*

§. 1200.

Quoniam bellum juſtum gerenti ex- ſæ etiam debentur (§. 1190.), colla- lutem pecuniarum aliarumque rerum ɔibilium ad ſuſtentandum exercitum a litis hoſtilibus facta *contributiones mi- es* dicuntur; *bellum juſtum gerenti etit jus contributiones militares impe- li & exigendi, pro modo tamen facul- m eorum, qui eas præſtare tenentur* -o.). *De contributionibus militaribus.*

§. 1201.

Direptiones ſunt ablationes violentæ m mobilium ex hoſtilibus ædibus vel aliis, in quibus aſſervantur, vel *De direptionibus.*

abſconduntur, a militibus factæ. *Direptiones* igitur, *ſi contributiones juſtæ non præſtentur*, cum fiant expletionis juris cauſa (§. 793.), *licitæ ſunt*, *iteremque ſi ſiant intra pœnæ meritum* (§. 1190.). Attamen *in direptionibus urbium & domuum res, quæ direptionibus patent, vaſtandæ non ſunt, niſi in juſtam pœnam* (§. 1195.).

§. 1202.

De præda. *Præda* dicuntur res mobiles hoſtiles in bello captæ a militibus; conſequenter *deprædationes hoſtium in bello juſto, quacunque occaſione oblata, licitæ ſunt* (§. 1200.), & *quæ in direptionibus auferuntur, in præda ſunt* (§. 1201.). Quoniam vero in bello omnia fiunt jure *ſummæ poteſtatis* (§. 1169.); ejus quoque *præda eſt, nec militibus, qui res hoſtiles manu capiunt, neque* etiam *eorum præfectis*, immo *nec copiis auxiliaribus jus ullum ad prædam competit*. Qua tamen ſumma poteſtas de ſuo pro lubitu diſponere poteſt (§. 195.); *quidnam juris militibus, aut eorum præfectis in prædam concedere velit, in ejus arbitrio poſitum eſt, & de præda cum mittente auxilia convenire poteſt.*

§. 1203.

§. 1203.

Cum ſimulatio, falſiloquium & diſſi- *An dolus in*
latio communi nomine *Dolus* dican- *bello licitus*
; *ſi dolo idem conſequi datur, quod vi* *& de ſtra-*
rta licebat, quin is in bello licitus ſit, *tagematis.*
ote minus nocumentum afferens vi
rta, *dubitandum non eſt, ſed* quia pro-
ſſa ſunt ſervanda. (§. 388.), & contra
omittentem pro vero habendum, quod
omittit (§. 318.), *nonniſi extra ſermo-*
n promittentem. Quia *Stratagemata*
nt actus bellici improviſi, tam in vi,
am in dolo conſiſtentes; eadem quo-
ie *licita ſunt.*

§. 1204.

Occupatio bellica eſt actus, quo vi ar- *De occupa-*
orum res hoſtiles, inprimis immobi- *tione belli-*
, veluti urbes ac terræ, rediguntur in *ca.*
im poteſtatem. Cum in bello juſto res
nnes hoſti eripere liceat ob cauſas ju-
s (§. 1190. 1193.); *occupatione bellica*
queritur dominium rerum hoſti erepta-
: res autem *mobiles non ante occupatæ*
lliguntur, quam de iisdem pro habitu di-
i poſſit (§. 200.), & quoniam imperi-
civile terris quaſi inhæret (§. 1125.),
in quam res incorporalis dominio quo-

que ſubjici poteſt (§. 206.), *urbibus & terris occupatis imperium* quoque *occupatum eſt*, conſequenter *qui in iisdem habitant fiunt ſubditi occupantis* (§. 996.), *hostes eſſe deſinunt* (§. 1184.), atque ideo *nihil eorum licet in eos, quæ licita erant in hoſtem, ſed ea ſaltem licita ſunt, quæ jure imperii in ſubditos.* Ceterum cum imperium contineat dominium gentis (§. 1130.), & dominium eminens atque poteſtatem eminentem (§. 1065.); *occupatis urbibus ac terris acquiritur dominium gentis, ſeu quicquid in dominio gentis in iſtis eſt, una cum dominio eminente & poteſtate eminente.*

§. 1205.

Quale imperium in victos acquiratur. Cum imperium originarie ſit res populi propria (§. 979.), in ſe ſpectatum tale eſt, quale eſt in populo. Quamobrem *ſi occupatione bellica imperium acquiritur, tale in victos acquiritur, quale eſt in populo, niſi pactione aliter fuerit conventum, qua ſtandum* (§. 438.). Æquivalet nimirum legi fundamentali qua imperium in Rectorem civitatis transfertur (§. 989.). Quamobrem *ſi ſine pactione imperium acquirit victor, formam Reip. pro lubitu mutare*

e poteſt & de modo habendi imperium lem pro lubitu diſponere. Quoniam ve- in regno herili ſubditi omnes ſubeunt vitutem perſonalem (§. 997.); *imperio ili non ſubjiciuntur ſubditi niſi intra uæ juſtæ modum* (§. 1194.).

§. 1206.

Qui vi hoſtis ſe non opponit, cum ad- rſus eum nulla defenſione opus ſit 90.), *in eum* quoque *vis nulla hoſti npetit* (§. 1192.). Quamobrem *ſtupra lenta militibus non permittenda*, præ- tim eum & in ſe illicita ſint (§. 862.), *fontes veneno inficere licet*, ex quibus m aquas haurire contingit eos, qui hoſtium ſe non opponunt. *Quando hoſti non competat vis in perſonam.*

§. 1207.

Cum vero in *hoſtem* quamdiu repa- oni juris noſtri reſiſtit, tantundem li- t, quantum ad vim injuſtum depellen- *n* ſufficit (§. 90. 1192.); eum *veneno imere licet*, conſequenter *etiam in uti globis vel ſagittis venenatis, im- aquas ita corrumpere ſine veneno, ut nequeant* (§. 1193.); cogere nimirum hoſtem, ut a vi injuſta abſtineat. *De hoſte veneno interficiendo.*

§. 1208.

§. 1208.

De exploratoribus. *Exploratores* dicuntur, qui clam veniunt ad hoſtem, ut inquirant, quonam in ſtatu ſint res hoſtis & quidnam in nos moliatur: quod cum interſit noſſe ad actus bellicos determinandos ad perſequendum jus noſtrum facientes; *exploratores mittere licet.* Aſt cum noceant ei, ad quem mittuntur; *is cujus arma juſta ſunt, habet jus eosdem puniendi.*

§. 1209.

De percusſoribus. *Percuſſor* vocatur, qui mercede conductus ex inſidiis & dolo hoſtem interficit. Quamobrem cum dolus in bello licitus ſit (§. 1203); *immiſſo percuſſore interficere hoſtem, naturaliter non illicitum* (§. 1192.). *Deprehenſos* autem *in pœnam interficere poteſt belligerator juſtus* (§. 1189. 1048.).

§. 1210.

De hoſtilitatibus a privato ſuſceptis. Cum jus belli ſit ſummæ poteſtatis (§. 1066. 1169.); *ſubditis belligerantis hoſtilitates ſine mandato, aut conceſſione ſummæ poteſtatis, ſaltem tacita*, ut ratihabitio recte præſumatur, quia quod fit in bello magnum momentum habet, *permiſſæ*

non ſunt, immo *nec militibus ſine* *iut conceſſione præfectorum, qua intra* *'s functionis ſuæ imperare poſſunt.*

§. 1211.

nduciæ dicuntur ſuſpenſio actuum orum ab utraque belligerantium : intra tempus conventum. *Fiunt* e *pactione* (§. 438.), conſequenter *le iis conventa, iis ſtandum* (§. *cit.*). *nducias bellum non finitur, etiamſi ad ùs tempus fuerint contractæ, & iis fi- hoſtilitatibus ſtatim locus eſt, non* ve- *iva belli denunciatione opus* (§. 1183.). le iis conſtet his, quorum noſſe id 'eſt; *quamprimum de induciis conven-* , *eædem publicandæ ſunt.* Cum obli- › contrahentium veniat ex pacto; *in- rrum contractu perfecto contrahentes m obligant: ſed quod ſubditos obligare eant, niſi a momento publicationis,* ſe patet, *niſi expreſſe fuerit conven-* , *a quo die incipere debeant.* Dicun- autem *Induciæ univerſales*, quibus ıes actus bellici ſuſpenduntur; *parti- res* vero, quibus ſaltem certæ. Cum ıe jus in bello ſit ſummæ poteſtatis 066. 1169.); *induciæ univerſales pan- gi*

De induciis.

gi nequeunt niſi a ſummis poteſtatibus: eſt pangi poſſunt a minoribus intra fines functionis ſuæ (§. 1155.). Cum *factum privati*, niſi fiat juſſu ſummæ poteſtatis, aut ab eadem ratihabeatur, ei imputari nequeat (§. 26.); *inducias non rumpit, privatus tamen puniri debet & res raptæ reſtituendæ ſunt*; cum alias rati- haberetur. Quia induciæ ſecuritatem præſtant tam perſonis, quam rebus; *induciarum tempore ire & redire ultro citroque licet, non vero loca incuſtodita occupare.* Aſt cum *loca derelicta* hoſtis amplius habere nolit (§. 203.); ea *occupare licet.* Denique quia tempore induciarum omnia manere debent in eo ſtatu, in quo ſunt, conſequenter nihil fieri in præjudicium hoſtis, quod fieri non poterat induciis non pactis; *durantibus induciis nec vallum tormentis hoſtis labefactatum reficere, nec auxilia aliaque neceſſaria urbi laboranti mittere, intra ſuos autem fines cum exercitu interius recedere, mœnia reficere & militem conſcribere licet.*

§. 1212.

De commeatu. *Commeatus* dicitur jus ſecure hinc inde eundi, conceſſum vel perſonis, vel rebus:

rebus: cujus *conceſſio privilegium eſt* (§. 1047. Quoniam privilegium perſonæ datum ultra eam non extenditur (§. 400.); *commeatu perſonæ dato uti nequit alia perſona, nec patri datus filium & uxorem comprehendit, ideoque cui venire permiſſum, is alium mittere nequit.* Quia vero perinde eſt, per quem res deferantur; *ſi commeatus rebus datus, eædem per ...ium, quam cujus ſunt, in locum deſtina...m transferri poſſunt.* Quia commea...s totus pendet a voluntate concedentis, ...lque finis, cujus cauſa datus, indicat; ...i *abire vel tranſire datum, non & redire,* ...*cui negotii cujusdam cauſa conceſſa ſecu...tas, ea conceſſa intelligitur, donec nego...* ...*fuerit finitum.* Similiter *ſi itineris* ...*a conceditur commeatus, in ea etiam* ...*prehenditur reditus, & ſub eo etiam* ...*prehenduntur res, quæ ſolitæ ſunt ad* ...*aſſumi & famulus unus alterque, ſine* ...*e indecorum foret.* Sed ne de eo lis ...r, conſultius eſt, ea in literis, qui...ommeatus datur, diſerte exprimi.

§. 1213.

...um quilibet jus ſuum pro lubitu in transferre poſſit (§. 314.); *pretium* *De pretio redemtionis.*

quoque *redemtionis captivi in alium tranſcribi poteſt.* Et quia pacta ſervanda (§. 438.); *conventio de pretio reſcindi nequit, quia captus intelligitur locupletior, quam credebatur.* Cumque non occupetur, *quod captus clam penes ſe habet, aut ipſi non adimitur, ideoque ejusdem manet* (§. 1204.); *id in pretium redemtionis imputari poteſt.* Quoniam vero datur pro liberatione captivi; *ſi captus moriatur, pretio nondum ſoluto, antequam facultas abeundi data, vel in itinere, ſi ad hoſtes conducendus fuit, pretium non debetur:* aſt debetur, *ſi in libertate moriatur, aut ſi in ſecuritatem debiti tantummodo detineatur,* pignoris inſtar (§. 697.). Denique cum captivum pro certo pretio dimittens tantummodo præſtare teneatur ſecuritatem reditus ad ſuos; *ſi, poſtquam ad ſuos rediit, denuo capiatur ab alio, pretio redemtionis nondum ſoluto, id bis debetur.*

§. 1214.

De poſtliminio, quatenus juris naturæ.

Reſtitutio rerum & perſonarum ab hoſte captarum & in poteſtatem gentis ſuæ venientium in ſtatum priſtinum *Poſtliminium* vocatur. Cum ſumma poteſtas ſubdi-

ſubditos ſuos eorumque jura contra vim externam hoſtium defendere teneatur (§. 972.); nec injuſtus belligerator occupatione bellica naturaliter jus ullum in rebus captis & in perſonas captas acquirere poſſit (§. 1189.); *ſi res & perſonæ vi injuſta ab hoſte captæ ad ſuos redeunt, in ſtatum priſtinum utique reſtituuntur.* Atque hinc apparet, quatenus poſtliminium ſit juris naturæ; quatenus vero ſit juris gentium, mox dicetur. Enimvero *qui ſe, vel ſua hoſti dederunt*, cum eo ipſo promiſerint, ſe ejus eſſe velle, vel ſua ejus eſſe debere, ideoque jus eidem acquiſitum auferri nequeat (§. 100.), *poſtliminio carent, itemque res, quæ fuerant ipſorum.* Aſt *ſi perſonæ dimittantur, & res debitæ ab eodem deſerantur*, cum eo ipſo ſignificet hoſtis, ſe eas habere nolle, jure ipſius non amplius obſtante; *poſtliminium habent.*

§. 1215.

Cum negotia inter gentes exitum habere debeant, uterque autem belligerantium prætendat cauſam juſtam ſibi eſſe belli, & vi libertatis naturalis gentibus competentis (§. 1089.) a gentibus aliis permittendum, ut ſuo quælibet ſtet judicio *De jure gentium voluntario in bello.*

dicio (§. 78.), immo in cauſa plerumque dubia, id facile definiri non poſſit, ipſum autem bellum non ſit aptum ad hanc controverſiam decidendam (§. 1159.), multoque difficilius definiri queat, an belligerator licet juſtus jure ſuo in bello non abutatur (§. 1190. & *ſeqq.*), ac propterea id relinquendum ſit conſcientiæ ipſius (§. 78.); *ideo neceſſe eſt, ut bellum ab utraque parte quoad effectus habeatur pro juſto*, ut uterque ſcilicet eodem jure utatur, & ideo quoque *uniuscujusque conſcientiæ relinquatur, qui ad conſecutionem juris ſui neceſſarium videatur.* Atque in hoc conſiſtit Jus gentium voluntarium in bello (§. 1090.).

§. 1216.

De poſtliminio jure gentium.

Quoniam gentium, quæ nullius in bello partes ſequuntur, nullum jus eſt decidendi de cauſa belli, vel num hæc, vel iſta in bello jure fiant, aut non fiant (§. 1215.); *gentes, quæ bello ſeſe non immiſcent, facta utriusque pro juſtis, ſeu jure factis admittere tenentur*, ac ideo quoque *apud gentes pacatas jure gentium voluntario poſtliminium non eſt* (§. 1214.). Eodem autem jure *idem intelligitur commune utriusque belligerantium parti.*

CAPVT

CAPUT IX.

DE

ACE ET PACTIONE PACIS.

§. 1217.

ax dicitur ſtatus, in quo nobis cum nemine bellum eſt; conſequenter a cum nemine per vim certandum 98.); *in pace jure noſtro quiete fruimur.* m gens nulla alteri injuriam facere de- t (§. 1089.), & curæ habere, ut con- verſias ſine vi armorum componat 1157.), conſequenter nullam cauſam o dare (§. 1158.); *gentes pacem inter olere naturaliter obligantur.* Et quia nines in civitatem coivere, ut jure quiete fruantur, & tuto ab alio id ſequantur (§. 972.); *Rector quoque tatis & ſubditis ſuis*, & quatenus ipſa ra gentes in civitatem maximam re- (§. 1090.), *gentibus aliis hoc natu- debet, ut pacem omni modo conſer- ſtudeat*, conſequenter *non modo ipſe n vitare debet, quantum poteſt, ve- tiam dare operam, ut diſſuadeat aliis, nere bellum ſuſcipiant.* Ex ipſa au- definitione pacis liquet, *induciarum* De pace colenda.

Bbb 2 tem-

tempore pacem non eſſe (§. 1211.), *pace* autem *facta bellum finiri.*

§. 1218.

De turbatore quietis publicæ. *Turbator quietis publicæ* dicitur, qui bellis temerariis atque injuſtis laceſſit gentes alias. *Gentibus* igitur *quibusvis competit jus turbatores quietis publicæ coërcendi, ne turbent* (§. 1090.). Quamobrem *ſi qua gens a turbatore quietis publicæ ſibi metuit, tempeſtive fœdera belli pangere debet cum aliis* (§. 1180.).

§. 1219.

Quamdiu bellum continuare liceat. Cum *bellum juſtum* geratur juris ſui conſequendi cauſa (§. 1170.); *tamdiu id continuare licet, donec jus tuum fueris conſecutus*, conſequenter *donec in cauſa dubia alter vel transactionem offerat, vel oblatam acceptet* (§. cit.), *contra turbatorem vero quietis publicæ tamdiu, donec ſecuritati futuræ ſufficienter fuerit proſpectum* (§. 1218.). Quodſi vero *belligerator unus ad offerendum, vel acceptandum æquas pacis conditiones permoveri nequit*; per ſe patet, *bellum eſſe continuandum, donec is totaliter fuerit victus*, ne ſcilicet reſiſtere diutius poſſit.

§. 1220

§. 1220.

Cum bellum ſit ſummarum poteſtatum (§. 1169.); *pacem pangere nequeunt niſi ſummæ poteſtates.* Cum vero *Rex infans*, *vel impubes*, *aut imminutæ mentis*, veluti furioſus, vel mente captus adminiſtrationem imperii non habeat; ideo *pacem pangere nequit*, conſequenter *pacem facere eorum eſt, quibus imperii adminiſtratio competit.* Quoniam invaſor imperii, ſi ei fidem dederunt ſubditi, imperium ſummum habet, ac gentes exteræ ſtare tenentur judicio gentis alterius (§. 1089.); *cum invaſore imperii, ſi ei fidem dederunt ſubditi, pacem facere licet.* Cum de regno patrimoniali Rex diſponere poſſit pro lubitu (§. 986.); *ſi regnum fuerit patrimoniale, Rex captivus pacem facere poteſt.* Aſt cum per captivitatem Regi adimatur liberum imperii exercitium, ſitque verendum, ne in præjudicium gentis ſuæ promittere cogatur, quæ liber promiſſurus non erat; *ſi regnum patrimoniale non fuerit, Rex captivus pacem facere poteſt per eos, quibus adminiſtrationem imperii commiſit, aut, ubi de ea nihil diſpoſitum, qui proxi-* *Quinam pacem facere poſſint.*

mam ſuccedendi ſpem habet. Et quia de re ſua privata pro lubitu ſuo diſponere poteſt (§. 195.); *pacem* quoque *facere poteſt promittendo rem ſuam privatam ſimpliciter*, ſeu pure, *publicam* vero *ſub conditione ratihabitionis.*

§. 1221.

Quomodo pax pangi poſſit.

Quoniam rigori juſtitiæ convenit, ut cuilibet jus ſuum tribuatur; ſi in pangenda pace is obſervari deberet, de juſtitia belli geſti ſententia foret ferenda, & bellum juſtum gerenti præſtandum foret debitum, cujus cauſa bellum geſtum, reſtituendæ impenſæ in bellum factæ, ob injurias in ipſo bello factas ipſi ſatisfaciendum (§. 1190.), quæ vero a belligeratore juſto ultra modum debiti occupata, alteri reſtituenda, & de injuria abuſu juris facta foret ſatisfaciendum (§. 271.). Facile apparet, ſi hoc modo pax fieri deberet, negotium nullum exitum habiturum. Quamobrem *pax aliter fieri nequit, niſi per tranſactionem* (§. 764.), ideoque *in pactione pacis nec cauſa belli deciditur, nec deciduntur controverſiæ, quæ de factis in bello moveri poterant, neutra parte alteram injuſtitiæ damnante, & ra-*

tioni

tiones potiſſimum ſuaſoriæ attenduntur. Quoniam amneſtia eſt injuriarum & offenſionum antea factarum in ſempiternum ſancita oblivio (§. 1056.); *ea quidem naturaliter per ſe ineſt omni pacis pactioni, ut tamen perfecte debeatur, de eo primo omnium loco conveniendum* (§. 667.).

§. 1222.

Cum in transactione ſtandum ſit eo, quod convenitur (§. 764.); *in pactione pacis conveniendum, vel ut omnia reſtituantur in eum locum, quo fuerant ante bellum, vel ut maneant eo, quo ſunt loco, vel ut quædam in bello capta reſtituantur, alia retineantur, & ut quædam alia præterea præſtentur.* Unde ſequitur, *ut, de quibus nihil dictum, ea maneant, quo ſunt loco.* Enimvero quia negotium exitum non haberet, ubi etiam res mobiles reſtituendæ forent; *ſi conventum fuerit, ut capta reſtituantur, ſub iis mobiles non comprehenduntur, niſi de quibusdam expreſſe fuerit dictum.* *Quomodo in pactione pacis conveniri poſſit.*

§. 1223.

Quia amneſtia ſaltem pertinet ad ea, quæ in bello facta ſunt (§. 1221.); *quæ ante* *Ad quæ amneſtia extendi nequeat.*

ante bellum debita fuerunt, nec non injuriæ ante idem factæ, ſed ob quas bellum non fuit geſtum, aut etiam debita durante bello aliunde contracta, vel injuriæ extra bellum factæ; & quæ tempore belli privatis ex contractibus vel maleficio deberi cœperunt, per pacem remiſſa non intelliguntur.

§. 1224.

De fructibus reſtituendis. Cum pactione pacis facta ſtatim incipiat jus ejus, cui aliquid reſtituendum, niſi reſtitutio ad certum diem reſtricta (§. 438. 317.); *ſi res vi pacis reſtituenda, reſtituendi quoque ſunt fructùs a die conceſſionis* (§. 228.).

§. 1225.

Nonnulla circa rei reſtitutionem notanda. Quia res talis reſtituenda, qualis in bello capta (§. 1222.); *ſi res vi pacis reſtituenda, jura quoque rei cohærentia reſtituenda*, ideoque *ante reſtitutionem munimenta, quæ erant, cum occuparentur, demoliri non licet.* Et, *ſi vi pacis quædam reſtituenda in eum ſtatum, quo fuerant ante bellum, ſtatus ultimus intelligitur, qui erat, cum inciperet bellum;* cum de eo cogitaſſe intelligantur paciſcentes (§. 810.): *niſi is ad certum annum referatur*

(§. 438.). *Quodſi in pactione pacis re-o fit ad alias præcedentes*, cum id bre-itis tantummodo cauſa fiat; *ea vale-it, quæ in his de re conventa expreſſius a ſunt.*

§. 1226.

In regno patrimoniali Rex diſponere imperio poteſt pro lubitu (§. 986.), nſequenter *Rex tam totum, quam par- ejus ſine populi conſenſu alienare poteſt.* t quia *in uſufructuario* proprietas impe- penes populum manet (§. *cit.*); *ad alie-ionem requiritur populi conſenſus, &* ia universi obligantur parti ad ea, quæ ſalutem ejus promovendam faciunt 975.); *conſenſus ejus partis, in quam alienatio*, aut *ſaltem ejus ratihabitio, e factis declaratur, dum populus novo uirenti ſine ulla contradictione homagium at.* Enimvero *ſi jus pangendi pacem ulla reſtrictione in Regem translatum, li conſenſum non demum requirere te-*; nulla ſcilicet lege fundamentali ex-:, ad cujus obſervantiam obligetur 84.). *De rebus* autem *privatis & nis* vi dominii eminentis & poteſta-

De alienatione imperii per pacem, & rerum privatarum.

 tis

tis eminentis, *prout caſus tulerit, communire poteſt* (§. 1065.).

§. 1227.

De effectu pacis.

Cum transactione facta prætenſio renovari nequeat & a lite diſcedatur (§. 764.); *pace facta, bellum finitur, nec propter eam cauſam, ob quam bellum geſtum eſt, denuo bellum ſuſcipi poteſt.*

§. 1228.

De ſociis in bello.

Quoniam cum ſociis eorum, qui pacem pangunt, idem fuit bellum, quod inter hosce, de bello autem finiendo transigitur (§. 1221.); *in pactione pacis comprehenduntur etiam ſocii*, conſequenter *amneſtia ad ipſos* quoque *pertinet* (§. 1223.). Enimvero *ſi cum ipſis peculiare fuerit bellum, cum ipſis* quoque *pax expreſſe pangenda.*

§. 1229.

De obligatione ex pactione pacis veniente.

Pactio pacis, utpote utilitatis publicæ manentis cauſa facta, *fœdus reale eſt* (§. 1146.), ac propterea *populum* quoque *& ſucceſſores obligat.* Enimvero *paciſcentes ſtatim obligat, quamprimum perfecta*; cum ex pacto veniat obligatio

(§. 438.):

(§. 438.): *ſubditos* vero *& milites, quamprimum iisdem fuerit publicata;* cum de ea ante publicationem ipſis certo conſtare non poſſit.

§. 1230.

Pax rumpi dicitur, ſi pactio pacis non ſervetur, hoc eſt, ſi quis quid facit, quod vi ejuſdem facere non poterat, nec debebat, aut non facit, quod vi ejuſdem facere debebat ac poterat. Eodem ſenſu in genere *fœdus* quodlibet *rumpi* dicitur. *Rumpit* igitur *pacem, qui ob eandem cauſam, ob quam bellum geſtum fuerat, vel ob ea, quæ in eodem facta fuerunt, vim bellicam infert* (§. 1227.), *etiam ſociis in ea comprehenſis* (§. 1228.): *non vero, ſi ob novam quandam cauſam* utpote ad quam pax non pertinet (§. 1221.), conſequenter *nec rumpitur, etiamſi poſthac alii te aſſocies, qui bellum ei, cum quo pacem feciſti, infert;* ob rationem eandem. Ex ipſa quoque definitione patet, *pacem non rumpi, ſi per te non ſtet, ut in pace promiſſum adimpleas,* veluti ſi ipſe bello implicitus auxilia vel ſubſidia promiſſa mittere nequeas, aut res, quæ dari debebat, interierit. *Articuli* *De ruptura pacis.*

ticuli pacis dicuntur ſingulæ conventionis partes, quibus diſtinguuntur ea, de quibus ſigillatim quidpiam fuit conventum. Sunt autem vel *connexi*, in quibus convenitur de rebus ad eandem cauſam pertinentibus; vel *diverſi*, in quibus convenitur de rebus ad diverſam cauſam ſpectantibus. Unde facile intelligitur, *ſi pax rumpitur in articulis diverſis, eam in ceteris durare:* ex adverſo autem, *ſi rumpitur ab uno in articulis connexis, nec alterum pacem ſervare amplius obligari* (§. 442.). Aſt quoniam factum alienum nemini imputari poteſt, ad quod is non concurrit (§. 26.); *ſi ſubditi tui ſine conſenſu tuo, vel ſubſecuta ratihabitione faciant, quod eſt contra pactionem pacis, pax non rumpitur:* ex adverſo autem *rumpitur, ſi ſubditi tui contra articulos pacis læduntur a parte altera.*

§. 1231.

De publicatione pacis. *Publicatio pacis* eſt factum, quo tam militibus, quam ſubditis ſignificatur, pacem eſſe factam; conſequenter bellum finitum (§. 1227.). Quamobrem *militibus ſine mora publicanda* (§. 1174); neceſſitas vero, quæ obtinet ex parte militum,

tum, cum non ſit eadem ex parte civium; *ſubditis publicari poteſt, quando commodum viſum fuerit.*

§. 1232.

De rebellione. *Rebelles* dicuntur ſubditi, qui arma injuſta ſumunt adverſus Rectorem civitatis, nimirum ut eundem vel imperio exuant, vel ad certas conditiones acceptandas cogant. Atque is ſtatus *Rebellio* vocatur.

§. 1233.

De bello civili. Differt a rebellione *Bellum civile*, quo juſta arma adverſus Rectorem civitatis ſumunt ſubditi. *Licitum* igitur eſt *in omni caſu, in quo Rectori civitatis reſiſtere licet* (§. 1079.).

§. 1234.

De tumultu. Differt a rebellione & bello civili *Tumultus*, in quo turba confluens vim infert magiſtratibus, aut aliis poteſtatibus minoribus, vel earum rebus, tum etiam privatis eorumque rebus, aut ſaltem inferre minatur. Cum per tumultum ſecuritas publica lædatur; *delictum publicum* ſive *crimen eſt* (§. 1030.). Quamobrem

obrem *tumultum excitantes*, *vel foventes*, *eidemque ſeſe immiſcentes*, cum ſint criminis rei; *pro diverſitate circumſtantiarum puniri poſſunt* (§. 1030. 1048.).

§. 1235.

De promiſſo rebellibus & tumultuantibus ſervando.

Quoniam *poteſtas ſumma rebellibus & tumultuantibus rebellionis aut tumultus ſedandi cauſa promittens*, cum ſalvo jure ſuo in rebelles & tumultuantes promittere non poſſit, jus ſuum remittere intelligitur (§. 337.); *ſi qua promittit*, *ea ſervanda ſunt* (§. 388.). Eodem modo patet, *hoſti*, *prædonibus & latronibus promiſſa ſervanda eſſe.* Quamobrem *ſi amneſtia promiſſa ſit*, *nullus eorum*, *quæ in rebellione & tumultu facta ſunt*, *accuſari*, *neve mulctari poteſt* (§. 1056.).

CAPUT X.

DE

JURE LEGATIONUM.

§. 1236.

Legati quinam ſint.

Legati dicuntur perſonæ, quæ a gente una, ſeu ejus Rectore, ad gentem aliam, ſeu Rectorem ejus publici negotii cauſa mittuntur. Quamobrem *legati natu-*

turaliter ſunt mandatarii gentis ſuæ, ſeu Rectoris civitatis (§. 251.), *& jus mittendi legatos ſummis poteſtatibus competit* (§. 1140.), *etiam inæquali fœdere junctis* (§. 1144.).

§. 1237.

Agentes appellari ſolent perſonæ, quæ negotia privata Rectoris civitatis, vel etiam ſubditorum ipſius ejusdem nomine apud gentem aliam curant. Cum a voluntate conſtituentis dependeat, quænam negotia iis committere velit; *nil obſtat, quo minus etiam negotia quædam publica minoris præſertim momenti Agentibus committantur.* *Agentes quinam ſint.*

§. 1238.

Genti unicuique competit jus perfectum petendi ab altera gente officia humanitatis, nec impediri poteſt citra injuriam, quo minus petantur (§. 1108.): competit etiam jus pactiones ineundi cum alia gente, ſi ope & auxilio ejusdem indiget (§. 1095.), conjunctis viribus ſe ſtatumque ſuum perficiendi (§. 1090.), ac ideo fœdera faciendi (§. 1141.). Obligantur quoque tollere gravamina, *De jure mittendi & obligatione admittendi legatos.*

&

& controverſiæ componendæ (§. 115
nec ad bellum, ad controverſias decidẽ-
dum per ſe minus aptum (§. 1159.),
procedendum, aliaque media violen
(§. 1163. & ſeqq.), quamdiu nondum
conſtat ſine violentia injuriam factam re-
parari non poſſe (§. 1158.). Pangendi
quoque ſunt fœdera belli (§. 1180.), &
in bello emergunt caſus, in quibus pa-
ctiones ineundæ, vel pars una alteri vo-
luntatem ſuam ſignificare tenetur. Immo
ut a bello decedatur, pactiones pacis fa-
ciendæ (§. 1227.). *Legationes igitur
neceſſariæ ſunt & gentibus competit jus per-
fectum mittendi legatos ad gentes alias:*
quod cum citra injuriam denegari non
poſſit (§. 100.); *legati admittendi ſunt ab
eo, ad quem mittuntur*, conſequenter *ſi
non admittuntur, mittenti injuria fit*
(§. 87.), *niſi id fiat in cauſa manifeſtæ
colliſionis officii erga ſeipſam & erga gentes
alias*, veluti ſi legatus mittatur ad per-
turbandum civitatis ſtatum, vel is fuerit
criminis perduellionis reus.

§. 1239.

De legatis aſſiduis.

Legati aſſidui dicuntur, qui per plu-
res annos aulis exteris reſident. Quoniam
nego-

negotia gentium, ob quæ legationes neceſſariæ ſunt (§. 1238.), nec quotidiana, nec continua ſunt, legati præterea aſſidui quaſi exploratorum numero ſunt (§. 1208.); *jus habendi legatos aſſiduos in aulis exteris nec jus gentium neceſſarium* (§. 1088.), *nec voluntarium eſt* (§. 1090.), conſequenter *legationes aſſiduæ*, nonniſi moribus quarundam gentium introductæ, *ad jus gentium conſuetudinarium pertinent* (§. 1092.), ideoque *ſi non admittantur, mittere volenti injuria non fit* (§. 87.).

§. 1240.

Cum Rector civitatis quilibet Rectorem civitatis alterius ſpectare debeat tanquam ſibi æqualem (§. 1120.), legati autem mittantur, ut negotium tractent vel cum Rege ipſo, vel cum primariis ejus miniſtris, quibus hæc cura demandata est, nomine mittentis (§. 1236.); *legati mittendi ſunt, qui dignitate eminent in* ... *mittentis* (§. 54. 55.). Atque ita ... naturale gentium conſulit dignitati ..., ad quem mittuntur. *Quales legati mittendi.*

§. 1241.

Ob eandem rationem *legati honorifice excipiendi & tractandi*, cumque hæc ... *Quomodo excipiendi.*

... (*Wolffii Inſtit. J. N. & G.*) ... : obli-

obligatio a lege naturæ veniat (§. 1240.), conſequenter nemo ab ea ſe liberare poſſit (§. 42.), *etiamſi veniant ab hoſte.* Quoniam itaque *legatis ab hoſte miſſis, vel etiam ab eo, qui hoſtis non eſt, contumeliæ non imponendæ, nec iidem contemtui habendi* (§. 146. 51.), *ne quidem prætenſo,* utpote quod nullum eſt (§. 156.), *jure talionis; contemtus* ideo *legatorum & multo magis contumeliæ ipſis impoſitæ injuriæ ſunt* (§. 87.), *nec impune ferri debent* (§. 93.). Atque ita Jus naturale gentium conſulit dignitati mittentis.

§. 1242.

De charactere repræſentativo.

Character repræſentativus legati dicitur ſignum repræſentationis mittentis apud eum, ad quem mittitur. Cum naturaliter legati ſint mandatarii Rectoris civitatis, a quo mittuntur (§. 1236.); *jure naturæ character repræſentativus conſiſtit in facultate, nomine ac jure poteſtatis ſummæ,* a qua ſcilicet mittitur, *negotium aliquod publicum apud aliam poteſtatem ſummam gerendi,* conſequenter *jure naturæ legatus non eſt quaſi eadem perſona moralis cum mittente,* ita ut perinde ſit ac ſi mittens ipſe eſſet præſens & is, ad quem mitti-

mittitur, eundem ſpectare debeat tanquam perſonam ſibi æqualem. Et quoniam *characteris repræſentativi*, qui conſiſtit in facultate perſonam mittentis ferendi, nulla eſt neceſſitas ſive ex negotio gerendo, ſive ex dignitate mittentis, quæ ſine eo ſalva eſſe poteſt (§. 1241.); nec *character repræſentativus ultra naturalem extenſus juris gentium voluntarii eſt* (§ 1090.), & per conſequens *ſi moribus introductus, juris gentium conſuetudinarii* (§ 1092.), *ſi pactis, pactitii eſt* (§. 1091.). Quamobrem *quæ ex charactere iſto deducuntur de legatis per neceſſariam conſequentiam, ea nec juris naturæ, nec juris gentium voluntarii ſunt, & multo minus ea, quæ gratis ad eum ampliandum adjiciuntur.* Ac propterea *gens nulla eum agnoſcere tenetur, niſi ex pacto.*

§. 1243.

De jure legati quoad actus privatos.

Cum legati non repræſentent mittentem niſi quoad actus ad negotium, cujus cauſſa miſſi, ſpectantes (§. 1242.); *quoad actus ſuos privatos ſpectari aliter nequeunt, quam tanquam peregrini, in territorio alieno verſantes*, conſequenter *jure peregrinorum naturaliter cenſentur.*

Ac ideo *quoad actus privatos cum comitatu & vaſis ſeu rebus jure gentium naturali ſubſunt juriſdictioni loci tam civili, quam criminali* (§. 1132.), nec ulla adeſt ratio, cur jure gentium voluntario in his quicquam immutari debeat (§. 1090.). *Exterritorialitas* itaque, qua legati cum ſuo comitatu & vaſis finguntur extra territorium ſitæ, *juris gentium naturalis & voluntarii non eſt*, conſequenter nec, quæ inde infertur, *ſanctitas, ſeu involabilitas legati*, quæ conſiſtere debet in independentia legati ab imperio ejus, in cujus territorio commoratur, multo minus itaque, *ut habeat juriſdictionem in ſuum comitatum & ædibus, quas inhabitat, adhæreat jus aſyli.* Quamobrem *iſtiusmodi jura aliter acquiri nequeunt quam pacto ſive expreſſo, ſive tacito* (§. 1089.), *ſalva* tamen *exceptione in caſu colliſionis cum officio ejus, ad quem miſſus eſt legatus, erga gentem ſuam* (§. 64.).

§. 1244.

De inviolabilitate legati. Quoniam peregrini æquiparantur civibus temporariis, quamdiu in territorio alieno commorantur (§. 1125.), nec Re-

Rector civitatis ferre debet, ut quis ſubditorum iis damnum det, aut injuriam faciat (§. 1134.); *legati, quatenus ſpectantur tanquam privati & tanquam peregrini in territorio alieno commorantes, tuti ſunt ab injuriis communi peregrinorum* (§. 1028.) & *communi gentium jure.* Quoniam vero ut conſulatur dignitati mittentis, *legati qua tales* honorifice excipiendi & tractandi (§. 1241.), ideoque injuria in ipſos illata gravior eſt in alium peregrinum illata, quatenus ea derivatur in mittentem; *ab injuriis* quoque *tuti ſunt jure ſpeciali legatorum.* Ac in eo *ſanctitas* [illegible]*ati naturalis conſiſtit* (§. 1153.).

§. 1245.

Literæ credentiales dicuntur, quas [m]ittens dat legato ad eum, ad quem mit[tit]ur, & in quibus eum legatum ſuum [decl]arat. Quoniam cum eo tractanda [sunt] negotia certa (§. 1236.), conſequen[ter] ei, ad quem mittitur, conſtare debet [de] voluntate mittentis; *legatus literis cre[den]tialibus inſtructus eſſe debet.* **De literis credentialibus.**

§. 1246.

Jus pactitium & conſuetudinarium.

Si quæ gentes de certis juribus legationum & de modo honorifice tractandi legatos inter ſe convenerint, vel quædam moribus introduxerint, cum ea nonniſi juris pactitii (§. 1091.), vel conſuetudinarii ſint (§. 1092.); *nonniſi paciſcentes obligant, vel eos, quorum longo uſu introducti ſunt hi mores, quamdiu voluerint* (§. 444. 1092.).

FINIS.

INDEX.

Numerus §. deſignat.

A.

Abdicatio juris, 341. 342. liberorum, 925. officii, 1063. regni, 1007. 1081.

Abolitio accuſationis, vel inquiſitionis, 1055.

Abrogatio legum, 846. 1045. 1068. 1074.

Abſurda in interpretatione vitanda, 804. 813.

Abuſus dominii, 202. juris, 66. rei locatæ, 622.

Academia ſcientiarum, artium, 1024.

Acceptans in cambio, 656.

Acceptare, *accipere*, 316. conditionem, 817. ad deliberandum, ad ratihabendum, 769.

Acceptatio, 3. 6. 317. 319. honorarii, 525. promiſſionis, 381. 384. 386. 425. 428. 431 & ſeqq.

Acceptilatio, 754.

Acceptio indebiti, 693. ſine cauſa, qua ſine cauſa 695.

Acceſſio, naturalis, artificialis, mixta, 242. territoriorum originaria, 1127.

Acceſſorium, 243.

Accidentalia feudi, 737.

Acquieſcentia in providentia divina, 173.

Acquiſitio bonorum, 134. dominii rerum nullius, 209. & ſqq. rerum in dominio exiſtentium, 317. ex derelictione præſumta, 448. 450. dominii univerſalis, 917. imperii & dominii gentis per occupationem bellicam, 1204. 1205. juris hæreditarii & hæreditatis, 917. juris ſucceſſionis in regno, 1015. pecuniæ 507. 508. 511. rei alienæ per poſſeſſionem, 448. rei derelictæ, 219. per ſervum, 954. poſſeſſionis, 291. 294. 455. præcedentiæ inter reges, 1119. inter ſocios, 840. ſervitutis, 710. 743. per ſortem, 670. 671. 672. titulorum inter reges, 1119. tutelæ, 908.

Actio appetibilis per ſe, averſabilis per ſe, 15. bona 12. in ſe. 13. coacta, 4. culpoſa, 18 deliberata, 6. doloſa, 18. externa, 1. indeliberata, 6. per ſe indifferens, 13. interna, 1. 1050.

§. 1246.

Jus pactitium & conſuetudinarium.

Si quæ gentes de certis juribus legationum & de modo honorifice tractandi legatos inter ſe convenerint, vel quædam moribus introduxerint, cum ea nonniſi juris pactitii (§. 1091.), vel conſuetudinarii ſint (§. 1092.); *nonniſi paciſcentes obligant, vel eos, quorum longo uſu introducti ſunt hi mores, quamdiu voluerint* (§. 444. 1092.).

F I N I S.

INDEX.

Numerus §. deſignat.

A.
rio juris, 341. 342.
rorum, 925. offi-
1063. regni,
1007. 1081.
:uſationis, vel in-
is, 1055.
gum, 846. 1045.
1068. 1074.
interpretatione vi-
804. 813.
minii, 202. ju-
rei locatæ, 622.
cientiarum, arti-
1024.
1 cambio, 656.
accipere, 316.
iem, 817. ad de-
im, ad ratiha-
, 769.
3. 6. 317. 319.
i, 525. promiſſio-
i. 384. 386. 425.
28. 431 & ſeqq.
, 754.
lebiti, 693. ſine
ua ſine cauſa 695.
aturalis, artificia-
1, 242. territori-
iginaria, 1127.
, 242.
feudi, 737.

Acquieſcentia in providentia divina, 173.
Acquiſitio bonorum, 134. dominii rerum nullius, 209. & ſqq. rerum in dominio exiſtentium, 317. ex derelictione præſumta, 448. 450. dominii univerſalis, 917. imperii & dominii gentis per occupationem bellicam, 1204. 1205. juris hæreditarii & hæreditatis, 917. juris ſucceſſionis in regno, 1015. pecuniæ 507. 508. 511. rei alienæ per poſſeſſionem, 448. rei derelictæ, 219. per ſervum, 954. poſſeſſionis, 291. 294. 455. præcedentiæ inter reges, 1119. inter ſocios, 840. ſervitutis, 710. 743. per ſortem, 670. 671. 672. titulorum inter reges, 1119. tutelæ, 908.
Actio appetibilis per ſe, averſabilis per ſe, 15. bona 12. in ſe. 13. coacta, 4. culpoſa, 18 deliberata, 6. doloſa, 18. externa, 1. indeliberata, 6. per ſe indifferens, 13. interna, 1. 1050. invi-

Aſſertio nuda de dando & faciendo, 383. 385. 389.
Aſſeveratio, 361. 367.
Aſſignatio, 760.
Aſſignator, 760.
Aſſignatus 760.
Aſſociantes ſe civitati, 1085. hoſtibus, 1185. 1189.
Attentionem conſervare, 108.
Auskommen, das nöthige, reichliche, 486.
Autochiria, 112. 1051.
Autoritas patris & matrisfamilias, 969.
Avulſio, 245.
Auxilium in acquirendis bonis. 134. 892. in bello, 152. 1179.

B.

Bacilla fiſſa, 777.
Bellum, 98. 99. 102. an ſit aptum ad controverſias gentium decidendum, 1159. quamdiu continuandum, 1219. ejus finis, 1217. 1227. bellum gerere, 102. vitandum, 790. 791. 1217. civile, 1233. defenſivum, 1169. 1170. ferinum, 1171. injuſtum, 1189. 1190. juſtum, 1190 1192. & ſeqq. 1215. ob metum ex vicini potentia, 1172. mixtum, 1169. offenſivum, 1169. 1170. privatum, 1169. ejus exercitium in republica, 1028. 1029. publicum 1066. 1169. punitivum, 1169. 1170. propter ſcelera gentis, 1173. transactionis cauſa geſtum, 790. 1118. vindicativum, 1169. 1170. utilitatis cauſa geſtum, 1171.
Benefactor, 470. 826.
Beneficiarius, 470. 474.
Beneficium, 470. & ſeqq. reddere, 474. 822. 894.
Benemeriti, 482. 826.
Blasphemia, 166.
Bodemeria, 681.
Bona, 207. animi, 104. cenſitiva, 733. conjugum, 866. 867. 943. corporis, 104. defuncti, 819. 820. 933. eccleſiæ 1026. emphyteuticaria, 724. fortunæ, 104. liberis proſpicienda, 892. 896. gentis, 1162. naufragorum, 220. pupillorum, 903. regis regia, privata ſ. propria, 1012. 1162. ſocietatis, 642.
Bona fides ad præſcriptionem requiſita, 461.
Bonitas divina, 170. intrinſeca actionum, 14. 15. monetæ, vid. *Moneta*.
Bonum, 12. bonum commune civitatis, 972. ſocietatis, 837.

rerum commu-
30. per contra-
:illarium acquiſi-
'32. oppignora-
)7. 698. permu-
585. privatarum
1, 1226. promiſ-
.13. rer. univer-
:29. ſui ipſius in
a, 948.
354.
736.
251. & ſeqq.
ictus, 246. ex
us, 248.
n loquendo, 353.
mpoſitio, 763. & ſeqq. 790.
idium, 138.
137. 826.
per mortem, 818.
iis, 291. 296.
256. in pace conventa, 1221.
228. rebellibus & antibus promiſſa, 1235.
um, 136. com-
:, 169. 170. Dei
atium exterarum,
hoſtium, 1188.
n, 893. paren-
4. patriæ, 1105.
1077. proprius,
ectoris civitatis &
mutuus, 1085.
, 803.
r, 651.

Ancilla, 947.
Androlepſia, 1164. 1165. 1168.
Animus deliberatus, indeliberatus, 386. gratus, 474. novandi, 758. 759.
Annonæ difficultas, 307. 1021.
Antichreſis, 1150.
Antimanifeſtum, 1187.
Apertura feudi, 744.
Apocha, 654. 775.
Apprehenſio, 320. 322. brevi manu, 323. longa manu, 324.
Aptitudo, 80.
Aquæ ductus, hauſtus, 712. pecoris ad aquam appulſus, 712.
Arbiter, 770. 772. 773.
Arbitrator, 770.
Arbitrium, 770. 771.
Arcana, committere, prodere, 358.
Ariſtocratia, 992. annua ſ. temporaria, 1001. herilis, 997. electiva, laxa, perpetua ſtrictior ſucceſſiva, 1001.
Arma, 1174. in prælio deponentes, 1192.
Arrha, 619. ſponſalitia, 865. arrhæ datio, 619. 865.
Articuli pacis, connexi, diverſi, 1230.
Artifex, 634.
Aſſecuratio, 679.
Aſſecurator, 679.

Aſſertio nuda de dando & faciendo, 383. 385. 389.
Aſſeveratio, 361. 367.
Aſſignatio, 760.
Aſſignator, 760.
Aſſignatus, 760.
Aſſociantes ſe civitati, 1085. hoſtibus, 1185. 1189.
Attentionem conſervare, 108.
Auskommen, das nöthige, reichliche, 486.
Autochiria, 112. 1051.
Autoritas patris & matrisfamilias, 969.
Avulſio, 245.
Auxilium in acquirendis bonis. 134. 892. in bello, 152. 1179.

B.

Bacilla fiſſa, 777.
Bellum, 98. 99. 102. an ſit aptum ad controverſias gentium decidendum, 1159. quamdiu continuandum, 1219. ejus finis, 1217. 1227. bellum gerere, 102. vitandum, 790. 791. 1217. civile, 1233. defenſivum, 1169. 1170. ferinum, 1171. injuſtum, 1189. 1190. juſtum, 1190 1192. & ſeqq. 1215. ob metum ex vicini potentia, 1172. mixtum, 1169. offenſivum, 1169. 1170. privatum, 1169. ejus exercitium in republica, 1028. 1029. publicum 1066. 1169. punitivum, 1169. 1170. propter ſcelera gentis, 1173. transactionis cauſa geſtum, 790. 11 & vindicativum, 1169. 1170. utilitatis cauſa geſtum, 1171.
Benefactor, 470. 826.
Beneficiarius, 470. 474.
Beneficium, 470. & ſeqq. reddere, 474. 822. 894.
Benemeriti, 482. 826.
Blaſphemia, 166.
Bodemeria, 681.
Bona, 207. animi, 104. cenſitiva, 733. conjugum, 866. 867. 943. corporis, 104. defuncti, 819. 820. 933. eccleſiæ 1026. emphyteuticaria, 724. fortunæ, 104. liberis proſpicienda, 892. 896. gentis, 1162. naufragorum, 220. pupillorum, 903. regis regia, privata ſ. propria, 1012. 1162. ſocietatis, 642.
Bona fides ad præſcriptionem requiſita, 461.
Bonitas divina, 170. intrinſeca actionum, 14. 15. monetæ, vid. *Moneta*.
Bonum, 12. bonum commune civitatis, 972. ſocietatis, 837.

Conductor operarum, rerum, 620. 621.
Confirmatio tutorum, 1023.
Confiſcatio bonorum, 1039. 1053. rei particularis, 1039. rerum hoſtilium, 1198.
Confuſio rerum propriarum & alienarum, 235. debiti & crediti, 761.
Conjuges, 858. novorum cura circa liberos prioris matrimonii, 871. c. obligatio & jus, 858. pacta ſucceſſoria, 942. ſucceſſio, 943.
Conſecratio, rerum, 1025.
Conſenſus, 9. expreſſus, 27. præſumtus, 27. 30. 459. 686. 689. tacitus, 27. curatoris, 905. domini in contubernium ſervile, 959. parentum in matrimonium liberorum, 912. præſ. in fidejuſſionem, 570. ſociorum communis, 841. tutoris, 905.
Conſervatio æquilibrii inter gentes, 1172. corporis, 112. generis humani, 854. gentis, 1093. ſalutis ſocietatis, 847.
Conſiliarii rectoris civitatis, 1076.
Conſilium, 561.
Conſociatio, 197.
Conſtituarius, 660.
Conſtituens, 660.
Conſtitutio civitatis, 972. feudi, 736. habitationis, 723. juris cenſitici, 733. emphyteuſeos, 727. pignoris, 679. ſuperficiarii, 734. reipublicæ, 1017. ſervitutis, 710. ſubfeudi, 741. uſusfructus, 713. uſus, 721.
Conſtitutum, 660. 661. 758.
Conſules in emporiis maritimis, 1118.
Conſultatio, 6.
Contemtus, 146 legatorum, 1241. rectoris civitatis, 1120.
Conteſtatio, 375.
Continuatio belli, 1219. ſocietatis negotiatoriæ, 648.
Contractus, 514. 667. æſtimatorius, 658. 659. aleam continens, 668. avertendi periculi, 9. chirographarius, 652. cenſualis, 732. compoſitus, ſive mixtus, 696. do ut des, do ut facias, facio ut facias, 607. emphyteuticus, 725. 727. exercitatorius, 665. feudalis, 736. 739. fœnebris, 650. fœnebris nauticus, quaſi nauticus, 680. inſtitorius, 662. & ſeqq. libellarius, 732. luſorius, 678. metallicus, 683. onerofus, 580. pignoris & hypothecæ, 704. ſortis electricis, 670. diviſoriæ,

lis, 878. ex concubitu illicito natorum, 883.
Cognitio aliorum, ſui ipſius, 105.
Cohabitatio conjugum, 866.
Coitus licitus, illicitus, 854.
Collecta, 1058.
Colliſio damnorum, 282. legum, 63. 64. 65. officiorum ibid. erga conjuges, 869. erga liberos, 898. vid. *Officia*, pactorum, 816. pignorum, 705.
Collybiſta, 655.
Collybus, 655.
Colonus, 620. partiarius, 696.
Comitia, 1090.
Commeatus, 1212.
Commendare, 551.
Commercia interna, externa, 1099. 1101. 1113. gentium exterarum, 1109. 1110. in terris neutris, 1181.
Commiſſum, 609. feudum 746. 747. regnum, 1081.
Committere, 551.
Commixtio, 235.
Commodum rei emtæ, 613. 614. 615.
Commodans, 515.
Commodatarius, 515. 517. 519. 520. 521. 547.
Commodatum, 515. & ſeqq. 5[illegible]. famuli, 962. rei alienæ, 530.
Commorari in terris alienis, 312. 1131.
Communicatio operarum, 327. rerum & factorum, 469.
Communio, 186. bonorum inter conjuges, 867. incidens, 692. mixta, 197. negativa, 191. poſitiva 196. 254. 345. primæva, 186. 191. 194. 301. & ſqq. 334.
Comœdiæ, 1027.
Compenſatio, 756.
Compoſitio cauſæ dubiæ, 790. litis, 765.
Compromiſſum, 770. 790.
Concludere, 843.
Concluſum, 843.
Concordia, 847. civium 1086. gentium, 1124. ſociorum, 847.
Concubitus promiſcuus, 855.
Concurſus ad actionem alterius, 26.
Conditio caſualis, 215. conditiones copulative adjectæ, 399. disjunctive adjectæ, 399. honeſta, 315. melior, 608. mixta 315. negativa, 15. reſolutiva, 315. 609. poteſtativa, 315. 400. quæ per ſe pacto ineſt, 439. ſuſpenſiva, 315. tacita in aditione hæreditatis, 914. in guarantia, 1149. ſi res maneant, quo ſunt, loco, 814. turpis, 312.
Condominatus, 995. 986.
Condonatio offenſæ, 157.

Con-

operarum, rerum, 620. 621.
io tutorum, 1023.
bonorum, 1039.
rei particularis,
rerum hoſtilium, 1198.
rerum propriarum
narum, 235. debi-
'editi, 761.
858. novorum cu-
liberos prioris ma-
ii, 871. c. obli-
& jus, 858. pacta
oria, 942. ſucces-
943.
o, rerum, 1025.
9. expreſſus, 27.
atus, 27. 30. 459.
189. tacitus, 27.
is, 905. domini in
ernium ſervile, 959.
um in matrimoni-
erorum, 912. præſ.
juſſionem, 570. ſo-
communis, 841.
, 905.
io æquilibrii inter
, 1172. corporis,
eneris humani, 854.
, 1093. ſalutis ſoci- 847.
i rectoris civitatis, 1076.
, 561.
o, 197.
ius, 660.
s, 660.

Conſtitutio civitatis, 972. feudi, 736. habitationis, 723. juris cenſitici, 733. emphyteuſeos, 727. pignoris, 679. ſuperficiarii, 734. reipublicæ, 1017. ſervitutis, 710. ſubfeudi, 741. uſusfructus, 713. uſus, 721.
Conſtitutum, 660. 661. 758.
Conſules in emporiis maritimis, 1118.
Conſultatio, 6.
Contemtus, 146 legatorum, 1241. rectoris civitatis, 1120.
Conteſtatio, 375.
Continuatio belli, 1219. ſocietatis negotiatoriæ, 648.
Contractus, 514. 667. æſtimatorius, 658. 659. aleam continens, 668. avertendi periculi, 9. chirographarius, 652. cenſualis, 732. compoſitus, ſive mixtus, 696. do ut des, do ut facias, facio ut facias, 607. emphyteuticus, 725. 727. exercitatorius, 665. feudalis, 736. 739. fœnebris, 650. fœnebris nauticus, quaſi nauticus, 680. inſtitorius, 662. & ſeqq. libellarius, 732. luſorius, 678. metallicus, 683. onerofus, 580. pignoris & hypothecæ, 704. ſortis electricis, 670. diviſoriæ,

Deſertio conjugum malitioſa, 871. militum, 1177.
Deſtinatio rei ad certum uſum, 226.
Deterioratio rei alienæ, 277. 278. commodatæ, 519. feudalis, 743. locatæ, 633.
Dies feſti, 1024. dies emtioni venditioni, 605. promiſſioni adjectus, 393. 395. ſolutionis, 751. 752.
Dignitates civiles, 992. 1061.
Dilectio aliorum, 136. ſui, 132.
Diligentia, 21. depoſitarii, 541. mandatarii, 551. negotiorum geſtoris, 690. ſervi, 956.
Dimiſſio ab officio, 1063.
Diſceſſus a civitate, 1019. a pacto, 442. 443. 619. a ſocietate, 852. 853. a ſoc. negotiatoria, 647. a transactione, 764.
Diſcordia, 847.
Diſpenſatio, 1046.
Diſſenſus, 10. 28. 444. expreſſus, præſumtus, tacitus, 28.
Diſſimulatio, 349. 350. 359.
Diſſolutio compromiſſi, 770. mandati, 567. matrimonii, vid. *Divortium*. pacti, 444. 609. 750. ſocietatis negotiatoriæ, 648. ſponſaliorum, vid. *Repudium*.
Diſtractio pignoris, 697.
Direptiones in bello, 1201.
Divinatio, 669.
Diviſio communium, 343. 344. hæreditatis, 926. imperii, 983. 1009. 1010. diviſio lucri & damni in ſocietate, 645. 646. redituum ex kukubus, 683.
Dives, 486. 508. 1019.
Divitiæ, 486. 504.
Divortiorum, 871.
Doctores publici in eccleſia, 1024.
Dolus, 17. 19. 21. bonus, malus, 24. in bello, 1203. in commodato, 520, 521. in concurſu ad factum alterius, 26. conductoris, 633, creditoris pignoratitii, 702. in depoſito, 541. 542. 546. mandatariorum, 558. ex propoſito, ex re, 25. ſervi, 954. tutoris, 904.
Domania, 1040.
Domeſtici, 964.
Domicilium, naturale, adſcititium, 1103.
Dominium, 195. 198. 202. 334. ex communium diviſione, 343. directum, 724. eminens, 1065. 1130. futurum, 589. gentis, 1125. plenum, minus plenum, 198. regis in fundos privatos, 1065. rerum incorporalium, 206.

rerum

rerum oppignoratarum, 698. publicarum, 1130. univerſale, 916. utile, 724. in ædibus ſuperficiariis, 734. dotis, 913. morgengabæ, 915. dominiorum certitudo, 457. translatio, vid. *Translatio dominii.*
Dominus, 195. 198. 947. cenſus, 733. directus, 724. emphyteuſeos, 725. feudi, 736. fundi, 734. ſubfeudi, 741. utilis, 724.
Domus, perfecta, imperfecta, 964. & ſeqq.
Donans, 475. 617.
Donatarius, 475. 476.
Donatio, 475. & ſeqq. 639. conjugum, 874. mortis cauſa, 479. 481. 482. reciproca, 483. remuneratoria, 482. 617. propter nuptias, 914. inter vivos, 480. 481.
Donum, 475.
Dos, 913.
Duellum, 787. 789.
Dux, (belli) 1178.

E.

Ebrietas, 114.
Eccleſia, particularis, univerſa, 1026.
Educatio liberorum, 855. 896. 909. poſt mortem parentum, 897.
Egeſtas, 487. 504. 513. 1021. 1022.
Electio Regis, legitima, illegitima, 1006.
Eleemoſyna, 488. & ſeqq. 1022. 1058.
Emphyteuſis, 723 & ſeqq.
Emphyteuta, 725.
Emphyteuticatio, 731.
Emporia, 1115.
Emtio venditio, 587. & ſeqq. emtio per averſionem, 592. ſub conditione emtoris pinguioris, 607. ſub reſolutiva, 606. 607. 609. ſuſpenſiva condit. 507. in diem & ad tempus, 605. emtoris cauſa, 601. generis, 595. ſub lege commiſſoria, 609 ad menſuram, 591. miſſilium occupandorum, 685. operis ab alio perficiendi, 635. ſub pœna pœnitentiæ, 606. rerum exiturarum, 590. rei guſtu probandæ vel inſpiciendæ, 614. ſpei, 684.
Emtor, 587. 628. pinguior, 608.
Epiſtola, 775. promiſſio per epiſtolam, vid. *Promiſſio.*
Ergaſtula, 1022.
Erogatio pecuniæ, 508.
Error, 33. non puniendus, 1050. externus, 113. in emtione commiſſus, 604. circa jus naturæ in legibus civilibus vitandi, 1074. in religione, 1050. in ſolutione pretii rei emtæ, 602.

Etymologia, 799.
Evictio juris, rei, 617.
Eurythmia, 117.
Exceptio, 63. cedit, vincit, ibid. tacita introductioni dominiorum adhærens, 304. 310.
Excluſio ex civitate, 1050. ex ſocietate, 853. ex ſoc. negotiatoria, 648.
Excuſatio tutorum, 901.
Excuſſio granorum ex ſpicis, 227. 232. debitoris principalis, 569.
Executio, 1043. pœnæ, 1033. 1048. ſententiæ judicis, 1029.
Exemplum, bonum, malum, 139. 890. exemplum inſtrumenti, 775.
Exercitium juris, 66.
Exercitor, 665.
Exercitorio nomine agere, 665.
Exequiæ, 824.
Exhæredatio liberorum, 928. in regno patrimoniali, 1009. parentum, 928.
Exilium, invitum, voluntarium, 1106.
Exiſtimatio, 125. 822.
Expenſæ extraordinariæ, inutiles, neceſſariæ, ordinariæ, voluptuariæ, utiles, 506. 508.
Expletio juris, 793.
Exploratores, 1208.
Expoſitio liberorum, 886.
Expromiſſio, 579.
Exterritorialitas, 1037.
Exul, 1106.

F.

F*acere*, 327. facere gratis, 470. faciendi obligatio, 329.
Factum, ſ. factum commiſſionis, factum omiſſionis ſ. non factum, 2. temerarium, 360. turpe, 563.
Fallere, 356.
Falſiloquium, 348. 350. 356. 357. 368.
Falſitas moralis, logica, 348.
Fama, 126. an tuta per duellum, 789. aliena, 142. 150. 822. alienam diminuere, 142.
Familia avi, patris, ſtipitis, 877. familiæ ſegreges regionem inhabitantes, 1126.
Famulus, 960. & ſeqq.
Felicitas, 118. ſubditorum, 1024.
Felonia, 747.
Feneſtræ luciferæ, proſpectivæ, 712.
Ferarum occupatio, 217.
Ferruminatio, 236.
Feudum, 736. quomodo committatur, 746. apertum, aperturæ proximum, 744. de cavena, 740. datum, 738. fœmineum, francum, 739. habitationis, 740. ligium, non ligium, maſcu-

maſculinum, mixtum, 739. oblatum, 738. oppignoratum, 739. pecuniae, ſoldatae, 740.
Fideicommiſſum, familiae, particulare, univerſale, 941. in imperio delato, 988.
Fidejuſſio, 569. & ſeqq. 660. 758. ſub conditione, in diem, 571. per epiſtolam, 578. pro facto alieno, 576. pro gente, 1149. indefinite facta, 579. pro invito, 570. jurata per miniſtrum, 578. pro praeſente & patiente, 570. in ſcripturam redacta, 578. pura, 571.
Fidejuſſor, 569. & ſeqq. 758. 760 indemnitatis, indemnitatis fidejuſſoris, 575. ſuccedaneus ſ. ſubalternus ſ. vicarius, 574.
Fidelitas feudalis, 735.
Fides, 389. bona ad præſcriptionem neceſſaria, 464. expreſſa, 1154. de pretio habita, 597. rebellibus, hoſti, praedoni, latroni ſervanda, 1235. fidem adſtringere, dare, 389. fallere, 389. 442. juratam, 446. emtoris ſequi, 597.
Fiducia in Deo, 173.
Finis ſocietatis, 836. civitatis, 972. domus, 965. nullo fine fieri, 360.
Fiſcus, 1039.
Fœdera, 1141. 1142. 1144. 1147. æqualia, inaequalia ex parte digniori, minus digna, cum vel ſine imminutione imperii, 1144. amicitiae, 1143. belli offenſiva, defenſiva, 1180. neutralitatis, 1181. priora, 1142. perſonalia, realia, 1146. rumpere, vid. *Ruptura*.
Fœminarum captivitas, 1164. 1193. teſtimonium, 779. ſucceſſio in regna, 1011. 1013.
Fœnus nauticum, *quaſi nauticum*, 680.
Fœtura, fœtus, 233. 827.
Fornicatio, 854.
Fortuna, 130. liberorum, 892.
Fraus, conſilii, eventus, 286. 604. 667. fraus legi, vel pacto facta, 812.
Fructuarius, 713.
Fructus conſumti, extantes, induſtriales, naturales, pendentes, percipiendi, 224 percepti, 224. 234. ex feudo, 742. operarum, 226. per pacem reſtituendi, 1224. rerum, 228. 229. 232. uſufructu finito, 715.
Fundus liber, optimus, ſervus, 709. vi fluminis imminutus, 244.
Fur, 263. 267. 268. 269.

Etymologia, 799.
Evictio juris, rei, 617.
Eurythmia, 117.
Exceptio, 63. cedit, vincit, ibid. tacita introductioni dominiorum adhærens, 304. 310.
Excluſio ex civitate, 1050. ex ſocietate, 853. ex ſoc. negotiatoria, 648.
Excuſatio tutorum, 901.
Excuſſio granorum ex ſpicis, 227. 232. debitoris principalis, 569.
Executio, 1043. pœnæ, 1033. 1048. ſententiæ judicis, 1029.
Exemplum, bonum, malum, 139. 890. exemplum inſtrumenti, 775.
Exercitium juris, 66.
Exercitor, 665.
Exercitorio nomine agere, 665.
Exequiæ, 824.
Exhæredatio liberorum, 928. in regno patrimoniali, 1009. parentum, 928.
Exilium, invitum, voluntarium, 1106.
Exiſtimatio, 125. 822.
Expenſæ extraordinariæ, inutiles, neceſſariæ, ordinariæ, voluptuariæ, utiles, 506. 508.
Expletio juris, 793.
Exploratores, 1208.
Expoſitio liberorum, 886.
Expromiſſio, 579.
Exterritorialitas, 1253.
Exul, 1106.

F.

Facere, 327. facere gratis, 470. faciendi obligatio, 329.
Factum, ſ. factum commiſſionis, factum omiſſionis ſ. non factum, 2. temerarium, 360. turpe, 563.
Fallere, 356.
Falſiloquium, 348. 350. 356. 357. 368.
Falſitas moralis, logica, 348.
Fama, 126. an tuta per duellum, 789. aliena, 142. 150. 822. alienam diminuere, 142.
Familia avi, patris, ſtipitis, 877. familiæ ſegreges regionem inhabitantes, 1126
Famulus, 960. & ſeqq.
Felicitas, 118. ſubditorum, 1024.
Felonia, 747.
Feneſtræ luciferæ, proſpectivæ, 712.
Ferarum occupatio, 217.
Ferruminatio, 236.
Feudum, 736. quomodo committatur, 746. apertum, aperturæ proximum, 744. de cavena, 740. datum, 738. fœmineum, francum, 739. habitationis, 740. ligium, non ligium, maſcu-

maſculinum, mixtum, 739. oblatum, 738. oppignoratum, 739. pecuniae, ſoldatae, 740.
Fideicommiſſum, familiae, particulare, univerſale, 941. in imperio delato, 988.
Fidejuſſio, 569. & ſeqq. 660. 758. ſub conditione, in diem, 571. per epiſtolam, 578. pro facto alieno, 576. pro gente, 1149. indefinite facta, 579. pro invito, 570. jurata per miniſtrum, 578. pro praeſente & patiente, 570. in ſcripturam redacta, 578. pura, 571.
Fidejuſſor, 569. & ſeqq. 758. 760 indemnitatis, indemnitatis fidejuſſoris, 575. ſuccedaneus ſ. ſubalternus ſ. vicarius, 574.
Fidelitas feudalis, 735.
Fides, 389. bona ad præſcriptionem neceſſaria, 464. expreſſa, 1154. de pretio habita, 597. rebellibus, hoſti, praedoni, latroni ſervanda, 1235. fidem adſtringere, dare, 389. fallere, 389. 442. juratam, 446. emtoris ſequi, 597.
Fiducia in Deo, 173.
Finis ſocietatis, 836. civitatis, 972. domus, 965. nullo fine fieri, 360.
Fiſcus, 1039.
Fœdera, 1141. 1142. 1144. 1147. æqualia, inaequalia ex parte digniori, minus digna, cum vel ſine imminutione imperii, 1144. amicitiae, 1143. belli offenſiva, defenſiva, 1180. neutralitatis, 1181. priora, 1142. perſonalia, realia, 1146. rumpere, vid. *Ruptura*.
Fœmininum captivitas, 1164. 1193. teſtimonium, 779. ſucceſſio in regna, 1011. 1013.
Fœnus nauticum, *quaſi nauticum*, 680.
Fœtura, fœtus, 233. 827.
Fornicatio, 854.
Fortuna, 130. liberorum, 892.
Fraus, conſilii, eventus, 286. 604. 667. fraus legi, vel pacto facta, 812.
Fructuarius, 713.
Fructus conſumti, extantes, induſtriales, naturales, pendentes, percipiendi, 224 percepti, 224. 234. ex feudo, 742. operarum, 226. per pacem reſtituendi, 1224. rerum, 228. 229. 232. uſufructu finito, 715.
Fundus liber, optimus, ſervus, 709. vi fluminis imminutus, 244.
Fur, 263. 267. 268. 269.

Furtum, manifeſtum, non manifeſtum, 263. 264. poſſeſſionis, 263. 264. uſus, 263. 264. 522. 539.

G.

Gehalt (de moneta) 534.
Generis humani conſervatio, 854. generis pecuniae mutuum, 535.
Gens, 974. barbara, culta, docta, inculta, juſta, 1096. 1097. potens, 1102. tributaria, 1145.
Geſtio pro haerede, 916.
Gewicht (de moneta) 534.
Gloria, 127. 1096. gloriae divinae illuſtratio, 161. obſcuratio, 165. gentis, 1096. 1097. 1109.
Gradus cognationis in linea recta, 879. ſuperioris & inferioris ordinis, 880. in linea obliqua 882. familiae, 881.
Gratiarum actio, 174. 474. Deo debita, 174. mortuis, 822.
Gratitudo, 474. 476. liberorum, 894.
Gratuitum, 470.
Gravamina, 1157.
Guaranda, guarantia, generalis, ſpecialis, 1149.
Guarandus, 1149.

H.

Habilis ad officium publicum, 1062.
Habitatio, 723. advenis, 312. exulibus concedenda, 1106.
Habitator, 723.
Habitus, 106.
Haereditas, 916. 918. ejus aditio, 916. 920. delatio in linea recta, 923. in linea obliqua, 933. ſi deficiat haeres, 934. repudiatio, vid. *Repudiatio*, ſuſceptio, 916.
Haeres, 916. 919. defuncti in alieno territorio, 1138. ab inteſtato, 931. 933. 936. ſuus, 921.
Herbae emiſſariae, 240.
Heterogenea, 493.
Herus, hera, 960. 962.
Homicidium, culpoſum, doloſum, 141. 156.
Homonymia, 803.
Honeſtum, honeſtus, 49.
Honorarium, 525. depoſitarii, 540. tutori dandum, 906.
Honor, 125. 128. civilis, 1041. 1061. Dei, 172. humanitatis, 823. legatorum, 1241. mortuorum, 822.
Hora ſubſeciva ſervi, 954.
Hoſpitia militum perſonalia, 1057. 1176.

Hoſtes

4. tempore pu-
ſ belli in territo-
tes, 1197. in ter-
cato, 1196.
1191. privatae,
1210. 1211.
rtuos, 824.
176.
697.
167.
697. conventio-
4. 705. genera-
lis, 704. ſolu-
707.

I.

ſua, 204. 208.
facere, 269.
81. gentis num
, 1073.
reſt, 415. 416.
eſſe.
154. 1041.
L. ſimplex, com-
. circa ſolutum
i eritae, 602.
157.
. 72. per leges
169. 1071. per
667.
ria divina, 161.
, 775.
ſſeſſionem, 322.
, 256. feudalis,
x libellario con-
2. locatae, 636.

Impartialis, 768.
Impedimentum inevitabile, inſuperabile, 418.
Impenſae, 279. in bellum juſtum, 1190. in rem commodatam, 526. impenſas deducere, 284. in rem depoſitam, 542. 550. in rem locatam; 636 in negotium mandatum, 557. mixtae, neceſſariae, 279. negotiorum geſtoris, 690. in pignus, 703. in rem ſequeſtratam, fructuoſam, 550. impenſas tollere, 282. tutelae cauſa, 907. voluptuariae, earumque praedominium, 279. ad uſuarium pertinentes, 721. ab uſufructuario factae, 717. utiles, 279.
Imperare, 833.
Imperium, 833. 834. 838. abſolutum, 983. 984. civile, 979. 980. in domo, 966. in familias ſegreges, 1126. gentium ſ. univerſale, 1090 herile, 955. 1205. limitatum, 983. maritale, 870. patrimoniale, 986 plenum, minus plenum, precarium, 983. in ſocietate, 838. ſummum, 981. 984. temporarium, 983. in territorio, 1125. vicariorum regni, 1005. in victos, 1205. uſufructuarium, 986.

Imperfectio, 10. appetitus & facultatis averſandi, 109.
Impietas, 167.
Impletio modi, 404.
Impotentia utendi, 20.
Improvidentia, 21.
Imprudentia, 21.
Impudicitia, 262.
Imputatio, 3. 4. 5. 6. 17. 20. 26. 34. 60. 557. injuriae a cive gentis unius, alterius civi factae, 1133. factorum a parentibus & liberis, 873. morae, 418.

Inaedificatio, 237.
Inaequalitas in contractibus oneroſis, 580 581. hominum, 70, in permutatione, 584.
Incarceratio delinquentis, teſtis, 1033.
Incendia, 1035.
Incogitantia, 21.
Incola, 974.
Inconſiderantia, 21.
Inculpatus, 1032.
Incuria, 21.
Indebitum, 693.
Indecorum, 54.
Indemnitas in contractibus beneficis, 1154. curatoris, 907. in mandato, 557. 565. 566. tutoris, 907.

Indigena, *Indigenatus*, 1020.
Induciae, 1211. 1217. particulares, univerſales, 1211.
Infamia, 148. 1048.
Infelicitas, 118.
Infeudatio rerum, 736. 740. imperii, 987.
Inhabilitas tutorum, 906.
Ingenium, 354.
Ingratitudo, *ingratus*, 474.
Inimicus, 137.
Iniquitas, 86.
Iniquum, 83.
Injuria, 87. 88. 97. civis in civem alienum, 1133. gentis per contemtum rectoris civitatis, 1120. privata, 1029. ſpecialiter dicta, realis, verbalis, 143. 144.

Injuſtitia, 85. 86.
Injuſtum, 83.
Inobediens, 835.
Inquilinus, 620.
Inquiſitio, *Inquiſitus*, 1031.
Inſtitor, 662. 663. inſtitorio nomine agere, 662.
Inſtitutio haeredis, 935.
Inſtrumentum, originale, 775.
Inſula ab agro avulſa, 247. in mari vel flumine nata, 250.

Intellectus, 108.
Intentio, 23. directa, indirecta, mediata, immediata, 23.
Intereſſe, 415. 416. adjecto praeſtandum, 661. in contractibus, 560. in emtione venditione, 594 in fidejuſſione pro facto alterius, 576. in operarum

rum, 623. rei vitioſae locatione, 637. in mandato, 557. 566. 568. morae, 419. 616. propter rei promiſſae interitum, 420. propter promiſſionem non impletam, 416.

Interitus debiti, 820. rei, 243. mutuatae, 537. oppignoratae, 707. promiſſae, 420. ſpeciei, 243.

Interpellatio, 752. Dei, 175. debitoris, 752.

Interpretatio, 794. & ſeqq. ex antecedentibus & conſequentibus, 805. authentica, 1044. extenſiva, 811. 812. juramenti, 370. latior, 808. legum civilium, 1073. ex motivis voluntatis, 806. pacis, 1222. & ſeqq. pacti, 796. & ſqq. recta, 797. regulae generales, 810. reſtrictiva, 813. ſtrictior, 809. ex verbis cum relatione ad alia ſumtis, 807.

Interregnum, 1005.

Introductio dominiorum, 194. 304. 310.

Invaſio, 263. 265.

Invaſor, 263. 265. & ſeqq. invaſor imperii, 1083. 1084. 1220.

Inventarium, 902. 919.

Inventionis praemium, 285.

Invocatio Numinis, 175.

Inviolabilitas legati, 1243. 1244.

Inundati agri, vid. *Jus inundationis*.

Jocus, 677.

Ire, iter, 712. ſub eo quando reditus, comprehendatur, 1212.

Judices, 1028. 1029. 1030. 1060. 1132.

Judicium de ſe & ſtatu ſuo, 129. judicia ſiniſtra de aliis, 147.

Juramentum, 361. & ſeqq. 446. ejus delatio, 783. recuſatio, relatio, 784. 785. remiſſio, 786. in animam alterius, 373. aſſertorium, litis deciſorium, 782. fidejuſſoris, 578. neceſſarium, promiſſorium, purgatorium, 782. ſcriptum, 372. ſuppletorium, 782. temerarium, 367. teſtium, 778. voluntarium, 782.

Jurandi formulae, 364.

Jus, 46. abſentis, 844. abolendi, 1055. abrogandi leges civiles, 1045. accreſcendi haeredum & legatariorum, 939. acquirendi jus perfectum ab alio, 97. 1089. acquiſitum, 100. in actiones alterius, 76. ad aedium extructionem, 116. aequalitatis, 1120. aggratiandi, 1054. alienandi, 257. 724. feudum,

dum, 748. alluvionis, 251. & ſqq. antichreticum, 1150. in arborem vicini, 241. arenæ fodiendæ, 712. avulſionis, 245.

— — belli, 98. in bello injuſto, 1189. in juſto, 1190. 1192. in cauſa dubia, 790. & ſeqq. 1158. in civitate, 1066. gentium naturale, 1089. voluntarium, 1215. pactitium, 447. propter poſſeſſionem, 7[illegible].

— — calcis coquendæ, 712. cenſiticum, 733. ad cibum, 114. civitatis, 1020. civium univerſorum in ſingulos, 975. & ſeqq. collectandi 1058. comitiorum, 1000. commorandi in alieno territorio, 312. 1131. 1181. comparandi ſibi res æquo pretio, 307. 1098. 1181. commune ad actus, 189. commorandi, habitandi, tranſeundi, 190. ex communione primæva reſiduum, 300. & ſeqq. connatum, 74. 95. conferendi jus ad actum vi dominii licitum, 250. dignitates civiles, 1061. 1062. officia publica, 1060. conſtituendi alteri genti jus in territorio ſuo, 1135. conſules conſtituendi, 111[illegible] contra jus fieri, 83. contributiones militares exigendi, 1200. controverſiam in eccleſia proviſionaliter decidendi, 1064 item de ſucceſſione in regno, 1016. controverſum, 762. convocandi comitia, 1000.

Jus dandi rem, 258. defendendi alios, 151. ſe, 90. gentibus competens, 1089. res ſuas, 268. in republica, 1029. pudicitiam & virginitatem, 862. deſtruendi res, 184. dimittendi ab officio publico, 1060. diſpenſandi circa leges, 1046. domini in ſervum, 951. & ſqq. donandi, 477.

— — eligendi regem, 1006. emigrandi, 1107. eminens, 1065.

— — futurum, 589.

— — gentium, conſuetudinarium, 1092. internum, ſ. neceſſarium, ſ. naturale, 1088. 1089. pactitium, 1091. conſuetudinarium & pactitium quoad legatos, 1246. voluntarium, 1090. gladii, 1048. glandis legendæ, 712.

— — hæreditarium, 916. 917. heri, 960. 961. in

n perſonas, 1192.
& ſeqq. 1206.
utandi leges ci-
45. fundamenta-
ſocietatis, 846.
, imperfectum,
latus, indigena-
, infantes expo-
cidendi, 886.
, 94. innoxiæ
311. interceden-
ſubditis alienis,
terpretandi leges
044. inundatio-
juvandi alios in
juris puniendi
151.
les cædendi, 712.
endi, vid. *Pote-
latoria.* legatos
, 1236. 1238.
gati quoad actus
1243. libellari-
. liberorum ex
illicito natorum,
gnandi, 712.

taticum, 998.
ſeqq. ad medica-
114. meræ facul-
o. militare, 1178.
n conſcribendi,
onarchæ, 1002.
cudendi, 1059.

uræ, 39. 56. ho-
& brutorum com-
6. natura datum,
ſitatis, 308. & ſeqq.

non patiendi, ut impediamur, 50. 1069. ut gens ſe regimini immiſceat, 1121. nondum natorum, 827.

— — obligandi ſibi alterum perfecto, 97. genti competens, 1089. obligandi liberos, 889. ſervum, 951. in obſides, 1151. 1152. officia humanitatis petendi, 82. 1108. onera imponendi, 1057. 1114.

— — pacem pangendi, 1220. paciſcendi cum gentibus, 1067. parentum in liberos, 887. paſcendi, pedamenta ſumendi, 712. perdendi rem, 255. 269. in peregrinos in territorio, 1132. circa perfectionem animæ, 107. 111. perfectum, 80. perſonale, 400. pignoris, 697. poſſeſſionis, 287. & ſeqq. 299. 334. poſſidendi, 200. potentiam augendi, 1102. poteſtatum minorum, 1155. ad potum, 114. prælationis inter plures creditores, 701. 758. privilegia dandi, 1047. prohibendi commercia, 1111. proprium, 101. 102. 194. 195. hominum proprium, quorundam aut unius, 56.

proponendi in comitiis, 1000. proximiſeos, 611. puniendi, 93. in republica, 1048. delicta, 1029. 1030. exploratores, 1208. furem, 267. gentium, 1089. 1160. liberos, 889. percuſſores, 1209. ſervum, 951. ſocietati competens, 846.

Jus quæſitum, 340. ex fœdere, 1147. ex providentia majorum, 831. 1115.

— — ramos aridos colligendi, 712. rectoris civitatis, 982. regis electi, 1007. regis in regnis legitimis, 1005. reluendi, 699. ad rem, perfectum, imperfectum, 335. in re, 334. in re ſua conſtitutum, 260. in rem quæ uſu conſumitur, 187. rem in futurum uſum aſſervandi, 185. removendi ab officio, 1063. repræſentationis, 921. 923. 926. in ſucceſſione in regnum, 1011. repreſſaliarum, 1163. reſiſtendi impedire conanti, 50. ſuperiori, 1079. 1080. genti, 1102. 1121. retractus, conventionale, legale, 611.

— — ſacrorum, ſ. circa ſacra, 1064. ſecundum jus fieri, 83. ſecuritatis, & ſepulturæ, 824. ſpecificandi, 256. ſtapulæ, 1117. ſuccedendi liberorum & parentum, 924. 926. cognatorum, collateralium 930. 933. in regno, 1011. 1013. & ſeqq. ſuperficiei, ſ. ſuperficiarium, 734. ſupplicandi, 1080. ſuſpendendi ab officio, 1063.

— — talionis, 156. 1160. in territorio & in territorium, 1136. tranſitus per territorium alienum, 312. 1131. cum copiis, 1181. 1182. ad tranſactionem adigendi, 767. 790. 1158. tranſmiſſibile, non tranſmiſſibile, 819. 821. 828. tutoris, 908.

Jus venandi, 712. vendendi rem apud aliam gentem, 1098. 1112. ad veſtimenta, 115. vicariorum regni, 1005. rem ſuam vindicandi, 262. 264. vires hoſtium diminuendi, 1193 vitæ & necis, 1048. univerſale, 68. 69. utendi, fruendi, 98.

Juſtitia, univerſalis, particularis, 85. 86. in Republ. adminiſtranda, 1028.

Juſtum, 83.

K. *Kern*,

K.

Korn, (de moneta) 534.
Kuckus, 683.

L.

Labor, 124.
Lacus, 253.
Læſio, 88. 89. 97. 143. 1072. præcavenda, 91. 92. gentium, 1121. ſubditorum alienorum, 1134.
Lagium, 655.
Laudemium, 728.
Laudum, 770. 772.
Laus, 125. 128. divina, 172. mortuorum, 822.
Legata, 929. 931. 935. 939. 943.
Legatarius, 929.
Legati, 1236. 1240. aſſidui, 1239.
Lex divina, humana, naturalis, poſitiva, 39. civiles, 1041. 1068. & ſeqq. civ. permiſſivæ, 1069. civiles in civitate maxima, 1090. lex commiſſoria in genere, & in ſpecie in emtione, 609 in delatione imperii, 1007. 1081. in locatione conductione, 628. in pactis commerciorum, 1110. leges domeſticæ, 967. fundamentales reipublicæ, 984. 1043. 1044. 1064. 1079. 1107. lex naturæ, 40. ſqq. 67. 1070. 1045. 1046. decori, 55. perfectiva, permiſſiva, præceptiva, prohibitiva, 47. & ſeqq. legi nat. adverſa in republ. 1046. 1069. ſex. oblivionis, 1056. ſocietatis, 846. ſucceſſionis in regno, 1008. ſuprema civitatis, 976.
Libellus famoſus, 149.
Liberatio hypothecæ, 699. a jure naturali, 42. a jure gentium neceſſario, 1088. obſidum, 1152. ab obligatione 452. 661. 749. & ſeqq. tutoris vel curatoris, 907.
Liberi legitimi, ſpurii, vulgo quæſiti, 861. liberorum ſucceſſio, 921.
Libertas naturalis hominis, 77. 78. 835. gentium ſ. civitatum 977. 980. 1089. civilis populi, 990. ſocietatum, 850.
Licentia, 84.
Licitum, 49. 72. per legem civil. 1069. per pacta, 667.
Linea cognationis, recta aſcendens & deſcendens, obliqua, 876. æqualis, inæqualis, 882.
Lis, 762. & ſeqq. 1072. litis compoſitio, deciſio, 765. 789. a lite gratuito decedere, 763.

Literæ adviſoriæ, 656. cambiales, 656. credentiales legati, 1245.
Litigare, 762.
Locatio conductio, rerum, operarum, 620. & ſqq. 664. 723.
Locator operarum, rerum, 620. & ſeqq.
Locus nativitatis, 1105.
Locupletatio ex re aliena, 271.
Locupletiorem fieri, re alterius, ex re alterius, 271.
Logice verum loqui, 347.
Lotaria, 673. 674. 1021.
Lucrum, 414. 560. 646. abruptum, 1112. ceſſans, 414. certum, incertum, 414. primarium, ſecundarium in ludo, 678.
Luctus mortuorum cauſa, 826. naturalis, voluntarius, 826.
Ludus, 677. 1021.
Luitio pignoris, hypothecæ, 699.
Luſores, 1021.
Luxus, 509. nimius, 1021.

M.

Macula ex illegitimo concubitu natorum, 873.
Magiſter navis, 665.
Magiſtratus, 1060.
Majeſtas, 998.
Majores, 832.
Maleficium, 1030.
Malitia intrinſeca actionum, 14. 15.
Malum, 12.
Mandans, 551.
Mandatarius, 551. & ſeqq. quod occaſione mandati eidem obvenit. 556.
Mandatum, 551. & ſqq. 664. ejus adimpletio ex bono & æquo, 552. in forma ſpecifica, per æquipollens, 564. mandatum arcanum, generale, cum libera, ſine libera, manifeſtum, 552. 553. ſpeciale, 552. tacitum, 555. turpis facti, 563.
Manifeſtum, 1187.
Manumiſſio, 958.
Maritus, 858.
Manuſtupratio, 854.
Materfamilias, 964. 969.
Materia durabilis pecuniæ, 501.
Matrimonium, 856. & ſeqq. inter collaterales, 946. inter parentes & liberos, 895. matrimonii indiſſolubiſitas, 944.
Mediatio, 768.
Mediator, 768. 769.
Medicamenta, 114. eorum cura in civitate, 1034.
Medii in bello, 1181.
Melioratio feudi, 743. rei, 279.
Membra ſocietatis, 836.
Mendacium, *mentiri*, 351. 352.

', 487. 488. 489.
13. 1021. 1022.
ria, 487.
20. 524. æqua, 627.
uratione, 679. in
dato, 524. in de-
& ſequeſtro, 540.
in locatione, 626.
30. in ſocida, 638.
, 854.
80. meritum pœ-
153.
87. 681. vid. *Com-*

714.
vicina potentia, 1172.
milites conductitii,
1174.
, 714.
acceptandi, 426.
obligationis contra-
, 426. 433. pro-
lli, 429. 430.

492.
dia, 492.
685.
ii, 1122.
en defenſionis, 158.
quirendi dominium,
derivativus, 313.
univerſitatis, 1128.
arius, 210. 448.
rfectum, 97. poſ-
em, 294. 320. do-
m utile, 724.
onferendi in ſocie-
negotiatoria, 644.

componendi gravamina & controverſias gentium, 1157. 1159. computandi gradus cognationis, 882. conſtituendi feudum, 739.

Modus decernendi in ſocietate, 841. 842. diſponendi de imperii translatione, 982.
— — finiendi lites in ſtatu naturali, 762.
— — habendi imperium, 986.
— — inſtituendi hæredem, 935.
— — obligandi ſe alteri perfecte, 380. 381. obligandi ſibi alterum, 97.
— — pangendi pacem, 1221. 1222. pangendi fœdera commerciorum, 1110. privilegia dandi, 1047. publicationis belli, 1186. propagandi genus humanum, 855.
— — relinquendi legata, 935.
— — ſuccedendi ab inteſtato, 933. hæreditarius in regno, 1011.
— — teſtamentum faciendi, 932. 935. 936.
— — tradendi rem, 322.
— — transferendi dominium, jus quoddam, 314.

Mo-

Monarchia, 991, 1002.
Moneta, 502. moneta proba, reproba, 534. monetæ bonitas intrinſeca, extrinſeca, 534. cura circa eam in Republ. 1036. 1059.
Monogamia, 857.
Monopolia gentium, 1112.
Mora, *in mora eſſe*, 417. & ſeqq. 541. 753.
Moraliter falſum loqui, 348. invincibile, vincibile, 17. neceſſarium, poſſibile, impoſſibile, 37. m. verum loqui, 347.
Morbus, 113.
Morgengaba, 915.
Mortis cauſa capio, 484. donatio, 479. mortis effectus quoad jura & obligationes, 818.
Motivum, 35.
Munera publica, 1057. ſponſalitia, 865.
Mutatio capitulationis rectoctoris civit. 989. debiti, 758. domicilii, 1103. legum civilium, 1045. fundamentalium, 984. rei conductæ, 686. teſtamenti, 927.
Mutuans, 528.
Mutuatarius, 528.
Mutuum, 528. & ſeqq. rei alienæ, 529.
Mutuum adjutorium, 848. 869.

N.

Nati ex ancilla, 959.
Naturalia feudi, 737.
Nauta, 666.
Negligentia, 21.
Negotiatio quæſtuaria, 662.
Negotium bilaterale, unilaterale, 775. negotium gerere alicujus cauſa, 560.
Negotiorum geſtio, 690.
Neutralitas, 1181.
Nexus feudalis, 747.
Nondum nati, 827. & ſeqq.
Noſocomia, 1022.
Novatio, 758. 759.
Nummularius, 655.
Nuptiæ ſecundæ, 871.

O.

Obedientia, 168. 835. Deo præſtanda, 168. liberorum, 889. ſervorum, 956. ſubditorum, 1079. 1084.
Oblatio conditionis, 753. debiti, realis, realis nuda, ſolennis, verbalis, 753.
Obligatio activa, 35. acceſſoria, 569. communis, 101. connata, 74. contracta, 100. derivativa, 62. fortior, 65. hominum mutua, 44. imperfecta, 50. naturalis, 36. 38. paſſiva, 37. perfecta, 80. perſonalis, 402. primitiva, 62.

principalis, 569. propria, 101. realis, 402. univerſalis, 68. 69. voluntaria, 377. 378. obligationem tollere, 135. 749.

Obligatio admittendi legatos, 1238. excipiendi & tractandi legatos, 1241. excipiendi milites hoſpitio perſonali, 1176. feudalis, 747. ex fœdere, 1147. hæredis pro debitis defuncti, 820. regis, 1002. 1147. jurantis, 368. ex lege permiſſiva, 1069. minoris partis ſociorum per majorem, 843. in civitate, 978. ex quaſi contractu, 687. recipiendi conſules, 1118. ſingulorum & univerſorum in civitate, 975. 836.

curatio gloriæ divinæ, 165. 166.

ides, 1151. 1152.

entus, 349.

eſtatio, 374.

rectator, 150.

upatio, 210. 212. & ſqq. hæreditatis, 934. territo-ii, 1127. 1136. bellica, 1204. 1211.

, 155.

omia, conjugum, 866.

a, *offenſio*, 154. 157. , 57. 103. erga alios, 59. 73. erga Deum, 57. 160. 177. erga mortuos, 822. erga poſteros, 832. erga ſeipſum, 57. 103. erga ſe & alios eadem, 133. humanitatis, 61. 73. 79. humanitati debita, 869. in domo exercenda, 971. famuli, 961. gentium 1088. 1123. generale gentium erga ſe invicem, 1108. conjugum mutua, 869. liberorum erga parentes, 894. 91. parentum erga liberos, 890. & ſeqq. 911. mutua inter Rectorem civitatis & ſubditos, 1024. 1085. ſervis debita, 952.

Officium publicum, 1060.

Olla fortunæ, 674. 1021.

Onera matrimonii, 868. onus promiſſioni adjectum, 409. 435. Reipubl. ordinaria, extraordinaria, 1037. 1057. 1114. rei feudalis, 743. in uſufructu obvia, 717.

Opera eadem pluribus locata, 630. operæ ſerviles, 953. uſufructuarii, 717. operarum communicatio, 327.

Operationes bellicæ, 1183. 1191.

Oppignoratio, 697. 698. 700. 701. bonorum gentis pro debitis civitatis, 1162. bonorum mariti pro dote uxo-

uxoris, 913. bonorum sponſoris, 1156. tutoris pupillo facta, 904. domaniorum, 1040. inter gentes, 1150. naturalis, 705. neceſſaria, 792. rei alienæ, 700. rerum univerſitatis, 1129.

Optimates, 992.

Opulentus, 486.

Oratio, 175.

Organa corporis humani ſenſoria externa, interna, motoria, vitalia, 112. 141.

Ornamentum, 117.

Orphanotrophia, 1022.

Ortus civitatis, 972. imperii, 838.

P.

Pactiones, 438. gentium, 1141. de redimendis captivis, 1194.

Pactum, 438. 816. 817. pacta donationi, 734. 478. emtioni venditioni, 605. 734. locationi conductioni adjecta, 628. relocationi adjecta, 631. ex intervallo adjecta, 608. quatenus legi aſſimilatur, 836. expreſſum, tacitum, 439. temporarium, æternum, 440. juratum, 446. antichreſticum inter gentes, 1150. commerciorum, 1110. 1111. pacta dotalia, 913. guarandigiatum, 1049. cum invaſore regni, 1084. 1220. liberatorium, 755. de non petendo, 755. de redimendo, 612. reſolutivum ex nunc & ex tunc, 610. de retrahendo, 611. de retrovendendo, ſ. retrovenditionis, 612. in ſcripturam redactum, 445. ſucceſſorium, 942.

Pæderaſtia, 854.

Parere, 835.

Parentes, 880. parentes in liberis punire, 1053. parentum jus in liberos, 887.

Partes imperii potentiales, 983. ſubjectivæ, 1010.

Pars metallica, 683.

Partium ſtudioſus, partialis, 768.

Paterfamilias, 964. 969.

Patria, 1105.

Patrimonium, amplum, tenue, 207. 208. quomodo æſtimandum, 503. dilapidare, 208.

Paupertas, 487. 504. 513.

Pax, 99. 1217. 1227. 1228. 1229. pacis factio, 1220. & ſeqq.

Peccatum, commiſſionis, omiſſionis, 58.

Pecudes ferreæ, 638.

Peculium ſervi, 954.

Pecunia, 494. 501. 507. & ſeqq. 527. 740. allodialis, feudalis, 740. fœnebris, 650. pecuniæ mutuum, 533. 535. 536. nautica, quaſi nautica, trajectitia, quaſi trajectitia, 680. numerata, 503. ſubſidiaria, 1179. uſuraria, 650.

Pejeratio, 371. 376.
Pellex, *Pellicatus*, 860.
Penſio, 620.
Perceptio fructuum inchoata, conſummata, 224.
Percuſſores in bello, 1209.
Perduellio, 1082.
Peregrini, 974. in civitatem recipiendi, 1020. in alieno territorio commorantes, 1125. 1131. 1132. 1137. delinquentes, 1132. tempore publicationis belli in eo verſantes, 1197.

Perfectio in genere, 9. accidentalis, eſſentialis, 11. alterius, 140. animæ, 106. hominis, 112. intellectus, 108. voluntatis & noluntatis, 109. corporis, 112. gentis, 1094. 1095. ſtatus gentis, 1094. ſocietatis, 851.
Perfidia, 390.
Periculum debiti oblati, 753. fructuum in feudo, 742. in re commodata, item depoſita remittenda, 547. rei emtæ, 613. 614. 615. in mandato, 562. 567. in ſocida, 838. vitæ, 131.

Perjurium, 371.
Permutatio, 582. & ſeqq. rei alienæ, 585.
Perſona certa, 325. moralis, 96. 850.
Perſonale, 400.
Pictura, 239.
Pietas, 167. rectoris civitatis, 1077.
Pignus, 897. conventionale, 704. 705. pignoris capio, 792. pignoris ſolutio, 707.

Plagium, 1175. 1177.
Plantatio, 238.
Plumbatura, 236.
Pœna, 93. ejus condonatio, 157. emendatrix, exemplaris, 93. legibus civilibus additæ, 1043. 1048. 1049. promiſſioni adjecta, 410. 758. 809. genere, 1048. capitalis, 1048. parentum, liberorum, conjugum ob facta mutua, 873. 1053.
Pœnitentia in emtione venditione, 606. 607. promiſſis, 427. in tractatibus, 769.
Pollicitatio, *pollicitator*, 382. 385. 389. 390.
Polygamia, 857. ſucceſſiva, 871.
Ponderatio votorum, 843.

Popapulus, 974.
Portus, 1116.
Poſſeſſio, 200. 320. 448. 291. 791. abſentis, 292. amiſſa, 205. clandeſtina, furtiva, violenta, 290. immemorialis, 1139. juſta, injuſta, 456. rerum mobilium & incorporalium, 293. titulata, 295. poſſeſſionis defenſio, 289.
Poſſeſſor, 200. bonæ & malæ fidei, 201. 230. 272. & ſeqq. rei alienæ, 229.
Poſteri, 832. tui, ibid.
Poſthumus, 931.
Poſtliminium, 1214. 1216.
Poteſtas, 833. civilis, 979. 1078. dominica, 947. 951. 955. eminens, 1065. legislatoria in ſocietate, 846. in Rep. 1043. maritalis, 870. patria, 888. 910. 911. ſumma, minor, 1140. in poteſtate noſtra eſſe, 60. 200.
Præcedentia, 75. civilis, 1041. 1061. gentium, 1089. 1119. ſociorum, 840.
Præcipitantia in agendo, 21.
Præda, 1202.
Prædium, urbanum, ruſticum, dominans, ſerviens, 709.
Prædo, 263. 267. 268. 269. 1189. 1235.
Præfecti militum, 1178.
Prælegata, 938.
Præmium orantibus propoſitum, 675. inventionis, 285.
Præmuneratio mercedis, pecuniæ, 694.
Præponens, 662.
Prærogativa, 71. gentium 1089. 11[illegible]. ſocii, 839.
Præſcriptio, 451. 452. 463. 464. 1100. 1101. inter gentes, 1139. juris commerciorum, 1101. juris meræ facultatis, 1100.
Præſentans in cambio, 656.
Præſtatio, 328. mutua, 442. tranſitoria, 41.
Præſumtio, 27. 30. 353. 781. abſoluta, conditionalis, hominis, juris & de jure, 453. conſenſus ex ſilentio, 459. derelictionis, 450. 458. 460. & ſqq. ex ſilentio gentis, 1139. in negotiis humanis, & pactis, 449. pro poſſeſſore, 455. pro protocollo, 775. in ſucceſſione regni dubia, 1008. pro teſte jurato, 778.
Præteritio collateralium, 930. liberorum in teſtamento, 931.
Prætextus, 349. 350. 359.
Precarium, 333.
Preces, 175.

Pre-

Pretium rerum & operarum, 493. 498. 1021. redemtionis captivorum, 1213. rei in emtione ſpei, 684. in libellario contractu, 732. rerum immobilium, 1057. rei venditæ, 600. & ſeqq. rei emtæ per lotariam attribuendæ, 673. ſchedularum in olla fortunæ, 674. æquum, 499. in commerciis, 1112. derivativum, 497. eminens, 495. 587. iniquum, 499. primitivum, 497. in ſenſu ſtrictiori, 500. taxationis, venditionis gratia adjectum, 659. vulgare, 493. 495.

Principium Juris naturæ, 4?.

Privilegiarius ſ. privilegiatus, 1047.

Privilegium, 1047. commerciorum, 1115. familiæ, 1047. immunitatis ab hoſpitio militum perſonali, 1176.

Probatio per bacilla fiſſa, 777. per inſtrumenta, 775. per juramentum, 781. per teſtes, 778. 779. dominii, 266.

Procurator, 551.

Prodigalitas, 509.

Profanatio rei ſacræ, 1025.

Prolem agnoſcere, 872.

Promiſſio, 379. 385. & ſqq. 407. abſenti facta, 403. coram tertio, 433. ob cauſam ante debitam, 408. conditionata, 393. 398. & ſeqq. ſub certa, 395. impoſſibili, 392. 411. poteſtativa, 396. reſolutiva, 397. ſuſpenſiva, 396. turpi conditione, 391. ſub pluribus conditionibus, 399. in diem, 393. 395. 398. per epiſtolam, 428. 431. errantis, 405. ſub facto turpi tertii, 394. hoſtibus rebellibus, tumultuantibus facta, 1235. mere liberalis, 425. per miniſtrum, 429. & ſeqq. oneroſa, 425. perſonalis, 400. pluribus conjunctim facta, 423. pœnalis, 410. pura, 393. 398. realis, 401. rei alienæ, 412. ejusdem rei bis facta, 421. rei futuræ, 420. vi vel metu extorta, 406. vires noſtras tranſcendens, 411.

Promiſſor, 379. 405. 416. quid, ſi promiſſione ſemel invalida ſtare velit, 436.

Promiſſum pœnale, 410. ſervare promiſſum, 388. latroni, prædoni, 1235.

Promulgatio legis, 67.

Propagatio finium imperii, 1136. religionis, 1122.

ſcientiarum, artium & virtutum ad poſteros, 832.
Proprietarius, *Proprietas*, 198. reſtricta, 724. 727.
Prorogatio ſocietatis, 647. termini ſolutionis, 758. 572.
Protocollum, 775.
Providentia parentum circa educationem liberorum in caſum mortis, 896.
Ptochotrophia, 1022.
Publicatio belli, 1185. 1187. induciarum, 1211. pacis, 1231.
Pudicitia, 862.
Pugna, 787.
Pupillus, 898. pupilli jus, 905.
Pulchritudo naturalis, artificialis, 117.
Pulchrum, 117.
Punctatio, 775.
Purgatio moræ, 418. 758. reorum, 782.

Q.

Quantitas canonis emphyteutici, 726. cenſus, 733. debiti in chirographo exprimenda, 653. donationis propter nuptias, 914. dotis, 913. eleemoſynarum, 489. fœnoris nautici, 680. honorarii, 525. lagii in cambio manuali, 655. laudemii, 728. lucri & damni in ſocietate negotiatoria, 645. mercedis in aſſecuratione, 679. mercedis, 627. item pretii tacite conventi, 598. moralis, phyſica rerum, 493. 496. onerum publicorum, 1037. pœnarum, 93. 1049. redituum vitalitiorum, 682. vectigalium, 1114. uſurarum, 649.
Quaſi affinitas, 885. quaſi contractus, 686. & ſeqq. quaſi emtio, 691. quaſi feudum, 740. quaſi locatio conductio, 691. quaſi maleficium, 1030. quaſi mutuum, 691. quaſi pactum inter tutorem & pupillum, 908. quaſi poſſeſſio, 298. quaſi ſine cauſa acceptum, 695. quaſi uſus, 722. quaſi uſus fructus, 719. & ſeqq.
Quittancia, 654.

R.

Rapina, 263. 267.
Ratihabitio, 29. 31. mutuationis rei alienæ, 529. quod per mandatum arcanum actum, 553. pro quo ſponſor ſpopondit, 1156.
Ratio, 493.
Rationes belli juſtificæ, quaſi juſtificæ, ſuaſoriæ, 1171. ratio legum civilium, 1073.

Ratio-

reddere, negotii
59. adminiſtratio-
læ, 903.
153.
1232.
egum peregrina-
1068. peregrino-
1020.
ictionum, 16. 52.
53.
tatis, 982. 1076.
1077.
52.
o poſſeſſionis, 289.
uramenti, vid. *Ju-*
m.
620.
aptivorum, 1194.
obſidum, 1152.
annui, ſtati, vari-
505. 682. vitalitii,
rii, pecuniarii, 682.
m, 683.
108.
feudi, 748.
bonum, malum,
regimini gentis ſe
ere, 1121.
994. æſymneticum,
electivum, 1005.
herile, 997. Laco-
, 1003. legitimum,
patrimoniale perfe-
nperfecte tale, 1009.
orium, 1008. ſi
ittatur, 1081.

Religio, 1024. apud gentes alias propaganda, 1122. religionis cura in civitate, 1024. diverſitas inter gentes non attendenda, 1148. 1123. 1153.

Relocatio, expreſſa, tacita, 631.

Remiſſa in cambio, 656.

Remiſſio cenſus, 733. debiti, 337. 766. feloniæ, 747. gravaminum gentis, 1157. juramenti, vid. *Juramentum.* juris, 337. 342. mercedis, 633. penſionis, 637. pignoris, 707. promiſſionis tertio factæ, 433. 434.

Remittens in cambio, 656.

Remotio ab officio, 1063.

Renovatio pacti, 441. tacita, ibid. contractus emphyteutici, 727.

Renunciatio arbitrii, 771. debiti 766. evictionis præſtationis, 617. juris ſuccedendi in regno ſucceſſorio, 1015. juri ſuo, 340. 342. libertatis naturalis in ſubjectione, 835. locationis, 621. mandati, tempeſtiva, intempeſtiva, 568. pacti, 441. pro nondum natis, 830. ſocietatis, 648.

Repræſentatio populi in ariſtocratia, 992. in monar-

 chia,

[illegible] 953. in regno 574.
[illegible]
Jus [illegible]

Repreſſalia, 1163. 1164. & [illegible]

Repudiatio hereditatis, 532. 959. [illegible] 542. [illegible] in regno, 1015. regni, 939.

Repudium, 864. 865. 871.

Res, 121. alienæ, 199. 277. 278. 445. 529. 532. 543. 585. 593. 700. [illegible], 220. artificiales, 181. certæ, 325. communes, 186. 1128. conjugum, 867. conſumtibiles, 523. quando quaſi inconſumtibiles, 740. corporales, 121. & ſqq. earum uſucapio, 451. derelictæ, 203. 219. domeſticæ, 866. dubiæ in uſufructu, 714. eccleſiaſticæ, 1026. an ſubſint dominio eminenti, 1065. emphyteuticæ, 725. exiturarum emtio, 590. feudales, 736. 743. fructuoſæ, 228. 550. fungibiles, 527. furtivæ, 264. hoſtiles, 1184. 1196. & ſeqq. jactæ, 221. immobiles, 211. 213. 1199. incorporales, 121. & ſeqq. 206. 214. earum uſucapio, 451.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
1224. [illegible]
[illegible] 218.
121. 205. 206
[illegible] 209. 245
principes, 2[illegible]
[illegible]
1152. [illegible]
[illegible], 254 [illegible]
[illegible]
1065. [illegible]
[illegible], quasi [illegible]
[illegible] 1195.
[illegible], 191. 112[illegible]
[illegible] inſtructionis,
195. 206. [illegible]
1128. 1129. [illegible]
121. uſu inexh[illegible]
in uſum futuru[illegible]
dae, 155. uni[illegible]

Rei vindicatio,
Reſciſſio contractus,
Reſervationes menta[illegible]

Reſignatio,

Reſpectus perſonarum
Reſpublica, 973. m[illegible]

Reſtitutio, arrhae, rhae ſponſalitiae rum ſponſalitiorum quod datum poſt onem a pacto, 4[illegible] ctuum, 274. & ſq[illegible]

rei ex re depoſita vel ſeteſtrata fructuoſa, 550. ...penſarum, 281. 283. 285. vid. *Impenſæ*. indebite ſoluti, 693. rei in genere, item in ſpecie, 515. rei alienae, 261. 530. 541. 543. & ſeqq. 593. rerum fungibilium, 527. rei mutuatae, 528. 531. 532. 537. 538. rei ſequeſtratae, 549. 550. ſine cauſa vel quaſi accepti, 695. ſpoliati, 28... reſt. per pacem, 1222. 1225. pecuniae mutuatae, 536. quod plus acceptum in contractibus oneroſis, 581. item per expletionem juris, 793. item per repreſſalias, 1168. quod plus minusve in emtione ſolutum, 602. pretii emtione commiſſa, 609. item ob vitium rei emtae, 618.

Retentio pignoris in aliud debitum, 706. inter gentes, 1150. poſſeſſionis, 291. 293.

Reticentia, 351. 352.

Retorſio juris, 1161.

Reverentia erga Deum, 172. filialis, 894.

Revocatio commerciorum juris, 1110. delegationis, 759. domaniorum, 1040. donationis ob ingratitudinem, 476. donationis mortis cauſa, 479. 482. donationis remuneratoriae, 482 feudi, 748. mandati, 565. privilegii, 1047. promiſſi, 427. 428. 432. & ſqq. teſtamenti, 927.

Reus, 773. convictus, 778. debendi, 424. promittendi, 424.

Rex, 994. electus, 1007. quomodo privatus fiat, 1081. per eum captivum pax facta, 1220.

Rogare, 551.

Ruptura induciarum, 1211. fœderis, pacis, 1230.

S.

Sævire in ſervum, 955.

Salarium pro officio publico, 1034. tutoris, 906.

Salus civitatis, 972. ſocietatis, 837. 847.

Salvus conductus, 1033.

Sanctitas fidei, fœderum, 1153. 1154. legati, 1243. 1244.

Sanctum, 1153.

Sanitas, 113. ſubditorum, 1034.

Satio, 238.

Scelera in Republ. punienda, 1052. gentis in cauſa belli juſta, 1173.

Schrot (in moneta), 534.
Schola, 1024. pauperum ſ. piæ, 1022.
Scortatio, 854.
Scriptura, 239. in pactis, 445. in fidejuſſione, 578.

Sectio cadaverum, 825.
Securitas, 89. civitatis, 972.
Senatus, 999.
Sepultura, 824. 1051.
Sequeſter, 548.
Sequeſtrum, neceſſarium, voluntarium, 548. & ſqq.

Serium, 677.
Servitia feudalia, 739.

Servitutes rerum, reales, perſonales, affirmativæ, negativæ, 708. prædiorum ruſticorum ſ. prædiales, item urbanorum, 709. in feudo, 743. ſervitus altius non tollendi, aquæ educendæ, cloacæ habendæ, cloacæ immittendæ, luminum, ne luminibus officiatur, oneris ferendi, projiciendi, proſpiciendi ſ. proſpectus, ne proſpectui officiatur, ſterquilinii habendi, ſtillicidii avertendi vel recipiendi, non avertendi, tigni immittendi, 712.

Servitus, perfecta, imperfecta, 947. voluntaria, 948. coacta, 950. captivorum in bello, 1194. obſidum, 1151. ſponſorum, 1156.

Servus, 947.
Signare pecuniam, 507.
Significatus etymologicus, 799. figuratus, 809. proprius, 799. varii gradus, 802.

Silentium, vid. *Præſumtio*.

Simulatio, 349. 356. 359.
Socida, 638.

Societas, 846. & ſeqq. ſocietates quomodo ſpectandæ, 850. bonorum, omnium bonorum vel fortunarum ſ. univerſalis, generalis, particularis, 641. compoſita, 839. conjugalis, 855. 856. herilis, 960. illicita, 849. inæqualis, 839. leonina, 640. negotiatoria, 639. 640. 647. patria, 909. ſcientiarum, 1024. ſimplex, 963.

Socius, 836. ejus excluſio ex ſocietate, 853. teſtimonium in cauſa ſocii, 779. ſocii in bello, 1228. in ſocietate negotiatoria, 639. ejus excluſio e ſocietate, 648.

Sodomia, 854.
Solarium, 734.
in Solidum teneri, 422.
Solvendo eſſe, 505.
Solum, 237.

Solutio, 751. canonis emphyteutici, 726. debiti adjecto facienda, 661. debiti liquidi, 756. particularis, 751. pecuniæ, 596. pretii rei emtæ, 596. 602. 609. ſolarii, 734. indebiti, 692.
Sors, in oppoſitione ad uſuras, 643.
Sors, electrix, attributrix, diviſoria, divinatoria, 669. ejus uſus in cauſa dubia privatorum, 790. gentium, 1157. in debitis illiquidis, 767. circa vota paria, 843.
Spatium atmoſphæricum, 241. deliberandi in expletione juris, 793.
Species, 227. interitus ſpeciei, 243.
Specificatio, 226. 227. 231.
Specificatio jurata, 919.
Spes debitum iri, 396. 401. ſpes jus per nativitatem acquiſitum iri, 829. lucri & damni, 668. 678.
...olium, 288.
...onſa, *Sponſus*, 864.
...ſalia, 864.
...ſio contractus, 676. 677.
...iones, 1156.
...ius, 861.
...num, 253.
...s, externus, internus, 8. ...oralis, naturalis, 96.
originarius, adventitius, 102. popularis, 990.
Stipendium militum, 1176.
Stipes in cognatione, communis, maſculinus, fœmineus, 875.
Stolones, 240.
Stratagema, 1203.
Stuprum, 854. 872. violentum, 862. 1206.
Subditi in civitate, 996.
Subemphyteuſis, *ſubemphyteuticatio*, 731.
Subfeudum, 741. 743.
Subinfeudatio, *ſubinfeudatus*, 741.
Subjectio, liberorum, 910. gentis genti, 1102. peregrinorum, 1125. potentiæ utendi, 192. rectoris civitatis & populi mutua, 985.
Subjectus, 835.
Sublatio impenſarum, ſine detrimento rei, 282. obligationis, 749.
Sublocatio, 624.
Subſcriptio inſtrumentorum, 775. chartæ blancæ, 776. teſtamenti, 932.
Subſidia in bello, 1179.
Subſtantia feudi, 737.
Subſtitutio hæredis, vel legatarii, 940.
Subvaſallus, 741.

Succeſſio in bona defuncti, 916. in bona regis privata, 1012. conjugum, 943. in feudo, 743. 745. ab inteſtato, 931. 933. liberorum, 921. 931 parentum, 922. in regno dubia, 1008. in regno patrimoniali, 1009. hæreditario, 1011. linealis, agnatica, cognatica, 1013. plures poſſibiles, 1014.

Succeſſor feudalis, 743.

Sufficientia vitæ, 972. 1021. 1022.

Suffragium, 842.

Summa pecuniæ mutuo data, 535. 536.

Summitas imperii, 981. 984. 1145.

Superficiarius, 734.

Superficies, 237.

Superfluum, item reſpectu rerum, 485.

Superior in civitate, 996.

Superſtitio, 182.

Supplicatio, Deo facta, 175. ſuperiori, 1080.

Suſpenſio ab officio 1063.

Suum, 195.

Sylvæ cæduæ, non caeduae in uſufructu, 714.

Symbola metallica, 683.

Symmetria, 117.

Syſtema, 62.

T.

Talio, 156. in pœnis, 1049. inter gentes, 1160.

Templum, 1024. eorum cura in republica, ibid.

Termini technici, 802. eorum explicatio fidejuſſori, 578.

Terra neutra, 1181.

Territio, 1032.

Territorium, civitatis, 1010. gentium, 1125. pacatum tempore belli, 1196. territorii acceſſio originaria, 1127.

Teſtamentum, 927. 931. 936. 937. nuncupativum, ſcriptum, 932. in alieno territorio conditum, 1137. 1138.

Teſtimonium, 780.

Teſtis, auritus, falſus, integer, juratus, oculatus, in propria cauſa, ſuſpectus, verus, 778. 779.

Theſaurus, 223.

Timor Dei, filialis, ſervilis, 171.

Titulus, 295. juſtus, falſus, lucrativus, oneroſus, putativus, verus, 454.

Tituli civiles, 1041. 1061. Rectorum civitatis, 1119.

Tolerantia religionis, 1064.

Tortura, ſpiritualis, 1032.

769.
1027.
;20. & ſeqq. 518.
6. 598. ad cer-
ım, 518. longa
24. brevi manu
3. ſymbolica, 326.

generalis, ſpeci-
4. 765. 766. 767.
790. 1158.
legis, 58.
dominii, 316.
o 329. dominii
;89. dominii in
aeſtimatorio,
emtorem, 597.
ios facta, 642. in
iſſilium, 685.
imperii, 982.
3. 997. translatio
:6. in nondum
usmiſſibilis, 827.
nslatio ſervitutis
721.
bonorum & juris
, 819. & ſqq. 917.
er alienum terri-
318. cum copiis
us, 1182.
655. 1036.
n cambio, 656.
656.
cambio, 656.
1057.
1234.
communionis pri-
1193. poſſeſſio-

nis, 297. verbalis, realis, 297. quietis publicae, 1172. 1218.

Tutela, teſtamentaria, legitima, dativa, 898. 900. 908. 910. 911. 1057. curae in civitate habenda, 1023.

Tutor, 898. 899. 901. & ſqq. adminiſtrator, educator, inſpector, inferiores, ſuperior ſ. honorarius, 900.

V.

Vagabundus, 1104. 1105.

Valvation der Müntz-Sorten, 534.

Valuta, 656.

Vaſallus, 736.

Vaſtatio rerum in bello, 1195. in direptionibus, 1201.

Vectigal, 1057. mercibus imponendum, 1114.

Venditio, 587. liberorum in ſervitutem, 949. alii facta, quam cui promiſſa, 594. bis facta, ibid. rei alienae, 593. rerum alternativa, 614. rei locatae, 628. 629. rei oppignoratae, 697. & ſeqq. ſui in ſervitutem, 948.

Venditor, 587. 588. 601.

Veneno hoſtem interficere, 1207.

Verba in pactis interpretanda, 796. & ſeqq. magis

attendenda, 817. temeraria, 360. 367. aperta, tacita, 355. a paciſcentibus adhibenda, 798. a teſtibus, 780.

Veriloquium, 347. 350. 352.
Veritas moralis, logica, 347. eam celare, 352.
Verum contra loquentem habendum, 318.
Via, 712. viarum publicarum cura, 1034.
Vicarius, 899. vicarii regni, 1005.
Victor in pugna, 788. inter certantes de præmio, 675.
Victus in pugna, 788. totaliter, 1219.
Vigilantia, patris & matrisfamilias, 968.
Vindicatio rei, 262. 448.
Vindicta, 155.
Vir bonus, 772.
Virginitas, 862.
Viricapio, vid. *Androlepſia.*
Virtus, 85. ad ejus culturam liberi perducendi, 890. ſervi, 952. ſubditi, 1024. virtutes rectoris civitatis, 1077.

Vis compulſiva, expulſiva, turbativa, 297. in bello licita, 159. in perſonam hoſti non competens, 1206.
Vita commode ac jucunde tranſigenda, 119. vitae genus, 891. honeſta, 49. vitae privatio inter pœnas, 1048. vitam ſalvam in praelio paciſcentes, 1192.

Vitium, 8. ab eo liberi, 890. ſervi, 952. ſubditi avocandi, 1024. vitia fœda in republica punienda, 1052. rei emtae, 618. locata, 637.
Vituperium, 146.
Univerſitas, 197.
Voluntatis determinatio generalis, 164. voluntatis ab inteſtato defuncti praeſumtio, 933.
Voluptas innocua, 118. tranſitoria, 120.

Votum affirmativum, negativum, 842. deciſivum, 843. vota conſentientia, diverſa, unanimia, majora, minora, paria, 842. meliora, 843. abſentium, 844. votorum inæqualitas naturalis, 845.

Uſurarius, 721.
Uſucapio, 451. 463. 464. inter gentes, 1139.
Uſufructuarius, 713.
Uſuræ, 649. mordentes, 649. ordinariae in contractibus trajectitiis, 680.

Uſuraria pravitas, 648. a republica arcenda, 1021.
Uſusfructus, 713. & ſeqq.

Uſus dominii, 202. imperii rectus, 1078. juris ſui, 66. juris donandi, 477. uſus loquendi communis, 346. uſus profanus, ſacer, 1025. uſus rei, 721. ſibi innoxius, 310. uſus rerum neceſſarius, 183. communis in communione primaeva, 187. 188. proprius in communione primaeva 192. in extrema neceſſitate, dominiis introductis, 305. 306. 307. rei depoſitae, 539. rei locatae, 622. rei locatae dominio neceſſarius, 628. 629. rei publicae, 1130. rei univerſitatis, 1129. pignoris, 702. praedii ruſticus, urbanus, 709.

Uſus (pro ſervitute), plenus, minus plenus, 721.

Utilitas in contractibus, 560. domini in negotiorum geſtione, 690. ſola belli cauſa non eſt, 1171.

Vulgo quaeſitus, 861.

Uxor, 858.

FINIS INDICIS.

